ERIK LARSON
ÎN GRĂDINA FIARELOR
O POVESTE DESPRE DRAGOSTE
ȘI TEROARE ÎN BERLINUL NAZIST

ERIK LARSON
IN GRĂDINA FIARELOR
O POVESTE DESPRE DRAGOSTE ŞI TEROARE ÎN BERLINUL NAZIST
Traducere din limba engleză
VALENTINA ŞERBĂNESCU
EDITURA LITERA
Erik Larson
In the Garden of Beasts
Love and Terror in an American Family in Hitler's Berlin
Copyright © 2011
Toate drepturile rezervate
EDITURA LITERA
Editura Litera tel.: 0374 82 66 35; 021 319 63 90; 031 425 16 19
e-mail: contact@litera.ro
www.litera.ro
Erik Larson
În grădina fiarelor. O poveste despre dragoste şi teroare în Berlinul nazist
Copyright © 2021
Grup Media Litera Toate drepturile rezervate
Editor: Vidraşcu şi fiii

Redactori: Georgiana Harghel, Mirela Petrescu
Corector: Olimpia Băloi
Copertă: Flori Zahiu
Tehnoredactare şi prepress: Mihai Suciu
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
larson erik
În grădina fiarelor. O poveste despre dragoste şi teroare în Berlinul nazist / Erik Larson.

Traducere din lb. engleză: Valentina Georgescu –
București: Litera, 2021
ISBN 978-606-33-6690-1
ISBN EPUB 978-606-33-7275-9
I. Erik Larson
II. Valentina Georgescu
821.112.2

ERIK LARSON este autorul volumelor Siajul morţii (Editura Litera, 2019), Diavolul din oraşul alb, Thunderstruck, Isaac’s Storm, plus a multor altor cărţi de nonficţiune. A scris pentru diverse publicaţii naţionale şi a fost redactor la revistele The Wall Street Journal şi Time. Locuieşte în Seattle împreună cu soţia sa, trei fiice şi o maşină sport britanică de epocă pe nume Mrs. Peel.

Puteţi găsi prezentarea completă a lui Erik Larson într-un film cuprinzător de pe www.prhspeakers.com.

Fetelor mele şi următorilor douăzeci şi cinci de ani

(şi în memoria lui Molly, cel mai bun câine)

(The Art Archive/Marc Charmet)

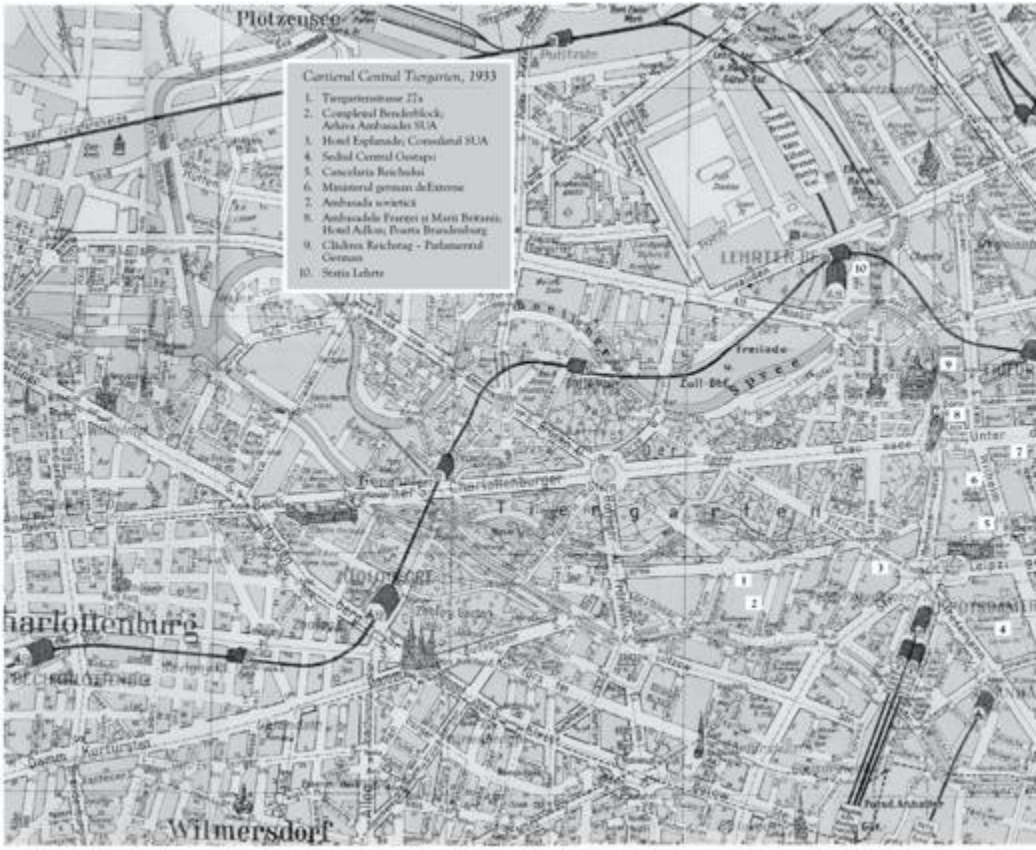
Cartierul Central Tiergarten, 1933
1. Tiergartenstrasse 27a
2. Complexul Bendlerblock; Arhiva Ambasadei SUA
3. Hotel Esplanade; Consulatul SUA
4. Sediul Central Gestapo
5. Cancelaria Reichsbhi
6. Ministerul german de Externe
7. Ambasada sovietică
8. Ambasadele Franței și Marii Britanii; Hotel Adlon; Poarta Brandenburg
9. Clădirea Reichstag – Parlamentul German
10. Statia Lehrte
Plötzensee
Putlitzstr.
Lehrter
Invalidenstr.
Invalidenstr.
Zoll-Bf.
Spree
Unter
Bendlerstr.
Charlottenburger
Tiergarten
Charlottenburg
Wilmersdorf
Kurfürstendamm
Hauptbahnhof

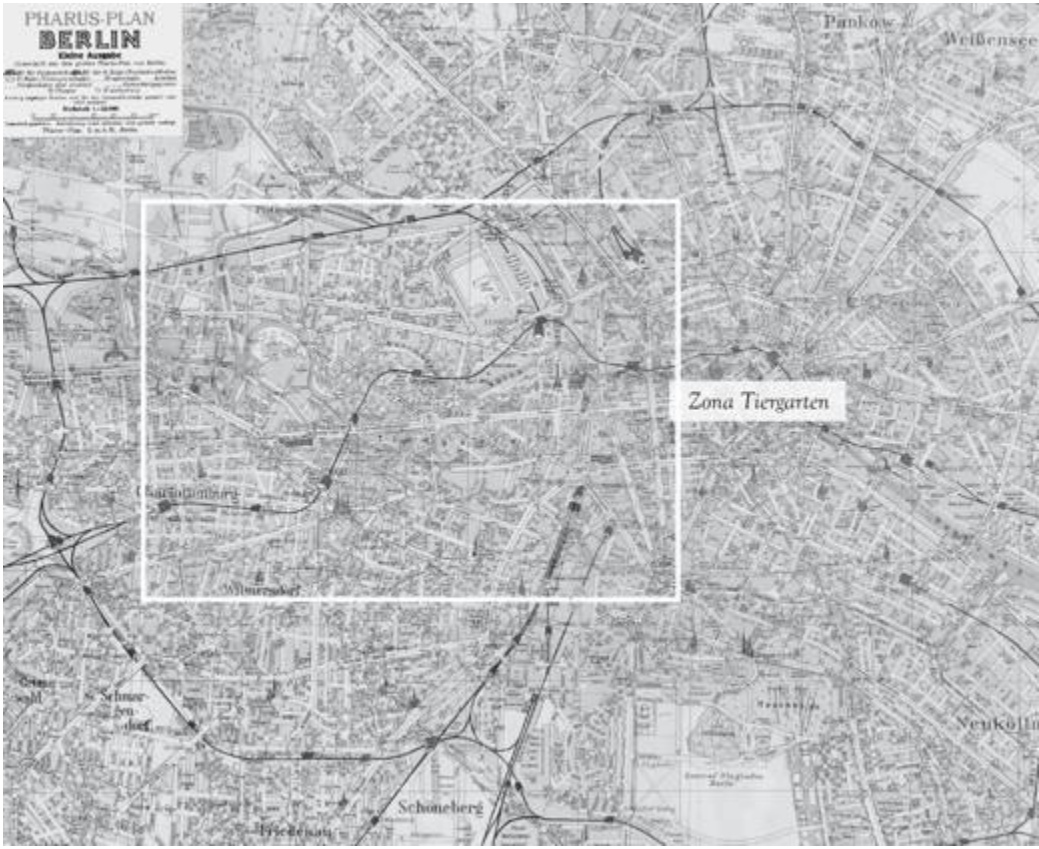

Spre-amiaza vieţii noastre muritoare ajuns,

într-o pădure-ntunecoasă mă rătăcii,

pierzând dreapta cărare.

— DANTE ALIGHIERI, Divina Comedie: Cântul I

Das Vorspiel

preludiu; uvertură; prolog; meci preliminar;

prefaţă; prestaţie; (examen) practic; audiţie;

das ist erst das – ceva doar pentru început

— Collins German Unabridged Dictionary (ediţia a şaptea, 2007)

Demult, în zorii unor vremuri tare sumbre, un tată american şi fiica lui s-au trezit brusc luaţi pe sus din confortabila lor casă din Chicago şi transportaţi în centrul Berlinului lui Hitler. Ei au rămas acolo patru ani şi jumătate, dar subiectul poveştii ce urmează este primul lor an în capitala germană, pentru că el coincide cu ascensiunea lui Hitler de la cancelar la tiran absolut, când totul atârna în balanţă şi nimic nu era sigur. Acel prim an a constituit un fel de prolog în care au fost prezentate toate temele marii epopei de moarte şi război ce avea să urmeze.

M-am întrebat întotdeauna cum o fi fost pentru o persoană din afară să fie martor direct la consolidarea sumbrei

puteri a lui Hitler. Cum arăta oraşul, ce auzeau, vedeau şi miroseau oamenii şi cum interpretau diplomaţii şi alţi vizitatori evenimentele care se petreceau în jurul lor? Înţelegerea ulterioară a evenimentelor ne arată că în timpul acelor vremuri instabile, cursul istoriei ar fi putut fi atât de uşor schimbat. Şi atunci, de ce nu l-a schimbat nimeni? De ce a durat atât de mult recunoaşterea realului pericol reprezentat de Hitler şi de regimul lui?

Asemenea majorităţii oamenilor, primele informaţii despre acea epocă mi le-am însuşit din cărţi şi fotografii, care mi-au lăsat impresia că lumea de atunci era lipsită de culoare, în afară de numeroase nuanţe de gri şi negru. Cei doi principali protagonişti ai mei au cunoscut însă realitatea în carne şi oase, gestionând concomitent obligaţiile obişnuite ale vieţii cotidiene. Dimineaţă de dimineaţă, străbăteau un oraş împânzit de stindarde uriaşe roşu-alb-negre; se aşezau pe terasele aceloraşi cafenele pe care le frecventau şi zvelţii membrii îmbrăcaţi în uniforme negre ai trupelor SS ale lui Hitler, văzându-l din când în când chiar şi pe Hitler însuşi, un bărbat mărunţel într-un Mercedes uriaş decapotabil. Dar mai treceau zilnic şi pe lângă case cu balcoane încărcate cu jardiniere cu muşcate roşii; îşi făceau cumpărăturile în marile centre comerciale ale oraşului, organizau ceaiuri şi inspirau adânc miresmele vernale din Tiergarten, parcul central al Berlinului. Îi cunoşteau pe Goebbels şi pe Göring din cercurile sociale cu care luau masa, dansau şi glumeau – până când, la finalul primului lor an în Berlin, a avut loc un eveniment care s-a dovedit a fi unul dintre cele mai importante pentru evidenţierea adevăratului caracter al lui Hitler şi care a reprezentat cheia de boltă a deceniului următor.

Eveniment care a schimbat totul pentru acest tată şi fiica sa.

Această lucrare nu este o ficţiune. Ca de obicei, textele din ghilimele provin dintr-o scrisoare, un jurnal, din memorii sau alte documente istorice. Nu m-am străduit ca în aceste pagini să scriu o nouă măreaţă istorie a acelor vremuri. Obiectivul meu a fost ceva mai intim: să dezvălui o lume apusă prin intermediul experienţei şi al percepţiilor principalilor mei doi subiecţi, tată şi fiică, ce au pornit, odată cu sosirea la Berlin, într-o călătorie a descoperirilor, a transformării şi, în cele din urmă, a celei mai adânci mâhniri.

În această carte nu există eroi, cel puţin nu din aceia ca în Lista lui Schindler, dar există licăriri de eroism şi oameni de o neaşteptată bunăvoinţă. Există mereu nuanţe, deşi uneori de o tulburătoare categorie. Aceasta este problema non-ficţiunii. Trebuie dat deoparte ceea ce ştim cu toţii – acum – a fi adevărat şi să încercăm, în schimb, să mergem alături de cei doi inocenţi ai mei printr-o lume precum cea în care au trăit ei.

Aceştia au fost oameni complicaţi care au trăit în vremuri complicate, înainte ca monştrii să îşi dea arama pe faţă.

— Erik Larson

Seattle

1933. Bărbatul din spatele paravanului

Era ceva obişnuit pentru expatriaţii americani să viziteze consulatul SUA din Berlin, dar nu în condiţiile în care a făcut-o bărbatul care a sosit acolo joi, 29 ianuarie 1933.[1] Bărbatul se numea Joseph Schachno şi era un medic de 32 de ani din New York, care practicase până de curând medicina într-o suburbie a Berlinului. Acum stătea dezbrăcat într-unul din compartimentele separate de paravane din sala de consultaţii de la primul etaj al consulatului, unde un medic din sistemul public de sănătate îi consulta, de regulă, pe solicitanţii de viză de imigrare în Statele Unite. Pielea îi fusese îndepărtată de pe o mare suprafaţă a corpului.

Doi oficiali consulari au intrat în sala de consulaţie. Unul era George S. Messersmith, consul general al Americii în Germania din 1930 (fără vreo legătură cu Wilhelm „Willy" Messerschmitt, inginerul aeronautic german). Ca superior al misiunii diplomatice americane la Berlin, Messersmith supraveghea cele zece consulate americane deschise în oraşe din toată Germania. Lângă el se afla viceconsulul Raymond Geist. De regulă, Geist era calm şi imperturbabil, subalternul ideal însă, Messersmith a observat faptul că Geist era acum palid şi foarte tulburat.

Ambii bărbaţi au fost îngroziţi de starea lui Schachno. „De la gât până la călcâie, omul era o masă de carne vie"[2], observa Messerschmith. „Fusese biciuit în toate modurile cu putinţă până când ajunsese literalmente carne vie

sângerândă. M-am uitat la el, pe urmă m-am dus cât am putut de repede la unul dintre lavoarele la care se spăla pe mâini [personalul medical].”

Messersmith a aflat că bătaia avusese loc în urmă cu nouă zile, însă rănile erau încă proaspete. „De la omoplaţi şi până la genunchi, după nouă zile, erau urme care dovedeau că omul fusese bătut din ambele părţi. Fesele erau practic carne vie, suprafeţe mari de pe ele nemaiavând piele pe ele. Din loc în loc, carnea fusese practic redusă la un fel de pastă.”[3]

Dacă rănile arătau astfel după nouă zile, Messersmith se întreba cum arătaseră oare ele imediat după aplicarea bătăii?

Iată care fusese desfăşurarea întâmplărilor:

În noaptea de 21 iunie, Schachno fusese vizitat acasă de o patrulă de bărbaţi în uniforme, în urma unui denunţ anonim că el ar fi fost un potenţial inamic al statului. Bărbaţii îi percheziţionaseră casa şi, deşi nu găsiseră nimic, îl duseseră la sediul lor. Lui Schachno i se ordonase să se dezbrace şi fusese supus imediat unei bătăi prelungite şi severe de către doi bărbaţi cu bice. După aceea, fusese eliberat. Reuşise cumva să ajungă acasă, apoi el şi soţia lui se refugiaseră în centrul Berlinului, la reşedinţa mamei soţiei lui. Stătuse la pat o săptămână. Imediat ce putuse, s-a dus la consulat.

Messersmith a dat dispoziţie să fie dus la un spital şi i-a emis în aceeaşi zi un paşaport american. Curând după aceea, Schachno şi soţia lui aveau să fugă în Suedia şi apoi în America.

Cetăţenii americani fuseseră arestaţi şi bătuţi încă de la numirea lui Hitler în funcţia de cancelar, în ianuarie, însă nici unul atât de grav ca Schachno – deşi mii de nativi germani fuseseră la fel de crunt trataţi, uneori chiar mult mai grav. Pentru Messersmith, acesta era încă un indiciu al realităţii vieţii sub conducerea lui Hitler. El a înţeles că toată această violenţă reprezenta mai mult decât un spasm trecător de atrocitate. În Germania se schimbase ceva fundamental.

El a înţeles acest lucru, dar era convins că doar foarte puţini alţi concetăţeni înţeleseseră la rândul lor. Era din ce în ce mai deranjat de dificultatea de a convinge lumea de reala magnitudine a ameninţării lui Hitler. Pentru el era extrem de limpede că Hitler pregătea, de fapt, în secret şi agresiv Germania pentru un război de cucerire. „Mi-aş dori să fie cu adevărat posibil să îi fac pe cei de acasă să priceapă”[4], scria el într-o misivă din iunie 1933 către Departamentul de Stat, „deoarece simt că ar trebui să vadă cât de categoric este dezvoltat acest spirit marţial în Germania. Dacă acest guvern rămâne la putere încă un an şi continuă în aceeaşi măsură în această direcţie, Germania va reprezenta tot mai mult un pericol pentru pacea mondială în anii ce vor veni.”

El adăuga: „Cu câteva excepţii, bărbaţii care conduc acest guvern au o mentalitate pe care eu şi voi nu o putem înţelege. Unii dintre ei sunt cazuri psihopatice, care ar fi, în mod obişnuit, sub tratament prin alte locuri.”

Dar Germania nu avea încă un ambasador numit de Statele Unite. Fostul ambasador, Frederic M. Sackett, plecase în martie, la învestirea lui Franklin D. Roosevelt ca nou preşedinte al Americii. (Ziua învestirii fusese 4 martie

1933.)[5] Postul era vacant de aproape patru luni, iar noul ambasador nu avea să vină mai devreme de alte trei săptămâni. Messersmith nu avea informaţii la prima mână despre acest om, ci doar ceea ce auzise de la numeroasele sale contacte din Departamentul de Stat. Ceea ce ştia însă era că noul ambasador urma să intre într-un cazan de brutalitate, corupţie şi fanatism, trebuind să fie un om cu un caracter puternic, capabil să proiecteze interesul şi puterea americană, căci puterea era tot ceea ce înţelegeau Hitler şi oamenii lui.

Şi totuşi, se spunea că noul ambasador ar fi fost o persoană la locul ei, care jurase să ducă o viaţă modestă în Berlin, în semn de respect pentru concetăţenii săi americani care fuseseră afectaţi de criza economică. Incredibil era că noul ambasador îşi aducea chiar şi propria maşină cu vaporul la Berlin – un Chevrolet vechi şi hodorogit – ceea ce îi sublinia simplitatea.[6] Asta într-un oraş în care oamenii lui Hitler se deplasau în automobile negre şi mari aproape cât un autobuz.

Partea I. În pădure

STATES LINES

Familia Dodd soseşte în Hamburg.

(Library of Congress)

Capitolul 1. Căi de evadare

Apelul telefonic care a schimbat pe vecie viaţa familiei Dodd din Chicago a venit joi, 8 iunie 1933, la prânz, când William E. Dodd şedea la masa lui de lucru de la Universitatea din Chicago.[7]

Dodd, acum director al Departamentului de istorie, era profesor la această universitate din 1909, recunoscut la nivel naţional pentru lucrarea sa despre Sudul Americii şi pentru o biografie a lui Woodrow Wilson. Avea 64 de ani, era dichisit, un metru 72 înălţime, cu ochi albaştri-cenuşii şi păr castaniu deschis. Deşi chipul său părea sever când era relaxat, Dodd avea, de fapt, un simţ al umorului inteligent, sec şi ager. Avea o soţie, Martha, cunoscută de toată lumea drept Mattie, şi doi copii, ambii trecuţi de 20 de ani. Fiica lui, şi ea tot Martha, avea 24 de ani; fiul lui, William Jr. – Bill – avea 28.

Impresia generală era cea a unei familii fericite şi unite. Deloc bogaţi, însă înstăriţi, în ciuda crizei economice care afecta întreaga naţiune. Locuiau într-o casă mare de pe 5757 Blackstone Avenue din cartierul Hyde Park din Chicago, la doar câteva străzi de universitate. Dodd mai avea o mică fermă în Round Hill, Virginia, de care se îngrijea vară de vară şi care, conform unui raport local, avea 386,6 acri, „mai mult sau mai puţin”, fiind locul unde

Dodd, un democrat jeffersonian de prim rang, se simţea cel mai acasă, printre cele 21 de juninci de rasă Guernsey, patru cai, Bill, Coley, Mandy şi Prince, tractorul său şi plugurile Syracuse trase de cai.[8] Făcea cafea într-o cutie de tablă pusă pe bătrâna plită cu lemne. Soţia lui nu era prea fascinată de acel loc, fiind mai mult decât fericită să îl lase să îşi petreacă timpul acolo de unul singur în timp ce restul familiei rămânea acasă, în Chicago. Dodd îşi numise ferma Stoneleigh, date fiind nenumăratele stânci răspândite pe teritoriul ei, şi vorbea despre ea aşa cum alţi bărbaţi vorbeau despre primele iubiri. „Fructele sunt atât de frumoase, aproape fără cusur, roşii şi savuroase când te uiţi la ele, copacii încovoiaţi sub povara rodului bogat”, scria el într-o frumoasă seară din timpul culesului merelor.[9] „Totul mi se pare fascinant.”

Deşi neplăcându-i, în general, exprimarea stereotipă, Dodd a descris apelul telefonic ca pe o „neaşteptată surpriză pe un cer senin”.[10] Lucru, desigur, puţin cam exagerat. În lunile precedente, existaseră zvonuri în cercul său de prieteni că ar fi putut primi într-o zi un astfel de telefon. Esenţa apelului a fost cea care l-a speriat şi tulburat pe Dodd.

*

De o vreme încoace, Dodd începuse să fie nefericit cu poziţia sa de la universitate. Deşi îi plăcea să predea istorie, îi plăcea şi mai mult să o scrie, lucrând de ani de zile la ceea ce el se aştepta să fie o relatare exhaustivă a

istoriei timpurii a Sudului, o serie de patru volume pe care o numise Naşterea şi decăderea vechiului Sud, însă deseori munca îi era împiedicată de solicitările slujbei sale. Doar primul volum era aproape terminat, Dodd fiind la vârsta la care se temea că va fi îngropat alături de lucrarea sa neterminată. Negociase un program redus cu departamentul său, însă, aşa cum se întâmplă adesea cu astfel de învoieli artificiale, nu a funcţionat aşa cum sperase el. Reducerea personalului şi presiunea financiară din cadrul universităţii, asociate cu criza economică, au fost motivul pentru care a trebuit să muncească la fel de mult ca de obicei, întâlnindu-se cu oficiali ai universităţii, pregătind prelegeri şi trebuind să facă faţă nevoilor copleşitoare ale studenţilor absolvenţi. Într-o scrisoare adresată Departamentului administrativ al clădirilor şi terenurilor din cadrul universităţii, datată 31 octombrie 1932, Dodd solicita să îi fie încălzit biroul în zilele de duminică pentru a putea avea cel puţin o zi pe care să o dedice scrisului neîntrerupt.[11] El îşi descria unui prieten poziţia drept „jenantă”.[12]

Nemulţumirea îi era amplificată de faptul că, după părerea sa, ar fi trebuit să fi progresat mai mult în carieră decât o făcuse deja. Ceea ce îl împiedicase să avanseze mai rapid, după cum se plângea adesea soţiei sale, fusese faptul că nu dusese o viaţă privilegiată, trebuind să muncească din greu pentru tot ce realizase, spre deosebire de alţii din domeniul său, care avansaseră mult mai rapid. Într-adevăr, poziţia pe care o ocupa fusese dobândită prin trudă. Născut pe 21 octombrie 1869, în casa părinţilor săi din micul cătun Clayton, Carolina de Nord, Dodd intrase în pătura de jos a societăţii albe din Sud, care încă respecta convenţiile de clasă din perioada antebelică. Tatăl său,

John D. Dodd, era un fermier mărunt, cu prea puţină ştiinţă de carte; mama sa, Evelyn Creech, provenea dintr-un neam ceva mai răsărit din Carolina de Nord şi se considera, în general, că se măritase cu o persoană cu poziţie inferioară. Cuplul cultiva bumbac pe terenul ce le fusese dăruit de tatăl lui Evelyn şi trăia de azi pe mâine. În anii de după Războiul Civil, când producţia de bumbac crescuse şi preţul scăzuse, familia era adesea înglodată în datorii la magazinul universal al oraşului, al cărui proprietar era o rudă a Evelynei, unul dintre cei trei bărbaţi privilegiaţi – „bărbaţi duri”, cum îi numea Dodd: „...comercianţi şi aristocraţi, stăpâni ai slugilor lor!”[13]

Dodd a avut şase fraţi şi şi-a petrecut toată tinereţea muncind pământul familiei. Deşi considera munca onorabilă, nu îşi dorea să îşi petreacă tot restul vieţii trudind la fermă, recunoscând că singura cale prin care un bărbat de condiţie atât de modestă ar fi putut evita un astfel de destin era educaţia. S-a luptat să avanseze, ocazional preocupându-se atât de îndeaproape de studiu încât ceilalţi elevi îl porecliseră „Călugărul Dodd”.[14] În februarie 1891, a intrat la Facultatea de Agricultură şi Mecanică Virginia (mai târziu Politehnica din Virginia). Şi aici a fost serios şi foarte preocupat de studiu. Alţi studenţi făceau tot felul de năzbâtii, precum vopsirea vacii decanului facultăţii sau înscenarea unor false dueluri prin care îi convingeau pe boboci că îşi uciseseră adversarii.[15] Dodd doar studia. Şi-a obţinut diploma de licenţă în 1895 şi pe cea de master în 1897, la 27 de ani.

Încurajat de un respectat membru al facultăţii, şi cu bani împrumutaţi de către un generos stră-unchi, în iunie 1897, Dodd a plecat în Germania pentru a-şi face doctoratul la Universitatea din Leipzig. Şi-a adus cu el bicicleta. L-a ales

ca temă pentru teza de doctorat pe Thomas Jefferson, în ciuda dificultăţii evidente de a obţine bibliografie americană din secolul al XVIII-lea în Germania. Dodd a studiat cât a fost necesar la cursuri şi a descoperit arhive cu materiale relevante la Londra şi la Berlin. În plus, a călătorit foarte mult, adesea pe bicicleta sa, fiind în mod repetat surprins de atmosfera cazonă din Germania. La un moment dat, unul dintre profesorii săi preferaţi a iniţiat o discuţie pe tema „Cât de neajutorate ar fi Statele Unite dacă ar fi invadate de măreaţa armată a Germaniei?”[16] Tot acest caracter belicos prusac îi dădeau lui Dodd o stare de nelinişte. El scria: „Era prea mult spirit războinic peste tot”.[17]

Dodd a revenit în Carolina de Nord la sfârşitul toamnei lui 1899 şi, după luni de căutări, a obţinut, în sfârşit, un post de instructor la Randolph-Macon College, în Ashland, Virginia.[18] A reluat, de asemenea, prietenia cu o tânără pe nume Martha Johns, fiica unui latifundiar înstărit, care locuia nu departe de oraşul natal al lui Dodd. Prietenia s-a transformat într-o relaţie amoroasă, iar, în ajunul Crăciunului din 1901, cei doi s-au căsătorit.

La Randolph-Macon, Dodd a dat în scurt timp de belea. În 1902, a publicat un articol în ziarul The Nation, în care critica o campanie de succes a organizaţiei Grand Camp of Confederate Veterans de interzicere în statul Virginia a unei publicaţii istorice pe care veteranii o considerau un afront adus onoarei Sudului. Dodd îi acuza pe veterani că ar fi considerat valide doar acele istorii care susţineau că Sudul „a făcut ceea ce s-a cuvenit retrăgându-se din Uniune”.

Repercusiunile nu s-au lăsat aşteptate. Un avocat renumit din mişcarea veteranilor a cerut ca Dodd să fie concediat de la Randolph-Macon. Şcoala i-a oferit lui Dodd toată susţinerea. Un an mai târziu, el i-a atacat din nou pe veterani, de data aceasta într-un discurs susţinut în faţa American Historical Society, în care le-a condamnat eforturile de a „scoate din programa şcolară toate manualele care nu se ridicau la nivelul standardelor lor de patriotism local". A declarat revoltat că „păstrarea tăcerii este de neconceput pentru un bărbat puternic şi onest".

Renumele lui Dodd ca istoric a crescut, la fel cum a crescut şi familia lui. Fiul lui s-a născut în 1905, iar fiica, în 1908. Dându-şi seama că o creştere de salariu ar fi fost binevenită şi că era puţin probabil ca presiunea din partea adversarilor săi din sud să scadă, Dodd şi-a depus candidatura pentru un post vacant de la Universitatea din Chicago. A obţinut postul, iar în gerosul ianuarie 1909, la vârsta de 39 de ani, a plecat împreună cu familia spre Chicago, unde avea să rămână următorul sfert de secol. În octombrie 1912, simţind forţa moştenirii sale şi nevoia de a-şi stabili propria credibilitate ca adevărat democrat jeffersonian, a cumpărat ferma familiei.[19] Munca înfiorătoare, care îl chinuise într-atât în copilărie, devenea acum pentru el un refugiu care îi alina sufletul şi o romantică întoarcere în trecutul Americii.

Dodd a mai descoperit în sine un constant interes pentru viaţa politică, trezit cu adevărat în august 1916, când a ajuns în Biroul Oval al Casei Albe pentru o întâlnire cu preşedintele Woodrow Wilson.[20] Întâlnirea, conform unui biograf, „i-a transformat complet viaţa".

Semnele ce anunţau o posibilă intervenţie a Americii în Marele Război ce se desfăşura la acel moment în Europa îl neliniştiseră profund pe Dodd. Experienţa sa din Leipzig îl convinsese, fără urmă de tăgadă, că Germania era singura responsabilă de declanşarea războiului, astfel fiind satisfăcute dorinţele industriaşilor şi ale aristocraţilor germani – iuncherii – pe care el îi asemăna cu aristocraţia sudică de dinaintea Războiului Civil. Vedea acum apariţia unei vanităţi similare în rândul propriilor elite industriale şi militare ale Americii. Când un general de armată a încercat să includă Universitatea din Chicago într-o campanie naţională de pregătire a naţiunii pentru război, Dodd s-a înfuriat şi s-a dus cu jalba în băţ direct la comandantul suprem.

Dodd a solicitat doar zece minute din timpul lui Wilson, dar a obţinut mult mai mult şi a fost atât de încântat de parcă ar fi primit un rol principal într-un film. A ajuns să creadă că Wilson avea dreptate să susţină intervenţia SUA în război. Pentru Dodd, Wilson a devenit întruchiparea modernă a lui Jefferson. În următorii şapte ani, el şi Wilson au devenit buni prieteni; Dodd a scris biografia lui Wilson. Moartea lui Wilson, în februarie 1924, l-a mâhnit profund pe Dodd.

În cele din urmă, Dodd a ajuns să îl considere pe Franklin Roosevelt egalul lui Wilson, sprijinind campania lui Roosevelt din 1932, vorbind şi scriind în numele acestuia de câte ori se ivea ocazia. Spera să devină membru al cercului de apropiaţi ai lui Roosevelt, dar a fost curând dezamăgit, consemnat să îndeplinească îndatoririle din ce în ce mai nesatisfăcătoare ale poziţiei sale academice.

*

Avea 64 de ani, iar felul în care urma să îşi lase amprenta asupra lumii era istoria vechiului Sud la care lucra, care s-a întâmplat să fie şi singurul lucru împotriva căruia toate forţele universului păreau a se alinia, inclusiv politica universităţii de a nu încălzi clădirile în zilele de duminică.

Dodd se gândea acum tot mai mult să părăsească universitatea pentru o poziţie care i-ar fi permis să scrie, „înainte de a fi prea târziu”.[21] Îi venise ideea că slujba ideală ar fi putut fi un post din cadrul Departamentului de Stat care nu l-ar fi solicitat foarte mult, poate ca ambasador la Bruxelles sau la Haga. Considera că era suficient de cunoscut pentru a fi luat în considerare pentru un astfel de post, deşi avea tendinţa de a se vedea drept mult mai influent în afacerile interne decât era de fapt. Scrisese adesea pentru a-i oferi sfaturi lui Roosevelt pe teme economice şi politice, atât înainte cât şi imediat după victoria lui Roosevelt. Dodd trebuie să fi fost foarte deranjat de faptul că, imediat după alegeri, primise de la Casa Albă o scrisoare tip în care se menţiona că, deşi preşedintele dorea să răspundă promt fiecărei scrisori primite, nu le putea răspunde tuturor în timp util, motiv pentru care îi ceruse secretarei sale să le scrie în locul lui.

Totuşi, Dodd avea câţiva prieteni buni care erau şi apropiaţi de-ai lui Roosevelt, inclusiv noul secretar al comerţului, Daniel Roper. Fiul şi fiica lui Dodd erau pentru Roper ca un fel de nepot şi nepoată, îndeajuns de apropiaţi pentru ca Dodd să nu aibă vreun fel de remuşcare când l-a pus pe fiul său să îl întrebe pe Roper dacă noua

administraţie ar considera potrivită numirea lui ca reprezentant în Belgia sau în Olanda. „Acestea sunt posturi în care guvernul trebuie să aibă pe cineva, însă activitatea nu este una dificilă”, i-a spus Dodd fiului său.[22] El a mărturisit că era motivat cu precădere de nevoia de a-şi termina lucrarea Vechiul Sud. „Nu sunt dornic să primesc o numire din partea lui Roosevelt, însă sunt foarte dornic să izbândesc în atingerea ţelului vieţii mele.”

Pe scurt, Dodd dorea o sinecură, o slujbă care necesita muncă puţină, dar care îi putea oferi un statut şi un venit şi, mai presus de orice, îndeajuns de mult timp pentru a scrie – asta în ciuda faptului că recunoştea că diplomaţia nu era ceva care să se potrivească foarte bine caracterului lui. „Cât despre înalta diplomaţie (Londra, Paris, Berlin), nu sunt omul potrivit”, scria el soţiei sale la începutul lui 1933.[23] „Îmi pare rău pentru tine că aşa stau lucrurile. Pur şi simplu, nu sunt genul de persoană vicleană, făţarnică, atât de potrivită pentru a «minţi peste hotare în numele ţării». Dacă aş fi, m-aş putea duce la Berlin ca să fac o plecăciune dinaintea lui Hitler – şi să reînvăţ germana.” Dar, a adăugat: „De ce să pierd timpul scriind despre un astfel de subiect? Cui i-ar plăcea să locuiască la Berlin în următorii patru ani?”

Că a fost vorba de conversaţia avută de fiul lui cu Roper sau că a fost intervenţia altor forţe, cert este că numele lui Dodd a început să fie vehiculat curând. Pe 15 martie 1933, în timpul unui sejur petrecut la ferma sa din Virginia, Dodd s-a dus la Washington pentru a se întâlni cu noul secretar de stat al lui Roosevelt, Cordell Hull, cu care se mai întâlnise cu alte ocazii anterioare. Hull era înalt, cu păr alb, gropiţă în bărbie şi maxilar puternic.[24] Părea întruchiparea fizică a tot ceea ce trebuia să fie un ministru de externe,

însă cei care îl cunoşteau mai bine ştiau că, atunci când se înfuria, avea un comportament deloc adecvat unui om de stat, pornind o avalanşă de înjurături, şi că avea un defect de vorbire din cauza căruia în loc de R pronunţa U, cam ca personajul de desene animate Elmer Fudd – o trăsătură de care Roosevelt râdea uneori în privat, ca, de exemplu, atunci când vorbea despre „tuatatele comeuciale” ale lui Hull. Hull avea, ca de obicei, patru sau cinci creioane roşii în buzunarul cămăşii, ustensilele de stat preferate. El a declarat că exista posibilitatea ca Dodd să primească numirea pentru Olanda sau Belgia, adică exact ceea ce acesta spera. Dar acum, forţat brusc să îşi imagineze realitatea cotidiană a unei astfel de vieţi, Dodd începuse să aibă îndoieli. „După ce am studiat atent situaţia”, scria el într-un mic jurnal de buzunar, „i-am spus lui Hull că nu aş putea accepta o astfel de poziţie”.[25]

Însă numele său a rămas în circulaţie.

Iar acum, în acea zi de joi din luna iunie, telefonul lui a început să sune. Dodd a ridicat receptorul şi l-a dus la ureche, recunoscând imediat vocea de la capătul firului.

Capitolul 2. Postul vacant de la Berlin

Nimeni nu dorea postul.[26] Ceea ce păruse una dintre cele mai puţin solicitante sarcini pentru Franklin D. Roosevelt ca preşedinte nou ales devenise, în iunie 1933, una dintre cele mai necruţătoare. Berlin ar fi trebuit să fie un post

excelent pentru un ambasadori – nu era Londra sau Paris, desigur, dar era totuşi una din marile capitale ale Europei, în centrul unei ţări care trecea printr-o schimbare revoluţionară sub conducerea nou-numitului cancelar, Adolf Hitler. Părerile erau împărţite, Germania trecând, după unii, printr-o măreaţă renaştere ori, după alţii, printr-o barbară beznă. Odată cu ascensiunea lui Hitler, ţara a suferit un brutal spasm de violenţă tolerată de stat. Trupele paramilitare în uniforme brune ale lui Hitler, Sturmabteilung, sau SA – Batalioanele de Asalt, cunoscute şi sub denumirea de Cămăşile Brune – parcă înnebuniseră, arestând, bătând crunt şi, în unele cazuri, ucigând comunişti, socialişti şi evrei. Batalioanele de Asalt improvizau închisori şi camere de tortură în beciuri, hangare şi în alte asemenea construcţii. Doar în Berlin existau 50 de astfel de aşa-numite buncăre. Zeci de mii de oameni erau arestaţi şi plasaţi în „arest protector” – Schutzhaft – un eufemism ridicol. Aproximativ 500 până la 700 de prizonieri muriseră în arest; alţii au suferit „false înecări şi spânzurari”, conform unui raport al poliţiei. O închisoare de lângă Aeroportul Tempelhof a devenit în special renumită: Columbia House, care nu trebuie să fie confundată cu o elegantă clădire modernă din centrul Berlinului numită Columbus House. Tot acest tumult l-a determinat pe un lider evreu, rabinul Rabbi Stephen S. Wise din New York, să declare unui prieten că „frontierele civilizaţiei au fost încălcate”.

Roosevelt a făcut prima încercare de ocupare a postului din Berlin pe 9 martie 1933, la mai puţin de o săptămână după învestire şi exact când violenţele atingeau apogeul ferocităţii în Germania. I-a oferit postul lui James M. Cox,

care, în 1920, candidase la preşedinţie alături de Roosevelt.

Într-o scrisoare încărcată de linguşeli, Roosevelt scria: „Doresc atât de mult să propun Senatului numele tău pentru postul de ambasador al Americii în Germania nu doar din afecţiunea pe care ţi-o port, dar şi deoarece consider că eşti singurul potrivit pentru acest loc-cheie. Sper din tot sufletul că vei accepta după ce discuţi cu încântătoarea ta soţie, care, că tot veni vorba, ar fi perfectă ca soţie de abasador. Te rog să îmi trimiţi o telegramă cu acordul tău.”[27]

Cox a refuzat: solicitările diferitelor sale afaceri, inclusiv câteva ziare, îl obligau să refuze.[28] Nu a făcut nici o referire la violenţa ce măcina Germania.

Roosevelt a lăsat această problemă deoparte pentru a se ocupa de criza economică ce se agrava, Marea Criză Economică, care, până în acea primăvară, făcuse ca o treime din forţa de muncă nonagricolă a ţării să îşi piardă locurile de muncă şi care înjumătăţise produsul intern brut; nu a revenit asupra problemei decât cel puţin după o lună, când i-a oferit postul lui Newton Baker, care fusese secretar de război în timpul lui Woodrow Wilson şi care era acum partener la o firmă de avocatură din Cleveland.[29] Însă şi Baker a refuzat. La fel cum a făcut-o şi un al treilea, Owen D. Young, un important om de afaceri. Roosevelt a încercat apoi cu Edward J. Flynn, o figură-cheie a Partidului Democrat şi un important susţinător. Flynn a discutat propunerea cu soţia sa „şi am căzut de acord că, din cauza vârstei micilor noştri copii, o astfel de numire ar fi imposibilă”.

La un moment dat, Roosevelt a făcut o glumă cu unul din membrii familiei Warburg, spunând: „Ştii, Jimmy, Hitler ăla ar merita să trimit un evreu ca ambasador la Berlin. Ce-ai zice de postul ăsta?”[30]

Acum, când era aproape iunie, timpul începea să nu mai aibă răbdare. Roosevelt era foarte ocupat cu lupta pentru aprobarea National Industrial Recovery Act – Legea pentru refacerea industriei naţionale – un document central al New Deal – noua orientare politică, economică şi socială a preşedinţiei – luptă pe care o ducea cu opoziţia înfocată a unui grup central de republicani puternici. La începutul lunii, când Congresul urma să intre în vacanţa de vară, legea părea că mai avea puţin până să fie aprobată, fiind însă în continuare atacată de republicani şi de unii democraţi, care lansau salve de amendamente, forţând Senatul să organizeze sesiuni maraton. Roosevelt se temea că, pe măsură ce această bătălie se prelungea, probabilitatea ca această lege să pice sau să fie sever alterată era tot mai mare, parţial deoarece orice prelungire a sesiunii Congresului însemna să rişte mânia legiuitorilor care intenţionau să plece din Washington pe timpul vacanţei de vară. Toţi deveneau tot mai iritaţi. Un val de căldură apărut la sfârşit de primăvară provocase temperaturi record în toată ţara şi moartea a câteva sute de oameni. Washingtonul firbea; bărbaţii duhneau. Un articol pe trei coloane apărut pe prima pagină New York Times avea ca titlu: „ROOSEVELT AJUSTEAZĂ PROGRAMUL PENTRU A GRĂBI ÎNCHEIEREA SESIUNII; IDEILE ÎI SUNT AMENINŢATE”.[31]

Aici exista un conflict: Congresul era cel care confirma şi finanţa noi ambasadori. Cu cât intra mai devreme în pauză, cu atât era mai mare presiunea pe Roosevelt de a

alege o persoană nouă pentru Berlin. Astfel, el se găsea acum obligat să ia în considerare candidaţi din afara cercului de obişnuiţi, inclusiv pe preşedinţii a cel puţin trei colegii, pe un pacifist înfocat pe nume Harry Emerson Fosdick şi pe preotul baptist al Bisericii Riverside din Manhattan.[32] Nici unul dintre aceştia nu părea potrivit, însă; nici unuia nu i s-a oferit postul.

În ziua de miercuri, 7 iunie, cu doar câteva zile înaintea vacanţei congresmanilor, Roosevelt s-a întâlnit cu câţiva consilieri apropiaţi, cărora le-a povestit despre frustrarea de a nu reuşi să găsească un nou ambasador.[33] Unul dintre aceşti consilieri era secretarul comerţului Roper, căruia Roosevelt îi mai spunea uneori „unchiul Dan”.

Roper s-a gândit o clipă, apoi a propus un nume nou, pe acela al unui vechi prieten: „Ce-ai zice de William E. Dodd?”

„Nu-i o idee rea”, a spus Roosevelt, deşi nu a fost deloc clar dacă el chiar a crezut cu adevărat asta în acel moment. Amabil din fire, Roosevelt promitea adesea lucruri pe care nu le făcea neapărat.

„Am să mă gândesc la asta”, a mai spus Roosevelt.

*

Dodd nu era deloc candidatul perfect pentru un post diplomatic. Nu era bogat. Nu avea influenţă politică. Nu era unul dintre prietenii lui Roosevelt. Dar vorbea germana

şi se spunea că ar fi cunoscut foarte bine ţara. O potenţială problemă era fosta lui fidelitate faţă de Woodrow Wilson, a cărui părere despre implicarea în conflicte cu alte naţiuni pe scena mondială era în acord cu cea a numărului tot mai mare de americani care insistau că Statele Unite ar fi trebuit să evite să se amestece în treburile altor ţări. Aceşti „izolaţionişti”, conduşi de William Borah din Idaho şi Hiram Johnson din California, deveniseră tot mai vocali şi puternici. Statisticile arătau că 95% dintre americani voiau ca Statele Unite să evite implicarea în orice război dus pe teritoriu străin.[34] Deşi Roosevelt însuşi susţinea implicarea internaţională, ţinea pentru el aceste păreri, pentru a nu împiedica progresul ordinei de zi interne. Dodd, însă, nu părea să poată aprinde pasiunile izolaţionişţilor. Era un istoric potolit, iar faptul că ştia Germania din proprie experienţă avea o valoare evidentă.

În plus, Berlinul nu era încă avanpostul exploziv care avea să devină într-un an de zile. Exista, la acel moment, părerea generalizată că guvernul lui Hitler nu avea cum să reziste. Puterea militară a Germaniei era limitată – armata sa, Reichswehr, avea doar 100 000 de oameni, foarte puţin în comparaţie cu forţele militare ale vecinei Franţa, ca să nu mai vorbim de forţele combinate ale Franţei, Angliei, Poloniei şi ale Uniunii Sovietice. Hitler însuşi începuse să pară un actor ceva mai temperat decât s-ar fi crezut după violenţele din Germania de la începutul anului. Pe 10 mai 1933, Partidul Nazist arsese cărţile interzise – Einstein, Freud, fraţii Mann şi mulţi alţii – pe ruguri uriaşe în toată Germania, însă, şapte zile mai târziu, Hitler s-a declarat susţinătorul păcii, mergând chiar până la angajamentul dezarmării complete dacă celelalte ţări îi urmau exemplul. Lumea a răsuflat uşurată. Prin

comparaţie cu problemele grave cu care se confrunta Roosevelt – criza mondială, încă un an de secetă paralizantă – Germania părea mai degrabă o chestie iritantă şi nimic altceva. Ceea ce Roosevelt şi secretarul de stat Hull considerau a fi cea mai apăsătoare problemă germană erau cele 1,2 miliarde de dolari pe care Germania le datora creditorilor americani, o datorie pe care regimul lui Hitler nu prea avea de gând să o achite.

Nimeni nu părea să dea prea mare atenţie genului de personalitate de care ar fi avut nevoie un om pentru a face faţă eficient guvernului lui Hitler. Secretarul Roper credea că „Dodd va reuşi să facă faţă cu viclenie îndatoririlor diplomatice şi, când lucrurile se vor încinge, el le va stinge cu citate din Jefferson”.[35]

*

Roosevelt chiar a luat în serios propunerea lui Roper.

Timpul se scurgea şi existau probleme mult mai apăsătoare care trebuiau rezolvate acum când naţiunea era tot mai copleşită de disperare economică.

A doua zi, pe 8 iunie, Roosevelt a cerut o convorbire interurbană cu Chicago.

A fost concis. I-a spus lui Dodd: „Vreau să ştiu dacă veţi face guvernului un serviciu deosebit. Vreau să plecaţi în Germania ca ambasador”.[36]

A adăugat: „Vreau un liberal american în Germania ca exemplu de prim rang”.

Era foarte cald în Biroul Oval, foarte cald în biroul lui Dodd. Temperatura în Chicago sărea de 30ºC.

Dodd i-a spus lui Roosevelt că avea nevoie de timp de gândire şi că trebuia să discute cu soţia lui.

Roosevelt i-a acordat două ore.[37]

*

Dodd a discutat mai întâi cu conducerea universităţii, care l-au îndemnat să accepte. Apoi a plecat acasă rapid, prin căldura dogoritoare.

Avea profunde îndoieli. Prioritatea sa era lucrarea Vechiul Sud. Ca ambasador în Germania lui Hitler nu ar mai fi avut prea mult timp să scrie, de fapt, ar fi avut probabil chiar mai puţin decât ocupat fiind cu toate îndatoririle de la universitate.

Soţia lui, Mattie, înţelegea, dar îi cunoştea nevoia de recunoaştere şi sentimentul că în acel moment al vieţii ar fi trebuit să realizeze deja mai mult decât realizase.[38] La rândul lui, Dodd simţea că îi era dator soţiei. Ea îi fusese alături în toţi acei ani şi considera că nu o răsplătise cum s-ar fi cuvenit. „Nu există vreun loc potrivit tipului meu de mentalitate”, îi spusese el la începutul acelui an într-o scrisoare trimisă de la fermă, „şi regret asta profund în

ceea ce vă priveşte pe tine şi pe copiii noştri."[39] Scrisoarea continua: „Ştiu că trebuie să fie deranjant pentru o soţie atât de sinceră şi de devotată să aibă un soţ atât de incompetent într-un moment critic al istoriei pe care el l-a anticipat de mult, un soţ care să nu fie potrivit pentru o poziţie înaltă prin care să culeagă roadele unei vieţi de studiu laborios. Acesta pare să fie neşansa ta."

După o discuţie aprinsă şi o profundă analiză a căsniciei lor, Dodd şi soţia lui au considerat că ar fi trebuit să accepte oferta lui Roosevelt. Ceea ce a făcut decizia mai uşoară a fost mărturisirea lui Roosevelt că, dacă Universitatea din Chicago „insista", Dodd se putea întoarce la Chicago după un an. Însă, în acel moment, a spus Roosevelt, era nevoie de Dodd la Berlin.

La ora două şi jumătate, cu o întârziere de 30 de minute, cu îndoielile temporar suprimate, Dodd a sunat la Casa Albă şi l-a informat pe secretarul de stat al lui Roosevelt că va accepta postul. Două zile mai târziu, Roosevelt a prezentat numirea lui Dodd Senatului, care l-a confirmat în aceeaşi zi, fără să ceară prezenţa lui Dodd sau şirul interminabil de interviuri care aveau să devină la un moment dat ceva obişnuit pentru posturile-cheie. Numirea nu a fost foarte comentată în presă. New York Times a publicat un scurt articol pe pagina 12 a numărului de duminică, 11 iunie.

Aflat în drum spre o importantă conferinţă economică de la Londra, secretarul Hull nu a avut nici un cuvânt de spus. Chiar dacă ar fi fost prezent când se propuse numele lui Dodd, probabil că părerea lui nu ar fi avut importanţă, căci una din caracteristicile evidente ale stilului de guvernare al lui Roosevelt era să facă numiri directe în cadrul

agenţiilor, fără implicarea superiorilor, lucru care pe Hull îl enerva nespus.[40] Dar el avea să declare mai târziu că nu ar fi avut vreo obiecţie la numirea lui Dodd, cu excepţia tendinţei acestuia de a „întrece orice măsură cu excesul de entuziasm şi de impetuozitate şi cu trecerea bruscă de la un subiect la altul ca prietenul nostru William Jennings Bryan.[41] Astfel, am avut câteva rezerve cu privire la trimiterea unui bun prieten, oricât de capabil şi inteligent ar fi el, într-un loc cu instabilitate, cum ştiu că este şi va continua să fie Berlinul.”

Mai târziu, Edward Flynn, unul din candidaţii care refuzaseră postul, avea să declare fals că Roosevelt îl sunase pe Dodd din greşeală – că a vrut, de fapt, să ofere postul de ambasador unui fost profesor de drept de la Yale, pe nume Walter F. Dodd. Zvonul unei astfel de erori a dat naştere poreclei „Dodd Carte de telefoane”.[42]

*

Dodd şi-a invitat apoi cei doi copii adulţi, Martha şi Bill, promiţându-le experienţa vieţii lor. El a simţit, de asemenea, în această aventură ocazia de a-şi vedea familia reunită o ultimă dată. Lucrarea Vechiul Sud era importantă pentru el, însă familia şi căminul erau cu adevărat marile lui iubiri. Într-o seară geroasă de decembrie din apropierea Crăciunului, când Dodd era singur la fermă, fiica şi soţia lui fiind la Paris, unde Martha era la studii pentru un an, Bill fiind şi el plecat, Dodd s-a aşezat să îi scrie o scrisoare fiicei lui. Era trist în acea

seară. I se părea de neconceput că avea doi copii maturi; ştia că aceştia aveau să plece curând pe drumurile lor şi că legăturile cu părinţii urmau în mod inevitabil să fie mai slabe. Îşi vedea viaţa aproape terminată, aşa cum lucrarea Vechiul Sud nu era încă nici de departe completă.

Scria: „Dragul meu copil, nu cumva te deranjează acest termen? Tu eşti pentru mine nespus de preţioasă, fericirea ta în această agitată viaţă este atât de importantă pentru mine că nu încetez vreodată să mă gândesc la tine ca la un copil în creştere şi plin de viaţă; ştiu, însă, ce vârstă ai şi îţi admir logica şi maturitatea. Eu nu mai am un copil."[43] A cugetat apoi asupra drumurilor „care ni se întind dinainte. Tu eşti abia la început, eu am ajuns atât de departe că încep să număr umbrele ce cad în jurul meu, prietenii ce s-au dus, alţi prieteni care nu mai au nici ei mult! Acum e mai şi, imediat, decembrie." Despre casă scria că „a fost bucuria vieţii mele". Însă acum se împrăştiaseră cu toţii în colţuri îndepărtate ale lumii. „Nu pot îndura gândul vieţilor noastre apucând cărări diferite – şi al anilor atât de puţini la număr care au mai rămas."

Odată cu oferta lui Roosevelt, apăruse o ocazie ce i-ar fi putut readuce laolaltă, fie şi numai pentru un timp.

Capitolul 3. Alegerea

Dată fiind criza economică prin care trecea ţara, invitaţia lui Dodd nu putea fi acceptată cu frivolitate. Martha şi Bill erau norocoşi că aveau slujbe – Martha era editor literar asistent la Chicago Tribune, iar Bill era profesor de istorie

şi savant în devenire – deşi, până în acel moment, Bill îşi urmase cariera într-o manieră mediocră care îl consterna şi îngrijora pe tatăl lui. Într-o serie de scrisori către soţia lui din aprilie 1933, Dodd îşi exprima îngrijorarea cu privire la Bill. „William este un profesor bun, dar se teme de munca grea de orice fel.”[44] Era prea uşor de distras, scria Dodd, mai ales dacă era vreun automobil pe undeva prin apropiere. „Nu ar fi bine să avem automobile în Chicago dacă vrem să îl ajutăm să meargă mai departe cu studiul”, scria Dodd.[45] „Existenţa unui automobil este o tentaţie prea mare.”

Martha se descurcase mult mai bine în carieră, spre încântarea lui Dodd, însă îl îngrijora tumultul din viaţa ei personală. Deşi îşi iubea mult ambii copii, Martha era mândria lui. (Primul ei cuvânt, conform însemnărilor familiei, fusese „tata”.)[46] Avea un metru 55 înălţime, era blondă, cu ochi albaştri şi un zâmbet larg. Avea o imaginaţie romantică şi îi plăcea să flirteze, lucruri care treziseră pasiunea în mulţi bărbaţi, tineri şi mai puţin tineri.

În aprilie 1930, pe când avea doar 21 de ani, s-a logodit cu un profesor englez de la Universitatea de stat din Ohio pe nume Royall Henderson Snow.[47] În iunie, logodna a fost anulată. A avut o scurtă relaţie amoroasă cu un romancier, W.L. River, al cărui roman, Death of a Young Man, fusese publicat în urmă cu câţiva ani. El îi spunea Motsie şi îi făcea tot felul de promisiuni în scrisori compuse din fraze uluitor de lungi, într-unul din cazuri 74 de rânduri de cuvinte scrise la maşină. La momentul respectiv, aşa ceva trecea drept proză experimentală. „Nu vreau nimic de la viaţă în afară de tine”, scria el.[48] „Vreau să fiu cu tine veşnic, să muncesc şi să scriu pentru tine, să trăiesc

oriunde vrei tu să trăieşti, să nu iubesc altceva în afară de tine, să te iubesc cu o pasiune nepământească, însă şi cu elementele pământeşti ale iubirii mai eterne, mai spirituale...”

Dar dorinţa nu i s-a împlinit. Martha s-a îndrăgostit de un alt bărbat, unul din Chicago, pe nume James Burnham, care scria despre „sărutări delicate, diafane ca o atingere de petală”.[49] Cei doi s-au logodit. Martha părea pregătită de data aceasta să meargă până la capăt, până când, într-o seară, toate promisiunile legate de iminenta căsătorie s-au dat peste cap. Părinţii ei invitaseră mai mulţi oaspeţi la casa din Blackstone Avenue, printre ei aflându-se şi George Bassett Roberts, un veteran din Primul Război Mondial, acum vicepreşedinte al unei bănci din New York City. Prietenii îi spuneau, pur şi simplu, Bassett. Locuia cu părinţii lui în Larchmont, o suburbie din nordul oraşului. Era înalt, cu buze cărnoase, şi era foarte chipeş. Un ziarist care căzuse în admiraţie, care scrisese despre promovarea lui, nota: „Are obrazul fin şi mereu proaspăt ras. Are vocea suavă şi vorba mai degrabă tărăgănată... Nimic din omul ăsta nu sugerează bancherul demodat, rigid, sau statisticianul searbăd.”[50]

La început, când l-a văzut în mijlocul celorlalţi oaspeţi, Martha nu l-a considerat teribil de fermecător, însă, mai târziu în seara aceea, l-a găsit singur, separat de mulţime. Fusese „năucită”, scria ea. „A fost durere şi plăcere ca o săgeată în zbor când te-am văzut din nou, departe de ceilalţi, în holul casei noastre. Sună atât de ridicol, dar mărturisesc sincer că aşa a fost, singura clipă în care am cunoscut dragostea la prima vedere.”[51]

Bassett a fost deopotrivă de impresionat, prin urmare, au început o relaţie de dragoste la distanţă plină de energie şi de pasiune. Într-o scrisoare din 19 septembrie 1931, el scria: „Ce distracţie pe cinste a fost la bazin în după-amiaza aceea şi cât de drăguţă ai fost cu mine după ce mi-am scos şortul de baie!”[52] Şi câteva rânduri mai încolo: „Doamne, ce femeie, ce femeie!” Conform spuselor Marthei, el a „deflorat-o”. El îi spunnea „drăguţa mea” şi „dulceaţa mea”.

Dar era confuză din cauza lui. Nu s-a comportat aşa cum ajunsese ea să se aştepte de la bărbaţi. „Niciodată până la tine şi nici după aceea nu am iubit şi nu am fost iubită atât de mult fără să primesc propuneri de căsătorie în scurt timp!”[53] îi scria ea nişte ani mai târziu. „Aşa că am suferit profund şi cred că acesta a fost pelinul ce mi-a otrăvit iubirea!” A fost prima care şi-a dorit căsătoria, dar el nu era aşa de sigur. Ea a ales o strategie. A păstrat logodna cu Burnham, lucru care, desigur, l-a făcut gelos pe Bassett. „Ori mă iubeşti, ori nu mă iubeşti”, scria el din Larchmont, „şi dacă mă iubeşti, şi dacă eşti în toate minţile, nu te poţi mărita cu altul.”[54]

Cu timpul, au cedat amândoi şi s-au căsătorit până la urmă, în martie 1932, însă incertitudinea persistentă i-a făcut să păstreze căsătoria secretă chiar şi faţă de prietenii lor. „Iubeam cu disperare şi încercam să «te am» pentru mult timp, însă, în cele din urmă, poate din cauza efortului acestuia ostenitor, iubirea însăşi a ostenit”, scria Martha.[55] Şi apoi, în ziua ce a urmat nunţii lor, Bassett a făcut o greşeală fatală. Era şi aşa destul de grav că trebuia să părăsească New Yorkul şi să-şi abandoneze slujba de la bancă, însă a fost şi mai gravă greşeala de a nu trimite flori în acea zi – o eroare „măruntă”, după cum va afirma

ea mai târziu, însă emblematică pentru ceva mai profund.[56] Curând după aceea, Bassett a plecat la Geneva ca să participe la o conferinţă internaţională despre aur, şi făcând asta a comis încă o greşeală de proporţii, nesunând-o pe Martha înainte de plecare ca să îşi „arate neliniştea în legătură cu căsnicia noastră şi cu iminenta separare geografică”.[57]

Cei doi şi-au petrecut primul an de căsnicie separaţi, cu întâlniri periodice la New York şi Chicago, însă această separare fizică a amplificat presiunea asupra relaţiei lor. Ea a recunoscut mai târziu că ar fi trebuit să locuiască în New York cu el şi să transforme călătoria la Geneva într-o lună de miere, aşa cum propusese Bassett.[58] Dar chiar şi atunci, Bassett păruse nesigur. Într-o convorbire telefonică, se întreba cu voce tare dacă nu cumva căsătoria lor fusese o greşeală. „Asta mi-a pus capac”, scria Martha.[59] La acel moment, se reapucase deja să „flirteze” – cuvântul ei – cu alţi bărbaţi şi începuse o relaţie cu Carl Sandburg, un vechi prieten de-al părinţilor ei, pe care îl cunoştea de la vârsta de 15 ani.[60] El i-a trimis poezii pe bucăţele de hârtie subţire cu forme ciudate şi două şuviţe din părul lui blond, legate cu aţă groasă neagră. Într-un bileţel, declara: „Te iubesc mai mult decât aş putea urla te iubesc în gura mare, ori murmura ca ploaia albăstruie-ntunecată”.[61] Martha a bătut doar câteva apropouri pentru a-l chinui pe Bassett. Aşa cum îi spunea mai târziu: „Eram preocupată să-mi vindec rănile şi să te rănesc pe tine cu Sandburg şi cu alţii”.[62]

Toate aceste forţe s-au coalizat într-o zi pe gazonul casei lui Dodd de pe Blackstone Avenue. „Tu ştii cu adevărat de ce nu a funcţionat căsnicia noastră?” scria ea.[63] „Pentru că am fost prea imatură şi tânără, chiar şi la 23 de ani, ca să

vreau să îmi părăsesc familia! Mi s-a rupt inima când tata mi-a spus, în timp ce trebăluia ceva în curtea din faţa casei, la scurt timp după ce m-ai luat de nevastă: «Aşadar, draga mea fetiţă vrea să-l părăsească pe bătrânul ei tată».”

Şi acum, în toiul acestor frământări personale, tatăl ei venea cu invitaţia de a-l însoţi la Berlin, iar ea se afla brusc în faţa unei alegeri: Bassett şi banca şi, în cele din urmă, inevitabil, o casă în Larchmont, copii, o peluză – sau tatăl ei, Berlin şi cine mai ştia ce?

Invitaţia tatălui ei era irezistibilă. Avea să îi spună lui Bassett mai târziu: „A trebuit să aleg între el şi «aventură» şi tine. Nu am putut să nu fac alegerea pe care am făcut-o.”[64]

Capitolul 4. Teroarea

Săptămâna următoare, Dodd a luat trenul către Washington unde, vineri, 16 iunie, s-a întâlnit cu Roosevelt la masa de prânz, servită pe două tăvi pe masa de lucru a preşedintelui.

Roosevelt, zâmbitor şi voios, a început să povestească vădit încântat despre o recentă vizită pe care o făcuse la Washington şeful Băncii Reichului din Germania, Hjalmar Schacht – nume complet: Hjalmar Horace Greeley Schacht – care avea puterea de a hotărî dacă Germania îşi va achita datoriile către creditorii americani.[65] Roosevelt a explicat cum îl instruise pe secretarul de stat Hull în ce fel

să joace pentru a dobândi avantaj psihologic şi a dezamorsa aroganţa legendară a lui Schacht. Acesta urma să fie adus în biroul lui Hull şi să fie pus să rămână în picioare în faţa mesei de lucru a secretarului. Hull urma să se comporte ca şi cum nu ar fi ştiut că Schacht era acolo şi „să se prefacă profund preocupat de căutarea unor acte, lăsându-l pe Schacht în picioare şi nebăgat în seamă timp de trei minute”, aşa cum îşi amintea Dodd povestea. În cele din urmă, Hull urma să găsească ceea ce căuta – o scrisoare dură de la Roosevelt prin care acesta condamna orice tentativă a Germaniei de a întârzia cu plata. Abia atunci, Hull avea să se ridice în picioare şi să îl salute pe Schacht, înmânându-i în acelaşi timp şi scrisoarea. Scopul acestei înscenări, i-a spus Roosevelt lui Dodd, „a fost să mai taie puţin din atitudinea arogantă a germanului”. Roosevelt părea să creadă că planul funcţionase extrem de bine.

După aceea, Roosevelt a condus discuţia către ceea ce aştepta de la Dodd. Mai întâi, a ridicat problema datoriei Germaniei, exprimându-şi aici ambivalenţa. A recunoscut că bancherii americani făcuseră ceea ce el a numit „profituri exorbitante” împrumutând bani afacerilor şi oraşelor germane şi vânzând creanţe asociate cetăţenilor americani. „Însă poporul nostru are dreptul la rambursare şi, deşi asta nu este deloc responsabilitatea guvernului, eu vreau să faci tot ce poţi pentru a împiedica un moratoriu” – o suspendare a plăţilor Germaniei.[66] „Asta ar duce la întârzierea rambursării.”

Preşedintele s-a referit apoi la ceea ce toată lumea părea a numi „problema” sau „chestiunea” evreilor.

*

Pentru Roosevelt, acesta era un teren periculos.[67] Deşi revoltat de cum îi tratau naziştii pe evrei şi conştient de violenţele care zdruncinaseră Germania la începutul anului, el s-a abţinut de la o declaraţie directă de condamnare. Unii lideri evrei, precum rabinul Wise, judecătorul Irving Lehman şi Lewis L. Strauss, partener la Kuhn, Loeb & Company, voiau ca Roosevelt să facă o declaraţie; alţii, precum Felix Warburg şi judecătorul Joseph Proskauer, aprobau abordarea mai discretă de a-l îndemna pe preşedinte să înlesnească intrarea evreilor în America. Reticenţa lui Roosevelt de pe ambele fronturi era exasperantă. În noiembrie 1933, Wise îl descria pe Roosevelt drept „neclintit, incurabil şi chiar inaccesibil, cu excepţia prietenilor lui evrei în care poate avea încredere că nu îl vor deranja cu problemele evreilor”. Felix Warburg scria: „Până acum, nici una din vagile promisiuni nu s-a materializat în vreo acţiune”. Nici chiar bunul prieten al lui Roosevelt, Felix Frankfurter, profesor de drept la Harvard pe care l-a numit mai târziu în Curtea Supremă, nu a reuşit să îl facă pe preşedinte să treacă la fapte, spre marea sa frustrare. Însă Roosevelt înţelegea că preţul politic al oricărei condamnări publice a persecuţiilor naziste sau al oricărui efort evident de a înlesni intrarea evreilor în America ar fi fost imens, deoarece discursul politic american încadrase problema evreilor într-o problemă a imigrărilor. Persecutarea evreilor de către germani ridica spectrul unui vast aflux de refugiaţi evrei într-un moment în care America trecea printr-o criză economică. Izolaţioniştii au adăugat o altă dimensiune subiectului, insistând, la fel ca şi guvernul lui Hitler, că oprimarea

evreilor germani de către naziști era o problemă internă a Germaniei, deci o problemă care nu privea America.

Chiar şi evreii americani erau profund divizaţi în privinţa abordării problemei.[68] Pe de o parte se afla Congresul American Evreiesc, care îndemna la proteste de orice fel, inclusiv la marşuri şi la boicotarea bunurilor germane. Unul dintre liderii cei mai cunoscuţi era rabinul Wise, preşedintele onorific al congresului, care, în 1933, era din ce în ce mai frustrat de lipsa unei declaraţii din partea lui Roosevelt. În timpul unei vizite la Washington, în care a încercat în van să se întâlnească cu preşedintele, rabinul Wise i-a scris soţiei sale: „Dacă refuză [sic] să mă primească, mă voi întoarce şi voi declanşa o avalanşă de cereri de acţiune din partea evreilor. Şi mai am şi alţi aşi în mânecă. Poate că ar fi mai bine, căci voi fi liber să vorbesc aşa cum nu am mai vorbit niciodată. Şi, Dumnezeu să mă ajute, mă voi lupta.”[69]

De cealaltă parte se aflau grupuri de evrei aliniate poziţiei Comitetului Evreiesc American, condus de judecătorul Proskauer, care susţineau o abordare mai discretă, temându-se că protestele gălăgioase şi boicoturile doar ar fi înrăutăţit lucrurile pentru evreii aflaţi încă în Germania.[70] Leo Wormser, un avocat evreu din Chicago, era unul dintre cei care împărtăşeau acest punct de vedere. Într-o scrisoare adresată lui Dodd, Wormser scria: „noi, cei din Chicago... ne-am opus constant programului domnului Samuel Untermeyer şi al doctorului Stephen Wise de continuare a organizării de boicoturi de către evrei împotriva bunurilor germane”. Un astfel de boicot, explica el, putea provoca o persecuţie mai intensă a evreilor din Germania, „iar noi ştim că pentru mulţi dintre ei ar putea fi mai rău decât este deja”. El mai declara că un boicot „ar

împiedica eforturile prietenilor din Germania de a determina o atitudine mai conciliantă printr-un apel la raţiune şi la interes de sine", putând afecta capacitatea Germaniei de a-şi plăti datoria către creditorii americani. Se temea de repercusiunile unei acţiuni care ar fi fost asociată exclusiv cu evreii. I-a spus lui Dodd: „Noi avem sentimentul că boicotul, dacă ar fi organizat şi promovat de evrei, va contribui la confuzie în chestiunea în cauză, care nu ar trebui să fie «vor avea de suferit evreii», ci «va avea de suferit libertatea»„. Aşa cum scria Ron Chernow în The Warburgs: „O sciziune fatală submina «evreimea internaţională» exact când presa nazistă susţinea că aceasta opera cu o voinţă unitară, implacabilă".[71]

Cu toate acestea, ambele grupuri erau de acord asupra certitudinii că orice fel de campanie care ar fi urmărit explicit şi public să sporească imigrarea evreilor în America nu ar fi dus decât la un dezastru. La începutul lui iunie 1933, rabinul Wise îi scria lui Felix Frankfurter, la vremea aceea profesor de drept la Harvard, că dacă subiectul imigrării ar fi ajuns la Casa Albă, el ar fi condus „la o răbufnire împotriva noastră".[72] Într-adevăr, sentimentul anti-imigrare din America avea să rămână puternic până în 1938, când un sondaj Fortune arăta că aproximativ două treimi dintre respondenţi susţineau menţinerea refugiaţilor în afara graniţelor ţării.[73]

În cadrul administraţiei Roosevelt, părerile erau de asemenea foarte împărţite.[74] Secretarul muncii, Frances Perkins, prima femeie din istoria Americii care a deţinut un portofoliu de ministru, încerca energic să convingă administraţia să facă ceva pentru a le uşura evreilor intrarea în America. Departamentul ei supraveghea practicile şi politica de imigrare, dar nu avea nici un rol în

a decide cine primea sau nu viza. Acest rol revenea Secretarului de Stat şi consulilor din străinătate, iar aceştia aveau o perspectivă complet diferită asupra lucrurilor. Într-adevăr, unii dintre funcţionarii de cel mai înalt rang nutreau o antipatie făţişă faţă de evrei.

Unul dintre aceştia era William Phillips, subsecretar de stat, al doilea cel mai înalt în rang din minister după secretarul Hull. Soţia lui Phillips şi Eleanor Roosevelt erau prietene din copilărie; FDR, şi nu Hull, îl alesese pe Phillips să fie subsecretar. În jurnalul său, Phillips descria o persoană cu care avea o relaţie de afaceri drept „micul meu prieten evreu de la Boston”.[75] Lui Phillips îi plăcea să viziteze Atlantic City, însă într-o altă consemnare din jurnal scria: „Locul este infestat de evrei. De fapt, toată sâmbăta după-amiaza şi duminica, litoralul a oferit o imagine extraordinară – abia dacă s-a putut vedea nisipul de atâţia evrei şi evreice sumar îmbrăcaţi.”[76]

Un alt oficial-cheie, Wilbur J. Carr, asistent al secretarului de stat, însărcinat general cu serviciul consular, îi numea pe evrei „jidani”.[77] Într-un memorandum despre imigranţii ruşi şi polonezi, acesta scria: „Sunt împuţiţi, ne-americani şi adesea cu apucături periculoase”.[78] După o călătorie la Detroit, el descria oraşul ca fiind plin de „praf, fum, gunoaie, evrei”.[79] S-a plâns şi el de prezenţa evreilor în Atlantic City. A petrecut trei zile acolo, împreună cu soţia, într-un februarie, şi, pentru fiecare dintre cele trei zile, a făcut câte o consemnare în jurnalul personal în care îi defăima pe evrei. „Pe tot parcursul călătoriei noastre de o zi pe Boardwalk, am văzut doar câţiva ne-evrei”, scria el în prima zi.[80] „Evrei peste tot, şi anume dintre cei mai comuni.” El şi soţia lui au luat cina în acea seară la hotelul Claridge, unde restaurantul a fost plin de evrei, „dintre

care doar foarte puţini arătau decent. În afară de mine, doar alţi doi erau îmbrăcaţi în smoching. O atmosferă dezolantă în restaurant.” A doua seară, familia Carr s-a dus să ia cina la un alt hotel, Marlborough-Blenheim, pe care l-au găsit mult mai rafinat. „Îmi place”, scria Carr. „Cât de diferit de atmosfera evreiască de la Claridge.”[81]

Un oficial al Comitetului Evreiesc American îl descria pe Carr drept „un antisemit şi un escroc, care vorbeşte frumos şi se străduieşte să nu facă nimic pentru noi”.[82]

Atât Carr cât şi Phillips susţineau respectarea strictă a unei dispoziţii din legile naţionale privind imigraţia care interziceau intrarea tuturor viitorilor imigranţi consideraţi „posibili asistaţi sociali”, faimoasa „clauză LPC”.[83] Componentă a Legii Imigrării din 1917, aceasta fusese reintrodusă de către administraţia Hoover în 1930 pentru a descuraja imigrarea într-un moment în care rata şomajului creştea vertiginos. Oficialii consulari aveau o mare putere în decizia asupra celor cărora li se permitea să vină în America, deoarece ei erau aceia care stabileau care dintre cei ce solicitau viză erau excluşi conform clauzei LPC. Legea Imigrării mai cerea, de asemenea, ca solicitanţii de viză să prezinte o adeverinţă de la poliţie care să le ateste integritatea caracterului, alături de câte două copii după certificatele de naştere şi alte documente oficiale. „Este de-a dreptul ridicol”, scria un memorialist evreu, „să trebuiască să te duci la inamicul tău să ceri referinţe.”[84]

Activiştii evrei se plângeau că misiunile diplomatice americane fuseseră instruite tacit să acorde doar o parte din vizele permise pentru fiecare ţară, o acuzaţie care s-a dovedit a avea o bază.[85] Jurisconsultul Secretariatului Muncii însuşi, Charles E. Wyzanski, a descoperit în 1933 că

toţi consulii primiseră instrucţiuni verbale informale să limiteze numărul vizelor pentru imigranţi aprobate la 10% din totalul permis conform cotei fiecărei ţări. Liderii evrei au susţinut, în plus, că acţiunea de obţinere a documentelor de la poliţie devenise nu doar dificilă, ci chiar periculoasă – „un obstacol aproape insurmontabil”, aşa cum declara judecătorul Proskauer într-o scrisoare adresată subsecretarului Phillips.[86]

Phillips a fost ofensat de descrierea făcută de Proskauer consulilor, pe care îi considera obstacole. „Consulul”, a răspuns Phillips, uşor iritat, „este preocupat doar de a stabili într-o manieră utilă şi atentă dacă solicitanţii de vize îndeplinesc cerinţele legii.”[87]

Conform lui Proskauer şi altor lideri evrei, un rezultat a fost acela că evreii, pur şi simplu, nu au cerut vize de intrare în Statele Unite.[88] Într-adevăr, numărul germanilor care au solicitat vize a fost o mică fracţie din cele 26 000 permise conform cotei anuale stabilite pentru ţara lor. Această disproporţie le-a oferit oficialilor din cadrul Departamentului de Stat un puternic argument statistic pentru a se opune reformei: cum ar fi putut exista o problemă când atât de puţini evrei solicitau vize? A fost un argument pe care, în aprilie 1933, Roosevelt a părut să-l accepte.[89] El mai ştia că orice efort de liberalizare a regulilor imigrării ar fi putut determina Congresul să reacţioneze prin reducerea drastică a cotelor existente.

La momentul cinei cu Dodd, Roosevelt era extrem de conştient de sensibilităţile aflate în joc.

„Autorităţile germane îi tratează pe evrei ruşinos, iar evreii din această ţară sunt foarte agitaţi”, i-a spus Roosevelt.[90]

„Dar aceasta nu este o problemă a guvernului. Nu putem face nimic decât pentru cetăţenii americani care se întâmplă să cadă victime. Trebuie să îi protejăm şi trebuie să facem tot ce ne stă în putinţă, prin influenţă neoficială şi personală, pentru a tempera persecuţia generală.”

*

Conversaţia a trecut la chestiuni practice. Dodd a insistat că va trăi din salariul alocat de 17 500 de dolari, foarte mulţi bani pentru perioada Crizei, însă o sumă meschină pentru un ambasador care trebuia să se întreţină cu diplomaţii europeni şi oficialii nazişti.[91] Era o chestiune de principiu pentru Dodd: el nu credea că un ambasador trebuia să ducă o viaţă extravagantă în timp ce restul ţării suferea. Dar se întâmpla totodată să fie nerelevant pentru el, căci îi lipsea averea pe care o posedau atâţia alţi ambasadori, neputând astfel trăi extravagant nici dacă ar fi vrut.

„Ai perfectă dreptate”, i-a spus Roosevelt.[92] „În afară de două sau trei dineuri şi petreceri, nu trebuie să te implici în alte activităţi sociale costisitoare. Încearcă să acorzi destulă atenţie americanilor din Berlin şi să inviţi din când în când la cină germani interesaţi de relaţii cu America. Cred că te poţi încadra în bugetul alocat fără a sacrifica părţi esenţiale din activitate.”

După alte câteva conversaţii despre tarife comerciale şi reducerea armamentului, prânzul a luat sfârşit.

Era ora două. Dodd a părăsit Casa Albă şi s-a dus pe jos la Departamentul de Stat, unde urma să se vadă cu diverşi oficiali şi să citească documente trimise de la Berlin, şi anume nesfârşitele rapoarte scrise de consulul general George S. Messersmith. Şi acestea erau alarmante.

Hitler era cancelar de şase luni, fiind numit printr-o înţelegere politică, dar nu poseda încă putere absolută. Preşedintele în vârstă de 85 de ani al Germaniei, feldmareşalul Paul von Beneckendorff und von Hindenburg, deţinea încă autoritatea constituţională de a numi şi de a retrage cancelari şi cabinetele acestora şi, la fel de important, continua să se bucure de loialitatea armatei regulate, Reichswehr. Spre deosebire de Hindenburg, Hitler şi adjuncţii săi erau surprinzător de tineri – Hitler avea doar 44 de ani, Hermann Göring, 40, iar Joseph Goebbels, 36.

Una era să citeşti articole din presă despre comportamentul imprevizibil al lui Hitler şi despre brutalitatea cu care guvernul său îi trata pe evrei, pe comunişti şi pe alţi opozanţi, pentru că în toată America exista o convingere generală că astfel de articole erau exagerate, cu siguranţă nici un stat modern nu s-ar fi comportat de o asemenea manieră. Aici, însă, la Departamentul de Stat, Dodd a citit raport după raport în care Messersmith descria decăderea rapidă a Germaniei de la o republică democrată la o dictatură brutală.[93] Messersmith nu omitea nici un detaliu – tendinţa lui de a scrie mult îi adusese de ceva vreme porecla „George-40-de-pagini”.[94] El scria despre violenţa larg răspândită care apăruse în cele câteva luni ce urmaseră imediat după numirea lui Hitler şi despre controlul sporit al guvernului asupra tuturor aspectelor societăţii germane. Pe 31

martie, trei cetăţeni americani fuseseră răpiţi şi târâţi într-unul din centrele SS de tortură, unde fuseseră dezbrăcaţi la pielea goală şi lăsaţi să îşi petreacă noaptea în frig. În dimineaţa următoare, fuseseră bătuţi până la pierderea conştiinţei, apoi aruncaţi în stradă. Un corespondent al United Press International dispăruse, însă, după investigaţii făcute de Messersmith, acesta fusese eliberat nevătămat. Guvernul lui Hitler declarase boicotarea timp de o zi a tuturor afacerilor evreieşti din Germania – prăvălii, firme de avocatură, cabinete medicale. Şi mai erau şi arderile de cărţi, concedierea evreilor, aparent nesfârşitele marşuri ale trupelor SS şi oprimarea presei germane, cândva libere, care, conform lui Messersmith, fusese plasată sub control guvernamental într-o măsură mai mare decât „a existat probabil vreodată în orice altă ţară. Cenzura presei poate fi considerată absolută.”[95]

Într-unul din ultimele rapoarte însă, Messersmith a adoptat un ton semnificativ mai pozitiv, pe care, fără îndoială, Dodd l-a considerat încurajator. Cu un optimism necaracteristic, Messersmith raporta acum că văzuse semne ale stabilităţii crescânde a Germaniei, atribuind acest aspect încrederii tot mai mari în Hitler, Göring şi Goebbels. „Responsabilitatea a transformat deja considerabil liderii-cheie ai Partidului”, scria el.[96] „Există toate dovezile că devin în mod constant moderaţi.”

Dodd nu a avut însă ocazia să citească o scrisoare pe care Messersmith a scris-o curând după aceea, scrisoare în care îşi retrăgea această evaluare optimistă. Marcată „Personal şi Confidenţial”, scrisoarea îi fusese trimisă secretarului Phillips. Datată 26 iunie 1933, scrisoarea a ajuns la Phillips exact când Dodd era pe punctul să plece către Berlin.

„Am încercat să subliniez în rapoartele mele că liderii de vârf ai partidului devin tot mai moderaţi, în vreme de liderii intermediari şi masele sunt la fel de radicali ca întotdeauna, şi că întrebarea este dacă liderii de la vârf vor fi capabili să îşi impună voinţa moderată asupra maselor”, scria Messersmith.[97] „Începe să arate destul de clar că nu vor putea face asta, presiunea ce vine de jos fiind din ce în ce mai puternică.” Göring şi Goebbels, cu precădere, nu mai păreau aşa de moderaţi, scria el. „Dr. Goebbels predică zilnic că revoluţia abia a început şi că ceea ce s-a făcut până acum a fost doar o uvertură.”

Erau arestaţi preoţi. Un fost preşedinte al Sileziei Inferioare, pe care Messersmith îl cunoştea personal, fusese dus într-un lagăr de concentrare. El simţea o „isterie” crescândă în rândul liderilor de nivel mediu ai Partidului Nazist, exprimată drept convingerea că „adevărata securitate se va obţine doar prin încarcerarea tuturor”. Naţiunea se pregătea în linişte, dar agresiv, de război, folosind propaganda pentru a crea impresia că „toată lumea este împotriva Germaniei, care este singură şi fără apărare înaintea lumii”. Jurămintele lui Hitler că avea intenţii paşnice erau iluzorii, menite doar să câştige timp pentru ca Germania să se reînarmeze, aşa cum avertiza Messersmith. „Ceea ce îşi doresc ei însă cel mai mult este, fără îndoială, să facă din Germania cel mai capabil instrument de război care a existat vreodată.”

*

Aflat la Washington, Dodd a participat la o recepţie dată pentru el de Ambasada Germaniei, iar acolo l-a întâlnit pe Wilbur Carr pentru prima oară. Mai târziu, Carr şi-a notat o scurtă descriere a lui Dodd în jurnal: „Persoană plăcută, interesantă, cu un fin simţ al umorului şi o modestie simplă”.[98]

Dodd i-a făcut o vizită şi responsabilului pentru afaceri cu Europa de Vest din cadrul Departamentului de Stat, Jay Pierrepont Moffat, care împărtăşea dezgustul lui Carr şi Phillips faţă de evrei, cât şi atitudinea lor dură faţă de imigraţie.[99] Moffat a notat propria părere despre noul ambasador: „Este extrem de sigur de opiniile sale, se exprimă viguros şi didactic şi tinde să dramatizeze ideile pe care le susţine. Tot fasonul este stricat de faptul că va încerca să conducă ambasada alături de o familie de patru persoane, toţi pe un singur salariul, şi cum va reuşi să facă asta în Berlin, unde preţurile sunt mari, mă depăşeşte complet.”[100]

Ceea ce nici Carr şi nici Moffat nu au menţionat în aceste consemnări au fost surpriza şi indignarea simţite de ei şi de mulţi dintre semenii lor faţă de numirea lui Dodd. Regatul lor era unul al elitelor, în care doar persoanele cu un anumit pedigri se puteau aştepta să fie acceptate fără rezerve. Majoritatea frecventaseră aceleaşi şcoli, în principal St. Paul’s şi Groton, iar de acolo merseseră la Harvard, Yale şi Princeton. Subsecretarul Phillips crescuse în cartierul Back Bay din Boston, într-un imens conac în stil victorian.[101] Avea propria avere de la vârsta de 21 de ani, iar mai târziu în viaţă a devenit membru al consiliului de conducere al Universităţii Harvard. Majoritatea semenilor lui din Departamentul de Stat aveau, de asemenea, bani şi cheltuiau sume serioase din propriul buzunar când se aflau

în străinătate, fără să aştepte restituirea sumelor. Un astfel de oficial, Hugh Wilson, scria, elogiindu-şi colegii diplomaţi: „Simţeau cu toţii că aparţineau unui club foarte select. Acest sentiment încuraja un spirit de castă sănătos.”[102]

După standardele clubului, o alegere mai umilă decât Dodd nu s-ar fi putut imagina.

*

Dodd s-a întors la Chicago ca să-şi facă bagajele şi să participe la diverse reuniuni de rămas-bun, după care el şi soţia lui, împreună cu Martha şi Bill, s-au îmbarcat în trenul pentru Virginia, unde aveau să mai poposească o ultimă dată la ferma Round Hill. Tatăl lui, în vârstă de 86 de ani, John, locuia relativ aproape, în Carolina de Nord, însă Dodd, în ciuda dorinţei sale ca proprii copii să îi fie apropiaţi, nu şi-a propus la început să îl viziteze, dat fiind că Roosevelt dorea ca noul lui ambasador să ajungă la Berlin cât mai repede posibil. Dodd îi scrisese tatălui său ca să-i spună despre numire şi că nu va avea ocazia să îl viziteze înainte de plecare. Adăugase o sumă mică de bani şi menţionase: „Îmi pare rău că am fost mereu atât de departe”.[103] Tatăl lui i-a răspuns imediat, scriindu-i cât de mândru era că primise „această mare onoare din partea celor din D.C.”, dar a adăugat un strop de acid pe care numai părinţii par a şti cum să-l strecoare – acel mic amănunt care stârneşte sentimentul de vinovăţie şi schimbă planurile.[104] Bătrânul Dodd a scris: „Nu-i nimic

dacă n-am să te mai văd vreodată cât o să mai trăiesc. Tot voi fi mândru de tine până în ultima clipă a vieţii mele."

Dodd şi-a schimbat planurile. Pe 1 iulie, o zi de sâmbătă, el şi soţia lui s-au urcat într-un vagon de dormit cu destinaţia Carolina de Nord. În timpul vizitei, cei doi şi-au făcut timp pentru un tur al atracţiilor turistice locale. Dodd şi soţia lui au păşit pe vechile meleaguri de parcă şi-ar fi luat rămas-bun pentru ultima oară. Au vizitat cimitirul familiei, unde Dodd s-a dus la mormântul mamei lui, care murise în 1909. Călcând pe iarba din cimitir, a ajuns la mormintele strămoşilor căzuţi în Războiul Civil, dintre care doi se predaseră alături de generalul Robert E. Lee la Appomattox. A fost o vizită plină de amintiri despre „nenorocul familiei" şi despre precaritatea vieţii. „O zi mai degrabă tristă", scria el.[105]

S-au întors în Virginia şi la fermă, apoi au plecat cu trenul spre New York. Martha şi Bill au plecat cu Chevroletul familiei, pe care intenţionau să îl lase la debarcaderul pentru tranzit spre Berlin.

*

Dodd ar fi preferat să-şi petreacă următoarele câteva zile cu familia, însă departamentul insistase ca, odată ajuns la New York, să participe la o serie de întâlniri cu directori de bancă pe tema datoriei Germaniei – un subiect care pe Dodd nu prea îl interesa – şi cu liderii evrei. Dodd se temea că atât presa americană cât şi cea germană ar fi putut

răstălmăci aceste întâlniri pentru a întina obiectivitatea pe care el spera să o prezinte la Berlin.[106] Totuşi s-a conformat, iar rezultatul a fost o zi de întâlniri care evocau parcă vizitele fantomelor din Poveste de Crăciun a lui Dickens. Un cunoscut activist pentru ajutorarea evreilor i-a transmis lui Dodd printr-o scrisoare că va fi vizitat în seara de luni, 3 iulie, de două grupuri de bărbaţi, primul urmând să sosească la opt şi jumătate, al doilea, la ora nouă.[107] Întâlnirile urmau să aibă loc la Century Club, reşedinţa lui Dodd la New York.

Însă Dodd s-a întâlnit mai întâi cu bancherii la sediul National City Bank din New York, care, mulţi ani mai târziu, avea să fie numită Citibank. Dodd a fost surprins să afle că National City Bank şi Chase National Bank deţineau peste 100 de milioane de dolari în obligaţiuni germane, pe care, la acel moment, Germania propunea să le răscumpere la o rată de 30 de cenţi la un dolar. „S-a discutat mult, dar nu s-a ajuns la nici un acord, în afară de acela că eu ar trebui să fac tot ce îmi stă în putinţă pentru a împiedica Germania să întârzie plata”, scria Dodd.[108] Nu prea îi simpatiza pe bancheri. Perspectiva dobânzilor mari la obligaţiunile germane îi orbise până în pragul riscului mai mult decât evident al unei posibile neonorări a plăţii de către o ţară strivită de război şi volatilă politic.

În seara aceea, liderii evrei au sosit la timp, printre ei aflându-se şi Felix M. Warburg, un important bancher care înclina să susţină tactica mai paşnică a Comitetului Evreiesc American, şi rabinul Wise, din partea mai vocalului Congres Evreiesc American. Dodd scria în jurnalul său: „Discuţia a durat o oră şi jumătate: germanii îi omoară pe evrei tot timpul; evreii sunt persecutaţi într-atât, încât sinuciderile sunt la ordinea zilei (există

informaţii de astfel de cazuri în familia Warburg) şi toate proprietăţile evreilor sunt confiscate”.[109]

În timpul acestei întâlniri, Warburg pare să fi menţionat sinuciderea a două rude mai în vârstă, Moritz şi Käthie Oppenheim din Frankfurt, cu vreo trei săptămâni înainte.[110] Warburg scria ulterior: „Nu există îndoială că regimul Hitler le-a făcut viaţa un calvar, ceea ce i-a făcut să îşi dorească să-şi pună capăt zilelor”.

Oaspeţii lui Dodd au stăruit ca acesta să îl preseze pe Roosevelt să intervină oficial, însă el a obiectat. „Am insistat asupra faptului că guvernul nu poate interveni oficial, dar i-am asigurat pe membrii adunării că îmi voi exercita toată influenţa personală posibilă împotriva tratamentului nedrept al evreilor germani că, desigur, voi protesta împotriva abuzurilor asupra evreilor americani.”[111]

După aceea, Dodd a luat trenul de 11 noaptea către Boston şi, la sosire, în dimineaţa zilei de 4 iulie, a fost preluat de un şofer şi dus acasă la colonelul Edward M. House, un prieten care era consilier apropiat al lui Roosevelt, pentru o discuţie la micul dejun.

Pe parcursul unei conversaţii pe o gamă largă de subiecte, Dodd a aflat pentru prima oară cât de departe fusese de prima alegere a lui Roosevelt. Vestea l-a mâhnit.[112] Dodd nota în jurnalul său că asta îi omorâse din faşă orice tendinţă de „mega-vanitate” provocată de numirea sa.

Când conversaţia s-a îndeptat către persecutarea evreilor de către germani, colonelul House l-a îndemnat pe Dodd să facă tot ce îi stătea în putinţă pentru a ameliora

„suferinţa evreilor”, însă a adăugat un avertisment: „Evreilor nu ar trebui să li se permită să domine economic sau intelectual viaţa din Berlin aşa cum au făcut-o atâta timp”.[113]

Cu acestea, colonelul House exprima un sentiment universal în America, şi anume că evreii din Germania erau cel puţin parţial vinovaţi de propriile necazuri. Dodd a întâlnit o formă ceva mai înverşunată a acestei atitudini mai târziu în acea zi, după ce s-a întors la New York, când el şi familia lui s-au dus la cină în apartamentul de pe Park Avenue al lui Charles R. Crane, un filantrop de 75 de ani a cărui familie se îmbogăţise din vânzarea de consumabile sanitare. Crane era specialist în arabistică, cu o oarecare influenţă în anumite ţări din Orientul Mijlociu şi Balcani, şi era un generos susţinător al departamentului lui Dodd din cadrul Universităţii din Chicago, pe care o înzestrase cu o catedră de studiu al istoriei şi instituţiilor ruse.

Dodd ştia deja că lui Crane nu îi plăceau evreii. Când Crane îi scrisese lui Dodd pentru a-l felicita pentru numire, îi oferise şi câteva sfaturi: „Evreii, după ce au câştigat războiul şi au început să tropăie de zor şi să cotropească Rusia, Anglia şi Palestina, au fost prinşi încercând să pună stăpânire şi pe Germania, ocazie cu care s-au confruntat cu primul lor eşec real şi au înnebunit de-a binelea, acum năpădind lumea – America cel mai uşor– cu propaganda lor antigermană. Te sfătuiesc cu tărie să rezişti invitaţiilor la orice fel de întrunire.”[114]

Dodd a îmbrăţişat parţial ideea lui Crane că evreii erau deopotrivă vinovaţi de situaţia în care se aflau.[115] El i-a scris lui Crane mai târziu, după ce a ajuns la Berlin, că deşi nu aproba „cruzimea cu care sunt trataţi evreii aici”,

credea că germanii aveau un motiv întemeiat de nemulţumire. „Când am avut ocazia să vorbesc neoficial cu germani remarcabili, am spus foarte franc că au o problemă foarte serioasă, dar că păreau a nu şti cum să o rezolve”, scria el. „Evreii au deţinut în Germania un număr de poziţii-cheie mult mai mare decât le-ar fi dat dreptul numărul şi talentele lor.”

La cină, Dodd l-a auzit pe Crane exprimându-şi marea admiraţie faţă de Hitler şi a aflat, de asemenea, că însuşi Crane nu avea vreo obiecţie asupra felului în care îi tratau naziştii pe evrei.

Când familia Dodd a plecat în seara aceea, Crane i-a mai dat ambasadorului un sfat: „Lasă-l pe Hitler în pace”.[116]

*

La ora 11.00, a doua zi dimineaţă, 5 iulie 1933, membrii familiei Dodd au luat un taxi spre debarcader şi s-au îmbarcat pe nava Washington, cu destinaţia Hamburg. S-au întâlnit cu Eleanor Roosevelt exact după ce aceasta îşi luase rămas-bun de la fiul ei, Franklin Jr., care naviga spre Europa.

Vreo 12 reporteri au dat şi ei năvală la bord şi l-au încolţit pe Dodd pe punte, unde acesta stătea cu soţia lui şi cu Bill.[117] În acel moment, Martha se afla într-o altă zonă a vaporului. Reporterii au început să pună întrebări şi i-au îndemnat pe cei trei Dodd să salute ca şi cum şi-ar fi luat

rămas-bun. Cei trei se conformară fără tragere de inimă. Dodd a notat: „Şi fără să avem habar de similitudinea cu salutul lui Hitler, pe atunci necunoscut nouă, am ridicat braţul”.

Fotografiile au provocat un mic protest, pentru că păreau a-i fi surprins pe Dodd, pe soţia şi fiul acestuia într-un gest de semi-Heil.

Presimţirile lui Dodd au ieşit cu furie la suprafaţă. În acel moment, începuse deja să regrete să părăsea Chicago şi vechea sa viaţă.[118] Pe măsură ce nava se îndepărta de ţărm, familia a început să treacă prin ceea ce Martha avea să descrie mai târziu drept „o cantitate disproporţionată de tristeţe şi de presimţiri rele”.[119]

Martha a început să plângă.

Capitolul 5. Prima noapte

Martha a continuat să plângă din când în când o mare parte din următoarele două zile – „copios şi sentimental”, după cum a spus chiar ea.[120] Nu de anxietate, căci aproape că nici nu se gândise la cum ar fi putut fi cu adevărat viaţa în Germania lui Hitler. Plângea mai degrabă după tot ce lăsa în urmă, oamenii şi locurile, prietenii şi slujba ei, confortul familiar al casei de pe Blackstone Avenue, dragul ei Carl, toate acestea reprezentând viaţa „inestimabil de preţioasă” pe care o dusese în Chicago. Dacă avea nevoie de ceva care să îi amintească tot ce pierdea, locul pe care îl avusese la petrecerea de rămas-

bun i-l oferise. Şezuse între Sandburg şi un alt prieten apropiat, Thornton Wilder.

Mâhnirea i s-a mai domolit treptat. Marea era calmă, zilele, însorite. S-a împrietenit la cataramă cu fiul lui Roosevelt, cu care dansa şi bea şampanie. Şi-au studiat paşapoartele unul altuia – al lui identificându-l succint drept „fiul Preşedintelui Statelor Unite", al ei, ceva mai puţin pretenţios: „fiica lui William E. Dodd, Ambasador Extraordinar şi Plenipotenţial al Statelor Unite în Germania". Tatăl lor ceruse ca ea şi fratele ei să vină în cabina lui, numărul A-10, pentru cel puţin o oră pe zi şi să îl asculte citind cu voce tare în germană, astfel încât să aibă o oarecare idee despre cum suna acea limbă. Dodd părea neobişnuit de solemn, iar Martha detecta o nervozitate necaracteristică.

Pentru ea, însă, perspectiva aventurii ce o aştepta curând i-a spulberat anxietatea. Nu ştia mai nimic despre politica internaţională şi, aşa cum admitea singură, nu înţelegea pe deplin gravitatea celor ce se petreceau în Germania. Îl vedea pe Hitler drept „un clovn care arată ca Charlie Chaplin".[121] Asemenea multor altora din America şi din alte părţi ale lumii în acel moment, nu îşi putea imagina că Hitler avea să reziste foarte mult sau să fie luat în serios. Era ambivalentă în ceea ce privea situaţia evreilor. Studentă la Universitatea din Chicago fiind, avusese experienţa unei propagande „subtile şi minime printre studenţi" care promulga ostilitatea faţă de evrei.[122] Martha observa: „Mulţi dintre profesorii de la facultate, chiar, nu puteau suferi geniul colegilor şi studenţilor evrei". Cât despre ea însăşi: „Am fost uşor antisemită în acest sens: am acceptat că evreii nu sunt atât de atrăgători fizic precum non-evreii şi că sunt mai puţin dezirabili social".[123]

A constatat, de asemenea, că îmbrăţişa ideea că evreii, deşi geniali, în general, erau bogaţi şi insistenţi. Atitudinea ei era aceeaşi cu a unui număr surprinzător de mare de americani, după cum reieşea în anii 1930 din sondajele de opinie ce abia atunci apăruseră. Un astfel de sondaj arăta că 41% dintre respondenţi credeau că evreii aveau „prea multă putere în Statele Unite”; un altul arăta că o cincime dorea ca „evreii să fie scoşi din Statele Unite”.[124] (Un sondaj întreprins după multe decenii, în 2009, avea să arate că totalul americanilor care credeau că evreii aveau prea multă putere scăzuse la 13%.)[125]

O colegă de clasă o descria pe Martha drept un soi de Scarlett O’Hara şi „o femeie fermecătoare – păr blond bogat, ochi albaştri luminoşi şi o piele albă, translucidă”.[126] Ea se considera o scriitoare şi spera să ajungă să facă o carieră ca autoare de proză scurtă şi romane. Sandburg o încuraja în acest sens. „Ai personalitate cât cuprinde”, scria el.[127] „Timpul, solitudinea, truda sunt principalele lucruri simple necesare ţie; ai aproape orice altceva pentru a face ce vrei tu ca scriitoare.” La scurt timp după plecarea familiei la Berlin, Sandburg a sfătuit-o să noteze totul şi „să fii atentă la orice te îndeamnă să faci scurte consemnări, fraze lirice neaşteptate, pentru care tu ai atâta har”.[128] Mai presus de orice, el o îndemna „să afli din ce e făcut Hitler ăsta, ce anume îi mişcă rotiţele creierului, din ce sunt plăsmuite oasele şi sângele lui”.[129]

Thornton Wilder a oferit şi el câteva sfaturi de despărţire.[130] A atenţionat-o pe Martha să evite să scrie pentru ziare, deoarece o astfel de „robie” ar distruge concentrarea de care ar avea nevoie pentru scrisul adevărat. I-a recomandat să ţină un jurnal în care să noteze „cum arată lucrurile – zvonurile şi opiniile

oamenilor în aceste vremuri politice”. În viitor, scria el, un astfel de jurnal va fi „de cel mai mare interes pentru tine şi – o, Doamne – pentru mine”. Unii dintre prietenii Marthei credeau că ea avea o relaţie romantică şi cu Wilder, deşi afinităţile lui erau altele. Martha păstra o fotografie a lui într-un medalion.[131]

*

În cea de-a doua zi a lui Dodd pe mare, în timp ce se plimba pe puntea navei Washington, a observat o figură cunoscută, cea a rabinului Wise, unul din liderii evrei cu care se întâlnise la New York cu trei zile înainte. Pe parcursul călătoriei de o săptămână care a urmat, cei doi au discutat despre Germania „de o duzină de ori sau chiar mai mult”, după cum i-a relatat Wise unui coleg lider evreu, Julian W. Mack, judecător federal de apel.[132] „A fost, în general, prietenos şi cordial, şi într-adevăr rezervat.”[133]

Nedezminţindu-şi caracterul, Dodd a vorbit mult despre istoria Americii, spunându-i la un moment dat rabinului Wise: „Nu se poate scrie tot adevărul despre Jefferson şi Washington – oamenii nu sunt pregătiţi şi trebuie să fie instruiţi în acest sens”.[134]

Asta l-a speriat pe Wise, care a caracterizat momentul drept „singura notă deranjantă a săptămânii”. El a explicat: „Dacă oamenii trebuie să fie instruiţi pentru adevărul despre Jefferson şi Washington, ce va face [Dodd]

cu adevărul pe care îl va afla despre Hitler prin prisma funcţiei sale?”

Wise a continuat: „De câte ori am sugerat că cel mai mare serviciu pe care l-ar putea aduce ţării sale şi Germaniei ar fi să spună adevărul cancelarului, să îi explice limpede cum s-a întors împotriva Germaniei opinia publică, inclusiv opinia creştinilor şi cea politică, el a răspuns de fiecare dată: «Nu pot spune nimic până nu discut cu Hitler: dacă voi vedea că pot face acest lucru, voi vorbi foarte deschis cu el şi îi voi spune totul».”

Numeroasele lor discuţii de la bordul navei l-au condus pe Wise la concluzia că „W.E.D. se simte delegat să cultive liberalismul american în Germania”. A citat ultima remarcă a lui Dodd: „Dacă dau greş, va fi foarte grav – grav pentru liberalism şi pentru toate lucrurile pe care le apără preşedintele, pe care şi eu le apăr”.

Într-adevăr, în acest moment, Dodd ajunsese să îşi imagineze rolul de ambasador ca fiind mai mult decât doar de observator şi de raportor. El credea că, prin raţiune şi exemplu, trebuia să fie în stare să exercite o influenţă temperată asupra lui Hitler şi a guvernului acestuia şi să ajute în acelaşi timp la devierea Americii de la cursul ei izolaţionist către mai mult angajament internaţional. Cea mai bună abordare, credea el, era să fie pe cât se putea de înţelegător şi de necritic şi să încerce să priceapă percepţia Germaniei cum că lumea o nedreptăţise. Dodd era de acord până la un punct. În jurnalul său scria că Tratatul de la Versailles, atât de detestat de Hitler, era „nedrept din multe perspective, la fel ca toate tratatele care pun capăt războaielor”.[135] Fiica lui, Martha, exprima

acest lucru şi mai vehement într-o consemnare, afirmând că Dodd „deplânsese” tratatul.[136]

Veşnic cercetător al istoriei, Dodd ajunsese să creadă în înţelepciunea inerentă a oamenilor şi că raţiunea şi credinţa vor triumfa, mai ales în ceea ce privea oprirea persecutării evreilor de către nazişti.

I-a spus unui prieten, secretar de stat adjunct, R. Walton Moore, că ar fi preferat mai degrabă să demisioneze decât „să rămân o simplă marionetă de societate şi de protocol”.[137]

*

Familia Dodd a ajuns în Germania joi, 13 iulie 1933. Dodd presupusese eronat că se făcuseră toate pregătirile pentru sosirea familiei însă, după un parcurs lent şi anevoios pe fluviul Elba, au debarcat în Hamburg şi au descoperit că nimeni de la ambasadă nu rezervase locuri la tren, ca să nu mai vorbim de vagonul privat care ar fi trebuit să îi ducă la Berlin.[138] Un oficial, George Gordon, consilier la ambasadă, i-a aşteptat pe doc şi i-a urcat rapid în nişte compartimente ale unui tren vechi, obişnuit, care nici nu suferea comparaţie cu faimosul „Flying Hamburger” care parcurgea distanţa până la Berlin în puţin peste două ore. Chevroletul familiei a reprezentat o altă problemă. Bill Jr. îşi propusese să îl conducă până la Berlin, dar nu completase documentaţia necesară scoaterii maşinii de pe vas şi conducerii ei pe şoselele Germaniei. După ce s-a

rezolvat şi asta, Bill a pornit la drum. Între timp, Dodd se lupta cu întrebările unui grup de reporteri, care includea un ziarist de la o publicaţie evreiască, Hamburger Israelitisches Familienblatt, care a publicat ulterior un articol ce sugera că misiunea principală a lui Dodd era să oprească persecuţia nazistă a evreilor – exact genul de denaturare pe care Dodd sperase să o evite.[139]

Orele treceau, iar familia Dodd îl antipatiza deja pe consilierul Gordon. Era adjunctul ambasadei şi supraveghea o echipă de secretari unu şi doi, stenografe, funcţionari responsabili de dosare şi de coduri şi tot felul de alţi angajaţi, în total vreo 25. Era rigid şi arogant şi îmbrăcat ca un aristocrat din secolul trecut.[140] Se folosea de un baston. Avea mustaţă răsucită, un ten înroşit şi iritat, semn a ceea ce un oficial numea „temperamentul lui foarte coleric”.[141] Vorbea într-o manieră pe care Martha o descria drept „sacadată, politicoasă şi, în mod cert, condescendentă”.[142] Nu a încercat deloc să îşi ascundă dispreţul faţă de aspectul modest al familiei sau indignarea faţă de faptul că veniseră singuri, fără un batalion de valeţi, servitori şi şoferi. Fostul ambasador, Sackett, fusese mult mai mult genul lui Gordon, bogat, cu zece servitori la reşedinţa din Berlin. Martha a înţeles că pentru Gordon familia ei reprezenta o clasă de fiinţe „cu care cei ca el nu şi-au permis să se amestece o mare parte din viaţa de adult”.[143]

Martha şi mama ei au călătorit într-un compartiment, printre buchete de flori oferite pe doc în semn de bun-venit. Doamna Dodd – Mattie – era neliniştită şi abătută cu gândul la „îndatoririle şi schimbările în tiparele vieţii” care o aşteptau, aşa cum nota Martha.[144] Martha şi-a aşezat capul pe umărul mamei şi a adormit imediat.

Dodd şi Gordon au călătorit împreună într-un compartiment separat, discutând chetiuni legate de ambasadă şi de politica germană. Gordon l-a avertizat pe Dodd că frugalitatea lui şi hotărârea de a trăi numai din veniturile primite de la ministerul său s-ar putea dovedi o piedică în calea stabilirii unei relaţii cu guvernul lui Hitler. Dodd nu mai era un simplu profesor, i-a reamintit Gordon. Era un diplomat important faţă în faţă cu un regim care nu respecta decât puterea. Felul în care aborda Dodd viaţa cotidiană trebuia să se schimbe.

Trenul a trecut prin oraşe frumoase şi vâlcele împădurite scăldate de lumina după-amiezii, iar, în aproximativ trei ore, a ajuns în măreţul Berlin. Pufăind, a oprit, în sfârşit, în Lehrter Bahnhof, gara din Berlin, aflată lângă un cot al râului Spree care trecea chiar prin inima oraşului. Una dintre cele cinci porţi feroviare importante ale Berlinului, gara aceasta se înălţa deasupra împrejurimilor ca o catedrală, cu plafon boltit şi multe ferestre arcuite.

Familia Dodd s-a întâlnit pe peron cu o mulţime de americani şi germani veniţi în întâmpinare, inclusiv oficiali ai Ministerului german de Externe şi reporteri înarmaţi cu aparate foto şi lămpi pentru fotografiere cunoscute drept „bliţuri”. Un bărbat plin de energie, de dimensiuni medii, cam de un metru 67 înălţime – „un bărbat anost, cu vorbă tărăgănată, agresiv”, după cum îl descria mai târziu istoricul şi diplomatul George Kennan – a păşit în faţa tuturor şi s-a prezentat.[145] Era George Messersmith, consul general, funcţionarul serviciilor de externe căruia îi aparţineau lungile rapoarte pe care Dodd le citise în timpul vizitei la Washington. Martha şi tatăl ei l-au plăcut imediat, apreciindu-l drept un bărbat cu principii şi sincer şi un

posibil prieten, deşi această apreciere avea să fie revizuită semnificativ.

Messersmith a împărtăşit şi el această bunăvoinţă iniţială. „L-am plăcut pe Dodd de la bun început”, scria Messersmith.[146] „Era un om foarte simplu în atitudine şi abordare.” Dar a mai notat, totuşi, că Dodd i-a dat „impresia unui om mai degrabă fragil”.

În mulţimea de persoane venite la gară, Dodd a mai cunoscut şi două femei care, în decursul anilor ce aveau să vină urmau să joace roluri importante în viaţa familiei, una dintre ele, o nemţoaică, cealaltă, americancă din Wisconsin, căsătorită cu un membru al uneia dintre cele mai de seamă dinastii de savanţi din Germania.

Nemţoaica era Bella Fromm – ziarist monden la un cotidian foarte respectat, Vossische Zeitung, poreclit „Tuşica Voss”, unul din cele 200 de ziare care pe atunci apăreau încă în Berlin, care, spre deosebire de restul, reuşea încă să publice reportaje independente. Fromm era o femeie robustă şi frumoasă, cu ochi uimitori – de onix, sub două sprâncene negre ca două aripi de pescăruş, cu pupilele parţial acoperite de pleoapele superioare într-un fel ce îi dădeau totodată un aer intelectual şi sceptic. Aproape toţi membrii comunităţii diplomatice din oraş aveau încredere în ea, la fel cum aveau şi membrii conducerii Partidului Nazist, mare lucru, ţinând cont de faptul că era evreică. Ea pretindea că avea o sursă sus-pusă în guvernul lui Hitler, care o avertiza în avans asupra viitoarelor acţiuni ale Reichului. Era prietenă apropiată a lui Messersmith; fiica ei, Gonny, îi spunea „unchiule”.

Fromm a notat în jurnalul ei primele impresii despre familia Dodd. Martha, scria ea, părea „un exemplu perfect de tânără americancă inteligentă”.[147] Cât despre ambasador, „arată ca un savant. Umorul lui sec m-a atras. Este un bun observator şi un om precis. A învăţat să iubească Germania de pe vremea studenţiei la Leipzig, spune el, şi va depune toate eforturile pentru a lega o prietenie sinceră între ţara sa şi Germania.”[148]

Ea adăuga: „Sper ca el şi preşedintele Statelor Unite să nu fie prea dezamăgiţi în eforturile lor”.

A doua femeie, americanca, era Mildred Fish Harnack, reprezentantă a Clubului Americancelor din Berlin. Era opusul fizic al lui Fromm din toate punctele de vedere – zveltă, blondă, delicată, rezervată. Martha şi Mildred s-au plăcut reciproc pe loc. Mildred scria mai târziu că Martha „este coerentă şi capabilă şi doreşte sincer să înţeleagă lumea. Avem, prin urmare, interese comune.”[149] A avut sentimentul că găsise un suflet pereche, „o femeie serios interesată de scris. Este o piedică să fii singur şi izolat în munca ta. Ideile stimulează idei, iar dragostea pentru scris este contagioasă.”[150]

Martha a fost la rândul ei impresionată de Mildred. „Am fost atrasă de ea imediat”, scria ea.[151] Mildred reprezenta o combinaţie atrăgătoare de forţă şi delicateţe. „Nu s-a grăbit să vorbească sau să-şi exprime părerile; a ascultat tăcută, cu o privire serioasă în ochii aceia mari şi verzi ai ei... cântărind, evaluând, încercând să priceapă.”

*

Consilierul Gordon a urcat-o pe Martha într-o maşină cu un tânăr secretar de la protocol desemnat pentru a o însoţi la hotelul unde urma să locuiască familia Dodd până avea să se găsească o locuinţă potrivită de închiriat. Părinţii ei au călătorit separat, cu Gordon, Messersmith şi soţia lui Messersmith. Maşina Marthei a luat-o spre sud, peste Spree, către oraş.

Martha a văzut bulevardele lungi, drepte, care evocau reţeaua rigidă de străzi din Chicago, însă asemănările se opreau aici.[152] Spre deosebire de peisajul înţesat de zgârie-nori pe care îl străbătuse în Chicago zi de zi în drumul spre serviciu, aici majoritatea clădirilor erau mai degrabă scunde, de obicei doar cu cinci etaje sau cam aşa ceva, ceea ce amplifica senzaţia de oraş mic, plat. Majoritatea clădirilor păreau foarte vechi, însă erau şi câteva discordant de noi, cu pereţi de sticlă, acoperişuri plate şi faţade curbate, creaţii ale lui Walter Gropius, Bruno Taut şi Erich Mendelsohn, toţi condamnaţi de nazişti drept decadenţi, comunişti şi, inevitabil, evrei. Oraşul era plin de culoare şi de tramvaie viu colorate, ale căror suspensii scoteau mănunchiuri de scântei albăstrui orbitoare. Automobile joase treceau zdrăngănind pe lângă ei, majoritatea negre, dar şi roşii, crem sau bleumarin, multe cu un design nou pentru Martha: adorabilul Opel 4/16 PS, Horch, cu ornamentul lui cu arc cu săgeată fixat pe capotă, şi omniprezentul Mercedes, negru, jos, conturat cu crom. Joseph Goebbels însuşi fusese determinat să surprindă în proză energia oraşului aşa cum se observa ea pe una dintre cele mai populare artere comerciale, Kurfürstendamm, deşi o făcuse într-un eseu menit nu să laude, ci să condamne, numind străzile „abcese” ale

oraşului. „Clopoţeii tramvaielor răsună, autobuzele zornăie zgomotos din claxoane, pline ochi de oameni, oameni şi iar oameni; taxiuri şi automobile private excentrice zboară pe asfaltul lucios”, scria el.[153] „În aer pluteşte miros de parfumuri grele. Chipurile femeilor moderne fardate multicolor zâmbesc ca nişte cocote; aşa-zişi bărbaţi se plimbă de colo-colo, cu monoclurile sclipind; sclipiri de pietre false şi de pietre preţioase.” Berlinul era, scria el, „un deşert de piatră” plin de păcat şi corupţie şi locuit de o populaţie „ce se îndreaptă zâmbind spre moarte”.

Tânărul secretar de la protocol i-a arătat câteva atracţii emblematice ale oraşului. Martha a lansat întrebare după întrebare, fără a băga de seamă că punea la încercare răbdarea tânărului funcţionar. La începutul drumului, au ajuns la o piaţă deschisă dominată de o clădire imensă din gresie de Silezia, cu turnuri înalte de peste 60 de metri în fiecare din cele patru colţuri, construită în stilul pe care unul din renumitele ghiduri ale lui Karl Baedeker îl descria drept „stil renascentist italian bombastic”. Era clădirea Reichstagsgebäude, în care se adunase corpul legislativ al Germaniei, Reichstagul, până când fusese incendiată în urmă cu patru luni. Un tânăr olandez – un fost comunist pe nume Marinus van der Lubbe – fusese arestat şi acuzat de incendiere, alături de alţi patru suspecţi numiţi complici, deşi, conform unui zvon unanim acceptat, se părea că regimul nazist însuşi pusese la cale incendiul pentru a induce teama de o eventuală revoltă bolşevică şi pentru a câştiga astfel susţinerea poporului pentru suspendarea libertăţilor civile şi distrugerea Partidului Comunist din Germania. Procesul care urma să aibă loc era subiectul principal de discuţie în Berlin.

Dar Martha era perplexă. Contrar celor aflate de la ştiri, clădirea părea intactă. Turnurile erau la locul lor, iar faţada părea neafectată. „O, am crezut că a ars din temelii!” a exclamat ea când maşina a trecut pe lângă clădire.[154] „Mie mi se pare în regulă. Spuneţi-mi ce s-a întâmplat.”

După asta şi după alte câteva ieşiri despre care Martha a recunoscut că fuseseră imprudente, secretarul de la protocol s-a aplecat către ea şi i-a şoptit: „Sssst! Tânără doamnă, trebuie să învăţaţi să fiţi văzută, nu şi auzită. Nu trebuie să spuneţi atâtea şi să puneţi atât de multe întrebări. Aici nu este America şi nu puteţi spune tot ce gândiţi.”[155]

Martha nu a mai scos un cuvânt tot restul drumului.

*

Când au ajuns la Hotel Esplanade de pe umbroasa şi superba Bellevuestrasse, Martha şi părinţii ei au fost conduşi în camerele pe care le alesese Messersmith însuşi.

Dodd a fost revoltat, Martha, încântată.

Hotelul era unul dintre cele mai rafinate ale Berlinului, cu candelabre şi şeminee uriaşe şi cu două terase cu acoperişuri de sticlă, dintre care una – Grădina cu palmieri – era faimoasă pentru ceaiurile dansante organizate acolo şi ca locul unde berlinezii avuseseră pentru prima oară ocazia să danseze charleston. Greta Garbo fusese cândva clienta hotelului, la fel cum fusese şi Charlie Chaplin.[156]

Messersmith rezervase Apartamentul Imperial, care era alcătuit din mai multe camere, printre care un dormitor imens cu pat dublu şi baie proprie, două dormitoare cu câte un singur pat şi cu băi proprii, un salon şi o sală de conferinţe, toate aliniate pe partea cu numere pare a holului, de la 116 la 124.[157] Două săli de recepţie aveau pereţii îmbrăcaţi în tapet de brocart satinat. Apartamentul era înecat într-o mireasmă primăvăratică împrăştiată de florile trimise în semn de bun-venit, atât de multe flori, încât Martha observa că „abia dacă mai aveam loc să ne mişcăm – orhidee şi crini cu parfumuri rare, flori de toate culorile şi formele”.[158] La intrarea în apartament, „ne-am minunat de cât era de impunător”, scria ea.

Însă o asemenea opulenţă se abătea de la orice principiu al idealului jeffersonian pe care Dodd îl îmbrăţişase de-a lungul vieţii. Dodd anunţase înainte de sosire că dorea „o cazare modestă într-un hotel modest”, scria Messersmith.[159] Deşi Messersmith a înţeles dorinţa lui Dodd de a trăi „umil şi modest”, el mai ştia şi că „oficialii germani şi poporul german nu ar înţelege asta”.

Mai exista un factor. Diplomaţii SUA şi oficialii Departamentului de Stat locuiseră mereu la Esplanade. Să faci altfel ar fi reprezentat o încălcare şocantă a protocolului şi a tradiţiei.

*

Familia s-a instalat.[160] Bill Jr. şi Chevroletul nu erau aşteptaţi să ajungă prea curând. Dodd s-a retras într-un dormitor cu o carte. Marthei nu-i venea a crede. Continuau să sosească mesaje de bun-venit şi urări de succes, însoţite de şi mai multe flori. Ea şi mama sa erau uluite de luxul care le înconjura, „întrebându-ne disperate cum aveau să fie achitate toate acestea fără a fi necesară impotecarea chiar a sufletelor noastre”.

Pe seară, familia s-a reunit şi a coborât în restaurantul hotelului la cină, ocazie cu care Dodd şi-a dat praful jos de pe germana pe care nu o mai vorbise de zeci de ani, încercând, în maniera lui seacă, să facă glume cu ospătarii.[161] Era, scria Martha, „într-o dispoziţie magnifică”. Ospătarii, mai obişnuiţi cu comportamentul poruncitor al demnitarilor străini şi al oficialilor nazişti, nu erau siguri cum să reacţioneze şi au adoptat un nivel de politeţe pe care Martha l-a considerat aproape slugarnic. Mâncarea a fost bună, a apreciat ea, dar grea, tipic germană, şi a necesitat o plimbare după aceea.

Afară, familia Dodd a luat-o la stânga şi s-a plimbat pe Bellevuestrasse, la umbra copacilor şi penumbra stâlpilor de iluminat. Lumina slabă îi amintea Marthei de somnoroasele urbe din spaţiul rural american la orele foarte târzii din noapte. Nu a văzut nici un soldat şi nici poliţişti. Seara era calmă, splendidă; „totul”, scria ea, „era paşnic, romantic, deosebit, nostalgic”.

Au mers până la capătul străzii şi au traversat o mică piaţetă către Tiergarten, echivalentul berlinez al Central Park. Numele, în traducere literală „grădina cu animale” sau „grădina cu bestii”, amintea de trecutul foarte îndepărtat al zonei, care fusese cândva domeniul de

vânătoare al familiei regale. Acum era o suprafaţă de 630 de acri de copaci, alei pietonale, alei pentru călărie şi statui, care se întindea la vest de Poarta Brandenburg până în bogatul cartier rezidenţial şi comercial Charlottenburg. Râul Spree curgea de-a lungul hotarelor de nord; faimoasa grădină zoologică a oraşului se afla în colţul de sud-vest. Noaptea, parcul era în mod special încântător. „În Tiergarten”, scria un diplomat britanic, „micile felinare licăre printre copaci pitici, iar iarba este ticsită de licuricii a mii de ţigarete.”[162]

Familia Dodd a luat-o pe Siegesallee – Calea Victoriei – mărginită de 96 de statui şi busturi ale foştilor lideri prusaci, printre care Frederic cel Mare, câţiva Frederici mai mici, şi astre strălucitoare precum Albert I, margraf de Brandenburg, Henric Copilul şi Otto cel Leneş. Berlinezii le numeau Puppen – păpuşi. Dodd perora despre istoria fiecăruia în parte, dovedindu-şi cunoştinţele vaste despre Germania, pe care le dobândise la Leipzig cu trei decenii în urmă. Martha vedea bine că toate presimţirile lui rele se spulberaseră. „Sunt sigură că aceasta a fost una dintre cele mai fericite seri pe care le-am petrecut în Germania”, scria ea.[163] „Am fost cu toţii plini de voioşie şi de linişte sufletească.”

Tatăl ei iubise Germania de pe vremea când locuise la Leipzig, când o tânără aducea zilnic violete proaspete în camera lui. Acum, în această primă seară, când se plimbau pe Calea Victoriei, Martha a simţit şi ea un val de afecţiune pentru această ţară. Oraşul, atmosfera generală, nu semănau deloc cu impresia pe care şi-o făcuseră la ei acasă prin intermediul ştirilor de acolo. „Am avut sentimentul că presa defăimase rău ţara şi eu voiam să slăvesc căldura şi prietenia oamenilor, seara plăcută de

vară cu miresmele copacilor şi ale florilor ei, liniştea străzilor.”[164]

Era 13 iulie 1933.

Partea a II-a. Căutarea unei locuinţe în cel de-al Treilea Reich

Ambasadorul Dodd la masa sa de lucru

(ullstein bild/The Granger Collection, New York)

Capitolul 6. Seducţia

În primele câteva zile la Berlin, Martha a răcit. În timp ce zăcea bolnavă în camera ei de hotel, a primit vizita unei americance, Sigrid Schultz, care în ultimii 14 ani fusese corespondent la Berlin al fostului angajator al Marthei, Chicago Tribune, iar acum era corespondent-şef pentru Europa Centrală. Schultz avea 40 de ani, un metru 60 – aceeaşi înălţime ca a Marthei – păr blond, ochi albaştri. „Puţin cam trupeşă”, după cum nota Martha, cu „o claie de păr auriu.”[165] În ciuda dimensiunilor şi a aerului angelic, Schulz era cunoscută în rândul colegilor corespondenţi şi a oficialilor nazişti drept un om tenace, deschis şi neînfricat. Era pe lista de invitaţi a tuturor diplomaţilor şi era o prezenţă obişnuită la petrecerile date de Goebbels, Göring şi de alţi lideri nazişti. Göring avea o perversă plăcere să îi spună „dragonul din Chicago”.[166]

Schultz şi Martha au discutat la început despre probleme inofensive, însă conversaţia lor a deviat curând către rapida transformare a Berlinului în cele şase luni de când Hitler devenise cancelar. Schultz i-a povestit despre violenţele asupra evreilor, a comuniştilor şi a tuturor celor pe care naziştii îi considerau adversarii revoluţiei lor. În unele cazuri, victimele fuseseră cetăţeni americani.

Martha a contrazis-o, spunând că Germania se afla în toiul unei renaşteri. Acele incidente care, fără îndoială, aveau loc, erau simple expresii necugetate ale entuziasmului impetuos care cuprinsese ţara. În cele câteva zile de la sosirea ei, Martha nu văzuse nimic care să confirme spusele lui Schultz.

Dar Schultz a insistat cu poveşti despre bătăi şi încarcerări sporadice în lagăre „sălbatice" – închisori ad hoc care răsăriseră pe întreg cuprinsul ţării şi care erau controlate de forţe paramilitare naziste – şi în închisori mai convenţionale, cunoscute de acum drept lagăre de concentrare. Cuvântul german era Konzentrationslager, sau KZ. Deschiderea unui astfel de lagăr avusese loc pe 22 martie 1933, existenţa lui fiind făcută publică la o conferinţă de presă ţinută de Heinrich Himmler, un fost crescător de găini în vârstă de 32 de ani, devenit între timp comandantul poliţiei din München.[167] Lagărul era amplasat într-o veche fabrică de muniţie aflată la scurtă distanţă cu trenul de München, la periferia fermecătorului sătuc Dachau, şi în el se aflau acum sute de prizonieri, poate chiar mii – nimeni nu ştia exact – majoritatea arestaţi fără acuzaţii specifice, cât mai degrabă pentru „tutelă protectoare". Aceştia nu erau evrei, nu încă, ci comunişti şi membri ai liberalului Partid Social Democrat, toţi trebuind să respecte o disciplină foarte strictă.

Efortul lui Schultz de a-i întina impresia roză pe care şi-o făcuse a enervat-o pe Martha, dar o plăcea pe Schultz şi ştia că ar fi putut fi o prietenă preţioasă, dată fiind gama diversă de contacte pe care aceasta le avea în rândul jurnaliştilor şi al diplomaţilor. S-au despărţit prietene, dar fără ca părerea Marthei că revoluţia ce se desfăşura sub

ochii ei era un episod eroic care putea conduce la o Germanie nouă şi sănătoasă să fie vreun pic zdruncinată.

„Nu am crezut toate poveştile ei”, scria Martha mai târziu.[168] „Mi s-a părut că a exagerat şi că a fost un pic cam isterică.”

Când Martha a ieşit din hotel, nu a văzut violenţă, nu a văzut pe nimeni tremurând de frică, nu a simţit vreun fel de persecuţie. Oraşul era încântător. Adora ceea ce condamna Goebbels. Nu departe de hotel, pe dreapta, dincolo de răcoarea verde din Tiergarten, era Potsdamer Platz, una dintre cele mai aglomerate intersecţii din lume, cu faimoasele ei semafoare, despre care se credea că fuseseră primele din Europa. Berlinul avea doar 120 000 de maşini, dar erau momente când parcă se adunau toate aici, ca albinele într-un roi. Puteai urmări acel vârtej de automobile şi de oameni de la o masă de pe terasa Cafenelei Josty. Tot acolo se afla şi Haus Vaterland, un club de noapte pe cinci etaje, capabil să servească 6 000 de clienţi în 12 restaurante, înclusiv barul Wild West, cu chelneri ce purtau pe cap imense pălării de cowboy, şi Terasa Renania cu vin, unde clienţii de la orice oră trăiau experienţa unei scurte furtuni recreate în spaţiul interior, cu tunete şi fulgere şi, spre disperarea doamnelor în rochii de mătase naturală, urmată de o ploicică. „Ce loc tineresc, destins, romantic, de unde nu vrei să pleci acasă până în zori!” scria un client.[169] „Este cel mai vesel loc din Berlin.”

Pentru o tânără de 24 de ani lipsită de griji financiare şi de stresul unui serviciu şi care avea să se elibereze curând dintr-o căsnicie moartă, Berlinul era infinit de captivant. După numai câteva zile, a ieşit deja la „un ceai” cu un faimos corespondent american, H.R. Knickerbocker –

„Knick” pentru prieteni – care scria pentru New York Evening Post.[170] Acesta a dus-o la hotelul Eden, binecunoscutul Eden, unde instigatoarea comunistă Rosa Luxemburg fusese aproape omorâtă în bătaie în 1919, înainte să fie dusă cu maşina în Tiergarten şi omorâtă.

Acum, Martha şi Knick dansau în salonul de ceai de la Eden. El era slab şi scund, cu păr roşcat şi ochi negri, şi o conducea pe ringul de dans cu măiestrie şi graţie. Conversaţia a alunecat inevitabil către Germania. Asemenea lui Sigrid Schultz, Knickerbocker a încercat să o instruiască puţin pe Martha despre politica ţării şi caracterul noii ei conduceri. Martha nu a fost interesată, iar conversaţia a alunecat către alte subiecte. Pe ea o fermecau bărbaţii şi femeile din jurul ei. Adora „dansul lor amuzant şi rigid, limba lor guturală şi fără noimă şi gesturile lor simple, comportamentul natural şi pofta copilărească de viaţă”.[171]

Îi plăceau germanii pe care îi cunoscuse deja – cu siguranţă mai mult decât francezii pe care îi întâlnise cu ocazia studiilor de la Paris. Spre deosebire de francezi, scria ea, germanii „nu erau hoţi, nu erau egoişti, nu erau nerăbdători sau reci şi dificili”.[172]

*

Impresia veselă a Martei despre cum stăteau lucrurile era comună în rândul celor din afară veniţi în vizită în

Germania şi cu precădere în Berlin. Ideea era că, în majoritatea zilelor, în majoritatea cartierelor, oraşul arăta şi funcţiona aşa cum o făcuse mereu. Vânzătorul ambulant de trabucuri din faţa hotelului Adlon de pe Unter den Linden numărul 1 continua să vândă trabucuri ca de obicei (iar Hitler continua să ocolească hotelul, preferându-l în schimb pe Kaiserhof din apropiere). În fiecare dimineaţă, germanii umpleau Tiergarten, mulţi călare, la fel cum alţi mii făceau naveta în centrul oraşului cu trenul sau tramvaiul din cartiere precum Wedding sau Onkel Toms Hütte. Femei şi bărbaţi frumos îmbrăcaţi se aşezau în Romanisches Café, bând cafea şi vin, fumând ţigarete şi trabucuri şi exersându-şi umorul tăios pentru care berlinezii erau atât de faimoşi – Berliner Schnauze, sau „berlinezul bun de gură”.[173] La cabaretul Katakombe, Werner Finck continua să facă glume pe seama noului regim, în ciuda riscului de a fi arestat. În timpul unui spectacol, unul dintre spectatori l-a făcut „jidan împuţit”, la care el a răspuns: „Nu sunt evreu. Doar par inteligent.”[174] Publicul a râs cu poftă.

Zilele frumoase erau încă frumoase. „Soarele străluceşte”, scria Christopher Isherwood în ale sale Poveşti din Berlin, „iar Hitler este stăpânul oraşului.[175] Soarele străluceşte, şi zeci de prieteni de-ai mei... sunt în închisoare, poate chiar morţi.” Normalitatea era seducătoare. „Îmi surprind chipul în oglinda unui magazin şi sunt şocat să văd că încă zâmbesc”, scria Isherwood. „Nu poţi să nu zâmbeşti pe o vreme atât de frumoasă.” Tramvaiele circulau ca de obicei, la fel şi pietonii de pe trotuare; totul în jurul lui avea „un aer de stranie familiaritate, de izbitoare asemănare cu ceva din trecut ce omul îşi aminteşte a fi normal şi plăcut – ca o fotografie foarte bine realizată”.

Sub această poleială, însă, Germania trecuse printr-o revoluţie rapidă şi atotcuprinzătoare, care pătrunsese adânc în urzeala vieţii cotidiene. Apăruse discret şi ascunsă vederii. În centrul ei se afla o campanie guvernamentală numită Gleichschaltung – „Uniformizare” – de aliniere a cetăţenilor, a ministerelor, a universităţilor şi a instituţiilor culturale şi sociale la convingerile şi poziţia naţional-socialiştilor.[176]

„Uniformizarea” apăruse cu o viteză uimitoare, chiar şi în sectoare ale vieţii care nu erau ţinta directă a unor legi specifice, germanii acceptând benevol influenţa stăpânirii naziste, un fenomen care a devenit cunoscut drept Selbstgleichschaltung, sau „autouniformizare”.[177] Schimbarea s-a produs în Germania atât de rapid şi la o scară atât de largă încât cetăţenii germani care au părăsit ţara pentru afaceri sau în vacanţă au găsit la întoarcere totul schimbat în jurul lor, de parcă ar fi fost personajele unui film de groază care se întorc şi îşi găsesc foştii prieteni, clienţi, pacienţi şi muşterii transformaţi în moduri greu de desluşit. Gerda Laufer, o socialistă, scria că se simţise „profund tulburată că oameni consideraţi cândva prieteni, pe care îi cunoşteam de multă vreme, s-au schimbat de la o oră la alta”.[178]

Vecinii au devenit posaci, invidiile mărunte s-au transformat în denunţuri către SA – Sturmabteilung – sau către nou înfiinţata Geheime Staatspolizei, devenită cunoscută după acronimul său, Gestapo (GEheime STAatsPOlizei), inventat de un funcţionar al poştei în căutarea unui mod mai puţin greoi de identificare a agenţiei.[179] Reputaţia Gestapo de a fi omniscientă şi rău-voitoare s-a născut din confluenţa a două fenomene: primul, un climat politic în care simpla criticare a

guvernului putea duce la arestarea persoanei în cauză, şi al doilea, existenţa unei populaţii dornice nu doar să se alinieze şi să devină uniformă, dar şi să folosească vulnerabilităţi naziste pentru satisfacerea nevoilor individuale şi calmarea invidiilor. Un studiu al documentelor naziste a relevat faptul că dintr-un eşantion de 213 denunţuri, 37% fuseseră determinate de o credinţă politică sinceră, dar de conflicte private, motivul fiind adesea uluitor de mărunt.[180] În octombrie 1933, de exemplu, angajatul unei băcănii a denunţat un muşteriu capricios care insistase cu încăpăţânare să primească restul de trei pfenigi.[181] Angajatul îl acuzase că nu îşi plătise taxele. Germanii se reclamau între ei cu atâta plăcere încât ofiţerii nazişti superiori au cerut populaţiei să trieze mai bine circumstanţele care ar justifica o reclamaţie către poliţie. Hitler însuşi a recunoscut într-o remarcă făcută faţă de ministrul Justiţiei: „trăim în prezent într-o mare de denunţuri şi ticăloşie omenească”.[182]

Un element central al Uniformizării era introducerea în Legea serviciului public din Germania a „clauzei ariene”, care interzicea efectiv evreilor să primească funcţii guvernamentale. Reglementări suplimentare şi animozităţi locale restrângeau serios posibilitatea evreilor de a deveni medici sau avocaţi. Oricât de oneroase şi de dramatice ar fi fost aceste restricţii pentru evrei, ele îi impresionau puţin sau deloc pe turişti şi pe alţi observatori ocazionali, parţial deoarece în Germania locuiau foarte puţini evrei. În ianuarie 1933, numai aproximativ 1% din cei 65 de milioane de locuitori ai Germaniei erau evrei, majoritatea locuind în oraşele mari, prezenţa lor în restul ţării fiind neglijabilă.[183] Aproape o treime – puţin peste 160 000 – trăiau în Berlin, însă ei reprezentau mai puţin de 4% din

populaţia totală a oraşului de 4,2 milioane, mulţi locuind în cartierele lor, care nu erau în mod obişnuit incluse pe traseele turistice.

Totuşi, chiar şi mulţi locuitori evrei nu au înţeles adevăratul sens al celor ce se petreceau. 50 000 înţeleseseră şi părăsiseră Germania la câteva săptămâni de la ascensiunea lui Hitler în funcţia de cancelar, dar majoritatea au rămas.[184] „Puţini au fost cei care au crezut că ameninţările la adresa evreilor erau serioase”, nota Carl Zuckmayer, un scriitor evreu.[185] „Chiar şi mulţi evrei au considerat sălbaticele declamaţii antisemite ale naziştilor doar un dispozitiv de propagandă, o atitudine la care naziştii aveau să renunţe imediat după câştigarea puterii guvernamentale şi preluarea responsabilităţilor publice.” Deşi un cântec popular în rândul Batalioanelor de Asalt avea titlul „Când tăişul pumnalului meu va fi mânjit de sânge evreiesc”, la momentul sosirii lui Dodd, violenţele asupra evreilor începuseră să se mai domolească. Incidentele erau sporadice, izolate. „Era uşor să nu te îngrijorezi”, scria istoricul John Dippel într-un studiu asupra motivului pentru care mulţi evrei hotărâseră să rămână în Germania.[186] „La suprafaţă, mare parte din viaţa cotidiană rămăsese aşa cum fusese înainte să vină Hitler la putere. Atacurile naziştilor asupra evreilor erau ca furtunile de vară, care veneau şi treceau rapid, lăsând în urma lor o linişte stranie.”

Cel mai vizibil indiciu al campaniei de uniformizare a fost apariţia subită a salutului lui Hitler, sau Hitlergruss. Era suficient de nou pentru lumea din afară pentru a i se acorda de către consulul general Messersmith un întreg raport, datat 8 august 1933. Salutul, scria el, nu avea vreun precedent modern, cu excepţia salutului soldaţilor în

prezenţa ofiţerilor superiori, folosit la scară restrânsă.[187] Ceea ce făcea această practică unică era faptul că toată lumea trebuia să salute, chiar şi la cele mai banale întâlniri. Proprietarii de magazine îşi salutau clienţii. Copiilor li se cerea să îşi salute profesorii de câteva ori pe zi. La încheierea unui spectacol de teatru, un obicei nou stabilit cerea ca publicul să se ridice în picioare şi să salute în timp ce interpretau mai întâi imnul naţional al Germaniei, „Deutschland über Alles”, iar apoi pe cel al Batalioanelor de Asalt, „Das Horst Wessel Lied”, sau „Cântecul lui Horst Wessel”, numit astfel după compozitorul lui, un asasin SA ucis de comunişti, dar pe care propaganda nazistă îl transformase ulterior într-un erou. Publicul german îmbrăţişase cu atâta aviditate salutul încât făcuseră actul salutării neîncetate aproape ilar, mai ales pe coridoarele clădirilor publice unde toată lumea, de la cel mai neînsemnat curier până la directorii de cel mai înalt rang, se salutau şi îşi adresau cunoscutul Heil între ei, transformând o biată vizită la toaletă în ceva de-a dreptul epuizant.

Messersmith refuza să salute şi lua doar poziţie de drepţi, dar înţelegea că pentru germanii de rând asta nu era suficient. Câteodată, până şi el se simţea presat să se conformeze. La încheierea unei mese de prânz la care luase parte în portul din Kiel, toţi mesenii s-au ridicat în picioare şi, cu braţul drept întins, au început să cânte imnul naţional şi „Cântecul lui Horst Wessel”. Messersmith s-a ridicat respectuos în picioare, aşa cum ar fi făcut-o în America pentru „Star-Spangled Banner”, imnul SUA. Mulţi dintre ceilalţi meseni, inclusiv câţiva membri SA, s-au uitat insistent la el şi au început să şuşotească între ei ca şi cum ar fi încercat să îi afle identitatea. „M-am simţit de-a

dreptul foarte norocos că incidentul a avut loc într-un spaţiu închis şi în prezenţa unor oameni inteligenţi”, scria el, „pentru că, dacă ar fi avut loc la o adunare publică sau la o demonstraţie, nu încape îndoială că aş fi fost întrebat cine sunt şi aş fi fost agresat.”[188] Messersmith recomanda ca vizitatorii din America să încerce să anticipeze când e momentul intonării imnurilor şi al salutului şi să plece mai devreme.

Nu era deloc amuzat când ambasadorul Dodd îi mai arunca din când în când câte un salut în batjocură.[189]

*

În timpul celei de-a doua sa săptămâni la Berlin, Martha a descoperit că nu se ascunsese de trecutul ei atât de bine pe cât sperase.

Bassett, soţul ei, a sosit în oraş în ceea ce el numea în privat „misiune în Berlin”, sperând să o recucerească pe Martha.

S-a cazat la hotel Adlon. Cei doi s-au întâlnit de câteva ori, însă Bassett nu a avut parte de împăcarea scăldată de lacrimi la care sperase, ci mai degrabă de o indiferenţă cordială. „Îţi aminteşti când am fost cu bicicletele în parc”, scria el.[190] „Ai fost prietenoasă, dar am simţit o distanţă între noi.”

Ca să înrăutăţească şi mai mult lucurile, spre sfârşitul şederii sale, Bassett a răcit serios. Răceala l-a răpus, la ţanc pentru ultima vizită a Marthei înainte de plecarea lui.

A ştiut că a sa „misiune la Berlin” eşuase din clipa în care Martha a pus piciorul în camera lui. Îl adusese cu ea pe fratele ei Bill.

A fost un moment de o cruzime nepăsătoare. Ea ştia că Bassett ar fi interpretat corect gestul. Se plictisise de el. Îl iubise cândva, însă relaţia lor fusese prea plină de neînţelegeri şi de obligaţii contradictorii. Acolo unde cândva fusese dragoste, cum avea să spună Martha mai târziu, era acum doar „cenuşă”, şi nici asta îndeajuns de multă.

Bassett a înţeles. „Te-ai săturat”, scria el.[191] „Şi cine te-ar putea condamna!”

I-a trimis flori, recunoscându-şi înfrângerea. Biletul ce însoţea buchetul începea astfel: „Fermecătoarei şi adorabilei mele foste soţii”.[192]

Bassett s-a întors în America, la Larchmont, New York, la o viaţă din suburbii petrecută tunzând peluza şi crengile uscate ale fagului roşu din curtea casei, la beri băute la ceas de seară şi mese frugale şi la naveta făcută cu trenul până la biroul lui de la bancă. El scria mai târziu: „Nu sunt deloc sigur că ai fi fost fericită ca soţie de economist de bancă, preocupată de facturi, o droaie de copii, şedinţe cu părinţii şi alte lucruri similare”.[193]

*

Legătura Marthei cu Sigrid Schultz a început curând să dea roade. Schultz a organizat o petrecere de bun-venit pentru Martha pe 23 iulie 1933, la care a invitat câţiva dintre cei mai apropiaţi prieteni, printre ei aflându-se încă un corespondent, Quentin Reynolds, care scria pentru Hearst News Service. Martha şi Reynolds s-au înţeles numaidecât. El era masiv şi vesel, cu păr ondulat şi ochi care păreau mereu că râd – deşi era deopotrivă recunoscut drept încăpăţânat, sceptic şi inteligent.

Cei doi s-au reîntâlnit cinci zile mai târziu la barul de la Esplanade, împreună cu fratele ei, Bill. Asemenea lui Schultz, Reynolds cunoştea pe toată lumea şi reuşise să se împrietenească cu mai mulţi oficiali nazişti, inclusiv cu un confident de-ai lui Hitler cu nume menit să îţi scrântească limba când îl pronunţai, Ernst Franz Sedgwick Hanfstaengl. Absolvent de Harvard şi cu mamă născută în America, Hanfstaengl cânta la pian pentru Hitler până noaptea târziu pentru a calma nervii dictatorului.[194] Nu cânta Mozart sau Bach. Ci mai ales Wagner şi Verdi, Liszt şi Grieg, puţin Strauss şi Chopin.

Martha a vrut să îl cunoască; Reynolds ştia că urma să aibă loc o petrecere organizată de un amic corespondent, o petrecere la care era aşteptat şi Hanfstaengl, aşa că s-a oferit să o ia cu el.

Capitolul 7. Conflict ascuns

Dodd mergea pe jos de la Esplanade la birou în fiecare dimineaţă, o plimbare de 15 minute pe Tiergartenstrasse, strada care reprezenta graniţa de sud a parcului. Pe latura sudică se aflau conace cu grădini luxuriante şi garduri din fier forjat, multe aparţinând ambasadelor şi consulatelor; la nord se întindea parcul însuşi, plin de copaci, statui şi alei umbroase. Dodd îl numea „cel mai frumos parc pe care l-am văzut vreodată”, iar plimbarea aceasta a devenit rapid momentul preferat al zilei.[195] Biroul lui era în cancelaria ambasadei de pe Bendlerstrasse, o stradă aflată chiar lângă parc şi pe care se mai afla „Bendler Block”, un grup de clădiri mici, albe, dreptunghiulare, care serveau drept cartier al armatei germane regulate, Reichswehr.

O fotografie cu Dodd în biroul lui în prima săptămână la Berlin îl înfăţişează aşezat la o masă de lucru mare, bogat ornamentată, în faţa unei tapiserii imense agăţate pe peretele din spate, cu un telefon mare şi complicat în stânga, la o distanţă de poate un metru şi jumătate. Imaginea are ceva comic: Dodd, cu constituţia lui delicată, cu un guler rigid şi alb, cu păr plin de pomadă şi o cărare corectă, priveşte cu o expresie serioasă în obiectiv, dominat totalmente de opulenţa ce îl înconjoară. Fotografia a provocat un râs copios în Departamentul de Stat în rândul celor care dezaprobaseră numirea lui. Subsecretarul Phillips încheia o scrisoare adresată lui Dodd astfel: „O fotografie cu tine la masa de lucru, în faţa unei tapiserii superbe, s-a bucurat de o largă circulaţie aici şi arată foarte impresionant”.[196]

Dodd părea să încalce la fiecare pas câte un aspect al uzanţei diplomatice, cel puţin în ochii consilierului său de la ambasadă, George Gordon. Dodd insista să meargă pe jos la întâlnirile cu oficiali ai guvernului. Odată, trebuind să ajungă la o întâlnire la Ambasada Spaniei, aflate în apropiere, l-a făcut pe Gordon să îl însoţească în plimbarea lui, ambii bărbaţi fiind îmbrăcaţi în redingote şi având pe cap jobene. Într-o scrisoare adresată lui Thornton Wilder ce evoca scena, Martha scria că pe Gordon „aproape l-a lovit damblaua trebuind să umble aşa prin cartier”.[197] Când Dodd mergea pe undeva cu maşina, lua Chevroletul familiei, total nepotrivit faţă de Opelurile şi Mercedesurile preferate de oficialii superiori ai Reichului. Purta costume simple. Făcea glume sardonice. Luni, 24 iulie, a comis un păcat extrem de şocant. Consulul general Messersmith îi invitase pe el şi pe Gordon la o întâlnire cu un congresman american venit în vizită. Întâlnirea urma să aibă loc în biroul lui Messersmith de la Consulatul american, care ocupa primele două etaje ale unei clădiri aflate peste drum de hotelul Esplanade. Dodd a ajuns în biroul lui Messersmith înaintea lui Gordon; câteva minute mai târziu, a sunat telefonul. Dodd a înţeles din spusele lui Messersmith că Gordon refuza acum să mai vină. Motivul: pură pică. Din punctul de vedere al lui Gordon, Dodd se „înjosise” şi făcuse acelaşi lucru şi cu postul lui grăbindu-se să ajungă la o întâlnire în biroul cuiva de rang inferior. Dodd nota în jurnalul său: „Gordon este un om de carieră sârguincios, cu detalii fine dezvoltate până la puterea n”.[198]

Dodd nu şi-a putut prezenta imediat scrisorile de acreditare preşedintelui Hindenburg, aşa cum cerea protocolul diplomatic, deoarece Hindenburg era bolnav şi

se retrăsese în convalescenţă pe domeniul său de la Neudeck din Prusia de Est; întoarcerea lui era aşteptată abia la sfârşitul verii. Prin urmare, Dodd nu era încă oficial recunoscut ca ambasador şi folosea această perioadă de linişte pentru a se familiariza cu lucruri de bază, cum ar fi fost folosirea unui telefon al ambasadei, codurile telegrafice şi orarul tipic de plecare a corespondenţei diplomatice. S-a întâlnit cu un grup de corespondenţi americani şi apoi cu vreo 20 de reporteri germani, care – aşa cum se temuse Dodd – văzuseră articolul din ziarul evreiesc Hamburger Israelitisches Familienblatt în care el declarase că venise în Germania „pentru a corecta nedreptăţile făcute evreilor”.[199] Dodd le-a citit ceea ce el descria drept o „scurtă dezminţire”.

Dodd a prins repede gustul vieţii în Germania. În prima lui zi plină în Berlin, cabinetul Hitler a adoptat o nouă lege, care urma să intre în vigoare pe 1 ianuarie 1934, numită Legea pentru prevenirea urmaşilor bolnavi ereditar, care autoriza sterilizarea indivizilor suferinzi de diverse handicapuri fizice sau psihice.[200] El a mai aflat şi că personalul din ambasadă şi din consulatul lui Messersmith era convins că autorităţile germane interceptau corespondenţa care intra şi care ieşea şi că asta îl determinase pe Messersmith să ia măsuri extraordinare pentru a se asigura că cele mai sensibile mesaje ajung în America nedeschise.[201] Consulul general le cerea acum curierilor să înmâneze astfel de corespondenţă direct căpitanilor vaselor cu destinaţia America, care urmau să fie aşteptaţi în port de delegaţi oficiali americani.[202]

*

Una din primele sarcini pe care Dodd şi le-a impus a fost să înţeleagă plusurile şi minusurile superiorilor ambasadei, secretarul unu şi secretarul adjunct, şi ale diferiţilor funcţionari, stenografi şi ale altor angajaţi care lucrau în afara cancelariei. Dodd le-a considerat de la bun început obiceiurile de muncă respingătoare. Superiorii din echipa lui veneau la lucru în fiecare zi când aveau chef şi dispăreau periodic la vânătoare sau la golf. Aproape toţi, a descoperit el, erau membrii unui club de golf din districtul Wannsee, din sud-estul centrului Berlinului. Mulţi erau bogaţi, o adevărată tradiţie în Departamentul de Stat, şi cheltuiau bani cu nemiluita, atât pe ai lor, cât şi pe ai ambasadei. Dodd era deosebit de revoltat de cât de mult cheltuiau aceştia pe telegrame internaţionale. Mesajele erau lungi şi lipsite de coerenţă, prin urmare, inutil de costisitoare.

În notele pentru un raport despre personal, el a făcut o scurtă descriere a oamenilor-cheie.[203] Astfel, soţia consilierului Gordon avea un „venit considerabil”, iar Gordon avea tendinţa să fie irascibil. „Instabil emoţional. Prea ostil cu germanii... crizele lui au fost multe şi exasperante.” În ciorna sa despre unul din secretarii ambasadei, de asemenea foarte bogat, Dodd a notat stenografic că „adoră să judece culoarea şosetelor bărbaţilor”. Dodd a mai notat că femeia care era conducea recepţia ambasadei, Julia Swope Lewin, nu era potrivită pentru acel post, deoarece era „foarte antigermană” şi asta nu era nimerit „când întâmpini oaspeţi germani”.

Dodd a mai învăţat contururile peisajului politic de dincolo de zidurile ambasadei. Lumea din rapoartele lui

Messersmith căpăta acum viaţă dincolo de ferestrele lui, sub cerul senin al zilelor de vară. Existau peste tot stindarde într-o izbitoare combinaţie de culori: fundal roşu, un cerc alb şi o svastică, sau Hakenkreuz, în centru, mereu cu linii foarte groase şi foarte negre. Cuvântul „swastika” nu era încă termenul folosit în ambasadă. Dodd a aflat semnificaţia diverselor culori purtate de bărbaţii pe care îi întâlnea în plimbările sale. Uniformele brune, aparent omniprezente, erau purtate de Batalioanele de Asalt, SA, cele negre, de forţe mai reduse ca număr, mai de elită, numite Schutzstaffel, sau SS, albastre, de poliţia obişnuită. Dodd a aflat, de asemenea, despre puterea crescândă a Gestapoului şi de tânărul comandant, Rudolf Diels. Era un bărbat zvelt, brunet, şi considerat chipeş în ciuda numeroaselor cicatrici faciale dobândite în vremea studenţiei, în timpul duelurilor cu spada, practicate cândva de tinerii germani din dorinţa de a-şi dovedi bărbăţia. Deşi înfăţişarea lui era la fel de sinistră ca aceea a personajelor malefice dintr-un film fără prea multe subtilităţi, Diels se dovedise până în acel moment – conform lui Messersmith – un bărbat integru, săritor şi raţional acolo unde superiorii lui, Hitler, Göring şi Goebbels, în mod clar, nu fuseseră.

Această nouă lume se dovedea a fi şi sub multe alte aspecte mai nuanţată şi complexă decât anticipase Dodd.

Guvernul lui Hitler avea multe falii adânci. Hitler era cancelar din 30 ianuarie 1933, când fusese numit pe post de preşedintele Hindenburg ca parte a unei înţelegeri realizate de politicieni conservatori de rang înalt care crezuseră că îl vor putea ţine sub control, o noţiune care, la momentul sosirii lui Dodd, se dovedise deja iluzorie. Hindenburg – cunoscut de toată lumea drept Bătrânul Gentleman – rămăsese ultima contrapondere a puterii lui

Hitler şi declarase public cu câteva zile înainte de plecarea lui Dodd că îi displăceau încercările lui Hitler de a suprima Biserica Protestantă. Declarându-se „creştin evanghelic”, Hindenburg a avertizat într-o scrisoare către Hitler făcută publică asupra creşterii „anxietăţii faţă de libertatea internă a Bisericii”, menţionând că, dacă lucrurile continuau în aceeaşi manieră, „asupra poporului şi patriei noastre se va abate un mare rău, iar unitatea naţională va avea de suferit”.[204] În plus faţă de autoritatea constituţională de a numi un nou cancelar, Hindenburg era şi comandantul armatei regulate, Reichswehr. Hitler înţelegea că dacă naţiunea ar fi fost cuprinsă din nou de haos, Hindenburg s-ar fi putut simţi obligat să înlocuiască guvernul şi să instituie legea marţială. El mai recunoştea şi faptul că cea mai posibilă sursă a unei viitoare instabilităţi era SA-ul, comandat de prietenul şi de vechiul lui aliat, căpitanul Ernst Röhm.[205] Hitler considera tot mai mult trupele SA o forţă indisciplinată şi radicală care îşi depăşise atribuţiile. Röhm era de altă părere: el şi Batalioanele sale de Asalt avuseseră un rol esenţial în realizarea revoluţiei naţional-socialiste, iar acum, drept răsplată, voia controlul tuturor forţelor militare naţionale, inclusiv al Reichswehrului. Armata considera această perspectivă detestabilă. Gras, ursuz, homosexual declarat şi absolut desfrânat, Röhm nu poseda nici una dintre trăsăturile cazone venerate de soldaţi.[206] Cu toate acestea, el comanda o legiune de un milion de bărbaţi ce lua rapid amploare. Efectivele armatei obişnuite numărau doar o zecime din acest număr, însă erau mai bine instruite şi înarmate. Conflictul dospea.

Dodd a avut impresia că a depistat într-o altă zonă a guvernului o tendinţă ceva mai moderată, cel puţin prin

comparaţie cu Hitler, Göring şi Goebbels, pe care îi descria drept „adolescenţi prinşi în marele joc al puterii mondiale”.[207] La următorul nivel mai jos, ministerele, a găsit motiv de speranţă. „Oamenii ăştia doresc să împiedice orice formă de persecutare a evreilor, să coopereze cu ce a mai rămas din liberalii Germaniei”, scria el, şi adăuga: „Din ziua sosirii noastre aici, a existat o permanentă luptă între aceste grupuri”.[208]

Părerea lui Dodd venea în mare parte în urma unei întâlniri cu ministrul german de externe, Konstantin Freiherr von Neurath, pe care Dodd l-a perceput – cel puţin pentru moment – ca fiind unul din membrii taberei moderate.

Sâmbătă, 15 iulie, Dodd i-a făcut o vizită lui Neurath la sediul ministerului de pe Wilhelmstrasse, un bulevard paralel cu latura estică a parcului Tiergarten. Pe acea stradă se găseau atât de mulţi oficiali-cheie ai Reichului, încât Wilhelmstrasse devenise termenul definitoriu pentru guvernul german.

Neurath era un bărbat chipeş care, cu părul lui argintiu, sprâncenele dese şi brune şi mustaţa grizonantă tunsă scurt, avea înfăţişarea unui actor perfect în roluri de tată. Martha avea să îl cunoască şi ea curând, fiind uluită de abilitatea lui de a-şi masca emoţiile interioare: „chipul lui”, scria ea, „era incredibil de inexpresiv – proverbiala faţă-de-poker”.[209] Asemenea lui Dodd, lui Neurath îi plăcea să meargă pe jos şi îşi începea fiecare zi cu câte o plimblare prin Tiergarten.

Neurath se considera forţa lucidă a guvernului şi credea că i-ar fi putut controla pe Hitler şi pe partidul acestuia. Aşa cum spunea un coleg de-al său: „Încerca să îi pregătească

pe nazişti şi să îi transforme în parteneri cu adevărat utili într-un regim naţionalist moderat”.[210] Însă Neurath mai credea şi în posibilitatea ca guvernul lui Hitler să-şi facă singur felul. „El a crezut mereu”, scria unul dintre aghiotanţii săi, „că dacă stă în biroul lui, îşi face datoria şi îşi păstrează relaţiile internaţionale, într-o bună zi se va trezi şi va descoperi că nazismul a dispărut”.[211]

Dodd îl considera „foarte agreabil”, o apreciere care confirma hotărârea lui de a fi cât se poate de obiectiv asupra tuturor celor ce se petreceau în Germania.[212] Dodd presupunea că Hitler trebuia să fi avut şi alţi oficiali de acelaşi calibru. Într-o scrisoare adresată unui prieten, scria: „Hitler se va da pe brazdă cu toţi aceşti oameni mai înţelepţi şi va mai detensiona această situaţie încordată”.[213]

*

Chiar a doua zi, pe la ora 1:30 după-amiază, în Leipzig, oraşul în care Dodd îşi obţinuse doctoratul, un tânăr american pe nume Philip Zuckerman îşi făcea plimbarea de duminică alături de soţia lui germană, de tatăl şi sora acesteia. Dat fiind că erau evrei, putea fi considerată o acţiune imprudentă la acel sfârşit de săptămână anume, când aproximativ 140 000 de soldaţi din Batalioanele de Asalt năvăliseră în oraş pentru una din frecventele orgii ale SA cu marşuri, exerciţii militare şi, inevitabil, beţii. În acea duminică după-amiază, o paradă de proporţii a cuprins străzile oraşului, sub stindarde naziste roşu-alb-negre care

fluturau, pare-se, pe fiecare clădire. La ora unu şi jumătate, o companie a acestor trupe SA s-a desprins de formaţia principală şi a luat-o pe o stradă laterală, Nikolaistrasse, unde se întâmpla să îşi facă plimbarea familia Zuckerman.

După ce detaşamentul SA a trecut pe lângă ei, un grup de bărbaţi din coada coloanei a bănuit că Zuckerman şi ai lui ar putea fi evrei, aşa că, fără vreun avertisment, i-au înconjurat, i-au trântit la pământ şi s-au năpustit cu pumnii şi picioarele asupra lor. În cele din urmă, detaşamentul SA şi-a văzut de drum.

Zuckerman şi soţia lui au fost grav răniţi, astfel încât amândoi au trebuit spitalizaţi, mai întâi în Leipzig, apoi din nou în Berlin, unde consulatul SUA s-a implicat. „Se prea poate ca [Zuckerman] să fi suferit răni interne atât de grave încât să nu se mai poată niciodată recupera integral”, scria consulul general Messersmith într-un raport către Washington în legătură cu atacul.[214] El avertiza că Statele Unite ar putea fi obligate să solicite despăgubiri băneşti pentru Zuckerman, dar sublinia că nu se putea face nimic oficial pentru soţia lui, deoarece nu era americancă. Messersmith adăuga: „Este interesant de notat că ea a fost forţată, ca rezultat al atacului căruia i-a căzut, de asemenea, victimă, să se ducă la un spital unde să avorteze o sarcină în numai câteva luni”.[215] Ca rezultat al operaţiei, scria el, doamna Zuckerman nu avea să mai poată face vreodată copii.

Atacurile de acest fel ar fi trebuit să înceteze; existau decrete guvernamentale care cereau restricţionarea lor. Batalioanele de Asalt păreau să ignore acest lucru.

Într-un alt raport asupra cazului, Messersmith scria: „Este distracţia preferată a celor din SA să atace evrei şi nu se poate spune decât foarte deschis, fără ocolişuri, că nu le place să fie privaţi de prada lor”.[216]

Această înţelegere, a omului din interior, a acestui fenomen şi a altora similare din noua Germanie îi sporea frustrarea că vizitatorii nu înţelegeau adevărata natură a regimului lui Hitler. Mulţi turişti americani se întorceau acasă nedumeriţi de disonanţa dintre ororile despre care citiseră în ziarele de acasă – bătăile şi arestările din primăvara trecută, arderile de cărţi şi lagărele de concentrare – şi momentele frumoase pe care le petreceau, de fapt, ca turişti prin Germania. Un astfel de vizitator a fost comentatorul radio pe nume H.V. Kaltenborn – născut Hans von Kaltenborn în Milwaukee – care, a trecut prin Berlin cu soţia, fiica şi fiul lui la scurt timp după sosirea lui Dodd. Cunoscut drept „decanul comentatorilor”, Kaltenborn relata pentru Columbia Broadcasting Service şi devenise faimos în toată America, atât de faimos încât în ultimii ani se jucase pe el însuşi în roluri secundare din filmele Domnul Smith merge la Washington şi în thrillerul science-fiction Ziua în care Pământul s-a oprit. Înainte să plece spre Germania, Kaltenborn s-a oprit la Departamentul de Stat şi a primit acordul să citească nişte rapoarte semnate de Messersmith. La momentul respectiv le-a considerat exagerate. Acum, după patru sau cinci zile în Berlin, i-a spus lui Messersmith că rămâne la concluzia lui iniţială, numind rapoartele lui Messersmith „inexacte şi exagerate”.[217] A sugerat că Messersmith se baza probabil pe surse greşite.

Messersmith a fost şocat. Nu se îndoia deloc de sinceritatea lui Kaltenborn, însă punea părerea comentatorului pe seama faptului că era „de origine germană, neputând crede că germanii ar fi fost în stare de lucrurile care se petreceau zi de zi şi oră de oră în Berlin şi în toată ţara”.[218]

Era o problemă pe care Messersmith o observase în repetate rânduri. Cei care locuiau în Germania şi care erau atenţi înţelegeau că se schimbase ceva fundamental şi că întreg peisajul fusese învăluit de întuneric. Vizitatorii nu vedeau asta. Aşa cum scria Messersmith într-un raport, acest lucru se datora parţial faptului că guvernul german începuse o campanie de „influenţare a americanilor care vin în Germania pentru a-şi forma o opinie favorabilă asupra evenimentelor din ţară”.[219] Vedea dovezi ale acestui lucru în comportamentul ciudat al lui Samuel Bossard, un american atacat pe 31 august de membri ai organizaţiei Tineretul Hitlerist.[220] Bossard completase numaidecât o declaraţie la Consulatul SUA şi vorbise furios despre incident cu mai mulţi corespondenţi de la Berlin. Apoi, brusc, a încetat să mai vorbească. Messersmith l-a chemat chiar înainte de întoarcerea în America şi l-a întrebat cum îi mergea, însă Bossard a refuzat să comenteze incidentul. Suspicios, Messersmith a făcut cercetări şi a aflat că ministrul propagandei îl plimbase pe Bossard prin Berlin şi Potsdam şi îl copleşise cu amabilităţi şi atenţii. Efortul se pare că dăduse roade, nota Messersmith. Când Bossard a sosit la New York, conform unui articol de ziar, a declarat: „Dacă americanii din Germania cad victime oricărui fel de atacuri, asta nu se poate datora decât unor erori... Mulţi americani par să nu înţeleagă schimbările care au avut loc în Germania şi

stângăcia lor i-a făcut să se manifeste în moduri care au provocat atacuri."[221] A promis că se va întoarce în Germania în anul următor.

Messersmith simţea prezenţa unei mâini deosebit de iscusite în spatele deciziei guvernului de a anula interzicerea cluburilor Rotary în Germania. Aceste cluburi nu doar că aveau voie să continue să existe, dar li se permitea să îşi păstreze şi membrii evrei. Messersmith însuşi făcea parte din clubul Rotary din Berlin. „Faptul că li se permite evreilor să continue să fie membri ai cluburilor Rotary este folosit ca propagandă în rândul cluburilor Rotary din toată lumea", scria el.[222] Realitatea era că mulţi din acei membri evrei îşi pierduseră slujbele sau aveau posibilitatea de exersare a profesiilor foarte limitată. În rapoartele sale, Messersmith relua de fiecare dată aceeaşi temă: cât de greu era pentru vizitatorii de ocazie să înţeleagă ce se petrecea cu adevărat în noua Germanie. „Americanii care vin în Germania se vor trezi înconjuraţi de influenţe ale guvernului iar timpul le va fi atât de ocupat cu distracţia, că nu vor avea aproape deloc ocazia să afle care este situaţia cu adevărat."[223]

Messersmith l-a îndemnat pe Kaltenborn să ia legătura cu câţiva dintre corespondenţii americani de la Berlin, care i-ar fi putut furniza confirmări extinse ale rapoartelor lui.

Kaltenborn a respins ideea. El îi cunoştea pe mulţi dintre aceşti corespondenţi. Erau obtuzi, declara el, la fel cum era şi Messersmith.

Şi-a continuat călătoria, deşi, cât de curând, avea să fie obligat, la modul cel mai convingător, să îşi schimbe părerile.

Capitolul 8. Întâlnirea cu Putzi

Cu ajutorul lui Sigrid Schultz şi a lui Quentin Reynolds, Martha a pătruns rapid în muşuroiul monden al a Berlinului. Isteaţă, cochetă şi frumuşică, a devenit preferata tinerilor funcţionari ai corpului diplomatic şi un oaspete dorit la petrecerile neoficiale, aşa-numitele agape şi ieşiri la bere, organizate după orele de birou. A devenit, de asemenea, o prezenţă obişnuită la o petrecere a 20 şi ceva de corespondenţi care se desfăşura la un restaurant italian, Die Taverne, deţinut de un german şi de soţia lui belgiancă.[224] Restaurantul rezerva de fiecare dată pentru grup o masă rotundă mare dintr-un colţ – Stammtisch, adică o masă pentru clienţii obişnuiţi ai locului – grup din care Schulz făcea parte şi care obişnuia să înceapă să se adune pe la ora zece seara şi să petreacă până pe la orele patru ale dimineţii următoare. Grupul dobândise un fel de faimă. „Toţi ceilalţi din restaurant se uită la ei, încercând să asculte ce spun”, scria Christopher Isherwood în Goodbye to Berlin.[225] „Dacă le poţi da o informaţie – detaliile unui arest sau adresa unei victime ale cărei rude pot fi intervievate – atunci unul din jurnalişti pleacă e la masă şi începe să se plimbe cu tine pe afară, pe stradă.” Masa primea adesea scurte vizite din partea secretarilor unu şi a secretarilor adjuncţi ai diverselor misiuni diplomatice, din partea diverşilor oficiali ai presei naziste, iar uneori chiar şi din partea comandantului Gestapoului, Rudolf Diels. William Shirer, un membru ulterior al

grupului, o considera pe Martha un membru de nădejde: „drăguţă, vivace, o aprigă participantă la discuţii”.[226]

În această nouă lume, cartea de vizită era moneda decisivă.[227] Detaliile cărţii de vizită a unei persoane reflectau caracterul individului, felul în care acesta se percepea pe sine sau cum ar fi vrut să fie perceput de ceilalţi. Membrii conducerii naziste aveau, invariabil, cele mai mari cărţi de vizită, cu cele mai impunătoare titluri, tipărite, de regulă, cu un font teutonic gros. Prinţul Ludovic Ferdinand, fiul prinţului moştenitor al Germaniei, un tânăr blajin care lucrase la uzinele Ford din America, avea cea mai micuţă carte de vizită cu putinţă, pe care erau scrise doar numele şi titlul său. Tatăl lui, pe de altă parte, avea o carte de vizită mare, cu fotografia sa pe o parte, în ţinută regală completă, şi goală pe partea cealaltă. Cărţile erau versatile. Consemnări mâzgălite repede pe o carte de vizită puteau servi drept invitaţii la cină, la cocktailuri sau la întâlniri mai palpitante. Dacă se tăia cu o linie numele de familie, un bărbat sau o femeie transmitea prietenie, interes, chiar intimitate.

Martha strângea zeci de cărţi de vizită şi le păstra. Cărţi de la prinţul Ludovic, care avea să îi devină curând amant şi prieten, de la Sigrid Schultz, desigur, şi de la Mildred Fish Harnack, care fusese prezentă la gară, când Martha şi părinţii ei sosiseră la Berlin. Un corespondent de la United Press, Webb Miller, scrisese pe cartea sa de vizită: „Dacă nu ai altceva mai important de făcut, ce-ar fi să iei cina cu mine”.[228] Adăugase numele hotelului şi numărul camerei.

*

În cele din urmă, Martha a făcut cunoştinţă cu primul superior nazist. Aşa cum promisese, Reynolds a luat-o cu el la petrecerea prietenului englez, „o chestie somptuoasă, unde băutura a curs valuri”.[229] La mult timp după sosirea lor, un bărbat imens cu o claie de păr negru ca pana corbului a năvălit în încăpere – „de o manieră senzaţională”, îşi amintea Martha mai târziu – împărţind cărţi de vizită în stânga şi în dreapta, zăbovind pe lângă destinatare tinere şi drăguţe.[230] Având o înălţime de un metru 93, era cu un cap mai înalt decât majoritatea bărbaţilor de acolo, cântărind pe puţin 100 de kilograme. O doamnă îl descrisese cândva ca „extrem de ciudat ca înfăţişare – o marionetă enormă atârnând de sfori flasce”.[231] Chiar şi în acel vacarm al petrecerii, vocea lui răsuna ca tunetul peste ropotul ploii.

Acesta, i-a spus Reynolds Marthei, era Ernst Hanfstaengl. Oficial, aşa cum era scris pe cartea sa de vizită, el era Auslandspressechef – şeful relaţiilor cu presa străină – în cadrul Partidului Naţional Socialist, deşi acesta era, de fapt, un post inventat, fără prea multă autoritate reală, un cadou din partea lui Hitler drept recunoştinţă pentru prietenia lui Hanfstaeng din anii tinereţii, când Hitler venea adesea acasă la Hanfstaengl.

Când a fost prezentată, Hanfstaengl i-a spus Marthei: „Spune-mi Putzi”. Era porecla lui din copilărie, folosită de prietenii şi cunoştinţele lui şi de toţi corespondenţii din oraş.

Acesta era uriaşul despre care Martha auzise deja atât de multe – cel cu nume de familie imposibil de pronunţat şi de

ortografiat, adorat de mulţi corespondenţi şi diplomaţi, detestat şi suspectat de mulţi alţii, din ultima tabără făcând parte şi George Messersmith, care îşi declara „o antipatie instinctivă” faţă de acest om.[232] „Este extrem de perfid, nu poţi crede nici o iotă din ce spune”, scria Messersmith.[233] „Se dă drept cel mai apropiat prieten al celor pe care încearcă, în acelaşi timp, să îi submineze sau pe care îi atacă direct.”

Prietenul Marthei, Reynolds, l-a plăcut la început pe Hanfstaengl. Spre deosebire de ceilalţi nazişti, acest bărbat „se dădea peste cap să fie cordial cu americanii”, îşi amintea Reynolds.[234] Hanfstaengl se oferea să aranjeze interviuri care altfel ar fi fost imposibil de obţinut şi căuta să se prezinte corespondenţilor din oraş ca unul din băieţii „de gaşcă, prieten la cataramă cu toată lumea, fermecător”. Însă afecţiunea lui Reynolds faţă de Hanfstaengl a pălit, în cele din urmă. „Trebuia să îl cunoşti pe Putzi pentru a-l antipatiza cu adevărat. Asta venea mai târziu”, nota el.[235]

Hanfstaengl vorbea superb engleză. La Harvard, fusese membru al clubului Hasty Pudding, o trupă de teatru, unde rămăsese pe vecie întipărit în mintea publicului după ce, pentru un spectacol, s-a îmbrăcat într-o tânără olandeză pe nume Gretchen Spootsfeiffer.[236] Acolo îl cunoscuse pe colegul de clasă Theodore Roosevelt Jr., fiul mai mare al lui Teddy Roosevelt, aşa devenind oaspete obişnuit la Casa Albă. Circula o poveste care spunea că Hanfstaengl cântase la pian în subsolul Casei Albe cu atâta foc că rupsese şapte coarde.[237] Ca adult, administrase galeria de artă din New York a familiei, unde îşi cunoscuse viitoarea soţie. După ce s-a mutat în Germania, cuplul s-a apropiat de Hitler, pe care l-a făcut naşul fiul lor abia născut, Egon.

Băiatul îi spunea „unchiul Dolf”.[238] Uneori, când Hanfstaengl cânta pentru Hitler, dictatorul plângea.

Martha l-a plăcut pe Hanfstaengl. Nu era deloc aşa cum se aştepta să fie un oficial nazist de rang înalt, „expunându-şi atât de ostensiv farmecul şi talentul”.[239] Era mare şi plin de energie, cu nişte mâini uriaşe, cu degete lungi – mâini pe care prietena Marthei, Bella Fromm, le descria ca având „dimensiuni aproape înfricoşătoare” – şi o personalitate care glisa uşor de la o extremă la alta.[240] Martha scria: „Avea un stil blând, linguşitor, o voce frumoasă pe care o folosea cu o măiestrie artistică, uneori şoptind grav şi suav, iar în clipa următoare urlând şi asurzind pe toată lumea”.[241] Domina orice anturaj. „Putea vlăgui pe oricine şi, din pură hotărâre, striga mai tare sau şoptea mai tare decât cel mai puternic bărbat din Berlin.”[242]

Hanfstaengl a plăcut-o şi el pe Martha, dar nu avea o părere prea strălucită despre tatăl ei. „Era un profesor de istorie mărunt şi modest din Sud, care îşi conducea ambasada pe nimica toată şi încerca probabil să economisească bani din salariu”, scria Hanfstaengl în memoriile sale.[243] „În momentul în care era nevoie de un milionar robust pentru a face faţă extravaganţelor naziştilor, el se agita pe acolo umil, de parcă ar fi fost tot un biet student în campusul universităţii.” Hanfstaengl îl numea dispreţuitor „Papa” Dodd.[244]

„Cel mai bun lucru la Dodd”, scria Hanfstaengl, „era atrăgătoarea lui fiică blondă, Martha, pe care am ajuns să o cunosc foarte bine.”[245] Hanfstaengl a considerat-o fermecătoare, plină de viaţă şi, în mod clar, o femeie cu apetit sexual sănătos.

Ceea ce i-a dat o idee.

Capitolul 9. Moartea este moarte

Dodd căuta să îşi menţină poziţia obiectivă în ciuda întâlnirilor avute cu vizitatori care văzuseră Germania foarte diferită de tărâmul vesel, inundat de soare, prin care se plimba el în fiecare dimineaţă. Un astfel de vizitator era Edgar A. Mowrer, în momentul acela cel mai faimos corespondent de la Berlin şi subiectul unei vâltori de contradicţii. Mowrer relata pentru Chicago Daily News, dar era şi autorul unui bestseller, Germany Puts the Clock Back (Germania dă ceasul înapoi), care îi înfuriase pe oficialii nazişti până într-acolo încât prietenii lui Mowrer credeau că acesta este în pericol de moarte. Guvernul lui Hitler îl voia izgonit din ţară. Mowrer voia să rămână şi a venit la Dodd pentru a-i cere să intervină.

Mowrer era de mult timp ţinta mâniei naziste. În rapoartele trimise din Germania, el reuşise să pătrundă dedesubtul patinei de normalitate pentru a surprinde evenimente care să conteste percepţia generală, făcând asta prin utilizarea unor tehnici inedite de relatare. Una dintre principalele lui surse de informaţii era doctorul său, un evreu care era fiul marelui rabin al Berlinului.[246] Din două în două săptămâni, Mowrer făcea o programare la el, aparent pentru o iritaţie persistentă a gâtului. De fiecare dată, doctorul îi înmâna un raport bătut la maşină al ultimelor abuzuri ale naziştilor, o metodă care a funcţionat până când doctorul a

început să suspecteze că Mowrer era urmărit. Cei doi au convenit asupra unui nou loc de întâlnire: în fiecare miercuri, la ora 11:45 dimineaţa, se întâlneau într-o toaletă publică de sub Potsdamer Platz. Se duceau la pisoare alăturate. Doctorul lăsa acolo raportul, iar Mowrer îl ridica.

Putzi Hanfstaengl a încercat să submineze credibilitatea lui Mowrer răspândind zvonul fals că motivul pentru care relatările lui erau atât de agresiv critice era că ar fi fost el însuşi un evreu „secret”.[247] De fapt, acelaşi gând îi încolţise şi Marthei. „Am fost înclinată să cred că este evreu”, scria ea; şi continua: „Duşmănia lui mi se pare insuflată numai de conştiinţa rasială de sine”.[248]

Mowrer era revoltat de faptul că lumea din afară nu reuşea să priceapă ce se petrecea cu adevărat în Germania. Aflase că până şi fratele lui avea îndoieli asupra veridicităţii relatărilor sale.

Mowrer l-a invitat pe Dodd să cineze în apartamentul lui cu vedere spre Tiergarten şi a încercat să îi dea indicii asupra unor realităţi ascunse. „În van”, scria Mowrer. „Nu m-a crezut.”[249] Nici măcar atacurile periodice asupra americanilor nu păreau să îl fi clintit pe ambasador, îşi amintea Mowrer: „Dodd a declarat că nu dorea să se amestece în problemele Germaniei”.

De partea lui, Dodd l-a categorisit pe Mowrer drept „aproape la fel de vehement, în felul lui, ca naziştii”.[250]

Ameninţările împotriva lui Mowrer s-au înmulţit. În rândurile ierarhiei naziste se discuta despre o corecţie fizică aplicată corespondentului. Comandantul Gestapo,

Rudolf Diels, s-a simţi obligat să avertizeze Ambasada SUA asupra faptului că Hitler se înfuria de fiecare dată când era menţionat numele lui Mowrer.[251] Diels se temea că vreun fanatic l-ar fi putut asasina pe Mowrer sau l-ar fi putut „elimina din peisaj”, şi afirma că ar fi însărcinat anumiţi membrii ai Gestapoului cu „responsabilitatea” de a a-i supraveghea discret pe corespondent şi pe familia acestuia.

Când şeful lui Mowrer, Frank Knox, proprietarul Chicago Daily News, a aflat despre aceste ameninţări, a decis să îl scoată pe Mowrer din Berlin. I-a oferit biroul din Tokyo al ziarului. Mowrer a acceptat, fără entuziasm, conştient că mai devreme sau mai târziu avea să fie expulzat din Germania, dar a insistat să rămână până în octombrie, doar pentru că dorea să relateze despre festivalul anual de la Nürnberg al Partidului Nazist, programat să înceapă pe 1 septembrie. Această adunare, „Ziua Victoriei Partidului”, promitea să fie cea mai mare de până atunci.

Naziştii îl voiau plecat imediat. Batalioanele de Asalt s-au instalat la uşa biroului lui. Îi urmăreau prietenii şi îi ameninţau pe angajaţii biroului lui. La Washington, ambasadorul Germaniei în Statele Unite a notificat Departamentul de Stat că, dată fiind „indignarea justificată a poporului”, guvernul nu mai putea spera să îl apere pe Mowrer de ce era mai rău.[252]

În acest punct, chiar şi amicii corespondenţi începuseră să se îngrijoreze. H.R. Knickerbocker şi un alt reporter s-au dus să discute cu consulul general Messersmith şi să îl roage să îl convingă pe Mowrer să plece. Messersmith a fost reticent. Îl cunoştea bine pe Mowrer şi îi respecta curajul de a înfrunta ameninţările naziştilor. Se temea că

Mowrer ar fi putut interpreta intervenţia sa drept trădare. Cu toate acestea, a fost de acord să încerce.

A fost „una dintre cele mai dificile conversaţii avute vreodată”, scria Messersmith mai târziu.[253] „Când a văzut că mă alăturam celorlalţi prieteni ai lui în încercarea de a-l convinge să plece, ochii i s-au umplut de lacrimi şi m-a privit cu reproş.” Cu toate acestea, Messersmith simţea că era de datoria lui să îl convingă pe Mowrer să plece.

Mowrer a cedat „cu un gest de disperare” şi a ieşit din biroul lui Messersmith.

Acum, Mowrer se dusese cu problema sa direct la ambasadorul Dodd, însă Dodd era şi el de părere că ar fi trebuit să plece, nu doar pentru propria siguranţă, dar pentru că relatările lui adăugau tensiune peste mediul diplomatic şi aşa foarte agitat.

Dodd i-a spus: „Dacă nu ai fi fost oricum mutat de ziarul dumitale, m-aş fi ocupa eu personal de această problemă... Dumneata nu ai face asta pentru a evita complicaţiile?”[254]

Mowrer a cedat. A fost de acord să plece pe 1 septembrie, prima zi a adunării de la Nürnberg despre care îşi dorise atât de mult să relateze.

Martha scria mai târziu că Mowrer „nu l-a iertat niciodată cu adevărat pe tata pentru sfatul lui”.[255]

*

Un alt vizitator de la începuturi al lui Dodd a fost, aşa cum scria Dodd însuşi, „poate cel mai de seamă chimist al Germaniei”, dar care nu arăta astfel.[256] Era mititel şi complet chel, cu o mustaţă cenuşie subţire deasupra unor buze cărnoase. Avea tenul pământiu şi aerul unui bărbat mult mai bătrân.

Acesta era Fritz Haber. Numele era foarte bine cunoscut şi venerat de orice german, sau fusese până la venirea lui Hitler. Până nu demult, Haber fusese directorul faimosului Institut „Kaiser Wilhelm” pentru Chimie Fizică. Era erou de război şi laureat al Premiului Nobel. În speranţa de a rezolva impasul din tranşee în timpul Primului Război Mondial, Haber inventase clorul gazos. El concepuse ceea ce a devenit cunoscut drept regula lui Haber, o formulă, $C \times t = k$, pe cât de elegantă pe atât de letală: o expunere la un nivel scăzut din acest gaz pe o perioadă îndelungată de timp va avea acelaşi rezultat ca o expunere la un nivel mai ridicat pentru o perioadă mai îndelungată de timp.[257] Tot el a inventat o modalitate de distribuire a gazului toxic pe front, participând personal în 1915 la prima întrebuinţare împotriva trupelor franceze, la Ypres. Acea zi de la Ypres l-a costat mult la nivel personal.[258] Soţia sa în vârstă de 32 de ani, Clara, criticase de multă vreme munca sa drept inumană şi imorală şi îi ceruse să se oprească, însă reacţia lui faţă de asemenea îngrijorări a fost una singură: moartea era moarte, indiferent de cauză. La nouă zile după atacul cu gaz de la Ypres, soţia lui se sinucisese. În ciuda protestului vehement la nivel internaţional faţă de cercetările pentru dezvoltarea gazului toxic, lui Haber i se decernase în 1918 Premiul Nobel pentru chimie pentru descoperirea unei modalităţi de extragere a nitrogenului

din aer, lucru ce înlesnea producerea din belşug de fertilizatori ieftini – şi, desigur, de praf de puşcă.

În ciuda unei convertiri la protestantism înainte de război, Haber a fost categorisit, conform noilor legi naziste, drept non-arian, însă o excepţie garantată eroilor de război evrei i-a permis să rămână director al institutului. Mulţi oameni de ştiinţă evrei din echipa lui nu s-au calificat, însă, pentru această excepţie, iar, pe 21 aprilie 1933, Haber aprimit ordinul de a-i concedia. S-a împotrivit deciziei, însă nu a prea avut aliaţi. Până şi prietenul lui, Max Planck, i-a oferit o consolare placidă: „În această profundă decepţie", scria Planck, „singura mea consolare este că trăim într-o eră a catastrofei specifice oricărei revoluţii şi că trebuie să îndurăm mai tot ce se întâmplă ca pe un fenomen al naturii, fără să ne frământe până la agonie întrebarea dacă lucrurile ar fi putut fi altfel".[259]

Haber nu vedea astfel lucrurile. În loc să fie cel care îşi concediază prietenii şi colegii, a preferat să demisioneze.

Acum – vineri, 28 iulie 1933 – fără prea multe alternative rămase, a venit să îi ceară ajutorul lui Dodd, aducând cu el o scrisoare semnată de Henry Morgenthau Jr., director al Consiliului Federal pentru Agricultură (şi viitorul secretar al Trezoreriei). Morgenthau era evreu şi apărător al refugiaţilor evrei.

Când Haber şi-a spus povestea, „tremura din cap până-n picioare"[260], scria Dodd în jurnalul său, numind relatarea lui Haber „cea mai tristă poveste despre persecuţia evreilor pe care am auzit-o până acum".[261] Haber avea 65 de ani, suferea de inimă, şi i se refuza acum pensia care i se garantase conform legilor Republicii de la Weimar, ce

precedase cel de-al Treilea Reich al lui Hitler. „A vrut să afle ce posibilităţi există în America pentru emigranţii cu rezultate remarcabile în ştiinţă aici”, scria Dodd.[262] „Tot ce i-am putut spune a fost că legea nu permitea accesul nici unuia acum, cota fiind atinsă.” Dodd a promis să scrie Departamentului Muncii, care administra cotele de imigranţi, pentru a întreba „dacă s-ar putea lua vreo hotărâre favorabilă pentru astfel de persoane”.

Şi-au dat mâna. Haber l-a atenţionat pe Dodd să fie precaut şi să nu discute cazul lui cu alţii, „căci consecinţele s-ar putea să fie neplăcute”. Apoi Haber a plecat, un chimist mic şi cenuşiu, care fusese cândva unul dintre cei mai de preţ oameni de ştiinţă ai Germaniei.

„Bietul bătrân”, îşi aducea aminte Dodd că îşi spusese în sinea lui – pe urmă însă se oprise, pentru că Haber era, de fapt, doar cu un an mai vârstnic decât el. „Un astfel de tratament”, scria Dodd în jurnalul său, „nu poate aduce decât rău guvernului care dă dovadă de o cruzime atât de cumplită.”

Dodd a descoperit, prea târziu, că ceea ce îi spusese lui Haber era, pur şi simplu, incorect. Săptămâna următoare, pe 5 august, Dodd i-a scris lui Isador Lubin, directorul Biroului SUA pentru statistica forţelor de muncă: „Ştii că s-a completat deja cota şi probabil că îţi dai seama că un mare număr de oameni excepţionali ar dori să migreze către Statele Unite, deşi trebuie să îşi sacrifice toată avuţia făcând asta”.[263] Având în vedere acestea, Dodd voia să afle dacă Departamentul Muncii descoperise vreo modalitate prin care „cei mai merituoşi dintre aceşti oameni ar putea fi admişi”.

Lubin a înaintat scrisoarea lui Dodd colonelului D.W. MacCormack, comisarul pentru imigrare şi naturalizare, care, pe 23 august, i-a răspuns lui Lubin, spunându-i: „Ambasadorul pare să fi fost dezinformat în această privinţă”.[264] De fapt, se dăduse doar un mic procent din numărul total al vizelor alocate cotei pentru Germania, iar greşeala, îl lămurea MacCormack, era a Departamentului de Stat, care aplicase cu mult entuziasm clauza ce interzicea pătrunderea cetăţenilor „ce ar putea deveni o povară pentru societate”. Nimic din documentele lui Dodd nu explica de ce ajunsese el să creadă că se completase cota.

Toate aceastea au ajuns prea târziu pentru Haber, care plecase în Anglia să predea la Universitatea Cambridge, o decizie aparent fericită.[265] Mai târziu, însă, Haber s-a simţit pierdut într-o cultură străină, rupt de trecutul său şi suferind în urma efectelor unei clime neprietenoase. La şase luni după ce ieşise din biroul lui Dodd, în timpul unei convalescenţe în Elveţia, a suferit un atac de cord fatal, moartea nefiindu-i deplânsă în noua Germanie. Totuşi, după un deceniu, al Treilea Reich avea să găsească o nouă întrebuinţare regulii lui Haber, pentru un insecticid pe care Haber îl inventase la institutul său, compus parţial din gaz de cianură şi folosit în mod obişnuit pentru fumigarea incintelor de depozitare a grânelor. Numit la început Zyklon A, el avea să fie mai apoi transformat de chimiştii germani într-o variantă mult mai letală: Zyklon B.[266]

*

În ciuda acestei întâlniri, Dodd a rămas convins că guvernul devenea tot mai moderat şi agresarea evreilor de către nazişti era un fenomen în descreştere. I-a transmis toate acestea într-o scrisoare rabinului Wise de la Congresul Evreiesc American, pe care îl cunoscuse la Century Club din New York şi care călătorise cu el pe acelaşi vas către Germania.

Rabinul Wise a fost şocat. În răspunsul trimis pe 28 iulie de la Geneva, acesta scria: „Cât de mult mi-aş dori să vă împărtăşesc optimismul! Trebuie, însă, să vă spun că totul, fiecare cuvânt de la miile de refugiaţi din Londra şi Paris din ultimele două săptămâni mă fac să am sentimentul că, departe de a exista o ameliorare, cum credeţi dumneavoastră, lucrurile se agravează tot mai mult, iar evreii germani sunt tot mai oprimaţi pe zi ce trece. Sunt convins că impresia mea va fi confirmată de persoanele pe care le veţi întâlni la modesta conferinţă de la Century Club.”[267] Wise îi reamintea lui Dodd de întâlnirea de la New York la care mai participaseră Felix Warburg şi alţi lideri evrei.

Într-o srisoare privată către fiica sa, Wise scria că Dodd „este minţit”.[268]

Dodd şi-a menţinut punctul de vedere. Într-un răspuns la scrisoarea lui Wise, Dodd a spus că „multe surse de informaţii accesibile biroului de aici îmi par a indica o dorinţă de a pune capăt comportamentului sever faţă de evrei. Desigur, multe incidente deosebit de dezagreabile continuă să fie înregistrate. Deşi nu sunt nicicum dispus să scuz sau să îmi cer scuze pentru asemenea situaţii, sunt foarte convins că persoanele din conducerea guvernului

înclină către o politică mai blândă pentru viitorul foarte apropiat.”[269]

A adăugat: „Desigur că ştiţi că este imposibilă o intervenţie din partea guvernului nostru în problemele interne ale Germaniei. Singurul lucru posibil este ca punctul de vedere al Americii să fie prezentat şi să se sublinieze consecinţele nefericite ale unei asemenea politici.” El i-a spus lui Wise că se opunea protestului deschis. „În opinia mea... cea mai mare influenţă pe care o putem exercita în numele unei politici mai blânde şi mai umane trebuie practicată neoficial şi prin conversaţii private cu oameni care încep deja să înţeleagă riscurile implicate.”

Wise era atât de îngrijorat de aparentul eşec al lui Dodd de a înţelege ce se întâmpla cu adevărat că s-a oferit să vină la Berlin şi, aşa cum i-a spus fiicei sale, Justine, „să îi spun adevărul pe care altfel nu are cum să îl audă”.[270] În acel moment, Wise se afla în Elveţia. Din Zürich, „l-am implorat din nou pe Dodd la telefon să îmi înlesnească zborul către Berlin”.

Dodd a refuzat. Wise era prea bine cunoscut în Germania şi prea urât de multă lume. Fotografia lui apăruse prea des în publicaţiile Völkischer Beobachter şi Der Stürmer. După cum îşi amintea Wise în memoriile sale, Dodd s-a temut „că aş fi putut fi recunoscut, mai ales din cauza paşaportului meu inconfundabil, şi aş fi putut isca un «incident neplăcut» pe un aeroport precum Nürnberg”.[271] Ambasadorul nu a fost înduplecat nici de sugestia lui Wise ca un oficial al ambasadei să îl aştepte la aeroport şi să îl aibă în grijă pe toată durata vizitei.

Aflat în Elveţia, Wise a participat la Conferinţa Mondială a Evreilor de la Geneva, unde a prezentat o rezoluţie care îndemna la un boicot internaţional al comerţului german. Rezoluţia a trecut.

*

Wise ar fi fost încurajat dacă ar fi aflat că Messersmith, consulul general, avea o impresie mult mai sumbră despre evenimente decât Dodd. Deşi Messersmith admitea că incidentele de o violenţă absolută împotriva evreilor se răriseră drastic, el înţelegea că acestea fuseseră înlocuite cu o formă de persecutare mult mai perfidă şi mai răspândită. Într-o scrisoare adresată Departamentului de Stat, el scria: „Pe scurt se poate spune că situaţia evreilor, din toate punctele de vedere, cu excepţia celui al siguranţei personale, devine din ce în ce mai dificilă şi că restricţiile în vigoare devin zilnic tot mai eficiente în practică, iar noi restricţii apar în mod constant”.[272]

El enumera câteva noi evenimente. Dentiştilor evrei li se interzicea acum tratarea pacienţilor din sistemul german de asigurări sociale, un ecou a ceea ce li se întâmplase medicilor evrei la începutul acelui an. Un nou „birou german al modei” tocmai îi exclusese pe croitorii evrei de la o prezentare care urma să aibă loc în scurt timp. Evreii şi oricine avea măcar înfăţişarea unui non-arian nu aveau

voie să se facă poliţişti. Iar accesul evreilor, raporta Messersmith, pe plaja din Wannsee era acum interzis.

Persecuţii şi mai sistematice de atât erau în plan, scria Messersmith. El aflase că exista un proiect de lege prin care evreii erau efectiv privaţi de cetăţenie şi de toate drepturile civile. Evreii Germaniei, scria el, „consideră această propunere de lege cea mai gravă lovitură morală pe care ar putea-o primi. Ei au fost şi continuă să fie văduviţi practic de toate mijloacele de câştigare a existenţei şi înţeleg că noua lege a cetăţeniei este menită practic să îi priveze de toate drepturile civile.”

Unicul motiv pentru care proiectul nu devenise încă lege, aflase Messersmith, era că, pentru moment, persoanele din spatele ei se temeau de „sentimentul public nefavorabil pe care l-ar trezi în străinătate”. Proiectul circulase timp de nouă săptămâni, lucru care l-a făcut pe Messersmith să îşi încheie scrisoarea într-o notă ceva mai optimistă. „Faptul că legea este dezbătută de atâta vreme”, scria el, „poate fi un indicator al faptului că forma sa finală va fi mai puţin radicală decât cea care se discută încă.”

*

Dodd şi-a reiterat angajamentul faţă de obiectivitate şi înţelegere într-o scrisoare din 12 august adresată lui

Roosevelt, în care scria că, deşi nu aproba tratamentul aplicat de Germania evreilor şi nici efortul lui Hitler de a reface forţa militară a ţării, „fundamental eu cred că un popor are dreptul la autoguvernare şi că celelalte popoare trebuie să aibă răbdare, chiar şi atunci când se apelează la cruzime şi la violenţă. Oamenilor trebuie să li se dea şansa să îşi pună în aplicare planurile.”[273]

Capitolul 10. Tiergartenstrasse 27a

Martha şi mama ei se preocupau de găsirea unei case de închiriat, pentru a se putea muta de la Esplanade – să evadeze din acea opulenţă, în opinia lui Dodd – şi pentru a duce o viaţă mai aşezată. Bill Jr. se înscrisese între timp la doctorat la Universitatea din Berlin. Pentru a-şi perfecţiona germana cât mai repede cu putinţă, a aranjat să locuiască pe timpul săptămânii, când avea cursuri, la familia unui profesor.

Chestiunea cazării ambasadorului SUA în Berlin fusese mereu o povară. În urmă cu câţiva ani, Departamentul de Stat achiziţionase şi renovase o clădire imensă şi luxoasă, Palatul Blücher din Pariser Platz, în spatele Porţii Brandenburg, pentru a oferi ambasadorilor o reşedinţă şi pentru a concentra într-un singur loc toate celelalte birouri diplomatice şi consulare răspândite prin tot oraşul, cât şi pentru a aduce prezenţa fizică a Americii mai aproape de cele ale Marii Britanii şi Franţei, ale căror ambasade fuseseră de mult aranjate în palate impunătoare din

aceeaşi piaţă. Cu toate acestea, chiar înainte ca predecesorul lui Dodd, Frederic Sackett, să se mute, clădirea fusese mistuită de un incendiu. De atunci, rămăsese o ruină jalnică, atât Sackett, cât şi Dodd fiind nevoiţi să îşi caute o altă locuinţă. La nivel personal, asta nu îl nemulţumea deloc pe Dodd. Deşi critica risipa atâtor bani pentru achiziţionarea palatului – guvernul, scria el, plătise un preţ „exorbitant" pentru clădire, dar „ştiţi că era în 1928 sau 1929, când toată lumea înnebunise" – nu îi plăcea ideea de a locui chiar în ambasadă.[274] „Personal, aş prefera să am reşedinţa la o jumătate de oră de mers pe jos de birou decât într-un palat", scria el.[275] Recunoştea că ar fi fost un lucru bun să existe o clădire îndeajuns de mare pentru a găzdui oficialii de rang inferior, „însă oricare dintre noi care trebuie să se vadă cu diverse persoane ar considera că o locuinţă în aceeaşi clădire cu birourile ne-ar priva practic de orice viaţă privată – lucru deosebit de important".

Martha şi mama ei mergeau prin marile cartiere adorabile ale Berlinului şi descopereau că oraşul era plin de parcuri şi de grădini, cu jardiniere pline de flori aproape la toate balcoanele. În cartierele cele mai îndepărtate, au văzut ceea ce păreau a fi mici ferme, posibil exact ceea ce i-ar fi plăcut tatălui Marthei. Au întâlnit detaşamente de tineri în uniforme, mărşăluind şi cântând veseli, dar şi mai înfricoşătoarele unităţi ale Batalioanelor de Asalt, cu bărbaţi de toate dimensiunile în uniforme nepotrivite, elementul central fiind o cămaşă brună cu o croială extraordinar de nefericită. Ceva mai rar s-au intersectat şi cu bărbaţii mai zvelţi şi mai bine îmbrăcaţi din trupele SS, în uniforme de un negru intens cu mici accente roşii, arătând ca o specie aparte de păsări uriaşe.

Familia Dodd a găsit mai multe proprietăţi din care să aleagă, deşi la început nu s-au întrebat de ce erau disponibile pentru închiriere atât de multe conace vechi impresionante, complet şi luxos mobilate, cu mese şi scaune bogat ornamentate, piane lustruite şi vaze, hărţi şi cărţi rare încă la locurile lor.[276] O zonă care le-a plăcut în mod deosebit a fost cartierul aflat imediat la sud de Tiergarten, pe drumul lui Dodd către birou, unde au găsit grădini, străzi umbroase, o atmosferă liniştită şi o mulţime de case superbe. O proprietate din acel cartier se eliberase şi au aflat de ea printr-unul dintre ataşaţii militari ai ambasadei. Acesta prinsese de veste că proprietatea era disponibilă de la proprietar însuşi, Alfred Panofsky, bogatul proprietar evreu al unei bănci private şi unul din mulţii evrei – aproximativ 16 000, sau aproximativ 9% din evreii din Berlin – care locuiau în acel cartier. Deşi evreii erau evacuaţi de la locurile lor de muncă în toată Germania, banca lui Panofsky continuase să funcţioneze şi, în mod surprinzător, cu acordul oficialităţilor.

Panofsky a promis că va cere o chirie rezonabilă. Dodd, având acum remuşcări, dar încă fidel promisiunii de a trăi din salariu, a fost interesat, iar, spre sfârşitul lui iulie, s-a dus să vadă proprietatea.

*

Casa de pe Tiergartenstrasse 27A era un conac din piatră cu patru etaje, care fusese construit pentru Ferdinand Warburg din faimoasa dinastie Warburg. Parcul era chiar peste drum. Panofsky şi mama sa i-au arătat lui Dodd proprietatea, iar acum Dodd a aflat că, de fapt, Panofsky nu oferea toată casa, ci numai primele trei etaje. Bancherul şi mama sa aveau de gând să ocupe ultimul etaj, rezervându-şi totodată şi folosirea liftului electric al conacului.

Panofsky era suficient de bogat pentru a nu avea nevoie de banii din chirie, dar văzuse destule de la numirea lui Hitler în funcţia de cancelar pentru a şti că nici un evreu, oricât de seamă ar fi fost el, nu era ferit de persecuţia nazistă. I-a oferit casa noului ambasador cu intenţia expresă de a câştiga pentru el şi mama lui un nivel sporit de protecţie fizică, gândindu-se că nici măcar Batalioanele de Asalt nu ar fi riscat un conflict internaţional ce s-ar fi iscat dacă ar fi atacat reşedinţa pe care o împărţea cu ambasadorul american. Familia Dodd, la rândul ei, ar fi dobândit toate facilităţile unei case independente, şi asta la un preţ modic, într-o structură a cărei prezenţă stradală era suficient de impresionantă pentru a comunica puterea şi prestigiul american şi ale cărei spaţii interioare erau suficient de mari pentru a permite primirea fără stinghereală a oaspeţilor guvernamentali şi diplomatici. Într-o scrisoare adresată preşedintelui Roosevelt, Dodd exulta: „Avem una dintre cele mai bune reşedinţe din Berlin la doar 150 de dolari pe lună – datorită faptului că proprietarul este un evreu bogat, foarte dispus să ne-o pună la dispoziţie”.[277]

Panofsky şi Dodd au semnat o „înţelegere de onoare” de o pagină, cu toate că Dodd încă mai avea unele remuşcări

legate de acel loc. Deşi aprecia liniştea, copacii, grădina şi perspectiva continuării plimbărilor de fiecare dimineaţă, considera casa prea opulentă, numind-o, batjocoritor, „noul nostru conac”.

O plăcuţă înfăţişând acvila americană a fost fixată de poarta de fier de la intrarea pe proprietate, iar sâmbătă, 5 august 1933, Dodd şi familia sa au plecat de la Esplanade şi s-au mutat în noua lor casă.

Dodd a admis mai târziu că, dacă ar fi cunoscut intenţiile reale ale lui Panofsky din spatele dorinţei de a locui la ultimul etaj al conacului, dincolo de simpla găzduire a lui şi a mamei lui, nu ar fi fost niciodată de acord să închirieze.

*

O mulţime de copaci şi o grădină mare umpleau curtea, care era înconjurată de un gard înalt de fier fixat pe un parapet din cărămizi înalt până la genunchi.[278] Oricine venea pe jos, ajungea la intrarea principală prin porţi ca nişte uşi, construite din bare verticale de fier; cu maşina, se intra printr-o poartă principală înaltă, deasupra căreia era o arcadă de fier elaborată, cu un glob transparent în centru. Uşa de la intrarea casei era invariabil în umbră şi forma un dreptunghi întunecat la baza unei faţade rotunjite, ca de turn, care se înălţa pe toată înălţimea clădirii. Cea mai stranie caracteristică arhitecturală a

clădirii era o proeminenţă impunătoare înaltă de aproximativ un etaj şi jumătate, care ieşea din faţada casei, formând deasupra aleii de acces o porte-cochère, o structură acoperită asemănătoare pridvorului, ce servea drept galerie de tablouri.

Intrarea principală şi holul erau la parter, în spatele lor aflându-se centrul operaţional al casei – locuinţele servitorilor, spălătoria, depozitul de gheaţă, diferite cămări şi dulapuri cu provizii, o magazie şi o bucătărie imensă, pe care Martha o descria ca fiind „de două ori mai mare decât un apartament de dimensiuni medii din New York”.[279] Familia intra în casă printr-un vestibul spaţios flancat pe ambele părţi de garderobe, apoi urca pe o scară elaborată până la primul etaj.

Aici devenea evidentă adevărata spectaculozitate a casei. În faţă, în spatele faţadei curbate, se afla o sală de bal cu un ring de dans oval din lemn lustruit perfect şi un pian acoperit cu o pânză grea cu franjuri. Banchetele erau tapiţate şi aurite. Aici, pe pian, familia Dodd a aşezat o vază sofisticată plină cu flori înalte, iar lângă ea, o fotografie înrămată a Marthei, în care aceasta arăta excepţional de frumoasă şi extrem de senzuală, o alegere ciudată, poate, pentru sala de bal a reşedinţei unui ambasador. O sală de recepţie avea pereţii acoperiţi cu damasc verde închis, iar alta, cu satin roz. O sufragerie foarte spaţioasă avea pereţii acoperiţi cu tapiserii roşii.

Dormitorul familiei Dodd era la etajul al treilea. (Panofsky şi mama sa urmau să locuiască la etajul de deasupra, la mansardă.) Dormitorul matrimonial era imens, atât de elaborat şi de încărcat încât era aproape ilar, cel puţin în percepţia Marthei. Podelele şi pereţii erau „realizaţi în

întregime din aur şi mozaic colorat”.[280] Pe un postament înălţat se afla o cadă mare, ca un exponat într-un muzeu. „Am râs cu lacrimi săptămâni în şir”, scria Martha, „de fiecare dată când vedeam cada, iar uneori, doar ca să mă distrez, îmi aduceam prietenii aici sus, să le-o arăt, când tata era plecat.”

Deşi lui Dodd casa continua să i se pară excesiv de luxoasă, până şi el a trebuit să admită că sala de bal şi sălile de recepţie aveau să fie utile diverselor activităţi diplomatice, la unele dintre ele – ştia bine asta şi era îngrozit – fiind nevoie să invite zeci de oaspeţi, pentru a nu supăra vreun ambasador trecut cu vederea. Şi adora sera – der Wintergarten – de pe latura sudică a primului etaj, o încăpere complet din sticlă, care dădea către o terasă pavată cu vedere spre grădină. Acolo avea să se aşeze în şezlong şi să citească; în zilele frumoase, avea să stea afară, într-un fotoliu din trestie, cu o carte în poală, încălzit de soare.

Camera preferată a întregii familii era însă biblioteca, ce oferea perspectiva serilor plăcute de iarnă în faţa şemineului. Pereţii erau îmbrăcaţi în lemn negru lucios şi damasc roşu şi avea un şemineu vechi, a cărui poliţă neagră emailată era decorată cu scene silvestre şi siluete umane. Rafturile erau pline de cărţi, multe dintre ele, presupunea Dodd, vechi şi valoroase. În anumite momente ale zilei, încăperea era scăldată de o lumină colorată ce pătrundea prin ferestrele înalte cu vitralii. Pe o masă cu blat de sticlă erau expuse manuscrise şi scrisori de valoare lăsate acolo de Panofsky. Marthei i-a plăcut în mod special sofaua spaţioasă din piele brună din bibliotecă, ce urma să devină curând un element preţios al vieţii ei romantice. Dimensiunile casei, dormitoarele izolate, liniştea dintre

zidurile îmbrăcate în pânză – acestea toate aveau să se dovedească, de asemenea, valoroase, la fel ca şi deprinderea părinţilor ei de a se retrage devreme, în ciuda obiceiului predominant în Berlin de a sta treaz până târziu în noapte.

În acea sâmbătă a lunii august, când familia Dodd s-a mutat, cei doi Panofsky au pus cu eleganţă flori proaspete în toată casa, ceea ce l-a determinat pe Dodd să scrie un bileţel de mulţumire: „Suntem convinşi că, mulţumită amabilelor dumneavoastră eforturi şi grijii pe care ne-o purtaţi, vom fi foarte fericiţi în adorabila dumneavoastră casă.”[281]

În rândul comunităţii diplomatice, casa de pe Tiergartenstrasse 27a a devenit rapid cunoscută ca un paradis unde oamenii îşi puteau exprima părerile fără teamă. „Ador să merg acolo datorită minţii strălucite a lui Dodd, darului observaţiei fine şi limbajului tranşant şi sarcastic ce îl caracterizează”, scria Bella Fromm, ziarista mondenă.[282] „Îmi mai place şi pentru că acolo nu există ceremonialul acela rigid respectat în alte case de diplomaţi.” Un oaspete obişnuit era prinţul Ludovic Ferdinand, care descria casa în memoriile sale ca fiind „al doilea meu cămin”.[283] El i se alătura adesea familiei Dodd la cină. „După ce servitorii ieşeau din încăpere, ne deschideam inimile”, scria el.[284] Uneori, candoarea prinţului era prea mult chiar şi pentru ambasadorul Dodd, care l-a avertizat: „Dacă nu încercaţi să fiţi mai precaut în vorbire, prinţe Ludovic, ăştia or să vă spânzure într-o zi. Am să vin la funeraliile domniei voastre, dar mă tem că asta nu va mai folosi la nimic.”[285]

Cât timp familia s-a instalat, între Martha şi tatăl ei şi-a făcut loc o atmosferă de calmă camaraderie. Făceau schimb de glume şi de remarci sardonice. „Ne iubim”, scria ea într-o scrisoare către Thornton Wilder, „şi mi se spun secrete de stat. Râdem de nazişti şi îl întrebăm pe adorabilul nostru majordom dacă are sânge de evreu.”[286] Majordomul, pe nume Fritz – „scund, blond, slugarnic, eficient” – lucrase pentru predecesorul lui Dodd.[287] „La masă, discutăm mai ales politică”, continua ea. „Tata le citeşte capitole din lucrarea sa, Vechiul Sud, invitaţilor, cărora le vine aproape să moară de exasperare şi de confuzie.”

Martha nota că mama ei – pe care o numea „Excelenţa Sa” – era sănătoasă „dar un pic cam neliniştită [şi] mai degrabă bucuroasă de toate astea”. Tatăl ei, scria ea, „înflorea văzând cu ochii”, părând „uşor pro-german”. Ea adăuga: „Nouă oricum nu ne prea plac evreii”.

Carl Sandburg i-a trimis o scrisoare de întâmpinare foarte haotică, bătută la maşină pe două foi de hârtie foarte subţiri, cu spaţii în loc de semne de punctuaţie: „Acum hegira* începe wanderjahre călătoria pe mare şi zig-zagul pe continent şi în centru şi în casa din berlin unde sunt multe aritmetici ponosite şi testamente rupte prin uşi vor pătrunde toate veşmintele şi limbile şi poveştile europei evreii comuniştii ateii non-arienii proscrişii nu vor veni mereu aşa cum sunt ci vor veni cu înfăţişări ascunse mascate deghizate... unii vor veni cu cântece bizare şi alţi câţiva cu stihuri pe care le-am citit şi le-am iubit corespondenţi nepăsători şi permanenţi spioni internaţionali căutători pe plaje înspumate aviatori eroi...”[288]

Familia Dodd a aflat că avea un vecin faimos şi foarte temut pe Tiergartenstrasse, pe o stradă laterală pe nume Standartenstrasse: căpitanul Röhm însuşi, comandantul Batalioanelor de Asalt. În fiecare dimineaţă, acesta putea fi văzut călărind un cal mare negru în Tiergarten. O altă clădire din apropiere, de la adresa Tiergartenstrasse 4, o superbă vilă cu două etaje care găzduia cancelaria personală a lui Hitler, avea să devină curând sediul unui program nazist de eutanasiere a cetăţenilor cu severe dizabilităţi mentale ori fizice, program cu nume de cod Aktion (Acţiunea) T-4.

Spre oroarea consilierului Gordon, ambasadorul Dodd şi-a continuat plimbările de unul singur, nepăzit, în costum complet de birou.

*

Acum, duminică, 13 august 1933, cu Hindenburg în continuare în convalescenţă pe moşia lui, cu Dodd nerecunoscut încă oficial ca ambasador şi cu problema unei reşedinţe permanente rezolvată, familia, însoţită de noul prieten al Marthei, corespondentul Quentin Reynolds, a pornit să vadă câte ceva din Germania. Au călătorit mai întâi cu maşina – Chevroletul familiei –, dar aveau de gând să se despartă la Leipzig, cam la 140 de kilometri sud de Berlin, unde Dodd şi soţia lui urmau să rămână o vreme ca

să viziteze locuri emblematice de pe vremea studenţiei lui Dodd la Universitatea din oraş.[289]

Martha, Bill Jr. şi Reynolds îşi continuau drumul spre sud, cu scopul de a ajunge în cele din urmă în Austria. Călătoria lor avea să fie plină de incidente, o primă provocare pentru imaginea roză pe care Martha o avea despre noua Germanie.

hegiră = pentru mahomedani, eră care începe de la fuga lui Mahomed de la Mecca la Medina, în anul 622 d.Hr. (n.tr.)

Partea a III-a. Lucifer în grădină

Rudolf Diels / Martha Dodd

(Dodd): (Library of Congress)(Diels): ullstein bild/The Granger Collection, New York

Capitolul 11. Fiinţe ciudate

Au condus spre sud, printr-un peisaj rural superb şi prin mici sate cochete, totul arătând aproape la fel ca în urmă

cu 35 de ani, când Dodd trecuse pe acolo, cu diferenţa majoră că în toate oraşele prin care treceau, pe faţadele clădirilor publice erau atârnate stindarde purtând însemnele roşu-alb-negre ale partidului nazist, cu inevitabila cruce încârligată în centru. La ora 11 au făcut prima oprire, la Schlosskirche, în Wittenberg, unde Martin Luther fixase în cuie cele „95 de Teze”, declanşând Reforma protestantă în Germania. Student fiind, Dodd călătorise la Wittenberg de la Leipzig şi participase la o slujbă religioasă în acea biserică; acum, uşile bisericii erau ferecate. O paradă nazistă se desfăşura pe străzile oraşului.

Grupul a poposit în Wittenberg doar o oră, apoi şi-a continuat drumul spre Leipzig, unde a ajuns la ora unu, ducându-se direct la unul dintre cele mai faimoase restaurante din Germania, Auerbachs Keller, un loc frecventat cu plăcere de Goethe, care a folosit restaurantul drept scena întâlnirii dintre Mefisto şi Faust, când vinul lui Mefisto s-a transformat în foc. Dodd a considerat mâncarea excelentă, şi mai ales preţul ei: trei mărci. Nu a băut nici vin nici bere. Martha, Bill şi Reynolds, pe de altă parte, au consumat halbă după halbă.

Aici, grupul s-a despărţit. Cei tineri au pornit cu maşina către Nürnberg; Dodd şi soţia lui s-au cazat la un hotel, s-au odihnit câteva ore, apoi au ieşit la cină, o altă masă gustoasă la un preţ şi mai bun: două mărci. Şi-au continuat turul a doua zi, apoi au luat un tren de întoarcere la Berlin, unde au sosit la ora cinci după-amiază şi au luat un taxi către noua lor casă de pe Tiergartenstrasse 27a.

*

Dodd abia sosise acasă de vreo 24 de ore, când s-a produs un alt atac asupra unui american. De data aceasta, victima era un chirurg în vârstă de 30 de ani, pe nume Daniel Mulvihill, care locuia în Manhattan, dar lucra la un spital din Long Island şi se afla la Berlin pentru a studia tehnicile faimoşilor chirurgi germani. Messersmith, într-un raport asupra incidentului, a scris că Mulvihill era „un cetăţean american rafinat şi nu un evreu”.[290]

Atacul urmase un tipar care avea să devină foarte obişnuit: în seara de marţi, 15 august, Mulvihill mergea pe bulevardul Unter den Linden, îndreptându-se către o farmacie, când s-a oprit să privească o paradă a membrilor SA care se apropia. Batalioanele de Asalt reconstituiau pentru un documentar propagandistic marele marş pe sub Poarta Brandenburg care avusese loc în seara numirii lui Hitler în funcţia de cancelar. Mulvihill a continuat să privească, fără a-şi da seama că un membru SA părăsise parada şi se îndrepta spre el. Fără nici un avertisment, soldatul l-a lovit pe Mulvihill cu putere în partea stângă a capului, apoi s-a realăturat calm paradei. Cei de faţă i-au spus uluiţi chirurgului că atacul avusese probabil loc pentru că Mulvihill nu salutase parada cu salutul lui Hitler. Era al doisprezecelea atac violent asupra unui american din 4 martie şi până la acel moment.

Consulatul SUA a protestat imediat, iar vineri seara, Gestapo a declarat că l-ar fi arestat pe făptaş. A doua zi, sâmbătă, 19 august, un oficial superior al guvernului l-a

notificat pe viceconsulul Raymond Geist că fusese emis un ordin către SA şi SS în care se menţiona că străinii nu trebuiau să răspundă cu salutul lui Hitler. Oficialul a mai spus că tânărul ofiţer Karl Ernst, comandantul diviziei din Berlin a SA, avea să îl viziteze personal pe Dodd săptămâna următoare pentru a-şi cere scuze pentru incident. Consulul general Messersmith, care îl cunoscuse deja pe Ernst, scria că era „foarte tânăr, foarte energic, direct, entuziast", dar că radia „brutalitate şi forţă, care sunt caracteristice trupelor SA".[291]

Ernst a venit aşa cum promisese. A pocnit din călcâie şi a salutat cu braţul drept ridicat, strigând tare „Heil Hitler". Dodd a luat notă de salut, dar nu l-a întors. A ascultat „confesiunea plină de regret" a lui Ernst şi l-a auzit promiţând că un astfel de atac nu avea să se mai întâmple.[292] Ernst părea să creadă că făcuse tot ce trebuia să facă, însă Dodd l-a rugat să se aşeze şi, intrând în rolul său preferat de tată şi profesor, i-a făcut lui Ernst o morală serioasă despre comportamentul urât al oamenilor săi şi potenţialele consecinţe ale acestuia.

Încurcat, Ernst a insistat că el chiar avea de gând să încerce să împiedice acele atacuri. Apoi s-a ridicat în picioare, a luat poziţie de drepţi, a salutat din nou, a făcut o „reverenţă prusacă" şi a plecat.

„Nu am fost nici un pic amuzat", scria Dodd.

În acea după-amiază, el i-a spus lui Messersmith că Ernst îşi ceruse cuviincios scuze.

Messersmith i-a spus: „Incidentele vor continua".

*

Pe tot parcursul drumului spre Nürnberg, Martha şi tovarăşii ei de drum au întâlnit grupuri de bărbaţi în uniformele brune ale SA, tineri şi vârstnici, graşi şi slabi, mărşăluind, cântând şi purtând cu mândrie stindardele naziste. Adesea, când maşina încetinea pentru a parcurge străduţele înguste ale vreunui sat, privitorii se întorceau către ei şi executau salutul lui Hitler, strigând „Heil Hitler”, aparent interpretând numărul de înmatriculare mic al maşinii – în mod tradiţional, maşina ambasadorului Americii în Germania avea numărul 13 – drept dovadă că cei din maşină trebuiau să fi fost membrii familiei vreunui oficial nazist de la Berlin. „Entuziasmul acelor oameni era contagios, iar eu am răspuns cu un «Heil» mai viguros decât un nazist”, scria Martha în memoriile sale.[293] Acest comportament i-a nemulţumit pe fratele ei şi pe Reynolds, dar ea a ignorat săgeţile lor ironice. „Mă simţeam ca un copil, exuberant şi fără griji, euforia noului regim având asupra mea acelaşi efect ca vinul.”

Pe la miezul nopţii, s-au oprit în faţa unui hotel din Nürnberg. Reynolds mai fusese la Nürnberg şi ştia că oraşul era adormit la acea oră din noapte, însă, de data aceasta, scria el, au găsit străzile „pline de o mulţime exuberantă, veselă”. Primul lui gând a fost că aceşti aceşti petrecăreţi participau la un festival al legendarei industrii a jucăriilor din oraş.

În hotel, Reynolds l-a întrebat pe recepţioner: „Urmează să aibă loc o paradă?”

Recepţionerul, jovial şi plăcut, a râs atât de încântat că i-au tremurat vârfurile mustăţii, după cum îşi amintea Reynolds. „O să fie un fel de paradă”, a spus recepţionerul. „Îi dau cuiva o lecţie.”

Cei trei şi-au dus valizele în camere, apoi au pornit printr-o plimbare prin oraş, în căutarea unui loc unde să mănânce ceva.

Mulţimea de afară era mai mare acum şi extrem de veselă. „Toată lumea era binedispusă, râzând, vorbind”, a observat Reynolds. L-a uimit cât de prietenoşi erau cu toţii – mult mai prietenoşi, desigur, decât ar fi fost o mulţime similară de berlinezi. Aici, nota el, dacă te loveai de cineva din greşeală, primeai un zâmbet politicos şi o scuză voioasă.

Au auzit din depărtare larma grobiană, crescândă, a unei mulţimi şi mai mari, şi mai frenetice, venind pe stradă. Au auzit muzică undeva departe, o fanfară zgomotoasă, cu multe alămuri. Mulţimea se înghesuia, aşteptând nerăbdătoare, scria Reynolds. „Auzeam vuietul mulţimii de la trei străzi departare, hohote de râs zgomotoase, care se revărsau înspre noi odată cu muzica.”

Zgomotul s-a intensificat, însoţit de o lumină portocalie care tremura pe faţadele clădirilor. Câteva momente mai târziu, apărură şi manifestanţii, o coloană de membri SA în uniforme brune purtând torţe şi stindarde. „Batalioanele de Asalt”, nota Reynolds. „Nicidecum meşteri păpuşari.”

Imediat în urma primului pluton, veneau doi soldaţi foarte mari, iar între ei, un biet omuleţ captiv, deşi Reynolds nu şi-a putut da seama la început dacă era un bărbat sau o femeie. Soldaţii „pe jumătate sprijineau, pe jumătate târau după ei” silueta pe stradă. „Fusese tuns la zero”, scria Reynolds, „iar faţa şi scalpul îi fuseseră acoperite cu pudră albă.” Martha descria faţa ca având „culoarea absintului diluat”.

S-au dus mai aproape, la fel ca şi mulţimea din jurul lor, iar acum Reynolds şi Martha au văzut că silueta era a unei tinere – deşi Reynolds încă nu era complet sigur. „Deşi persoana aceea purta fustă, ar fi putut foarte bine să fie un bărbat îmbrăcat ca un clovn”, scria Reynolds. „Mulţimea din jurul meu urla entuziasmată de spectacolul târârii acelei siluete pe stradă.”

Binevoitorii locuitori ai oraşului care îi înconjurau s-au transformat brusc, începând să o batjocorească şi să o insulte pe biata tânără. Soldaţii de lângă ea au ridicat-o brutal în picioare, dând la iveală o plăcuţă pe care o avea atârnată de gât. Mulţimea a început să râdă grobian. Martha, Bill şi Reynolds au început să întrebe în jurul lor, în puţina germană pe care o ştiau, ce se petrecea şi au aflat că fata avusese relaţii cu un evreu. Tot ce a reuşit Martha să înţeleagă a fost că pe plăcuţă scria: „M-AM DAT UNUI EVREU”.

După ce soldaţii SA au trecut, mulţimea a dat năvală de pe trotuare în urma lor. Un autobuz cu etaj s-a blocat în marea de oameni. Şoferul a ridicat braţele, ca şi cum s-ar fi predat. Călătorii de la etaj au început s-o arate cu degetul pe fată, râzând. Soldaţii au ridicat din nou fata – „jucăria lor”, în termenii lui Reynolds – astfel încât călătorii

din autobuz să o poată vedea mai bine. „Apoi, cuiva i-a venit ideea să ducă toată această chestie în holul hotelului nostru”, scria Reynolds. El a mai aflat şi că acea „chestie” avea un nume: Anna Rath.

Fanfara a rămas afară, în stradă, unde a continuat să cânte într-o manieră agresivă, caustică. Batalioanele de Asalt au apărut din holul hotelului, târând-o pe femeie către un alt hotel. Fanfara a început să cânte „Cântecul lui Horst Wessel” şi brusc, oriunde priveai pe stradă, mulţimea luase poziţie de drepţi, salutând cu braţul drept ridicat în aer şi cântând cu toţii cu mult patos.

După ce cântecul s-a încheiat, procesiunea şi-a continuat drumul. „Am vrut să mă iau după ei”, scria Martha, „însă cei doi tovarăşi ai mei au fost atât de dezgustaţi încât m-au tras înapoi.” Şi ea fusese tulburată de episod, dar nu l-a lăsat să îi întineze percepţia generală asupra ţării şi a renaşterii spiritului urmare a revoluţiei naziste. „Am încercat într-un mod conştient să justific acţiunea naziştilor, să insist că nu ar trebui să condamnăm fără să cunoaştem toată povestea.”

Cei trei s-au retras în barul hotelului, Reynolds propunându-şi să se îmbete criţă. L-a întrebat încet pe barman ce se întâmplase cu puţin timp în urmă. Barmanul i-a povestit totul în şoaptă: sfidând avertismentul naziştilor cu privire la căsătoriile dintre evrei şi arieni, tânăra făcuse planuri de căsătorie cu logodnicul ei evreu. Aşa ceva ar fi fost riscant oriunde în Germania, a explicat el, dar nicăieri mai riscant ca în Nürnberg. „Aţi auzit de Herr S., care are casă aici?” a întrebat barmanul.

Reynolds a înţeles. Barmanul se referea la Julius Streicher, pe care Reynolds îl descria ca fiind „directorul circului antisemit al lui Hitler”. Streicher, conform biografului lui Hitler, Ian Kershaw, era „un bătăuş scund, îndesat, cu capul ras... extrem de pătruns de imaginile demonice ale evreilor”.[294] El era fondatorul virulentului ziar antisemit Der Stürmer.

Reynolds a recunoscut că evenimentul căruia el, Martha şi Bill tocmai îi fuseseră martori era unul care avea mult mai multă semnificaţie decât detaliile particulare. Coresponenţii străini din Germania raportaseră abuzuri asupra evreilor, însă până atunci articolele lor se bazaseră pe investigaţii post-evenimente având în spate relatările martorilor. Aici avusese loc un act de brutalitate îndreptată împotriva evreilor la care un corespondent fusese martor ocular. „Naziştii au negat în tot acest timp atrocităţile care s-au raportat ocazional peste hotare, dar aici a fost o dovadă concretă”, scria Reynolds. „Nici un alt corespondent”, afirma el, „nu a fost martorul vreunei atrocităţi.”

Editorul lui a recunoscut că era un articol bun, dar s-a temut că dacă Reynolds ar fi încercat să îl trimită telegrafiat ar fi putut fi interceptat de cenzura nazistă. I-a spus lui Reynolds să îl trimită cu poşta şi i-a recomandat să omită orice referinţă la copiii lui Dodd pentru a evita orice fel de probleme pentru noul ambasador.

Martha l-a implorat să nu scrie articolul deloc. „Era un caz izolat”, a argumentat ea. „Nu era cu adevărat important, ar fi creat o impresie proastă, nu arăta practic ce se petrecea în Germania, umbrea activitatea constructivă pe care o desfăşurau.”

Martha, Bill şi Reynolds şi-au continuat drumul spre sud, către Austria, unde au mai petrecut o săptămână înainte să se întoarcă în Germania şi să îşi continue drumul de pe malul Rinului. Când Reynolds s-a întors la biroul său, a găsit o convocare urgentă de la şeful departamentului de relaţii cu presa străină, Ernst Hanfstaengl.

Hanfstaengl era furios, neştiind la momentul acela că Martha şi Bill fuseseră şi ei martorii incidentului.

„Nu e nici un nenorocit de cuvânt adevărat în articolul dumitale!" a urlat el furios. „Am discutat cu oamenii noştri din Nürnberg şi ei spun că nu s-a întâmplat nimic de felul ăsta acolo."

Reynolds l-a informat calm pe Hanfstaengl că urmărise parada în compania a doi importanţi martori, pe care îi omisese din articol, dar ale căror mărturii erau inatacabile. Reynolds le-a menţionat numele.

Hanfstaengl s-a aşezat pe scaun şi şi-a luat capul în mâini. S-a plâns că Reynolds nu îl informase mai din timp. Reynolds l-a invitat să îl sune pe Dodd pentru a le confirma prezenţa, însă Hanfstaengl a respins propunerea.

La o conferinţă de presă organizată la scurt timp după aceea, Goebbels, ministrul propagandei, nu a aşteptat ca vreun reporter să aducă în discuţie subiectul abuzului împotriva evreilor ci a făcut-o singur. l-a asigurat pe cei aproximativ 40 de reporteri prezenţi că astfel de incidente erau rare, comise de oameni „iresponsabili".

Un corespondent, Norman Ebbutt, şef al biroului de la Berlin al publicaţiei londoneze Times, l-a întrerupt. „Dar,

domnule ministru, cu siguranţă că aţi auzit de fata ariană, Anna Rath, care a fost făcută de ruşine în tot Nürnbergul pentru că a vrut să se mărite cu un evreu, nu-i aşa?”

Goebbels a zâmbit.[295] Zâmbetul i-a transformat complet chipul, deşi rezultatul nu a fost nici plăcut, nici atrăgător. Mulţi dintre cei prezenţi mai întâlniseră acest efect înainte. Era ceva monstruos în felul cum muşchii jumătăţii inferioare a feţei lui participau la producerea acelui zâmbet şi cât de abrupt i se schimba expresia.

„Daţi-mi voie să explic modul în care un astfel de lucru se poate întâmpla ocazional”, a spus Goebbels. „În timpul Republicii de la Weimar, poporul nostru a fost practic în închisoare. Acum, partidul nostru este la conducere şi oamenii sunt din nou liberi. Când un om a fost la închisoare timp de 12 ani, după care este deodată eliberat, de atâta bucurie poate face ceva iraţional, poate chiar brutal. Aşa ceva nu este posibil şi în ţările dumneavoastră?”

Ebbutt, cu o voce calmă, a remarcat o diferenţă fundamentală în felul în care Anglia ar putea aborda un astfel de scenariu. „Dacă aşa ceva s-ar întâmpla”, a spus el, „noi l-am arunca pe individ înapoi în închisoare.”

Zâmbetul lui Goebbels a dispărut, apoi a revenit la fel de repede. A privit prin sală. „Mai sunt şi alte întrebări?”

Statele Unite nu a protestat oficial faţă de incident. Cu toate acestea, un oficial al Ministerului german de Externe i-a cerut scuze Marthei. A respins incidentul ca fiind izolat şi unul care va fi pedepsit sever.

Martha a înclinat să îi accepte punctul de vedere. A continuat să fie încântată de viaţa ei din Germania. Într-o scrisoare către Thornton Wilder, ea scria plină de entuziasm: „Tinerii au chipuri luminoase şi pline de speranţă, cântă despre nobilul spirit al lui Horst Wessel cu ochii strălucindu-le şi într-un grai desăvârşit. Flăcăi sănătoşi şi frumoşi mai sunt germanii ăştia, fiinţe bune, sincere, zdravene, feroce într-un fel magic, rafinate, pline de nădejde, capabile de moarte şi de iubire, profunde, nespus de superbe şi de ciudate – aceşti tineri ai Germaniei Hakenkreuz moderne.”[296]

*

Între timp, Dodd a primit de la Ministerul german de Externe o invitaţie de participare la o întrunire a partidului ce urma să aibă loc la Nürnberg pe 1 septembrie. Invitaţia l-a tulburat.

Citise despre înclinaţia partidului nazist către etalări elaborate ale forţei şi energiei şi nu le considera evenimente oficiale sprijinite de stat, ci afaceri de partid, care nu aveau nimic de-a face cu relaţiile internaţionale. Nu se putea imagina participând la o astfel de adunare aşa cum nu şi-l putea imagina pe ambasadorul german din America participând la o convenţie a republicanilor ori a democraţilor. Mai mult de atât, se temea că Goebbels şi aparatul lui de propagandă se vor folosi de prezenţa lui şi

o vor prezenta ca pe un act de susţinere a comportamentului şi a politicilor naziste.

Marţi, 22 august, Dodd a trimis o telegramă Departamentului de Stat pentru a cere sfatul. „Am primit un răspuns neutru”, a scris el în jurnal.[297] Departamentul a promis să susţină orice decizie ar fi luat. „M-am decis pe loc să nu mă duc, chiar dacă toţi ceilalţi ambasadori se duceau.” Următoarea sâmbătă, a anunţat Ministerul de Externe german că nu va participa. „Am refuzat invitaţia pe motiv de multă presiune la muncă, deşi motivul principal a fost că dezaprobam invitaţia unui guvern la o convenţie a partidului”, scria el. „Am fost, de asemenea, sigur că purtarea participanţilor avea să fie stânjenitoare.”

Lui Dodd i-a venit o idee: dacă şi-ar fi putut convinge colegii ambasadori din Marea Britanie, Spania şi Franţa să refuze şi ei invitaţia, acţiunea lor comună ar fi trimis un mesaj puternic, şi totuşi adecvat indirect, de unitate şi de dezaprobare.

Dodd s-a întâlnit mai întâi cu ambasadorul Spaniei, o întâlnire pe care Dodd a descris-o ca „foarte plăcut de neconvenţională”, deoarece spaniolul nu fusese nici el încă acreditat.[298] Chiar şi aşa, amândoi au abordat problema cu precauţie. „I-am spus că eu nu voi merge”, a scris Dodd. I-a oferit ambasadorului spaniol câteva precedente istorice ca motivaţie a respingerii invitaţiei. Ambasadorul spaniol a fost de acord că adunarea era o chestiune a partidului şi nu un eveniment de stat, dar nu a spus ce avea de gând să facă el.

Dodd a aflat, totuşi, că, până la urmă, ambasadorul şi-a trimis scuzele, la fel cum au făcut-o şi ambasadorii Marii

Britanii şi ai Franţei, fiecare menţionând o obligaţie inevitabilă oarecare pentru care nu puteau veni.

Departamentul de Stat a susţinut oficial ezitarea lui Dodd; neoficial însă, decizia lui a supărat mai multe cadre superioare, inclusiv pe subsecretarul Phillips şi pe şeful Biroului de Relaţii cu Europa de Vest, Jay Pierrepont Moffat. Aceştia au considerat decizia lui Dodd ca fiind provocatoare fără motiv, o dovadă în plus a faptului că numirea lui ca ambasador fusese o greşeală. Forţele potrivnice lui Dodd începeau să fuzioneze.

Capitolul 12. Brutus

La sfârşitul lui august, preşedintele Hindenburg s-a întors, în sfârşit, la Berlin din convalescenţa petrecută pe moşia sa de la ţară. Şi astfel, miercuri, 30 august 1933, Dodd s-a îmbrăcat cu o redingotă elegantă şi şi-a pus pe cap jobenul şi s-a dus cu maşina la Palatul prezidenţial pentru a-şi prezenta scrisorile de acreditare.

Preşedintele era înalt şi masiv, cu o mustaţă alb-cenuşie uriaşă care se curba la capete în două aripi lânoase. Gulerul uniformei sale era înalt şi tare, tunica era încărcată de medalii, unele dintre ele erau ca nişte stele cu raze sclipitoare de mărimea unor ornamente pentru bradul de Crăciun. Per ansamblu, emana un aer de forţă şi de virilitate care îi contrazicea vârsta de 85 de ani. Hitler era absent, la fel Goebbels şi Göring, toţi preocupaţi probabil cu pregătirea adunării partidului până la care mai erau două zile.

Dodd a citit o scurtă declaraţie care sublinia simpatia pe care o purta poporului Germaniei şi istoriei şi culturii ţării. A evitat să facă vreo referinţă la guvern, sperând astfel să transmită că nu simpatiza regimul lui Hitler. În următoarele 15 minute, el şi Bătrânul Gentleman au stat alături pe „sofaua preferată” şi au conversat pe mai multe teme, de la experienţa universitară a lui Dodd în Leipzig, la pericolele naţionalismului economic. Hindenburg, nota Dodd mai târziu în jurnalul său, „a insistat pe tema relaţiilor internaţionale atât de apăsat, încât am avut impresia că intenţia a fost criticarea indirectă a extremiştilor nazişti”. Dodd şi-a prezentat oamenii-cheie din ambasadă, apoi au ieşit cu toţii din clădire, afară descoperind soldaţi ai armatei regulate, Reichswehr, aliniaţi de o parte şi de alta a străzii.

De data aceasta, Dodd nu s-a mai dus pe jos acasă. Când maşina ambasadei s-a pus în mişcare, soldaţii au luat poziţie de drepţi. „Totul se terminase”, scria Dodd, „şi eram, în sfârşit, un reprezentant acreditat corespunzător al Statelor Unite la Berlin.”[299] Două zile mai târziu, Dodd avea să se confrunte cu prima sa criză oficială.

*

În dimineaţa zilei de 1 septembrie 1933, o zi de vineri, H.V. Kaltenborn, comentatorul radio american, l-a sunat pe consulul general Messersmith pentru a-şi exprima regretul

că nu îi putea face o ultimă vizită înainte să se întoarcă acasă, el şi familia lui încheindu-şi acum turul prin Europa. Trenul care îi ducea la vapor era programat să plece la miezul nopţii.

El i-a spus lui Messersmith că încă nu văzuse nimic care să confirme critica adusă de consulul Germaniei şi îl acuza că făcea o greşeală „neprezentând imaginea Germaniei exact aşa cum este cu adevărat”.[300]

Curând după acea convorbire telefonică, Kaltenborn şi familia sa – soţie, fiu şi fiică – au părăsit hotelul Adlon pentru a face câteva ultime cumpărături. Fiul, Rolf, avea 16 ani la acel moment. Doamna Kaltenborn dorea să viziteze mai ales magazinele de bijuterii şi de argintărie de pe Unter den Linden, însă plimbarea i-a purtat prin peisaj şi, şapte străzi mai departe spre sud, pe Leipziger Strasse, un bulevard aglomerat ce traversa oraşul de la est la vest, plin de automobile şi tramvaie şi mărginit de clădiri frumoase şi de miriade de mici magazine în care se vindeau obiecte din bronz, porţelan de Dresda, mătăsuri, marochinărie şi cam tot ce şi-ar fi putut cineva dori. Tot aici se afla şi faimosul Wertheim, un magazin universal enorm – un Warenhaus – în care o puzderie de clienţi călătoreau de la etaj la etaj în cele 83 de lifturi.

Când familia a ieşit dintr-un magazin, a văzut că un grup de soldaţi din Batalioanele de Asalt venea pe bulevard în direcţia lor. Era ora 9:20 dimineaţa.

Pietonii s-au înghesuit pe marginea trotuarului şi i-au întâmpinat cu salutul lui Hitler. În ciuda înfăţişării sale simpatice, Kaltenborn nu a vrut să li se alăture, ştiind că unul dintre adjuncţii de seamă ai lui Hitler, Rudolf Hess,

anunţase public că străinii nu erau obligaţi să salute astfel. „Nu ne mai aşteptăm la aşa ceva”, declarase Hess, „la fel cum nu se aşteaptă de la un protestant să îşi facă semnul crucii când intră într-o biserică catolică.”[301] Cu toate acestea, Kaltenborn şi-a instruit familia să se întoarcă spre vitrina magazinului ca şi cum ar fi studiat mărfurile expuse acolo.

Câţiva soldaţi au venit spre cei patru Kaltenborn, vrând să ştie de ce stăteau cu spatele la paradă şi de ce nu salutau. Într-o germană fără cusur, Kaltenborn le-a răspuns că era american şi că el şi familia lui erau pe drumul de întoarcere spre hotel.

Mulţimea a început să îl insulte pe Kaltenborn şi a devenit atât de ameninţătoare încât comentatorul a trebuit să apeleze la cei doi poliţişti care se aflau trei metri mai încolo. Ofiţerii nu l-au luat în seamă.

Kaltenborn şi familia sa au pornit spre hotel. Un tânăr a venit din spate şi, fără să spună un cuvânt, l-a înhăţat pe fiul lui Kaltenborn şi l-a lovit cu pumnul în faţă atât de tare că l-a trântit la pământ. Dar nici acum poliţiştii nu au intervenit. Un ofiţer chiar a zâmbit.

Furios acum, Kaltenborn l-a prins strâns de braţ pe tânărul agresor şi l-a târât până în faţa poliţiştilor. Mulţimea a devenit şi mai agresivă. Kaltenborn şi-a dat seama că dacă ar fi insistat să i se facă dreptate, ar fi riscat să fie din nou atacat.

În cele din urmă, un martor a intervenit şi a convins mulţimea să îi lase în pace, căci era limpede că erau americani. Parada şi-a continuat cursul.

După ce au ajuns la adăpost în Adlon, Kaltenborn l-a sunat pe Messersmith. Era agitat şi aproape incoerent. L-a rugat pe Messersmith să vină imediat la Adlon.

Pentru Messersmith, a fost un moment tulburător, dar sumbru de sublim. I-a spus lui Kaltenborn că nu putea veni la hotel. „Întâmplarea face că trebuie să rămân la birou următoarea oră sau chiar mai mult”, a spus el. L-a trimis totuşi la hotel pe viceconsulul Raymond Geist, care a aranjat ca familia Kaltenborn să fie escortată la gară în acea noapte.

„Era ironic că acesta era, pur şi simplu, unul dintre acele lucruri despre care Kaltenborn susţinea că nu se puteau întâmpla”, scria Messersmith mai târziu, cu o satisfacţie vădită. „Unul dintre lucrurile despre care el spunea în mod anume că eu raportam incorect era că poliţia nu făcea nimic pentru a proteja cetăţenii împotriva atacurilor.” Messersmith a admis că incidentul trebuie să fi fost o experienţă cutremurătoare pentru familia Kaltenborn, mai ales pentru fiul lor. „În ansamblu a fost, însă, un lucru bun că s-a întâmplat aşa, deoarece, dacă nu ar fi fost acest incident, Kaltenborn s-ar fi întors în ţară şi ar fi spus ascultătorilor emisiunii sale de la radio cât de frumoase erau toate în Germania şi ce rapoarte urâte trimiteau oficialii americani guvernului nostru şi cât de incorect înfăţişau corespondenţii de la Berlin evoluţia situaţiei din Germania.”

Messersmith s-a întâlnit cu Dodd şi a întrebat dacă nu cumva sosise momentul ca Statele Unite să emită un avertisment definitiv asupra deplasărilor în Germania. Cei doi ştiau deopotrivă că un astfel de avertisment ar fi avut un efect devastator asupra prestigiului naziştilor.

Dodd a preferat să se abţină. Din perspectiva rolului său de ambasador, el considera aceste atacuri mai degrabă o neplăcere decât o situaţie de urgenţă, încercând mai mult, de câte ori se putea, să distragă atenţia presei. El afirma în jurnalul său că reuşise să împiedice publicarea în presă a relatărilor despre câteva atacuri asupra americanilor şi că încercase, de altfel, „să împiedice manifestările ostile”.[302]

La nivel personal, însă, Dodd considera astfel de episoade revoltătoare, extrem de diferite de ceea ce aşteptase ca urmare a experienţei sale ca student în Leipzig. În timpul meselor pe care le lua împreună cu familia, el condamna atacurile, însă dacă spera ca fiica lui să aibă o atitudine empatică de indignare, exact asta nu a obţinut.

Martha a continuat să aibă o părere foarte bună despre Germania, parţial, după cum mărturisea ea mai târziu, din simplă perversitate a unei fiice care încerca să se găsească. „Încercam să caut scuze pentru excesele lor, iar tata mă privea un pic inexpresiv dacă nu tolerant, etichetându-mă delicat atât în privat, cât şi în public drept o tânără nazistă”, scria ea.[303] „Asta m-a pus în defensivă o vreme şi am devenit temporar o apărătoare înfocată a tot ce se petrecea acolo.”

Ea contracara spunând că erau atât de multe alte lucruri bune în Germania. Lăuda mai ales entuziasmul tinerilor germani şi măsurile pe care Hitler le lua pentru a reduce şomajul. „Simţeam că era ceva nobil în chipurile acelea tinere, proaspete, viguroase, puternice pe care le vedeam pretutindeni, şi susţineam asta cu vehemenţă de câte ori aveam ocazia.”[304] În scrisorile pe care le trimitea în America, ea declara că Germania trecea printr-o

fascinantă renaştere, „iar relatările din presă şi atrocităţile despre care s-a povestit au fost exemple izolate şi exagerate de oameni înverşunaţi, încuiaţi”.[305]

*

Aceeaşi vineri care începuse atât de tumultuos cu atacul familiei Kaltenborn s-a încheiat pentru Dodd într-o manieră mult mai satisfăcătoare.

În seara aceea, corespondentul Edgar Mowrer a pornit spre gara Zoo, de unde pornea într-o lungă călătorie spre Tokyo. Soţia şi fiica lui doar l-au condus la gară; ele rămâneau pentru a supraveghea strângerea tuturor bunurilor familiei, urmând să i se alăture cât de curând.

Majoritatea corespondenţilor străini din oraş au venit la gară, la fel cum au făcut-o şi câţiva germani curajoşi, cărora nu le-a păsat că ar fi putut fi văzuţi şi identificaţi de agenţii care încă îl ţineau pe Mowrer sub supraveghere.

Un oficial nazist desemnat să se asigure că Mowrer chiar se urca în tren a venit la el şi, cu o voce linguşitoare, l-a întrebat: „Şi când vă întoarceţi în Germania, Herr Mowrer?”[306]

Cu o sclipire de moment, Mowrer i-a răspuns: „De ce, când m-aş putea întoarce cu aproximativ două milioane de concetăţeni?”

Messersmith l-a îmbrăţişat în semn de susţinere în faţa agenţilor care îi priveau. Vorbind îndeajuns de tare pentru a fi auzit de toţi, Messersmith a promis că soţia şi fiica lui Mowrer vor ajunge la el nevătămate. Mowrer a apreciat gestul, însă nu îl iertase pe Messersmith pentru că nu îl ajutase să rămână în Germania. După ce s-a urcat în tren, Mowrer s-a întors către Messersmith cu un zâmbet vag şi i-a spus: „Şi tu, Brutus”.[307]

Pentru Messersmith, a fost o remarcă zdrobitoare. „M-am simţit jalnic şi deprimat”, scria el. „Ştiam că era mai bine pentru el să plece, însă uram rolul pe care îl jucasem în plecarea lui.”

Dodd nu a apărut. Era bucuros că Mowrer pleca. Într-o scrisoare destinată unui prieten din Chicago, el scria că Mowrer „a fost un timp, aşa cum probabil ştii, un fel de problemă aici”.[308] Dodd a mărturisit că Mowrer era un scriitor talentat. „Experienţele sale, însă, după publicarea cărţii pe care a scris-o” – notorietatea lui şi Premiul Pulitzer – „l-au făcut să devină şi mai tăios, şi mai enervant decât ar fi fost bine pentru toate părţile implicate.”[309]

Mowrer şi familia sa au ajuns cu bine la Tokyo. Soţia sa, Lillian, îşi amintea cât de rău îi păruse că trebuise să părăsească Berlinul. „Nicăieri nu am avut prieteni atât de adorabili ca în Germania”, scria ea.[310] „Privind înapoi la tot, este ca şi cum aş vedea o persoană dragă înnebunind – şi făcând lucruri oribile.”

*

Exigenţele protocolului – în germană, das Protokoll – se coborau peste zilele lui Dodd ca o negură întunecată, împiedicându-l să se preocupe de lucrul pe care îl iubea cel mai mult, lucrarea sa Vechiul Sud. Cu statutul de ambasador acum oficial, responsabilităţile sale diplomatice obişnuite s-au înmulţit brusc până la un nivel descurajant. Într-o scrisoare adresată secretarului de stat Hull, el scria: „Judecătorii comportamentului social al unui individ se orientează după paradigme predecente, obligându-l la distracţii în propria-i reşedinţă care sunt considerabil inutile şi care le oferă celor de la diferite ambasade şi ministere dreptul «social» de a organiza dineuri fastuoase.”[311]

Totul a început aproape imediat. Protocolul îi cerea să dea o recepţie pentru tot corpul diplomatic. Aştepta între 40 şi 50 de invitaţi, dar a aflat ulterior că fiecare diplomat avea de gând să aducă unul sau mai mulţi membri ai personalului, ceea ce făcea ca numărul final al oaspeţilor să se ridice la 200. „Aşadar, azi spectacolul a început la ora cinci după-amiază”, scria Dodd în jurnalul său.[312] „Sălile ambasadei fuseseră pregătite; abundenţă de flori peste tot, un bol mare pentru punci fusese umplut cu licorile obişnuite.” Ministrul de externe Neurath a venit, la fel şi preşedintele Reichsbank, Schacht, unul din puţinii din guvernul lui Hitler pe care Dodd îi considera rezonabil şi raţional. Schacht avea să devină un oaspete frecvent al reşedinţei lui Dodd, foarte plăcut de doamna Dodd, care îl folosea adesea pentru a evita momentele mondene incomode ce se iveau când un oaspete aşteptat anula brusc. Ea adora să spună „Păi, dacă un alt oaspete anunţă

în ultima clipă că nu poate veni, îl putem invita oricând pe dr. Schacht”.[313] Per ansamblu, Dodd a decis: „Nu era o treabă rea şi” – un detaliu deosebit de satisfăcător – „costă 700 de mărci.”

Acum, însă, pe masa de lucru a lui Dodd şi acasă era un munte de invitaţii, atât diplomatice cât şi sociale. În funcţie de importanţa evenimentului, acestea erau adesea urmate de un schimb de diagrame ale locurilor la masă, date şefilor de protocol, pentru a nu se face vreo eroare nefericită de amplasare care să tulbure seara. Numărul banchetelor şi recepţiilor la care se presupunea că ar fi trebuit să meargă a ajuns la un punct în care chiar şi diplomaţii veterani se plângeau că participarea devenise împovărătoare şi epuizantă. Un oficial de rang înalt din Ministerul german de Externe i-a spus lui Dodd: „Voi, cei din corpul diplomatic, va trebui să limitaţi evenimentele sociale, altfel ne vom vedea nevoiţi să nu mai acceptăm invitaţiile”.[314] Iar un oficial britanic se plângea: „Pur şi simplu, nu putem ţine pasul”.[315]

Nu era totul o corvoadă, desigur. Aceste petreceri şi banchete aveau clipele lor de distracţie şi de umor. Goebbels era recunoscut pentru simţul umorului; o vreme, Martha chiar îl considerase fermecător. „Molipsitor de vesel şi fermecător, cu ochi scânteietori, voce suavă, cu discurs plin de duh şi briliant, este dificil să te duci cu gândul la cruzimea lui, la viclenele lui talente distructive.”[316] Mama ei, Mattie, se bucura de fiecare dată să şadă alături de Goebbels la banchete; Dodd îl considera „unul dintre puţinii bărbaţi din Germania cu simţul umorului”, provocându-l adesea la un schimb spumos de replici muşcătoare şi comentarii ironice.[317] O extraordinară fotografie de ziar îi înfăţişează pe Dodd, Goebbels şi Sigrid

Schultz la un banchet oficial în timpul unui moment ce pare a fi bonomie însufleţită, relaxată.[318] Deşi indubitabil folositoare propagandei naziste, scena desfăşurată în sala de bachet a fost mult mai complexă decât fusese surprinsă pe film. De fapt, aşa cum a explicat mai târziu Schultz într-un interviu, ea încerca să nu stea de vorbă cu Goebbels, însă tentativa ei „în mod cert a semănat a flirt”.[319] Ea a explicat (folosind persoana a treia): „În această fotografie, Sigrid nu-i acordă nici minimum de atenţie, observaţi. El se foloseşte la maximum de tot farmecul de care este în stare, dar şi el şi ea ştiu că ea are o părere proastă despe el.” Când Dodd a văzut fotografia, a spus ea, „a râs în hohote”.

Göring părea şi el un personaj relativ benign, cel puţin prin comparaţie cu Hitler. Sigrid Schultz îl considera cel mai tolerabil dintre toţi superiorii nazişti deoarece măcar „aveai sentimentul că puteai sta în aceeaşi încăpere cu el”, în vreme ce Hitler, spunea ea, „îmi provoca un fel de greaţă”.[320] Unul din angajaţii ambasadei americane, John C. White, va spune câţiva ani mai târziu: „Am fost întotdeauna mai degrabă pozitiv impresionat de Göring... Dacă exista vreun nazist agreabil, presupun că el era cel mai aproape de a fi astfel.”[321]

În această etapă timpurie, diplomaţii şi nu numai îl considerau pe Göring greu de luat în serios. El era ca un băieţel uriaş, chiar dacă extrem de periculos, căruia îi plăcea să creeze şi să poarte uniforme noi. Dimensiunile lui impresionante îl făceau ţinta glumelor, deşi astfel de glume se spuneau numai şi numai atunci când el nu le putea auzi.

Într-o seară, ambasadorul Dodd şi soţia sa s-au dus la un concert la ambasada Italiei, concert la care participa şi Göring. Îmbrăcat într-o uniformă mare şi albă, creaţie proprie, arăta deosebit de uriaş – „de trei ori mai mare decât un bărbat obişnuit”, după spusele fiicei Martha.[322] Scaunele aranjate pentru concert erau nişte piese vechi delicate şi aurite, care păreau mult prea fragile pentru Göring. Doamna Dodd l-a privit cu fascinaţie şi extrem de îngrijorată pe Göring cum alege exact scaunul din faţa ei. A încremenit pe loc când Göring a încercat să îşi îndese fesele gigantice „în formă de inimă” în micuţul scaun. Pe toată durata concertului, s-a temut că scaunul acela se va frânge în orice clipă, iar trupul masiv al lui Göring se va prăvăli direct în poala ei. Martha scria: „A fost atât de preocupată de imaginea şuncilor uriaşe revărsate peste marginile şi canturile scaunului, atât de periculos de aproape de ea, că nu şi-a putut aminti nici măcar o bucată din cele interpretate”.

*

Cea mai mare nemulţumire a lui Dodd faţă de petrecerile organizate de alte ambasade erau sumele mari de bani irosite în acest proces, chiar şi de acele ţări afectate de criza economică.

„Pentru a ilustra”, îi scria el secretarului Hull, „seara trecută, la ora 8:30, am fost la un dineu în casa cu 53 de

încăperi a ministrului belgian (a cărui ţară se presupune că nu poate să-şi îndeplinească obligaţiile legale).”[323] Doi servitori în uniforme l-au întâmpinat la maşină. „Patru lachei aşteptau pe scări, îmbrăcaţi în stilul slujitorilor lui Ludovic al XIV-lea. Alţi trei slujitori în pantaloni până la genunchi ne-au luat hainele. 29 de oameni s-au aşezat într-o sufragerie mai costisitor mobilată decât orice încăpere de la Casa Albă pe care am văzut-o eu. Opt feluri de mâncare au fost servite de patru chelneri în uniformă, pe farfurii şi platouri de argint. Au existat câte trei pahare de vin la fiecare fel, iar când ne-am ridicat, am observat că multe pahare erau pe jumătate încă pline cu vin care urma să se arunce. Persoanele de la petrecere au fost destul de agreabile, dar nu au existat conversaţii de valoare pe partea mea de masă (asta am observat la toate celelalte petreceri de proporţii)… Nici nu a exista vreo discuţie cu adevărat informativă sau măcar inteligentă după masă.” Martha a participat şi ea, descriind cum „toate femeile erau acoperite cu diamante sau alte pietre preţioase – nu mai văzusem niciodată o etalare atât de fastuoasă a bogăţiei”. Ea a mai notat că a plecat împreună cu părinţii ei la 10:30, provocând ceva vâlvă din acest motiv. „Mulţi au ridicat amabil din sprâncene, dar am înfruntat furtuna şi am plecat acasă.” Nu era de bonton, a descoperit ea mai târziu, să pleci de la un eveniment diplomatic înainte de ora 11.

Dodd a fost şocat să afle că bogatul său predecesor de la Berlin cheltuise 100 000 de dolari pe an pentru organizarea de petreceri, mai mult de cinci ori salariul total al lui Dodd. Cu anumite ocazii, le dăduse bacşiş servitorilor mai mult decât plătea Dodd chirie lună de lună. „Dar”, i-a promis el lui Hull, „noi nu vom întoarce aceste

ospeţe decât cu petreceri cu maximum zece, 12 persoane, cu patru servitori cel mult, şi aceştia îmbrăcaţi modest" – însemnând, probabil, că aveau să poarte uniforme complete, dar fără pantalonii până la genunchi ai belgienilor.[324] Familia Dodd avea trei servitori, un şofer şi angajau un servitor sau doi în plus pentru petreceri cu peste zece invitaţi.

Dulapul ambasadei, conform unui inventar oficial al bunurilor aparţinând guvernului, realizat pentru raportarea anuală, conţinea:[325]

Farfurii mari 10½"	4 duzini
Farfurii supă 9½"	2 duzini
Farfurii antreu 9½"	2 duzini
Farfurii desert	2 duzini
Farfurii salată 5 5/16"	2 duzini
Farfurii pâine/unt 63/16"	2 duzini
Cești ceai 3½"	2 duzini
Farfurioare 5 11/16"	2 duzini
Cești bouillon 3½"	2 duzini

Farfurioare 5 11/16”	2 duzini
Ceşti post-cină 2½”	2 duzini
Farfurioare 4¾”	2 duzini
Platou friptură	2 duzini
Platouri, diverse mărimi	4 duzini
Cupe	3 duzini
Cupe sorbet cu picior	3 duzini
Cupe sorbet fără picior	3 duzini
Pahare mici	3 duzini
Pahare mari	3 duzini
Boluri clătit degete	3 duzini
Farfurioare bol clătit degete	3 duzini

„Nu vom folosi platouri de argint, nu vor curge râuri de vin şi nici nu vor fi mese pentru jocuri de cărţi nicăieri în casă”, i-a spus Dodd lui Hull.[326] „Se vor face mereu eforturi pentru a invita un om de ştiinţă, un cercetător ori un literat

şi pentru conversaţii informative; şi se va permite retragerea între 10:30 şi 11:00. Nu ne lăudăm cu aceste lucruri, dar este ştiut că noi nu vom rămâne aici dacă vom vedea că nu o putem scoate la capăt din salariul permis."

Într-o scrisoare către Carl Sandburg, el scria: „Nu mă pot vreodată adapta la obiceiul de a mânca prea mult, de a bea cinci feluri de vin şi de a nu spune nimic, şi totuşi de a vorbi trei nesfârşite ore."[327] Se temea că era o dezamăgire pentru adjuncţii lui mai bogaţi, care organizau petreceri extravagante pe propria cheltuială. „Ei nu mă pot înţelege", scria el, „şi îmi pare rău pentru ei." Îi dorea lui Sandburg să termine cât mai degrabă cartea despre Lincoln, apoi se lamenta: „Cartea mea, Vechiul Sud, terminată doar pe jumătate, va fi probabil îngropată odată cu mine".

Scrisoarea se încheia într-o notă tristă: „Încă o dată: Salutări din Berlin!"

Cel puţin era sănătos, deşi avea accesele obişnuite de febra fânului, indigestie şi tulburări intestinale. Dar, parcă anticipând ce avea să urmeze, doctorul lui din Chicago, Wilber E. Post – cu cabinetul destul de potrivit amplasat în People's Gas Building – i-a trimis lui Dodd un memorandum scris de el după ultima examinare temeinică făcută cu zece ani în urmă, pe care Dodd să îl folosească drept reper pentru rezultatele viitoarelor investigaţii medicale. Dodd suferea de mult timp de migrene, scria Post, „cu crize de cefalee, ameţeli, extenuare, dispoziţie proastă şi iritabilitate a tractului intestinal", ultima dintre condiţii fiind cel mai bine tratată „prin exerciţii fizice în aer liber şi evitarea stărilor de încordare nervoasă şi epuizare".[328] Tensiunea arterială era excelentă, 100

sistolic, 60 diastolic, mai degrabă ca a unui atlet decât ca a unui bărbat la vârsta a doua. „Caracteristicile clinice excepţionale vin din faptul că sănătatea domnului Dodd a fost bună când acesta a avut ocazia să facă multă mişcare în aer liber şi să urmeze o dietă sănătoasă, non-iritativă, fără prea multă carne.”

Într-o scrisoare ataşată raportului, dr. Post scria: „Am convingerea că nu veţi avea ocazia să folosiţi acest raport, însă ar putea fi util în caz că veţi avea nevoie”.

*

În acea vineri seară, un tren special, Sonderzug, străbătea peisajul cufundat în noapte dintre Berlin şi Nürnberg.[329] Trenul îi avea la bord pe ambasadorii unui mare număr de ţări neimportante, printre care Haiti, Siam şi Persia. Tot în el se aflau directori de protocol, stenografi, un doctor şi o trupă din Batalioanele de Asalt. Acesta era trenul care ar fi trebuit să îi ducă pe Dodd şi pe ambasadorii Franţei, Spaniei şi Marii Britanii. Iniţial, germanii plănuiseră o garnitură cu 14 vagoane, dar, pe măsură ce scuzele tot veniseră, reduseseră numărul la nouă vagoane.

Hitler era deja în Nürnberg. El sosise cu o seară înainte pentru o ceremonie de întâmpinare, cu fiecare moment în parte atent regizat, până la cadoul oferit de primarul

oraşului – o faimoasă gravură de Albrecht Dürer intitulată Cavalerul, moartea şi diavolul.[330]

Capitolul 13. Secretul meu întunecat

Pe Martha o încântau exact acele distracţii care pe tatăl ei îl istoveau într-atât. Statutul de fiică a ambasadorului american îi oferea pe loc o reputaţie, aşa că s-a văzut repede şi fără osteneală căutată de bărbaţi de toate rangurile, vârstele şi naţionalităţile. Divorţul de soţul bancher, Bassett, nu se încheiase încă, dar nu mai rămăseseră decât formalităţile legale. Ea se considera liberă să facă ce poftea şi să dezvăluie sau nu statutul legal al căsătoriei ei. Considera secretul o unealtă folositoare şi captivantă: la exterior, avea cumva aerul unei tinere americance virgine, dar ştia ce era sexul şi îi plăcea, ba chiar îi plăcea şi mai mult efectul pe care îl avea asupra unui bărbat când acesta afla adevărul. „Presupun că am provocat o mare decepţie corpului diplomatic neindicând că am fost cândva femeie măritată", scria ea.[331] „Dar trebuie să admit că mi-a făcut mai degrabă plăcere să fiu tratată ca o fecioară de 18 ani, ştiind în tot acest timp secretul meu întunecat."

Avea nenumărate ocazii să cunoască bărbaţi. Casa de pe Tiergartenstrasse era mereu plină de studenţi, oficiali germani, secretari de ambasade, corespondenţi şi membri ai Reichswehr, SA şi SS. Ofiţerii din Reichswehr se purtau cu elan aristocratic şi îi mărturiseau speranţele lor secrete

în restaurarea a monarhiei germane. Ea îi considera „extrem de plăcuţi, chipeşi, curtenitori şi neinteresanţi”.

I-a atras atenţia lui Ernst Udet, un as al aviaţiei din Marele Război, care, în anii de după conflagraţie, devenise faimos în toată Germania ca temerar al aerului, explorator şi pilot cascador. Martha s-a dus la vânătoare de şoimi cu prietenul lui Udet, de asemenea as al aviaţiei, Göring, pe moşia lui, Carinhall, denumit astfel după defuncta lui soţie suedeză. Martha a avut o scurtă relaţie amoroasă cu Putzi Hanfstaengl, sau cel puţin aşa a susţinut mai târziu fiul lui, Egon.[332] Era directă sexual şi trăgea foloase de pe urma casei în care locuia, profitând de obiceiul părinţilor ei de a se duce devreme la culcare. Până la urmă, a avut o relaţie amoroasă cu Thomas Wolfe când scriitorul a vizitat Berlinul; Wolfe avea să îi spună mai târziu unui prieten că Martha fusese „ca un fluture suspendat deasupra penisului meu”.[333]

Unul dintre amanţii ei a fost Armand Berard, secretarul trei al ambasadei franceze – un metru 98 şi „incredibil de frumos”, îşi amintea Martha. Înainte ca Berard să o invite pe Martha la prima lor întâlnire, el i-a cerut permisiunea ambasadorului Dodd, un act pe care Martha l-a considerat deopotrivă fermecător şi amuzant. Nu i-a povestit de căsnicia ei, drept consecinţă, spre marea ei încântare ascunsă, el a tratat-o la început ca pe o ingenuă sexual. Ştia că avea o mare putere asupra lui şi că până şi un gest nonşalant ori un comentariu l-ar fi putut duce la disperare. În perioadele în care nu erau împreună, se întâlnea cu alţi bărbaţi – asigurându-se că el află.

„Tu eşti singura persoană de pe pământ care mă poate distruge”, îi scria el la un moment dat, „dar cât de bine ştii

asta şi cum pari a te bucura să faci asta.”[334] O implora să nu fie atât de necruţătoare cu el. „Nu mai suport”, scria el. „Dacă ai şti cât de nefericit sunt, mi-ai plânge probabil de milă.”

Pentru unul dintre adoratori, Max Delbrück, un tânăr biofizician, amintirea talentului ei manipulativ a rămas vie chiar şi după patru decenii. Max era zvelt, cu o bărbie frumos sculptată, o bogăţie de păr negru frumos pieptănat, o înfăţişare care amintea de tânărul Gregory Peck. Era menit să facă lucruri măreţe, inclusiv să câştige Premiul Nobel, lucru care s-a întâmplat în 1969.

Într-un schimb de scrisori spre sfârşitul vieţii, Martha şi Delbrück rememorau cu plăcere timpul petrecut împreună la Berlin. Ea şi-a amintit cât de inocenţi se aşezaseră unul lângă celălalt într-una din sălile de recepţie, întrebându-se dacă îşi amintea şi el.

„Bineînţeles că îmi amintesc sala aceea îmbrăcată în damasc verde de lângă sufrageria din casa de pe Tiergartenstrasse”, scria el.[335] Însă amintirea lui diferea puţin de a ei: „Dar noi nu doar am stat acolo cuminţi”.

Cu o iritare uşor prăfuită, el îi amintea de un rendez-vous de la Romanisches Café. „Ai venit teribil de târziu şi pe urmă ai căscat tot timpul, explicându-mi că făceai asta deoarece te simţeai relaxată în compania mea şi că acesta era, de fapt, un compliment.”

Cu puţină ironie, el adăuga: „Ideea aceasta m-a entuziasmat de-a binelea (după ce mai întâi m-am necăjit), căscând în prezenţa prietenilor mei de fiecare dată după aceea”.

Părinţii Marthei îi ofereau independenţă totală, nerestricţionându-i în nici un fel ieşirile sau întoarcerile acasă. Nu era ceva neobişnuit pentru ea să rămână în oraş până în zorii zilei, cu tot felul de însoţitori, şi totuşi, corespondenţa familiei este surprinzător de lipsită de comentarii critice.

Alţii observau, însă, şi dezaprobau, ca de exemplu consulul general George Messersmith, care le comunica dezgustul celor din Departamentul de Stat, punând astfel gaz peste campania care se pornise în secret împotriva lui Dodd. Messersmith ştia de relaţia Marthei cu Udet, asul aviaţiei, şi credea că ea avusese relaţii amoroase şi cu alţi nazişti de rang înalt, inclusiv cu Hanfstaengl. Într-o scrisoare „personală şi confidenţială” adresată lui Jay Pierrepont Moffat, însărcinatul cu relaţiile cu Europa de Vest, Messersmith scria că aceste relaţii deveniseră subiect de bârfă. El le aprecia, în general, drept inofensive – cu excepţia relaţiei cu Hanfstaengl. Se temea că relaţia Marthei cu Hanfstaengl şi aparenta ei lipsă de discreţie i-ar fi făcut pe diplomaţi şi pe alţi informatori mai reticenţi cu ceea ce îi spuneau lui Dodd, de teamă ca nu cumva confesiunile lor să ajungă cumva înapoi la Hanfstaengl. „Am vrut de multe ori să îi spun ceva ambasadorului despre asta”, i-a spus Messersmith lui Moffat, „dar cum era vorba de o chestiune delicată, m-am limitat la a clarifica ce fel de persoană este Hanfstaengl cu adevărat.”[336]

Părerea lui Messersmith despre comportamentul Marthei s-a agravat cu timpul. În nişte memorii nepublicate, el scria că „Martha s-a comportat atât de urât în atât de multe feluri, mai ales având în vedere poziţia avută faţă de tatăl ei”.[337]

Majordomul familiei Dodd, Fritz, şi-a formulat propria critică succint: „Aia nu era casă, ci o casă de toleranţă.”[338]

*

Viaţa amoroasă a Marthei a luat o turnură cu accente sumbre când aceasta i-a fost prezentată lui Rudolf Diels, tânărul comandant al Gestapoului. Acesta se mişca cu naturaleţe şi încredere, totuşi, spre deosebire de Putzi Hanfstaengl, care invada o încăpere, el intra discret, strecurându-se ca o negură malefică. Sosirea lui la o petrecere, scria ea, „crea o agitaţie şi o tensiune pe care nici o altă persoană nu ar fi fost vreodată în stare să le creeze, chiar şi atunci când oamenii nu îi cunoşteau identitatea”.[339]

Ceea ce i-a atras cel mai mult atenţia era aerul chinuit al chipului său, pe care îl descria drept „cea mai sinistră şi desfigurată de cicatrice faţă pe care am văzut-o vreodată”.[340] O cicatrice foarte lungă de forma unui „V” mai lăbărţat îi marca obrazul drept; altele arcuite se aflau sub gură şi peste bărbie; o cicatrice deosebit de adâncă forma o semilună în partea de jos a obrazului stâng. Întreaga sa înfăţişare era şocantă, ca a unui superb actor de cinema mutilat – „o frumuseţe feroce, sluţită”, după cum spunea Martha.[341] Avea opusul frumuseţii dulci a tinerilor ofiţeri ai Reichswehr-ului, iar ea s-a simţit atrasă

de el imediat, de „superbele” lui buze, de „părul lui bogat negru ca pana corbului” şi de ochii lui pătrunzători.

Martha nu era singura care simţea această atracţie. Diels era recunoscut pentru farmecul său şi se spunea că ar fi fost deosebit de talentat şi de experimentat sexual. Student fiind, dobândise reputaţia de beţiv şi de mare crai, după spusele lui Hans Bernd Gisevius, un membru al Gestapo care fusese student la aceeaşi universitate. „Relaţiile amoroase cu diferite femei erau ceva obişnuit pentru el”, scria Gisevius într-o autobiografie.[342] Bărbaţii recunoşteau şi ei farmecul şi felul de a fi ale lui Diels. Când Kurt Ludecke, unul dintre primii tovarăşi ai lui Hitler, a fost arestat şi chemat în biroul lui Diels, a descoperit un comandant de Gestapo surprinzător de cordial. „M-am simţit în largul meu în prezenţa acelui tânăr înalt, zvelt şi rafinat şi am considerat numaidecât reconfortantă atenţia sa”, scria Ludecke.[343] „A fost o ocazie când bunele maniere au fost dublu binevenite.” El nota: „M-am întors în celula mea cu sentimentul că aş fi preferat să fiu împuşcat de un gentleman decât să fiu ciomăgit de un mojic”. Cu toate acestea, Ludecke şi-a încheiat detenţia – sub „arest de protecţie” – într-un lagăr de concentrare din Brandenburg an der Havel.

Ceea ce Martha considera, de asemenea, captivant la Diels era faptul că tuturor celorlalţi le era frică de el. Era adesea numit „Prinţul Întunericului”, lucru care nu îl deranja câtuşi de puţin, după cum îşi amintea Martha. „Simţea o plăcere perversă să se poarte în felul acela mefistofelic, căutând mereu că creeze rumoare cu apariţiile lui melodramatice.”[344]

La început, Diels i-a fost aliat apropiat lui Göring, iar când Hitler a devenit cancelar, Göring, ca nou ministru prusac de interne, a răsplătit loialitatea lui Diels numindu-l în fruntea nou-creatului Gestapo, în ciuda faptului că Diels nu era membru al partidului nazist. Göring a instalat agenţia într-o veche şcoală de arte de pe Prinz-Albrecht-Strasse la numărul 8, cam la două străzi distanţă de Consulatul SUA de pe Bellevuestrasse. Când Dodd a sosit la Berlin, Gestapo devenise deja o prezenţă terifiantă, deşi nu era deloc entitatea atotştiutoare şi atotvăzătoare pe care şi-o imaginau oamenii. Lista angajaţilor era „deosebit de scurtă”, conform istoricului Robert Gellately.[345] Acesta citează exemplul filialei din Düsseldorf a agenţiei, una din puţinele de la care au supravieţuit documente detaliate. Aceasta avea 291 de angajaţi responsabili cu un teritoriu ce cuprindea patru milioane de oameni. Agenţii săi, sau „specialiştii”, nu erau sociopaţii din descrierile cetăţenilor, după cum a descoperit Gellately. „Majoritatea nu erau nici maniaci, nici demenţi, nici supraoameni, ci teribil de normali.”[346]

Gestapo şi-a dezvoltat imaginea sumbră menţinându-şi operaţiunile şi sursele informaţiilor secrete. Oamenii primeau din senin cărţi poştale prin care erau convocaţi la interogatorii. Aceste convocări erau deosebit de înfricoşătoare. În ciuda formei lor prozaice, nu puteau fi nici aruncate la gunoi, nici ignorate. Ele obligau cetăţenii să se prezinte în persoană în cea mai îngrozitoare dintre clădiri pentru a răspunde acuzaţiilor de infracţiuni despre care ei nu aveau habar, existând posibilitatea – adesea imaginată, dar în multe cazuri absolut reală – ca, la finalul zilei, să ajungă într-un lagăr de concentrare, în „arest de protecţie”. Această acumulare de necunoscute era cea

care făcea Gestapo atât de temut. „Te poţi feri de un pericol pe care îl recunoşti”, scria istoricul Friedrich Zipfel, „însă o poliţie care acţionează ocult devine stranie. Nu te simţi nicăieri la adăpost de ea. Deşi nu omniprezentă, ea poate apărea, căuta, aresta. Cetăţenii îngrijoraţi nu ştiu în cine mai pot avea încredere”.[347]

Cu toate acestea, sub comanda lui Diels, Gastapo a jucat un rol complex. În săptămânile de după numirea lui Hitler în funcţia de cancelar, Gestapoul lui Diels a acţionat ca o stavilă împotriva unui val de violenţe săvârşite de SA, în timpul cărora Batalioanele de Asalt au târât mii de victime în închisorile lor provizorii. Diels a condus acţiuni de închidere a acestora, găsind prizonieri în condiţii revoltătoare, bătuţi şi desfiguraţi, cu membre rupte, aproape morţi de foame, „ca o masă de lut neînsufleţit”, scria el, „marionete absurde cu ochi fără viaţă, arzând de febră, cu trupurile mototolite”.[348]

Tatăl Marthei îl plăcea pe Diels. Spre surprinderea lui, comandantul Gestapoului era un intermediar folositor în extragerea cetăţenilor străini şi a altora din lagărele de concentrare şi pentru exercitarea de presiuni asupra autorităţilor poliţieneşti din afara Berlinului pentru găsirea şi pedepsirea soldaţilor SA responsabili de atacuri împotriva americanilor.

Diels nu era un sfânt, însă. În timpul deţinerii funcţiei de comandant, mii de bărbaţi şi femei au fost arestaţi, mulţi torturaţi, unii omorâţi. În timpul şefiei lui Diels, un comunist german, de exemplu, pe nume Ernst Thälmann, a fost încarcerat şi interogat la sediul central al Gestapo. Thälmann a lăsat o relatare sugestivă. „Mi-au ordonat să îmi scot pantalonii, apoi doi bărbaţi m-au înhăţat de ceafă

şi m-au aşezat pe un taburet. Un ofiţer Gestapo în uniformă cu un bici din piele de hipopotam în mână m-a biciuit apoi pe fese cu lovituri precise. Înnebunit de durere, am urlat în repetate rânduri cât m-au ţinut plămânii.”[349]

În percepţia lui Diels, violenţa şi teroarea erau unelte preţioase pentru menţinerea puterii politice. În timpul unei adunări a corespondenţilor străini acasă la Putzi Hanfstaengl, Diels le-a spus reporterilor: „Valoarea SA-ului şi SS-ului, văzută din perspectiva mea de inspector-general responsabil cu suprimarea tendinţelor şi a acţiunilor subversive, rezidă în faptul că ei răspândesc teroarea. Acesta este un lucru bun.”[350]

*

Martha şi Diels făceau plimbări împreună în Tiergarten, care era recunoscut drept singurul loc din centrul Berlinului unde o persoană se putea simţi în largul ei. Marthei îi plăcea mai ales să dea o tură prin parc toamna, în mijlocul a ceea ce ea numea „moartea de aur a parcului Tiergarten”.[351] Cei doi mergeau la filme şi în cluburi de noapte şi conduceau ore în şir maşina prin provincie. Părea verosimil să fi devenit iubiţi, în ciuda faptului că ambii erau căsătoriţi, Martha doar formal, Diels doar cu numele, dată fiind înclinaţia lui spre adulter. Martha adora să fie cunoscută drept femeia care s-a culcat cu diavolul – şi nu încape nici o îndoială că s-a culcat cu el, deşi este la

fel de probabil ca Dodd, ca orice tată naiv de oriunde şi din orice epocă, habar să nu fi avut. Messersmith respecta relaţia, la fel şi Raymond Geist, adjunctul său. Geist i s-a plâns lui Wilbur Carr, directorul serviciului consular din Washington, că Martha era o tânără doamnă „extrem de indiscretă” cu „obiceiul de a umbla constant prin oraş nopţile cu şeful poliţiei secrete naziste, bărbat însurat”.[352] Geist însuşi o auzise dezmierdându-l pe Diels, în public, cu nenumărate nume de alint, printre care „iubitule”.

Cu cât Martha îl cunoştea mai bine pe Diels, cu atât vedea mai bine că şi lui îi era teamă. Simţea că „se afla permanent faţă în faţă cu ţeava unei puşti”, scria ea.[353] Cel mai relaxat era în timpul plimbărilor lor cu maşina, când nimeni nu le putea asculta conversaţiile şi nici nu le putea monitoriza comportamentul. Se opreau şi făceau plimbări prin pădure, beau cafea în cafenele retrase şi mai puţin cunoscute. El îi povestea cum cei din ierarhia nazistă nu aveau deloc încredere unii într-alţii, că Göring şi Goebbels se detestau reciproc, cum amândoi îl spionau pe Diels şi despre cum Diels şi oamenii lui îi spionau, la rândul lor, pe cei doi.

Prin intermediul lui Diels, Martha a început, pentru prima oară, să îşi mai tempereze percepţia idealistă asupra revoluţiei naziste. „Începea să se ţeasă dinaintea ochilor mei... o vastă şi complicată reţea de spionaj, teorare, sadism şi ură, din care nimeni, oficial ori privat, nu avea scăpare.”[354]

Nici măcar Diels, după cum aveau să o demonstreze curând evenimentele.

Capitolul 14. Moartea lui Boris

În viaţa Marthei mai exista un amant, cel mai important dintre toţi, un rus bătut de soartă care avea să îi transforme tot restul vieţii.

Martha l-a remarcat prima dată la mijlocul lui septembrie 1933, la una din multele petreceri organizate de Sigrid Schultz în apartamentul său, unde locuia cu mama şi cu cei doi câini ai ei. Schultz servea, de obicei, sandvişuri, iahnie de fasole şi cârnaţi, toate pregătite de mama ei, şi dădea de băut multă bere, vin şi tărie, care îi făceau până şi pe invitaţii nazişti să dea deoparte doctrina în favoarea distracţiei şi a bârfei. În toiul unei conversaţii, Martha s-a întâmplat să arunce o privire în celălalt capăt al camerei, unde a văzut un bărbat înalt şi arătos în mijlocul unui grup de corespondenţi. Nu era frumos în sensul convenţional al termenului, însă foarte atrăgător – să fi avut 30 de ani, păr castaniu scurt, ochi izbitor de luminoşi şi un stil relaxat, elegant. Gesticula când vorbea, iar Martha a văzut că avea degete lungi şi suple. „Avea o gură neobişnuită şi o buză superioară cărnoasă”, îşi amintea una din prietenele Marthei, Agnes Knickerbocker, soţia corespondentului H.R. „Knick” Knickerbocker.[355] „Nu o pot descrie altfel decât că putea trece de la seriozitate la râs într-o explozivă fracţiune de secundă.”

În timp ce Martha îl privea, el s-a întors şi s-a uitat la ea. L-a privit fix în ochi pentru câteva clipe, apoi şi-a mutat atenţia în altă parte şi a intrat în alte conversaţii. (Într-o consemnare ulterioară nepublicată, ea îşi amintea detalii

amănunţite ale acelui moment şi ale altora ce au urmat.)[356] El s-a întors, de asemenea, cu spatele –, dar când s-a făcut dimineaţă şi s-a făcut analiza evenimentelor serii, acea întâlnire a privirilor lor a fost lucrul pe care amândoi şi l-au amintit.

Câteva săptămâni mai târziu, cei doi s-au văzut din nou. Knick şi soţia lui i-au invitat pe Martha şi pe alţi câţiva prieteni să iasă împreună să bea ceva şi să danseze la Ciro's, un club de noapte popular care angaja solişti de jazz de culoare, un dublu act de sfidare date fiind obsesia naziştilor pentru puritate rasială şi condamnarea jazz-ului – în jargonul partidului, „jazz de evrei-cioroi" – ca muzică degenerată.[357]

Knick i-a pezentat-o pe Martha bărbatului înalt pe care îl văzuse la petrecerea lui Sigrid Schultz. Numele lui, aşa cum afla ea acum, era Boris Vinogradov. Câteva momente mai târziu, Boris s-a prezentat la masa ei, tot numai zâmbet şi încredere în sine. „Gnädiges Fräulein", a început el cu salutul tipic german care însemna „stimată domnişoară". A invitat-o la dans.

Ea a fost pe loc fascinată de superba lui voce, pe care o încadra undeva între bariton şi tenor. „Melodioasă", scria ea. A emoţionat-o, „m-a atins direct în suflet, şi am rămas pentru o clipă fără cuvinte şi fără aer". I-a luat mâna şi a dus-o cu el de la masa aglomerată.

A aflat curând că supleţea lui naturală avea limite. A ocolit cu ea ringul de dans, „călcându-mă pe vârfurile picioarelor, lovindu-se de oameni, cu braţul drept întins rigid, întorcându-şi capul la stânga şi la dreapta, încercând să evite şi alte coliziuni".

El i-a spus: „Nu ştiu să dansez”.

Era un lucru atât de evident, că Martha a izbucnit în râs.

Boris a început şi el să râdă. Ei i-a plăcut zâmbetul lui şi acea „aură de gingăşie” pe care o avea.

Câteva momente mai târziu, i-a spus: „Sunt angajat al ambasadei sovietice. Haben Sie Angst?”

Ea a râs din nou. „Bineînţeles că nu, pentru ce ar trebui să-mi fie frică? De ce anume?”

„Corect”, a spus el, „dumneavoastră sunteţi persoană privată şi, cât sunt cu dumneavoastră, sunt şi eu la fel”.

A prins-o mai strâns în braţe. Era zvelt, lat în umeri şi avea nişte ochi pe care ea i-a considerat superbi, verzi-albăstrui cu stropi aurii. Avea o dantură neregulată, care îi înfrumuseţa cumva şi mai mult zâmbetul. Râdea cu uşurinţă.

„V-am mai văzut de câteva ori până acum”, a spus el. Ultima ocazie, i-a amintit, fusese acasă la Schultz. „Erinnern Sie sich?” Vă amintiţi?

Încăpăţânată din fire, Martha nu a vrut să pară o ţintă prea uşoară. A păstrat un ton al vocii „neutru”, dar a admis faptul. „Da”, a spus ea. „Îmi amintesc.”

Au mai dansat puţin. Când el a condus-o înapoi la masa lui Knickerbocker, s-a aplecat mai aproape şi i-a spus: „Ich möchte Sie sehr wiederzusehen. Darf ich Sie anrufen?”

Sensul cuvintelor era limpede pentru Martha, în ciuda cunoştinţelor ei limitate de limbă germană – Boris întreba dacă ar fi putut să o revadă.

Ea i-a spus lui Boris: „Da, mă puteţi suna”.

Martha a dansat şi cu alţii. La un moment dat, şi-a întors privirea către masa ei şi l-a văzut pe Boris alături de cei doi Knickerbocker. Rusul o privea.

„Oricât de incredibil ar suna”, scria ea, „după ce el a plecat, am avut senzaţia că aerul din jurul meu era mai strălucitor, mai însufleţit.”

*

Câteva zile mai târziu, Boris a sunat. S-a dus cu maşina acasă la familia Dodd; i s-a prezentat lui Fritz, majordomul, apoi a urcat în fugă scările cu un buchet de flori de toamnă şi un disc de vinil pentru pick-up. Nu a sărutat mâna Marthei, un lucru bun, pentru că acel ritual tipic german o enerva de fiecare dată. După un scurt preambul, i-a întins discul.

„Nu cunoaşteţi muzica rusească, nu-i aşa, gnädiges Fräulein? Aţi ascultat vreodată «Moartea lui Boris», de Mussorgski?”

Apoi a adăugat: „Sper că nu despre moartea mea este muzica pe care v-o propun spre ascultare”.

El a râs. Ea nu. I s-a părut chiar şi atunci „o prevestire” sumbră.

Au ascultat muzica – scena morţii din opera Boris Godunov de Modest Mussorgski fiind interpretată de faimosul solist de operă rus Fiodor Şaliapin – apoi Martha i-a făcut lui Boris un tur al casei, care s-a încheiat în bibliotecă. La un capăt era masa de lucru a tatălui ei, imensă şi neagră, cu sertarele mereu încuiate. Soarele sfârşitului de toamnă pătrundea prin vitraliile înalte în cascade de lumină multicolore. L-a condus la sofaua ei preferată.

Boris a fost încântat. „Acesta este ungherul nostru, gnädiges Fräulein!” a exclamat el. „Mai bun decât toate celelalte.”

Martha s-a aşezat pe sofa; Boris a tras un scaun. Ea a sunat după Fritz şi l-a rugat să aducă nişte bere, alături de covrigei, felii de morcov şi de castravete şi crochete fierbinţi de caşcaval, aperitive pe care le comanda, de obicei, când avea oaspeţi neoficiali.

Fritz a adus aperitivele, păşind foarte încet, aproape ca şi cum ar fi încercat să tragă cu urechea. Boris a presupus, corect, că şi Fritz avea rădăcini slave. Cei doi bărbaţi au făcut schimb de politeţuri.

Inspirat de atitudinea prietenoasă a lui Boris, Fritz a spus în glumă: „Voi, comuniştii, chiar aţi dat foc Reichtag-ului?”

Boris i-a zâmbit larg şi i-a făcut cu ochiul: „Bineînţeles că da”, a spus el, „tu şi cu mine împreună. Nu-ţi aminteşti noaptea când am fost la Göring acasă şi ni s-a arătat tunelul secret ce duce direct la Reichstag?” Aceasta era o aluzie la teoria larg răspândită că o echipă de piromani nazişti s-ar fi strecurat pe furiş din palatul lui Göring în Reichstag, printr-un tunel subteran ce lega cele două clădiri. De fapt, un astfel de tunel chiar a existat.

Au râs toţi trei. Această glumă a complicităţii în incendierea Reichstagului avea să fie repetată de Boris şi Fritz frecvent în diferite forme, spre marea încântare a tatălui Marthei – deşi Fritz, aşa cum credea Martha, era „aproape sigur agent al poliţiei secrete”.

Fritz s-a întors cu votcă. Boris şi-a turnat o porţie generoasă şi a dat-o rapid pe gât. Martha s-a instalat confortabil pe sofa. De data asta, Boris s-a aşezat lângă ea. A băut încă o votcă, fără să dea semne evidente că băutura ar fi avut consecinţe.

„Din prima clipă când te-am văzut...” a început el. A ezitat, apoi a continuat: „Poate fi adevărat, mă întreb?”

Ea a înţeles ce încerca el să spună şi, la urma urmei, simţea şi ea o puternică, bruscă atracţie, dar nu era gata să mărturisească asta în această etapă timpurie a jocului. S-a uitat la el, inexpresiv.

A devenit serios. S-a avântat într-un lung şir de întrebări. Ce făcea ea în Chicago? Cum erau părinţii ei? Ce intenţiona ea să facă în viitor?

Părea mai degrabă un interviu pentru un ziar decât o conversaţie la prima întâlnire. Martha a fost iritată, dar a răspuns totuşi răbdătoare. Din câte ştia ea, aşa se comportau bărbaţii sovietici. „Nu mai întâlnisem niciodată în comunist adevărat, de altfel, nici măcar un rus”, scria ea, „aşa că mi-am imaginat că asta era modalitatea lor de a cunoaşte pe cineva.”

Pe măsură ce conversaţia continua, au început amândoi să consulte dicţionarele de buzunar. Boris ştia ceva engleză, dar nu prea multă, vorbind mai mult în germană. Martha nu ştia rusă, aşa că a amestecat germana şi engleza.

Deşi a fost nevoie de mult efort, ea i-a spus lui Boris că părinţii ei erau amândoi descendenţi din familii de vechi moşieri, „fiecare cu o la fel de bună descendenţă şi britanici aproape puri: scoţiano-irlandezi, englezi şi galezi”.

Boris a râs. „Asta nu e prea pur, nu-i aşa?”

Cu o inconştientă notă de mândrie în voce, ea a adăugat că ambele familii avuseseră cândva sclavi – „a mamei, vreo 12, a tatei, vreo cinci sau şase”.

Boris a amuţit. Expresia i s-a transformat brusc într-una de mâhnire. „Martha”, a spus el, „cu siguranţă că nu eşti mândră că strămoşii dumitale au fost stăpânii vieţilor unor fiinţe umane.”

I-a luat mâinile într-ale lui şi a privit-o. Până în acel moment, faptul că strămoşii părinţilor ei avuseseră sclavi păruse mereu un element destul de interesant al istoriei lor personale ce le atesta rădăcinile adânci în America.

Acum, deodată, ea vedea lucrurile exact aşa cum erau – un capitol trist şi regretabil.

„Nu am vrut să mă laud”, a spus ea. „Cred că aşa ţi s-a părut.” Şi-a cerut scuze şi s-a urât imediat pentru asta. Ea era, după cum singură mărturisea, „o femeie bătăioasă”.

„Dar noi chiar avem o tradiţie îndelungată în America”, i-a spus ea. „Nu suntem nou-veniţi.”

Boris i-a considerat atitudinea defensivă ilară şi a râs cu o încântare nedisimulată.

În clipa următoare, a adoptat o expresie şi un ton pe care ea şi le amintea ca fiind „extrem de solemne”.

„Felicitări, nobilă şi graţioasă mică Marta! Şi eu sunt de neam vechi, chiar mai vechi decât al dumitale. Sunt descendent direct al omului de Neanderthal! Şi pur? Da, om pur.”

Au început să râdă în hohote, prăbuşindu-se unul peste celălalt.

*

Martha şi Boris au devenit tovarăşi obişnuiţi, deşi încercau să îşi menţină relaţia care se înfiripa cât se putea de discretă. Statele Unite nu recunoscuseră încă Uniunea

Sovietică (şi nu avea să o recunoască decât pe 16 noiembrie 1933). Participarea în mod deschis a fiicei ambasadorului Americii alături de secretarul unu al ambasadei sovietice la evenimente oficiale ar fi însemnat o încălcare a protocolului care i-ar fi pus atât pe tatăl ei, cât şi pe Boris în situaţia de a fi aspru criticaţi de voci din interiorul şi exteriorul guvernului fiecăruia dintre ei. Ea şi Boris plecau de la recepţiile diplomatice devreme, apoi se întâlneau în secret să ia masa în restaurante selecte precum Horcher's, Pelzer, Habel şi Kempinski. Pentru a reduce puţin cheltuielile, Boris se împrietenise şi cu bucătarii şefi ai unor restaurante mici şi mai ieftine, pe care îi învăţase cum să îi pregătească mâncărurile preferate. După cină, el şi Martha mergeau să danseze la Ciro's sau la clubul de pe acoperişul hotelului Eden, ori mergeau la cabarete politice, cum era Kabarett der Komiker.

În unele seri, Martha şi Boris se alăturau corespondenţilor strânşi la Die Taverne, unde Boris era mereu binevenit. Reporterii îl plăceau. Proaspăt exilatul Edgar Mowrer îl considerase pe Boris o prezenţă proaspătă prin comparaţie cu ceilalţi oficiali din ambasada sovietică. Boris, îşi amintea el, spunea ceea ce gândea fără adeziune servilă la doctrina partidului şi „părea total neintimidat de genul de cenzură ce părea a-i amuţi pe ceilalţi membri ai ambasadei".[358]

Asemenea celorlalţi admiratori ai Marthei, Boris căuta să scape de indiscreţia naziştilor ducând-o în lungi plimbări cu maşina în provincie. El conducea un Ford decapotabil, la care ţinea nespus. Agnes Knickerbocker îşi amintea că „avea un fel ceremonios de a-şi pune mănuşile din piele fină înainte de a se aşeza la volan".[359] Boris era „un

comunist neclintit”, scria ea, dar „îi plăceau aşa-numitele lucruri bune ale vieţii”.

Plafonul maşinii era aproape tot timpul strâns, Boris închizându-l doar în nopţile reci. Pe măsură ce relaţia lui cu Martha a devenit mai serioasă, el conducea aproape mereu cu un braţ petrecut peste umerii ei. Părea că avea nevoie permanentă de atingerea ei. Îi lua mâna şi i-o punea pe genunchiul lui sau îi strecura degetele în mănuşa lui. Uneori, făceau aceste plimbări târziu în noapte, uneori drumurile durând până se lumina de ziuă, „pentru a întâmpina răsăritul soarelui”, scria Martha, „în pădurile de un verde întunecat smălţuit cu aurul toamnei”.

Deşi engleza lui era limitată, a învăţat cuvântul „darling”, pe care îl adora şi folosea de fiecare dată când avea ocazia. Rostea, de asemenea, dezmierdări în limba rusă, pe care refuza să le traducă, spunând că şi-ar fi pierdut farmecul. În germană, Boris o numea pe Martha „fetiţa mea”, „dulcea mea copilă” sau „micuţa mea”. Ea bănuia că făcea asta parţial deoarece era scundă, parţial datăfiind percepţia lui generală asupra caracterului şi a maturităţii ei. „A spus odată că am o naivitate şi un idealism pe care nu le putea înţelege cu uşurinţă”, scria ea. Simţea că el o considera prea „frivolă” ca să încerce măcar să o îndoctrineze în principiile comunismului. Aceasta a fost o perioadă, a recunoscut ea, când „trebuie să fi părut o tânără americancă deosebit de naivă şi de îndărătnică, un afront adus tuturor oamenilor raţionali pe care îi cunosc”.

Martha a descoperit că Boris nu se lăsa nici el prea afectat de lume, cel puţin la exterior. „La cei 31 de ani ai lui”, scria Martha, „Boris avea o voioşie şi o încredere

copilăreşti, un umor smintit şi un farmec rareori întâlnit la bărbaţii maturi”. Din când în când, însă, realitatea se strecura nepoftită în ceea ce Martha numea „lumea noastră de vis, cu cine şi concerte, teatre şi petreceri vesele”. Îl simţea tensionat. Boris era cu precădere consternat să vadă cât de uşor accepta lumea declaraţiile solemne de pace ale lui Hitler deşi îşi pregătea, în mod evident, ţara pentru război. Uniunea Sovietică părea o posibilă ţintă. O altă sursă a stresului era dezaprobarea de către propria ambasadă a relaţiei cu Martha. Superiorii lui au emis o mustrare. El a ignorat-o.

Între timp, Martha era sub o presiune mai puţin oficială. Tatăl ei îl plăcea pe Boris, credea ea, dar era adesea reţinut în prezenţa acestuia, „uneori chiar ostil”. Martha punea această atitudine mai ales pe seama temerii lui ca nu cumva să se mărite cu Boris.

„Prietenii şi familia mea sunt deranjaţi de relaţia noastră”, i-a spus ea lui Boris. „Ce poate aduce? Numai complicaţii, puţină bucurie acum, şi pe urmă poate o îndelungată disperare.”

*

Cu ocazia uneia din întâlnirile lor din septembrie, Boris şi Martha au pregătit un coş de picnic şi au plecat la ţară. Au găsit o poieniţă discretă, unde au întins pătura. Aerul era

încărcat de mireasma ierbii proapăt tunse. Boris s-a întins pe pătură, zâmbind cu ochii la cer, iar Martha a rupt un fir lung de izmă şi a început să îl gâdile cu el.

El a păstrat acel fir de izmă, a descoperit Martha mai târziu. Era un romantic, un colecţionar de comori. Chiar şi în această fază timpurie a relaţiei lor, era extrem de îndrăgostit – şi, întâmplător, şi foarte strict supravegheat.

În acel moment, Martha părea că nu ştia deloc ceea ce majoritatea corespondenţilor suspectau: că Boris nu era nicidecum un simplu secretar de ambasadă, ci mai degrabă un cadru operativ al serviciilor secrete sovietice, NKVD, precursorul KGB-ului.

Capitolul 15. „Problema evreiască”

Ca ambasador, persoana principală de contact din guvernul german era ministrul de externe Neurath. Impulsionat de incidentul Kaltenborn, Dodd a aranjat o întâlnire cu Neurath pentru joi dimineaţa, 14 septembrie 1933, pentru a protesta oficial împotriva nu numai acelui episod, dar şi a multor altor atacuri cărora le căzuseră victime americani, cât şi a aparentului refuz al regimului de a-i aduce pe făptaşi în faţa justiţiei.

Conversaţia lor a avut loc în biroul lui Neurath din clădirea Ministerului de Externe de pe Wilhelmstrasse.

Întâlnirea a început destul de amiabil cu o discuţie pe probleme economice, însă atmosfera a devenit rapid tensionată când Dodd a abordat subiectul „brutalităţilor SA”, enumerându-i lui Neurath şase incidente.[360] Cel mai recent avusese loc pe 31 august în Berlin – incidentul Samuel Bossard, în care Bossard fusese atacat de un mebru al Tineretului Hitlerist după ce nu făcuse salutul lui Hitler. Cu o săptămână înainte, un alt american, Harold Dahlquist, fusese lovit de un soldat din Batalioanele de Asalt pentru că nu se oprise să privească o paradă a SA. Per ansamblu, frecvenţa acestor atacuri scăzuse prin comparaţie cu primăvara aceluiaşi an, însă incidentele continuau să apară în mod constant la una sau două luni. Dodd l-a avertizat pe Neurath că articolele din presă despre aceste atacuri afectaseră serios reputaţia Germaniei în America, subliniind că asta se întâmpla în ciuda propriilor eforturi de a împiedica relatările negative ale corespondenţilor americani. „Vă pot spune că ambasada a făcut mari eforturi, cu succes, în câteva ocazii pentru a împiedica relatarea unor evenimente neînsemnate, admonestându-i totodată pe reporteri că îşi exagerează relatările”, i-a spus el lui Neurath.

El i-a dezvăluit cum, cu o ocazie, propria maşină fusese oprită şi percheziţionată, din câte se părea de un ofiţer SA, dar că nu făcuse incidentul public „pentru a împiedica răspândirea zvonurilor care, după cum ştiţi, ar fi fost inevitabile”.

Neurath i-a mulţumit şi a spus că era conştient de eforturile lui Dodd de a tempera relatările din presă despre violenţele Batalioanelor de Asalt, inclusiv incidentul căruia îi fuseseră martori Martha şi Bill Jr. în Nürnberg. El a mărturisit că era foarte recunoscător.

Dodd a revenit la episodul Kaltenborn. I-a spus lui Neurath că reacţia în Statele Unite ar fi putut fi mult mai serioasă dacă însuşi Kaltenborn ar fi scris despre incident. „El a fost îndeajuns de generos, cerându-ne să nu permitem să se menţioneze în vreun raport despre incident, iar eu şi domnul Messersmith am cerut presei americane să nu publice episodul”, a spus Dodd. „Totuşi, s-a aflat, iar imaginea Germaniei a fost nespus de afectată.”

Neurath, deşi renumit pentru abilitatea de a nu-şi arăta emoţiile, a devenit vizibil tulburat, o noutate demnă de remarcat, aşa cum a şi făcut-o Dodd într-un memorandum „strict confidenţial” întocmit de el mai târziu în aceeaşi zi. Neurath a pretins că îl cunoştea pe Kaltenborn personal şi a condamnat atacul ca brutal şi nejustificat.

Dodd l-a privit. Neurath părea sincer, dar ministrul de externe manifestase oricum în ultimul timp o înclinaţie către a fi de acord cu plângerile, fără a face apoi nimic.

Dodd l-a avertizat că, dacă atacurile continuau, iar agresorii tot nu erau pedepsiţi, Statele Unite ar fi putut fi chiar obligate să „publice o declaraţie care ar afecta dramatic poziţia Germaniei în lume”.

Chipul lui Neurath s-a făcut roşu ca racul.

Dodd a continuat, de parcă i-ar fi făcut morală unui student neastâmpărat: „Nu văd cum pot permite oficialii dumneavoastră un asemenea comportament sau cum de nu văd că este unul dintre cele mai grave lucruri care ne afectează relaţiile”.

Neurath a pretins că, în săptămâna precedentă, ridicase această problemă direct în faţa lui Göring şi a lui Hitler. Ambii, a spus el, îl asiguraseră că îşi vor folosi influenţa pentru a împiedica viitoare atacuri. Neurath a promis că va face la fel.

Dodd a insistat, avântându-se acum pe un teritoriu şi mai periculos: „problema evreiască”, termen folosit deopotrivă de Dodd şi de Neurath.

Neurath l-a întrebat pe Dodd dacă Statele Unite „nu aveau o problemă evreiască” ele însele.

„Ştiţi, desigur”, a spus Dodd, „că avem din când în când dificultăţi în Statele Unite cu evreii care au pus prea multă stăpânire pe anumite sectoare ale vieţii intelectuale şi ale domeniului de afaceri.” El a adăugat că unii dintre colegii săi de la Washington îi spuseseră confidenţial că „înţelegeau dificultăţile germanilor în această privinţă, dar că nici măcar pentru o clipă nu erau de acord cu metoda de rezolvare a problemei care se transforma adesea în cruzime”.

Dodd a povestit despre întâlnirea avută cu Fritz Haber, chimistul.

„Da”, a spus Neurath, „îl ştiu pe Haber şi îl consider unul dintre cei mai mari chimişti din Europa.” Neurath a recunoscut că felul în care Germania îi trata pe evrei era greşit şi a spus că ministerul lui cerea o abordare mai umană. El a pretins că văzuse deja semne de schimbare. Chiar în acea săptămână, a spus el, fusese la curse în Baden-Baden, unde trei evrei remarcabili stătuseră cu el

pe platformă alături de alţi oficiali guvernamentali, „fără să existe animozitate între noi”.

Dodd a spus: „Nu vă puteţi aştepta ca părerea internaţională despre atitudinea voastră să se schimbe atâta vreme cât lideri de marcă precum Hitler şi Goebbels anunţă de la tribună, cum au făcut la Nürnberg, că toţi evreii trebuie să dispară de pe faţa pământului”.

Dodd s-a ridicat să plece. S-a întors către Neurath. „Ar trebui să declanşăm un război?”, a întrebat el.

Neurath s-a înroşit din nou. „Niciodată!”

La uşă, Dodd a spus: „Trebuie să înţelegeţi că Germania ar fi distrusă de încă un război”.

Dodd a părăsit clădirea, „puţin îngrijorat pentru că fusesem atât de franc şi de critic”.

*

Imediat a doua zi, consulul american de la Stuttgart a trimis un comunicat „strict confidenţial” către Berlin, în care raporta că o companie din jurisdicţia lui, Mauser Company, crescuse vertiginos producţia de armament. Consulul scria: „Nu pot să mai existe îndoieli că în Germania se fac pregătiri la scară largă pentru noi agresiuni împotriva altor ţări”.[361]

Curând după aceea, acelaşi consul a raportat că poliţia germană începuse să supravegheze autostrăzile, oprind frecvent călătorii şi percheziţionându-i minuţios atât pe ei, cât şi maşinile şi bagajele acestora.

Cu o ocazie deja notorie, guvernul a ordonat ca traficul de orice fel din toată ţara să fie întrerupt între orele prânzului şi 12:40, astfel încât echipajele de poliţie să poată percheziţiona toate trenurile, camioanele şi autoturismele aflate în tranzit.[362] Explicaţia oficială, citată de presa germană, a fost că poliţia căuta armament, materiale de propagandă străină şi dovezi ale rezistenţei comuniste. Cinicii berlinezi au îmbrăţişat o altă teorie, care a făcut vâlvă la vremea aceea: ceea ce spera cu adevărat poliţia să găsească şi să confişte erau copii ale ziarelor elveţiene şi austriece în care se afirma că Hitler însuşi ar fi avut strămoşi evrei.

Capitolul 16. O solicitare secretă

Atacurile împotriva americanilor, protestele lui, imprevizibilitatea lui Hitler şi a adjuncţilor lui şi nevoia de a proceda cu atâta delicateţe faţă de conduita oficială, care oriunde altundeva ar fi putut aduce cu sine o condamnare la închisoare – toate acestea îl măcinau pe Dodd. Era chinuit de migrene şi de deranjamente stomacale. Într-o scrisoare trimisă unui prieten, el îşi descrie funcţia de ambasador drept „această neplăcută şi dificilă treabă”.[363]

Colac peste pupăză, erau şi problemele cotidiene cărora până şi ambasadorii trebuiau să le facă faţă.

La mijlocul lui septembrie, familia Dodd şi-a dat seama că de la etajul patru al casei lor de pe Tiergartenstrasse venea un zgomot insuportabil. La etajul acela ar fi trebuit să locuiască doar Panofsky şi mama lui. Fără ca Dodd să fie informat în prealabil, venise acolo o echipă de dulgheri care, în fiecare dimineaţă începând cu ora şapte, ciocăneau, tăiau cu fierăstraiele şi făceau mare zarvă, lucrurile continuând astfel timp de două săptămâni. Pe 18 septembrie, Panofsky i-a scris o scurtă notificare lui Dodd: „Prin prezenta vă informez că, la începutul lunii următoare, soţia şi copiii mei se vor întoarce la Berlin din şederea lor la ţară. Sunt convins că asta nu va afecta confortul excelenţei voastre şi al doamnei Dodd, căci dorinţa mea este să vă fac şederea în casa mea cât mai plăcută cu putinţă.”[364]

Panofsky şi-a adus soţia şi copiii la etajul patru, alături de câţiva servitori.

Dodd a fost şocat. A compus o scrisoare pentru Panofsky, pe care apoi a editat-o serios, tăind şi modificând fiecare rând în parte, clar conştient de faptul că aceasta era mai mult decât o chestiune proprietar-chiriaş. Panofsky îşi aducea familia înapoi la Berlin deoarece prezenţa lui Dodd le oferea siguranţă. Prima formă a scrisorii lui Dodd sugera că, în aceste condiţii, s-ar fi putut să fie nevoit să îşi mute el însuşi familia, mustrându-l pe Panofsky că nu îl informase asupra planurilor lui din iulie.[365] Dacă ar fi făcut astfel, scria Dodd, „nu am fi fost într-o situaţie atât de stânjenitoare acum”.

Ultima formă a scrisorii lui Dodd a fost mai delicată. „Ne bucurăm sincer să aflăm că vă reîntregiţi familia”, scria el, în germană. „Singura noastră îngrijorare ar fi că, în condiţiile date, copiii dumneavoastră nu îşi vor putea folosi propria casă atât de liber pe cât şi-ar dori. Noi am cumpărat casa din Chicago tocmai pentru ca ai noştri copii să se bucure de joaca în aer liber. M-ar întrista să am sentimentul că am putea împiedica această îndreptăţită libertate şi mişcare fizică a copiilor dumneavoastră. Dacă aş fi aflat despre planurile dumneavoastră în iulie, nu ne-am fi aflat acum în această situaţie neplăcută.”

Cei din familia Dodd, asemenea chiriaşilor abuzaţi de oriunde, au decis la început să fie răbdători şi să spere că noua larmă a copiilor şi a servitorilor se va potoli.

Dar nu a fost aşa. Continuul du-te-vino zgomotos şi apariţia din senin a câte unui copilaş creau momente stânjenitoare, mai ales când familia Dodd avea în vizită diplomaţi şi oficiali de rang înalt al Reichului, ultimii dispuşi deja să denigreze obiceiurile cumpătate ale lui Dodd – costumele lui simple, mersul pe jos la serviciu, Chevroletul cel vechi. Şi acum, neaşteptata sosire a unei întregi familii de evrei.

„Era prea mult zgomot şi deranj, mai ales deoarece îndatoririle postului meu cereau organizarea de petreceri frecvente”, scria Dodd într-un memorandum.[366] „Cred că oricine ar fi considerat că a fost un act de rea credinţă.”

Dodd a consultat un avocat.

Problemele cu proprietarul şi solicitările tot mai numeroase ale postului făceau aproape imposibil pentru Dodd lucrul la

Vechiul Sud. Reuşea să scrie doar în intervale scurte de timp, seara şi la sfârşit de săptămână. Se chinuia să obţină cărţi şi documente pe care le-ar fi găsit mai uşor în America.

Dar lucrul care îl apăsa cel mai mult era absurditatea lumii în care se afla. Într-o oarecare măsură, era prizonierul propriei educaţii. Ca istoric, ajunsese să perceapă lumea ca produs al forţelor istorice şi al deciziilor unor oameni mai mult sau mai puţin raţionali, aşteptându-se ca cei din jurul lui să se manifeste într-o manieră civilizată şi coerentă. Însă guvernul lui Hitler nu era nici civilizat, nici coerent, iar naţiunea se trezea târâtă dintr-un moment inexplicabil în altul.

Chiar şi limba folosită de Hitler şi oficialii din partid era bizar contorsionată. Termenul „fanatic” a devenit o trăsătură pozitivă. Brusc, el exprima ceea ce filologul Victor Klemperer, locuitor evreu din Dresda, descria drept „amestec fericit de curaj şi devotament pătimaş”.[367] Presa controlată de nazişti relata o nesfârşită succesiune de „jurăminte fanatice”, „declaraţii fanatice” şi „convingeri fanatice”, toate lucruri bune. Göring era descris drept „fanatic iubitor de animale”. Fanatischer Tierfreund.

Anumite cuvinte foarte vechi aveau o întrebuinţare modernă sumbru de viguroasă, după părerea lui Klemperer. Untermensch: om superior. Übermensch: om inferior, cu sensul de „evreu”. Apăreau, de asemenea, cuvinte complet noi, printre care Strafexpedition – „expediţie punitivă” – termenul pe care Batalioanele de Atac îl întrebuinţau pentru incursiunile lor în cartierele evreieşti şi comuniste.

Klemperer detecta o anumită „isterie a limbii” în noul potop de decrete, alerte şi intimidări – „Această perpetuă ameninţare cu pedeapsa cu moartea!” – şi în episoade bizare, inexplicabile de exces de paranoia, precum recentele percheziţii la nivel naţional. Klemperer vedea în toate acestea un efort deliberat în scopul generării unui gen de tensiune cotidiană, „copiată din cinematografia şi thrillerele americane”, care ajuta la menţinerea disciplinei cetăţenilor. El o aprecia, de asemenea, ca fiind o manifestare a nesiguranţei celor aflaţi la putere. La sfârşitul lui iulie 1933, Klemperer a văzut un jurnal de actualităţi în care Hitler, cu pumnii încleştaţi şi faţa contorsionată, urla: „Pe 30 ianuarie, ei” – aici Klemperer a presupus că se referea la evrei – „mi-au râs în faţă – zâmbetul ăla le va fi şters de pe chip!” Klemperer a fost şocat de faptul că, deşi Hitler, încerca să transmită omnipotenţă, părea să fie mai degrabă într-o stare de furie sălbatică, scăpată de sub control, care, în mod paradoxal, avea ca efect subminarea mândriei că noul Reich va dura 1 000 de ani şi că toţi inamicii lui vor fi anihilaţi. Klemperer se întreba: Oare vorbeşti cu atâta furie oarbă „dacă eşti atât de sigur de această durată şi de această anihilare”?

A ieşit din cinematograf în acea zi „cu un sentiment care semăna aproape cu o licărire de speranţă”.

*

În lumea de dincolo de fereastra lui Dodd, spectrele continuau să devină tot mai sumbre. Avusese loc un nou atac asupra unui american, un reprezentant al lanţului de magazine cu preţuri mici, Woolworth, pe nume Roland Velz, care fusese atacat în Düsseldorf în ziua de duminică, 8 octombrie 1933, când se plimba împreună cu soţia lui pe unul din bulevardele principale ale oraşului.[368] Asemenea atâtor alte victime de dinaintea lor, cei doi comiseseră păcatul de a nu lua în seamă o paradă a trupelor SA. Un soldat înfuriat din Batalioanele de Asalt l-a lovit cu brutalitate de două ori în faţă pe Velz şi şi-a văzut apoi de drum. Când Velz a încercat să îl determine pe un poliţist să îl aresteze pe agresor, poliţistul a refuzat. Velz s-a plâns apoi unui locotenent de poliţie care se afla în apropiere, dar şi acesta a refuzat să ia măsuri. În schimb, ofiţerul i-a ţinut o scurtă lecţie despre cum şi când trebuia să salute.

Dodd a trimis două note de protest Ministerului de Externe, în care cerea măsuri imediate pentru arestarea atacatorului. Nu a primit nici un răspuns. Dodd a cumpănit din nou dacă ar fi trebuit să ceară Departamentului de Stat „să declare lumii că americanii nu sunt în siguranţă în Germania şi că turiştii ar face mai bine să nu vină aici”, însă, până la urmă, a renunţat.

Persecutarea evreilor continua într-o formă din ce în ce mai subtilă şi mai variată pe măsură ce procesul de Gleichschaltung avansa. În septembrie, guvernul a înfiinţat Camera de Cultură a Reichului, sub conducerea lui Goebbels, pentru a alinia ideologic şi mai ales rasial muzicieni, actori, pictori, scriitori, reporteri şi realizatori de film. La începutul lui octombrie, guvernul a adoptat Legea editorială, care interzicea ziarelor şi editurilor să angajeze evrei şi care avea să intre în vigoare de la 1 ianuarie 1934.

Nici un domeniu nu era prea neînsemnat: Ministerul Poştelor a decis că, pe viitor, când se încerca dictarea pe litere a unui cuvânt la telefon, apelantul nu mai putea spune „D de la David” deoarece „David” era considerat nume evreiesc.[369] Apelantul trebuia să folosească numele „Dora”. „Samuel” a devenit „Siegfried”. Şi aşa mai departe. „Nimic din toată istoria socială nu a fost mai implacabil, mai nemilos şi mai devastator decât politica actuală din Germania împotriva evreilor”, i-a spus consulul general Messersmith subsecretarului de stat Phillips într-o lungă scrisoare datată 29 septembrie 1933.[370] El scria: „În mod cert, ţelul guvernului, indiferent ce spune acesta în Germania sau în afara ei, este de a-i elimina pe evrei din viaţa germană”.

Un timp, Messersmith fusese convins că Hitler va fi învins de criza economică. Acum nu mai era. Vedea acum că Hitler, Göring şi Goebbels deţineau ferm puterea. Ei „nu ştiu practic nimic referitor la lumea exterioară”, scria el. „Ei ştiu doar că în Germania pot face ce poftesc. Simt puterea pe care o au în ţară şi sunt îmbătaţi de ea.”

Messersmith a sugerat că una dintre soluţii ar fi fost „intervenţia în forţă din exterior”.[371] Dar a avertizat că o astfel de acţiune ar fi trebuit să aibă loc curând. „Dacă ar exista o intervenţie din partea altor puteri acum, probabil că jumătate din populaţie ar considera-o încă o salvare”, scria el. „Dacă întârzie prea mult, o astfel de intervenţie s-ar putea lovi practic de o Germanie unită.”

Un lucru era cert, în opinia lui Messersmith: Germania reprezenta acum un pericol real şi grav la adresa lumii. El o numea „punctul nevralgic care ne poate afecta pacea în următorii ani”.

*

Dodd a început să dea primele semne de descurajare şi de uzură profundă.

„Nu există nimic aici care să pară a oferi prea multă speranţă”, îi scria el unui prieten, colonelul Edward M. House, „iar eu, fie vorba între noi, din nou, mă îndoiesc destul de mult de înţelepciunea gestului de a fi lăsat să se înţeleagă primăvara trecută că aş putea fi de folos în Germania.[372] Un volum din Vechiul Sud este gata, sau aproape gata, de publicare. Mai trebuie încă trei. Am muncit 20 de ani la acest subiect şi nu-mi place să îmi asum prea marele risc de a nu îl termina niciodată”. Scrisoarea se încheia astfel: „Acum sunt aici, la 64 de ani, ocupat între zece şi 15 ore pe zi! Nu ajung nicăieri. Şi totuşi, o eventuală demisie ar complica lucrurile.” Prietenei lui, Jane Addams, reformatoarea care fondase Hull House din Chicago, îi scria: „Îmi afectează activitatea de istoric şi sunt departe de a fi sigur că am luat decizia corectă în iunie trecut”.[373]

Pe 4 octombrie 1933, când abia dacă trecuseră trei luni de la instalarea în funcţie, Dodd i-a trimis secretarului de stat Hull o scrisoare marcată „confidenţial şi personal”. Menţionând umezeala toamnei berlineze şi climatul rece, cât şi lipsa unei vacanţe încă din luna martie, Dodd cerea permisiunea de a-şi lua un concediu prelungit la începutul

anului următor pentru a petrece timp la ferma sa şi a preda în Chicago. Spera să plece din Berlin la sfârşitul lui februarie şi să se întoarcă trei luni mai târziu.

L-a rugat pe Hull să ţină secretă solicitarea lui. „Te rog să nu spui altora dacă ai îndoieli tu însuţi.”[374]

Hull a aprobat cererea de concediu a lui Dodd, sugerând că, la acel moment, Washingtonul nu împărtăşea părerea lui Messersmith despre Germania ca ameninţare serioasă şi crescândă. Jurnalele subsecretarului Phillips şi ale şefului Biroului de Relaţii cu Europa de Vest, Moffat, fac clar faptul că preocuparea principală a Departamentului de Stat în legătură cu Germania rămânea imensa datorie a acesteia faţă de creditorii americani.

Capitolul 17. Fuga lui Lucifer

Odată cu apropierea toamnei, provocarea pentru Martha în a jongla cu amanţii din viaţa ei a devenit mai puţin dificilă, deşi dintr-un motiv îngrijorător. Diels dispăruse.

Într-o noapte de la începutul lui octombrie, când lucrase până târziu în biroul lui din Prinz-Albrecht-Strasse, Diels primise un telefon de la soţia lui, Hilde, care părea foarte tulburată. După cum relata el în memoriile de mai târziu, Lucifer Ante Portas – Lucifer în faţa porţilor – soţia i-a spus că „o hoardă” de bărbaţi înarmaţi în uniforme negre intrase cu forţa în apartamentul lor, o încuiaseră într-un dormitor, apoi începuseră o percheziţie agresivă, luând jurnale, scrisori şi diferite alte dosare pe care Diels le ţinea

acasă. Diels plecase vijelios spre casă şi reuşise să adune destule informaţii pentru a-i identifica pe nepoftiţi drept un detaşament SS sub comanda căpitanului Herbert Packebusch. Packebusch avea doar 31 de ani, scria Diels, dar avea deja „bine întipărite pe chip asprimea şi duritatea”.[375] Diels îl numea „prototipul real şi imaginea comandanţilor de lagăre de concentrare de mai târziu”.

Deşi natura deşănţată a raidului lui Packebusch l-a surprins pe Dield, el a înţeles forţele din spatele lui. Regimul clocotea de conflicte şi de conspiraţii. În esenţă, Diels era în tabăra lui Göring, care deţinea puterea întregii poliţii din Berlin şi din tot teritoriul prusac, cel mai mare dintre landurile germane. Însă Heinrich Himmler, comandant al SS-ului, dobândea cu rapiditate control asupra agenţiilor poliţiei secrete din restul Germaniei. Göring şi Himmler se detestau reciproc şi se luptau pentru influenţă.

Diels a acţionat rapid. A sunat un prieten responsabil de Divizia Tiergarten a poliţiei din Berlin şi a mobilizat un detaşament de ofiţeri în uniforme şi înarmaţi cu mitraliere şi grenade de mână. I-a condus într-un fort al SS-ului de pe Potsdamer Strasse şi i-a pus să înconjoare clădirea. Ofiţerii SS care păzeau uşa nu ştiau ce se petrecuse, aşa că s-au grăbit să îl conducă pe Diels alături de un contingent de poliţişti în biroul lui Packebusch.

Surpriza a fost totală. Când Diels a intrat, l-a văzut pe Packebusch la masa sa de lucru doar în cămaşă, vestonul negru al uniformei sale atârnând agăţat pe un perete adiacent, alături de centura cu pistolul care se afla în toc. „Stătea acolo, cocoşat deasupra hârtiilor de pe birou ca un elev care îşi face temele noaptea”, scria Diels. Diels era

revoltat. „Documentele mele erau cele la care lucra, pe care le mutila, după cum am descoperit curând, cu adnotări inepte.” Diels a descoperit că Packebusch considera duşmănos până şi felul în care Diels şi soţia lui îşi decoraseră apartamentul. Într-o consemnare, Packebusch scrijelise expresia „stil de mobilat à la Stresemann”, cu trimitere la defunctul Gustav Stresemann, oponent al lui Hitler din epoca Weimar.

„Eşti arestat”, a spus Diels.

Packebusch a ridicat brusc privirea. Citea liniştit hârtiile personale ale lui Diels, când s-a trezit cu Diels în faţa lui. „Packebusch nu a avut timp să îşi revină din surprindere”, scria Diels. „S-a holbat la mine de parcă aş fi fost o arătare.”

Oamenii lui Diels l-au luat pe sus pe Packebusch. Un ofiţer a luat pistolul căpitanului SS din centura atârnată pe perete, dar se pare că nimeni nu s-a gândit să-i facă o percheziţie mai amănunţită a lui Packebusch însuşi. Ofiţerii de poliţie au început să umble prin clădire, arestând alţi oameni pe care Diels îi bănuia că ar fi participat la raidul din apartamentul lui. Toţi suspecţii au fost transportaţi la sediile Gestapo; Packebusch a fost adus în biroul lui Diels.

Acolo, la primele ore ale dimineţii, Diels şi Packebusch s-au aşezat faţă în faţă, ambii livizi. Alsacianul lui Diels – numele oficial de atunci al ciobăneştilor germani – stătea aproape, atent.

Diels i-a promis lui Packebusch că va înfunda puşcăria.

Packebusch l-a acuzat pe Diels de trădare.

Înfuriat de insolenţa lui Packebusch, Diels a sărit ca din arc de pe scaunul lui într-un acces de mânie. Packebusch a slobozit la rândul lui un potop de obscenităţi, apoi a scos un pistol ascuns într-un buzunar de la spatele pantalonilor. L-a îndreptat spre Diels cu degetul pe trăgaci.

Câinele lui Diels a intrat brusc în scenă, sărind pe Diels, conform relatărilor lui Diels însuşi. Doi ofiţeri în uniforme l-au înşfăcat pe Packebusch şi i-au smuls pistolul din mână. Diels a ordonat să fie dus în închisoarea de la subsolul sediului Gestapo.

Göring şi Himmler s-au implicat numaidecât şi au făcut un compromis. Göring l-a îndepărtat pe Diels de la conducerea Gestapo şi l-a numit comisar adjunct de poliţie în Berlin. Diels a recunoscut că noua slujbă era o retrogradare pe un post fără nici o putere reală – cel puţin nu acea putere de care ar fi avut nevoie pentru a fi ferm pe poziţie în faţa lui Himmler dacă şeful SS ar fi vrut să se răzbune iar. Cu toate acestea, a acceptat decizia, iar lucrurile au rămas aşa până într-o dimineaţă dinspre sfârşitul aceleiaşi luni, când doi angajaţi loiali i-au făcut semn să oprească maşina în timp ce se ducea la serviciu. Cei doi i-au spus că era aşteptat de nişte agenţi SS la birou cu un mandat de arestare.

Diels a fugit. În memoriile sale, el afirmă că soţia lui i-a recomandat să ia cu el o prietenă, o americancă, „ce ar fi putut fi folositoare la trecerea graniţei”. Aceasta locuia „într-un apartament de pe Tiergartenstrasse”, scria el, şi îi plăcea riscul: „Îi cunoşteam entuziasmul pentru pericol şi aventură”.

Indiciile lui ne duc imediat cu gândul la Martha, însă ea nu a făcut nici o menţiune despre o astfel de aventură în memorii şi nici în vreuna din scrierile ei.

Diels şi tovarăşa sa au plecat cu maşina la Potsdam, apoi s-au îndreptat spre graniţa din sud, unde şi-a lăsat maşina într-un garaj. Avea la el un paşaport fals. Cei doi au trecut graniţa în Cehoslovacia şi s-au îndreptat către staţiunea balneoclimaterică Carlsbad, unde s-au cazat la un hotel. Diels luase şi câteva dintre cele mai delicate dosare, drept asigurare.

„Din ascunzătoarea sa din Boemia”, scria Hans Gisevius, memorialistul Gestapoului, „Diels a ameninţat cu dezvăluiri stânjenitoare, cerând o sumă considerabilă pentru a-şi ţine gura.”[376]

*

Cu Diels plecat, mulţi din cercul tot mai mare de prieteni ai Marthei au răsuflat uşuraţi, mai ales aceia care îi simpatizau pe comunişti sau care deplângeau libertăţile pierdute din vremea Republicii de la Weimar. Viaţa ei mondenă a continuat să înflorească.

Dintre toate noile ei prietene, cea pe care o considera cea mai fascinantă era Mildred Fish Harnack, pe care o întâlnise prima oară pe peronul gării la sosirea în Berlin.

Mildred vorbea o germană fără cusur şi, după toate părerile, era frumoasă, înaltă şi zveltă, cu păr blond lung pe care îl purta într-un coc voluminos şi cu ochi albaştri mari şi serioşi. Nu se machia deloc. Mai târziu, după ce un secret anume a fost dezvăluit, o descriere a ei avea să iasă la iveală din dosarele serviciilor secrete sovietice, o descriere care o portretiza drept „într-o foarte mare măsură tipul femeii germane, tipul nordic desăvârşit şi foarte util”.[377]

Ieşea în evidenţă nu doar prin felul cum arăta, din câte a observat Martha, ci şi prin atitudinea ei. „Nu vorbea mult şi îşi exprima cu greu opiniile”, scria Martha; „asculta tăcută, cumpănind şi evaluând cuvintele, gândurile şi motivaţiile din conversaţie... Cuvintele ei erau cugetate, uneori ambigue când era necesar să sondeze oamenii.”[378]

Această artă a analizării motivelor şi gesturilor celorlalţi devenise deosebit de importantă dat fiind felul în care ea şi soţul ei, Arvid Harnack, îşi petrecuseră anii din urmă. Cei doi se cunoscuseră în 1926 la Universitatea din Wisconsin, unde Mildred era instructor. S-au căsătorit în luna august a aceluiaşi an, s-au mutat în Germania şi s-au stabilit, în cele din urmă, la Berlin. Pe parcurs, s-au dovedit foarte talentaţi la a-i aduce pe oameni laolaltă. Oriunde se opreau, organizau un club care se reunea la intervale regulate pentru a lua masa, a conversa, a discuta, chiar şi pentru a citi în grup piesele lui Shakespeare, toate ecouri ale unui faimos grup pe care îl frecventaseră în Wisconsin, The Friday Niters, fondat de John R. Commons, profesor şi progresist de renume, care avea să devină într-o bună zi cunoscut drept „părintele spiritual” al asigurărilor sociale.

În Berlin, în iarna 1930–1931, Arvid a mai fondat un grup, dedicat studierii economiei planificate a Rusiei Sovietice. Când partidul nazist a dobândit influenţă, acest domeniu de interes a devenit decisiv problematic, dar, cu toate acestea, el a organizat şi a condus un tur al Uniunii Sovietice pentru vreo 24 de economişti şi de ingineri germani. Aflat peste hotare, a fost recrutat de serviciile secrete sovietice pentru a lucra în secret împotriva naziştilor.[379] A acceptat.

Când Hitler a venit la putere, Arvid s-a simţit obligat să desfiinţeze grupul pasionat de economia planificată. Climatul politic devenise letal. El şi Mildred s-au retras la ţară, unde Mildred şi-a petrecut timpul scriind, iar Arvid şi-a luat o slujbă ca avocat pentru compania aeriană germană Lufthansa. După ce spasmul iniţial de teroare anticomunistă a trecut, familia Harnack s-au întors în apartamentul din Berlin. În mod surprinzător, dat fiind istoricul lui, Arvid şi-a găsit de lucru în cadrul Ministerului Economiei şi a început o ascensiune rapidă care i-a făcut pe câţiva dintre prietenii lui Mildred din America să spună că ea şi Arvid „s-au dat cu naziştii”.[380]

La început, Martha nu a ştiut nimic despre viaţa secretă a lui Arvid. Îi plăcea să viziteze cuplul în apartamentul lor, care era luminos şi confortabil şi în nuanţe calde, pastelate: „nuanţe de gri, bleu delicat şi verde”.[381] Mildred umplea vaze mari cu flori de câmp liliachii şi le punea în faţa unui perete vopsit în galben-pal. Martha şi Mildred ajunseseră să se perceapă drept suflete pereche, ambele foarte interesate de scris. La sfârşitul lui septembrie 1933, cele două aranjaseră să scrie un editorial despre cărţi pentru un ziar în limba engleză numit Berlin Topics. Într-o scrisoare datată 25 septembrie 1933, adresată lui

Thornton Wilder, Martha descria ziarul drept „oribil”, dar spunea că spera să servească drept catalizator pentru „constituirea unei mici colonii în grupul vorbitor de limbă engleză de aici... Pentru aducerea laolaltă a oamenilor cărora le plac cărţile şi scriitorii.”[382]

Când familia Harnack călătorea, Mildred îi trimitea Marthei cărţi poştale ilustrate pe care scria observaţii poetice asupra peisajului pe care îl vedea şi calde expresii ale afecţiunii sale. Pe una dintre el, Mildred scria: „Martha, ştii că te iubesc şi mă gândesc la tine tot timpul”.[383] Îi mulţumea Marthei că citea şi critica unele dintre scrierile ei. „E dovada unui har pe care îl ai”, scria ea.

Încheia cu un oftat transpus în cerneală: „Of, draga mea, draga mea... viaţa...” Elipsa îi aparţine.

Pentru Martha, aceste ilustrate erau ca petale căzute dintr-un loc ascuns vederii. „Am preţuit aceste ilustrate şi scurte scrisori cu proza lor delicată, aproape vibrant de sensibilă. Nu era nimic studiat sau prefăcut în ele. Sentimentul lor reieşea, pur şi simplu, din inima ei plină şi veselă şi trebuia exprimat.”[384]

Mildred a devenit un oaspete obişnuit la evenimentele ambasadei, iar în noiembrie câştiga bani în plus pentru dactilografierea manuscrisului primului volum al lucrării lui Dodd, Vechiul Sud. Martha, la rândul ei, a devenit participant obişnuit la reuniunile clubului înfiinţat de Mildred şi Arvid, echivalentul din Berlin al The Friday Niters. Mereu organizatori, ei au adunat o societate de prieteni loiali – scriitori, editori, artişti, intelectuali – care se strângeau în apartamentul lor de câteva ori pe lună pentru a lua cina în cursul săptămânii şi ceaiuri în după-amiezele

de sâmbătă. Aici, nota Martha într-o scrisoare destinată lui Wilder, l-a cunoscut ea pe scriitorul Ernst von Salomon, renumit pentru că jucase un rol în asasinarea din 1922 a ministrului de externe al Republicii de la Weimar, Walter Rathenau. Martha adora atmosfera plăcută pe care Mildred o crea, în ciuda faptului că nu avea mulţi bani la dispoziţie. Erau peste tot veioze, lumânări şi flori şi o tavă cu felii subţiri de pâine, brânză, leberwurst şi roşii. Nu era un festin, dar era suficient. Gazda ei, îi spunea Martha lui Wilder, era „genul de persoană care cunoştea sensul sau nonsensul plasării unei lumânări în spatele unui buchet de mâţişori ori de flori de rododendron”.[385]

Discuţia era animată, inteligentă şi îndrăzneaţă. Prea îndrăzneaţă uneori, cel puţin din punctul de vedere al soţiei lui Salomon, a cărei percepţie era influenţată parţial de faptul că era evreică. Era revoltată de cât de nonşalant îi făceau oaspeţii „smintiţi” pe Hitler şi pe Himmler în prezenţa ei, fără a şti cine era sau ce simpatii avea. Privea cum un oaspete îi dădea un plic galben altuia, după care îi făcea cu ochiul ca un unchi care îi dă pe furiş nepotului o acadea interzisă. „Iar eu şedeam acolo, pe sofa”, spunea ea, „cu respiraţia aproape tăiată.”[386]

Martha găsea totul palpitant şi agreabil, în ciuda înclinaţiei antinaziste a grupului. Apăra cu înverşunare revoluţia nazistă care oferea cea mai bună alternativă de ieşire din haosul ce cuprinsese Germania încă de la sfârşitul războiului. Participarea ei la club îi întărea încrederea de sine ca scriitoare şi intelectuală. În plus faţă de participarea la Stammtisch-ul corespondenţilor de la Die Taverne, ea a început să petreacă mult timp în frumoasele cafenele berlineze vechi, cele ce nu fuseseră „uniformizate” încă, precum Josty din Potsdamer Platz şi

Romanisches de pe Kurfürstendamm. Ultima, cu o capacitate de 1 000 de oameni, avea un trecut istoric ca refugiu preferat al celor precum Erich Maria Remarque, Joseph Roth şi Billy Wilder, deşi aceştia fuseseră cu toţii deja alungaţi din Berlin. Ieşea să mănânce în oraş adesea şi frecventa cluburi de noapte precum Ciro's sau cel de pe acoperişul hotelului Eden. Documentele ambasadorului Dodd nu menţionează nimic despre acest lucru, însă, dată fiind cumpătarea sa, trebuie să o fi considerat pe Martha o prezenţă neaşteptat şi alarmant de costisitoare în contabilitatea familiei.

Martha spera să ocupe un loc în peisajul cultural al Berlinului prin propiile eforturi, şi nu doar datorită prieteniei cu familia Harnack, şi dorea ca acest loc să fie unul important. L-a adus pe Salomon la un eveniment oficial al Ambasadei SUA, sperând, în mod evident, să provoace impresie. A reuşit. Într-o scrisoare adresată lui Wilder, povestea încântată despre reacţia publicului la apariţia lui Salomon: „uluirea (s-a auzit un murmur discret de mirare şi de şoapte rostite cu mâna la gură de adunarea o! atât de cuviincioasă)... Ernst von Salomon! complice la asasinarea lui Rathenau..."[387]

Râvnise atenţia şi o obţinuse. Salomon i-a descris pe invitaţii adunaţi la una din petrecerile de la Ambasada SUA – posibil aceeaşi – drept „acea jeunesse dorée a capitalei, tineri eleganţi cu maniere perfecte... zâmbind atrăgător sau râzând vesel la glumele pline de duh ale Marthei".[388]

A devenit mai îndrăzneaţă. Sosise timpul, o ştia bine, să înceapă să organizeze ea însăşi nişte petreceri.

*

Între timp, Diels, încă în străinătate şi ducând-o bine la un hotel luxos din Carlsbad, a început să sondeze starea de spirit din Berlin, ca să vadă dacă ar fi fost sigur pentru el să se întoarcă; de fapt, dacă ar mai fi fost vreodată sigur.

Capitolul 18. Avertisment de la un prieten

Martha devenea tot mai încrezătoare în farmecul ei monden, îndeajuns pentru a organiza propriul salon de după-amiază, după modelul ceaiurilor şi al serilor de dezbateri organizate de prietena ei Mildred Fish Harnack. A organizat, de asemenea, o petrecere şi de aniversarea ei. Ambele evenimente s-au desfăşurat în moduri semnificativ diferite de ceea ce sperase.

Când alegea invitaţi pentru salonul ei, Martha se folosea de propriile contacte, dar şi de cele ale lui Mildred. A invitat câteva zeci de poeţi, scriitori şi redactori, aparent cu scopul de a se întâlni cu un editor american aflat în vizită. Martha spera să audă „conversaţii amuzante, unele

schimburi de păreri tonice, măcar conversaţii la un nivel mai înalt decât cel obişnuit unui mediu diplomatic”.[389]

În loc să formeze un anturaj vibrant şi antrenant, cu ea în centru, adunarea s-a separat în bisericuţe mici, răspândite ici şi colo. Un poet stătea în bibliotecă cu alţi câţiva invitaţi în jurul lui. Alţii s-au adunat strâns în jurul invitatului de onoare, demonstrând ceea ce Martha numea „o curiozitate patetică de a afla ce se mai întâmpla în America”. Invitaţii ei evrei se simţeau deosebit de stânjeniţi. Discuţia divaga; consumul de mâncare şi de alcool creştea. „Restul invitaţilor se învârteau şi ei pe acolo, bând la greu şi devorând platouri întregi de mâncare”, scria Martha. „Probabil că mulţi dintre ei erau săraci şi prost hrăniţi, iar ceilalţi nu ştiau cum să facă să ascundă asta.”

În general, scria Martha, „a fost o după-amiază monotonă şi, în acelaşi timp, tensionată”. Oaspetele neinvitat era frica, şi ea bântuia adunarea. Mulţimea, scria Martha, era „atât de plină de frustrare şi de suferinţă... de tensiune, spirite frânte, curaj nefericit sau de laşitate tragică şi detestată, încât am jurat să nu mai aduc niciodată un astfel de grup în casa mea”.

În schimb, Martha s-a resemnat ajutând familia Harnack cu seratele şi ceaiurile lor regulate. Aceştia chiar aveau darul de a strânge laolaltă prieteni loiali şi fascinanţi şi de a menţine legăturile strânse dintre ei. Ideea că într-o zi asta avea să le aducă sfârşitul părea în momentul acela, pentru Martha, absolut ridicolă.

*

Lista invitaţilor pentru petrecerea de aniversare[390], programată pe 8 octombrie, chiar ziua ei de naştere, includea prinţese, prinţi, câţiva dintre prietenii ei corespondenţi şi diferiţi ofiţeri SA şi SS, „tineri, lovindu-şi mereu călcâiele când salută, curtenitori până aproape de absurd”.[391] Nu este clar dacă a venit şi Boris Vinogradov, deşi acum Martha se vedea deja cu el „regulat”. Este posibil, chiar probabil, să nu îl fi invitat, pentru că Statele Unite încă nu recunoscuseră Uniunea Sovietică.

Doi importanţi oficiali naziști şi-au făcut, de asemenea, apariţia la petrecere. Unul era Putzi Hanfstaengl, celălalt, Hans Thomsen, un tânăr care servea drept legătură între Ministerul de Externe şi cancelaria lui Hitler. Acesta nu dăduse niciodată dovadă de extazul acela exagerat atât de evident la alţi fanatici naziști, drept consecinţă, era apreciat de membrii corpului diplomatic, fiind oaspete frecvent în casa familiei Dodd. Tatăl Marthei vorbea adesea cu el în termeni mai direcţi decât permitea protocolul diplomatic, încrezător că Thomsen îi va transmite opiniile oficialilor naziști superiori, posibil chiar lui Hitler însuşi. Uneori, Martha avea impresia că Thomsen avea anumite rezerve personale în privinţa lui Hitler. Ea şi Dodd îi spuneau „Tommy”.

Hanfstaengl a ajuns târziu, după cum îi era obiceiul. Tânjea după atenţie şi, datorită înălţimii şi energiei sale, o obţinea mereu, indiferent cât de aglomerată era o încăpere. S-a cufundat într-o conversaţie cu un invitat

meloman despre meritele Simfoniei neterminate a lui Schubert când Martha s-a dus la pick-up-ul Victrola al familiei şi a pus un disc cu imnul nazist închinat lui Horst Wessel, imnul pe care îl auzise cântat la Nürnberg la defilarea Batalioanelor de Asalt.

Hanfstaengl a părut că se bucură de muzică. Hans Thomsen în mod evident nu. S-a ridicat brusc, apoi s-a dus la pick-up şi l-a oprit.

Cu un ton deosebit de inocent, Martha l-a întrebat de ce nu îi plăcea acea muzică.

Thomsen a privit-o cu o expresie aspră. „Acesta nu este genul de muzică ce se ascultă la o adunare pestriţă şi într-o manieră frivolă", a mustrat-o el.[392] „Aş dori să nu mai puneţi imnul nostru, cu semnificaţia lui, la o petrecere mondenă."

Martha era uluită. Aceasta era casa ei, petrecerea ei şi, mai mult decât atât, teritoriu american. Putea face ce poftea.

Hanfstaengl l-a privit pe Thomsen cu ceea ce Martha descria drept „o privire plină de amuzament cu o nuanţă de dispreţ". A ridicat din umeri, apoi s-a aşezat la pian şi a început cânte cu elanul furtunos caracteristic.

Mai târziu, Hanfstaengl a tras-o pe Martha deoparte. „Da", a spus el, „există astfel de oameni printre noi. Oameni care au puncte nevralgice şi sunt lipsiţi de simţul umorului – trebuie să fim foarte atenţi să nu le jignim sufletele sensibile."

Pentru Martha, însă, ieşirea lui Thomsen a avut un efect persistent de o putere surprinzătoare, pentru că i-a ştirbit – deşi uşor – entuziasmul pentru noua Germanie la fel cum o singură frază urâtă poate face o căsnicie să se destrame.

„Obişnuită toată viaţa mea cu schimbul liber de păreri”, scria ea, „atmosfera acestei seri m-a şocat şi m-a tulburat ca un fel de violare a decenţei relaţiilor umane.”

*

Dodd însuşi începea să înţeleagă şi el cu rapiditate spinoasele sensibilităţi ale momentului. Nici un al eveniment nu a oferit o mai bună măsură a acestora decât un discurs în faţa reprezentanţei din Berlin a Camerei de Comerţ şi Industrie a Statelor Unite ţinut de Ziua lui Columb, 12 octombrie 1933. Discursul său a reuşit să stârnească rumoare nu doar în Germania, dar şi – după cum a aflat Dodd cu consternare – în cadrul Departamentului de Stat şi în rândul multor americani care se împotriveau amestecului ţării în problemele Europei.

Dodd era de părere că o parte importantă a misiunii lui era să exercite presiune discretă în direcţia moderaţiei sau, aşa cum scria el într-o scrisoare adresată avocatului din Chicago, Leo Wormser, „să continui să conving şi să chem oamenii de aici să nu fie propriii inamici de moarte”.[393] Invitaţia de a vorbi părea să ofere o ocazie ideală.

Planul lui era să folosească istoria pentru a critica regimul nazist, dar indirect, astfel încât doar acele persoane din public cu o bună înţelegere a istoriei vechi şi moderne să înţeleagă mesajul ascuns. În America, un astfel de discurs ar fi părut oricum, dar nu eroic; pe fondul opresiunii crescânde a guvernării naziste, aceasta era categoric îndrăzneţ. Dodd şi-a explicat motivaţia într-o scrisoare adresată lui Jane Addams. „A fost pentru că văzusem atâta nedreptate şi mici grupuri despotice şi auzisem, nemulţumirile atâtora dintre cei mai buni oameni din ţară, că m-am aventurat cât de departe mi-a permis poziţia şi prin analogie istorică i-am avertizat pe oameni cât s-a putut de solemn asupra liderilor semieducaţi cărora li se permitea să atragă ţara în război.”[394]

Dodd a dat discursului inofensivul titlu „Naţionalismul economic”. Citând ascensiunea şi decăderea lui Cezar şi episoade din istoria franceză, engleză şi americană, Dodd a căutat să avertizeze asupra pericolelor unui guvern „arbitrar şi minoritar” fără ca măcar să menţioneze, de fapt, Germania contemporană. Nu era genul de lucru pe care un diplomat obişnuit l-ar fi făcut, însă Dodd l-a văzut ca împlinind, pur şi simplu, mandatul originar al lui Roosevelt. Mai târziu, apărându-se, Dodd scria: „Preşedintele a subliniat că voia să fiu un reprezentant şi purtător de cuvânt (ocazional) neclintit al idealurilor şi al filosofiei americane”.[395]

Dodd a vorbit într-o sală de banchet de la hotelul Adlon în faţa unui public numeros în care se aflau mai mulţi înalţi oficiali guvernamentali, printre care preşedintele Reichsbank Hjalmar Schacht şi doi reprezentanţi ai ministerului propagandei al lui Goebbels. Dodd ştia că urma să păşească pe un teren foarte periculos. Înţelegea,

de asemenea, dată fiind prezenţa unui mare număr de corespondenţi în sală, că discursul urma să primească acoperire vastă în presa din Germania, America şi Marea Britanie.

Când a început să citească, a observat o frământare tăcută în toată sala. „În momente de mare tensiune", a început el, „oamenii reuşesc prea abil să renunţe la prea multe din vechile lor instrumente sociale şi să se aventureze prea departe pe căi necunoscute. Iar consecinţa este întotdeauna şocul, uneori dezastrul."[396] S-a cufundat apoi în trecutul îndepărtat pentru a-şi începe călătoria conotativă cu exemplele lui Tiberius Gracchus, un lider populist, şi Iuliu Cezar. „Oamenii de stat de azi fără o educaţie temeinică se îndepărtează violent de la scopul ideal al primului Gracchus şi cred că vor găsi mântuire pentru semenii lor chinuiţi în manierele arbitrare ale omului care cade uşor victima tertipurilor ieftine ale obscenei Cleopatra." Ei uită, a spus el, că „Cezarii au reuşit doar pentru o clipă neînsemnată prin raport cu testul la care i-a supus istoria".

El a descris apoi momente similare din istoria Angliei şi cea a Franţei şi a oferit aici exemplul lui Jean-Baptiste Colbert, puternicul ministru al finanţelor din timpul lui Ludovic al XIV-lea. Printr-o aparentă aluzie la relaţia dintre Hitler şi Hindenburg, el a spus audienţei cum lui Colbert „i s-au garantat puteri despotice. El a deposedat sute de mari familii de nou îmbogăţiţi, le-a transferat proprietăţile Coroanei, a condamnat mii la moarte pentru că i s-au împotrivit... Recalcitranta aristocraţie funciară a fost peste tot supusă, parlamentele nu au avut voie să se întrunească." Regimul autocrat a rezistat în Franţa până în 1789, începutul Revoluţiei franceze, când s-a prăbuşit „cu

o puternică bubuitură de trăsnet”. „Guvernele de sus se prăbuşesc la fel de des precum cele de jos; şi fiecare mare prăbuşire aduce o tristă reacţie socială, mii şi milioane de oameni neajutoraţi plătind cu vieţile în nefericitul proces. De ce nu pot oamenii de stat să studieze trecutul şi să evite asemenea catastrofe?”

După alte câteva aluzii, Dodd a ajuns la final. „În concluzie”, a spus el, „se poate spune fără a greşi că nu ar fi nici un păcat dacă oamenii de stat ar învăţa suficientă istorie pentru a înţelege că nici un sistem ce presupune controlul societăţii de către căutători de privilegii nu a sfârşit altfel decât prin năruire.” A nu învăţa din astfel de „gafe ale trecutului”, a spus el, însemna a sfârşi prin a te îndrepta spre „un nou război şi haos”.

Aplauzele, nota Dodd în jurnalul său, „au fost extraordinare”. Descriindu-i momentul lui Roosevelt, Dodd nota că până şi Schacht „a aplaudat extravagant”, aşa cum au făcut-o „toţi ceilalţi germani prezenţi. Nu am observat niciodată o aprobare mai unanimă.”[397] El îi scria secretarului Hull: „Când toată întrunirea s-a încheiat, aproape fiecare dintre germanii prezenţi au venit şi şi-au exprimat amabil asentimentul, ceea ce m-a făcut să îmi zic: «Ai spus ceea ce tuturor li s-a refuzat a spune».”[398] Un oficial de la Deutsche Bank a sunat pentru a-şi exprima asentimentul. El i-a zis lui Dodd: „Tăcuta, însă zbuciumata Germanie, mai ales companiile şi Germania universitară, este în totalitate de partea dumneavoastră şi deosebit de recunoscătoare că sunteţi aici şi puteţi spune ceea ce noi nu putem spune”.[399]

Faptul că aceşti ascultători înţelegeau adevărata intenţie a discursului lui Dodd era evident. Ulterior, Bella Fromm,

responsabila de ştirile mondene de la ziarul Vossische Zeitung, care devenea cu repeziciune o prietenă a familiei Dodd, i-a spus: „Mi-au plăcut foarte mult toate aceste indicii frumos ascunse împotriva lui Hitler şi a hitlerismului”.[400]

Dodd i-a zâmbit larg. „Nu mi-am făcut vreo iluzie în privinţa lui Hitler când am fost numit pe postul din Berlin”, a răspuns el. „Dar am sperat să găsesc măcar oameni decenţi în jurul lui Hitler. Sunt îngrozit să descopăr că toată gaşca nu este altceva decât o hoardă de criminali şi de laşi.”

Mai târziu, Fromm l-a mustrat pe ambasadorul francez în Germania, André François-Poncet, că ratase discursul. Răspunsul lui a cuprins o dilemă fundamentală a diplomaţiei tradiţionale. „Situaţia este foarte dificilă”, a spus el cu un zâmbet.[401] „Cineva devine brusc diplomat şi trebuie să îşi ascundă sentimentele. Trebuie să le facă pe plac superiorilor de acasă şi totuşi să nu fie expulzat de aici, dar mă bucur şi eu că Excelenţa sa, domnul Dodd, nu poate fi corupt de linguşeli şi de înalte onoruri.”

Dodd a fost încurajat de reacţia publicului său. I-a spus lui Roosevelt: „Interpretarea mea asupra acestui lucru este că toată Germania liberală este cu noi – şi mai bine de jumătate din Germania este liberală în adâncul sufletului”.[402]

Reacţia în alte cercuri a fost, în mod evident, mai puţin pozitivă, după cum a aflat foarte curând Dodd. Goebbels a blocat publicarea discursului, deşi trei ziare mari au reprodus totuşi extrase. A doua zi, vineri, Dodd a sosit la biroul ministrului de externe Neurath la o întâlnire stabilită

anterior, dar i s-a spus că Neurath nu-l putea primi – o încălcare clară a uzanţei diplomatice. Într-o telegramă trimisă la Washington în acea după-amiază, Dodd i-a spus secretarului Hull că gestul lui Neurath părea „să reprezinte un grav afront adus guvernului nostru”.[403] Dodd s-a întâlnit, până la urmă, cu Neurath la ora opt în acea seară. Neurath a pretins că fusese prea ocupat pentru a-l primi în timpul zilei, însă Dodd ştia că ministrul nu avusese atât de multe obligaţii presante având în vedere că luase prânzul cu un diplomat neînsemnat. Dodd a scris în jurnalul său că bănuia că Hitler însuşi ar fi putut forţa amânarea „ca un fel de mustrare pentru discursul meu de ieri”.[404]

Spre marea lui surpriză, a observat şi un val de critici din America şi a făcut demersuri pentru a se apăra. I-a trimis imediat lui Roosevelt o copie exactă a discursului, spunându-i preşedintelui că făcea asta deoarece se temea că „acasă se făcuseră unele interpretări stânjenitoare”.[405] În aceeaşi zi, i-a mai trimis o copie şi subsecretarului Phillips, „în speranţa că dumneavoastră, familiarizat cu toate precedentele, puteţi explica secretarului Hull – în cazul în care el sau oricine altcineva din Departament crede că am lezat cumva cauza noastră”.[406]

Dacă se aşteptase ca Phillips să îi ia apărarea, se înşelase.

Phillips şi alţi membri superiori ai Departamentului de Stat, inclusiv Moffat, directorul Biroului de Relaţii cu Europa de Vest, deveneau tot mai nemulţumiţi de ambasador. Aceşti membri de seamă ai „destul de grozavului club” al lui Hugh Wilson au considerat discursul lui Dodd drept o dovadă în plus că acesta nu era omul potrivit pentru acel post. Moffat asemăna în jurnalul lui discursul lui Dodd cu „perdaful tras elevilor de directorul şcolii”.[407] Phillips,

maestru al artei intrigilor de palat, a fost deosebit de încântat de stânjeneala lui Dodd. A ignorat câteva dintre scrisorile lui Dodd, în care ambasadorul cerea îndrumări oficiale sau întreba dacă ar mai fi putut accepta pe viitor să vorbească în public. Phillips i-a răspuns în cele din urmă, cerându-şi scuze, explicând: „m-am îndoit că oricare dintre cuvintele mele v-ar fi putut ajuta ori îndruma pe dumneavoastră, care trăiţi într-o lume complet diferită de aceea în care se află majoritatea ambasadorilor”.[408]

Deşi l-a felicitat pe Dodd pentru „înalta artă” de care dădea dovadă în meşteşugirea unui discurs care îi permitea să îşi exprime gândurile, evitând totodată să lanseze atacuri directe, Phillips l-a şi mustrat uşor: „Pe scurt, sentimentul meu este că un ambasador, care este un oaspete privilegiat al ţării în care este acreditat, ar trebui să aibă grijă să nu exprime în public nimic care să semene a critică la adresa ţării sale de adopţie, deoarece făcând astfel, el pierde ipso facto încrederea însăşi a oficialilor publici a căror bunăvoinţă este atât de importantă pentru succesul misiunii lui”.

Dodd părea a nu pricepe încă, dar unii membri ai acestui club începuseră să facă progrese în campania împotriva lui, cu scopul decisiv de a-l elimina din rândurile lor. În octombrie, vechiul lui prieten, colonelul House, i-a trimis un avertisment discret, indirect. Mai întâi, i-a transmis o veste bună. House tocmai se văzuse cu Roosevelt. „Am fost fericit când preşedintele mi-a spus că a fost deosebit de încântat de activitatea ta la Berlin.”[409]

Însă, apoi, House a făcut o vizită şi Departamentului de Stat. „Cât se poate de strict confidenţial, ei nu au discutat despre tine cu acelaşi entuziasm ca preşedintele”, scria el.

„Am insistat asupra a ceva concret şi tot ce am reuşit să obţin a fost că nu i-ai informat cum s-ar fi cuvenit. Îţi spun asta ca să ştii ce să faci pe viitor.”

*

Sâmbătă, 14 octombrie, la două zile după discursul cu ocazia Zilei lui Columb, Dodd era în toiul unui dineu pe care îl găzduia pentru ataşaţii militari şi navali când a primit o veste îngrijorătoare. Hitler tocmai îşi anunţase decizia de a retrage Germania din Liga Naţiunilor şi de la alte importante conferinţe pentru dezarmare care se desfăşuraseră la Geneva, cu intermitenţe, încă din februarie 1932.

Dodd a găsit un radio şi a auzit imediat vocea răguşită a cancelarului, deşi a fost şocat de absenţa cabotinismului obişnuit al lui Hitler. Dodd a ascultat atent cum Hitler a portretizat Germania drept o ţară bine-intenţionată, dornică de pace, căreia alte naţiuni i se opuneau în dezideratul ei de egalitate în privinţa înarmării. „Nu a fost discursul unui gânditor”, scria Dodd în jurnalul său, „ci al unui sentimental care afirmă că Germania nu a fost nicicum responsabilă pentru Războiul Mondial şi că era victima vrăşmaşilor haini.”[410]

Era o evoluţie uluitoare a lucrurilor. Dodd a înţeles imediat că, dintr-o singură lovitură, Hitler castrase Liga şi practic

anulase Tratatul de la Versailles, declarându-şi fără echivoc intenţia de a reînarma Germania. El a mai anunţat că dizolva Reichstagul şi că avea să organizeze noi alegeri pe 12 noiembrie. Scrutinul urma, de asemenea, să invite publicul să se pronunţe şi asupra politicii externe printr-un referendum cu „da” sau „nu”. Hitler îi ordonase, de asemenea, în secret generalului Werner von Blomber, ministru al apărării, să se pregătească pentru posibile acţiuni militare dacă membrii încercau să impună Tratatul de la Versailles – deşi Blomberg ştia prea bine că mica armată a Germaniei nu putea spera să triumfe contra acţiunilor combinate ale Franţei, Poloniei şi Cehoslovaciei. „Faptul că aliaţii puteau în acest moment să domine cu uşurinţă Germania este la fel de cert precum este şi faptul că o astfel de acţiune ar fi adus sfârşitul celui de-al Treilea Reich în chiar anul naşterii lui”, scria William Shirer în lucrarea sa clasică, The Rise and Fall of the Third Reich, însă Hitler „cunoştea caracterul adversarilor lui internaţionali la fel de precis şi de incredibil pe cât îl evaluase pe cel al oponenţilor lui din ţară.”[411]

Deşi Dodd a continuat să nutrească speranţa că guvernul german avea să devină mai politicos, şi-a dat seama că cele două decizii ale lui Hitler semnalau o deviere ameninţătoare de la moderaţie. Sosise momentul, ştia bine asta acum, să se întâlnească cu Hitler faţă în faţă.

Dodd s-a dus la culcare în seara aceea profund tulburat.

*

Cu puţin timp înainte de ora prânzului, în ziua de marţi, 17 octombrie 1933, „liberalul de neclintit” al lui Roosevelt s-a prezentat în redingotă şi cu joben de mătase pe cap la prima întrevedere cu Adolf Hitler.

Capitolul 19. peţitorul

Putzi Hanfstaengl cunoştea diversele relaţii romantice ale Marthei, dar, în toamna lui 1933, începuse să se gândească la un nou partener pentru ea.

Ajuns să nutrească sentimentul că Hitler ar fi fost un lider mult mai rezonabil dacă s-ar fi îndrăgostit, Hanfstaengl s-a autoproclamat peţitor. Ştia că nu avea să fie uşor. Ca unul dintre cei mai apropiaţi asociaţi ai lui Hitler, ştia că istoricul relaţiilor acestuia cu femei era unul neobişnuit, întunecat de tragedii şi de zvonuri persistente despre un comportament inadecvat. Lui Hitler îi plăceau femeile, dar mai mult ca decor decât ca sursă a intimităţii şi a iubirii. Se vorbea despre numeroase legături, de obicei cu femei mult mai tinere decât el – într-unul dintre cazuri, o adolescentă de 16 ani pe nume Maria Reiter.[412] O femeie, Eva Braun, era cu 23 de ani mai tânără decât el şi îi fusese cu intermitenţe tovarăşă încă din 1929. Totuşi, deocamdată singura sa relaţie obsesivă fusese cu nepoata lui, Geli Raubal. Aceasta fusese găsită împuşcată în apartamentul lui Hitler, cu revolverul lui aproape. Cea mai probabilă explicaţie a fost sinuciderea, modul ales de ea

pentru a scăpa de afecţiunea obsesivă şi plină de gelozie a lui Hitler – acea „posesivitate cleioasă”, cum o numea istoricul Ian Kershaw.[413] Hanfstaengl suspecta că Hitler fusese cândva atras chiar de soţia lui, Helena, dar ea l-a asigurat că nu avea motive să fie gelos. „Crede-mă”, a spus ea, „omul este asexuat, nu bărbat.”[414]

Hanfstaengl a sunat-o pe Martha acasă.

„Hitler are nevoie de o femeie”, a spus el.[415] „Hitler ar trebui să aibă o americancă – o femeie adorabilă ar putea schimba întregul destin al Europei.”

A trecut apoi la subiect: „Martha”, a spus el, „tu eşti femeia!”

Partea a IV-a. Suferinţele unui schelet

Tiergarten, ianuarie 1934

(ullstein bild/The Granger Collection, New York)

Capitolul 20. Sărutul Führerului

Dodd a urcat scara largă ce ducea la biroul lui Hitler, la fiecare cotitură întâlnind membri SS cu braţul ridicat în stilul „Ave Cezar”, după spusele lui Dodd însuşi. El a plecat capul ca răspuns la salut şi a intrat, în cele din urmă, în antecamera biroului lui Hitler. După câteva momente, uşa neagră şi înaltă a biroului s-a deschis. Ministrul de externe Neurath a ieşit pentru a-l întâmpina pe Dodd şi a-l conduce la Hitler. Biroul era o încăpere imensă, de aproximativ 15 metri pe 15, după estimările lui Dodd, cu plafon şi pereţi decoraţi din abundenţă de ornamente. Hitler, „îngrijit şi ţeapăn”, purta un costum obişnuit.[416] Dodd a observat că arăta mai bine decât în fotografiile din ziare.

Chiar şi aşa, Hitler nu a făcut o impresie deosebită. Rareori o făcea. La începutul ascensiunii sale, era uşor pentru cei care îl întâlneau pentru prima oară să îl considere o nulitate. Avea rădăcini plebee şi nu se făcuse remarcat în nici un fel, nici în război, nici în muncă, nici în artă, deşi în acest ultim domeniu se credea foarte talentat. Se spunea despre el că era indolent. Se trezea târziu, muncea puţin şi se înconjura de membri mai puţin strălucitori ai partidului, în

prezenţa cărora se simţea cel mai confortabil, un anturaj de suflete mediocre pe care Putzi Hanfstaengl le poreclea ironic „Chauffeureska”, alcătuit din gărzi de corp, aghiotanţi şi şoferi.[417] Adora filmele – King Kong era preferatul lui – şi muzica lui Richard Wagner.[418] Se îmbrăca prost. În afară de mustaţa caracteristică şi de ochi, trăsăturile chipului său erau vagi şi deloc impresionante, ca şi cum ar fi fost modelate din lut niciodată ars. Amintindu-şi prima sa impresie despre Hitler, Hanfstaengl scria: „Hitler arăta ca un frizer de la periferie în ziua lui liberă”.[419]

Cu toate acestea, omul avea o remarcabilă abilitate de a se transforma în ceva mult mai fascinant, mai ales când vorbea în public ori în timpul întâlnirilor private când un subiect anume îl înfuria. Mai avea, de asemenea, darul de a radia o aură de sinceritate care îi orbea pe privitorii ce nu mai vedeau adevăratele lui motive şi convingeri, deşi Dodd nu ajunsese încă să aprecieze acest aspect al caracterului său.

Dodd a ridicat mai întâi problema numeroaselor atacuri împotriva americanilor.[420] Hitler s-a comportat cordial şi spăşit, asigurându-l pe Dodd că făptaşii tuturor acestor atacuri „vor fi pedepsiţi exemplar”. De asemenea, el a promis că va face publice pe scară largă decretele sale anterioare care scuteau străinii de salutul lui Hitler. După o conversaţie amabilă despre datoriile Germaniei către creditorii americani, Dodd a trecut la subiectul cel mai arzător pentru el, „vestea trăsnet care i-a şocat pe toţi sâmbăta trecută” – decizia lui Hitler de a se retrage din Liga Naţiunilor.

Când Dodd l-a întrebat de ce retrăsese Germania din Ligă, Hitler a devenit vădit nervos. A atacat Tratatul de la Versailles şi eforturile Franţei de a menţine superioritatea în înarmare faţă de Germania. Şi-a exprimat dezgustul faţă de „umilinţa” de a menţine Germania într-o stare de inferioritate, incapabilă să se apere împotriva vecinilor ei.

Furia subită a lui Hitler l-a speriat pe Dodd. A încercat să pară netulburat, mai puţin un diplomat acum decât un profesor care se confruntă cu un elev surescitat. I-a spus lui Hitler: „Există o nedreptate evidentă în atitudinea Franţei; însă pierderea unui război este totdeauna urmată de nedreptate”. Dodd a dat exemplul consecinţelor Războiului Civil American şi al tratamentului „teribil” pe care Nordul l-a aplicat Sudului.

Hitler l-a fixat cu privirea. După un scurt moment de tăcere, conversaţia s-a reluat, iar, preţ de câteva clipe, cei doi bărbaţi s-au angajat în ceea ce Dodd descria drept „un schimb de amabilităţi”. Dar apoi Dodd a întrebat dacă „un incident de la graniţa cu Polonia, Austria ori Franţa, care ar atrage un inamic în Reich” ar fi de ajuns pentru ca Hitler să declanşeze un război.

„Nu, nu”, a insistat Hitler.

Dodd a continuat. Să presupunem, a spus el, că un astfel de incident ar urma să implice Valea Ruhrului, o regiune industrială faţă de care germanii erau deosebit de sensibili. Franţa ocupase Ruhrul din 1923 până în 1925, provocând mari tulburări economice şi politice în Germania. În eventualitatea unei alte astfel de incursiuni, a întrebat Dodd, ar răspunde Germania militar pe cont

propriu sau ar convoca o conferinţă internaţională pentru rezolvarea situaţiei?

„Aceasta ar fi intenţia mea”, a spus Hitler, „dar s-ar putea să nu reuşim să ţinem în frâu poporul german.”

Dodd a spus: „Dacă aţi aştepta şi aţi convoca o conferinţă, Germania şi-ar redobândi popularitatea în exterior”.

Întâlnirea s-a încheiat curând. Durase 45 de minute. Deşi fusese o întâlnire dificilă şi ciudată, Dodd a părăsit totuşi cancelaria convins că Hitler era sincer în dorinţa lui de pace. Era însă îngrijorat pentru că încălcase probabil din nou legile diplomaţiei. „Poate că am fost prea franc”, îi scria el mai târziu lui Roosevelt, „dar a trebuit să fiu onest.”[421]

La ora 6:00 în seara acelei zile, Dodd a trimis o telegramă de două pagini secretarului Hull în care făcea sumarul întâlnirii, încheind astfel: „Efectul total al întrevederii a fost mai favorabil din punct de vedere al menţinerii păcii mondiale decât m-am aşteptat”.[422]

Dodd i-a împărtăşit aceste impresii şi consulului general Messersmith, care i-a trimis apoi o scrisoare subsecretarului Phillips – una caracteristic de lungă, date fiind cele 18 pagini – în care părea decis să submineze credibilitatea lui Dodd. A pus la îndoială evaluarea pe care i-o făcuse Dodd lui Hitler. „Asigurările cancelarului au fost atât de satisfăcătoare şi de neaşteptate că eu le cred prea bune pentru a fi adevărate”, scria Messersmith.[423] „Nu trebuie să uităm, cred, că atunci când Hitler spune ceva, pe moment crede şi el că este adevărat. El este, în principiu, sincer; dar este totodată şi un fanatic.”

Messersmith a îndemnat la scepticism în privinţa declaraţiilor solemne ale lui Hitler. „Eu cred că, pentru moment, el chiar doreşte pacea, dar este o pace aşa cum o pricepe el şi cu o forţă armată tot mai eficientă de rezervă, pentru a-şi impune voinţa când acest lucru va fi esenţial.” A reiterat convingerea că guvernul lui Hitler nu putea fi văzut ca o entitate raţională: „Sunt implicate atâtea cazuri patologice încât ar fi imposibil să se spună de la o zi la alta ce se va mai întâmpla, la fel cum paznicului unui azil de nebuni i-ar fi imposibil să spună ce vor face pacienţii ora sau ziua următoare”.

Messersmith a îndemnat la precauţie, avertizându-l practic pe Phillips să fie sceptic cu privire la convingerea lui Dodd că Hitler dorea pacea. „În momentul de faţă, eu cred... că trebuie să ne ferim de orice fel de optimism nejustificat care se poate isca din declaraţiile aparent satisfăcătoare ale cancelarului.”

*

În dimineaţa rendez-vous-ului pe care Putzi Hanfstaengl îl aranjase pentru Martha cu Hitler, ea s-a îmbrăcat cu grijă, înţelegând că fusese „desemnată să schimbe soarta Europei”.[424] Pentru ea părea o distracţie grozavă. Era curioasă să îl cunoască pe acest bărbat pe care îl considerase cândva un clovn, dar despre care era convinsă acum că era „o personalitate plină de şarm şi

genială, care trebuie să aibă o mare putere şi farmec”. S-a decis să se îmbrace cu „cel mai nevinovat şi interesant lucru dintre cele mai bune” pe care le avea, nimic prea extravagant sau revelator, pentru că idealul naziştilor era femeia care se farda puţin, îşi răsfăţa bărbatul şi făcea cât mai mulţi copii cu putinţă. Bărbaţii germani, scria ea, „vor ca femeile lor să fie văzute şi nu auzite, şi văzute doar ca nişte accesorii ale masculilor spendizi pe care îi însoţesc.” S-a decis să poarte un văl.

Hanfstaengl a luat-o cu maşina lui uriaşă şi a condus-o la Kaiserhof, şapte străzi mai încolo, în Wilhelmplatz, chiar în colţul de sud-est al Tiergarten. Un hotel maiestuos, cu un hol cavernos şi un portic arcuit la intrare, Kaiserhof fusese casa lui Hitler până să devină cancelar. Acum Hitler lua adesea prânzul sau ceaiul în hotel, înconjurat de gaşca Chauffeureska.

Hanfstaengl aranjase să se întâlnească la masa de prânz cu încă cineva, un tenor polonez, Jan Kiepura, în vârstă de 31 de ani. Hanfstaengl, binecunoscut şi inconfundabil, a fost tratat cu deferenţă de către personalul restaurantului. Odată aşezată, Martha şi cei doi bărbaţi au conversat la o ceaşcă de ceai, aşteptând. Deodată, la intrarea în restaurant s-a stârnit agitaţie, urmată de inevitabilul huruit de scaune date la o parte şi de strigătul „Heil Hitler”.

Hitler şi grupul lui – inclusiv, da, şoferul – s-au aşezat la mese alăturate. Mai întâi, Kiepura a fost adus la masa lui Hitler. Cei doi au discutat despre muzică. Hitler nu ştia că, după legea nazistă, Kiepura era categorisit drept evreu după mamă. Câteva momente mai târziu, Hanfstaengl a venit lângă ei şi s-a aplecat la urechea lui Hitler. A revenit

apoi la Martha cu vestea că Hitler putea acum să stea de vorbă cu ea.

Ea s-a dus la masa lui Hitler şi a rămas în picioare o clipă, până când Hitler s-a ridicat să o salute. I-a luat mâna şi i-a sărutat-o şi i-a şoptit câteva cuvinte în germană. Ea l-a privit acum mai de aproape: „o faţă plăpândă, delicată, cu pungi sub ochi, buze cărnoase şi o structură osoasă facială foarte firavă". Din această perspectivă, scria ea, mustaţa „nu părea atât de ridicolă pe cât arăta în fotografii – de fapt, abia am observat-o". Ceea ce a observat însă, au fost ochii lui. Auzise din altă parte că privirea lui avea ceva pătrunzător şi intens, iar acum, a înţeles numaidecât. „Ochii lui Hitler", scria ea, „erau uluitori şi memorabili – păreau să fie de un albastru-pal, erau intenşi, fermi, hipnotici."

Totuşi, atitudinea lui era gentilă – „exagerat de gentilă", scria ea – mai degrabă a unui adolescent timid decât a unui dictator necruţător. „Discret, comunicativ, informal, avea un fel de farmec cuminte, aproape o tandreţe în vorbă şi în priviri", scria ea.

Hitler s-a întors acum din nou către tenor şi, cu ceea ce părea real interes, a reluat conversaţia despre muzică.

„Părea modest, de clasă mijlocie, mai degrabă şters şi conştient de sine – şi totuşi cu această tandreţe bizară şi neajutorare fascinantă", scria Martha. „Era greu de crezut că bărbatul acela este unul dintre cei mai puternici oameni din Europa."

Martha şi Hitler şi-au dat mâna încă o dată, iar el i-a sărutat-o pentru a doua oară. Ea s-a întors la masa ei şi la Hanfstaengl.

Au rămas în restaurant încă puţin, la un ceai, trăgând cu urechea la conversaţia neîntreruptă dintre Kiepura şi Hitler. Din când în când, Hitler se uita la ea, cu ceea ce ea a considerat „priviri curioase, stânjenitoare”.

În seara aceea, la cină, Martha le-a povestit părinţilor ei totul despre întâlnirea de peste zi şi despre cât de fermecător şi calm fusese Führer-ul. Dodd a fost amuzat şi a conchis că „Hitler nu era un bărbat neatrăgător la nivel personal”.[425]

Dodd a tachinat-o pe Martha, spunându-i să reţină exact locul unde buzele lui Hitler i-au atins mâna şi recomandându-i ca, dacă „va trebui”, să îşi spele acea mână, să o facă cu mare grijă şi numai împrejurul locului sărutat de el.

Ea scria: „M-am necăjit puţin, căci m-a scos din sărite”.[426]

Martha şi Hitler nu s-au mai întâlnit a doua oară, iar ea nici nu s-a aşteptat vreodată la modul serios că se vor reîntâlni, deşi, aşa cum avea să devină limpede câţiva ani mai târziu, Martha chiar revenise în mintea lui Hitler în mai multe ocazii. Ea însăşi nu dorise decât să îl cunoască pe acest bărbat şi să îşi satisfacă o curiozitate personală. Existau alţi bărbaţi în anturajul ei pe care îi considera infinit mai atrăgători.

Unul dintre aceştia revenise, cu o invitaţie pentru o întâlnire deosebit de neobişnuită. La sfârşitul lui

octombrie, Rudolf Diels se întorsese în Berlin şi în vechea sa funcţie de comandant al Gestapoului, în mod paradoxal cu şi mai multă putere decât înaintea exilului în Cehoslovacia. Himmler nu doar că îşi ceruse scuze pentru percheziţia din casa lui Diels, dar şi promisese să îl numească pe Diels Standartenführer, sau colonel, în SS.

Diels i-a mulţumit încruntat: „Promovându-mă în grad de Obersturmbannführer der SS, mi-aţi făcut o bucurie atât de mare că nu poate fi exprimată în aceste neînsemnate cuvinte de mulţumire”.[427]

În siguranţă, în sfârşit şi pentru moment, Diels a invitat-o pe Martha să participe la o viitoare întrunire a Reichstagului pentru procesul incendierii, care avea loc la Curtea Supremă din Leipzig de aproape o lună, dar care urma să se reconvoace la Berlin, la scena crimei. Procesul ar fi trebuit să fie unul scurt şi să se încheie cu condamnări şi, ideal, cu pedepse cu moartea pentru toţi cei cinci acuzaţi, dar nu evoluase aşa cum sperase Hitler.

Acum, un „martor” special urma să apară în faţa instanţei.

Capitolul 21. Problema cu George

În Germania, fusese pus în mişcare un mare mecanism care împingea inexorabil ţara spre o zonă sumbră străină amintirii lui Dodd despre vechea Germanie pe care o cunoscuse ca student. Pe măsură ce toamna avansa, iar

Tiergarten se umplea de culoare, el îşi dădea din ce în ce mai mult seama câtă dreptate avusese în Chicago, în primăvara acelui an, când observase că temperamentul lui era complet nepotrivit „înaltei diplomaţii” şi rolului de mincinos supus. El voia să aibă un efect: să facă Germania să vadă pericolele actualului ei drum şi să împingă guvernul lui Hitler pe un curs mai uman şi mai raţional. Cu toate aceastea, aproape înţelegea că avea prea puţină putere pentru a face asta. Fixaţia naziştilor pentru puritatea rasială i se părea deosebit de stranie. Începuse să circule un proiect de nou cod penal care propunea puritatea rasială ca element-cheie al legii germane. Viceconsulul american de la Leipzig, Henry Leverich, considera proiectul un document extraordinar, scriind chiar o analiză: „Pentru prima oară în istoria legală a Germaniei, proiectul de cod conţine sugestii clare despre protejarea Rasei Germane de ceea ce este considerat dezintegrare provocată de o amestecare de sânge evreiesc şi de culoare”.[428] Dacă acest cod devenea lege – iar el nu avea vreo îndoială că aşa urma să se întâmple – atunci, din acel moment încolo, „se va considera o crimă dacă un bărbat arian sau o femeie ariană se va căsători cu o femeie sau un bărbat evreu sau de culoare”. El nota, de asemenea, că acest cod acorda cea mai mare însemnătate protejării familiei, interzicând astfel avortul, cu excepţia situaţiei în care instanţa ar fi autorizat procedura dacă progenitura era un amestec de sânge german cu sânge evreiesc sau de culoare. Viceconsulul Leverich scria: „Judecând după relatările din presă, este mai mult decât cert că această secţiune din proiect va deveni lege”.

O altă lege nou propusă i-a atras cu precădere atenţia lui Dodd – o lege „care permite uciderea incurabililor”, după

cum o descria el într-un memorandum către Departamentul de Stat, datat 26 octombrie 1933.[429] Pacienţii grav bolnavi puteau solicita eutanasierea însă, dacă ei nu puteau face această solicitare, familiile o puteau face pentru ei. Această propunere, „alături de legislaţia deja adoptată ce reglementează sterilizarea persoanelor afectate de imbecilitate ereditară sau alte defecte similare, este pe aceeaşi linie cu ţelul lui Hitler de a creşte standardul fizic al poporului german”, scria Dodd. „Conform filosofiei naziste, numai germanii care sunt corespunzători fizic aparţin celui de-al Treilea Reich, aceştia fiind cei de la care se aşteaptă să aibă familii numeroase.”

Atacurile împotriva americanilor continuau, în ciuda protestelor lui Dodd, iar judecarea vechilor cazuri părea că e întârziată, în cel mai bun caz. Pe 8 noiembrie, Dodd a primit din partea Ministerului de Externe german informarea că nu se va face nici o arestare în cazul atacului asupra fiului lui H.V. Kaltenborn deoarece Kaltenborn senior „nu şi-a putut aminti nici numele nici numărul carnetului de partid al făptaşului, astfel neputând fi găsite deloc alte indicii care să fie utile în investigaţii”.[430]

Poate că din cauza acestui sentiment crescând de inutilitate, Dodd şi-a îndreptat atenţia dinspre domeniul relaţiilor internaţionale către starea relaţiilor din propria ambasadă. Dodd s-a trezit că atenţia lui de jeffersonian modest era tot mai mult atrasă de neajunsurile echipei lui şi de extravaganţa îndeletnicirilor din ambasadă.

Şi-a intensificat campania împotriva costurilor telegramelor şi lungimea şi redundanţa rapoartelor, toate acestea fiind consecinţa, considera el, prezenţei atâtor

oameni bogaţi în departament. „Membrii bogaţi ai personalului vor să se bucure de cocteiluri după-amiaza, de jocuri de cărţi seara şi să se trezească la ora 10 a doua zi dimineaţa”, îi scria el secretarului Hull.[431] „Asta duce la reducerea eficienţei studiului şi a muncii... făcând totodată oamenii indiferenţi la costurile rapoartelor şi ale telegramelor lor.” Telegramele trebuiau reduse la jumătate, scria el. „Obiceiul înrădăcinat aici rezistă eforturilor mele de a scurta telegramele într-atât încât oamenii fac «crize» când le şterg fragmente întregi. Va trebui să le scriu eu însumi...”

Ceea ce Dodd nu reuşea încă să înţeleagă pe deplin era faptul că, plângându-se de bogăţia, de obiceiurile vestimentare şi de muncă ale funcţionarilor ambasadei, el îi ataca, de fapt, pe subsecretarul Phillips, pe şeful Biroului de Relaţii cu Europa de Vest, Moffat, şi pe colegii acestora, chiar oamenii care susţineau şi sprijineau cultura serviciilor externe – aşa-zisul Club Pretty Good – pe care Dodd o considera jalnică. Ei au considerat plângerile lui referitoare la costuri ca fiind ofensatoare, incomode şi derutante, mai ales dată fiind natura corespondenţei lui. Oare chiar nu erau chestiuni de o mai mare importanţă care necesitau atenţie?

În special Phillips s-a simţit ofensat şi a cerut întocmirea unui studiu de către divizia de comunicare a Departamentului de Stat care să compare volumul de telegrame de la Berlin cu cel de la alte ambasade. Şeful diviziei, un anume D.A. Salmon, a descoperit că Berlinul trimisese cu trei telegrame mai puţin decât Mexico City şi doar cu patru mai multe decât mica legaţie din Panama. Salmon a scris: „S-ar părea că, având în vedere situaţia deosebită din Germania, telegramele de la Ambasada

americană de la Berlin au fost foarte puţine de când ambasadorul Dodd a preluat postul”.[432]

Phillips i-a trimis raportul lui Dodd cu o scrisoare însoţitoare de trei rânduri, în care, pufnind aristocratic, cita recenta menţiune a lui Dodd referitoare la „orgia telegramelor în ambasada de la Berlin”.[433] Phillips a scris: „Considerând că v-ar putea interesa, primiţi ataşat o copie a raportului”.

Dodd a răspuns: „Să nu credeţi că paralela domnului Salomon între activitatea mea şi cea a prietenului meu din Mexic, domnul Daniels, mă afectează în vreun fel. Domnul Daniels este prietenul meu de când aveam 18 ani; prin urmare, ştiu că domnia sa nu ştie cum să condenseze rapoartele!”[434]

*

Dodd credea că o relicvă de exces din trecut – „un alt vestigiu straniu”, cum i-a spus el lui Phillips – era aceea că ambasada lui avea prea mulţi angajaţi, mai ales prea mulţi angajaţi evrei.[435] „Avem aici şase sau opt angajaţi din «poporul ales» în cele mai importante, dar vizibile, posturi”, scria el. Câţiva dintre ei erau cei mai buni angajaţi ai lui, după cum singur recunoştea, dar se temea ca prezenţa lor în echipă să nu afecteze relaţiile ambasadei cu guvernul lui Hitler, şi astfel activitatea

cotidiană a ambasadei. „Nu m-aş gândi nici măcar o clipă la transfer. Cu toate acestea, numărul este prea mare, iar unul dintre ei” – se referea la Julia Swope Lewin, recepţionera ambasadei – „este atât de zelos şi la vedere în fiecare zi, încât aud ecouri din cercurile semioficiale.” El a mai dat exemplu contabilului ambasadei, care, deşi „foarte competent”, era, de asemenea, „unul din «poporul ales», lucru care îl dezavantajează oarecum faţă de băncile de aici”.

Aşa stând lucrurile, Dodd era îngrijorat, într-un mod destul de ciudat, şi de George Messersmith. „Funcţia lui este importantă, iar el este foarte capabil”, îi scria Dodd lui Hull, „însă oficialii germani i-au spus unuia dintre funcţionarii de aici: «Şi el este evreu». Eu nu sunt rasist, însă, avem un mare număr de evrei aici, iar asta afectează activitatea şi îmi îngreunează povara.”[436]

Cel puţin pentru moment, Dodd părea să nu ştie că Messersmith nu era, de fapt, evreu. Se lăsase, din câte se părea, păcălit de un zvon lansat de Putzi Hanfstaengl după ce Messersmith îl admonestase public în timpul unui eveniment al ambasadei pentru că îi făcuse avansuri neadecvate unei invitate.[437]

Presupunerile lui Dodd trebuie să îl fi deranjat pe Messersmith, căruia îi era greu să asculte speculaţiile oficialilor nazişti despre cine era evreu şi cine nu. Vineri, 27 octombrie, Messersmith a organizat o masă de prânz la el acasă, ocazie cu care l-a prezentat pe Dodd câtorva nazişti deosebit de înverşunaţi, pentru a-l ajuta pe Dodd să perceapă adevăratul caracter al partidului. Un nazist aparent sobru şi inteligent a declarat drept realitate o convingere comună în rândurile membrilor de partid

conform căreia preşedintele Roosevelt şi soţia lui aveau doar consilieri evrei. Messersmith i-a scris a doua zi subsecretarului Phillips: „Ei par să creadă că, dat fiind faptul că avem evrei în funcţii oficiale sau că persoane importante de acasă au prieteni evrei, politica noastră este dictată doar de evrei şi că, mai ales, preşedintele şi doamna Roosevelt duc o propagandă antigermană sub influenţa prietenilor şi a consilierilor evrei”.[438] Messersmith a raportat cum îl făcuse acest lucru să-i sară muştarul. „Le-am spus că nu trebuie să creadă că dacă există o mişcare antisemită în Germania, oamenii cu gânduri şi cu intenţii bune din Statele Unite vor renunţa să se asocieze cu evrei. Am spus că aroganţa unora dintre liderii partidului de aici este cel mai mare defect al lor, iar sentimentul pe care îl au că şi-ar putea impune punctul de vedere asupra restului lumii este una dintre cele mai mari slăbiciuni ale lor.”

El a numit o astfel de gândire un exemplu al „extraordinarei mentalităţi” care predomina în Germania. „Vă va fi greu să credeţi că astfel de noţiuni chiar există în rândul oamenilor de valoare din guvernul german”, i-a spus el lui Phillips, „dar faptul că există mi-a fost arătat clar, iar eu m-am folosit de ocazie pentru a face limpede, într-un limbaj foarte ferm, cât de mult greşesc şi cât de mult rău le face o astfel de aroganţă.”

Dată fiind propria antipatie a lui Phillips faţă de evrei, este uşor să ne imaginăm ce a crezut el cu adevărat despre observaţiile lui Messersmith, însă nu există evidenţe istorice asupra acestui aspect.

Ceea ce se ştie însă este faptul că, în rândul populaţiei americane cu înclinaţii antisemite, preşedinţia lui Franklin

Roosevelt era considerată ironic „administraţia Rosenberg”.[439]

*

Tendinţa lui Dodd de a crede că Messersmith era evreu nu avea legătură cu propriul antisemitism rudimentar, ci părea mai degrabă a fi un simptom al îndoielilor mai profunde pe care începuse să le aibă cu privire la consulul general. El se întreba tot mai des dacă Massersmith era întru totul de partea lui.

Nu a pus niciodată la îndoială competenţa ori curajul lui Messersmith când acesta vorbea deschis despre cetăţeni sau interese americane lezate şi recunoştea că Messersmith „are multe surse de informaţii pe care eu nu le am”.[440] Însă, în două scrisori adresate subsecretarului Phillips, scrise la două zile distanţă, Dodd a sugerat că Messersmith îşi depăşise perioada de şedere la Berlin. „Trebuie să adaug că el se află de trei sau patru ani în toiul unor vremuri foarte tulburătoare şi agitate”, scria Dodd într-una din scrisori, „iar eu cred că a dezvoltat o sensibilitate, poate chiar o ambiţie, care tinde să îl facă nervos şi nemulţumit. Acest lucru poate fi prea mult.”[441]

Dodd a dat puţine dovezi pentru aprecierea sa. A izolat doar un cusur cu o oarecare claritate, şi acela a fost tendinţa lui Messersmith de a scrie rapoarte foarte lungi

asupra tuturor lucrurilor, grave sau lipsite de importanţă. Dodd i-a spus lui Phillips că rapoartele lui Messersmith ar fi putut fi reduse la jumătate „fără nici cea mai mică pagubă” şi că omul trebuia să fie mai judicios în alegerea subiectelor.[442] „Hitler nu poate nici măcar să-şi uite pălăria în avion, că se şi trimite un raport despre asta.”

Rapoartele, însă, erau pentru Dodd mai degrabă un pretext de care se folosea, un simbol al surselor de nemulţumire care erau pentru el mai greu de izolat. La mijlocul lui noiembrie, nemulţumirea lui faţă de Messersmith începuse să se transforme în neîncredere. Simţea că Messersmith râvnea la postul lui şi vedea nesfârşita producţie de rapoarte drept o manifestare a ambiţiilor lui. „Mi se pare”, îi spunea Dodd lui Phillips, „că el are sentimentul că se pregăteşte o promovare şi cred că serviciile lui o impun; dar nu sunt sigur dacă nu cumva cea mai folositoare perioadă a activităţii lui aici s-a încheiat. Ştiţi şi dumneavoastră la fel de bine ca mine că circumstanţele şi condiţiile, uneori chiar şi dezamăgirile, fac din transferul până şi al celor mai abili oficiali guvernamentali decizia cea mai înţeleaptă.”[443] Îi cerea lui Phillips să discute situaţia cu şeful serviciului consular Wilbur Carr „pentru a vedea dacă aşa ceva nu se poate face”.

Scrisoarea se încheia astfel: „Nu cred că mai este nevoie să spun că sper că toate acestea vor rămâne strict confidenţiale”.

Faptul că Dodd îşi imagina că Phillips va păstra secretul arată că el nu ştia că Phillips şi Messersmith corespondau cu regularitate în afara schimbului de rapoarte oficiale. Când Phillips i-a răspuns lui Dodd la sfârşitul lui noiembrie,

a pus în scrisoare şi un strop din ironia-i caracteristică, tonul fiind lejer şi agreabil până într-acolo încât sugera că îi făcea pe plac lui Dodd, receptiv şi totodată dispreţuitor. „Scrisorile şi rapoartele consulului general sunt foarte interesante, dar ar trebui reduse la jumătate – după cum spuneţi dumneavoastră. Mult succes! Mă aştept ca dumneavoastră să extindeţi această atât de necesară reformă!”[444]

*

Duminică, 29 octombrie, pe la prânz, Dodd se plimba pe Tiergartenstrasse, îndreptându-se spre Hotel Esplanade.[445] A observat o procesiune de proporţii a Batalioanelor de Asalt în cămăşile lor brune îndreptându-se spre el. Pietonii se opreau, strigau „Heil Hitler” şi salutau cu braţele ridicate.

Dodd s-a întors şi a intrat în parc.

Capitolul 22. Martorul purta cizme de militar

Vremea s-a răcit, şi cu fiecare zi ce trecea, amurgul nordic părea din ce în ce mai vizibil. Bătea vântul, ploua, era ceaţă. În acel noiembrie, staţia meteorologică de la Aeroportul Tempelhof avea să înregistreze perioade de ceaţă în 14 din 30 de zile. Biblioteca din casa de pe Tiergartenstrasse 27a a devenit irezistibil de confortabilă, cărţile şi pereţii îmbrăcaţi în damasc căpătau reflexe chihlimbarii de la flăcările din şemineul imens. Pe 4 noiembrie, o zi de sâmbătă de la sfârşitul unei săptămâni deosebit de mohorâte, cu ploaie şi vânt, Martha a pornit spre clădirea Reichstag-ului, unde se improvizase o sală de judecată pentru sesiunea de la Berlin a marelui proces al incendierii. Avea la ea un bilet de acces primit de la Rudolf Diels.

Clădirea era înconjurată de poliţişti cu carabine şi săbii – „haite" întregi, conform comentariului unui observator. Oricine încerca să intre, era oprit şi controlat. 82 de corespondenţi străini umpleau la refuz galeria presei din fundul sălii. Cei cinci judecători, conduşi de preşedintele juriului, Wilhelm Bünger, purtau robe stacojii. În public erau bărbaţi în uniformele negre ale SS-ului şi în cele brune ale SA-ului, dar şi civili, oficiali guvernamentali şi diplomaţi. Martha s-a speriat când a constatat că biletul ei o plasa nu doar la nivelul principal, dar şi în faţa sălii de judecată, printre diverşi demnitari. „Am intrat, inima a început să îmi bată în gâtlej când am fost condusă la un loc mult prea aproape de primul rând", îşi amintea ea.[446]

Sesiunea din acea zi era programată să înceapă la nouă şi un sfert, însă martorul vedetă, Hermann Göring, întârzia. Probabil, pentru prima oară de când începuseră depoziţiile în septembrie, în sală era cu adevărat o atmosferă încărcată de suspans. Procesul ar fi trebuit să fie scurt şi

să reprezinte pentru naziști o scenă mondială pe care să poată condamna nenorocirile comunismului şi să combată, în acelaşi timp, convingerea larg răspândită că ei înşişi fuseseră cei care puseseră focul. În schimb, în ciuda dovezilor clare că preşedintele juriului îi favoriza pe reclamanţi, procesul se desfăşurase ca un adevărat proces, în care ambele părţi prezentaseră tone de dovezi. Statul spera să dovedească faptul că toţi cei cinci inculpaţi jucaseră un rol în incendiu, în ciuda insistenţelor lui Marinus van der Lubbe, care susţinea că el era singurul vinovat. Procurorii au adus în instanţă nenumăraţi experţi în încercarea de a demonstra că daunele aduse clădirii erau mult mai extinse, cu prea multe mici focuri puse în prea multe locuri pentru a fi lucrarea unui singur piroman. Pe parcurs, conform lui Fritz Tobias, autorul consemnărilor iniţiale despre incendiu şi consecinţele acestuia, ceea ce se dorise un proces interesant, revelator, devenise, în schimb, „un abis nesfârşit de plictiseală”.[447]

Până acum.

Göring trebuia să sosească în orice clipă. Faimos de nestatornic şi de direct, amator de îmbrăcăminte extravagantă şi mereu dornic să fie în centrul atenţiei, toată lumea se aştepta de la Göring să anime puţin procesul. Sala era plină de foşnet de flanel şi mohair, oamenii întorcându-se neîncetat cu privirea către fundul sălii, unde era intrarea.

A trecut o jumătate de oră, iar Göring tot nu a apărut. Nici Diels nu era nicăieri de văzut.

Pentru a-şi umple timpul, Martha a început să-i studieze pe inculpaţi. Era acolo Ernst Torgler, deputat al Partidului

Comunist în Reichstag înainte de ascensiunea lui Hitler, cu o faţă palidă şi obosită. Mai erau şi trei comunişti bulgari – Gheorghi Dimitrov, Simon Popov şi Vasili Tanev – care „păreau duri, deşi, oarecum indiferenţi”.[448] Inculpatul-cheie, van der Lubbe, oferea „una dintre cele mai groaznice privelişti pe care am văzut-o vreodată în formă umană. Mare, mătăhălos, cu chip şi trup animalice, era atât de respingător şi de degenerat că abia am putut să îl privesc.”

A trecut o oră. Tensiunea din sală creştea pe măsură ce nerăbdarea şi aşteptarea se contopeau.

În fundul sălii s-a iscat forfotă – tropăit de bocanci şi ordine scurte, când Göring şi Diels au intrat în mijlocul unei avangarde de bărbaţi în uniforme. Göring, 40 de ani, 110 kilograme sau mai mult, păşea încrezător spre faţa sălii într-o tunică de vânătoare brună, pantaloni de călărie şi cizme brune perfect lustruite care îi ajungeau până la genunchi. Nimic din toate acestea nu îi putea masca pântecul voluminos nici asemănarea pe care o avea cu „fundul unui elefant”, după cum l-a descris un diplomat american.[449] Diels, într-un costum negru frumos croit, era ca o umbră suplă.

„Toată lumea a sărit în picioare ca electrocutată”, observa un reporter suedez, „şi toţi germanii, inclusiv judecătorii, au ridicat braţul drept pentru salutul lui Hitler.”[450]

Diels şi Göring s-au aşezat împreună în faţa sălii, foarte aproape de Martha. Cei doi bărbaţi au început să discute încet.

Preşedintele juriului l-a invitat pe Göring să ia cuvântul. Göring a păşit în faţă. Arăta pompos şi arogant, îşi amintea Martha, dar ea a observat totodată şi o undă de nelinişte.

Göring s-a lansat într-un discurs pregătit dinainte, care a durat aproape trei ore. Cu o voce dură şi răguşită, ridicată din când în când până la nivelul strigătului, el s-a dezlănţuit împotriva comunismului, a inculpaţilor şi a actului incendierii comis de aceştia împotriva Germaniei. Strigăte de „Bravo!” şi aplauze puternice au umplut sala.

„Cu o mână gesticula aprig”, scria Hans Gisevius în memoriile sale despre Gestapo; „cu batista parfumată din cealaltă mână îşi ştergea sudoarea de pe frunte.”[451] Încercând să surprindă atmosfera momentului, Gisevius a descris chipurile celor trei cei mai importanţi actori din sală – „al lui Dimitrov, plin de dispreţ, al lui Göring, desfigurat de furie, al preşedintelui juriului, Bünger, alb de frică”.

Şi mai era şi Diels, atrăgător, oacheş, cu o expresie indescifrabilă. Diels ajutase la interogarea lui van der Lubbe în noaptea incendiului şi concluzionase că suspectul era un „nebun” care chiar pusese focul de unul singur. Hitler şi Göring, însă, deciseseră imediat că Partidul Comunist era în spatele incendiului şi că focul era lovitura de deschidere a unei revolte şi mai mari. În acea primă noapte, Diels urmărise chipul lui Hitler învineţindu-se de furie în timp ce urla că fiecare oficial şi deputat comunist urma să fie împuşcat. Ordinul fusese revocat, înlocuit cu arestări în masă şi acte de violenţă spontane ale Batalioanelor de Asalt.

Acum, Diels stătea cu un cot sprijinit de banca judecătorilor. Din când în când, îşi schimba poziţia, de parcă ar fi vrut să îl vadă mai bine pe Göring. Martha a devenit convinsă că Diels plănuise reprezentaţia lui Göring, poate chiar el îi scrisese discursul. Şi-a amintit că Diels fusese „deosebit de emoţionat din cauza prezenţei mele în sală, aproape ca şi cum urma să îşi arate propria măiestrie”.[452]

Diels avertizase asupra unui proces împotriva oricui altcuiva în afară de van der Lubbe şi preconizase achitarea celorlalţi inculpaţi. Dar Göring nu îl ascultase, deşi nu-şi dăduse seama de miză. „Un lucru de mântuială”, recunoscuse Göring, „poate avea consecinţe intolerabile”.[453]

*

Dimitrov s-a ridicat să vorbească. Folosindu-se de un sarcasm şi de o logică potolită, era clar că spera să stârnească celebrul temperament al lui Göring. El a acuzat că investigaţia făcută de poliţie după incendiu şi revizuirea iniţială a dovezilor de către tribunal fuseseră înfluenţate de directivele politice ale lui Göring, „împiedicându-se astfel reţinerea adevăraţilor incendiatori”.[454]

„Dacă poliţia ar fi fost influenţată într-o anumită dircţie”, a spus Göring, „atunci ar fi fost, în orice caz, influenţată în direcţia cuvenită.”

„Aceasta este părerea dumneavoastră”, l-a contrat Dimitrov. „Părerea mea este cu totul alta.”

Göring a izbucnit: „Dar a mea este cea care contează.”

Dimitrov a subliniat că acea „mentalitate criminală”, cum numea Göring comunismul, controla Uniunea Sovietică, aceasta având „relaţii diplomatice, politice şi economice cu Germania. Rânduielile ei oferă locuri de muncă pentru sute de mii de muncitori germani. Ministrul ştie asta?”

„Da, ştiu”, a spus Göring. Însă, o asemenea discuţie, a spus el, era pe lângă subiect. „Aici, pe mine mă preocupă doar Partidul Comunist din Germania şi escrocii comunişti străini care vin aici să incendieze Reichstagul.”

Cei doi au continuat să se certe, preşedintele juriului intervenind din când în când pentru a-l avertiza pe Dimitrov că face „propagandă comunistă”.

Göring, neobişnuit să fie contrazis de cineva pe care îl considera inferior, se înfuria tot mai tare cu fiecare clipă.

Dimitrov a spus calm: „Vă este foarte frică de întrebările mele, nu-i aşa, Herr Minister?”

Auzind asta, Göring şi-a ieşit din minţi. A urlat: „Ţie o să-ţi fie frică după ce am să te prind. Aşteaptă să ieşi de sub puterea tribunalului, şi-ai să vezi tu, şarlatanule!”

Judecătorul a dat ordin ca Dimitrov să fie scos din sală; publicul a erupt în aplauze; însă ultima ameninţare a lui Göring a fost ştirea de senzaţie. Momentul era semnificativ din două puncte de vedere – primul, deoarece trăda frica lui Göring că Dimitrov chiar ar fi putut fi achitat, iar al doilea, deoarece oferea o privire precisă în sufletul iraţional, criminal al lui Göring şi al regimului nazist.

Ziua i-a oferit Marthei încă un motiv de erodare a simpatiei ei pentru revoluţia nazistă. Göring fusese arogant şi ameninţător, Dimitrov, calm şi charismatic. Martha era impresionată. Dimitrov, scria ea, a fost „strălucitor, un atrăgător bărbat enigmatic, emanând cea mai uluitoare vitalitate şi un curaj pe care nu le-am mai văzut până acum la o persoană sub presiune. Era viu, ardea.”[455]

*

Procesul a revenit la starea apatică de dinainte, însă răul se produsese. Reporterul suedez, asemenea altor zeci de corespondenţi străini din sală, a recunoscut că răbufnirea lui Göring transformase procedura: „Căci lumii i se spusese că, indiferent dacă inculpatul era condamnat ori achitat de Curte, soarta îi fusese deja pecetluită”.[456]

Capitolul 23. Boris moare din nou

Pe măsură ce iarna se apropia, Martha îşi concentra energiile romantice în principal asupra lui Boris. Parcurgeau sute de kilometri în Fordul lui decapotabil, cu incursiuni în zona rurală din jurul Berlinului.

În timpul unei astfel de plimbări, Martha a observat o rămăşiţă a vechii Germanii, o troiţă închinată lui Iisus, ridicată pe marginea drumului. A insistat să se oprească pentru a se duce mai aproape. A găsit acolo o reprezentare deosebit de grafică a Crucificării. Chipul lui Iisus era desfigurat de o expresie de agonie, rănile sale erau pline de sânge. După câteva clipe, Martha a întors privirea spre Boris. Deşi ea nu s-ar fi descris niciodată drept o persoană foarte religioasă, a fost şocată de ce a văzut.

Boris stătea cu braţele întinse, gleznele încrucişate şi bărbia căzută în piept.

„Boris, încetează”, s-a răstit ea.[457] „Ce faci?”

„Mor pentru tine, iubito. Sunt dispus să o fac, să ştii.”

I-a spus că gluma lui nu era deloc amuzantă şi a plecat de lângă el.

Boris şi-a cerut scuze, „Nu am vrut să te supăr”, a spus el. „Dar nu pot înţelege de ce creştinii adoră imaginea unui om torturat.”

Nu asta era ideea, i-a spus ea. „Oamenii îi adoră sacrificiul pentru convingerile lui.”

„O, chiar aşa?” a spus el. „Tu crezi asta? Crezi că există atât de mulţi oameni dispuşi să moară pentru convingerile lor, urmându-i exemplul?”

Ea i-a povestit despre Dimitrov şi despre curajul acestuia de a-l înfrunta pe Göring în procesul Reichstag-ului.

Boris i-a zâmbit angelic. „Da, liebes Fräulein, dar el a fost comunist.”

Capitolul 24. Obţinerea votului

Duminică dimineaţa, 12 noiembrie – frig, burniţă şi ceaţă – familia Dodd a dat ochii cu un oraş ce părea neobişnuit de tăcut, dat fiind faptul că era ziua pe care Hitler o desemnase pentru referendumul public asupra deciziei sale de a părăsi Liga Naţiunilor şi de a susţine înarmarea. Oriunde mergeau, membrii familiei Dodd vedeau oameni purtând mici insigne ce indicau nu doar faptul că votaseră, dar şi că votaseră pentru. La miezul zilei, aproape toată lumea de pe străzi părea a purta astfel de insigne, ceea ce sugera faptul că votanţii se treziseră devreme pentru a-şi face treaba şi pentru a evita astfel pericolul care ar fi

apărut aproape cert în cazul în care s-ar fi crezut că nu şi-au îndeplinit îndatorirea civică.

Până şi data scrutinului fusese aleasă cu grijă. 12 noiembrie era ziua de după cea de-a cincisprezecea aniversare a semnării armistiţiului ce pusese capăt Primului Război Mondial. Hitler, care umblase prin Germania într-o campanie de susţinere a referendumului, spusese la un moment dat: „Într-o zi de 11 noiembrie, poporul german şi-a pierdut oficial onoarea; 15 ani mai târziu, a venit o zi de 12 noiembrie, când poporul german şi-a recăpătat singur onoarea”.[458] Preşedintele Hindenburg a făcut şi el lobby pentru un vot pozitiv. „Daţi dovadă mâine de o puternică unitate naţională şi de solidaritate cu guvernul vostru”, a spus el într-un discurs din 11 noiembrie.[459] „Susţineţi alături de mine şi de cancelarul Reichului, cu onoare, principiul drepturilor egale şi al păcii.”

Buletinul de vot avea două elemente principale. Într-unul li se cerea germanilor să aleagă delegaţii pentru un Reichstag nou-constituit, însă lista conţinea doar candidaţi nazişti, garantând astfel că organul rezultat va fi un simplu for care să aplaude deciziile lui Hitler. Celălalt, referitor la politica externă, fusese realizat astfel încât să asigure maximum de susţinere. Fiecare german putea găsi un motiv pentru a vota da – dacă dorea pace, dacă simţea că Tratatul de la Versailles defavorizase Germania, dacă era de părere că Germania trebuia tratată ca egal de celelalte naţiuni, sau dacă, pur şi simplu, dorea să îşi exprime susţinerea pentru Hitler şi guvernul acestuia.[460]

Hitler dorea o adeziune răsunătoare. În toată Germania, aparatul partidului nazist a luat măsuri extraordinare

pentru a-i scoate pe oameni la vot. Un raport susţinea că pacienţii imobilizaţi la pat în spitale fuseseră transportaţi la secţiile de vot pe brancarde.[461] Victor Klemperer, filologul evreu din Dresda, nota în jurnalul său despre „propaganda extravagantă” în scopul votului pentru.[462] „Pe fiecare vehicul comercial, furgonetă a poştei, bicicletă a poştaşului, pe fiecare casă şi în fiecare vitrină de prăvălie, pe bannere imense, întinse de-a curmezişul străzilor – citatele din Hitler sunt peste tot şi de fiecare dată «da» pentru pace! Este cea mai monstruoasă ipocrizie.”

Oamenii de partid şi Batalioanele de Asalt montorizau cine vota şi cine nu; leneşii primeau o vizită din partea unui detaşament SA, care le făcea limpede că era de dorit să meargă numaidecât la secţia de votare. Pentru cine era atât de greu de cap încât să nu priceapă ideea, exista un mic paragraf în ediţia de duminică dimineaţa a ziarului oficial al naziştilor, Völkischer Beobachter: „Pentru a nu exista vreo confuzie, trebuie repetat iar şi iar. Cel care nu ni se alătură astăzi, cel care nu votează şi nu votează «da» astăzi, arată că este dacă nu cruntul nostru duşman, atunci cel puţin un produs al pieirii, nemaiputând fi ajutat în vreun fel.”[463]

Şi aici era şmecheria: „Ar fi mai bine pentru o astfel de persoană şi ar fi mai bine pentru noi toţi dacă nu ar mai exista de fel”.

În jur de 45,1 milioane de germani aveau drept de vot, iar 96,5% dintre ei asta au făcut.[464] Dintre aceştia, 95,1% au votat în favoarea politicii externe a lui Hitler. Şi mai interesant a fost însă faptul că 2,1 milioane de germani –

doar 5% din electoratul înregistrat – au luat periculoasa decizie de a vota împotrivă.

Hitler a emis o proclamaţie după aceea, mulţumind poporului german pentru „răspunsul unic din punct de vedere istoric pe care l-a dat în favoarea adevăratei iubirii de pace, revendicând totodată onoarea noastră şi eternele noastre drepturi egale”.[465]

Rezultatul a fost clar pentru Dodd cu mult înaintea numărării voturilor. El îi scria lui Roosevelt: „Alegerile de aici sunt o farsă”.[466]

Nimic nu indica acest lucru mai limpede decât votul din lagărul de la Dachau: 2 154 din 2 242 de deţinuţi – 96% – au votat în favoarea guvernului lui Hitler.[467] Istoria nu spune nimic despre soarta celor 88 de suflete care fie nu au mers la vot, fie au votat nu.

*

Luni, 13 noiembrie, preşedintele Roosevelt i-a scris lui Dodd o scrisoare. În ea, l-a felicitat mai întâi pe ambasador pentru scrisorile de până atunci şi, făcând, chipurile, aluzie la îngrijorările lui Dodd după întrevederea cu Hitler, i-a spus: „Mă bucur că ai fost sincer cu anumiţi oameni. Consider că este un lucru bun.”[468]

S-a referit apoi la o observaţie a ziaristului Walter Lippmann, conform căreia 8% din populaţia lumii, adică Germania şi Japonia, era capabilă, „din cauza atitudinii imperialiste”, să împiedice pacea şi dezarmarea restului lumii.

„Am sentimentul uneori”, a scris mai departe preşedintele, „că problemele lumii se agravează în loc să se amelioreze. Totuşi, la noi în ţară, în ciuda atacurilor, «cacealmalelor» şi a mârâiturilor celor de extremă dreapta şi de extremă stângă, noi trimitem, de fapt, oamenii înapoi la muncă şi creştem valori.”

Scrisoarea se încheia cu un jovial: „Faci o treabă bună, ţine-o tot aşa!”

*

La Washington, secretarul Hull şi alţi înalţi oficiali, inclusiv subsecretarul Phillips, şi-au petrecut prima jumătate a lunii preocupaţi cu organizarea vizitei iminente a lui Maksim Litvinov, comisarul sovietic pentru relaţii internaţionale, care urma să demareze discuţii cu Roosevelt în vederea recunoaşterii de către SUA a Uniunii Sovietice. Ideea era deosebit de detestată de izolaţioniştii Americii, însă Roosevelt vedea importante beneficii strategice, cum ar fi acceptarea de către Rusia a investiţiilor americane şi sprijinul în controlarea intenţiilor Japoniei în Asia.

„Discuţiile Roosevelt-Litvinov”, adesea dificile şi frustrante pentru ambele părţi, s-au încheiat, până la urmă, cu recunoaşterea oficială de către Roosevelt a Uniunii Sovietice, pe 16 noiembrie 1933.

Şapte zile mai târziu, Dodd şi-a îmbrăcat din nou redingota, şi-a pus jobenul şi a făcut prima vizită oficială Ambasadei sovietice. Un fotograf de la Associated Press a solicitat o fotografie cu Dodd alături de omologul său sovietic. Rusul a fost de acord, însă Dodd nu, de teamă ca nu cumva „anumite publicaţii reacţionare din America să exagereze împrejurările vizitei mele şi să îşi reia atacurile asupra lui Roosevelt din cauza recunoaşterii Uniunii Sovietice”.[469]

Capitolul 25. Boris cel secret

Acum, Martha şi Boris se simţeau mai liberi să îşi dezvăluie relaţia în ochii lumii, deşi ambii erau de acord că discreţia era încă necesară, dat fiind că superiorii lui Boris şi părinţii Marthei continuau să nu fie de acord. Relaţia lor amoroasă devenea tot mai serioasă, în ciuda eforturilor Marthei de a menţine lucrurile lejere şi lipsite de complicaţii. Ea continua să se vadă cu Armand Berard de la ambasada franceză, probabil chiar şi cu Diels, şi să accepte întâlniri cu potenţiali noi iubiţi, lucru care îl înnebunea de gelozie pe Boris. El trimitea un torent de bileţele, flori şi discuri cu muzică, telefonându-i totodată neîncetat. „Am vrut să îl iubesc doar indiferent”, scria Martha, în nişte consemnări nepublicate.[470] „Am încercat să îl tratez la fel de nonşalant

ca pe ceilalţi prieteni. M-am forţat să fiu indiferentă cu el o săptămână; apoi, săptămâna următoare, am devenit stupid de geloasă. L-am tratat cu indiferenţă, apoi am fost complet cucerită de el. Era o contradicţie insuportabilă, dureroasă şi frustrantă pentru amândoi."

Martha continua să vadă numai ce era mai bun la revoluţia nazistă, însă Boris nu îşi făcea deloc iluzii în privinţa celor ce se petreceau în jurul lor. Spre disperarea Marthei, el căuta mereu motivele ascunse ce guvernau acţiunile liderilor nazişti şi ale diferitelor personaje ce veneau în vizită la Ambasada SUA.

„Tu vezi mereu doar ce e rău", spunea ea nervoasă.[471] „Ar trebui să încerci să vezi lucrurile pozitive din Germania şi ale oaspeţilor noştri, şi nu să îi suspectezi mereu de motive ascunse."

L-a învinovăţit că şi el îşi ascundea uneori adevăratele motive – „eu cred că eşti gelos pe Armand", a spus ea, „sau pe oricine mă scoate în oraş".

A doua zi, Martha a primit un pachet de la Boris. În el a găsit trei maimuţe din ceramică şi un bileţel pe care scria: „Să nu vezi nimic rău, să nu auzi nimic rău şi să nu vorbeşti de rău". Boris scrisese în încheiere: „Te iubesc".[472]

Martha a râs. Drept răspuns, i-a trimis lui Boris o mică figurină sculptată în lemn, alături de un bileţel prin care îl asigura că respecta îndemnul maimuţelor.

În spatele tuturor acestor lucruri se materializa o întrebare: încotro mergea, de fapt, relaţia lor? „Nu aveam

curajul să mă gândesc la viitor, cu sau fără el", scria ea.[473] „Îmi iubeam familia, ţara, şi nu voiam să mă gândesc la posibilitatea unei despărţiri de vreunul dintre ei."

Această tensiune a condus la neînţelegeri şi supărări. Boris suferea.

„Martha!" scria el într-o scrisoare plină de suferinţă.[474] „Sunt atât de trist că nu pot găsi cuvintele potrivite pentru tot ce s-a întâmplat. Iartă-mă dacă ţi-am făcut ceva josnic sau rău. Nu am vrut şi nu am intenţionat asta. Te înţeleg, dar nu în totalitate, şi nu ştiu ce ar trebui să fac. Ce să fac?"

„Adio, Martha, fii fericită fără mine şi să nu-mi porţi ranchiună."

Însă cei doi se împăcau de fiecare dată. Fiecare despărţire părea să le intensifice atracţia reciprocă şi mai mult, amplificând totodată clipele de dezacord ori de furie – până într-o duminică după-amiază de la sfârşitul lui noiembrie, când relaţia lor a suferit o transformare materială. Ea şi-a amintit de asta până în ce mai mic detaliu.

O zi mohorâtă, cu cerul parcă mânjit cu smoală, cu aer rece, dar nu într-atât de rece încât să îl împiedice pe Boris să lase jos acoperişul Fordului său.[475] Au pornit către un restaurant intim pe care îl adorau amândoi şi care se afla pe un ponton cocoţat pe nişte piloni deasupra lacului din cartierul Wannsee. O pădure înmiresmată de pini se întindea de-a lungul ţărmului.

Restaurantul era aproape gol când au ajuns ei, însă la fel de încântător. Mesele de lemn erau aşezate împrejurul unui mic ring de dans. Când tonomatul nu cânta, se auzea limpede susurul apei lovind uşurel pilonii.

Martha a comandat supă de ceapă, salată şi bere; Boris a ales votcă, şaşlâc şi hering în sos de smântână cu ceapă. Şi încă nişte votcă. Boris iubea mâncarea, după cum observase Martha, dar părea că nu se îngrăşa niciodată nici măcar ein Pfund.

După ce au mâncat, au dansat. Boris începuse să înveţe, dar continua să considere dansul şi mersul două fenomene interşanjabile. La un moment dat, când corpurile li s-au apropiat, au devenit deodată amândoi foarte tăcuţi, după cum îşi amintea Martha; ea a simţit brusc că radiază de căldură.

Boris s-a tras brusc înapoi. A prins-o de braţ şi a ieşit cu ea afară, pe terasa de lemn care ieşea deasupra apei. L-a privit şi a văzut suferinţă pe chipul lui – sprâncenele împreunate, buzele strânse. Părea tulburat. S-au apropiat de parapet şi au rămas aşa acolo, urmărind un cârd de lebede albe.

S-a întors cu faţa spre ea, cu o expresie aproape sumbră. „Martha”, a spus, „te iubesc.” I-a mărturisit acum că asta simţise din clipa în care o văzuse pentru prima oară în apartamentul lui Sigrid Schultz. A tras-o în faţa lui, ţinând-o strâns cu mâinile de coate. Veselia descreierată dispăruse.

S-a dat un pas înapoi şi a privit-o mai atent. „Nu te juca cu mine, iubito”, a spus el. „Du hast viele Bewerber.” Ai mulţi

admiratori. „Nu trebuie să te decizi încă. Dar nu mă trata cu atâta indiferenţă. Nu mai îndur.”

Ea a privit într-o parte. „Te iubesc, Boris. Ştii asta. Şi ştii cât de tare mă lupt să nu te iubesc.”

Boris a întors privirea către apă. „Da, ştiu”, a spus mâhnit. „Nici mie nu mi-e uşor.”

Totuşi, Boris nu putea niciodată să fie mâhnit prea mult timp. Zâmbetul i-a reînflorit pe faţă – zâmbetul acela exploziv. „Dar”, a spus el, „ţara ta este acum prietenă cu a mea, oficial, iar asta schimbă totul în bine, face orice posibil, nu-i aşa?”

Da, dar...

Mai exista un obstacol. Boris păstrase un secret. Martha îl cunoştea, dar nu îi spusese încă asta. Acum, s-a întors din nou cu faţa spre el şi a spus foarte încet:

„Tu mai eşti şi însurat”, a spus ea.

Boris s-a tras din nou înapoi. Faţa deja înroşită de frig a devenit perceptibil mai roşie. S-a dus la parapet şi s-a sprijinit pe coate. Trupul lui înalt forma un arc subţire şi graţios. Tăceau amândoi.

„Îmi pare rău”, a spus el. „Ar fi trebuit să îţi spun. Am crezut că ştii. Iartă-mă.”

Ea i-a spus că nu ştiuse la început, nu înainte ca Armand şi părinţii ei să îi arate datele lui Boris din registrul diplomatic publicat de Ministerul german de Externe. Alături de

numele lui Boris se făcea referire la soţia acestuia, care era „abwesend”. Adică absentă.

„Nu este «absentă»„, a spus Boris. „Suntem despărţiţi. Nu am fost fericiţi împreună mult timp. În următorul registru diplomatic, rubrica aceea va fi goală.” El i-a mai mărturisit că avea o fiică, pe care o adora. Doar prin ea, spunea el, mai păstra contactul cu soţia lui.

Martha a văzut lacrimi în ochii lui. Mai plânsese în prezenţa ei şi altă dată, iar ea considerase asta emoţionant, dar şi stânjenitor. Un bărbat care plânge – asta era ceva nou pentru ea. În America, bărbaţii nu plângeau. Nu încă. Până atunci, ea îşi văzuse tatăl cu lacrimi în ochi o singură dată, la moartea lui Woodrow Wilson, pe care îl considerase un bun prieten. Avea să mai fie o ocazie, dar peste alţi câţiva ani.

Au intrat din nou în restaurant şi s-au aşezat la masa lor. Boris a comandat încă o votcă. Părea uşurat. S-au prins de mâini peste masă.

Dar acum Martha a făcut şi ea o mărturisire.

„Şi eu sunt măritată”, a spus ea.

Intensitatea reacţiei lui a speriat-o. Vocea i-a devenit gravă şi sumbră. „Martha, nu!” A continuat să o ţină de mână, însă expresia i s-a schimbat într-una de nedumerire şi durere. „Tu de ce nu mi-ai spus?”

Ea a explicat că nimeni, în afară de familia ei, nu ştiuse vreodată de căsnicia ei – că soţul ei era un bancher din New York, pe care îl iubise cândva, profund, dar de care

era acum legal despărţită, rămânând de rezolvat doar detaliile tehnice ale divorţului.

Boris şi-a lăsat capul să-i cadă pe braţe. A mormăit ceva în rusă. L-a mângâiat pe cap.

El s-a ridicat brusc în picioare şi a ieşit din nou afară. Martha a rămas la locul ei. Câteva momente mai târziu, Boris a revenit.

„Ah, Doamne sfinte”, a spus el. A râs. A sărutat-o pe Martha pe cap. „Of, în ce belea ne-am băgat. O femeie măritată, un bancher, fiica unui diplomat străin – nu cred că ar fi putut fi mai rău de atât. Dar o scoatem noi cumva la liman. Comuniştii sunt obişnuiţi să facă imposibilul. Însă tu trebuie să mă ajuţi.”

Soarele se pregătea de asfinţit când cei doi au plecat de la restaurant şi au pornit înapoi către oraş, cu acoperişul maşinii coborât încă. Fusese o zi importantă. Martha şi-a amintit mici detalii – vântul care i-a smuls şuviţe de păr din cocul prins la spate, felul cum Boris conducea cu braţul drept petrecut peste umerii ei, cu palma făcută cupă peste sânul ei, aşa cum obişnuia adesea. Pădurea deasă de-a lungul şoselei devenea tot mai întunecată pe măsură ce se înnsera, emanând un parfum intens autumnal. Părul ei flutura la spate în şuviţe aurii.

Deşi nici unul nu a spus-o direct, ambii simţeau că se petrecuse ceva fundamental. Ea se îndrăgostise la nebunie de acel bărbat, pe care nu-l mai putea trata la fel cum trata celelalte cuceriri ale ei. Nu dorise să se întâmple asta, dar se întâmplase, şi cu un bărbat pe care restul lumii îl considera extrem de nepotrivit.

Capitolul 26. Micul Bal al Presei

An de an, în luna noiembrie, Asociaţia Presei Străine de la Berlin organiza un dineu şi un bal la Hotel Adlon, un eveniment încântător la care erau invitaţi mulţi dintre cei mai de seamă oficiali ai oraşului, diplomaţi şi personalităţi. Evenimentul era poreclit Micul Bal al Presei, deoarece era mai mic şi mult mai puţin oficial decât banchetul anual găzduit de presa naţională germană, care devenise şi mai rigid decât de obicei din cauza faptului că ziarele naţionale erau deja aproape în totalitate sub controlul lui Joseph Goebbels şi al Ministerului Informării Publice şi al Propagandei condus de el. Pentru corespondenţii străini, Micul Bal al Presei avea o imensă valoare practică. Sigrid Schultz scria: „Este întotdeauna mai simplu să bombardezi un bărbat cu întrebări pentru un articol după ce el şi soţia lui – dacă are una – au fost invitaţii tăi şi au dansat la balul tău decât dacă te întâlneşti cu el strict în orele de serviciu”.[476] În 1933, Micul Bal al Presei s-a ţinut în seara de vineri, 24 noiembrie, cu şase zile înainte ca întreaga comunitate americană din oraş să sărbătorească Ziua Recunoştinţei.

Cu puţin timp înainte de ora opt seara, la Adlon au început să sosească primele dintr-un lung şir de automobile mari, multe cu faruri cât pepenii. Din ele au coborât o mulţime de lideri nazişti, ambasadori, artişti, producători de film, actriţe, scriitori şi, desigur, corespondenţii străini înşişi, din ţări mari şi mici, toţi încotoşmănaţi în paltoane groase şi

blănuri care să îi protejeze de aerul umed, aproape îngheţat. Printre invitaţi se aflau şeful cancelariei Bernhard von Bülow, ministrul de externe Neurath, ambasadorul Franţei François-Poncet, sir Eric Phipps, ambasadorul britanic şi, desigur, ubicuul şi uriaşul Putzi Hanfstaengl. La bal a sosit şi Bella Fromm, ziarista mondenă de la „Tuşica Voss”, pentru care banchetul avea să se dovedească marcat de cea mai sumbră tragedie, deşi una de genul celor devenite tot mai obişnuite în Berlinul ascuns ochiului public. Familia Dodd – toţi cei patru membri – a venit în bătrânul ei Chevrolet; vicecancelarul lui Hitler, Franz von Papen, a venit într-o maşină semnificativ mai mare şi mai modernă şi, asemenea lui Dodd, şi-a adus la banchet soţia, fiica şi fiul. Louis Adlon, impecabil în frac, a întâmpinat personal fiecare splendidă sosire, în vreme ce băieţii de serviciu au luat blănurile, paltoanele şi jobenele.

Aşa cum Dodd avea să afle în curând, într-un mediu atât de supraîncărcat precum Berlinul, unde fiecare gest public al unui diplomat căpăta o încărcătură simbolică extrem de exagerată, chiar şi o scurtă conversaţie mai aprinsă peste masa de banchet putea deveni subiectul unei mici legende.

*

Oaspeţii au intrat în hotel, mai întâi în elegantele saloane pentru cocteiluri şi aperitive, apoi în grădina de iarnă,

decorată cu mii de crizanteme de seră. Încăperea era mereu „dureros de aglomerată”, după părerea lui Schultz, însă tradiţia cerea ca balul să fie ţinut întotdeauna la Adlon.[477] Tradiţia mai cerea ca invitaţii să fie întotdeauna îmbrăcaţi de gală, însă „fără a etala medalii sau grade oficiale”, după cum scria Fromm în jurnalul ei, deşi câţiva invitaţi dornici să îşi arate entuziasmul pentru Partidul Naţional Socialist au venit îmbrăcaţi în brunul mohorât al Batalioanelor de Asalt.[478] Unul dintre invitaţi, un duce pe nume Eduard von Koburg, comandant al Forţelor Motorizate ale Batalioanelor de Asalt, a ţinut neapărat să poarte la vedere pumnalul oferit de Mussolini.

Invitaţii au fost conduşi la locurile lor de la nişte mese de genul celor preferate de organizatorii de banchete din Berlin, atât de deranjant de înguste încât mesenii de pe o latură îi puteau atinge cu mâna pe cei de pe latura cealaltă. O astfel de apropiere putea conduce la iscarea unor situaţii stânjenitoare social şi politic – amanta unui industriaş, de exemplu, putând fi aşezată faţă în faţă cu soţia respectivului bărbat – aşa că amfitrionii de la fiecare masă s-au asigurat că dau spre verificare schemele locurilor diferiţilor oficiali responsabili cu protocolul. Unele juxtapuneri, însă, pur şi simplu, nu au putut fi evitate. Cei mai importanţi oficiali germani au trebuit să fie aşezaţi nu doar la masa principală, care anul acesta era a corespondenţilor americani, dar şi lângă amfitrionii şefilor de la masă, Schultz şi Louis Lochner, şeful biroului de la Berlin al Associated Press, şi cea mai cunoscută figură a Statelor Unite de la acea masă, ambasadorul Dodd. Astfel, vicecancelarul Papen a ajuns să stea exact faţă în faţă cu Schultz, în ciuda faptului că era de notorietate antipatia reciprocă dintre Papen şi Schultz.

Doamna Dodd a primit şi ea un loc de seamă, la fel şeful cancelariei Bülow şi Putzi Hanfstaengl; Martha şi Bill Jr., dar şi alţi numeroşi oaspeţi ocupau restul locurilor de la masă. Fotografii i-au încercuit şi i-au fotografiat, explozia orbitoare a bliţurilor luminând vălătucii de fum de trabuc.

Papen era un bărbat chipeş – semăna cu personajul Topper jucat mulţi ani mai târziu la televizor de actorul Leo G. Carroll. Dar avea o reputaţie neplăcută de oportunist şi de trădător, mulţi considerându-l arogant la extrem. Bella Fromm îl numea „Groparul Republicii de la Weimar", făcând aluzie la rolul jucat de Papen în orchestrarea numirii lui Hitler în funcţia de cancelar.[479] Papen era un protejat al preşedintelui Hindenburg, care îi spunea afectuos Fränzchen, sau Micul Franz. Cu Hindenburg în tabăra lui, Papen şi amicii intriganţi îşi imaginaseră că îl vor putea controla pe Hitler. „Eu am încrederea lui Hindenburg", se făli sie cândva Papen.[480] „În două luni, îl vom fi înghesuit atât de tare pe Hitler într-un colţ, că va începe să scâncească." A fost, probabil, cea mai mare eroare de calcul a secolului XX. Aşa cum spune istoricul John Wheeler-Bennett: „Abia după ce lanţurile le-au fost legate fedeleş la încheieturi, şi-au dat seama cine era captivul şi cine tâlharul".[481]

Nici Dodd nu îl plăcea pe Papen, dar din motive ce decurgeau dintr-o trădare mai concretă. Cu puţin timp înainte ca Statele Unite să intre în războiul mondial încheiat de curând, Papen fusese ataşat militar pe lângă Ambasada Germaniei de la Washington, unde pusese la cale şi sprijinise mai multe acte de sabotaj, inclusiv dinamitarea unor căi ferate. Fusese arestat şi izgonit din ţară.

După ce s-au aşezat cu toţii, s-au iniţiat conversaţii între diferite persoane de la masă. Dodd şi doamna Papen au discutat despre sistemul universitar american, pe care doamna Papen l-a ridicat în slăvi pentru excelenţa sa: în timpul detaşării lui Papen la Washington, fiul lor frecventase Universitatea Georgetown. Putzi era furtunos ca de obicei. Chiar şi aşezat pe scaun, era mai înalt decât toţi ceilalţi meseni. O tăcere încordată domina graniţa fină de in, cristal şi porţelan care îi separa pe Schultz şi Papen. Răceala dintre ei era evidentă pentru toată lumea. „Când a sosit, a fost suav şi politicos aşa cum îi cerea reputaţia”, scria Schultz, „dar pe întreg parcursul primelor patru feluri de mâncare, domnul m-a ignorat cu o consecvenţă remarcabilă.”[482] Ea nota: „Nu a fost lucru uşor, deoarece era o masă îngustă, iar eu mă aflam la o distanţă de mai puţin de un metru în faţa lui”.

Ea a făcut tot ce a putut pentru a-l atrage pe Papen într-o conversaţie, dar a fost de fiecare dată respinsă. Îşi promisese că „voi încerca să fiu amfitrioana perfectă şi să ocolesc subiectele controversate”, însă cu cât Papen o ignora mai mult, cu atât mai puţin dispusă era să facă astfel. Hotărârea, scria ea, „se spulbera tot mai mult în faţa evidentelor proaste maniere ale lui Papen”.

După al patrulea fel de mâncare, când Schultz nu a mai putut rezista, s-a uitat la Papen şi, folosindu-se de ceea ce a a descris drept „cele mai naive cu putinţă sunete” de care a fost în stare, a spus: „Domnule cancelar, există o chestiune în memoriile preşedintelui von Hindenburg pe care sunt sigură că dumneavoastră aţi putea-o elucida pentru mine”.

Papen i-a acordat atenţie. Capetele sprâncenelor i s-au ridicat ca nişte aripi, dându-i privirii expresia de concentrare rece a unui animal de pradă.

Schultz şi-a păstrat expresia angelică şi a continuat: „El se plânge că în ultimul război, în 1917, Înaltul Comandament German nu a auzit nimic despre propunerile de pace ale preşedintelui Wilson şi că, dacă ar fi ştiut despre ele, periculoasa campanie a submarinelor nu ar mai fi fost lansată. Cum a fost posibil aşa ceva?”

În ciuda vocii ei abia şoptite, brusc, toată lumea de la masă care putea auzi a tăcut atentă. Dodd s-a uitat la Papen; şeful cancelariei, Bülow, a devenit şi el atent la conversaţie cu ceea ce Schultz descria ca fiind „o licărire de amuzament răutăcios în ochi”.

Papen a spus brusc: „Nu a existat niciodată ceva de genul unei propuneri de pace din partea preşedintelui Wilson”.

Un lucru tare prostesc de spus, Schultz a ştiut asta, dată fiind prezenţa la masă a ambasadorului Dodd, expert în Wilson şi în perioada aflată în discuţie.

Încet, dar ferm, vocea lui cu accentul leneş de Carolina de Nord – „un gentleman al Sudului până în măduva oaselor”, după cum îşi amintea Schultz – Dodd l-a privit pe Papen şi i-a spus: „O, ba da, a existat”. Apoi i-a dat data exactă.

Schultz era încântată. „Dinţii aceia lungi ca de cal ai lui Papen s-au alungit şi mai mult”, scria ea. „Nici măcar nu a încercat să imite tonul calm al ambasadorului Dodd.”

În schimb, Papen „a fornăit” un răspuns: „Eu oricum nu am înţeles niciodată de ce America şi Germania s-au luptat în război”. A privit chipurile din jurul lui „triumfător de mândru de aroganţa tonului său”, scria Schultz.

Instantaneu aproape, Dodd a câştigat „veşnica admiraţie şi gratitudine a lui Schultz”.

*

Între timp, la o altă masă, Bella Fromm trecea printr-o stare de anxietate care nu avea legătură cu conversaţia din jurul ei. Venise la bal deoarece distracţia era de fiecare dată extraordinară, în plus îi era de mare folos pentru editorialul ei despre comunitatea diplomatică din Berlin, însă anul acesta venise înăbuşindu-şi o profundă nelinişte. Deşi se distra, în anumite momente gândul i se întorcea la cea mai bună prietenă a ei, Wera von Huhn, şi ea o ziaristă recunoscută, pe care aproape toată lumea o cunoştea după porecla „Poulette”, termenul francez pentru „găinuşă”, derivat de la numele ei de familie, Huhn, care în germană înseamnă „găină”.

În urmă cu zece zile, Fromm şi Poulette făcuseră o tură cu maşina prin Grunewald, o rezervaţie forestieră cu o suprafaţă de 11 000 de acri din vestul Berlinului. La fel ca Tiergarten, devenise un adevărat rai pentru diplomaţi şi nu numai, aflaţi în cautarea unui răgaz de la supravegherea

nazistă. Tura prin pădure era pentru Fromm unul din puţinele momente în care se simţea cu adevărat în siguranţă. „Cu cât motorul este mai zgomotos”, scria ea în jurnal, „cu atât mă simt mai bine.”[483]

Totuşi, nu era nimic întâmplător la această ultimă plimbare cu maşina. Conversaţia lor s-a concentrat pe legea adoptată cu o lună în urmă prin care evreilor li se interzicea să redacteze sau să scrie în presa germană, membrilor presei naţionale cerându-li-se să prezinte dovezi ale documentelor civile şi religioase drept dovadă că erau „arieni”. Anumiţi evrei îşi puteau păstra slujbele, şi anume cei care luptaseră în fostul război sau îşi pierduseră un fiu în bătălie sau cei care scriau pentru ziare evreieşti, însă doar un număr mic se califica pentru aceste excepţii. Orice jurnalist neînregistrat care era prins că scria sau redacta putea face până la un an de închisoare. Termenul limită era 1 ianuarie 1934.

Poulette părea deosebit de tulburată. Fromm nu înţelegea. Cunoştea şi ea situaţia, desigur. Evreică fiind, se resemnase cu faptul că urma să îşi piardă serviciul din ianuarie. Dar Poulette? „Tu de ce-ţi faci griji?” a întrebat Fromm.[484]

„Am motive, Bella, scumpo. Am făcut cerere pentru documentele personale, am alergat în stânga şi în dreapta după ele, ca să aflu în cele din urmă că bunica mea a fost evreică.”

Cu această veste, viaţa ei fusese brusc şi irevocabil transformată. Din ianuarie, urma să facă parte dintr-o pătură socială cu totul nouă, alcătuită din mii de oameni şocaţi de vestea că aveau evrei ca rude undeva în trecutul

lor. Automat, oricât de germani s-ar fi considerat sau simţit ei, erau reclasificaţi drept non-arieni şi trimişi către existenţe noi şi mizere, la periferiile lumii rezervate doar arienilor clădite de guvernul lui Hitler.

„Nu a ştiut nimeni nimic despre asta”, i-a spus Poulette lui Fromm. „Acum o să-mi pierd viaţa.”

Luată izolat, descoperirea era deja destul de neplăcută, dar ea coincidea totodată cu aniversarea morţii soţului Poulettei. Spre mirarea lui Fromm, Poulette a decis că nu participe la Micul Bal al Presei; era prea tristă ca să meargă.

Fromm nu era prea bucuroasă să o lase singură în seara aceea pe prietena ei, dar s-a dus totuşi la bal după ce îşi propusese ca a doua zi să o viziteze pe Poulette şi să o ia la ea acasă, unde îi plăcea să se joace cu câinii lui Fromm.

Pe tot parcursul serii, în clipele când mintea nu îi era preocupată cu prostioarele celor din preajma ei, Fromm a fost bântuită de gândul depresiei neobişnuite a prietenei ei.

*

Pentru Dodd, remarca lui Papen a fost una dintre cele mai idioate pe care le auzise de la sosirea la Berlin. Şi auzise multe. Un gen bizar de gândire fantezistă părea să fi

ameţit Germania, până la cele mai înalte niveluri ale guvernului. La începutul anului, de exemplu, Göring afirmase cu o seriozitate extremă că 300 de americani de origine germană fuseseră uciși în faţa Independence Hall din Philadelphia la începutul fostului război mondial.[485] Într-un raport, Messersmith notase că până şi germanii inteligenţi şi umblaţi „îţi vor povesti calm cele mai extraordinare poveşti”.[486]

Acum, vicecancelarul acestei naţiuni afirma că nu înţelegea de ce Statele Unite intraseră în războiul mondial împotriva Germaniei.

Dodd l-a privit pe Papen. „Vă pot răspunde la această întrebare”, a spus el cu o voce la fel de egală şi de calmă ca înainte.[487] „A fost din cauza purei şi desăvârşitei prostii a diplomaţilor germani.”

Papen a fost şocat. Soţia lui, conform lui Sigrid Schultz, a părut ciudat de satisfăcută. La masă s-a aşternut din nou liniştea – nu una a anticipării, ca mai devreme, ci un vid tensionat – până când, deodată, au început cu toţii să încerce să umple abisul cu frânturi de conversaţie amuzantă.

Într-o altă lume, într-un alt context, acesta ar fi fost un incident minor, o răbufnire de persiflare ironică dată numaidecât uitării. Însă, în toiul opresiunii şi al acelei Gleichschaltung din Germania nazistă, a fost ceva mult mai important şi mai încărcat de simboluri. După bal, conform obiceiului, un grup anume dintre invitaţi s-a retras în apartamentul lui Schultz, unde mama ei pregătise stive de sandvişuri şi unde povestea duelului verbal al lui Dodd a fost repovestită cu multe floricele, fără îndoială udate cu

mult alcool. Dodd însuşi nu a fost prezent, respectându-şi obiceiul de a pleca de la petreceri cât de devreme permitea protocolul şi de a se duce acasă, pentru a încheia seara cu un pahar de lapte, un bol de piersici cu sirop şi plăcerea oferită de o carte bună.

*

În ciuda clipelor ei de nelinişte crescândă, Bella Fromm a considerat balul încântător. Era o mare plăcere să vezi cum se comportau naziştii după câteva pahare de alcool şi să tragi cu urechea când se măcelăreau reciproc cu replici tăioase rostite în şoaptă. La un moment dat, ducele purtător de pumnal, Koburg, a trecut pe lângă Fromm când aceasta discuta cu Kurt Daluege, un oficial al poliţiei pe care ea îl descria ca fiind „brutal şi neîndurător”.[488] Ducele a părut a vrea să fie ironic însă, efectul, nota Fromm, a fost comic, subminat fiind de „trupul lui gheboşat, pipernicit”. Daluege i-a spus lui Fromm: „Koburg ăsta merge de zici că-i pe picioroange”, apoi a adăugat ameninţător: „S-ar putea să se afle într-o zi că bunică-sa l-a înşelat pe Marele Duce cu bancherul ăla evreu amărât de la curte”.

A doua zi, la ora zece dimineaţa, Fromm i-a telefonat lui Poulette, dar i-a răspuns bătrâna ei menajeră, care a spus: „Baroneasa a lăsat un bileţel în bucătărie că nu vrea să fie deranjată”.

Poulette nu dormea niciodată atât de târziu. „Brusc, am înţeles”, scria Fromm.

Poulette nu avea să fie prima evreică sau nou clasificată drept non-arian care să încerce să se sinucidă la începutul ascensiunii lui Hitler. Zvonurile despre sinucideri erau ceva obişnuit, un studiu efectuat de comunitatea evreiască din Berlin descoperind într-adevăr că, între 1932 şi 1934, fuseseră 70,2 sinucideri la 100 000 de evrei în Berlin, cifră ce crescuse vertiginos de la 50,4 în perioada 1924–1926.[489]

Fromm a fugit în garaj şi a condus cât de repede a putut până acasă la Poulette.

La uşă, servitoarea i-a spus că Poulette dormea încă. Fromm a intrat în casă pe lângă ea şi nu s-a oprit până la dormitorul Poulettei. În cameră era întuneric. Fromm a dat deoparte draperiile. A găsit-o pe Poulette întinsă în pat, respirând, dar cu dificultate. Lângă pat, pe o noptieră, erau dou flacoane goale de barbiturice, Veronal.

Fromm a mai găsit o scrisoare adresată ei. „Nu mai pot trăi, deoarece ştiu că voi fi forţată să renunţ la munca mea. Ai fost cea mai bună prietenă a mea, Bella. Te rog să iei toate dosarele mele şi să le foloseşti. Îţi mulţumesc pentru toată dragostea pe care mi-ai oferit-o. Ştiu că eşti vitează, mai vitează decât mine, şi tu trebuie să trăieşti pentru că trebuie să te gândeşti la copilul tău, şi sunt sigură că vei îndura lupta mult mai bine decât aş putea eu s-o fac.”[490]

Casa s-a animat. Doctorii au venit, dar nu au mai putut face nimic.

A doua zi, un oficial de la externe a sunat-o pe Fromm pentru a-şi exprima regretul şi a transmite un mesaj indirect: „Frau Bella”, a spus el, „sunt profund şocat. Ştiu cât de cumplită este pierderea dumneavoastră. Frau von Huhn a murit de pneumonie.”

„Prostii!”, s-a răstit Fromm. „Cine v-a spus asta? S-a sinu...”

„Frau Bella, vă rog să înţelegeţi, prietena noastră a avut pneumonie. Nu sunt de dorit alte explicaţii. Este şi în interesul dumneavoastră.”

*

Majoritatea invitaţilor consideraseră balul o minunată distracţie. „Ne-am distrat cu toţii de minune”, scria Louis Lochner într-o scrisoare adresată fiicei lui aflată la şcoală în America, „iar petrecerea a fost una veselă.”[491] Aşa cum era de aşteptat, ambasadorul Dodd a avut o altă părere: „Dineul a fost plicticos, deşi cei prezenţi ar fi putut, în alte condiţii, să fie o sursă de informaţii”.[492]

Un rezultat a fost neaşteptat. În locul unei antipatii înveninate între Dodd şi Papen, a rezultat o tovărăşie călduroasă şi durabilă. „Din acea zi”, nota Sigrid Schultz, „Papen însuşi a cultivat prietenia cu ambasadorul Dodd cu cea mai mare stăruinţă.”[493] Comportamentul lui Papen faţă

de Schultz s-a îmbunătăţit, de asemenea. El părea să fi decis, scria ea, că „era mai bine să îşi afişeze manierele de duminică în prezenţa mea”. Acest lucru, observa ea, era tipic pentru un anumit tip de german. „De câte ori se confruntă cu cineva care nu le suportă aroganţa, se dau jos de pe soclu şi se cuminţesc”, scria ea. „Ei respectă caracterul când îl întâlnesc, iar dacă mai mulţi oameni ar fi dat dovadă de fermitate faţă de lacheul lui Hitler, Papen, şi de acoliţii lui în relaţiile mărunte de zi cu zi, dar şi în importantele afaceri de stat, ascensiunea nazistă ar fi putut fi încetinită.”

*

Zvonul adevăratei cauze a morţii Poulettei s-a răspândit. După înmormântare, Fromm a fost condusă acasă de o bună prietenă cu care avea o legătură ca între fiică şi mamă – „Mammi” von Carnap, soţia unui fost şamberlan al împăratului şi veche şi excelentă sursă de informaţii pentru editorialul lui Fromm. Deşi loiali bătrânei Germanii, familia Carnap simpatiza cu Hitler şi campania acestuia de a reface forţa naţiunii.

Mammi părea frământată de gânduri. După câteva clipe, a spus: „Bellachen, suntem cu toţii foarte şocaţi că noile reglementări au asemenea consecinţe!”[494]

Fromm a tresărit. „Dar, Mammi”, a spus ea, „nu pricepi? Acesta este doar începutul. Chestia asta se va întoarce împotriva voastră, a tuturor celor ce aţi creat-o.”

Mammi a ignorat remarca. „Frau von Neurath te sfătuieşte să te grăbeşti şi să te botezi”, a spus ea. „Cei de la externe vor cu tot dinadinsul să evite un nou casus Poulette.”

Fromm a considerat acest lucru uluitor – faptul că cineva putea fi atât de orb la noile realităţi ale Germaniei încât să creadă că un simplu botez ar fi putut repara statutul ca arian.

„Biată neroadă bătrână!” a scris Fromm în jurnalul ei.

Capitolul 27. O Tannenbaum

Era aproape Crăciunul. Soarele iernatic, atunci când strălucea, se ridica doar puţin pe cerul sudic, aruncând umbre de înserare în miezul zilei. Rafale reci de vânt veneau dinspre şes. „Berlinul este un schelet care suferă de frig”[495], scria Christopher Isherwood, descriind iernile trăite în timpul şederii lui la Berlin din anii 1930: „Mă doare propriul schelet. Simt în oase durerea ascuţită a frigului din traversele de deasupra capului, în fierul forjat al balcoanelor, în poduri, în şinele de tramvai, în felinarele stradale, în latrine. Fierul vibrează şi se contractă, piatra şi cărămizile suferă tăcute, asfaltul este inert.”

Melancolia era cumva îndulcită de jocul de lumini de pe străzile ude – felinarele de pe marginea trotuarelor, vitrinele prăvăliilor, farurile automobilelor, interioarele cu lumină caldă ale nenumăratelor tramvaie – şi de decoraţiunile specifice de Crăciun din oraş. La fiecare fereastră erau lumânări şi brazi mari cu ghirlande de luminiţe electrice decorau pieţele, parcurile şi zonele cele mai aglomerate, reflectând o pasiune pentru un anotimp pe care nici măcar Batalioanele de Asalt nu o puteau înăbuşi, ba o foloseau chiar în avantajul lor pecuniar. SA monopolizase comerţul cu brazi de Crăciun[496], vânzându-i în depouri, chipurile în beneficiul Winterhilfe – literalmente, Ajutor pentru Iarnă – acţiunea caritabilă a SA pentru cei săraci şi şomeri, despre care majoritatea berlinezilor credeau că finanţează, de fapt, petrecerile şi banchetele Batalioanelor de Asalt, care deveniseră legendare pentru opulenţa şi desfrânarea lor, cât şi pentru cantitatea de şampanie consumată. Soldaţii mergeau din uşă în uşă cu cutii roşii pentru donaţii. Donatorii primeau mici insigne pe care să le prindă de haine pentru a arăta că au donat bani, şi ţineau neapărat să le poarte, punând astfel presiune indirectă asupra acelor suflete curajoase sau nechibzuite care nu contribuiau.

Un alt american a intrat în conflict cu guvernul, din cauza unui denunţ fals al unor „persoane care îi purtau pică”, conform unui raport consular.[497] Era genul de moment care, pe parcursul mai multor decenii de după aceea, avea să devină un laitmotiv în filmele despre era nazistă.

Pe la ora patru şi jumătate în zorii zilei de marţi, 12 decembrie 1933, un cetăţean american pe nume Erwin Wollstein se afla pe peronul gării din Breslau, aşteptând trenul de Oppeln, Silezia Superioară, unde mergea cu

afaceri. Pleca atât de devreme pentru că spera să se întoarcă mai târziu în aceeaşi zi. Locuia în Breslau în acelaşi apartament cu tatăl lui, cetăţean german.

Doi bărbaţi în costume s-au apropiat de el şi l-au strigat pe nume. S-au legitimat ca fiind ofiţeri Gestapo şi l-au invitat să îi însoţească la o secţie de poliţie din gară.

„Mi s-a ordonat să îmi scot paltonul, vestonul, pantofii, jambierele, gulerul şi cravata”, scria Wollstein într-o declaraţie. Agenţii l-au percheziţionat apoi şi i-au cotrobăit prin lucruri. Asta a durat aproape o jumătate de oră. I-au găsit paşaportul şi l-au întrebat despre cetăţenie. El a confirmat că era cetăţean american şi a cerut să fie anunţat consulatul american din Breslau despre arestarea lui.

Agenţii l-au suit apoi într-o maşină şi l-au dus la sediul central al poliţiei din Breslau, unde a fost închis într-o celulă. A primit „un mic dejun frugal”. A rămas în celulă următoarele nouă ore. Între timp, tatăl lui a fost arestat, iar apartamentul lor percheziţionat. Gestapoul i-a confiscat corespondenţa personală şi de afaceri şi alte documente, inclusiv două paşapoarte americane expirate şi anulate.

La ora cinci şi un sfert după-amiază, cei doi agenţi Gestapo l-au dus pe Wollstein sus şi i-au citit, în sfârşit, acuzaţiile care i se aduceau în urma denunţului a trei cetăţeni pe care Wollstein îi cunoştea: proprietăreasa lui, o a doua femeie şi un servitor care le făcea curat în apartament. Proprietăreasa, Miss Bleicher, îl acuzase că în urmă cu două luni spusese: „Toţi germanii sunt nişte câini”. Servitorul lui, Richard Kuhne, îl acuza pe Wollstein că declarase că dacă avea să se işte un nou război mondial,

el va lupta împotriva Germaniei. A treia, o anume domnişoară Strausz, îl acuza pe Wollstein că îi împrumutase soţului ei „o carte comunistă”. Cartea, din câte se părea, era Oil!, de Upton Sinclair.

Wollstein a petrecut noaptea la închisoare. A doua zi dimineaţă, i s-a permis să stea faţă în faţă cu turnătorii lui. El i-a acuzat de minciună. Acum, neprotejaţi de vălul anonimatului, martorii au şovăit. „Martorii înşişi păreau confuzi şi nesiguri de motivele lor”, îşi amintea Wollstein în declaraţia lui.

Între timp, consulul SUA din Breslau, Raymond Geist, a făcut la rândul lui plângere la comandantul Gestapo, Rudolf Diels, cerând un raport complet asupra arestării lui Wollstein. În seara aceea, Diels l-a sunat pe Geist şi i-a spus că, la ordinul lui, Wollstein va fi eliberat.

La Breslau, cei doi agenţi Gestapo i-au ordonat lui Wollstein să semneze o declaraţie prin care acesta se angaja că nu va fi niciodată „un inamic al statului german”. Documentul includea o ofertă mărinimoasă: dacă Wollstein avea să se simtă vreodată în pericol, putea solicita să fie arestat pentru tutelă protectoare.

A fost eliberat.

*

Martha şi-a luat singură angajamentul de a împodobi bradul familiei, un brad uriaş instalat în sala de bal de la etajul doi al casei.[498] A solicitat ajutorul lui Boris, al lui Bill, al valetului Fritz, al şoferului familiei şi al altor diverşi prieteni, care au trecut pe acolo să o asiste. Se decisese să aibă un brad complet alb-argintiu, aşa că a cumpărat globuri argintii, beteală argintie, o stea mare argintie şi lumânări albe, renunţând la luminiţele electrice pentru o abordare mai tradiţională şi infinit mai periculoasă. „În acele zile”, scria ea, „era o erezie să te gândeşti la luminiţe electrice pentru bradul de Crăciun.” Ea şi ajutoarele ei au adus mai multe găleţi cu apă la îndemână.

Tatăl ei, scria ea, era „plictisit de toată această prostealăˮ, evitând proiectul, la fel ca şi mama ei, care era ocupată cu o mulţime de alte pregătiri pentru sărbători. Bill a ajutat până la un punct, dar avea tendinţa de a se fofila în căutarea unor preocupări mai atrăgătoare. Proiectul a durat două zile şi două seri.

Martei i s-a părut amuzant că Boris s-a oferit să o ajute, dat fiind că el susţinea că nu credea în existenţa lui Dumnezeu. L-a urmărit zâmbind cum munceşte cocoţat pe o scară, ajutând-o supus să agaţe un simbol al celei mai importante zile a creştinilor.

„Iubitul meu ateu”, îşi amintea ea că i-a zis, „de ce mă ajuţi să împodobesc un brad de Crăciun pentru a celebra naşterea lui Iisus?”

El a râs. „Asta nu este pentru creştini ori pentru Hristos, liebes Kind”, a spus el, „ci numai pentru păgâni ca tine şi ca mine. În orice caz, este foarte frumos. Ce ţi-ar plăcea?”

Era în vârful scării. „Vrei să pun în vârf orhideele mele albe? Sau ai prefera o frumoasă stea roşie?”

Ea a insistat pentru alb.

El a protestat. „Dar roşul este o culoare mai frumoasă decât albul, iubito.”

În ciuda bradului, a lui Boris şi a veseliei generale specifice anotimpului, Martha simţea că din viaţa ei la Berlin lipsea un element fundamental. Îi era dor de prietenii ei – de Sandburg, de Wilder şi de prietenii de la The Tribune – şi de casa ei confortabilă din Hyde Park. În acest moment al anului, prietenii şi vecinii ei se strângeau la petreceri, unde cântau colinde şi beau vin fiert.

Joi, 14 decembrie, i-a scris o scrisoare lungă lui Wilder. Simţea cum legătura lor se stinge. Simplul fapt că îl cunoştea îi dădea un sentiment de credibilitate, ca şi cum, prin simpatie, poseda şi ea prestigiu literar. Dar îi trimisese o nuvelă scrisă de ea, iar el nu spusese nimic. „Ţi-ai pierdut până şi interesul literar pentru mine sau poate ar trebui să spun interesul pentru talentul meu literar (ce a mai rămas din el, dacă a existat vreodată). Şi călătoria ta în Germania. S-a dus de râpă. Doamne, m-ai făcut pentru o clipă să revin la argoul berlinez!”[499]

Scrisese foarte puţin, îi mărturisea ea, deşi găsise o anume satisfacţie în a discuta şi a scrie despre cărţi, graţie noii ei prietenii cu Arvid şi Mildred Harnack. Împreună, îi spunea ea lui Wilder, „am ajuns la concluzia că suntem singurii oameni din Berlin sincer interesaţi de scriitori”. Ea şi Mildred începuseră să scrie editorialul despre cărţi. „Este o femeie înaltă şi frumoasă, cu un păr bogat de

culoarea mierii – cu nuanţe de chihlimbar într-o anumită lumină... Foarte săracă, rafinată şi nu prea în graţii, deşi familia este una veche şi respectată. O adevărată oază pentru mine, înnebunită de sete.”

A făcut apoi aluzie la sentimentul tatălui său că se pregătea o conspiraţie împotriva lui în cadrul Departamentului de Stat. „Am reuşit să nu fim încă prinşi în capcana labirintului de ură şi intrigi din ambasada noastră”, scria ea.

Duşmănii la un nivel mai personal o afectaseră, de asemenea, pe Martha. În America, căsătoria ei secretă cu Bassett şi totodată efortul ei la fel de secret de a divorţa de el deveniseră publice. „E urât ce mi-au copt inamicii mei din Chicago”, i-a scris ea lui Wilder. O femeie anume, pe care Martha o identifica drept Fanny, începuse să răspândească zvonuri deosebit de urâte din cauza a ceea ce Martha presupunea a fi invidie pentru că ea publicase o nuvelă. „Insistă că noi doi am avut o relaţie şi am aflat asta de la două persoane. I-am scris de curând, subliniindu-i pericolele calomniei nefondate şi indicându-i beleaua în care ar putea intra.” Şi a mai adăugat: „Mi-e milă de ea, dar asta nu schimbă cu nimic faptul că este o scorpie cu gură spurcată.”

A încercat să surprindă pentru Wilder spriritul oraşului cuprins de iarnă aşa cum se vedea de la fereastra ei, această nouă lume în care se afla. „Zăpada este moale şi multă aici – o negură arămie deasupra Berlinului ziua şi strălucirea lunii pline noaptea. Pietrişul scârţâie sub fereastra mea noaptea – sfrijitul de Diels, cu chipul ăla sinistru şi buzele lui superbe, ne supraveghează, probabil, iar pietrişul trosneşte sub tălpile lui moi pentru a mă

avertiza. Îşi poartă cicatricele adânci la fel de mândru precum aş purta eu o diademă din flori de colţ.”

Şi-a exprimat apoi o mâhnire profundă şi apăsătoare. „Parfumul păcii e departe, aerul e rece, văzduhurile sunt fragile, iar frunzele au căzut până la urmă. Port un mantou din piele de ponei, lucios ca o mătase şi moale ca un miel. Mi-am cufundat degetele în căldura ei. Am un veston din paiete argintii şi brăţări grele din corali mari. Port la gât o împletitură din trei şiraguri de lapis lazulis şi perle. Am pe chip o blândeţe şi o mulţumire ca un văl de lumină de lună aurie. Şi nu am fost niciodată, în toată viaţa mea, atât de singură.”

*

Deşi referirile Marthei la „capcana labirintului de ură” erau puţin cam dure, Dodd începuse, într-adevăr, să aibă sentimentul că în Departamentul de Stat se organiza o campanie împotriva lui şi că participanţii erau bărbaţi avuţi, din familii cu tradiţie. Mai bănuia şi că aceştia erau ajutaţi de unul sau mai mulţi oameni din propria echipă, care le oferea informaţii pe furiş despre el şi despre activitatea ambasadei. Dodd devenea tot mai suspicios şi precaut, astfel încât a început să îşi scrie singur de mână scrisorile cele mai delicate pentru că nu avea încredere că stenografele ambasadei păstrau secret conţinutul lor.

Avea motive să fie îngrijorat. Messersmith îşi continua corespondenţa neoficială cu subsecretarul Phillips. Raymond Geist, adjunctul numărul doi al lui Messersmith (un alt absolvent de Harvard) urmărea şi el atent activitatea lui Dodd şi a ambasadei. În timpul unei vizite la Washington, Geist a avut o întrevedere lungă şi secretă cu Wilbur Carr, şeful serviciului consular, în cadrul căreia Geist a pus la dispoziţie o mulţime de informaţii, inclusiv detalii despre petrecerile desfrânate organizate de Martha şi Bill care durau uneori până la cinci dimineaţa. „Într-o ocazie, zarva a fost atât de mare", i-a spus Geist lui Carr, că a atras o plângere scrisă făcută consulatului. Asta l-a făcut pe Geist să îl cheme pe Bill la el în birou, unde l-a avertizat: „Dacă se mai repetă astfel de comportament, va trebui să fie raportat oficial".[500] Geist a criticat, de asemenea, performanţa lui Dodd. „Ambasadorul este moale şi neinteresant, având în vedere că singurul gen de persoană care ar putea face faţă cu succes guvernului nazist ar fi un bărbat inteligent şi puternic, dispus să îşi asume o atitudine dictatorială cu guvernul şi să insiste ca solicitările să îi fie îndeplinite. Domnul Dodd nu e capabil să facă asta."

Sosirea la Berlin a unei noi persoane, John C. White, pentru a-l înlocui pe George Gordon în postul de consilier al ambasadei nu putea decât să sporească paranoia lui Dodd. Pe lângă faptul că era bogat şi dispus la organizarea de petreceri fastuoase, White se întâmpla să fie şi însurat cu sora şefului Biroului de Relaţii cu Europa de Vest, Jay Pierrepont Moffat. Cei doi cumnaţi corespondau ca doi prieteni, spunându-şi „Jack" şi „Pierrepont". Dodd nu ar fi considerat fraza de deschidere a uneia dintre primele scrisori ale lui White de la Berlin teribil de liniştitoare: „Se

pare că am găsit o maşină de scris abandonată pe aici, aşa că îţi pot scrie fără martori”.[501] Într-unul din răspunsuri, Moffat îl numea pe Dodd „un individ ciudat, pe care îmi este aproape imposibil să îl diagnostichez”.[502]

Pentru ca situaţia să devină şi mai claustrofobică pentru Dodd, un alt nou funcţionar, Orme Wilson, care sosise cam în acelaşi timp pentru a deveni secretar al ambasadei, era nepotul lui Phillips.

Când Chicago Tribune a tipărit un articol despre cererea de concediu a lui Dodd pentru anul următor, alături de ipoteza că s-ar putea să demisioneze din post, Dodd i s-a plâns lui Phillips că cineva din departament trebuie să fi dat informaţii despre cererea lui de concediu cu rele intenţii. Ceea ce l-a enervat cel mai mult pe Dodd a fost un comentariu din articol atribuit unui purtător de cuvânt al Departamentului de Stat, căruia nu i se menţiona numele. Articolul afirma: „Retragerea permanentă din postul de ambasador în Germania nu este luată în calcul de profesorul Dodd, s-a insistat aici”.[503] Cu logica perversă a presei, negarea ridica, de fapt, problema destinului lui Dodd – urma să se retragă sau era forţat să îşi părăsească postul? Situaţia de la Berlin era destul de dificilă şi fără astfel de speculaţii, i-a spus Dodd lui Phillips. „Cred că von Neurath şi colegii lui vor fi deosebit de indignaţi dacă acest raport le-ar fi înaintat.”

Phillips i-a răspuns, cu deja obişnuita-i zeflemea textuală: „Nu-mi pot imagina cine a dat publicaţiei The Tribune informaţiile cu privire la posibilul dumneavoastră concediu din primăvara viitoare”, i-a scris el.[504] „Cu certitudine că nimeni nu m-a întrebat pe mine... Una dintre principalele bucurii ale lumii ziarişti lor este să pornească un noian de

bârfe despre demisii. Cu toţii suferim uneori de această fobie şi nu le luăm în serios.”

În încheiere, Phillips a menţionat că Messersmith, care era în momentul acela în concediu la Washington, făcuse o vizită la departament. „Messersmith a stat cu noi câteva zile şi am discutat despre diversele faze ale situaţiei din Germania.”

Dodd nu a exagerat dacă a citit aceste ultime rânduri cu o oarecare teamă. În timpul uneia dintre aceste vizite în biroul lui Phillips, Messersmith a oferit ceea ce Phillips a descris în jurnalul lui ca fiind „o vedere din interior asupra condiţiilor din ambasada de la Berlin”.[505] Şi acum au fost aduşi în discuţie Martha şi Bill. „Se pare”, scria Phillips, „că fiul şi fiica ambasadorului nu sunt de folos ambasadei în nici un fel, fiind prea preocupaţi să bată cluburile de noapte în compania anumitor germani de factură destul de îndoielnică şi a presei”.

Messersmith s-a întâlnit şi cu Moffat şi soţia acestuia. Cei trei au petrecut o după-amiază împreună, discutând despre Germania. „Am analizat-o din toate unghiurile”, scria Moffat în jurnalul lui.[506] A doua zi, el şi Messersmith au luat prânzul împreună, iar câteva săptămâni mai târziu, s-au întâlnit din nou. În timpul unei conversaţii, conform jurnalului lui Moffat, Messersmith a afirmat că este „foarte interesat de scrisorile primite de la Dodd din care reiese că s-a întors împotriva echipei sale”.[507]

Consilierul abia plecat al lui Dodd, George Gordon, tocmai se afla într-o vacanţă prelungită în Statele Unite în acelaşi timp cu Messersmith. Deşi relaţia lui Gordon cu Dodd începuse prost, acum Dodd ajunsese să îl considere pe

Gordon un atu, oricât îi displăcea acest lucru. Gordon i-a scris lui Dodd: „Prietenul nostru comun, G.S.M.” – se referea la Messersmith – „a dus o campanie susţinută pentru a-şi susţine candidatura pentru legaţia de la Praga”.[508] (Messersmith spera de multă vreme să lase externele în urmă şi să devină diplomat în toată puterea cuvântului; acum, cu ambasada de la Praga devenită disponibilă, vedea o ocazie.) Gordon nota că un torent de scrisori şi de editoriale din presă ce dovedeau „munca asiduă” a lui Messersmith începuse să inunde departamentul. „O notă familiară se simţea în toate acestea”, scria Gordon, „când am auzit că i-a spus unuia dintre înalţii oficiali că era realmente puţin stânjenit de toate elogiile din presă pentru că lui nu îi plăceau astfel de lucruri!!!!”

Gordon a adăugat, de mână: „O sancta virginitas simplicitasque”, latinescul pentru „Vai, câtă inocenţă feciorelnică!”

*

Pe 22 decembrie, o zi de vineri, Dodd a primit vizita lui Louis Lochner, care i-a adus veşti tulburătoare. Vizita în sine nu era neobişnuită, pentru că Dodd şi şeful biroului Associated Press deveniseră deja prieteni şi se întâlneau adesea pentru a discuta evenimente şi a face schimb de informaţii. Lochner i-a spus lui Dodd că un oficial de nivel

înalt din ierarhia nazistă îl informase că a doua zi de dimineaţă tribunalul întrunit pentru procesul de la parlament urma să îşi exprime verdictul, toţi, mai puţin van der Lubbe, urmând a fi achitaţi.[509] Era o veste uluitoare în sine şi, dacă era adevărată, avea să reprezinte o lovitură puternică pentru prestigiul guvernului lui Hitler şi, mai ales, poziţia lui Göring. Era exact „cârpeala” de care se temuse Göring. Însă informatorul lui Lochner mai aflase şi că Göring, încă înfuriat de neobrăzarea lui Dimitrov din timpul confruntării lor din tribunal, îl voia acum pe Dimitrov mort. Moartea lui urma să survină curând după încheierea procesului. Lochner a refuzat să dea indentitatea sursei sale, dar i-a spus lui Dodd că, oferind această informaţie, sursa spera să împiedice alte daune asupra reputaţiei internaţionale şi aşa proaste a Germaniei. Dodd a bănuit să informatorul fusese Rudolf Diels.

Lochner venise cu un plan de zădărnicire a asasinatului publicând informaţii despre el, dar voia mai întâi să îi prezinte ideea lui Dodd, în caz că acesta ar fi avut sentimentul că repercusiunile diplomatice ar fi fost prea grave. Dodd a aprobat planul, dar l-a consultat la rândul lui pe sir Eric Phipps, ambasadorul britanic, care a fost, de asemenea, de părere că Lochner ar fi trebuit să îşi pună în aplicare planul.

Lochner a cântărit precis cum să îşi execute planul. În mod destul de bizar, ideea iniţială a publicării informaţiei asasinării iminente îi fusese dată chiar de ofiţerul de presă al lui Göring, Martin Sommerfeldt, care aflase şi el de iminentul asasinat. Sursa lui, conform unui raport, era Putzi Hanfstaengl, deşi este foarte posibil ca Hanfstaengl să fi aflat de asta de la Diels. Sommerfeldt i-a spus lui

Lochner că ştia din experienţă că „există un mod de a-l descuraja pe general. Când presa străină afirmă un lucru despre el, el face cu încăpăţânare exact opusul.” Sommerfeldt a propus ca Lochner să atribuie povestea unei „surse de încredere” şi să accentueze faptul că asasinatul urma să aibă „consecinţe internaţionale importante”. Lochner avea totuşi o dilemă. Dacă publica un raport atât de incendiar prin Associated Press, risca să îl determine pe Göring să meargă până într-acolo încât să închidă biroul de la Berlin al AP. Ar fi fost mult mai bine, era de părere Lochner, dacă povestea ar fi apărut într-un ziar britanic. A revizuit planul împreună cu Sommerfeldt şi cu Hanfstaengl.

Lochner ştia că un reporter foarte tânăr tocmai se alăturase echipei de la Berlin a agenţiei Reuters. L-a invitat să bea împreună ceva la Hotel Adlon, unde Hanfstaengl şi Sommerfeldt li s-au alăturat curând. Tânărul reporter a fost încântat de aparenta şansă de a-i întâlni în acelaşi timp pe acei înalţi oficiali.

După câteva momente, Lochner i-a spus lui Sommerfeldt despre zvonul că Dimitrov ar fi fost ameninţat. Sommerfeldt, conform planului, s-a prefăcut surprins – sigur Lochner înţelesese ceva greşit, căci Göring era un om de onoare, iar Germania era o ţară civilizată.

Reporterul de la Reuters ştia că acesta era un subiect bombă şi i-a cerut lui Sommerfeldt permisiunea să îi citeze dezminţirea. Lăsându-se greu şi dramatic convins, Sommerfeldt a acceptat, în cele din urmă.

Omul de la Reuters a dat fuga să publice ştirea.

Târziu în acea după-amiază, articolul a apărut în ziarele din Marea Britanie, după cum i-a spus Lochner lui Dodd. Lochner i-a mai arătat lui Dodd şi o telegramă către presa internaţională din partea lui Goebbels în care acesta, din poziţia de purtător de cuvânt al guvernului, dezminţea existenţa oricărui complot în vederea asasinării lui Dimitrov. Göring a publicat propria dezminţire, respingând acuzaţiile drept „un zvon oribil”.

Pe 23 decembrie, aşa cum a prezis Lochner, preşedintele juriului din procesul de la parlament a anunţat verdictul curţii, achitându-i pe Dimitrov, Torgler, Popov şi pe Tanev, dar găsindu-l pe van der Lubbe vinovat de „înaltă trădare, incendiere insurecţională şi tentativă de incendiere”.[510] Curtea l-a condamnat la moarte, declarând totodată – în ciuda tonelor de mărturii care dovedeau contrariul – că „toţi complicii lui van der Lubbe trebuie căutaţi în rândurile Partidului Comunist, comunismul fiind, aşadar, vinovat de incendiul din Reichstag; poporul german se afla la începutul lui 1933 în pragul haosului în care comuniştii urmăreau să îl atragă, poporul german fiind salvat în ultima clipă”.

Ce s-a întâmplat însă până la urmă cu Dimitrov rămâne neclar.

*

A venit, în sfârşit, şi ziua Crăciunului. Hitler era la München, Göring, Neurath şi alţi demnitari plecaseră, de asemenea, din Berlin. În oraş era linişte, cu adevărat paşnic. Tramvaiele semănau cu nişte jucării sub brad.

La amiază, toţi membrii familiei Dodd s-au urcat în Chevrolet şi i-au făcut o vizită surpriză familiei Lochner. Louis Lochner îi scria fiicei lui din America într-o scrisoare ataşată unei felicitări de Crăciun: „Eram împreună şi ne beam cafeaua, când, deodată, toată familia Dodd – ambasadorul, doamna Dodd, Martha şi tânărul domn Dodd – au dat năvală peste noi doar pentru a ne ura Crăciun fericit. A fost extrem de drăguţ din partea lor, nu crezi? Cu cât colaborez mai mult cu domnul Dodd, cu atât îmi place mai mult de el; este un om deosebit de cultivat şi înzestrat cu una dintre cele mai ascuţite minţi pe care am cunoscut-o vreodată.”[511] Lochner o descria pe doamna Dodd ca fiind „o femeie drăguţă, feminină, care... asemenea soţului ei preferă cu mult mai mult vizitele făcute unei familii de prieteni decât toate chestiile acelea diplomatice superficiale. Familia Dodd nu se dă drept o familie gregară, iar eu îi admir pentru asta.”

Dodd a admirat pentru câteva clipe bradul familiei Lochner şi alte decoraţiuni, apoi l-a tras pe Lochner deoparte şi i-a cerut ultimele noutăţi despre afacerea Dimitrov.

Dimitrov se părea că scăpase cu bine, a spus Lochner. I-a mai spus lui Dodd că sursa lui sus-pusă – a cărei identitate încă nu a vrut să i-o dezvăluie lui Dodd – îi mulţumise pentru că rezolvase totul atât de abil.

Dodd se temea, însă, de repercusiuni ulterioare. El rămânea convins că Diels jucase un rol cheie în

dezvăluirea complotului. Dodd continua să fie surprins de Diels. Îi cunoştea reputaţia de cinic şi oportunist de prim rang, dar descoperea iar şi iar că era un om integru şi demn de respect. Într-adevăr, Diels fusese cel care, la începutul lunii, îi convinsese pe Göring şi Hitler să decreteze o amnistie de Crăciun pentru deţinuţii din lagărele de concentrare care nu erau infractori periculoşi ori în mod clar inamici primejdioşi pentru securitatea statului. Motivele precise ale lui Diels nu pot fi cunoscute, dar el considerase acel moment, când mersese din lagăr în lagăr pentru a selecta prizonierii ce urmau a fi eliberaţi, ca fiind unul dintre cele mai bune din cariera sa.[512]

Dodd se temea ca Diels să nu fi mers prea departe. În consemnările din jurnal din ziua Crăciunului, Dodd scria: „Comandantul poliţiei secrete a făcut un lucru foarte periculos şi nu aş fi surprins dacă aş auzi cândva că a fost trimis la închisoare”.[513]

Colindând prin oraş în acea zi, Dodd a fost uimit din nou de „extraordinara” pasiune a germanilor pentru etalarea Crăciunului. A văzut brazi de Crăciun peste tot, în fiecare piaţă publică şi la fiecare fereastră.

„S-ar putea crede”, scria el, „că germanii cred în Iisus sau că îi practică învăţăturile!”[514]

1934.

Partea a V-a. Frământare

Hitler şi Röhm

(Albert Harlingue/Roger-Viollet/The Image Works)

Capitolul 28. Ianuarie 1934

Pe 9 ianuarie, inculpatul principal din procesul incendiului de la parlament, Marinus van der Lubbe, a primit o înştiinţare de la procuror că urma să fie decapitat a doua zi.

„Vă mulţumesc că mi-aţi spus”, a răspuns van der Lubbe.[515] „Ne vedem mâine.”

Călăul purta joben şi frac şi, un accent deosebit de pretenţios, mănuşi albe. A folosit o ghilotină.

Execuţia lui van der Lubbe a oferit punctul clar, deşi crud, care încheia saga incendiului de la parlamentul german, potolind astfel o sursă de turbulenţă care agitase Germania încă din luna februarie a anului precedent. Acum, oricine simţea nevoia încheierii unui capitol putea face referire la o acţiune oficială a statului: van der Lubbe incendiase, iar acum van der Lubbe era mort. Dimitrov, încă în viaţă, urma să fie trimis cu avionul la Moscova. Calea către reconstrucţia Germaniei era liberă.

La început de an, Germania părea, la un nivel superficial, că devenise mai stabilă, spre marea dezamăgire a observatorilor internaţionali şi a diplomaţilor care încă nutreau convingerea că presiunea economică avea să provoace prăbuşirea regimului lui Hitler. La finalul primului an al său în postul de cancelar, Hitler părea mai raţional, aproape conciliant, mergând până într-acolo încât a

menţionat că ar fi putut susţine o anumită formă de pact de nonagresiune cu Franţa şi Marea Britanie. Anthony Eden, lordul păstrător al sigiliului privat al Marii Britanii, a călătorit în Germania pentru a se întâlni cu el şi, asemenea lui Dodd, a rămas impresionat de sinceritatea cu care Hitler îşi dorea pacea. Sir Eric Phipps, ambasadorul Marii Britanii în Germania, scria în jurnalul său: „Herr Hitler pare a-l simpatiza sincer pe domnul Eden, care a reuşit cu certitudine să aducă la suprafaţa acelei ciudate fiinţe calităţi umane care pentru mine au rămas până acum cu încăpăţânare adormite”.[516] Într-o scrisoare adresată lui Thornton Wilder, Martha scria: „Hitler îşi ameliorează categoric atitudinea”.[517]

Acest sentiment de normalitate se contura deopotrivă şi în alte sfere de activitate. Cifra oficială a şomerilor arăta o scădere rapidă, de la 4,8 milioane în 1933 la 2,7 în 1934, deşi asta se datora în mare parte unor măsuri precum distribuirea unei norme de muncă pentru un singur om la doi oameni şi unei campanii de propagandă agresivă care urmărea să descurajeze femeile să muncească.[518] „Sălbaticele” lagăre de concentrare fuseseră închise, graţie parţial comandantului Gestapo, Rudolf Diels. În cadrul Ministerului de Interne al Reichului, se discuta despre desfiinţarea definitivă a custodiei protectoare şi a lagărelor de concentrare.[519]

Chiar şi Dachau părea să fi devenit civilizat. Pe 12 februarie 1934, un reprezentant al sectei protestante a Quakerilor, Gilbert L. MacMaster, s-a dus să viziteze lagărul, după ce i s-a garantat permisiunea de a vedea un deţinut, un bărbat în vârstă de 64 de ani, fost deputat în Reichstag pe nume George Simon, care fusese arestat deoarece era socialist. MacMaster a luat trenul din

München şi o jumătate de oră mai târziu a coborât în satul Dachau, pe care l-a descris ca fiind „un sat de artişti”. De aici, a mers pe jos încă o jumătate de oră ca să ajungă la lagăr.

A fost surprins de ceea ce a găsit acolo. „S-au raportat mai multe atrocităţi în acest lagăr decât din oricare altul din Germania”, scria el.[520] „La exterior, însă, locul arată mai bine decât oricare alt lagăr pe care l-am văzut.” Fosta fabrică de praf de puşcă în care era amplasat lagărul fusese construită în timpul fostului război mondial. „Existau case bune pentru chimişti şi funcţionari; barăcile pentru muncitori erau mai stabile, întreaga fabrică fiind încălzită cu aburi”, a constatat MacMaster. „Asta face ca Dachau să pară mai bine echipat pentru confortul prizonierilor, mai ales pe vreme rece, decât un lagăr provizoriu dintr-o veche fabrică sau dintr-o fermă. De fapt, aspectul întregului ansamblu este mai degrabă cel al unei instituţii permanente decât al unui lagăr.”

Deţinutul Simon a fost adus curând în garnizoană pentru a se întâlni cu MacMaster. Era îmbrăcat într-o uniformă cenuşie de deţinut şi părea sănătos. „Nu s-a plâns de nimic”, scria MacMaster, „decât că suferea enorm de reumatism acut.”

Mai târziu în aceeaşi zi, MacMaster a stat de vorbă cu un oficial al poliţiei care i-a spus că lagărul găzduia 2 000 de deţinuţi. Doar 25 erau evrei, iar aceştia, a insistat oficialul, erau închişi pentru motive politice, nu din cauza religiei. MacMaster auzise însă relatându-se că cel puţin 5 000 de prizonieri erau deţinuţi acolo şi că 40 sau 50 erau evrei, dintre care numai „unul sau doi” fuseseră arestaţi pe motive politice; alţii fuseseră arestaţi ca urmare a

denunţurilor oamenilor „care au vrut să le facă rău în afaceri şi alţii pentru că au fost acuzaţi de relaţii cu fete non-evreice”. A fost surprins să îl audă pe oficial spunând că el considera că lagărele erau „temporare şi că aştepta ziua când se va renunţa la ele”.

MacMaster a descoperit că Dachau avea chiar o anumită frumuseţe. „Era o dimineaţă foarte rece”, scria el. „Fusese o ceaţă atât de deasă cu o seară înainte, că abia reuşisem să îmi găsesc hotelul. În acea dimineaţă însă, cerul era perfect albastru, culorile Bavariei fiind alb, simbolizând norii, şi albastru, simbolizând albastrul văzduhului bavarez, iar ceaţa de cu o seară înainte acoperise copacii cu un strat gros de promoroacă.” Totul era acoperit cu o dantelă sclipitoare de cristale de gheaţă, dând lagărului un aspect ireal, ca de poveste. În lumina soarelui, mestecenii din preajma mlaştinii în mijlocul căreia era amplasat păreau spirale de diamant.

Dar, ca în atâtea alte situaţii din noua Germanie, aspectul exterior al Dachaului era înşelător. Curăţenia şi eficienţa lagărului nu avea deloc legătură cu dorinţa de a trata deţinuţii uman. În iunie anterior, un ofiţer SS, pe nume Theodor Eicke, preluase conducerea lagărului şi scrisese un set de reguli care au devenit mai târziu modelul pentru toate lagărele. Publicate pe 1 octombrie 1933, noile reguli reglementau relaţia dintre paznici şi deţinuţi, eliminând în acest sens actul pedepsirii din categoria impulsului şi al capriciului şi introducându-l într-un plan în care disciplina devenea sistematică, imparţială şi previzibilă. Acum măcar toată lumea cunoştea regulile, însă regulile erau aspre şi, în mod explicit, nu lăsau loc pentru milă.

„Toleranţa înseamnă slăbiciune”, scria Eicke în introducerea regulilor.[521] „În lumina acestei concepţii, pedeapsa va fi aplicată necruţător de fiecare dată când interesele patriei o cer.” Abateri minore atrăgeau după ele bătaia cu o nuia şi izolare la carceră. Chiar şi ironia costa. Opt zile de carceră şi „25 de lovituri” erau rezervate pentru „oricine face remarci depreciative sau ironice la adresa unui membru al SS, omiţând deliberat regulile stabilite de respect, sau care refuză în oricare alt fel să se supună măsurilor disciplinare”. O clauză generală, Articolul 19, se referea la „pedepsele ocazionale”, care includeau mustrări, bătăi şi „legări la stâlp”. O altă secţiune expunea regulile pentru spânzurătoare. Moartea era pedeapsa pentru oricine discuta politică sau era prins întâlnindu-se cu alţii „în scopul de a face agitaţie”. Chiar şi strângerea de „informaţii adevărate ori false despre lagărul de concentrare” sau primirea unor astfel de informaţii ori discutarea despre el cu alţii putea trimite un deţinut la spânzurătoare. „Dacă un deţinut încearcă să evadeze”, scria Eicke, „va fi împuşcat fără somaţie.” Focul de armă se impunea şi ca reacţie la revoltele deţinuţilor. „Focurile de avertisment”, scria Eicke, „sunt interzise din principiu.”

Eicke s-a asigurat ca toţi noii gardieni să fie complet îndoctrinaţi, după cum avea să mărturisească mai târziu unul dintre stagiarii lui, Rudolf Höss. Höss a devenit gardian la Dachau în 1934, amintindu-şi cum Eicke repeta la nesfârşit acelaşi mesaj: „Orice semn de milă arătat «inamicilor statului» este nevrednic pentru un membru SS. Nu era loc în rândurile SS-ului pentru bărbaţii slabi de înger, care ar fi făcut mai bine să se retragă rapid la o mănăstire. El avea nevoie doar de oameni duri, hotărâţi,

care să îi execute necruţător orice ordin.”[522] Elev silitor, Höss avea să devină mai târziu comandant la Auschwitz.

*

La prima vedere, persecutarea evreilor părea să se mai fi potolit şi ea. „În afară, Berlinul a prezentat în timpul şederii mele recente acolo o înfăţişare normală”, scria David J. Schweitzer, funcţionar superior la American Joint Distribution Committee, poreclită Joint, o organizaţie filantropică de ajutorare a evreilor.[523] „Atmosfera nu s-a schimbat, politeţea generală primează.” Evreii care fugiseră cu un an în urmă începuseră acum să se întoarcă, scria el. Aproximativ 10 000 de evrei care plecaseră la începutul lui 1933 se întorseseră până la începutul lui 1934, deşi emigrarea – 4 000 de evrei în 1934 – continua.[524] „Actuala situaţie este astfel într-o asemenea măsură atât de bine mascată încât am auzit un american, unul care tocmai şi-a petrecut o săptămână traversând Germania către o ţară vecină, spunând că nu a putut vedea că s-ar fi întâmplat practic ceva care să agite într-atât lumea din exterior.”

Dar Schweitzer a înţeles că asta era în mare parte o iluzie. Violenţa deschisă împotriva evreilor părea să se fi potolit, însă o opresiune cu mult mai subtilă îi luase locul. „Ceea ce nu a văzut prietenul nostru din aspectele exterioare este tragedia care loveşte zilnic angajaţii ce îşi pierd

treptat posturile”, scria Schweitzer. El a dat exemplul magazinelor universale din Berlin, în mod obişnuit deţinute de evrei şi cu angajaţi evrei. „Deşi, pe de o parte, se poate vedea un magazin universal evreiesc plin ca de obicei cu non-evrei şi evrei deopotrivă, în magazinul imediat alăturat se poate observa absenţa totală a oricărui angajat evreu.” În mod similar, situaţia era diferită de la comunitate la comunitate. Un oraş îi putea surghiuni pe evrei, în vreme ce în următorul oraş evreii şi non-evreii continuau „să convieţuiască laolaltă cu vecinii lor şi să îşi vadă de preocupările lor pe cât puteau de bine şi nemolestaţi”.

În mod similar, Schweitzer a observat puncte de vedere divergente în rândul liderilor evrei din Berlin. „O tendinţă este să nu se spere la nimic, căci lucrurile se vor înrăutăţi”, scria el. „Cealaltă tendinţă însă, este exact opusă, dar la fel de clară, şi anume o tendinţă ce rezultă din gândirea raportată la martie 1934 în loc de martie 1933, împăcându-se cu situaţia actuală, acceptând inevitabilul, adaptându-se la deplasări în propiile cercuri limitate şi sperând că aşa cum lucrurile s-au schimbat din martie 1933 până în martie 1934, ele vor continua să se schimbe într-o manieră favorabilă.”

*

Declaraţiile solemne de pace ale lui Hitler reprezentau cea mai flagrantă înşelăciune oficială. Oricine făcea efortul să călătorească prin zona rurală din afara Berlinului observa imediat acest lucru. Raymond Geist, consul general în funcţie, făcea de regulă astfel de drumuri, adesea pe bicicletă. „Înainte de sfârşitul lui 1933, în timpul frecventelor mele excursii, am descoperit în afara Berlinului pe aproape fiece drum ce iese din oraş, noi şi mari stabilimente militare, inclusiv câmpuri de antrenament, aeroporturi, barăci, terenuri de manevră, staţii antiaeriene şi altele de felul ăsta.”[525]

Chiar şi nou-sositul Jack White şi-a dat seama de adevărata realitate a celor ce se petreceau. „Oricine merge cu maşina la ţară duminica, poate vedea cămăşile brune la instrucţie în pădure”, i-a spus el cumnatului său, Moffat.[526]

White a fost uimit să afle că tânăra fiică a unui prieten era obligată să îşi petreacă fiecare după-amiază de miercuri exersând arta aruncării grenadelor de mână.

*

Normalitatea superficială a Germaniei masca, de asemenea, şi conflictul tot mai intens dintre Hitler şi Röhm. Dodd şi cei care petrecuseră timp în Germania ştiau prea bine că Hitler intenţiona să crească efectivele armatei

actuale, Reichswehr, în ciuda interdicţiilor explicite ale Tratatului de la Versailles, şi că Röhm, căpitan SA, voia ca această creştere să includă şi toate unităţile SA, parte a campaniei sale de dobândire a controlului asupra armatei naţionale. Ministrul apărării, Blomberg, şi generalii de armată îl detestau pe Röhm şi dispreţuiau legiunile lui necioplite de soldaţi în cămăşi brune. Göring îl ura şi el pe Röhm şi vedea dorinţa lui de putere ca pe o ameninţare la adresa controlului lui asupra noilor forţe aeriene ale Germaniei, mândria lui, la construirea cărora lucra acum discret, dar energic.

Rămânea neclar unde mai exact se afla Hitler în tot acest tablou. În decembrie 1933, Hitler l-a făcut pe Röhm membru al cabinetului său. De Anul Nou, i-a trimis lui Röhm calde felicitări, publicate în presă, în care îşi lăuda vechiul aliat pentru înfiinţarea unei legiuni atât de eficiente. „Trebuie să ştii că îi sunt recunoscător soartei, care mi-a permis să-l pot numi pe un bărbat ca tine prietenul meu şi tovarăşul meu de arme.”[527]

Curând după aceea însă, Hitler i-a ordonat lui Rudolf Diels să întocmească un raport despre atrocităţile comise de trupele SA şi despre practicile homosexuale ale lui Röhm şi ale cercului acestuia.[528] Diels a afirmat ulterior că Hitler i-a mai cerut şi să îl ucidă pe Röhm şi pe alţi anumiţi „trădători”, dar că el a refuzat.

Preşedintele Hindenburg, presupusa ultimă piedică în calea lui Hitler, părea că nu avea habar de presiunea care se acumula dedesubt. Pe 30 ianuarie 1934, Hindenburg a dat o declaraţie publică, felicitându-l pe Hitler pentru „marele progres” pe care Germania îl făcuse în anul de când el devenise cancelar. „Am încredere”, scria el, „că, în

anul ce vine, tu şi colegii tăi de muncă veţi continua cu succes şi că veţi desăvârşi, cu ajutorul lui Dumnezeu, marea operă a reconstruirii Germaniei, pe care aţi început-o atât de avântat, cu sprijinul îmbucurătoarei nou-dobândite unităţi naţionale a poporului german.”[529]

Aşadar, anul începea cu un sentiment vădit că vremuri bune se iveau la orizont şi, pentru membrii familiei Dodd, cu o serie nouă de petreceri şi banchete. Invitaţiile oficiale soseau tipărite pe cărţi poştale puse în plicuri, urmate, ca de obicei, de diagrama locurilor la mese. Conducerea nazistă prefera un aranjament complicat, în care mesele formau o mare potcoavă dreptunghiulară, cu invitaţii înşiraţi de-a lungul interiorului şi exteriorului configuraţiei. Cei aşezaţi pe interior îşi petreceau seara într-un abis de disconfort social, cu spatele la ceilalţi invitaţi. O astfel de invitaţie a venit şi pentru Dodd şi familia sa de la vecinul lor, căpitanul Röhm.

Martha ar fi avut motive să păstreze o copie a graficului locurilor. Röhm, der Hausherr, sau amfitrionul, era aşezat în capul potcoavei, având o perspectivă perfectă asupra tuturor celor aşezaţi dinaintea lui.[530] Dodd s-a aşezat în dreapta lui Röhm, pe locul de onoare. Imediat în faţa mesei lui Röhm, pe cel mai incomod loc de la masa-potcoavă, şedea Heinrich Himmler, care îl detesta.

Capitolul 29. Comentarii răutăcioase

La Washington, subsecretarul Phillips l-a chemat pe Jay Pierrepont Moffat în biroul lui „pentru a citi o serie de scrisori de la ambasadorul Dodd”, aşa cum nota Moffat în jurnalul lui.[531] Printre acestea erau scrisori recente în care Dodd îşi relua plângerile cu privire la bogăţia funcţionarilor de la externe şi la numărul de evrei din echipa lui, cât şi una care îndrăznea să sugereze politica externă pe care America ar fi trebuit să o adopte.[532] Naţiunea, scrisese Dodd, trebuia să scape de „justificata ei distanţă” deoarece „o nouă luptă pe viaţă şi pe moarte în Europa ne-ar afecta pe toţi – mai ales dacă în paralel ar exista încă un conflict similar în Extremul Orient (după cum cred că se discută în adunările secrete)”.[533] Dodd accepta reticenţa Congresului de a se implica în problemele externe, dar adăuga: „Cred, totuşi, că realitatea contează; chiar dacă nu ne place”.

Deşi Phillips şi Moffat nu îl plăceau pe Dodd, ştiau că aveau putere limitată asupra lui dată fiind relaţia sa cu Roosevelt, care îi permitea lui Dodd să sară peste Departamentul de Stat şi să comunice direct cu preşedintele de câte ori dorea. Acum, în biroul lui Phillips, ei citeau scrisorile lui Dodd şi clătinau din cap. „Ca de obicei”, scria Moffat în jurnalul lui, „îl dezgustă totul.”[534] Într-o scrisoare, Dodd îi descrisese pe doi dintre funcţionarii săi ca fiind „competenţi, dar necalificaţi” – lucru care l-a făcut pe Moffat să exclame: „Ce-o mai fi însemnând şi asta”.

Miercuri, 3 ianuarie, Phillips i-a scris lui Dodd pe un ton rece şi dispreţuitor, pentru a se referi la unele dintre nemulţumirile acestuia, dintre care una avea de a face cu transferul nepotului lui Phillips, Orme Wilson, la Berlin. Venirea lui Wilson în luna noiembrie a anului precedent

iscase o furie competitivă în cadrul ambasadei. Phillips îl apostrofa acum pe Dodd că nu gestionase mai bine situaţia. „Sper că nu va fi dificil pentru dumneavoastră să descurajaţi noi discuţii de natură indezirabilă în rândurile membrilor echipei dumneavoastră.”[535]

Cât despre repetata nemulţumire a lui Dodd cu privire la obiceiurile de muncă şi calificările angajaţilor, Phillips a scris: „Mărturisesc că nu reuşesc să vă înţeleg sentimentul că «cineva din Departament încurajează oamenii în atitudini şi conduite nepotrivite»„.[536]

Phillips a citat o observaţie mai veche a lui Dodd cum că ar fi fost prea mulţi evrei printre funcţionarii ambasadei, dar s-a declarat „oarecum nedumerit” cu privire la soluţia pentru această problemă. Dodd îi spusese anterior că nu dorea să transfere pe nimeni din ambasadă, dar acum părea că dorea. „Doriţi să transferaţi pe cineva?” a întrebat Phillips. Şi a adăugat: „Dacă... chestiunea rasială este una care necesită corecţii având în vedere situaţia specială din Germania, ar fi perfect posibil pentru Departament să facă acest lucru în urma unei recomandări ferme a dumneavoastră”.

*

În aceeaşi miercuri, la Berlin, Dodd îi scria o scrisoare lui Roosevelt pe care o considera atât de delicată încât nu

doar că a scris-o de mână, dar a şi trimis-o mai întâi prietenului său, colonelul House, pentru ca acesta să i-o înmâneze personal preşedintelui. Dodd cerea ca Phillips să fie demis din postul de subsecretar şi să i se dea un alt post, poate ca ambasador undeva. A sugerat Paris şi a adăugat că plecarea lui Phillips de la Washington „ar limita puţin favoritismele care primează acolo”.[537]

El a scris: „Să nu credeţi că urmăresc un interes personal sau că aş avea vreo nemulţumire personală cu privire la ceva. Sper” – sper – „că serviciul public este cel care motivează scrisoarea [aceasta].”

Capitolul 30. Premoniţia

Martha era mistuită de dragostea pentru Boris. Amantul ei francez, Armand Berard, suferea simţindu-se părăsit undeva în decor. Diels s-a retras şi el, deşi a rămas un companion frecvent.

La începutul lui ianuarie, Boris a aranjat o întâlnire cu Martha, una dintre cele mai romantice pe care le trăise ea vreodată, deşi nu fusese avertizată în prealabil de ce urma să se întâmple, în afara rugăminţii lui Boris de a se îmbrăca în rochia lui preferată – de mătase aurie, cu umerii goi şi un decolteu adânc, care lăsa mult la vedere, strânsă în talie.[538] Ea a adăugat un colier de ambră şi un corsaj de gardenii, pe care îl primise de la Boris.

Fritz, majordomul, l-a întâmpinat pe Boris la intrare, dar înainte să poată anunţa oaspetele rus, Boris a luat-o la

fugă pe scări până la primul etaj. Fritz s-a dus după el. Martha tocmai venea pe hol către scări, după cum singură scria într-o descriere detaliată a serii. Când a văzut-o, Boris a căzut în genunchi.

„Oh my darling!”, a spus el, în engleză. Apoi, în germană: „Arăţi splendid”.

Ea a fost încântată şi uşor stânjenită. Fritz a zâmbit. Boris a condus-o la Fordul lui – cu acoperişul tras, din fericire, din cauza frigului – şi au plecat amândoi la restaurantul Horcher’s de pe Lutherstrasse, la câteva străzi spre sud de Tiergarten. Era unul dintre cele mai rafinate restaurante din Berlin, specializat în vânat, şi se spunea că era locul unde prefera Göring să mănânce. Era, de asemenea, menţionat într-o nuvelă din 1929, scrisă de autoarea, pe atunci populară, Gina Kaus, ca fiind locul unde trebuia să mergi dacă scopul tău era să seduci pe cineva.[539] Puteai fi condus spre una dintre banchetele din piele din restaurant şi să îl vezi la câteva mese mai încolo pe Göring, strălucitor în uniforma preferată a momentului. În alte vremuri, acolo te puteai întâlni cu scriitori, artişti, muzicieni şi cunoscuţi investitori şi oameni de ştiinţă evrei, însă acum majoritatea fugiseră sau se treziseră deodată izolaţi în circumstanţe care nu le permiteau ieşiri costisitoare în oraş. Restaurantul rezista însă, de parcă nici nu ar fi ştiut că ceva se schimbase în lumea de afară.

Boris rezervase un separeu, unde el şi Martha au luat o cină extravagantă, cu somon afumat, caviar, supă de ţestoasă şi pui în stilul care ajunsese să fie cunoscut drept „Kievsky”. La desert, au avut cremă bavareză cu coniac. Au băut şampanie şi votcă. Martha a fost încântată de mâncare, de băutură, de tot cadrul măreţ, dar era

nelămurită. „De ce toate astea, Boris?”, l-a întrebat ea. „Ce sărbătorim?”

Drept răspuns, el i-a zâmbit doar. După cină, au pornit cu maşina spre nord şi a luat-o pe Tiergartenstrasse, ca şi cum s-ar fi înderptat către reşedinţa lui Dodd, dar, în loc să oprească acolo, Boris a continuat drumul. Au mers încet de-a lungul hotarului împădurit întunecat al parcului până au ajuns la Poarta Brandenburg şi Unter den Linden, lăţimea de 60 de metri a bulevardului fiind plină de automobile ale căror faruri îl făceau să semene cu un fluviu de platină. O stradă mai spre est de poartă, Boris a oprit în faţa ambasadei Uniunii Sovietice, la Unter den Linden 7. A condus-o pe Martha în clădire şi de-a lungul câtorva coridoare, apoi au urcat nişte scări, până au ajuns în faţa unei uşi nemarcate.

El a zâmbit şi a deschis uşa, apoi a păşit într-o parte şi a lăsat-o pe ea să intre. A aprins o lampă de birou şi două lumânări roşii. Camera îi amintea Marthei de internatul facultăţii, deşi Boris făcuse tot ce putuse pentru a o înfrumuseţa cumva. Ea a văzut un scaun cu spătar drept, două fotolii şi un pat. Pe pernă, el aşezase un şervet brodat despre care i-a spus că era din Caucaz. Pe masa de lângă fereastră era un samovar pentru ceai.

Într-un colţ al camerei, pe un raft de cărţi, Martha a găsit o colecţie de fotografii cu Vladimir Lenin aranjate în jurul unui portret mai mare care îl înfăţişa într-o ipostază pe care Martha nu o mai văzuse până atunci, de parcă ar fi fost un instantaneu făcut de un prieten, nicidecum Lenin cel cu chip sever promovat de propaganda sovietică. Mai erau acolo mai multe broşuri în rusă, una cu un titlu lucios, pe care Boris i l-a tradus: „Echipele de inspecţie ale

lucrătorilor şi ale ţăranilor”. Boris i-a spus că acela era „colţul Lenin”, echivalentul sovietic al icoanelor pe care ruşii ortodocşi le atârnau, în mod tradiţional, într-un colţ al încăperii. „Poporul meu, aşa cum probabil ai citit în romanele ruseşti care îţi plac, avea, şi mai are încă, un colţ cu icoane”, i-a spus el. „Dar eu sunt un rus modern, comunist!”

Într-un alt colţ, Martha a descoperit un al doilea altar, însă elementul central al acestuia, a văzut ea, era ea însăşi. Boris îl numea „colţul Martha”. Pe o măsuţă, era o fotografie a ei, licărind la lumina roşietică a uneia dintre lumânările lui Boris. Mai pusese acolo câteva dintre scrisorile ei şi alte fotografii. Fiind un fotograf amator entuziast, Boris îi făcuse multe fotografii în timpul călătoriilor lor în jurul Berlinului. Mai erau acolo şi talismane – o batistă de in pe care i-o dăduse ea ca răspuns la cele trei maimuţele trimise de el – atâta doar că Boris accesorizase pânza adăugându-i un mic halou creat dintr-un fir subţirel de aur.

Recent, pusese conuri de pin şi rămurele de tufe perene pe altarul Marthei, iar acestea umpleau camera cu o mireasmă de pădure. Le adăugase şi pe acestea, i-a spus el, ca simbol al iubirii lui „perene” pentru ea.

„Dumnezeule, Boris”, a râs ea, „eşti un romantic! Este ceva ce se cade pentru un comunist dur ca tine?”

În afară de Lenin, i-a spus el, „pe tine te iubesc cel mai mult”. I-a sărutat apoi umărul gol şi a devenit brusc foarte serios. „Dar, în caz că nu înţelegi încă”, a spus el, „partidul şi ţara mea trebuie să fie mereu pe primul loc.”

Transformarea bruscă, expresia de pe chipul lui – Martha a râs din nou. I-a spus lui Boris că înţelegea. „Tata simte pentru Thomas Jefferson aproape ceea ce simţi tu pentru Lenin”, a spus ea.

S-au făcut comozi, când, deodată, uşa s-a deschis încet şi în cameră a intrat o fată blondă de vreo nouă ani, după aprecierea Marthei. Şi-a dat seama imediat că trebuia să fie fiica lui Boris. Avea ochii tatălui ei – „ochi extraordinari, luminoşi”, scria Martha – deşi, din multe alte privinţe, nu semăna deloc cu el. Avea faţa banală şi îi lipsea veselia exuberantă a tatălui ei. Părea posomorâtă. Boris s-a ridicat şi s-a dus la ea.

„De ce este aşa de întuneric aici?” a întrebat fiica lui. „Nu-mi place.”

Vorbea în ruseşte, Boris traducea. Martha a bănuit că fata vorbea germana, dat fiind că făcea şcoala la Berlin, dar vorbea în rusă acum din capriciu.

Boris a aprins o lumină din tavan, un simplu bec fără abajur. Lumina lui puternică a disipat instantaneu toată atmosfera romantică pe care el reuşise să o creeze cu lumânările şi altarele. I-a spus fiicei lui să dea mâna cu Martha, iar fata s-a supus, deşi fără tragere de inimă. Martha a considerat ostilitatea fetei neplăcută, dar explicabilă.

Fata a întrebat-o, în rusă: „De ce eşti aşa elegantă?”

Boris i-a explicat că ea era Martha despre care îi povestise. Era îmbrăcată aşa de frumos, a spus el, pentru aceasta era

prima ei vizită la ambasada sovietică, deci, o ocazie specială.

Fata a studiat-o pe Martha. O urmă de zâmbet i-a apărut pe chip. „Este foarte drăguţă”, a spus fata. „Dar este prea slabă.”

Boris i-a explicat că Martha era totuşi sănătoasă.

Boris s-a uitat la ceas. Era aproape zece seara. A urcat-o pe copilă pe genunchii lui, a cuprins-o în braţe şi a început să o mângâie uşor pe cap. El şi Martha au început să discute diverse în timp ce fata o privea insistent pe Martha. După câteva momente, Boris s-a oprit din mângâiat şi a strâns-o pe fiica lui în braţe, semnalul că era timpul să meargă la culcare. Aceasta făcut o reverenţă şi a spus încet şi în silă, în germană: „Auf Wiedersehen, Fräulein Marta”.

Boris a luat-o pe fată de mână şi a ieşit cu ea din cameră.

În lipsa lui, Martha a început să studieze mai cu atenţie camera lui Boris, fără a se întrerupe nici după revenirea lui. Se mai uita spre el din când în când.

„Lenin a fost foarte uman”, a spus el, zâmbind. „Ar fi înţeles colţul tău.”

S-au întins amândoi pe pat şi s-au luat în braţe. El i-a povestit despre viaţa sa – cum tatăl lui îşi abandonase familia şi cum, la 16 ani, el se alăturase Gărzilor Roşii. „Vreau ca fiica mea să aibă o viaţă mai uşoară”, a spus el. Voia acelaşi lucru şi pentru ţara lui. „Nu am avut parte decât de tiranie, război, revoluţie, teroare, război civil,

foamete. Dacă nu suntem atacaţi din nou, s-ar putea să avem o şansă să realizăm ceva nou şi unic în istoria lumii. Înţelegi?”

Povestind acestea, au început să i se prelingă lacrimi pe obraji. Martha se obişnuise deja cu asta. El i-a spus care îi erau visurile de viitor.

„Apoi m-a strâns la pieptul lui”, scria ea. „De sub claviculă şi până la ombilic, pielea îi era acoperită de un păr de culoarea mierii, fin ca un puf... Sincer, mi s-a părut frumos şi mi-a dat un sentiment de căldură, de confort, de intimitate.”

Când seara s-a încheiat, el a făcut ceai şi l-a turnat în ceşti tradiţionale – pahare transparente într-un cadru metalic.

„Acum, iubita mea”, a spus el, „în ultimele câteva ore, ţi-am oferit o frântură de seară rusească.”

*

„Cum aş fi putut să-i spun”, scria ea mai târziu, „că fusese una dintre cele mai ciudate seri din viaţa mea?” Un sentiment premonitoriu stricase bucuria. S-a întrebat dacă Boris, devenind atât de legat de ea – cu acel colţ pentru Martha în ambasadă şi cu îndrăzneala de-a o aduce în camera lui – nu încălcase cumva o interdicţie nescrisă. Avusese sentimentul că „un ochi răuvoitor” luase la

cunoştinţă. „A fost”, aşa cum îşi amintea, „ca şi cum un vânt întunecat pătrunsese în camera aceea.”

Mai târziu în seara aceea, Boris a condus-o acasă cu maşina.

Capitolul 31. Frământări nocturne

Viaţa familiei Dodd trecea printr-o schimbare subtilă. Dacă altă dată se simţiseră liberi să spună orice doreau în casa lor, acum simţeau o constrângere nouă şi neobişnuită. În acest sens, viaţa lor reflecta miasma mai cuprinzătoare care îneca oraşul dincolo de zidul grădinii lor. Începuse să circule peste tot un banc: Un bărbat îl sună la telefon pe un altul şi, în timpul conversaţiei, întreabă: „Ce mai face Unchiul Adlof?”[540] Nu trece mult şi se trezeşte la uşă cu poliţia, care insistă ca omul să facă dovada existenţei Unchiului Adolf, ca nu cumva întrebarea să fi fost, de fapt, un mesaj codificat referitor la Hitler. Germanii refuzau să se mai cazeze în cabane de schi la comun de teamă ca nu cumva să vorbească în somn. Amânau intervenţii chirurgicale de teamă că, sub anestezie, ar fi putut vorbi gura fără ei. Visele reflectau anxietatea înconjurătoare. Un german a visat că un membru SA a venit la el acasă şi a deschis uşa cuptorului, iar din cuptor a început să se audă fiecare remarcă negativă rostită în acea casă împotriva guvernului.[541] După ce trăise experienţa vieţii în Germania nazistă, Thomas Wolfe a scris: „O naţie întreagă... infestată cu virusul fricii omniprezente. Era un fel de

paralizie înfiorătoare, care deforma şi estropia toate relaţiile interumane.”[542]

Evreii, desigur, resimţeau această realitate cel mai acut. Un sondaj în rândul celor fugiţi din Germania, realizat între 1993 şi 2001 de socio-istoricii Eric A. Johnson şi Karl-Heinz Reuband, a arătat că 33% simţiseră „teama constantă de arest”.[543] Printre cei care trăiseră în urbe mici, peste jumătate şi-au amintit că au resimţit o astfel de frică. Majoritatea cetăţenilor non-evrei, însă, au afirmat că au resimţit mai puţină teamă – în Berlin, de exemplu, doar 3% şi-au descris teama de arest drept constantă –, dar nu s-au simţit complet relaxaţi. Majoritatea germanilor au resimţit mai degrabă un fel de ecou al normalităţii. A apărut în rândurile lor conştientizarea faptului că posibilitatea unor vieţi normale „depindea de acceptarea regimului nazist, de menţinerea unei atitudini supuse şi de lipsa unei riposte vădite”. Dacă se aliniau, dacă se lăsau „coordonaţi”, erau în siguranţă – deşi sondajul a mai arătat şi o surprinzătoare tendinţă în rândul berlinezilor non-evrei de a ieşi din când în când din rând. Aproximativ 32% şi-au amintit că spuneau bancuri antinaziste, iar 49% au afirmat că ascultau transmisiuni radio ilegale din Marea Britanie sau din altă parte.[544] Cu toate acestea, au îndrăznit să comită astfel de acte doar în privat ori în prezenţa unor prieteni de încredere, pentru că înţelegeau că urmările ar fi putut fi letale.

Pentru familia Dodd, la început totul fusese atât de nou şi de neplauzibil că păruse aproape amuzant. Martha râsese prima oară când prietena ei, Mildred Fish Harnack, insistase să se închidă în baie pentru o conversaţie privată. Mildred credea că în băi, având puţin mobilier, era mai greu să se monteze instalaţii de ascultare decât într-o

cameră de zi încărcată. Chiar şi în baie, Mildred „a şoptit aproape imperceptibil”, scria Martha.[545]

Rudolf Diels a fost primul care i-a dezvăluit Marthei deloc amuzanta realitate a nou-apărutei culturi a ascultatului din Germania. El a invitat-o într-o zi la biroul lui şi, cu vădită mândrie, i-a arătat o serie de echipamente folosite pentru înregistrarea conversaţiilor telefonice.[546] A făcut-o să creadă că un aparat de ascultat fusese într-adevăr instalat în birourile Ambasadei SUA şi la ea acasă. Predomina informaţia că agenţii nazişti instalau microfoanele în telefoane pentru a intercepta conversaţiile din încăperile respective. Într-o noapte târziu, Diels a părut să confirme acest lucru. Martha mersese cu el să danseze. După aceea, când au ajuns înapoi acasă, ea şi Diels au urcat în bibliotecă, să bea ceva. El era neliniştit şi a vrut să spună ceva. Martha a luat o pernă mare, apoi a traversat camera până la masa de lucru a tatălui ei. Diels, uluit, a întrebat-o ce făcea. Ea i-a spus că voia să pună perna peste telefon. Diels a încuviinţat din cap încet, după cum şi-a amintit ea, iar „pe chip i-a apărut un zâmbet sinistru”.[547]

Martha i-a povestit totul tatălui ei a doua zi. Vestea l-a surprins pe Dodd. Deşi credea în interceptarea corespondenţei, în ascultarea telefoanelor şi a liniilor de telegraf şi în probabilitatea interceptării conversaţiilor din birourile ambasadei, nu şi-ar fi imaginat niciodată un guvern atât de deşănţat încât să plaseze microfoane în reşedinţa privată a unui diplomat. A luat totuşi în serios informaţia. Văzuse deja destul comportament surprinzător la Hitler şi la subalternii lui pentru a înţelege că orice era posibil. A umplut o cutie de carton cu vată, din câte şi-a amintit Martha, şi a folosit-o pentru a-şi acoperi propriul

telefon de fiecare dată când o conversaţie din bibliotecă aluneca înspre sfera confidenţială.[548]

Pe măsură ce timpul trecea, familia Dodd se confrunta tot mai mult cu o anxietate amorfă ce se infiltra în viaţa cotidiană, alterându-le treptat felul în care trăiau. Schimbarea s-a produs lent, instalându-se ca o negură palidă care se strecoară în cele mai mici cotloane. Era ceva prin care păreau să treacă toţi cei ce locuiau în Berlin. Începeai să gândeşti altfel despre cei cu care te vedeai la masa de prânz şi, aşa stând lucrurile, alegeai cu grijă cafeneaua sau restaurantul, pentru că umblau zvonuri despre locurile pe care agenţii Gestapo le preferau ca ţinte – barul de la Adlon, de exemplu. Pândeai puţin pe la colţurile străzilor ca să te asiguri că feţele pe care le-ai văzut la ultimul colţ au apărut acum sau nu şi la colţul ăsta. În cele mai obişnuite dintre situaţii, vorbeai cu băgare de seamă şi erai atent la cei din preajmă într-un fel în care nu mai fuseseşi până atunci. Berlinezii au ajuns să practice ceea ce a devenit cunoscut drept „privirea germană” – der deutsche Blick – o privire scurtă în toate direcţiile când te întâlneai cu un prieten ori un cunoscut pe stradă.[549]

Viaţa de acasă a familiei Dodd devenise din ce în ce mai puţin spontană. Au ajuns să aibă din ce în ce mai puţină încredere mai ales în majordomul lor, Fritz, care îşi folosea din plin talentul de a se deplasa fără pic de zgomot. Martha îl bănuia că trăgea cu urechea când avea prieteni sau iubiţi invitaţi acasă. De fiecare dată când apărea în toiul unei conversaţii de familie, discuţia înceta şi devenea banală, o reacţie aproape reflexă.[550]

După vacanţe sau sfârşituri de săptămână în deplasare, revenirea acasă a familiei era mereu umbrită de probabilitatea ca, în absenţa lor, în casă să se fi instalat noi aparate sau să se fi înlocuit cele vechi. „Răceala cuvintelor scrise pe o bucată de hârtie nu are cum să exprime la adevărata dimensiune a ce poate face acest spionaj fiinţei umane”, scria Martha.[551] Suprima discuţiile de rutină – „dezbaterile familiale şi libertatea vorbirii şi a acţiunii erau atât de îngrădite că am pierdut până şi ultima urmă de asemănare cu o familie americană normală. De câte ori voiam să stăm de vorbă, trebuia să ne uităm prin colţuri şi îndărătul uşilor, să avem grijă de telefon şi să vorbim în şoaptă.” Stresul întregii acestei situaţii a marcat-o serios pe mama Marthei. „Timpul trecea, iar oroarea creştea”, scria Martha, „amabilitatea şi bunăvoinţa ei faţă de oficialii nazişti cu care era silită să se se întâlnească, pe care trebuia să îi primească în casă şi alături de care era forţată să se aşeze, deveniseră o povară atât de apăsătoare pentru ea, că abia o mai putea duce.”[552]

În cele din urmă, Martha a început să întrebuinţeze coduri rudimentare în comunicarea cu prietenii, o practică tot mai comună în toată Germania.[553] Prietena ei, Mildred, folosea un cod pentru scrisorile trimise acasă prin care meşteşugea fraze care însemnau exact opusul celor indicate de cuvintele folosite.[554] Celor din afară le era greu să înţeleagă faptul că astfel de practici deveniseră uzuale şi necesare. Un profesor american, prieten al familiei Dodd, Peter Olden, i-a scris lui Dodd pe 30 ianuarie 1934, pentru a-i spune că primise un mesaj de la cumnatul lui din Germania în care bărbatul descria un cod pe care intenţiona să îl folosească în toată corespondenţa viitoare. Cuvântul „ploaie”, în orice context, urma să însemne că

fusese dus într-un lagăr de concentrare. Cuvântul „zăpadă” însemna că era torturat. „Pare de-a dreptul incredibil”, i-a spus Olden lui Dodd.[555] „Dacă tu crezi că tot ce îţi scriu aici este, de fapt, o glumă proastă, mă întreb dacă mi-ai putea spune asta într-o scrisoare.”

Răspunsul precaut al lui Dodd a fost un adevărat studiu de omisiune deliberată, deşi sensul lui era clar. El ajunsese să creadă că până şi corespondenţa diplomatică era interceptată şi citită de agenţii germani. Un subiect de îngrijorare crescândă era numărul de angajaţi germani care lucrau pentru consulat şi ambasadă. Un funcţionar anume atrăsese cu precădere atenţia oficialilor consulari: Heinrich Rocholl, un vechi angajat care ajuta la pregătirea rapoartelor pentru ataşatul comercial american, al cărui sediu se afla la primul etaj al consulatului de pe Bellevuestrasse. În timpul lui liber, Rocholl fondase o organizaţie pro-nazistă, Asociaţia Foştilor Studenţi Germani în America, organizaţie care scotea o publicaţie numită Rundbriefe. În ultima vreme, Rocholl fusese descoperit încercând „să afle conţinutul rapoartelor confidenţiale ale ataşatului comercial”, conform unui memorandum pe care consulul general în funcţie, Geist, îl trimisese la Washington.[556] „Tot el a purtat conversaţii cu alţi membrii germani ai personalului care oferă asistenţă în lucrul la rapoarte, cărora le-a sugerat că munca lor trebuie să fie sub toate aspectele favorabilă actualului regim.” Într-unul din numerele publicaţiei Rundbriefe, Geist a descoperit un articol în care „se făceau aluzii disparate la ambasador, cât şi la domnul Messersmith”. Pentru Geist, aceasta a fost picătura care a umplut paharul. Pe motiv de „act făţiş de lipsă de loialitate faţă de şefii săi”, Geist l-a concediat.

Dodd a înţeles că cea mai bună modalitate pentru conversaţii cu adevărat private era să se întâlnească pentru plimbări în Tiergarten, aşa cum făcea adesea cu omologul lui britanic, sir Eric Phipps. „Ies la plimbare la 11:30 pe Hermann- Göring-Strasse de pe lângă Tiergarten”, i-a spus Dodd lui Phipps la telefon într-o dimineaţă la ora zece.[557] „Aţi putea veni să ne întâlnim acolo ca să discutăm puţin?” Iar Phipps, cu o altă ocazie, i-a trimis lui Dodd un bilet scris de mână, prin care îl întreba: „Ne-am putea întâlni mâine la ora 12 pe Siegesallee, între Tiergartenstrasse & the Charlottenburger Chaussee, pe partea dreaptă (cum vin de la mine)?”[558]

*

Dacă dispozitivele de ascultare chiar împânzeau ambasada şi reşedinţa familiei Dodd nu se poate şti, însă frapant era faptul că familia Dodd ajunsese să perceapă supravegherea nazistă ca omniprezentă. În ciuda faptului că această percepţie le afecta din ce în ce mai mult viaţa, ei credeau că aveau un avantaj semnificativ faţă de semenii lor germani – acela că nu urmau să sufere în vreun fel fizic.[559] Statutul privilegiat al Marthei nu le oferea însă protecţie prietenilor ei, iar aici Martha avea motive serioase de îngrijorare având în vedere preferinţele bărbaţilor şi femeilor cu care era prietenă.

Martha trebuia să fie deosebit de precaută în relaţia ei cu Boris – ca reprezentant al unui guvern condamnat de nazişti, el era, fără nici o îndoială, o ţintă a supravegherii – şi cu Mildred şi Arvid Harnack, ambii din ce în ce mai ostili regimului nazist şi făcând primii paşi către constituirea unei asociaţii libere de bărbaţi şi femei dedicaţi opoziţiei faţă de puterea nazistă. „Dacă mă întâlneam cu oameni care fuseseră destul de nesăbuiţi pentru a-l combate pe Hitler”, scria Martha în memoriile ei, „urmau pentru mine nopţi nedormite în care mă întrebam dacă nu cumva un dictafon ori un telefon înregistrase conversaţia, sau dacă nu cumva fusesem urmăriţi şi ascultaţi.”[560]

În acea iarnă din 1933–1934, anxietatea ei s-a transformat într-un fel de teroare „vecină cu isteria”, după cum singură scria.[561] Niciodată nu îi fusese mai frică. Stătea întinsă în patul ei, în camera ei, cu părinţii sus, în camera lor, fără îndoială într-un mediu cât se putea de sigur, şi, cu toate acestea, când pe tavanul camerei apăreau umbre aruncate de lumina slabă a stâlpilor din stradă, nu putea împiedica groaza să îi tulbure noaptea.

Auzea, sau îşi imagina că aude, scrâşnet de pietriş sub tălpile dure ale pantofilor pe aleea de afară, un zgomot intermitent, nesigur, de parcă cineva i-ar fi supravegheat dormitorul. Pe timpul zilei, numeroasele ferestre ale camerei ei aduceau lumină şi culoare; noaptea, însă, făceau să se instaleze vulnerabilitatea. Lumina lunii arunca umbre mişcătoare pe peluze, pe trotuare şi pe lângă stâlpii înalţi ai porţii de la intrare. În unele nopţi, îşi imagina că aude conversaţii în şoaptă, chiar şi focuri de armă venind de departe, deşi ziua reuşea să le explice pe toate ca fiind rezultatul rafalelor de vânt peste pietriş ori rateuri ale unor motoare îndepărtate.

Însă orice era posibil. „Simţeam adesea o asemenea teroare”, scria ea, „încât o trezeam uneori pe mama şi o rugam să vină să doarmă cu mine.”[562]

Capitolul 32. Avertizare de furtună

În februarie 1934, la urechile lui Dodd au ajuns zvonuri care sugerau că în conflictul dintre Hitler şi căpitanul Röhm se ajunsese la un nou nivel de intensitate. Zvonurile erau bine fondate.

Spre sfârşitul lunii, Hitler a apărut înaintea unei adunări a ofiţerilor de rang înalt din SA-ul lui Röhm, SS-ul lui Heinrich Himmler şi din armata regulată, Reichswehr. Alături de el pe podium erau Röhm şi Blomberg, ministrul apărării. Atmosfera din sală era tensionată. Toţi cei prezenţi ştiau de conflictul ce mocnea între SA şi armată şi se aşteptau ca Hitler să abordeze acest subiect.

Mai întâi, Hitler a vorbit despre subiecte mai generale. Germania, a declarat el, avea nevoie de un spaţiu mai amplu pentru dezvoltare, „mai mult spaţiu de trai pentru surplusul nostru de populaţie”.[563] Şi Germania, a spus el, trebuia să fie pregătită să ocupe acest spaţiu. „Puterile occidentale nu ne vor oferi niciodată acest spaţiu vital”, a spus Hitler. „De aceea o serie de lovituri decisive pot deveni necesare – mai întâi în vest, apoi şi în est.”

După ce a dezvoltat mai departe subiectul, s-a adresat lui Röhm. Toţi cei prezenţi cunoşteau ambiţiile lui Röhm. Cu câteva săptămâni în urmă, Röhm făcuse o propunere formală ca Reichswehr-ul, SA-ul şi SS-ul să se unească sub un singur ministru, nemenţionând exact, dar lăsând să se subînţeleagă că el ar fi trebuit să fie acela. Acum, privindu-l în ochi pe Röhm, Hitler a spus: „SA trebuie să se limiteze la sarcinile sale politice”.

Röhm şi-a păstrat expresia de indiferenţă. Hitler a continuat: „Ministerul de război ar putea să apeleze la SA pentru controlul graniţelor şi pentru instructaj preliminar”.

Aceasta era, de asemenea, o ofensă. Hitler nu numai că dădea SA-ului sarcinile evident dezonorante ale controlului graniţelor şi instructajului militar, dar îl şi plasa explicit pe Röhm pe o poziţie inferioară lui Blomberg, ca receptor al ordinelor şi nu ca emiţător al lor. Röhm nu a reacţionat nici de data aceasta.

Hitler a spus: „Mă aştept de la SA la executarea loială a sarcinilor ce le-au fost încredinţate”.

După încheierea discursului, Hitler s-a întors către Röhm, l-a prins de braţ şi l-a luat de mână. Cei doi s-au privit în ochi. Era un moment orchestrat, menit să transmită reconciliere. Hitler a plecat. Intrându-şi în rol, Röhm i-a invitat acum pe ofiţerii adunaţi să ia masa de prânz la sediul lui. Banchetul, în stilul tipic SA, a fost unul extravagant, însoţit de şuvoaie de şampanie, însă atmosfera a fost oricum, numai cordială nu. La un moment anume, Röhm şi oamenii lui din SA s-au ridicat ca la un semnal şi au anunţat că banchetul se încheiase. Au început să se audă pocnete de călcâie, o mare de braţe s-

au ridicat în aer pentru salutul lui Hitler, de peste tot s-au auzit Heil-uri strigate, iar comandanţii armatei au ieşit rând pe rând.

Röhm şi oamenii lui au rămas. Au mai băut nişte şampanie, însă dispoziţia lor era una abătută.

Pentru Röhm, remarcile lui Hitler reprezentau o trădare a vechii lor tovărăşii. Hitler părea să fi uitat rolul crucial pe care Batalioanele de Asalt îl jucaseră în aducerea lui la putere.

Acum, Röhm a spus, fără să se adreseze cuiva anume: „Acesta a fost un nou Tratat de la Versailles”.[564] După câteva clipe, a adăugat: „Hitler? Dac-am putea să ne descotorosim de zdreanţa asta mototolită.”

Oamenii SA au mai rămas o vreme, schimbând impresii revoltate despre discursul lui Hitler – toate sub privirile unui ofiţer superior SA pe nume Viktor Lutze, care le-a considerat extrem de tulburătoare. Câteva zile mai târziu, Lutze i-a relatat episodul lui Rudolf Hess, în acel moment unul dintre colaboratorii cei mai apropiaţi ai lui Hitler, care l-a îndemnat pe Lutze să discute cu Hitler personal şi să îi spună totul.

Când a auzit cele relatate de Lutze, Hitler a spus: „Trebuie să lăsăm lucrurile la dospit”.[565]

Capitolul 33. „Memorandum în urma unei conversaţii cu Hitler”

Bucuria lui Dodd la gândul apropiatei vacanţe a fost întinată de două solicitări neaşteptate. Prima a venit luni, 5 martie 1934, când a fost chemat la biroul ministrului de externe Neurath, care i-a cerut enervat să facă ceva pentru a împiedica un pseudoproces intentat lui Hitler, care urma să aibă loc în două zile la New York, la Madison Square Garden. Procesul era organizat de Congresul Evreiesc American, cu susţinere din partea Federaţiei Americane a Muncii şi a câtorva zeci de alte organizaţii evreieşti şi antinaziste. Planul îl înfuriase în aşa măsură pe Hitler, că acesta le ordonase lui Neurath şi diplomaţilor lui din Berlin şi Washington să îl zădărnicească.

Unul din rezultate a fost o serie de proteste, reacţii şi memorandumuri oficiale, care au arătat atât sensibilitatea Germaniei la opiniile din afară, cât şi până unde se simţeau obligaţi să meargă oficialii SUA pentru a evita critica directă a lui Hitler şi a partidului lui. Gradul de constrângere ar fi fost comic dacă miza nu ar fi fost atât de mare şi nu ar fi ridicat o întrebare: de ce ezitau într-atât Departamentul de Stat şi preşedintele Roosevelt să îşi exprime făţiş sentimentele faţă de Hitler într-un moment în care o astfel de acţiune ar fi putut avea, în mod clar, un puternic efect asupra prestigiului lui în lume?

*

Ambasada Germaniei la Washington aflase pentru prima oară de proces cu câteva săptămâni mai devreme, în februarie, dintr-o reclamă din New York Times. Ambasadorul Germaniei în Statele Unite, Hans Luther, s-a plâns numaidecât secretarului de stat Hull, al cărui răspuns a fost precaut: „Mi-am exprimat regretul după ce am constatat iscarea acestor disensiuni între persoane din ţara sa şi a mea; voi acorda chestiunii acesteia toată atenţia care se cuvine şi care se va dovedi posibilă şi justificabilă, ţinând cont de toate circumstanţele”.[566]

Pe 1 martie 1934, numărul doi din Ambasada Germaniei, Rudolf Leitner, s-a întâlnit cu un oficial din Departamentul de Stat, pe nume John Hickerson, căruia i-a cerut „să facă ceva pentru a împiedica acest proces, dat fiind efectul lui lamentabil asupra opiniei publice germane dacă ar avea loc”.[567] Hickerson i-a răspuns că, „dată fiind libertatea de expresie garantată constituţional în ţara noastră”, guvernul federal nu putea face nimic pentru a-l opri.

Lui Leitner i-a venit greu să creadă aşa ceva. El i-a spus lui Hickerson că „dacă situaţia ar fi stat invers, guvernul german ar fi găsit cu certitudine o modalitatea de a «opri o astfel de acţiune»„.[568]

În acest punct, Hickerson nu a mai avut nici o îndoială. „Am răspuns”, scria Hickerson, „că, din câte înţelegeam, guvernul german nu este atât de limitat în măsurile pe care le poate lua în astfel de situaţii precum guvernul american.”[569]

A doua zi, vineri, 2 martie, ambasadorul Luther a avut o a doua întâlnire cu secretarul Hull pentru a protesta împotriva procesului.

Hull însuşi ar fi preferat ca acel pseudoproces să nu aibă loc. El complica lucrurile şi putea reduce şi mai mult voinţa Germaniei de a-şi plăti datoriile. În acelaşi timp, îi displăcea regimul nazist. Deşi evita orice critică directă, i-a făcut o oarecare plăcere să îi spună ambasadorului german că oamenii înscrişi la cuvânt în proces „nu erau câtuşi de puţin sub controlul Guvernului Federal” şi că, prin urmare, Departamentul de Stat avea mâinile legate, neputând interveni.[570]

Atunci a urmat momentul în care ministrul de externe Neurath l-a convocat în biroul său pe Dodd. Neurath l-a făcut să aştepte zece minute, lucru pe care Dodd „l-a observat şi detestat”.[571] Întârzierea i-a amintit de mustrarea lui Neurath din octombrie, din anul anterior, după discursul său de Ziua lui Columb despre Gracchus şi Cezar.

Neurath i-a înmânat un aide-mémoire – o declaraţie scrisă dată de un diplomat altuia, obişnuit într-o situaţie de criză când schimburile verbale pot altera mesajul intenţionat. Acesta era neaşteptat de exagerat şi ameninţător. În el, pseudoprocesul era denumit „demonstraţie răuvoitoare”, fiind enumerate o serie de „acţiuni ofensatoare” similare

care avuseseră loc în Statele Unite pe parcursul anului precedent, descriindu-le pe acestea drept „o luptă echivalentă cu amestecul direct în treburile interne ale unei alte ţări”.[572] Documentul mai ataca un boicot evreiesco-american în desfăşurare împotriva valorilor germane, susţinut de Congresul Evreiesc American. Mizând pe teama Americii că Germania nu îşi va achita datoriile, declaraţia susţinea că boicotul redusese balanţa de plăţi a Germaniei către Statele Unite într-atât, încât „îndeplinirea obligaţiilor companiilor germane faţă de creditorii lor americani a fost doar parţial posibilă”.

Neurath încheia acest aide-mémoire declarând că, din cauza pseudoprocesului, „menţinerea relaţiilor de prietenie, sincer dorite de ambele guverne, devine în această situaţie extrem de dificilă”.

După ce l-a citit, Dodd a explicat încet că în America „nimeni nu poate interzice o adunare privată sau publică”, o idee pe care germanii păreau extrem de incapabili să o priceapă.[573] Dodd a mai sugerat că Germania îşi provocase singură aceste probleme de relaţii publice. „I-am amintit ministrului că multe dintre lucrurile care încă se petrec aici şochează opinia publică internaţională.”[574]

După întâlnire, Dodd l-a sunat pe secretarul Hull şi i-a spus că pseudoprocesul făcuse „o impresie extraordinară” guvernului german.[575] Dodd a cerut personalului său să traducă aide-mémoire-ul şi abia după aceea i l-a trimis lui Hull, prin poştă.

În dimineaţa de dinaintea pseudoprocesului, ambasadorul german Luther a încercat încă o dată să îl oprească. De data aceasta, s-a întâlnit cu subsecretarul William Phillips,

care i-a spus, de asemenea, că nu se putea face nimic. Luther a cerut ca departamentul să anunţe imediat că „nimic din ceea ce urma să se spună în proces nu reprezenta opinia Guvernului”.[576]

Phillips a obiectat şi de data aceasta.[577] Nu era destul timp pentru pregătirea unei astfel de declaraţii, a explicat el; a adăugat apoi că ar fi fost nepotrivit pentru secretarul de stat să încerce să anticipeze ce urmau să spună sau să nu spună vorbitorii la proces.

Luther a făcut o ultimă încercare şi a cerut ca Departamentul de Stat să emită măcar o dezminţire în dimineaţa de după proces.

Phillips a spus că nu putea să oblige departamentul, dar că „va lua chestiunea în considerare”.[578]

Procesul a avut loc conform planului, păzit fiind de 320 de poliţişti newyorkezi în uniforme.[579] În interiorul Madison Square Garden, 40 de detectivi în civil au circulat printre cei 20 000 de oameni din public. Printre cei 20 de „martori” care au depus mărturie în timpul procesului s-au numărat rabinul Stephen Wise, primarul Fiorello La Guardia şi un fost secretar de stat, Bainbridge Colby, care a rostit discursul de deschidere. În urma procesului, Hitler a fost declarat vinovat: „Declarăm că guvernul lui Hitler forţează poporul german să întoarcă spatele civilizaţiei şi să se îndrepte către un despotism învechit şi barbar, care ameninţă progresul omenirii către pace şi libertate şi este o ameninţare reală la adresa vieţii civilizate din toată lumea”.[580]

La o conferinţă de presă organizată a doua zi, Phillips a declarat: „Nu am alte comentarii, doresc doar să reiterez natura privată a adunării şi că nici un membru al Administraţiei nu a fost de faţă”.[581]

Phillips şi ceilalţi oficiali şi-au îndreptat atenţia către alte chestiuni. Însă, aşa cum urma să devină clar curând, Germania nu era încă dispusă să abandoneze problema.

*

A doua sarcină dezgustătoare pe care Dodd a trebuit să o îndeplinească înaintea plecării sale în vacanţă a fost să se vadă cu Hitler însuşi. Primise un ordin de la secretarul de stat Hull prin care i se indica să transmită cancelarului nemulţumirile Americii faţă de explozia de propagandă nazistă recent dezlănţuită în Statele Unite. Putzi Hanfstaengl a aranjat întâlnirea, care urma să fie una privată şi secretă – doar Hitler şi Dodd – aşa că, miercuri, 7 martie, cu puţin timp înainte de ora unu a după-amiezii, Dodd a intrat din nou în clădirea cancelariei Reichului, îndreptându-se către biroul lui Hitler după ce a trecut de obişnuitele gărzi care şi-au pocnit călcâiele şi au salutat cu braţul ridicat.

Mai întâi, Dodd l-a întrebat pe Hitler dacă avea vreun mesaj pentru Roosevelt pe care l-ar fi putut transmite

personal la următoarea sa întâlnire de la Washington cu preşedintele.[582]

Hitler a făcut o pauză. L-a privit pe Dodd o clipă.

„Vă sunt foarte îndatorat”, a spus el, „însă asta mă ia prin surprindere şi aş dori să îmi acordaţi răgaz să reflectez asupra subiectului şi să îmi permiteţi să mai discutăm o dată.”

Dodd şi Hitler au conversat câteva momente despre lucruri inofensive, după care Dodd a abordat chestiunea în cauză – „nefericita propagandă care avea loc în Statele Unite”, după cum relata Dodd însuşi într-un memorandum întocmit de el după întâlnire.

Hitler „s-a prefăcut uimit”, a scris Dodd, apoi a cerut detalii.

În ultimele zece zile, i-a spus Dodd, începuse să circule în Statele Unite o broşură nazistă care conţinea ceea ce Dodd a descris ca fiind „un apel la germanii din alte ţări să se considere întotdeauna germani care datorează credinţă morală, dacă nu politică, patriei natale”. Dodd a asemuit-o cu propaganda similară din Statele Unite din 1913, cu mult înainte ca America să intre în război.

Hitler s-a înfuriat. „Ach”, a izbucnit el, „astea sunt numai minciuni evreieşti; dacă aflu cine a făcut asta, am să-l izgonesc din ţară imediat.”

Şi cu asta, conversaţia a deviat către o discuţie mai amplă, mai înveninată, despre „problema evreilor”. Hitler i-a condamnat pe toţi evreii şi i-a învinovăţit pentru toată

atitudinea ostilă din America faţă de Germania. S-a înfuriat la culme şi a exclamat: „Evrei blestemaţi!”

Dată fiind furia lui Hitler, Dodd a considerat că era prudent să se abţină de la aducerea în discuţie a subiectului pseudoprocesului, care urma să aibă loc în acea zi, ora New York-ului. Nici Hitler nu a spus nimic despre asta.

În schimb, Dodd a discutat despre cum ar fi putut fi rezolvată paşnic şi uman problema evreilor. „Ştiţi că există o problemă a evreilor şi în alte ţări”, i-a spus Dodd lui Hitler. Dodd a continuat să descrie cum Departamentul de Stat încuraja o nouă organizaţie înfiinţată de Liga Naţiunilor sub conducerea lui James G. McDonald, nou-numit în funcţia de înalt comisar pentru refugiaţii din Germania, să relocheze evrei „fără prea multă suferinţă” – cuvintele lui Dodd însuşi.

Hitler a respins ideea pe loc. Efortul avea să eşueze, a spus el, indiferent câţi bani strângea comisia. Evreii, a spus el, l-ar transforma într-o armă „cu care să atace Germania şi să provoace probleme fără sfârşit”.

Dodd a spus atunci că actuala abordare a Germaniei aducea mari daune reputaţiei ţării în America. În mod straniu, Dodd încerca acum să găsească un fel de cale de mijloc cu dictatorul. El i-a spus lui Hitler: „Ştiţi, multe funcţii înalte din ţara noastră sunt acum ocupate de evrei, atât în New York, cât şi în Illinois”. A numit câţiva „eminenţi evrei nepărtinitori”, inclusiv pe Henry Morgenthau Jr., secretarul Trezoreriei începând din luna ianuarie. Dodd i-a explicat lui Hitler că „acolo unde chestiunea hiperactivităţii evreilor în universităţi sau în sfera oficială a creat neplăceri, am reuşit să redistribuim

funcţionarii astfel încât să nu le aducem o ofensă prea mare, iar evreii bogaţi să continue să finanţeze insistuţiile care au limitat numărul de evrei aflaţi în funcţii înalte”. Dodd a menţionat un astfel de exemplu din Chicago, adăugând: „Evreii din Illinois nu au reprezentat o problemă serioasă”.

Dodd a explicat în memorandumul său: „Ideea mea a fost să sugerez o procedură diferită de cea care a fost aplicată aici – desigur, fără să dau vreun sfat precis”.

Hitler a ripostat, spunând că „59% dintre toate funcţiile din Rusia erau deţinute de evrei; au distrus ţara aia şi au vrut să distrugă şi Germania”. Mai furios acum ca niciodată, Hitler a declarat: „Dacă ei îşi continuă activitatea, noi o să-i terminăm pe toţi din ţara asta”.

A fost un moment straniu. De o parte era Dodd, umilul jeffersonian şcolit pentru a-i percepe pe oamenii de stat ca pe nişte creaturi raţionale, faţă în faţă cu liderul uneia dintre cele mai mari naţii europene, un lider care devenea tot mai isteric de furie, ameninţând să distrugă o parte din propria populaţie. Era ceva ieşit din comun, extrem de diferit de experienţa lui de până atunci.

Dodd a întors cu calm discuţia la percepţia americanilor, spunându-i lui Hitler că „opinia publică din Statele Unite este ferm convinsă că poporul german, dacă nu guvernul lui, este militarist, dacă nu de-a dreptul războinic”, şi că „majoritatea oamenilor din Statele Unite au sentimentul că Germania are de gând să pornească război într-una din zile”. Dodd a întrebat: „Există o bază reală pentru toate acestea?”

„Nu există absolut nici o bază”, a spus Hitler. Mânia sa părea că se domoleşte. „Germania vrea pace şi va face tot ce-i stă în putere pentru menţinerea păcii; dar Germania cere şi va primi egalitate de drepturi în chestiunea înarmării.”

Dodd l-a atenţionat că Roosevelt dădea o mare importanţă respectării graniţelor existente.

Auzind asta, Hitler a spus că atitudinea lui Roosevelt era întocmai ca a lui, lucru pentru care a recunoscut că era „foarte recunoscător”.

Păi, atunci, ce părere ar avea Germania de participarea la o nouă conferinţă internaţională pentru dezarmare?, a întrebat Dodd.

Hitler a ignorat întrebarea şi i-a atacat din nou pe evrei. Ei erau cei, a acuzat el, care promovaseră ideea că Germania dorea războiu.

Dodd l-a readus la subiect. Era Hitler de acord cu două chestiuni: „că nici o ţară nu ar trebui să încalce graniţele alteia şi că toate ţările europene ar trebui să cadă de acord asupra unei comisii de supraveghere şi să respecte reglementările unui astfel de organ?”

Da, a spus Hitler, şi a făcut asta, conform observaţiilor lui Dodd, „din toată inima”.

Mai târziu, Dodd îl va descrie pe Hitler în jurnalul său. „Este un romantic şi semiinformat despre marile evenimente istorice şi oamenii din Germania.” Avea un „semicazier”. „Fără îndoială că a spus cu diferite ocazii că

oamenii supravieţuiesc luptând şi mor ca urmare a politicilor de pace. Influenţa lui este şi a fost total beligerantă."

Şi atunci, cum putea cineva să pună aşa ceva de acord cu numeroasele declaraţii de intenţii paşnice ale lui Hitler? La fel ca de obicei, Dodd l-a considerat pe Hitler „perfect sincer" în dorinţa de pace. Acum, însă, ambasadorul îşi dăduse seama, ca Messersmith înaintea lui, că adevăratul scop al lui Hitler era să câştige timp pentru ca Germania să se poată reînarma. Hitler voia pace doar pentru a pregăti un război. „În străfundul minţii lui", scria Dodd, „zace vechea idee germană a dominării Europei prin război."

*

Dodd s-a pregătit pentru călătorie. Deşi urma să fie plecat pentru două luni, planul era să îi lase pe Bill, Martha şi soţia sa la Berlin. Avea să îi fie dor de ei, dar abia aştepta să se urce pe vaporul cu destinaţia America, spre ferma lui. Mai puţin îmbucurătoare era perspectiva întâlnirilor la care trebuia să participe la Departamentul de Stat imediat după sosire. Plănuia să se folosească de ocazie pentru a-şi continua campania de transformare a externelor într-o instituţie mai egalitară prin confruntarea, în mod direct, a membrilor acelui club Pretty Good: subsecretarul Phillips, Moffat, Carr şi un secretar de stat adjunct tot mai influent,

Summer Welles, un alt absolvent de Harvard şi un confident al lui Roosevelt (de fapt, unul dintre cavalerii de onoare de la nunta din 1905 a lui Roosevelt), care colaborase la conceperea politicii „Good Neighbor” faţă de America Latină a preşedintelui. Lui Dodd i-ar fi plăcut să se întoarcă în Statele Unite cu o dovadă concretă că felul lui de abordare a diplomaţiei – interpretarea oferită de el mandatului lui Roosevelt de a servi drept exemplu al valorilor americane – exercitase o influenţă moderată asupra regimului hitlerist, însă până acum nu acumulase altceva decât aversiune faţă de Hitler şi subalternii lui şi durere pentru pierderea acelei Germanii din amintirile sale.

Cu puţin timp înainte de placare, a apărut însă o rază de lumină care l-a încurajat şi care i-a dat de înţeles că eforturile sale nu fuseseră în van. Pe 12 martie, un oficial de la Ministerul german de Externe, Hans-Heinrich Dieckhoff, a anunţat la o şedinţă a Clubului German de Presă că, începând din acel moment, Germania urma să solicite să fie emis un mandat înainte de orice arestare, iar cunoscuta închisoare Columbia House urma să fie închisă.[583] Dodd a crezut că el personal avusese un rol foarte important în emiterea acelui ordin.

Ar fi fost mai puţin încurajat dacă ar fi aflat despre reacţia personală a lui Hitler la ultima lor întâlnire, aşa cum a fost ea consemnată de Putzi Hanfstaengl. „Dodd nu a făcut nici o impresie”, scria Hanfstaengl.[584] „Lui Hitler i-a fost aproape milă.” După întâlnire, Hitler spusese: „Bietul Dodd. Abia dacă ştie să vorbească germană şi n-a avut nici o noimă.”

Ceea ce a fost destul de aproape de reacţia lui Jay Pierrepont Moffat, la Washington. În jurnalul său, Moffat acria: „Ambasadorul Dodd, fără să primească vreun ordin în acest sens, a abordat împreună cu Hitler ideea preşedintelui de non-agresiune şi l-a întrebat direct dacă ar fi de acord să participe la o conferinţă internaţională pentru a discuta asta. De unde i-a venit ambasadorului ideea că noi am vrea o nouă conferinţă internaţională, rămâne un mister.”[585]

În mod evident exasperat, Moffat mai scria: „Mă bucur că intră curând în concediu”.

*

În noaptea de dinaintea plecării, Dodd a urcat în dormitorul său şi l-a găsit acolo pe Fritz, majordomul, făcându-i valiza. Dodd s-a enervat. Nu avea încredere în Fritz, dar nu despre asta era vorba acolo. Mai degrabă, eforturile lui Fritz îi erodau propriile instincte de jeffersonian. Dodd scria: „Nu consider că este dezonorant pentru un bărbat să îşi facă singur bagajele”.[586]

Marţi, 13 martie, Dodd s-a ucat în maşină cu toată familia şi au pornit spre Hamburg, aflat la 990 de kilometri nord-vest de Berlin. Acolo, şi-a luat rămas-bun de la toţi şi s-a instalat în cabina sa de la bordul SS Manhattan, aparţinând Liniilor Maritime ale Statelor Unite.

*

Dodd se bucura de călătoria pe mare, când furia guvernului german din cauza pseudoprocesului a explodat din nou. Din câte se părea, al Treilea Reich pur şi simplu nu putea renunţa la acest subiect.

În ziua plecării lui Dodd, la şase zile de la proces, ambasadorul Luther de la Washington l-a sunat din nou pe secretarul de stat Hull. Conform relatărilor lui Hull, Luther a protestat „împotriva unor asemenea acte jignitoare şi ofensatoare ale oamenilor dintr-o ţară împotriva guvernului şi a funcţionarilor acestuia din altă ţară”.[587]

Atunci, Hull şi-a pierdut răbdarea. După ce a îndeplinit formalitatea exprimării regretului şi a reiterat că pseudoprocesul nu avea vreo legătură cu guvernul SUA, el a lansat un atac abil. „Am mai declarat că aveam convingerea că cetăţenii din orice ţară vor da dovadă, în viitor, de atâta autocontrol cât să le permită să se abţină de la manifestări sau demonstraţii excesive sau improprii, ţinând seamă de acţiunea cetăţenilor din altă ţară. Am căutat să fac limpede această ultimă referire voalată la Germania. Am adăugat apoi, la modul general, că lumea pare să clocotească într-o măsură considerabilă, rezultatul fiind că cetăţenii unor ţări nici nu gândesc şi nici nu acţionează normal.”[588]

Zece zile mai târziu, în toiul unei furtuni de zăpadă, ambasadorul german a revenit, mai furios ca oricând. Când Luther a intrat în biroul lui Hull, secretarul a făcut o glumă, spunând că spera că ambasadorul „nu se simţea la fel de rece ca vremea de afară”.[589]

Folosind un limbaj pe care Hull l-a descris ca fiind „aproape violent”, Luther a petrecut următoarele 45 de minute înşirând furios o listă de „expresii abuzive şi jignitoare atribuite cetăţenilor americani la adresa guvernului lui Hitler”.

Hull şi-a exprimat mâhnirea că America devenise o ţintă a criticii germane, dar apoi a menţionat că măcar „guvernul meu nu a fost singur în această situaţie; practic, toate guvernele din preajma Germaniei, cât şi acelea din ţara sa păreau să dezaprobe, de asemenea, clar un lucru sau altul, iar guvernul lui, aşa cum era el constituit la momentul acela, părea, din nu ştiu ce motiv, să fie aproape integral izolat de toate ţările, deşi eu nu sugeram că fusese câtuşi de puţin vinovat, nici măcar dintr-un singur punct de vedere. Am spus că ar putea fi bine, totuşi, pentru guvernul lui să îşi verifice condiţiile de izolare şi să vadă unde era problema sau greşeala.”

Hull a mai evidenţiat faptul că relaţia Americii cu guvernele germane anterioare fusese „constant agreabilă” şi am declarat că „numai în timpul actualului guvern au apărut problemele care provoacă nemulţumiri, spre marele şi profundul nostru regret”. Hull a mai avut grijă să remarce că, fără îndoială, era vorba doar de o simplă „coincidenţă”.

Întreaga problemă avea să dispară, a sugerat Hull, dacă Germania „ar fi putut pune capăt acestor raporturi despre agresări de persoane care veneau în număr mare în Statele Unite din Germania şi care provocau amarnice resentimente în rândul populaţiei de aici”.

Hull scria: „Ne-am referit explicit la persecutarea evreilor pe parcursul conversaţiei”.

O săptămână mai târziu, secretarul de stat Hull a lansat ceea ce s-a dovedit a fi salva finală în această chestiune. El primise, în sfârşit, traducerea aide-mémoire-ului pe care Neurath i-l dăduse lui Dodd. Era acum rândul lui Hull să fie furios. A întocmit la rândul lui un aide-mémoire, care urma să îi fie înmânat personal lui Neurath de către însărcinatul cu afaceri de la Berlin, John C. White, care conducea ambasada în lipsa lui Dodd.

După ce l-a atenţionat pe Neurath asupra „tonului aspru, neobişnuit în comunicarea diplomatică” şi care predominase în aide-mémoire-ul german, Hull i-a făcut o scurtă prezentare a principiilor americane.[590]

El a scris: „Este bine cunoscut faptul că exercitarea liberă a religiei, libertatea de expresie şi libertatea presei, cât şi dreptul de întrunire paşnică, nu sunt doar garantate cetăţenilor noştri de Constituţia Statelor Unite, dar sunt şi convingeri adânc înrădăcinate în conştiinţa politică a poporului american”. Cu toate acestea, a scris Hull, Neurath descrisese în aide-mémoire-ul lui incidente în care Germania fusese de părere că guvernul SUA ar fi trebuit să ignore aceste principii. „Prin urmare, se pare că punctele de vedere ale celor două guverne, în ceea ce priveşte chestiunile libertăţii de exprimare şi de întrunire, sunt

ireconciliabile, orice discuţie asupra acestor diferenţe neputând ameliora relaţiile pe care Guvernul Statelor Unite doreşte să le menţină pe o bază atât de prietenească pe cât o cer interesele comune ale celor două popoare”.

Şi astfel, măcar conflictul pe tema pseudoprocesului s-a încheiat, cu relaţiile diplomatice răcite, însă intacte. Nici de data aceasta, nimeni din guvernul american nu a făcut vreo declaraţie publică prin care să susţină procesul ori să critice regimul lui Hitler. Întrebarea rămânea: de ce anume se temeau toţi?

Un senator american, Millard E. Tydings din Maryland, a încercat să îl forţeze pe Roosevelt să ia atitudine împotriva persecutării evreilor prin introducerea în Senat a unei rezoluţii prin care preşedintele să fie îndreptăţit „să comunice guvernului Reichului german o declaraţie indubitabilă a sentimentelor profunde de nedumerire şi de durere ale poporului american la aflarea discriminărilor şi opresiunilor la care sunt supuşi cetăţenii evrei de către Reich”.[591]

Un memorandum al Departamentului de Stat despre rezoluţia scrisă de prietenul lui Dodd, R. Walton Moore, secretar de stat adjunct, face lumină asupra rezervei guvernului. După studierea rezoluţiei, judecătorul Moore a conchis că ar fi putut doar să îl pună pe Roosevelt „într-o poziţie stânjenitoare”.[592] Moore a explicat: „Dacă ar refuza să dea curs cererii, ar fi supus unor critici considerabile. Pe de altă parte, dacă i-ar da curs, şi-ar atrage nu doar indignarea guvernului german, dar ar putea genera o discuţie foarte aprinsă cu respectivul guvern, care nu ar fi exclus să îi ceară preşedintelui să explice, de exemplu, de

ce cetăţenii de culoare din această ţară nu se bucură pe deplin de dreptul la vot, de ce linşarea negrilor din statul senatorului Tydings şi din alte state nu este prevenită ori sever pedepsită şi cum de nu este controlat sentimentul antisemit din Statele Unite, care, din păcate, pare să ia proporţii.”

Rezoluţia a picat. Secretarul de stat Hull, conform unui istoric, „a făcut uz de influenţa pe care o avea în Comitetul pentru Relaţii Internaţionale pentru a o îngropa”.[593]

Capitolul 34. Diels, speriat ca un iepure

Odată cu apropierea primăverii, când temperaturile au trecut, în sfârşit, de pragul de zece grade, Martha a început să observe o schimbare la Diels. De obicei atât de relaxat şi de gentil, acesta părea acum extrem de încordat. Avea motive întemeiate.

Stresul postului pe care îl deţinea crescuse considerabil odată ce căpitanul Röhm a început să facă presiuni pentru a prelua el controlul forţelor armate, iar Heinrich Himmler căuta să deţină cât se putea de strâns controlul operaţiunilor poliţiei secrete din toată Germania. Diels spusese cândva că datoria lui cerea ca el să se afle „de ambele părţi ale zidului în acelaşi timp”, însă acum până şi el îşi dădea seama că poziţia lui nu mai era solidă.[594] Perspectiva din interior pe care o avea îi arăta intensitatea pasiunilor în joc şi caracterul inflexibil al ambiţiilor de la

baza lor. El ştia, de asemenea, că toate părţile implicate percepeau închisoarea şi crima ca fiind instrumente politice folositoare. I-a spus Marthei că deşi el era acum oficial colonel în cadrul trupelor SS ale lui Himmler, Himmler şi asociaţii lui îl urau. Începuse să se teamă pentru viaţa lui, iar la un moment dat le-a spus Marthei şi lui Bill că ar fi putut fi împuşcat în orice clipă. „Noi nu am luat foarte în serios ce ne-a spus", şi-a amintit Martha.[595] Diels avea tendinţa să fie exagerat de melodramatic, ea ştia asta, deşi nu a negat faptul că „meseria lui era una în care oricine ar fi putut deveni isteric ori paranoic". Stresul chiar părea să îşi lase amprenta pe sănătatea lui. Se plângea, scria Martha, de „dureri acute de stomac şi de probleme cu inima".

Simţind că o frământare politică era inevitabilă, Diels s-a întâlnit cu Hermann Göring, încă şeful lui, pentru a-i cere să îşi ia concediu. A motivat că o făcea pe motiv de boală. În memoriile sale de mai târziu, Diels a descris reacţia lui Göring.

„Eşti bolnav?" a întrebat Göring printre dinţi.[596] „Ai face bine să te hotărăşti să fii foarte bolnav."

„Da, chiar sunt bolnav", a spus Diels. I-a spus lui Göring că făcuse tot ce putuse „pentru a aduce căruţa statului pe drumul cel bun". Dar acum, „nu mai pot continua", a spus el.

„În regulă, eşti bolnav", a spus Göring. „Aşadar, nu poţi rămâne în funcţie, nici măcar o singură zi în plus. Eşti consemnat la domiciliu, din moment ce eşti bolnav. Nu vei face apeluri telefonice interurbane şi nici nu vei scrie scrisori. Şi, mai presus de orice, ai grijă pe unde calci."

Prudenţa dicta un curs alternativ. Diels a părăsit din nou ţara, dar, de data asta, s-a internat într-un sanatoriu din Elveţia.[597] Se spune – o informaţie de altfel plauzibilă – că ar fi luat cu el un camion întreg de dosare secrete incriminatorii pentru a le preda unui prieten din Zürich, care trebuia să le publice pe toate dacă Diels ar fi fost împuşcat.

Câteva săptămâni mai târziu, Diels s-a întors la Berlin şi curând după aceea i-a invitat pe Martha şi pe Bill în apartamentul său. Soţia lui Diels i-a condus pe cei doi în camera de zi, unde l-au găsit pe acesta întins pe sofa, arătând oricum, numai sănătos nu. Pe o măsuţă de lângă el erau două pistoale pe o hartă mare. Diels i-a cerut soţiei lui – pe care Martha a descris-o ca pe o „creatură patetică şi apatică” – să îi lase singuri.[598]

Harta, a văzut Martha, era acoperită cu simboluri şi notiţe scrise cu cerneală de diferite culori care descriau o reţea de posturi şi de agenţi ai poliţiei secrete. Martha a considerat-o ca fiind ceva îngrozitor, „un mare păienjeniş de uneltiri”.

Diels era mândru de ea. „Ştiţi că mare parte din toate astea este munca mea”, a spus el. „Eu chiar am organizat cel mai eficient sistem de spionaj pe care l-a avut Germania vreodată.”

Dacă avea o asemenea putere, l-a întrebat Martha, atunci de ce îi era atât de vădit de frică?

El a răspuns: „Pentru că ştiu atât de multe”.

Diels trebuia să îşi consolideze apărarea. I-a spus Marthei că s-ar fi simţit cu atât mai sigur cu cât ei doi ar fi fost văzuţi mai des împreună în public. Aceasta nu era o replică oarecare, menită să reaprindă amorul dintre ei. Până şi Göring începea să îl considere pe Diels un bun de o valoare în scădere. În toiul vâltorii de pasiuni tumultuoase care buimăceau Berlinul în acea primăvară, cel mai grav dintre pericole pentru Diels venea din faptul că el continua să reziste, alegând o tabără şi fiind, drept consecinţă, privit cu suspiciune, într-o măsură sau alta, de toate taberele. Devenise suficient de paranoic încât să creadă că cineva încerca să îl otrăvească.

Martha nu a avut nimic împotrivă să petreacă mai mult timp cu Diels. Îi plăcea să fie asociată cu el şi să aibă acces la punctul de vedere al omului din interior datorită lui. „Eram tânără şi nesăbuită îndeajuns pentru a vrea să fiu cât mai aproape cu putinţă de orice situaţie”, scria ea.[599] Dar, pe de altă parte, ea avea ceea ce Diels nu avea, şi anume garanţia că, în calitate de fiică a ambasadorul american, era ferită de pericol.

O prietenă a avertizat-o, însă, că în acest caz „se juca cu focul”.

În săptămânile care au urmat, Diels a stat aproape de Martha şi s-a comportat, scria ea, „ca un iepure speriat”[600], deşi a simţit şi ea că o parte din Diels – vechiul Lucifer sigur pe sine – se bucura de jocul fentării situaţiei dificile.

„Pericolul în care el credea că se afla era oarecum o provocare pentru viclenia şi inteligenţa lui”, îşi amintea ea.[601] „Putea fi mai şiret decât ei sau nu, îi putea păcăli sau nu?”

Capitolul 35. Confruntarea cu Clubul

Vaporul pe care se afla Dodd a sosit în zona de carantină a portului din New York vineri, 23 martie. El sperase ca sosirea lui să treacă neobservată de presă, dar şi de data aceasta planurile i-au fost dejucate. Reporterii aşteptau, de obicei, marile vase de linie, în speranţa, în general întemeiată, că la bord va fi vreo personalitate. Dodd pregătise, pentru orice eventualitate, o declaraţie scurtă, de cinci fraze, şi curând a trebuit să o citească celor doi reporteri care îl observaseră. El a explicat că se întorsese în America „într-o scurtă vacanţă... pentru o odihnă bine-meritată după atmosfera tensionată din Europa”.[602] A mai adăugat: „Contrar predicţiilor multor analişti ai problemelor internaţionale, eu am sentimentul destul convingător că nu vom avea un război în viitorul apropiat”.

S-a bucurat să vadă că viceconsulul german la New York venise să îl aştepte la vapor, aducându-i o scrisoare de la Hitler ce trebuia înmânată lui Roosevelt. Dodd a fost deosebit de încântat că prietenul său, colonelul House, îşi trimisese „frumoasa limuzină”[603] pentru a-l lua din port şi a-l aduce la casa din Manhattan a colonelului, aflată pe East Sixty-Eighth Street cu Park Avenue, unde să poată aştepta trenul ce urma să îl ducă la Washington D.C. – spre norocul lui, după cum Dodd însuşi scria, pentru că şoferii de taxi erau în grevă, „iar dacă m-aş fi dus la un hotel, băieţii din presă m-ar fi agasat până mi-ar fi plecat

trenul”. Dodd şi colonelul au purtat o discuţie sinceră. „House mi-a oferit informaţii preţioase despre oficiali neprieteni din Departamentul de Stat cu care trebuia să mă confrunt.”

Cel mai plăcut dintre toate lucrurile a fost faptul că, la scurt timp după sosirea sa, Dodd a primit ultimul capitol din lucrarea Vechiul Sud, proaspăt dactilografiat de prietena Marthei, Mildred Fish Harnack, şi trimis cu corespondenţa diplomatică.

*

La Washington, Dodd s-a cazat la Cosmos Club, care, la momentul acela, se afla în Lafayette Square, chiar la nord de Casa Albă. În prima dimineaţă în Washington, s-a dus pe jos la Departamentul de Stat pentru prima dintre numeroasele întâlniri şi mese de prânz.

La ora 11, s-a întâlnit cu secretarul de stat Hull şi cu subsecretarul Phillips. Cei trei au petrecut mult timp încercând să pună cap la cap cel mai bun răspuns la scrisoarea lui Hitler. Hitler lăuda eforturile lui Roosevelt de a repune pe picioare economia Americii şi afirma că „datoria, disponibilitatea pentru sacrificiu şi disciplina” erau virtuţi care trebuiau să predomine în orice cultură.[604] „Aceste precepte morale pe care preşedintele le pune înaintea fiecărui cetăţean în parte al Statelor Unite sunt în

egală măsură şi chintesenţa filosofiei statului german, care îşi găseşte expresie în sloganul «Bunăstarea publică transcede interesele individului».”

Phillips l-a numit „un mesaj ciudat”.[605] Pentru Dodd, cât şi pentru Hull şi Phillips, era clar că Hitler spera să traseze o paralelă între el însuşi şi Roosevelt, iar reacţia obligatorie a SUA ar fi trebuit să fie gândită foarte atent. Sarcina i-a revenit lui Phillips şi şefului Biroului de Relaţii cu Europa de Vest, Moffat, scopul fiind, după cum scria Moffat, „să evităm să cădem în capcana lui Hitler”.[606] Scrisoarea rezultată îi mulţumea lui Hitler pentru cuvintele frumoase, menţionând că mesajul lui se adresa nu doar lui Roosevelt personal, cât mai degrabă întregului popor american, „care a făcut eforturi eroice, de bunăvoie şi bucuros, în interesul redresării”.[607]

În jurnalul său, Phillips scria: „Am căutat să nu dăm impresia că preşedintele devenea fascist”.[608]

A doua zi, luni, 26 martie, Dodd s-a dus pe jos la Casa Albă pentru a lua masa de prânz cu Roosevelt. Cei doi au discutat despre un val de ostilitate faţă de Germania, care apăruse la New York în urma pseudoprocesului la începutul lunii. Dodd auzise un newyorkez exprimându-şi temerile că „s-ar putea isca fără probleme un mic război civil” în New York.[609] „Preşedintele a discutat şi despre asta”, scria Dodd, „întrebându-mă dacă aş fi putut să îi conving pe evreii din Chicago să amâne pseudoprocesul lor pentru mijlocul lui aprilie.”

Dodd a spus că va încerca. Le-a scris liderilor evrei, inclusiv lui Leo Wormser, pentru a-i ruga „să potolească lucrurile, dacă se putea”, scriind, de asemenea, şi

colonelului House pentru a-l ruga să se folosească de influenţa sa în acelaşi scop.[610]

Oricât de nerăbdător era Dodd să ajungă la fermă, îl bucura perspectiva unei conferinţe stabilite pentru începutul acelei săptămâni, conferinţă în cadrul căreia ar fi avut, în sfârşit, ocazia să îşi exprime critica la adresa politicilor şi practicilor de la externe direct în faţa membrilor clubului Pretty Good.

*

Dodd s-a adresat unui public în care se aflau Hull, Moffat, Phillips, Wilbur Carr şi Sumner Welles. Spre deosebire de discursul său de Ziua lui Columb, Dodd a fost, de data aceasta, deschis şi direct.

Zilele lui „Ludovic al XIV-lea şi ale reginei Victoria" au apus, le-a spus el.[611] Naţiunile erau falimentare, „inclusiv a noastră". A venit timpul „să încetăm cu demonstraţiile de măreţie". El a menţionat un oficial consular american care dispusese transportul cu vaporul al unei cantităţi atât de mari de mobilier că ar fi putut umple o casă cu 20 de încăperi – şi totuşi, familia lui era compusă doar din doi membri. A adăugat că un simplu asistent al lui „avea şofer, portar, majordom, valet, doi bucătari şi două menajere".

Fiecărui oficial, a spus el, ar fi trebuit să i se impună să trăiască din salariu, indiferent că era vorba de 3 000 de dolari pe an pentru un funcţionar inferior, ori de 17 500 de dolari pe an, salariul lui însuşi ca ambasador plenipotenţial, şi tuturor ar fi trebuit să li se ceară să cunoască istoria şi obiceiurile ţării gazdă. Singurele persoane trimise peste hotare ar fi trebuit să fie acelea „care se gândesc la interesele ţării lor, şi nu la cum să poarte alt costum sau alte haine în fiecare zi ori să stea la dineuri vesele, dar prosteşti seară de seară până la 1 dimineaţa”.

Dodd a simţit că ultima idee a avut efectul scontat. El nota în jurnalul său: „Sumner Welles a tresărit puţin: proprietarul unui conac în Washington, care pune în umbră Casa Albă sub anumite aspecte şi care este la fel de mare ca aceasta”. Conacul lui Welles, numit de unii „casa cu 100 de camere”, se afla pe Massachusetts Avenue lângă Dupont Circle şi era renumită pentru opulenţa lui.[612] Welles şi soţia lui mai aveau o moşie de 255 de acri în zona rurală de la periferia oraşului, Oxon Hill Manor.

După ce Dodd şi-a încheiat cuvântarea, publicul l-a aclamat şi aplaudat. „Dar nu m-am lăsat păcălit după două ore de încuviinţări prefăcute.”

Într-adevăr, morala lui nu a făcut decât să adâncească resentimentele membrilor Clubului Pretty Good.[613] La momentul discursului său, unii din membrii clubului, şi mai ales Phillips şi Moffat, începuseră în privat să îşi exprime reala ostilitate.[614]

Dodd i-a făcut o vizită lui Moffat la birou. Ulterior, în aceeaşi zi, Moffat scria o scurtă evaluare a ambasadorului

în jurnalul său: „Dodd... gândeşte, fără discuţie, clar. Îşi va exprima profunda nemulţumire faţă de o situaţie şi va respige apoi orice propunere de remediere a ei. Îi displace pe toţi membrii echipei lui, şi totuşi nu doreşte transferul lor. Îi suspectează pe rând pe aproape toţi cei cu care vine în contact şi este chiar şi puţin invidios.”[615] Moffat l-a numit „un biet inadaptat”.

Dodd părea a nu-şi da seama că invoca forţe care i-ar fi putut pune în pericol cariera. S-a bucurat mai degrabă că atinsese sensibilităţile clubului adversarilor săi. Evident satisfăcut, i-a spus soţiei lui: „Protectorul lor principal” – s-a referit probabil la Phillips sau Welles – „nu e câtuşi de puţin deranjat. Dacă atacă, sunt sigur că nu o face deschis.”[616]

Capitolul 36. Salvarea lui Diels

Teama pe care Diels o simţea se accentua tot mai mult, astfel încât în martie a apelat din nou la Martha pentru ajutor, de data aceasta sperând să o folosească pentru a obţine sprijin chiar din partea ambasadei americane. Era un moment de o ironie absolută: comandantul Gestapo căutând ajutorul oficialilor americani. Diels aflase cumva despre planul lui Himmler de a-l aresta, posibil chiar în acea zi. Nu-şi făcea deloc iluzii. Himmler îl voia mort.

Diels ştia că avea aliaţi în ambasada americană, pe Dodd şi pe consulul general Messersmith, şi credea că aceştia ar fi putut lua oarecare măsuri de siguranţă transmiţând regimului lui Hitler că bunăstarea lui era în interesul lor.

Însă Dodd, Diels ştia asta, era în vacanţă. Aşa că Diels a rugat-o pe Martha să îl ajute să stea de vorbă cu Messersmith, care revenise deja din vacanţă, ca să vadă ce putea face acesta.

În ciuda tentaţiei Marthei de a-l considera pe Diels excesiv de melodramatic, de data aceasta chiar l-a crezut că era în pericol de moarte. S-a dus la Messersmith la consulat.

Martha era „deosebit de tulburată”, îşi amitea Massersmith.[617] A izbucnit în lacrimi şi i-a spus că Diels urma să fie arestat în acea zi „şi că era aproape cert că urma să fie executat”.

Şi-a revenit apoi şi l-a implorat pe Messersmith să se vadă cu Göring numaidecât. A încercat să-l linguşească pe Messersmith, numindu-l singurul bărbat care putea interveni „fără a-şi pune în pericol propria viaţă”.

Messersmith a rămas indiferent. Ajunsese deja să o antipatizeze pe Martha. Îi considera comportamentul – diversele ei relaţii amoroase – dezgustătoare. Dată fiind presupusa ei relaţie cu Diels, Messersmith nu a fost surprins că ea venise în biroul lui „în starea aceea isterică”. I-a spus că nu putea face nimic, „şi am reuşit cu mare dificultate să o fac să iasă din biroul meu”.

După plecarea ei, Messersmith a reanalizat situaţia. „Am început să mă gândesc la chestiune şi mi-am dat seama că avusese dreptate când spusese un lucru, şi anume că Diels era, la urma urmei, unul dintre cei mai buni oameni ai acelui regim, aşa cum era şi Göring, şi că dacă lui Diels i s-ar fi întâmplat ceva şi ar fi intrat în scenă Himmler, poziţia lui Göring şi a elementului mai rezonabil din partid ar fi

fost slăbită.” După părerea lui Messersmith, dacă Himmler venea la conducerea Gestapo, ar fi fost mai dificil pentru el şi Dodd să rezolve viitoarele atacuri asupra americanilor, „deoarece se ştia despre Himmler că avea şi mai mult sânge rece şi era mai necruţător, decât dr. Diels”.

Messersmith avea programată o masă de prânz în acea zi la Herrenklub, un club al bărbaţilor conservatori, găzduit de doi importanţi generali din Reichswehr însă, acum, dându-şi seama că o discuţie cu Göring era mult mai importantă, Messersmith a trebuit să anuleze prânzul. A sunat la biroul lui Göring pentru a aranja o întâlnire şi a aflat că Göring tocmai plecase el însuşi la masa de prânz – la Herrenklub. Messersmith nu ştiuse până atunci că Göring urma să fie oaspetele de onoare la prânzul generalilor.

Messersmith şi-a dat seama de două lucruri: primul, că misiunea unei discuţii cu Göring devenise, dintr-odată, mult mai simplă, şi al doilea, că masa de prâns era un semn: „Era pentru prima oară de la venirea la putere a naziştilor când ofiţerii de cel mai înalt rang din armata germană... urmau să se aşeze la aceeaşi masă cu Göring sau cu oricare alt înalt membru al regimului nazist”. A fost uluit că prânzul ar fi putut fi un semn că armata şi guvernul strângeau rândurile împotriva căpitanului Röhm şi a Batalioanelor de Asalt. Dacă aşa stăteau lucrurile, aceasta era un semn de rău augur, pentru că era puţin probabil că Röhm avea de gând să renunţe la ambiţiile lui fără luptă.

*

Messersmith a ajuns la club puţin după prânz şi l-a găsit pe Göring stând de vorbă cu generalii. Göring şi-a petrecut braţul peste umerii lui Messersmith şi s-a adresat celorlalţi: „Domnilor, acesta este un bărbat care nu mă place deloc, un bărbat care nu are o părere foarte bună despre mine, dar este un bun prieten al ţării noastre”.

Messersmith a aşteptat momentul potrivit ca să îl tragă pe Göring deoparte. „I-am spus în foarte puţine cuvinte că o persoană în care aveam absolută încredere mă vizitase în acea dimineaţă şi îmi spusese că Himmler era decis să se descotorosească de Diels în cursul acelei zile şi că Diels urma practic să fie lichidat.”

Göring i-a mulţumit pentru informaţie. Cei doi s-au realăturat restului oaspeţilor, însă, câteva momente mai târziu, Göring şi-a cerut scuze şi a plecat.

Ce s-a întâmplat după aceea – ce ameninţări s-au făcut, ce compromisuri, dacă a intervenit Hitler însuşi – nu se ştie cu exactitate, însă, la ora cinci a după-amiezei acelei zile, 1 aprilie 1934, Messersmith a aflat că Diels fusese numit Regierungspräsident, sau comisar regional, la Köln şi că Gestapo urma să fie condus de Himmler.

Diels era salvat, însă Göring suferise o înfrângere semnificativă. El acţionase nu în numele fostei prietenii, ci înfuriat la gândul că Himmler încercase să îl aresteze pe Diels pe teritoriul lui. Himmler, în schimb, câştigase

premiul cel mai mare, ultima şi cea mai importantă componentă a imperiului poliţiei secrete creat de el. „A fost”, nota Messersmith, „prima înfrângere pe care a suferit-o Göring de la începutul regimului nazist.”

O fotografie a momentului în care Himmler preia oficial controlul asupra Gestapo, printr-o ceremonie din 20 aprilie 1934, îl arată pe Himmler vorbind de la tribună, inexpresiv ca de obicei, în timp ce Diels se află în apropiere, cu faţa la obiectiv.[618] Chipul lui pare tumefiat ca în urma excesului de alcool şi a lipsei de somn, iar cicatricele îi sunt extrem de pronunţate. Este întruchiparea însăşi a unui bărbat ameninţat.

Într-o conversaţie cu un oficial al Ambasadei Marii Britanii care a avut loc cam la acelaşi moment, citată într-un memorandum întocmit mai târziu de Ministerul de Externe de la Londra, Diels a oferit un monolog despre propria indispoziţie morală: „Aplicarea pedepsei fizice nu este la îndemâna oricui, aşa că e normal că preferam să recrutăm oameni dispuşi să nu cârtească în faţa ordinelor primite. Din păcate, nu am ştiut nimic despre latura freudiană a chestiunii, şi abia după mai multe episoade de flagelare inutilă şi cruzime fără sens mi-am dat seama de faptul că organizaţia mea atrăsese toţi sadicii din Germania şi Austria fără ştiinţa mea, pentru o bună bucată de timp. Ea atrăsese, de asemenea, sadici inconştienţi, adică oameni care nu avuseseră nici cea mai vagă idee despre înclinaţiile lor sadice până să participe direct la flagelări. În cele din urmă, organizaţia a creat practic sadici. Pentru că se pare că pedepsele corporale au stârnit latura sadică a femeilor şi a bărbaţilor aparent normali. Freud ar putea explica asta.”[619]

*

Luna aprilie a adus ciudat de puţină ploaie, în schimb o recoltă bogată de noi secrete. La începutul lunii, Hitler şi ministrul apărării, Blomberg, au aflat că preşedintele Hindenburg se îmbolnăvise grav şi se părea că nu avea şanse să supravieţuiască verii. Au păstrat vestea pentru ei. Hitler râvnea la autoritatea prezidenţială încă deţinută de Hindenburg şi plănuia ca la moartea acestuia să combine pentru el rolurile de cancelar şi de preşedinte, pentru ca astfel să dobândească, în sfârşit, putere absolută. Dar mai rămâneau două potenţiale piedici: Reichswehr şi Batalioanele de Asalt ale lui Röhm.

La mijlocul lui aprilie, Hitler a zburat în portul din Kiel şi s-a îmbarcat de acolo pe o navă de război, Deutschland, pentru un voiaj de patru zile, însoţit de Blomberg, amiralul Erich Raeder, comandantul forţelor navale, şi generalul Werner von Fritsch, comandantul forţelor armate.[620] Nu există foarte multe detalii, însă se pare că, în intimitatea acelei nave, Hitler şi Blomberg au pus la cale un pact secret, de fapt, un pact al diavolului, prin care Hitler urma să îl neutralizeze pe Röhm şi Batalioanele de Asalt în schimbul susţinerii armatei în acapararea autorităţii prezidenţiale după moartea lui Hindenburg.

Pactul era de o valoare inestimabilă pentru Hitler, pentru că acum putea merge mai departe fără a mai trebui să îşi facă griji cu privire la poziţia armatei.

Între timp, Röhm dorea tot mai insistent să preia controlul asupra forţelor armate ale ţării. În aprilie, în timpul uneia dintre plimbările sale prin Tiergarten, a văzut un grup de ofiţeri nazişti trecând pe lângă el, apoi i s-a adresat tovarăşului de plimbare: „Uită-te la oamenii ăia de acolo”, a spus el.[621] „Partidul nu mai este o forţă politică; se transformă într-un azil de bătrâni. Oameni ca ăia... Trebuie să scăpăm de ei rapid.”

A devenit tot mai îndrăzneţ în exprimarea deschisă a nemulţumirilor sale. La o conferinţă de presă din 18 aprilie, a spus: „Reacţionari, conformişti burghezi, ne vine să vomităm când ne gândim la ei”.[622]

El a declarat: „SA este Revoluţia naţional-socialistă”.

Două zile mai târziu, însă, un anunţ guvernamental a părut să submineze declaraţiile înfumurate ale lui Röhm: toate efectivele SA-ului erau lăsate la vatră toată luna iulie.[623]

*

Pe 22 aprilie, Heinrich Himmler şi-a numit tânărul protejat Reinhard Heydrich, care abia împlinise 30 de ani, pe postul liber al lui Diels de comandant al Gestapo. Heydrich era

blond, înalt, subţire şi era considerat chipeş, cu excepţia unui cap descris ca disproporţionat de mic, cu ochi prea apropiaţi. Avea un glas aproape melodios, pervers de asincron cu reputaţia lui de bărbat rece şi extrem de necruţător. Hitler l-a poreclit „Bărbatul cu Inima de Fier”[624], deşi se spunea că Heydrich ar fi cântat la vioară cu atâta pasiune că plângea când interpreta anumite pasaje. Pe parcursul carierei sale, avea să spulbere zvonurile că ar fi fost, de fapt, evreu, în ciuda unei investigaţii a partidului nazist care a pretins că acuzaţiile erau nefondate.

Cu Diels plecat, Gestapo şi-a pierdut şi ultima urmă de civilizaţie. Hans Gisevius, memorialistul Gestapoului, şi-a dat seama imediat că sub Himmler şi Heydrich organizaţia avea să treacă printr-o schimbare de caracter. „Mă puteam foarte bine hazarda într-o luptă cu Diels, playboy-ul nestatornic, care, conştient de statutul lui de renegat burghez, avea o mulţime de inhibiţii care îl împiedicau să joace necinstit”, scria Gisevius.[625] „Dar, de îndată ce Himmler şi Heydrich au intrat în arenă, a trebuit să mă retrag precaut.”

*

Spre sfârşitul lui aprilie, guvernul a dezvăluit în sfârşit publicului starea gravă a sănătăţii lui Hindenburg.[626] Deodată, întrebarea cine avea să îi succeadă a devenit

subiect de discuţie pretutindeni. Toţi cei care erau conştienţi de fisura tot mai adâncă dintre Röhm şi Hitler au înţeles că un nou element de suspans anima acum naraţiunea.

Capitolul 37. Observatorii

În timp ce aveau loc toate acestea, spionii unei alte ţări deveneau tot mai interesaţi de Dodd. În aprilie, relaţia Marthei cu Boris captase interesul superiorilor lui de la NKVD. Aceştia întrevedeau o rară oportunitate. „Spuneţi-i lui Boris Vinogradov că vrem să îl folosim pentru a duce la bun sfârşit un proiect care ne interesează”, scria cineva într-un mesaj către directorul diviziei din Berlin.[627]

Moscova ajunsese cumva – posibil prin Boris – să înţeleagă că pasiunea Marthei faţă de revoluţia nazistă începea să pălească.

Mesajul continua: „Are legătură cu faptul că, din informaţiile noastre, sentimentele prietenei lui (Martha Dodd) au ajuns la stadiul în care ea poate fi convinsă, odată pentru totdeauna, să lucreze pentru noi”.

Capitolul 38. Tras pe sfoară

Ceea ce l-a deranjat cel mai mult pe Dodd în timpul vacanţei sale a fost sentimentul că adversarii săi din Departamentul de Stat deveneau tot mai agresivi. A început să se îngrijoreze de ceea ce el considera a fi un tipar de dezvăluire a informaţilor confidenţiale al cărui scop părea să fie subminarea reputaţiei sale. Un incident tulburător a avut loc în seara de sâmbătă, 14 aprilie, când Dodd pleca de la dineul anual de la Gridiron Club din Washington.[628] Un tânăr funcţionar al Departamentului de Stat, pe care Dodd nu îl cunoştea, a venit la el şi a pornit o conversaţie prin care a contestat modul de evaluare a condiţiilor din Germania, menţionând o scrisoare confidenţială pe care ambasadorul o telegrafiase de la Berlin. Tânărul era mult mai înalt decât Dodd şi s-a apropiat foarte mult de ambasador, într-o manieră pe care acesta a considerat-o indimidantă fizic. Într-o scrisoare mânioasă pe care Dodd plănuia să o înmâneze personal secretarului de stat Hull, el descria episodul drept „un afront intenţionat”.

Însă cel mai deranjant a fost pentru Dodd faptul că nu înţelegea cum de avusese acces acel tânăr la scrisoarea sa. „În opinia mea”, scria Dodd, „... există un grup undeva în Departamentul de Stat care se gândeşte doar la el şi nu la ţară şi care, la cel mai mic efort al oricărui ambasador sau ministru de a face economii şi de a îmbunătăţi lucrurile, începe să comploteze pentru a-l discredita şi înfrânge. Aceasta este a treia sau a patra informaţie absolut confidenţială pe care am oferit-o şi care a fost tratată ca o bârfă – sau transformată în bârfă. Eu nu sunt în funcţie pentru vreun beneficiu şi/sau statut personal ori social; sunt gata să fac tot ce se poate pentru o activitate mai bună şi pentru cooperare, dar nu doresc să lucrez

singur sau să devin obiectul intrigilor şi al manevrelor constante. Nu voi renunţa, însă, în tăcere, dacă asemenea lucruri vor continua."[629]

Dodd a decis până la urmă să nu îi dea scrisoarea lui Hull. Ea a sfârşit îndosariată printre alte documente etichetate de el drept „neexpediate".

Ceea ce, aparent, Dodd nu ştia încă era că el şi alţi 15 ambasadori fuseseră subiectul unui articol de fond din numărul de aprilie 1934 al revistei Fortune. În ciuda importanţei articolului şi a faptului că sigur trebuie să fi fost subiect de conversaţii aprinse în cadrul Departamentului de Stat, Dodd a aflat de existenţa lui abia mult mai târziu, după revenirea la Berlin, când Martha a adus acasă un exemplar pe care îl primise în timpul unei vizite la dentistul ei din Berlin.[630]

Numit „Excelenţele Lor, Ambasadorii Noştri", articolul îi identifica pe numiţi şi le prezenta averile personale, plasând semnul dolarului alături de numele lor.[631] Jesse Isidor Straus – ambasadorul din Franţa şi fostul preşedinte al R.H. Macy & Company – era identificat drept „$$$$ Straus". Dodd avea un singur „¢" alături de numele lui. Articolul lua în zeflemea zgârcenia lui şi sugera că, închiriind casa din Berlin la un preţ de nimic de la un bancher evreu, a căutat să profite de pe urma situaţiei nefericite în care se aflau evreii din Germania. „Aşadar", afirma articolul, „familia Dodd a obţinut o casă frumuşică la un preţ foarte mic şi reuşeşte să o administreze cu doar câţiva servitori." Articolul nota că Dodd îşi adusese bătrânul său Chevrolet obosit la Berlin. „Fiul lui ar fi trebuit să fie şoferul lui Dodd seară de seară", scria autorul articolului. „Dar băiatul a vrut să iasă în oraş şi să facă

ceea ce obişnuiesc băieţii să facă, aşa că domnul Dodd a rămas fără şofer (deşi îmbrăcat elegant şi cu joben pe cap) în Chevroletul lui." Dodd, afirma articolul, s-a văzut nevoit să ceară să fie dus cu maşina de tinerii angajaţi ai ambasadei, „cei mai norocoşi dintre ei în limuzinele lor cu şoferi".

Autorul îl numea pe Dodd „un ţăruş academic pătrat într-o gaură diplomatică rotundă", stânjenit de relativa sa sărăcie şi de lipsa de aplomb diplomatic. „Din punct de vedere moral, o persoană foarte curajoasă, Dodd este atât de intelectual, atât de departe de fiinţele omeneşti obişnuite, că vorbeşte în parabole, ca de la un gentleman şi erudit la altul; iar fraţii de sânge şi oţel în cămăşi brune nu-l pot înţelege nici măcar atunci când vor s-o facă. Aşa că Dodd mocneşte pe dinăuntru, iar când încearcă să facă pe durul, nimeni nu prea îl bagă în seamă."

Pentru Dodd a fost numaidecât limpede că unul sau mai mulţi oficiali din cadrul Departamentului de Stat şi poate chiar şi în biroul lui de la Berlin dezvăluiseră detalii amănunţite ale vieţii lui din Germania. Dodd s-a plâns subsecretarului Phillips. Articolul, scria el, „arată o atitudine ciudată şi nepatriotică, în ceea ce priveşte reputaţia şi eforturile mele de aici. În scrisoarea mea de acceptare i-am spus preşedintelui că trebuie să se înţeleagă faptul că urma să trăiesc din salariu. De ce atâta discuţie pe marginea acestui lucru simplu şi evident pentru mine?"[632] A menţionat diplomaţi din istorie care trăiseră modest. „De ce toată această condamnare a mea pentru că urmez astfel de exemple?" l-a spus lui Phillips că bănuia că oameni din propria ambasadă scoteau informaţii şi menţiona alte relatări care conţinuseră informaţii

distorsionate. „Cum am încercat eu să transmit toate aceste poveşti false fără vreo referire la servicii reale?”

Phillips a aşteptat aproape o lună înainte să răspundă. „Cu privire la acel articol din Fortune”, scria el, „eu nu m-aş mai gândi la el. Nu-mi pot imagina de unde a venit informaţia la care faceţi referire, la fel cum nu-mi pot imagina cum au ajuns la presă zvonurile (în general eronate) referitoare la mine şi la alţi colegi de-ai dumneavoastră.”[633] El l-a îndemnat pe Dodd: „Nu lăsaţi această chestiune anume să vă tulbure câtuşi de puţin”.

*

Dodd a reuşit să petreacă puţin timp în Biblioteca Congresului, făcând cercetare pentru Vechiul Sud, şi a reuşit să stea două săptămâni la ferma sa, unde a scris şi s-a ocupat de treburile curente, ajungând şi până la Chicago, aşa cum îşi propusese, dar asta nu i-a adus plăcuta reîntâlnire pe care o anticipase. „Odată ajuns acolo”, i-a scris el Marthei, „toată lumea a vrut să mă vadă: telefoane, scrisori, vizite, invitaţii la masă, dineuri tot timpul.”[634] A trebuit să facă faţă multor întrebări despre ea şi fratele ei, i-a scris el, „dar numai uneia despre problema ta din New York”, făcând referire aici la divorţul ei. Un prieten a vrut să îi arate dovezi despre „cât de decent tratau ziarele din Chicago această chestiune”, dar, a scris el, „nu m-am învrednicit să citesc articolele cu

pricina”. Dodd a ţinut discursuri şi a reglat dispute din facultate. În jurnalul său, el nota că s-a întâlnit şi cu doi lideri evrei pe care îi contactase anterior, dând curs directivei lui Roosevelt de a înăbuşi protestele evreilor. Cei doi bărbaţi au descris „cum ei şi prietenii lor îşi calmaseră semenii şi împiedicaseră orice demonstraţie violentă din Chicago, conform planului”.[635]

A apărut din senin şi o criză personală. Aflându-se la Chicago, Dodd a primit o telegramă de la soţia lui. După ce inevitabila spaimă pe care o provoacă telegramele de la cei dragi a trecut, Dodd a citit că vechiul lui Chevrolet, devenit deja emblematic, fusese distrus total de şoferul lui. Fraza dureroasă: „PRIN URMARE, SPER SĂ POŢI ADUCE O NOUĂ MAŞINĂ”.[636]

Aşa că, acum, în vacanţa în care ar fi trebuit să se refacă, lui Dodd i se cerea scurt şi la obiect printr-o telegramă să cumpere o maşină nouă şi să organizeze transportul până la Berlin.

I-a scris Marthei ulterior: „Mă tem că Mueller a condus nesăbuit, aşa cum am observat de câteva ori înainte să plec”.[637] Dodd nu putea pricepe. El însuşi condusese de la fermă la Washington, D.C. de multe ori şi condusese prin tot oraşul fără să facă vreun accident. „Chiar dacă asta s-ar dovedi o nimica toată, ar putea demonstra ceva. Oamenii care nu sunt proprietarii maşinii sunt mult mai nesăbuiţi decât cei care sunt.” În lumina celor ce aveau să se întâmple câţiva ani după aceea, împăunarea lui Dodd cu calităţile lui de şofer nu poate decât să ne dea fiori. A vrut un Buick, dar a considerat preţul – 1 350 de dolari – prea mare, dat fiind timpul limitat pe care familia lui ar fi trebuit să îl petreacă la Berlin. Problema lui au mai fost şi

cei 100 de dolari pe care trebuia să îi cheltuiască pentru expedierea maşinii în Germania.

Până la urmă, a cumpărat un Buick. Şi-a instruit soţia să îl cumpere de la un vânzător din Berlin. Maşina, scria el, era un model simplu, pe care experţii de la departamentul de protocol al ambasadei l-au caracterizat ca fiind „ridicol de banal pentru un ambasador”.[638]

*

Dodd a reuşit să facă o ultimă vizită la fermă, lucru care l-a bucurat, dar i-a şi făcut plecarea definitivă foarte dureroasă. „A fost o zi frumoasă”, scria el în jurnal duminică, 6 mai 1934.[639] „Pomii înmuguriţi şi florile de măr au fost cu atât mai frumoase cu cât ştiam că trebuie să plec.”

Trei zile mai târziu, vaporul lui Dodd ridica ancora din New York. Avea sentimentul că repurtase o victorie convingându-i pe evrei să potolească amploarea protestelor lor împotriva Germaniei şi spera ca eforturile sale să aducă moderaţie şi pe viitor din partea guvernului lui Hitler. Aceste speranţe au fost însă spulberate sâmbătă, 12 mai, când, aflându-se în mijlocul oceanului, Dodd a primit o telegramă prin care era informat asupra unui discurs abia susţinut de Goebbels, prin care ministrul

propagandei îi numea pe evrei „sifilisul popoarelor europene”.[640]

Dodd s-a simţit trădat. În ciuda promisiunilor naziştilor cu privire la mandatele de arestare şi la închiderea închisorii Columbia House, era clar că nimic nu se schimbase. El se temea acum că păruse naiv. I-a scris lui Roosevelt despre consternarea sa, după tot efortul pe care îl depusese cu liderii evrei americani. Discursul lui Goebbels reaprinsese „toate animozităţile de iarna trecută”, scria el, „iar eu am fost tras pe sfoară, chiar am fost”.[641]

Dodd a ajuns la Berlin joi 17 mai, la 10:30 seara, şi a descoperit un oraş schimbat. În cele două luni cât fusese plecat, seceta uscase peisajul aşa cum nu îl mai văzuse el niciodată. Mai era însă şi altceva. „Am fost încântat să mă aflu din nou acasă”, scria el, „însă atmosfera tensionată şi-a făcut simţită numaidecât prezenţa.”[642]

Partea a VI-a. Berlinul în amurg

Dormitorul lui Göring din Carinhall

(Bildarchiv Preussischer Kulturbesitz/Art Resource, NY)

Capitolul 39. Dineu periculos

Oraşul părea să vibreze în aşteptarea unui pericol catastrofal, de parcă o imensă reţea de electricitate fusese instalată în centrul lui. Toţi cei din cercul lui Dodd simţeau asta. Această tensiune venea parţial din neobişnuita vreme de mai şi din temerile concomitente că recolta va fi compromisă, însă motorul principal al anxietăţii era intensificarea discordiei dintre Batalioanele de Asalt ale căpitanului Röhm şi armata regulată. O metaforă populară folosită la acel moment pentru a descrie atmosfera din Berlin era aceea a unei iminente furtuni – senzaţia aceea de aer încărcat şi apăsător.

Dodd nu reuşea să îşi reintre în ritmul de muncă.

În ziua de după revenirea din America, se trezise faţă în faţă cu perspectiva organizării unui uriaş banchet de rămas-bun pentru Messersmith, care reuşise, în sfârşit, să îşi asigure un post mai bun, deşi nu în Praga, ţinţa lui iniţială. Competiţia pentru acel post fusese strânsă, şi cu toate că Messersmith făcuse lobby la greu şi convinsese aliaţii de toate felurile să scrie scrisori de susţinere, în cele din urmă, postul revenise altcuiva. În schimb, subsecretarul Phillips îi oferise lui Messersmith un alt post

vacant: Uruguay. Dacă Messersmith fusese dezamăgit, nu o arătase deloc. Se considerase norocos pur şi simplu, pentru că lăsa în urmă serviciul consular. Se dovedise apoi şi mai norocos. Postul de ambasador în Austria se eliberase subit, iar Messersmith era alternativa evidentă pentru acel post.[643] Roosevelt fusese de acord. Acum Messersmith chiar era încântat. La fel era şi Dodd, doar pentru că Messersmith pleca, deşi ar fi preferat să îl ştie la celălalt capăt al lumii.

Se organizau multe petreceri pentru Messersmith – o vreme, a părut că toate dineurile şi prânzurile din Berlin erau în onoarea lui – însă banchetul Ambasadei SUA din 18 mai a fost cel mai mare şi oficial. Cât timp Dodd fusese în America, doamna Dodd, asistată de experţii în protocol din ambasadă, supraveghease întocmirea unei liste de patru pagini la un rând cu invitaţi, listă ce părea să includă toate persoanele importante, mai puţin pe Hitler.[644] Pentru oricine cunoştea societatea din Berlin, adevărata fascinaţie era cine nu participa, şi nu cine participa. Göring şi Goebbels şi-au transmis regretul, la fel şi vicecancelarul Papen şi Rudolf Diels. Ministrul apărării Blomberg a venit, dar nu şi comandantul Röhm.

Bella Fromm a participat, la fel Sigrid Schultz şi diverşi prieteni de-ai Marthei, inclusiv Putzi Hanfstaengl, Armand Berard şi prinţul Louis Ferdinand. Acest amestec în sine amplifica aura de tensiune din sală, pentru că Berard o iubea încă pe Martha, iar prinţul Louis visa la ea, deşi Martha îl adora complet şi exclusiv pe Boris (în mod interesant absent de pe lista invitaţilor). Tânărul şi arătosul om de legătură al Marthei cu Hitler, Hans „Tommy” Thomsen, a venit, la fel cum a venit şi frecventa lui companioană, bruna şi superba Elmina Rangabe, dar

exista şi un obstacol în seara aceea – Tommy îşi adusese soţia. Găseai căldură, şampanie, pasiune, gelozie şi sentimentul acela de fundal că ceva neplăcut se pregăteşte la orizont.

Bella Fromm a discutat scurt cu Hanfstaengl şi a consemnat întâlnirea în jurnalul ei.

„Mă întreb de ce am fost chemaţi aci", a spus Hanfstaengl.[645] „Toată această agitaţie cu evreii. Messersmith este evreu. La fel şi Roosevelt. Partidul îi detestă."

„Dr. Hanfstaengl", a spus Fromm, „am mai discutat despre asta. Nu trebuie să vă prfaceţi de faţă cu mine."

„În regulă. Chiar dacă sunt arieni, nu s-ar spune după cum se comportă."

La acel moment, Fromm nu era deosebit de preocupată de bunăvoinţa naziştilor. În urmă cu două săptămâni, fiica ei, Gonny, plecase în America, ajutată de Messersmith, lăsând-o pe Fromm tristă, dar uşurată. Cu o săptămână înainte de asta, ziarul Vossische Zeitung – „Tuşica Voss", la care lucra de ani de zile – se închisese. Avea din ce în ce mai mult sentimentul că o epocă în care ea prosperase se apropia de sfârşit.

I-a spus lui Hanfstaengl: „Bineînţeles că, dacă renunţi la ce e corect şi ce e greşit şi le transformi în arian şi non-arian, oamenii care se întâmplă să aibă noţiuni destul de învechite despre ce este corect şi ce este greşit, ce este decent şi ce este obscen, rămân fără un fundament prea solid pe care să se bazeze".

Apoi, Fromm a readus discuţia la Messersmith, pe care l-a descris ca fiind atât de respectat de colegi „că este practic privit ca având rang de ambasador”, o remarcă care l-ar fi iritat nespus pe Dodd.

Hanfstaengl a spus cu voce mai blândă: „În regulă, în regulă. Eu am mulţi prieteni în Statele Unite, şi toţi sunt, de asemenea, de partea evreilor. Dar, din moment ce se insistă asupra lor în programul de partid...” S-a oprit aici într-un fel de ridicare din umeri verbală. A băgat mâna în buzunar şi a scos o punguţă cu dropsuri de fructe. Lutschbonbons. Bella le adorase în copilărie.

„Ia una”, i-a spus Hanfstaengl. „Sunt făcute special pentru Führer.”

Bella a ales o bomboană. Tocmai când era pe cale să o bage în gură, a văzut că avea ştanţată pe ea o svastică. Până şi dropsurile din fructe fuseseră „uniformizate”.

Conversaţia a deviat către războiul politic care provoca multă neliniște. Hanfstaengl i-a spus că Röhm râvnea nu doar controlul armatei germane, ci şi al forţelor aeriene ale lui Göring. „Hermann e turbat de furie!” a spus Hanfstaengl. „Poţi să-i faci orice, doar să nu te joci cu Luftwaffe; l-ar putea ucide cu sânge rece pe Röhm.” Apoi a întrebat: „Îl cunoşti pe Himmler?”

Fromm a încuviinţat din cap.

Hanfstaengl a spus: „A fost fermier la o fermă de găini, asta când nu spiona pentru Reichswehr. I-a dat un şut lui Diels şi l-a alungat din Gestapo. Himmler nu poate suferi pe nimeni, dar pe Röhm cel mai puţin dintre toţi. Acum s-

au înhăitat toţi contra lui Röhm: Rosenberg, Goebbels şi găinarul.” Rosenberg pe care l-a menţionat el era Alfred Rosenberg, un înfocat antisemit şi şeful biroului de externe al Partidului Nazist.

După consemnarea conversaţiei în jurnalul ei, Fromm a adăugat: „Nu există nimeni printre oficialii Partidului Naţional-Socialist care nu le-ar reteza bucuros gâtlejul celorlalţi oficiali pentru a avansa el însuşi în ierarhie.”

*

Însă un alt dineu, absolut inofensiv, avea să dovedească faptul că o dimensiune anume a bizarului nou climat din Berlin avea consecinţe profund letale. Gazda era un bancher bogat pe nume Wilhelm Regendanz, prieten cu familia Dodd, deşi, din fericire, familia Dodd nu fusese invitată cu această ocazie anume.[646] Regendanz a organizat dineul într-o seară de mai la vila sa luxoasă din Dahlem, în zona de sud-vest a Berlinlui extins, recunoscută pentru frumoasele case şi vecinătatea cu Grunewald.

Regendanz, tată a şapte copii, era membru al organizaţiei Stahlhelm, Căştile de oţel, o organizaţie a ofiţerilor veterani cu înclinaţii conservatoare. Lui îi plăcea să strângă laolaltă la masă persoane din diferite poziţii, pentru discuţii şi prelegeri. La acest dineu anume,

Regendanz avea doi oaspeţi de vază, ambasadorul francez François-Poncet şi căpitanul Röhm. Ambii mai fuseseră oaspeţi în casa lui Regendanz cu alte ocazii.

Röhm a venit însoţit de trei tineri ofiţeri SA, printre care un aghiotant blond cu părul creţ poreclit „Contele Făt-Frumos”, care era secretarul lui Röhm şi, după cum se zvonea, amantul lui ocazional. Hitler avea să descrie mai târziu această întâlnire drept „dineul secret”, deşi invitaţii nu au încercat de fapt deloc să îşi ascundă prezenţa. Şi-au parcat maşinile în faţa casei, în văzul tuturor celor de pe stradă, cu numerele de înmatriculare cunoscute total expuse.

Invitaţii erau o clică ciudată. Comandantul SA îi era antipatic lui François-Poncet, după cum a menţionat el însuşi foarte clar în memoriile sale, Anii blestemaţi. „Simţind dintotdeauna cel mai profund dezgust faţă de Röhm”, a scris el, „l-am evitat cât de mult am putut, în ciuda rolului remarcabil pe care acesta l-a jucat în cel de-al Treilea Reich.” Însă Regendanz îl „implorase” pe François-Poncet să vină.

Ulterior, într-o scrisoare adresată Gestapoului, Regendanz a încercat să explice de ce a insistat să îi aducă laolaltă pe cei doi. A pus motivul dineului pe seama lui François-Poncet, care, afirma el, se declarase frustrat pentru că nu reuşise să îl cunoască personal pe Hitler şi îl rugase pe Regendanz să discute cu cineva apropiat lui Hitler pentru a-i comunica dorinţa de a-l întâlni. Regendanz a sugerat că Röhm s-ar fi putut dovedi un bun intermediar. La momentul dineului, a pretins Regendanz, el nu ştia de ruptura dintre Röhm şi Hitler – „dimpotrivă”, a spus el Gestapoului, „am presupus că Röhm era omul care avea

încrederea deplină a Führer-ului, fiind apropiatul acestuia. Cu alte cuvinte, se credea că, dacă Röhm era la curent cu ceva, era inevitabil să fie şi Führer-ul.”

La dineu, domnilor li s-au alăturat doamna Regendanz şi unul dintre fii, Alex, care se pregătea să devină avocat internaţional. După masă, Röhm şi ambasadorul francez s-au retras în biblioteca lui Regendanz pentru o discuţie informală. Röhm a discutat despre chestiuni militare şi a respins orice interes pentru politică, declarând că se considera doar soldat, ofiţer. „Rezultatul acestei conversaţii”, a spus Regendaz Gestapoului, „a fost literalmente zero.”

Seara se apropia de final – din fericire, în opinia lui François-Poncet. „Masa a fost patetică, iar conversaţia, nesemnificativă”, îşi amintea el. „Röhm a fost adormit şi greoi; s-a trezit doar ca să se plângă de moartea carea avea să vină şi de reumatismul pe care se aştepta să şi-l vindece la Viena”, făcând referire la Bad Wiessee, unde Röhm intenţiona să petreacă un sejur pe malul lacului pentru recuperare. „Când m-am întors acasă”, scria François-Poncet, „am blestemat gazda pentru seara plictisitoare.”

Cum a aflat Gestapo despre dineu şi despre invitaţi nu se ştie, dar la acel moment este aproape sigur că Röhm era îndeaproape supravegheat. Numerele de înmatriculare ale automobilelor parcate acasă la Regendanz ar fi dat indicii oricărui privitor despre identităţile persoanelor din casă.

Dineul a devenit scandalos. Ulterior, în toiul verii, ambasadorul Marii Britanii, Phipps, avea să remarce în jurnalul său că din cele şapte persoane care s-au aşezat la

masă în conacul lui Regendanz în seara aceea, patru fuseseră asasinate, una fugise din ţară ameninţată fiind cu moartea, iar o alta fusese închisă într-un lagăr de concentrare.

Phipps scria: „Lista victimelor unui singur dineu i-ar face invidioşi chiar şi pe cei din clanul Borgia”.

*

Şi a mai fost şi asta:

Joi, 24 mai, Dodd a plecat pe jos să se întâlnească la masa de prânz cu un înalt funcţionar din Ministerul de Externe, Hans-Heinrich Dieckhoff, pe care Dodd îl descria ca fiind „echivalentul unui secretar de stat adjunct”.[647] Cei doi s-au întâlnit într-un restaurant mic şi discret de pe Unter den Linden, largul bulevard care pornea spre est de la Poarta Brandenburg, şi acolo au purtat o conversaţie pe care Dodd a considerat-o extraordinară.

Motivul principal pentru care Dodd a dorit să se vadă cu Dieckhoff a fost dorinţa de a-şi exprima dezamăgirea pentru faptul că Goebbels îl făcuse să pară ridicol cu discursul acela în care îi comparase pe evrei cu sifilisul, după ce el făcuse un mare efort pentru a potoli protestele evreilor din America. I-a reamintit lui Dieckhoff despre intenţia anunţată a Reichului de a închide închisoarea

Columbia House şi de a cere mandate pentru toate arestările, cât şi despre celelalte asigurări printre care că Germania „o va lăsa mai uşor cu atrocităţile contra evreilor”.

Dieckhoff a înţeles. Şi-a mărturisit propria părere sumbră despre Goebbels şi i-a spus lui Dodd că se aştepta ca Hitler să fie curând răsturnat de la putere. Dodd a scris în jurnalul său că Dieckhoff i-a dat „ceea ce el a considerat o bună dovadă a faptului că germanii nu mai puteau îndura mult sistemul în care erau veşnic disciplinaţi şi semiînfometaţi”.

O asemenea sinceritate l-a uimit pe Dodd. Dieckhoff a vorbit atât de liber de parcă ar fi fost în Marea Britanie ori în Statele Unite, observa Dodd, exprimându-şi chiar speranţa că protestele evreilor din America vor continua. Fără ele, a spus Dieckhoff, şansele de răsturnare a lui Hitler s-ar fi diminuat.

Dodd ştia că, până şi pentru un bărbat de nivelul lui Dieckhoff, asemenea vorbe erau periculoase. El scria: „Am fost foarte îngrijorat că un înalt oficial şi-a putut risca într-atât viaţa criticând regimul actual”.

După ce au ieşit din restaurant, cei doi bărbaţi au pornit pe jos spre vest, pe Unter den Linden, către Wilhelmstrasse, principala arteră guvernamentală. S-au despărţit, după cum scria Dodd, „oarecum trişti”.

Dodd s-a întors la biroul lui, a lucrat câteva ore, apoi a făcut o plimbare lungă în jurul parcului Tiergarten.

Capitolul 40. Adăpostul

Dovezile tot mai numeroase ale opresiunii sociale şi politice au ajuns să o tulbure tot mai mult pe Martha, în ciuda entuziasmului ei faţă de bărbaţii luminoşi la chip, blonzi, pe care Hitler îi atrăgea cu miile. Unul dintre cele mai importante momente din educaţia ei s-a petrecut în mai, când un prieten, Heinrich Maria Ledig-Rowohlt, oaspete obişnuit al seratelor organizate de Mildred şi Arvid Harnack, le-a invitat pe ea şi pe Mildred să îl însoţească într-o vizită la unul dintre puţinii scriitori cunoscuţi care nu se alăturase plecării în masă a talentelor artistice din Germania nazistă – un exod care i-au inclus pe Fritz Lang, Marlene Dietrich, Walter Gropius, Thomas şi Heinrich Mann, Bertolt Brecht, Albert Einstein şi compozitorul Otto Klemperer, al cărui fiu, actorul Werner Klemperer, avea să întruchipeze un comandant de lagăr nazist amabil şi un pic cam confuz în serialul TV american Eroii lui Hogan.[648] Ledig-Rowohlt era fiul nelegitim al directorului de ziar Ernst Rowohlt şi lucra ca editor la compania tatălui său. Autorul în cauză era Rudolf Ditzen, cunoscut universal după pseudonimul său, Hans Fallada.[649]

Vizita ar fi trebuit să aibă loc la începutul anului, însă Fallada o amânase până în mai din cauza emoţiilor legate de publicarea celei mai recente cărţi ale sale, Wir hatten mal ein kind. La acest moment, Fallada era deja apreciat în toată lumea pentru romanul său Şi acum ce facem, micuţule?, despre lupta unui cuplu în timpul revoltei sociale şi economice din timpul Republicii de la Weimar. Motivul pentru care acest ultim roman îl frământa atât de

mult pe Fallada era faptul că era prima sa lucrare importantă care se publica de când Hitler devenise cancelar. El nu era sigur cum era văzut de Camera de cultură a Reichului aflată sub conducerea lui Goebbels, instituţia care decidea ce scrieri anume erau acceptabile. Pentru a încerca să netezească drumul romanului său, Fallada inclusese în introducere o declaraţie în care îi slăvea pe nazişti pentru că făcuseră ca oribila situaţie din miezul cărţii să nu se mai repete. Chiar şi editorul, Rowohlt, a fost de părere că Fallada mersese prea departe şi i-a spus că introducerea „pare cam PREA linguşitoare”. Fallada a păstrat-o.

În lunile de după ascensiunea lui Hitler în poziţia de cancelar, scriitorii germani care nu erau nazişti făţiş se împărţiseră rapid în două tabere – cei care credeau că era imoral să rămâi în Germania şi cei care simţeau că cea mai bună strategie era să rămâi locului, să te izolezi cât mai mult de lume şi să aştepţi prăbuşirea regimului hitlerist. Ultima tabără devenise cunoscută drept „emigranţii din interior”, fiind calea aleasă de Fallada.[650]

Martha l-a rugat pe Boris să vină şi el. Acesta a acceptat, în ciuda părerii pe care şi-o exprimase deja că Mildred era o persoană pe care Martha ar fi trebuit să o evite.

*

Duminică dimineaţa, 27 mai, au pornit pe drumul de trei ore către ferma lui Fallada din Carwitz, în landul lacurilor Mecklenburg, la nord de Berlin. Boris era la volanul Fordului său, cu capota coborâtă, desigur. Dimineaţa era răcoroasă şi blândă, drumurile, în general, fără trafic. Odată ieşiţi din oraş, Boris a accelerat. Fordul străbătea în viteză drumurile rurale mărginite de castani şi salcâmi, cu aerul încărcat de miresmele primăverii.

La jumătatea drumului, peisajul s-a întunecat. „Linii scurte şi ascuţite de fulgere au început să lumineze cerul”, îşi amintea Martha, „iar atmosfera a devenit agitată şi încărcată de culoare, nuanţe intense electrizante de verde şi violet, lavandă şi cenuşiu.” O ploaie pornită brusc a început să biciuie parbrizul maşinii, dar chiar şi aşa, spre deliciul lor, Boris nu a ridicat capota. Maşina gonea iscând un nour de pulbere de apă.

Cerul s-a limpezit brusc, aducând aburi sclipind în soare şi o explozie de culoare, de parcă ar fi traversat un tablou. Mireasma pământului abia udat de ploaie umplea aerul.

Apropiindu-se de Carwitz, au pătruns într-o regiune cu dealuri, lunci şi lacuri cu suprafeţe de un albastru strălucitor, interconectate de o dantelă de poteci nisipoase. Casele şi hambarele erau simple cutii cu acoperişuri înalte. Erau la doar trei ore distanţă de Berlin, însă locul părea îndepărtat şi tăinuit.

Boris a oprit Fordul în faţa unei ferme vechi de lângă un lac. Casa se afla la marginea unei limbi de pământ numită Bohnenwerder care pătrundea în lac şi era împrejmuită de dealuri.

Fallada a apărut din casă urmat de un băieţel de vreo patru ani şi de soţia blondă şi pieptoasă, care-l avea în braţe pe cel de-al doilea copil al lor, un bebeluş. A apărut şi un câine. Fallada era un bărbat robust cu cap pătrăţos, gură mare şi pometi atât de rotunzi şi de tari de parcă ar fi avut două mingi de golf implantate sub piele. Ochelarii lui aveau rame negre şi rotunde. El şi soţia lui le-au făcut oaspeţilor un mic tur al fermei, pe care o cumpăraseră din banii de pe Şi acum ce facem, micuţule?. Martha a fost uluită de aparenta mulţumire a celor doi.

Mildred a fost cea care a rostit întrebarea ce plutise în aer de la venirea grupului, deşi a avut grijă să o nuanţeze. Când mergea alături de Fallada către lac, conform unei relatări detaliate a unuia dintre biografii lui Fallada, Mildred a început să povestească despre viaţa ei în America şi despre cum îi plăcea să se plimbe pe malul Lacului Michigan.

Fallada a spus: „Trebuie să fie dificil pentru dumneavoastră să trăiţi într-o ţară străină, mai ales când vă interesează literatura şi limbile”.

Adevărat, i-a spus ea, „dar poate fi dificil şi să trăieşti în propria ţară când preocuparea ta este literatura”.

Fallada şi-a aprins o ţigară.

Vorbind acum foarte lent, Fallada a spus: „Nu aş putea scrie niciodată într-o altă limbă, nici să trăiesc într-un alt loc decât Germania.”

Mildred l-a contrazis: „Herr Ditzen, poate că este mai puţin important unde trăieşte cineva decât cum trăieşte cineva”.

Fallada a tăcut.

După o clipă, Mildred a întrebat: „Poate un scriitor să scrie ce doreşte aici în vremurile astea?”

„Depinde de punctul lui de vedere”, a spus el. Existau dificultăţi şi necesităţi, cuvinte ce trebuiau evitate, dar, în final, limba făcea faţă, a spus el. „Da, presupun că se poate încă scrie aici în vremurile astea, dacă respecţi regulile impuse şi cedezi un pic. Nu în privinţa lucrurilor importante, desigur.”

Mildred a întrebat atunci: „Ce este important şi ce este neimportant?”

*

Au urmat prânzul şi cafeaua. Martha şi Mildred au urcat pe Bohnenwerder, una din cele nouă insule de pe lacul Carwitz, ca să admire priveliştea. O pâclă diafană învăluia contururile şi culorile, creând o atmosferă generală de pace. Ceva mai încolo, însă, dispoziţia lui Fallada devenise furtunoasă. El şi Ledig-Rowohlt jucau şah. A revenit în discuţie subiectul introducerii lui Fallada la carte, iar Ledig-Rowohlt a pus la îndoială nevoia ei. I-a spus lui Fallada că fusese tema discuţiilor de pe tot parcursul drumului spre Carwitz. Auzind asta, Fallada s-a înfuriat. Ura să fie

subiectul bârfelor şi nu credea că avea cineva dreptul să îl judece, cu atât mai puţin nişte americance.

Când Martha şi Mildred s-au întors, conversaţia era în toi, iar Mildred a intervenit şi ea. Martha a ascultat cât de atent a putut, însă germana ei nu era încă destul de bună pentru a-i permite să priceapă destule detalii care să dea sens conversaţiei. Şi-a dat seama însă că Mildred „explora delicat" izolarea lui Fallada de lume. Nefericirea lui din cauza acestei provocări era evidentă.

Ulterior, Fallada le-a prezentat interiorul casei – avea şapte camere, lumină electrică, o mansardă spaţioasă şi diverse sobe pentru încălzire. Le-a arătat biblioteca, cu numeroasele ediţii străine ale romanelor sale, apoi i-a condus în camera în care bebeluşul său dormea acum. Martha scria: „Mi s-a părut frământat şi stânjenit, deşi a încercat să se arate mândru şi fericit de existenţa bebeluşului, de grădina pe care singur o pavase, de nevasta lui pieptoasă simplă, de multele traduceri şi ediţii ale romanelor sale, ce umpleau rafturile bibliotecii. Dar era un om nefericit."

Fallada a făcut fotografii cu grupul; Boris a făcut la fel. Pe parcursul drumului de întoarcere la Berlin, cei patru tovarăşi au discutat din nou despre Fallada. Mildred l-a descris ca fiind laş şi slab, dar a adăugat apoi: „Are o conştiinţă, şi asta e bine. Nu este fericit, nu este nazist, nu este deznădăjduit."

Martha a mai consemnat o impresie: „Am văzut pentru prima oară amprenta fricii pure pe chipul unui scriitor".

*

Fallada a devenit, până la urmă, o figură controversată în literatura germană, criticat în unele cercuri pentru că nu i-a înfruntat pe naziști, dar apărat în alte cercuri pentru că nu a ales calea mai sigură a exilului. În anii de după vizita Marthei, Fallada s-a simţit tot mai obligat să îşi muleze activitatea scriitoricească pe cerinţele statului nazist. S-a întors la traduceri pentru Rowohlt, incluzând, printre altele, Life with Father, de Clarence Day, la vremea aceea foarte populară în Statele Unite, şi la scrierea unor lucrări inofensive care, spera el, nu lezau sensibilităţile naziste, printre care o colecţie de poveşti pentru copii despre o jucărie, Hoppelpoppel, Wo bist du? (Hoppelpoppel, unde eşti?).

Cariera lui a avut o scurtă revigorare odată cu publicarea în 1937 a romanului Wolf unter Wölfen (Lup între lupi), pe care oficialii din partid au interpretat-o ca pe un atac vrednic la adresa vechii lumi a Weimarului şi pe care Goebbels însuşi a descris-o ca fiind „o carte excelentă”. Chiar şi aşa, Fallada făcea din ce în ce mai multe concesii, permiţându-i până la urmă lui Goebbels să scrie finalul următorului său roman, Der eiserne Gustav (Gustav cel de fier), roman despre greutăţile vieţii în timpul ultimului război mondial. Fallada a considerat-o o concesie prudentă. „Nu îmi plac gesturile măreţe”, scria el; „a fi măcelărit în faţa tronului tiranului, fără sens, spre folosul

nimănui şi în detrimentul copiilor mei, nu este felul meu de-a face lucrurile.”

El a recunoscut însă că diversele lui capitulări îi afectaseră scrisul. Îi scria mamei sale că nu era satisfăcut de munca lui. „Nu pot acţiona aşa cum aş vrea – dacă vreau să rămân în viaţă. Aşa că un prost dă mai puţin decât are.”

Alţi scriitori din exil urmăreau cu dispreţ cum Fallada şi ceilalţi emigranţi din interior se supuneau gusturilor şi pretenţiilor guvernului. Thomas Mann, care a trăit în străinătate pe tot parcursul epocii lui Hitler, le-a scris mai târziu epitaful: „Poate că este o convingere superstiţioasă, însă, în ochii mei, toate cărţile care au putut fi de fel tipărite în Germania între 1933 şi 1945 sunt mai mult decât lipsite de valoare şi nicidecum obiecte pe care cineva ar vrea să le atingă. Ele sunt pătate cu sânge şi ruşine. Ar trebui să fie toate distruse.”[651]

*

Teama şi apăsarea pe care Martha le-a văzut la Fallanda încoronau un munte tot mai înalt de dovezi care, pe parcursul primăverii, începuseră să erodeze entuziasmul ei pentru noua Germanie. Susţinerea ei oarbă pentru regimul lui Hitler a devenit mai întâi un fel de scepticism îngăduitor, dar, pe măsură ce vara se apropia, a început să simtă o repulsie din ce în ce mai profundă.

Dacă odinioară putuse să considere incidentul cu bătaia de la Nürnberg un episod izolat, acum recunoştea că persecutarea evreilor din Germania era ceva la ordinea zilei la nivel naţional. S-a trezit că era revoltată de constanta propagandă agresivă a naziştilor care îi portretiza pe evrei drept inamici ai statului. Acum, când asculta discuţiile antinaziste ale lui Mildred şi Arvid Harnack cu prietenii lor, nu se mai simţea atât de înclinată să apere „ciudatele fiinţe" ale tinerei revoluţii pe care le considerase cândva atât de atrăgătoare. „În primăvara lui 1934", scria ea, „ceea ce auzisem, văzusem şi simţisem mi-a arătat că acum condiţiile de trai erau mai rele decât înaintea erei Hitler, că cel mai complicat şi cumplit sistem al terorii domina ţara şi reprima libertatea şi fericirea oamenilor şi că liderii germani conduceau inevitabil aceste mase docile şi bune într-un alt război împotriva voinţei şi a ştiinţei lor."[652]

Cu toate acestea, nu dorea încă să îşi declare deschis noua atitudine în faţa lumii. „Intenţionez să îmi menţin încă ostilitatea ascunsă şi neverbalizată."

A dezvăluit-o, în schimb, indirect, demonstrând în mod deliberat neplăcut un interes nou şi energic faţă de cel mai mare inamic al regimului hitlerist, Uniunea Sovietică. „A început să ia amploare în mine o curiozitate faţă de natura acestui guvern, atât de detestat în Germania, şi a oamenilor lui, descrişi ca fiind atât de extrem de cruzi."

Împotriva dorinţei părinţilor ei, dar cu încurajarea lui Boris, ea a început să planifice o călătorie în Uniunea Sovietică.

*

În iunie, Dodd ajunsese să vadă că „problema evreilor”, aşa cum continua el să o numească, nu se ameliorase deloc. Acum, îi spunea el secretarului Hull într-o scrisoare, „speranţa perspectivei unei abandonări a acesteia pare cu mult mai mică”.[653] Asemenea lui Messersmith, el vedea că persecutarea era universală, chiar dacă îşi schimbase caracterul, devenind „mai subtilă şi mai puţin trâmbiţată”.

În luna mai, raporta el, partidul nazist lansase o campanie împotriva „cârcotaşilor şi a cusurgiilor”, menită să reenergizeze politica de Gleichschaltung.[654] Presiunea asupra evreilor a crescut inevitabil. Ziarul lui Goebbels, Der Angriff, a început să îi îndemne pe cititori „să fie foarte vigilenţi cu evreii şi să raporteze toate neajunsurile acestora”, scria Dodd. Proprietarii evrei ai publicaţiei Frankfurter Zeitung fuseseră forţaţi să îşi abandoneze capitalul majoritar, aşa cum făcuseră şi ultimii proprietari evrei ai faimosului imperiu media Ullstein. O mare companie producătoare de cauciuc a fost somată să prezinte dovada că nu avea angajaţi evrei înainte de a putea depune oferte către municipalităţi. Crucea Roşie Germană a fost subit somată să certifice că noii donatori erau de rasă ariană. Iar doi judecători din două oraşe diferite au permis divorţul a doi bărbaţi de soţiile lor din unicul motiv că femeile cu pricina erau evreice, ei motivând că asemenea căsnicii ar fi produs urmaşi de rasă mixtă care nu ar fi făcut decât să slăbească rasa germană.

Dodd scria: „Aceste situaţii şi altele de o importanţă mai mică arată o metodă diferită de tratare a evreilor – o metodă poate mai puţin calculată pentru a atrage repercusiuni din afara ţării, dar reflectând totuşi hotărârea naziştilor de a-i forţa pe evrei să părăsească ţara”.

Populaţia ariană a Germaniei resimţea şi ea un control mai strict.[655] Într-o altă scrisoare din aceeaşi zi, Dodd descria cum Ministerul Educaţiei anunţase că săptămâna de şcoală va fi împărţită astfel încât serile de sâmbătă şi de miercuri să fie dedicate activităţilor în cadrul organizaţiei Tineretul Hitlerist.

Ziua de sâmbătă avea să se numească de acum încolo Staatsjugendtag, Ziua de Stat pentru Tineret.

*

Vremea continua să fie caldă, cu ploi sporadice. Sâmbătă, 2 iunie 1934, când temperatura atinsese 27ºC, ambasadorul Dodd scria în jurnalul său: „În Germania pare să fie secetă pentru prima oară; copacii şi câmpurile sunt galbene. Ziarele sunt pline de articole despre seceta din Bavaria şi din Statele Unite.”[656]

La Washington, Moffat scria şi el despre vreme. În jurnalul său el numea fenomenul „marea caniculă”[657] şi menţiona

ziua de duminică, 20 mai, care începuse cu o maximă de 34ºC. În biroul lui.

Nimeni nu ştia încă, desigur, însă America intrase în cea de-a doua dintr-o serie de secete catastrofale care aveau să transforme curând Marile Câmpii Centrale în Bolul cu praf.

Capitolul 41. Probleme la vecini

Vara se apropia, iar sentimentul de disconfort din Berlin se acutiza. Dispoziţia era „încordată şi încărcată”[658], scria Martha. „Toată lumea simţea că plutea ceva în aer, fără să ştie exact ce anume.”

Atmosfera ciudată şi condiţia fragilă a Germaniei au fost subiectele conversaţiilor de la un ceai – Tee-Empfang – găzduit de Putzi Hanfstaengl în după-amiaza zilei de vineri, 8 iunie 1934, la care a venit şi familia Dodd.

Pe drumul de întoarcere acasă, cei patru Dodd nu au putut să nu observe că ceva ciudat se petrecea pe Bendlerstrasse, ultima stradă laterală pe care treceau înainte să ajungă acasă. Acolo, uşor de observat, erau clădirile Bendler Block, sediul central al armatei. Într-adevăr, familia Dodd şi armata erau vecini gard în gard – un bărbat cu braţul mai vânjos ar fi putut arunca o piatră din curtea familiei cu mari şanse să spargă unul din geamurile clădirii armatei.

Transformarea era evidentă.[659] Pe acoperişurile clădirilor erau postaţi soldaţi. Patrule serios înarmate se plimbau pe trotuare. Camioane de armată şi maşini ale Gestapo blocau strada.

Aceste forţe au rămas acolo toată noaptea de vineri spre sâmbătă şi apoi sâmbătă toată ziua. După care, duminică dimineaţa, 10 iunie 1934, trupele şi camioanele au dispărut.

La reşedinţa Dodd, un aer rece s-a împrăştiat venind dinspre zona împădurită a Tiergarten. În parc erau oameni călare, ca de obicei, iar tropotul copitelor răsuna în liniştea dimineţii de duminică.

Capitolul 42. Jucăriile lui Hermann

Cu toate nenumăratele zvonuri despre o apropiată revoltă, lui Dodd şi colegilor săi din corpul diplomatic le venea greu să îşi imagineze că Hitler, Göring şi Goebbels mai puteau rezista mult timp. Dodd continua să îi considere nişte adolescenţi inepţi şi periculoşi – „nişte puştani de 16 ani”, cum îi numea el acum – care se confruntau brusc cu o grămadă de probleme greu de rezolvat. Seceta se agrava tot mai mult. Economia nu prea dădea semne de îmbunătăţire, în afară de declinul iluzoriu al şomajului. Prăpastia dintre Röhm şi Hitler părea să se fi adâncit. Şi continuau să existe momente – ciudate şi ridicole momente – ce sugerau că Germania era doar scena

pregătită pentru o comedie grotescă, şi nu o ţară serioasă care traversa vremuri îngrijorătoare.

Ziua de duminică, 10 iunie 1934, a oferit un astfel de episod, când Dodd, ambasadorul francez François-Poncet şi sir Eric Phipps, ambasadorul Marii Britanii, alături de aproape 40 de alţi invitaţi, au participat la un fel de zi a porţilor deschise pe vastul domeniu al lui Göring aflat la o oră cu maşina de Berlin.[660] El numise acest domeniu Carinhall de dragul soţiei lui suedeze pe nume Carin, pe care o venerase; la sfârşitul acelei luni, intenţiona să o exhumeze din locul de odihnă veşnică din Suedia, să o transporte în Germania şi să o depună într-un mausoleu de pe acel domeniu. În acea duminică, însă, Göring nu dorea decât să se laude cu pădurile sale şi cu noul ţarc pentru bizoni, unde spera să înmulţească vietăţile, după care să le redea libertatea pe domeniile sale.

Familia Dodd a ajuns târziu în noul ei Buick, care le făcuse probleme pe drum cu o defecţiune tehnică minoră, însă tot reuşiseră să ajungă înaintea lui Göring însuşi. Instrucţiunile primite le cereau să meargă cu maşina până la un anumit punct al domeniului. Pentru ca invitaţii să nu se rătăcească, Göring postase oameni la fiecare intersecţie pentru a-i îndruma. Dodd şi soţia lui i-au găsit pe ceilalţi invitaţi adunaţi în jurul unui vorbitor care le prezenta proprietatea. Familia Dodd a aflat că erau la marginea ţarcului pentru bizoni.

Göring a ajuns, în cele din urmă, conducând singur şi în mare viteză ceea ce Phipps a descris a fi fost o maşină de curse. A coborât, îmbrăcat într-o uniformă care era o combinaţie de costum de aviator şi costum de vânător

medieval. Purta cizme din cauciuc indian, iar de centură avea prins un cuţit de vânătoare uriaş.

Göring a luat locul primului vorbitor. A folosit un microfon, dar a vorbit tare în el, producând reverberaţii în ţinutul silvestru. El şi-a descris planul de creare a unei rezervaţii forestiere care să copieze condiţiile din Germania primitivă, inclusiv cu animale primitive precum bizonul care stătea acum nepăsător nu departe de vorbitori. Trei fotografi şi un operator „cinematografic” surprindeau toată povestea asta pe peliculă.

Elisabetta Cerruti, o frumoasă unguroaică cu sânge de evreică, soţia ambasadorului italian, a consemnat ce s-a petrecut după aceea.

„Doamnelor şi domnilor”, a spus Göring, „în câteva minute, veţi fi martorii unui spectacol unic al naturii la muncă.” A gesticulat larg către o cuşcă de fier. „În această cuşcă se află un puternic bizon mascul, un animal aproape necunoscut pe continent... El se va întâlni aici, dinaintea ochilor dumneavoastră, cu o femelă din specia lui. Vă rog să păstraţi liniştea şi să nu vă fie frică.”

Argaţii lui Göring au deschis cuşca.

„Ivan cel Groaznic”, a ordonat Göring, „îţi ordon să părăseşti cuşca.”

Argaţii au încercat acum să îl facă pe Ivan să se mişte. Fotografii s-au pregătit să surprindă desfrâul bestial ce urma să se petreacă.

Ambasadorul Phipps nota în jurnalul său că bizonul a ieşit din cuşcă „extrem de înfricoşat şi de timid, iar după ce a aruncat femelelor o privire cam tristă, a încercat să se întoarcă la locul lui”. Phipps a descris, de asemenea, episodul într-un memorandum trimis ulterior la Londra, care a devenit faimos în cadrul Ministerului de Externe britanic cu numele de „depeşa bizonului”.

Apoi, Dodd şi Mattie s-au suit împreună cu alţi invitaţi în 30 de mici ricşe de câte două locuri trase de ţărani şi au pornit pe un drum lung şi sinuos prin păduri şi peste lunci. Göring era în frunte, într-o trăsură trasă de doi cai robuşti, cu doamna Cerruti în dreapta lui. O oră mai târziu, procesiunea s-a oprit lângă o mlaştină. Göring a coborât din trăsura lui şi a mai ţinut un discurs, de data aceasta pe tema măreţiei păsărilor.

Încă o dată, invitaţii au urcat în ricşe şi, după un alt drum lung, au ajuns într-un luminiş unde îi aşteptau automobilele lor. Göring şi-a urcat trupul masiv în automobilul său şi a pornit în trombă. Ceilalţi invitaţi l-au urmat cu o viteză mai mică, iar după 20 de minute au ajuns la un lac lângă care se afla o casă imensă, nou construită, care părea menită să evoce castelul unui rege medieval. Göring îi aştepta, îmbrăcat într-o ţinută complet nouă, „o ţinută albă de vară superbă”, scria Dodd – pantofi albi de tenis, pantaloni albi de doc, cămaşă albă şi o haină de vânătoare din piele verde, de a cărei centură atârna acelaşi imens cuţit de vânătoare. Într-o mână ţinea un instrument lung ce părea o încrucişare între toiagul unui cioban şi un harpon.

Era ora şase acum, iar soarele după-amiezei scălda peisajul în minunate nuanţe chihlimbarii. Cu toiagul în

mână, Göring şi-a condus invitaţii în casă. O colecţie de săbii atârna chiar pe interiorul uşii de la intrare. S-a lăudat invitaţilor cu camera „de aur” şi cu cea „de argint”, salonul pentru jocuri de cărţi, biblioteca, sala de sport şi cinematograful. Un coridor era plin de zeci de coarne de cerb. În salonul principal, au descoperit un copac viu, o imagine în bronz a lui Hitler şi un spaţiu încă gol, în care Göring plănuia să instaleze o statuie a lui Wotan, zeul teuton al războiului. Göring „şi-a expus vanitatea în toate ungherele”, observa Dodd. El a mai observat şi că unii invitaţi îşi aruncau priviri amuzate, dar discrete.

Apoi Göring a invitat tot grupul afară, unde li s-a indicat tuturor să se aşeze la mese aranjate pentru a mânca în aer liber, totul fiind coordonat de actriţa Emmy Sonnemann, pe care Göring a prezentat-o ca fiind „secretara privată” , deşi ştia toată lumea că ea şi Göring aveau o relaţie romantică. (Doamna Dodd a plăcut-o pe Sonnemann, devenind în lunile următoare, aşa cum nota Martha, „foarte ataşată de ea”.[661]) Ambasadorul Dodd a fost aşezat la aceeaşi masă cu vicecancelarul Papen, Phipps şi François-Poncet, printre alţii. A fost dezamăgit de rezultat. „Conversaţia nu a avut deloc valoare”, scria el – deşi a fost scurt captivat de discuţia despre o nouă carte referitoare la forţele navale germane în timpul Primului Război Mondial, această discuţie mult prea înflăcărată despre război determinându-l pe Dodd să spună: „Dacă oamenii ar şti adevărul istoriei, nu ar mai exista niciodată un alt mare război.”

Phipps şi François-Poncet au râs stânjeniţi.

Apoi s-a lăsat liniştea.

Câteva momente mai târziu, discuţia a fost reluată: „Am abordat alte subiecte, mai puţin riscante”, scria Dodd în jurnal.

Dodd şi Phipps au presupus – sperat – că, după încheierea mesei, se vor putea scuza pentru a se întoarce la Berlin, unde amândoi trebuiau să participe în seara aceea la nişte evenimente, însă Göring i-a informat acum pe toţi că momentul culminant al acelei excursii – „această bizară comedie”, aşa cum a numit-o Phipps – abia urma.

Göring şi-a condus invitaţii într-o altă zonă a malului lacului, la vreo 500 de metri depărtare, unde s-a oprit în faţa unui cavou ridicat pe marginea apei. Aici, Dodd a descoperit ceea ce el a numit „cea mai elaborată structură de acest fel pe care am văzut-o vreodată”. Mausoleul era plasat între doi stejari uriaşi şi şase blocuri uriaşe de piatră ce aminteau de cele de la Stonehenge. Göring s-a dus la unul dintre stejari şi s-a postat în faţa lui, cu picioarele depărtate, ca un spiriduş gargantuesc al pădurii. Cuţitul de vânătoare era prins în continuare la cingătoare, iar el purta din nou veşmântul acela medieval. A început să peroreze despre virtuţile soţiei sale decedate, spaţiul idilic al mormântului ei şi despre planurile lui de-a o exhuma şi-a o reînmormânta, lucru care avea să se petreacă peste zece zile, la solstiţiul de vară, o zi pe care ideologia păgână a naţional-socialiştilor o încărcase de simbolistică. Hitler urma să participe şi el, la fel legiuni întregi din armată, SS şi SA.

În cele din urmă, „istoviţi de ciudatul spectacol”, Dodd şi Phipps s-au dus împreună să îşi ia rămas-bun de la Göring. Doamna Cerruti, în mod evident aşteptându-şi şansa de evadare, fusese mai rapidă. „Lady Cerruti ne-a văzut

intenţia”, scria Dodd, „şi s-a ridicat repede, astfel încât să nu permită nimănui să îi zădărnicească efortul de a fi prima cu fiece ocazie posibilă.”

A doua zi, Phipps scria în jurnalul său despre ziua porţilor deschise de la reşedinţa lui Göring: „Toată acţiunea a fost atât de ciudată că am avut de multe ori sentimentul că trăiesc ceva ireal”, scria el, însă episodul i-a oferit o informaţie valoroasă, dacă nu chiar îngrijorătoare, despre natura regimului nazist. „Principala impresie a fost aceea a unei naivităţi extrem de patetice a generalului Göring, care ne-a arătat jucăriile ca un copil mare, gras şi răsfăţat: codrii lui primitivi, bizonii şi păsările lui, cabana lui de vânătoare, lacul şi plaja lui pentru scăldat, blonda sa «secretară privată», mausoleul soţiei lui, lebede şi monoliţi... Şi apoi mi-am amintit că mai existau şi alte jucării, mai puţin inocente deşi înaripate, iar acestea ar putea într-o zi să fie lansate în misiuni ucigaşe cu acelaşi spirit copilăresc şi cu aceeaşi voioşie infantilă.”

Capitolul 43. Un pigmeu vorbeşte

Oriunde mergeau acum, Martha şi tatăl ei auzeau zvonuri şi speculaţii despre căderea lui Hitler care ar fi putut fi iminentă. Cu fiecare zi fierbinte de iunie, zvonurile căpătau detalii. În baruri şi cafenele, patronii se implicau în preocuparea decisiv periculoasă de a întocmi şi de a compara liste cu cei ce ar fi putut compune noul guvern. Numele a doi foşti cancelari apăreau adesea: generalul

Kurt von Schleicher şi Heinrich Brüning.[662] Un zvon spunea că Hitler va rămâne cancelar însă va fi ţinut sub control de un nou şi mai puternic cabinet, cu Schleicher vicecancelar, Brüning ministru de externe şi căpitanul Röhm ministru al apărării. Pe 16 iunie 1934, cu o lună înainte de aniversarea de un an de la sosirea sa la Berlin, Dodd i-a scris secretarului de stat Hull: „Oriunde merg, oamenii vorbesc despre rezistenţă, despre posibile puciuri în marile oraşe”.[663]

Apoi s-a întâmplat ceva ce până în acea primăvară ar fi părut imposibil, date fiind puternicele bariere împotriva disidenţei impuse sub conducerea lui Hitler.

Pe 17 iunie, vicecancelarul Papen era programat să ţină un discurs la Marburg, la aniversarea universităţii omonime, la mică distanţă cu trenul la sud-vest de Berlin. Papen nu a văzut textul înainte să fie deja la bordul trenului, asta din cauza unei conspiraţii între cel ce îi scria discursurile, Edgar Jung, şi secretarul lui Papen, Fritz Gunther von Tschirschky und Boegendorff. Jung era un conservator de frunte care devenise un adversar atât de înverşunat al partidului nazist încât cochetase pentru scurt timp chiar şi cu gândul asasinării lui Hitler. Până acum, nu îşi strecurase opiniile antinaziste în discursurile lui Papen, însă simţea cum conflictul tot mai accentuat din cadrul guvernului îi oferea o ocazie unică. Dacă Papen însuşi se exprima împotriva regimului, era de părere Jung, observaţiile sale ar fi putut, până la urmă, să îi facă pe preşedintele Hindenburg şi pe cei din armată să îi alunge pe nazişti de la putere şi să distrugă Batalioanele de Asalt, în interesul reimpunerii ordinii în ţară. Jung verificase atent discursul împreună cu Tschirschky, însă cei doi i-l dăduseră în mod deliberat lui Papen în ultima clipă, astfel încât acesta să nu

aibă de ales decât să îl rostească. „Pregătirea discursului a durat luni de zile”, spunea Tschirschky ulterior.[664] „A fost necesar să se găsească ocazia adecvată pentru rostirea lui, totul trebuind să fie pregătit cu cea mai mare grijă posibilă.”

Acum, în tren, când Papen citea textul pentru prima oară, Tschirschky a văzut cum i se întipăreşte o expresie de groază pe chip. Dată fiind atmosfera schimbată din Germania – părerea larg răspândită că ceva dramatic s-ar putea întâmpla – Papen, o personalitate lipsită de eroism, a crezut că poate merge mai departe cu rostirea discursului fără să îşi piardă viaţa. Nu că ar fi avut de ales. „Noi l-am forţat, mai mult sau mai puţin, să ţină acel discurs”, spunea Tschirschky. Corespondenţii străini primiseră deja copii ale discursului. Chiar dacă Papen ar fi renunţat în ultima clipă, discursul ar fi continuat să circule. Anumite indicii despre conţinutul lui începuseră deja să se facă auzite, aşa că atunci când Papen şi-a făcut apariţia în aulă, încăperea fremăta de nerăbdare. Groaza lui Papen a atins, desigur, cote cosmice când a văzut că multe locuri erau ocupate de bărbaţi în cămăşi brune şi cu banderole cu svastică.

Papen a urcat pe podium.

„Mi se spune”, a început el, „că aportul meu la evenimentele din Prusia şi la formarea prezentului guvern” – o aluzie la rolul său în punerea la cale a numirii lui Hitler în funcţia de cancelar – „a avut un efect atât de important asupra dezvoltării Germaniei, încât mă simt obligat să analizez această dezvoltare mai critic decât majoritatea cetăţenilor.”[665]

Afirmaţiile care au urmat ar fi trimis pe oricine altcineva direct la spânzurătoare. „Guvernul”, a spus Papen, „este foarte conştient de egoismul, de lipsa de principii, de lipsa de sinceritate, de comportamentul necavaleresc, de aroganţa în creştere sub masca revoluţiei germane.” Dacă guvernul spera să stabilească „o relaţie intimă şi prietenească cu oamenii”, a avertizat el, „atunci inteligenţa acestora nu trebuie subestimată, încrederea lor trebuie întoarsă şi trebuie să se înceteze cu încercările continue de a-i teroriza”.

Poporul german, a spus el, îl va urma pe Hitler cu maximă loialitate „doar dacă i se va permite să participe la luarea şi implementarea deciziilor, doar dacă fiecare cuvânt critic nu este imediat interpretat ca maliţios şi doar dacă patrioţii deznădăjduiţi nu sunt înfieraţi drept trădători”.

Sosise clipa, a declarat el, „ca fanaticii doctrinari să fie reduşi la tăcere”.

Publicul a reacţionat de parcă ar fi aşteptat de foarte multă vreme să audă asemenea cuvinte. Când Papen şi-a încheiat discursul, mulţimea a sărit în picioare. „Aplauzele furtunoase”, nota Papen, au acoperit „protestele furioase” ale naziştilor în uniformă din mulţime.[666] Istoricul John Wheeler-Bennett, la acel moment locuitor al Berlinului, scria: „Este dificil de descris bucuria cu care a fost primit discursul în Germania. A fost ca şi cum o mare greutate fusese deodată ridicată de pe sufletul german. Sentimentul de uşurare se putea aproape simţi în aer. Papen pusese în cuvinte ceea ce mii şi mii dintre concetăţenii săi ţinuseră ferecat în inimile lor de teama oribilelor pedepse.”[667]

*

În aceeaşi zi, Hitler avea programat un discurs în alt colţ al Germaniei pe tema unei vizite pe care tocmai o întreprinsese în Italia pentru a se întâlni cu Mussolini. Hitler a transformat ocazia într-un atac împotriva lui Papen şi a aliaţilor lui conservatori, fără a-l menţiona direct pe acesta. „Toţi piticii ăştia mărunţi care cred că au ceva de spus împotriva idealurilor noastre vor fi măturaţi de forţa colectivă”, a urlat Hitler.[668] El a atacat „acest mic vierme ridicol”, acest „pigmeu care îşi imaginează că poate opri, cu doar câteva fraze, reînnoirea uriaşă a vieţii poporului”.

A emis apoi un avertisment către tabăra lui Papen: „Dacă vor încerca vreodată, fie şi în cel mai neînsemnat mod, să treacă de la critica lor la un nou act de sperjur, pot să fie siguri că ceea ce îi va lovi acum nu va fi mişeaua şi corupta burghezie din 1918, ci pumnul întregului popor. Este pumnul naţiei care este încleştat şi va zdrobi pe oricine va îndrăzni fie şi cea mai mică încercare de sabotaj.”[669]

Goebbels a acţionat imediat pentru suprimarea discursului lui Papen. A interzis transmiterea lui şi a ordonat distrugerea plăcilor de gramofon pe care fusese înregistrat. A interzis ziarelor să publice textul sau să relateze despre conţinutul discursului, deşi cel puţin un ziar, Frankfurter Zeitung, a reuşit să publice fragmente.

Atât de pornit era Goebbels să oprească diseminarea discursului încât unele exemplare ale ziarului „au fost smulse din mâinile clienţilor restaurantelor şi cafenelelor”, după cum relata Dodd.[670]

Aliaţii lui Papen au folosit presele ziarului lui Papen însuşi, Germania, pentru a scoate copii ale discursului şi a le distribui în secret diplomaţilor, corespondenţilor străini şi altora. Discursul a provocat valuri în toată lumea. New York Times a cerut ca ambasada lui Dodd să telegrafieze textul integral. Ziarele din Londra şi Paris a făcut din discurs un subiect de senzaţie.

Evenimentul a intensificat sentimentul de nelinişte care sufoca Berlinul. „Plutea ceva în aerul sufocant”, scria Hans Gisevius, memorialistul Gestapoului, „şi un torent de zvonuri incredibil de fantastice ce se revărsa peste populaţia înspăimântată. Poveşti nebuneşti erau crezute cu mare bucurie. Toată lumea şuşotea şi făcea schimb de zvonuri proaspete.”[671] Oameni aflaţi de ambele părţi ale prăpastiei politice „au devenit extrem de preocupaţi de întrebarea dacă se plătiseră cumva asasini care să îi ucidă şi cine ar fi putut fi aceşti asasini”.

Cineva a aruncat o grenadă de mână de pe acoperişul unei clădiri de pe Unter den Linden.[672] Aceasta a explodat, dar de suferit a avut doar psihicul diverşilor lideri din guvern şi din SA, care s-a întâmplat să fie la acel moment în apropiere. Karl Ernst, tânărul şi necruţătorul comandant al diviziei SA din Berlin, trecuse pe acolo cu doar cinci minute înainte de explozie şi a afirmat că el fusese ţinta şi că Himmler s-ar fi aflat în spatele atacului.

În acest butoi plin de tensiuni şi de spaimă, ideea că Himmler ar fi dorit să îl asasineze pe Ernst era extrem de plauzibilă. Chiar şi după ce o investigaţie a poliţiei a identificat presupusul asasin în persoana unui muncitor revoltat, o aură de frică şi de îndoială a continuat să existe, ca fumul ce iese din ţeava unei puşti după ce s-a tras cu ea. Gisevius scria: „Se şuşotea atât de mult, se făcea atât de mult cu ochiul şi se dădea din cap cu subînţeles, încât urmele de suspiciune au dăinuit”.[673]

Naţiunea părea prinsă în punctul culminant al unui thriller cinematografic. „Tensiunea era la cote maxime”, scria Gisevius. „Incertitudinea sfâşietoare era mai greu de îndurat decât căldura şi umiditatea excesive. Nimeni nu ştia ce urma să se întâmple mai departe şi toată lumea avea sentimentul că ceva groaznic plutea în aer.” Victor Klemperer, filologul evreu, simţea şi el acelaşi lucru. „Pretutindeni incertitudine, frământare, taine”, scria el în jurnal la mijlocul lui iunie.[674] „Trăim de pe o zi pe alta.”

*

Pentru Dodd, discursul de la Marburg al lui Papen a părut un indicator pentru ceea ce el credea de mult – că regimul lui Hitler era prea brutal şi iraţional ca să reziste. Propriul vicecancelar al lui Hitler se declarase deschis împotriva regimului şi supravieţuise. Să fi fost aceasta cu adevărat scânteia care avea să aducă sfârşitul domniei lui Hitler? Şi

dacă da, cât de ciudat că era lovit de un suflet atât de lipsit de curaj precum Papen.

„Toată Germania freamătă acum”, scria Dodd în jurnalul său miercuri, 20 iunie.[675] „Toţi vârstnicii şi intelectualii germani sunt deosebit de încântaţi.” Dintr-odată, fragmente de alte veşti au început să aibă mai multă noimă, inclusiv o furie accentuată în discursurile lui Hitler şi ale adjuncţilor săi. „Se spune că toate gărzile conducătorilor dau semne de revoltă”, scria Dodd. „În acelaşi timp, cei care se deplasează prin zona rurală relatează că observă din ce în ce mai frecvent exerciţii ale aeronavelor şi manevre militare.”

În aceeaşi miercuri, Papen s-a dus la Hitler ca să se plângă de suprimarea discursului său. „Am vorbit la Marburg ca emisar al preşedintelui”, i-a spus el lui Hitler.[676] „Intervenţia lui Goebbels mă va forţa să demisionez. Îl voi informa pe Hindenburg numaidecât.”

Pentru Hitler, aceasta era o ameninţare serioasă. Ştia că preşedintele Hindenburg deţinea autoritatea constituţională de a-l înlătura şi că el avea loialitatea armatei regulate, aceşti doi factori făcând din Hindenburg una dintre forţele cu adevărat puternice din Germania asupra căreia Hitler nu avea nici un control. Hitler ştia, de asemenea, că Hindenburg şi Papen – acel „Fränzchen” al preşedintelui – aveau o relaţie foarte strânsă şi ştia că Hindenburg îi telegrafiase lui Papen pentru a-l felicita pentru discurs.

Acum Papen îi spunea lui Hitler că se va duce la reşedinţa lui Hindenburg, Neudeck, pentru a-i cere acestuia să autorizeze publicarea integrală a discursului.

Hitler a încercat să îl calmeze. A promis că va ridica interdicţia propagandei de publicare a discursului şi i-a spus lui Papen că îl va însoţi la Neudeck, astfel încât să se întâlnească amândoi cu Hindenburg.[677] Într-un moment de surprinzătoare naivitate, Papen a încuviinţat.

*

În noaptea aceea, petrecăreţii solstiţiului au aprins focuri în toată Germania. La nord de Berlin, trenul funerar ce transporta trupul neînsufleţit al soţiei lui Göring, Carin, s-a oprit într-o gară din apropiere de Carinhall. Detaşamente de soldaţi şi oficiali nazişti s-au adunat în piaţeta din faţa gării în timp ce o orchestră cânta „Marşul funebru” al lui Beethoven. Mai întâi, opt poliţişti au purtat sicriul, apoi, într-o ceremonie de proporţii, acesta a fost predat unui alt grup de opt bărbaţi, şi tot aşa, până când a fost depus, în sfârşit, într-o trăsură trasă de şase cai pentru ultimul drum către mausoleul ridicat de Göring pe malul lacului. Hitler a participat la procesiune. Soldaţii au purtat torţe. La cavou fuseseră aduse vase uriaşe în care ardeau focuri. Bocetul tânguios al cornurilor de vânătoare se auzea din pădure peste vâlvătaia focurilor, într-o atmosferă stranie, atent orchestrată.

A sosit Himmler. Era clar agitat. I-a luat pe Hitler şi pe Göring deoparte şi le-a transmis o veste răvăşitoare – falsă, aşa cum Himmler ştia prea bine, dar folositoare ca

imbold în plus care să îl determine pe Hitler să ia atitudine împotriva lui Röhm. Himmler le-a spus furios că cineva tocmai încercase să îl omoare. Un glonţ pătrunsese prin parbrizul lui. A dat vina pe Röhm şi pe SA. Nu era timp de pierdut, a spus el: era clar că Batalioanele de Asalt erau pe punctul să pornească o revoltă.

Gaura din parbriz nu fusese însă făcută de un glonţ. Hans Gisevius a aruncat o privire peste raportul final al poliţiei. Dauna fusese mai degrabă provocată de o piatră proiectată de un alt automobil în trecere. „Prin urmare, Himmler a calculat foarte precis aruncarea responsabilităţii pentru tentativa de asasinat asupra SA-ului”, scria Gisevius.[678]

A doua zi, 21 iunie 1934, Hitler a zburat la moşia lui Hindenburg – fără Papen, aşa cum cu certitudine intenţionase de la bun început.[679] La Neudeck, însă, s-a întâlnit mai întâi cu ministrul apărării Blomberg. Generalul, în uniformă, l-a întâmpinat pe treptele castelului lui Hindenburg. Blomberg a fost sever şi direct. I-a spus lui Hitler că Hindenburg era îngrijorat de tensiunea tot mai mare din Germania. Dacă Hitler nu reuşea să ţină lucrurile sub control, a spus Blomberg, Hindenburg urma să declare legea marţială şi să dea guvernarea pe mâna armatei.

Când Hitler s-a întâlnit cu Hindenburg însuşi, a primit acelaşi mesaj. Vizita sa la Neudeck a durat în total 30 de minute. După care a zburat înapoi la Berlin.

*

Pe parcursul săptămânii, Dodd, a auzit vorbindu-se numai despre Papen şi discursul lui şi de adevăratul miracol al supravieţuirii sale. Corespondenţii şi diplomaţii au consemnat activitatea lui Papen – la ce mese de prânz a mers, cine a vorbit cu el, cine l-a evitat, unde a fost parcată maşina lui, dacă şi-a mai făcut plimbarea de dimineaţă prin Tiergarten – căutând semne care să le indice ce îl aştepta pe el şi ce aştepta Germania. Joi, 21 iunie, Dodd şi Papen au participat la un discurs al preşedintelui Reichsbank, Hjalmar Schacht. După aceea, Dodd a observat că Papen a primit mai multă atenţie decât alocutorul însuşi. Goebbels era şi el prezent. Dodd a observat că Papen s-a dus la masa lui, a dat mâna cu el şi i s-a alăturat la o ceaşcă de ceai. Dodd a fost surprins, pentru că acela era acelaşi Goebbels „care, după discursul de la Marburg, ar fi ordonat imediata lui execuţie, dacă Hitler şi von Hindenburg nu ar fi intervenit”.[680]

Atmosfera din Berlin a rămas neschimbată, nota Dodd în jurnalul său sâmbătă, 23 iunie. „Săptămâna se încheie liniştită, însă rămâne foarte tulbure.”[681]

Capitolul 44. Mesajul din baie

Papen părea că se deplasa netulburat prin Berlin, iar, pe 24 iunie 1934, a plecat la Hamburg ca emisar al lui Hindenburg la derby-ul german, o cursă ecvestră, unde mulţimea l-a ovaţionat cu însufleţire. Goebbels a sosit şi şi-

a făcut loc prin mulţime protejat de un detaşament SS, lumea fluierându-l şi huiduindu-l. Cei doi au dat mâna şi fotografii au imortalizat momentul.

Edgar Jung, autorul discursurilor lui Papen, nu scosese capul la lumină. Devenise deja convins că discursul de la Marburg l-ar fi putut costa viaţa. Istoricul Wheeler-Bennett a organizat o întâlnire clandestină cu el într-o pădure din afara Berlinului. „A fost extrem de calm şi fatalist", îşi amintea Wheeler-Bennett, „dar a vorbit cu libertatea unui om pe care nu îl aştepta nimic în viitor, aşa că nu avea nimic de pierdut, şi mi-a spus multe lucruri."[682]

Retorica regimului a devenit şi mai ameninţătoare. Într-un discurs radiodifuzat de luni, 25 iunie, Rudolf Hess a avertizat: „Vai de cel ce trădează credinţa, convins că prin revoltă poate servi revoluţiei".[683] Partidul, a spus el, ar fi întâmpinat revolta cu forţă absolută, condus după principiul „Dacă loveşti, loveşte cu putere!"

A doua zi dimineaţă, marţi, 26 iunie, menajera lui Edgar Jung a ajuns la el acasă şi a găsit totul răvăşit, mobilierul răsturnat, iar hainele şi hârtiile împrăştiate peste tot. Pe dulăpiorul cu medicamente din baie, Jung scrijelise un singur cuvânt: GESTAPO.[684]

*

Diels se pregătea să fie învestit în funcţia de comisar de Köln. Göring a zburat acolo cu această ocazie. Avionul lui alb s-a ivit din albastrul senin al cerului acelei „frumoase zile de vară de Renania”, după cum o descria Diels.[685] La ceremonie, Diels s-a îmbrăcat în uniforma lui neagră SS; Göring a purtat o uniformă albă, creaţie proprie. După aceea, Göring l-a tras pe Diels deoparte şi i-a spus: „Ai grijă de tine în următoarele câteva zile”.

Diels a fost foarte tulburat. Expert de acum în dispariţii oportune, a plecat din oraş pentru un sejur în Munţii Eifel din apropiere.

Capitolul 45. Neliniştea doamnei Cerruti

În consemnarea din jurnalul său din ziua de joi, 28 iunie 1934, ambasadorul Dodd a scris: „În ultimele cinci zile, poveşti de toate felurile au creat în Berlin o atmosferă mai tensionată decât oricând de la venirea mea în Germania

încoace”.[686] Discursul lui Papen continua să fie subiectul discuţiilor zilnice. Cu o ferocitate sporită, Hitler, Göring şi Goebbels avertizau asupra consecinţelor teribile pentru oricine îndrăznea că se opună guvernului. Într-o telegramă transmisă Departamentului de Stat, Dodd asemuia atmosfera de ameninţare cu cea a Revoluţiei franceze – „situaţia era la fel ca în Parisul anului 1792, când girondinii şi iacobinii se luptau pentru supremaţie”.[687]

În propria casă, exista un motiv suplimentar de încordare care nu avea legătură cu vremea ori cu revolta politică. Împotriva voinţei părinţilor ei, Martha continua să îşi organizeze călătoria în Rusia. Ea insista că interesele ei nu aveau nici o legătură cu comunismul în sine, ci mai degrabă cu dragostea ei pentru Boris şi cu dezgustul tot mai mare faţă de revoluţia nazistă. A recunoscut că Boris

era, într-adevăr, un comunist loial, dar susţinea că el exercita o influenţă asupra perspectivei ei politice „doar prin exemplul magnetismului şi al simplităţii lui şi al iubirii sale de ţară”.[688] Ea a mărturisit că simţea o ambivalenţă chinuitoare „în ceea ce îl priveşte, în ceea ce priveşte convingerile lui politice şi sistemul politic din ţara lui, în ceea ce priveşte însuşi viitorul nostru”. Insista să facă această călătorie fără el.

Martha dorea să vadă cât se putea de mult din Rusia, ignorând sfatul lui Boris de a se rezuma la doar câteva oraşe. El dorea ca ea să îi înţeleagă profund patria natală, şi nu să o privească superficial, ca orice turist. I-a mai mărturisit că în ţara lui călătoria nu era la fel de rapidă şi de confortabilă ca în Europa Occidentală, iar oraşele, mai mari sau mai mici, nu aveau farmecul evident al localităţilor pitoreşti din Germania şi Franţa. Într-adevăr, Uniunea Sovietică era orice numai paradisul muncitorilor nu, aşa cum şi-o imaginau mulţi adepţi de stânga din afara ei. Sub Stalin, ţăranii fuseseră forţaţi să se unească în mari ferme colective.[689] Mulţi s-au împotrivit, iar aproximativ cinci milioane de oameni – bărbaţi, femei şi copii – au dispărut, pur şi simplu, mulţi trimişi în lagăre de muncă îndepărtate. Gospodăriile erau primitive, bunurile de consum, aproape inexistente. Foametea măcina Ucraina. Şeptelul suferise un declin drastic. Între 1929 şi 1933, numărul total de bovine scăzuse de la 68,1 milioane la 38,6 milioane; numărul cailor, de la 34 de milioane la 16,6 milioane. Boris ştia prea bine că pentru un vizitator de ocazie, peisajul fizic şi social şi mai ales înfăţişarea cenuşie a muncitorilor ruşi nu aveau cum să fie atrăgătoare, mai ales dacă acel vizitator se întâmpla să fie istovit de o

călătorie dificilă şi de prezenţa obligatorie a unui ghid turistic.

Cu toate acestea, Martha a ales Turul nr. 9, adică turul Volga-Caucaz-Crimeea, programat să înceapă pe 6 iulie cu un zbor – primul ei de altfel – de la Berlin la Leningrad.[690] După două zile în Leningrad, urma să plece cu trenul către Moscova, să petreacă patru zile acolo, apoi să urce în trenul de noapte către Gorki şi, la două ore după sosirea de la 10:04, să urce pe vasul cu aburi cu care urma să facă o croazieră de patru zile pe Volga, cu opriri la Kazan, Samara, Saratov şi Stalingrad, unde avea să facă obligatoria vizită la uzina de tractoare; de la Stalingrad, urma să ia trenul către Rostov-pe-Don, unde avea opţiunea de a vizita o fermă de stat, deşi aici itinerariul ei căpăta un iz capitalist, căci pentru turul fermei trebuia plătită o „taxă suplimentară”. Apoi, Ordjonikidze, Tiflis, Batumi, Ialta, Sevastopol, Odessa, Kiev şi, în sfârşit, înapoi la Berlin cu trenul, unde urma să ajungă pe 7 august, în a treizeci şi treia zi a călătoriei, la exact – cât optimism – la ora 7:22 p.m.

Relaţia ei cu Boris continua să devină tot mai serioasă, deşi cu obişnuitele ei izbucniri de pasiune şi de furie şi cu obişnuitele cascade de bileţele de iertare şi de flori proaspete din partea lui. La un moment dat, ea i-a înapoiat cele trei maimuţe de ceramică „nu vezi răul, nu auzi răul, nu vorbeşti răul”. El i le-a trimis din nou.

„Martha!” i-a scris, satisfăcându-şi pasiunea pentru exclamaţii:[691]

„Îţi mulţumesc pentru scrisorile tale şi pentru «neuitare». Cele trei maimuţe ale tale au crescut (s-au făcut mari) şi

vor să fie cu tine. Ţi le trimit. Trebuie să îţi spun foarte sincer: celor trei maimuţe le-a fost dor de tine. Şi nu doar celor trei maimuţe, mai ştiu un tânăr chipeş, blond (arian!!), care tânjeşte să fie cu tine. Acest chipeş flăcău (nici n-a împlinit 30 de ani) – sunt eu.

Martha! Vreau să te văd, trebuie să îţi spun că nici eu nu am uitat-o pe mica, adorabila, superba mea Martha!

Te iubesc, Martha! Ce trebuie să fac ca să ai mai multă încredere în mine?

Al tău, Boris."

În orice altă epocă, relaţia lor ar fi atras probabil atenţia celorlalţi, însă în acel iunie, la Berlin, totul devenea mult mai serios. Toată lumea urmărea pe toată lumea. La momentul acela, Martha nu a dat importanţă percepţiei celorlalţi, dar, câţiva ani mai târziu, într-o scrisoare către Agnes Knickerbocker, soţia prietenului ei corespondent, Knick, ea admitea cât de uşor putea percepţia să denatureze realitatea. „Eu nu am complotat niciodată la răsturnarea, nici măcar la subminarea guvernului SUA, nici în Germania, nici în Statele Unite!" scria ea.[692] „Cred, însă, că simplul fapt că l-am cunoscut şi l-am iubit pe Boris ar fi îndeajuns pentru unii ca să suspecteze ce e mai rău."

La momentul respectiv, nu fusese nimic de suspectat, a insistat ea. „În schimb, a fost unul dintre acele lucruri captivante, fără nici un fundament politic, cu excepţia faptului că prin el eu am ajuns să aflu ceva despre URSS."

*

Vineri, 29 iunie 1934, a adus aceeaşi atmosferă de furtună iminentă care marcase săptămânile din urmă. „Era cea mai toridă zi pe care o avusesem vara aceea”, îşi amintea Elisabetta Cerruti, soţia ambasadorului Italiei.[693] „Aerul era atât de umed că abia mai puteam respira. Nori negri pândeau la orizont, însă un soare necruţător dogorea deasupra.”

În ziua aceea, familia Dodd a organizat o masă de prânz la ea acasă, la care îi invitaseră pe vicecancelarul Papen şi pe alţi diplomaţi şi membri ai guvernului, inclusiv pe familia Cerruti şi pe Hans Luther, ambasadorul Germaniei în Statele Unite, care se afla la acel moment la Berlin.

Martha a participat şi ea, văzând cum tatăl ei l-a luat deoparte pe Papen la o discuţie privată în bibliotecă, în faţa şemineului în care acum nu ardea focul. Papen, scria ea, „părea încrezător în sine şi fermecător ca de obicei”.[694]

La un moment dat, Dodd i-a observat pe Papen şi Luthen îndreptându-se unul către celălalt cu „o atitudine mai degrabă neprietenoasă”. Dodd s-a dus să intervină şi i-a deturnat către minunata seră, unde un alt oaspete s-a alăturat conversaţiei. Dodd, făcând referire la fotografiile de presă făcute în timpul derby-ului german, i-a spus lui Papen: „Dumneavoastră şi dr. Goebbels aţi părut în relaţii foarte prieteneşti la Hamburg zilele trecute”.[695]

Papen a râs.

La masă, doamna Cerruti s-a aşezat în dreapta lui Dodd, iar Papen s-a plasat chiar în faţa lor, lângă doamna Dodd. Neliniştea doamnei Cerruti era palpabilă, chiar şi pentru Martha, care privea de la distanţă. Martha scria: „A stat lângă tata într-o stare aproape de leşin, fără să scoată o vorbă, palidă, preocupată şi neliniştită”.[696]

Doamna Cerruti i-a spus lui Dodd: „Domnule ambasador, ceva cumplit se va întâmpla în Germania. O simt în aer.”[697]

Conform unui zvon ulterior, se părea că doamna Cerruti ar fi ştiut dinainte ce urma să se întâmple. Ea avea să considere acest lucru surprinzător.[698] Remarca făcută către Dodd, pretindea ea câţiva ani mai târziu, se referise numai şi numai la vreme.

*

În acea vineri, în America, „marea caniculă” s-a agravat. În regiuni umede precum Washington a devenit aproape imposibil să se mai muncească. Moffat nota în jurnalul său: „Temperatura de azi, 39ºC”.[699]

Canicula şi umiditatea erau atât de insuportabile încât, la apropierea serii, Moffat, Phillips şi un al treilea oficial s-au dus acasă la un prieten al lui Moffat ca să se scalde în piscina lui. Prietenul era plecat în acel moment. Cei trei bărbaţi s-au dezbrăcat şi au intrat în piscină.[700] Apa era

caldă şi abia dacă i-a răcorit. Nimeni nu a înotat. În schimb, cei trei au stat acolo, pur şi simplu, discutând încet, doar cu capetele iţite din apă.

Este foarte probabil ca subiectul discuţiilor lor să fi fost Dodd. Cu doar câteva zile înainte, Phillips scrisese în jurnalul lui despre atacul intransigent al lui Dod asupra averii diplomaţilor şi a oficialilor consulari. „Presupun că ambasadorul i s-a plâns preşedintelui”, se văita Phillips în jurnalul său.[701] Dodd „se plânge mereu din cauză că la Berlin cheltuiesc mai mult decât salariile lor. Obiectează stăruitor, probabil din simplul motiv că el însuşi nu are destui bani de cheltuit în afara celor din salariu. Aceasta este, desigur, o atitudine de provincial.”

*

În mod destul de bizar, mama lui Moffat, Ellen Low Moffat, se afla în acea vineri la Berlin, vizitându-şi fiica (sora lui Moffat), măritată cu secretarul ambasadei, John C. White. În seara aceea, mama a luat parte la un dineu unde s-a aşezat lângă Papen. Vicecancelarul era „bine şi extrem de binedispus”, după cum avea să îi spună mai târziu fiului ei.[702]

Capitolul 46. Vineri seara

În acea vineri seara, 29 iunie 1934, Hitler s-a cazat la Hotel Dreesen, unul dintre preferatele sale, din staţiunea Bad Godesberg, situată pe malul Rinului, nu departe de centrul oraşului Bonn.[703] Călătorise acolo de la Essen, unde primise încă o porţie de veşti tulburătoare – şi anume că vicecancelarul Papen plănuia să se ţină de cuvânt şi să se vadă cu preşedintele Hindenburg a doua zi, sâmbătă, 30 iunie, spre a-l convinge pe Bătrânul Gentleman să ia măsuri pentru struni guvernul lui Hitler şi Batalioanele de Asalt.

Această veste, pe lângă rapoartele care tot veneau de la Himmler şi Göring că Röhm punea la cale o lovitură de stat, l-a convins pe Hitler că venise momentul să acţioneze. Göring a plecat la Berlin să se pregătească. Hitler a ordonat Reichswehrului să intre în stare de alertă, deşi forţele pe care intenţiona să le desfăşoare erau mai ales unităţi SS. Hitler i-a telefonat unuia dintre adjuncţii-cheie ai lui Röhm şi a ordonat tuturor liderilor SA să participe la o şedinţă sâmbătă dimineaţa la Bad Wiessee, lângă München, unde Röhm era deja instalat confortabil la hotel Hanselbauer, aranjându-şi tratamentul, care vineri seara presupunea mult alcool. Aghiotantul lui, Edmund Heines, s-a cuibărit în pat cu un chipeş soldat de 18 ani din Batalioanele de Asalt.

Goebbels i s-a alăturat lui Hitler la Bad Godesberg. Cei doi au discutat pe terasa hotelului în timp ce în stradă se desfăşura o paradă zgomotoasă. Fulgere albastre au început să lumineze cerul de deasupra Bonnului şi tunetele au răsunat puternic peste tot, amplificate de ciudata acustică din Valea Rinului.

Goebbels consemna ulterior în stilul său melodramatic acele momente impetuoase de dinaintea deciziei finale a lui Hitler. Atmosfera se liniştise, iar din depărtare furtuna se apropia ameninţător. Deodată, a început să plouă torenţial. El şi Hitler au rămas pe scaunele lor alte câteva momente, bucurându-se de ploaia care spăla atmosfera. Hitler a râs. Au intrat amândoi. După ce furtuna a trecut, cei doi au revenit pe terasă. „Führer-ul părea îngândurat, peocupat”, scria Goebbels. „Privea în bezna limpede a nopţii, care, după furtuna purificatoare, se întindea paşnică peste peisajul întins, armonios.”

Mulţimea rămăsese pe străzi, în ciuda furtunii. „Nici unul din mulţii oameni de acolo, de jos, nu ştie ce ameninţare îi paşte”, scria Goebbels. „Chiar şi dintre cei adunaţi în jurul Conducătorului nostru pe terasă, numai câţiva au fost informaţi. În clipa aceasta, el este mai mult ca oricând de admirat de către noi. Nici o tresărire de pe chipul său nu trădează nici în cea mai mică măsură ce se petrece în interiorul lui. Şi totuşi, noi cei câţiva care îi suntem alături în toate clipele dificile, ştim cât de profund este de mâhnit, dar şi cât de hotărât este să îi calce fără cruţare în picioare pe rebelii reacţionari care îşi încalcă jurământul de loialitate faţă de el, sub sloganul pornirii unei a doua revoluţii.”

Era trecut de miezul nopţii când Himmler a sunat cu încă o veste proastă. El i-a spus lui Hitler că Karl Ernst, comandantul diviziei SA din Berlin, ordonase trupelor din subordine să intre în stare de alertă. Hitler a urlat: „Este un puci!” – deşi, de fapt, aşa cum Himmler ştia cu siguranţă, Ernst tocmai se însurase şi se îndrepta către portul din Bremen de unde urma să plece în luna de miere într-o croazieră.

*

La ora 2:00 a.m., sâmbătă, 30 iunie 1934, Hitler a părăsit Hotel Dreesen şi a fost dus cu maşina în mare viteză la aeroport, unde se urcat la bordul unui avion Ju 52, unul dintre cele două avioane pregătite pentru a fi folosite. Alături de el erau doi aghiotanţi şi un ofiţer superior din SA în care el avea încredere, Viktor Lutze. (Viktor Lutze era cel care îi spusese despre remarcile caustice ale lui Röhm după discursul lui Hitler din februarie 1934 în faţa liderilor armatei şi ai SA-ului.) Şoferii lui Hitler au urcat şi ei la bord. Al doilea avion era ocupat de un detaşament de soldaţi SS înarmaţi. Ambele avioane au zburat la München, unde au sosit la 4:30 dimineaţa, exact când soarele începea să răsară. Unul dintre şoferii lui Hitler, Erich Kempka, a fost uimit de frumuseţea acelei dimineţi şi de prospeţimea aerului spălat de ploaie, iarba „sclipind în lumina dimineţii”.

Curând după aterizare, Hitler a primit o ultimă veste incendiară – cu o zi înainte, aproximativ 3 000 de soldaţi din Batalioanele de Asalt făcuseră ravagii pe străzile oraşului München. Nu i s-a spus, însă, că această demonstraţie fusese spontană, condusă de oameni loiali lui, care se simţeau la rândul lor ameninţaţi şi trădaţi şi care se temeau de un atac din partea armatei.

Furia lui Hitler a atins apogeul. El a declarat că fusese „cea mai neagră zi din viaţa mea”. A decis că nu îşi putea permite să aştepte nici măcar până la întâlnirea liderilor SA programată pentru acea dimineaţă la Bad Wiessee. S-a întors către Kempka: „La Wiessee, cât se poate de repede!”

Goebbels l-a sunat pe Göring şi i-a dat parola pentru lansarea etapei Berlin a operaţiunii – inocentul cuvânt Kolibri.

Colibri.

*

La Berlin, ultimul dintre amurgurile nordice târzii zăbovea la orizont în timp ce familia Dodd petrecea o seară liniştită de vineri. Dodd citea o carte şi îşi bea obişnuitul digestiv de piersici înăbuşite şi lapte. Soţia lui îşi alocase timp pentru a pregăti marea petrecere în aer liber pe care ea şi Dodd o organizau pe 4 iulie, în mai puţin de o săptămână, şi la care invitaseră tot personalul ambasadei şi câteva sute de alţi oaspeţi. Bill Jr. rămăsese acasă în seara aceea, având de gând să iasă la plimbare cu Buickul familiei a doua zi de dimineaţă. Martha aştepta şi ea cu nerăbdare dimineaţa, când plănuise împreună cu Boris să plece într-o nouă excursie la ţară, de data aceasta pentru un picnic şi

câteva zile la plajă în districtul Wannsee. În şase zile, ea pleca în Rusia.

Afară, jarul ţigaretelor lumina în parc, iar, din când în când, câte un automobil mare decapotat trecea încet pe Tiergartenstrasse. În parc, insectele se înghesuiau în sclipirea becurilor de pe stâlpii de iluminat, iar strălucitoarele statui albe de pe Siegesallee – Calea Victoriei – luceau fantomatice. Deşi era mai cald şi mai linişte, semăna foarte mult cu prima seară a Marthei la Berlin, paşnică şi având acea serenitate a micilor urbe, pe care o considerase atât de fascinantă.

Partea a VII-a. Când totul s-a schimbat

(Bildarchiv Preussischer Kulturbesitz/Art Resource, NY)

Capitolul 47. „Împuşcaţi-i... Împuşcaţi-i imediat!”

A doua zi dimineaţă, sâmbătă, 30 iunie 1934, Boris a venit acasă la Martha cu Fordul lui decapotabil şi curând, înarmaţi cu coş de picnic şi o pătură, cei doi au pornit către districtul Wannsee din sud-vestul Berlinului. Ca scenă pentru întâlniri amoroase, acest loc avea o istorie turbulentă. Aici, pe un lac numit Kleiner Wannsee – Micul Wannsee – poetul german Heinrich von Kleist s-a împuşcat în 1811, după ce îşi împuşcase mai întâi iubita, bolnavă în fază terminală. Martha şi Boris s-au îndreptat către un lac mic, nu foarte aglomerat, mai din nord, numit Gross Glienicke, preferatul Marthei.

Oraşul din jurul lor era toropit de canicula începutului de zi. Deşi ziua urma să fie încă una dificilă pentru fermieri şi muncitori, pentru cei ce mergeau la lac să facă plajă se anunţa ideală. Cum Boris conducea spre periferiile oraşului, totul părea extrem de normal. Alţi locuitori, privind înapoi, făceau aceeaşi observaţie. Berlinezii „se plimbau senini pe străzi, îşi vedeau de treburile lor”, nota Hedda Adlon, soţia proprietarului hotelului Adlon.[704] Hotelul îşi urma ritmul obişnuit, deşi canicula zilei promitea să aducă provocări logistice în vederea organizării unui banchet pentru regele Siamului, care urma să aibă loc mai târziu la Schloss Bellevue – Castelul Bellevue – din capătul nordic al parcului Tiergarten, pe

malul râului Spree. Hotelul trebuia să transporte tot felul de aperitive şi antreuri în furgonetele sale pentru catering prin trafic şi dogoare, la temperaturi care se preconiza că urmau să atingă 39º.

La lac, Boris şi Martha au întins pătura. Au înotat şi au stat întinşi la soare, îmbrăţişaţi până când căldura i-a făcut să se despartă. Au băut bere şi votcă şi au mâncat sandvişuri. „A fost o frumoasă zi senină şi paşnică, lacul sclipind şi licărind în faţa noastră, iar soarele revărsându-şi dogoarea peste noi”, scria ea.[705] „A fost o zi liniştită şi molcomă – nici măcar nu am avut energia sau dorinţa de a discuta politică sau de a discuta despre noua tensiune din atmosferă.”

*

În altă parte, în aceeaşi dimineaţă, trei automobile mult mai mari goneau pe drumul de ţară dintre München şi Bad Wiessee – cel al lui Hitler şi alte două pline cu bărbaţi înarmaţi. Au sosit la Hotel Hanselbauer, unde căpitanul Röhm dormea în camera lui. Hitler a intrat în hotel în fruntea unui detaşament de soldaţi. Unele mărturii spun că avea în mână un bici, altele că ar fi avut un pistol. Soldaţii au urcat scările în tropăit zgomotos de bocanci.

Hitler însuşi a ciocănit la uşa lui Röhm, apoi a dat buzna înăuntru, urmat de doi poliţişti. „Röhm”, a lătrat Hitler, „eşti arestat.”[706]

Röhm era ameţit, în mod evident mahmur. S-a uitat la Hitler. „Heil, mein Führer”, a spus el.

Hitler a urlat iar: „Eşti arestat”, apoi a ieşit înapoi pe hol. S-a dus la uşa aghiotantului lui Röhm, Heines, şi l-a găsit în pat cu tânărul lui iubit din SA. Şoferul lui Hitler, Kempka, era de faţă pe hol. L-a auzit pe Hitler urlând: „Heines, dacă nu te îmbraci în cinci minute, te împuşc pe loc!”

Heines a apărut pe hol, precedat, din relatările lui Kempka, „de un băiat blond de 18 ani cu mers de fată”.

Holurile hotelului au răsunat de urletele soldaţilor SS care îi mânau pe soldaţii Batalioanelor de Asalt somnoroşi, nedumeriţi şi mahmuri, în spălătoria de la subsolul hotelului. Au fost momente care, într-un alt context, ar fi putut fi comice, ca acela în care unul din membrii grupului lui Hitler care făceau razie a ieşit dintr-un dormitor de hotel şi a raportat tăios: „Mein Führer!... Comandantul poliţiei din Breslau refuză să se îmbrace!”

Sau acesta: doctorul lui Röhm, un SA Gruppenführer numit Ketterer, a apărut dintr-o cameră însoţit de o femeie. Spre uimirea lui Hitler şi a detectivilor lui, femeia era chiar soţia lui Ketterer. Viktor Lutze, ofiţerul SA de încredere cu care Hitler fusese în acelaşi avion în dimineaţa aceea, l-a convins pe Hitler că doctorul era un aliat loial. Hitler s-a dus la bărbat şi l-a salutat politicos. A dat mâna cu doamna Ketterer, apoi i-a recomandat încet cuplului să

părăsească hotelul. Aceştia au făcut întocmai, fără alte comentarii.

*

În acea dimineaţă la Berlin, Frederick Birchall de la New York Times a fost trezit de soneria insistentă a telefonului de la capul patului. Stătuse în oraş până târziu cu o seară înainte şi la început a intenţionat să ignore telefonul. Bănuia, şi spera, să fie un apel neimportant, poate doar o simplă invitaţie la masa de prânz. Telefonul a continuat să sune. În cele din urmă, gândindu-se la proverbul „Nu este niciodată sigur să ignori un apel telefonic, mai ales în Germania”[707], Birchall a ridicat receptorul şi a auzit o voce de la biroul său: „Ai face bine să te trezeşti şi să treci la treabă. Se petrece ceva ciudat aici.” Ceea ce a spus după aceea apelantul i-a captat pe deplin atenţia lui Birchall: „Se pare că sunt împuşcaţi foarte mulţi oameni”.

Louis Lochner, corespondentul de la Associated Press, a aflat de la un funcţionar care ajunsese cu întârziere la biroul AP că Prinz-Albrecht-Strasse, unde se afla sediul Gestapo, fusese închisă traficului şi era acum plină de camioane şi de soldaţi SS înarmaţi, în uniformele lor negre specifice. Lochner a dat câteva telefoane. Cu cât afla mai multe, cu atât mai tulburător părea totul. Ca precauţie – crezând că guvernul ar fi putut întrerupe toate legăturile telefonice cu străinătatea – Lochner a sunat la biroul AP de

la Londra şi le-a spus celor de acolo să îl sune din sfert în sfert de oră până la noi indicaţii, bazându-se pe teoria că apelurile care intrau ar mai fi putut trece.

Sigrid Schultz a pornit către sediul central al guvernului, uitându-se atentă după anumite numere de înmatriculare, mai ales după al lui Papen. Avea să muncească non-stop până a doua zi la patru dimineaţa, apoi să noteze în calendarul ei zilnic de întâlniri: „moartă de oboseală – [îmi vine să] plâng”.[708]

Unul dintre zvonurile cele mai alarmante a fost cel al rafalelor de focuri de armă din curtea vechii şcoli de cadeţi din altfel paşnica enclavă Gross-Lichterfelde.[709]

*

La Hotel Hanselbauer, Röhm s-a îmbrăcat într-un costum bleu şi a ieşit din camera sa, încă nedumerit şi aparent nu teribil de îngrijorat încă de furia lui Hitler sau de zarva din hotel.[710] Din colţul gurii îi atârna o ţigară. Doi poliţişti l-au dus în holul hotelului, unde s-a aşezat pe un fotoliu şi a comandat cafea unui chelner în trecere.

Au existat alte arestări, alţi oameni împinşi în spălătorie. Röhm a rămas aşezat în fotoliul lui din hol. Kempka l-a auzit comandând încă o ceaşcă de cafea, deja a treia.

Röhm a fost luat cu o maşină; restul arestaţilor au fost încărcaţi într-un autobuz închiriat şi duşi la München, la închisoarea Stadelheim, unde Hitler însuşi petrecuse o lună în 1922. Cei care îi arestaseră au luat-o pe străzi lăturalnice pentru a evita întâlnirea cu eventualele Batalioane de Asalt care le-ar fi venit în ajutor. Hitler şi trupele sale de intervenţie, tot mai mari acum, s-au urcat înapoi în maşini, acum în număr de 20, şi au luat-o la goană pe o rută mai directă către München, oprind maşinile cu liderii SA care, neştiind ceea ce tocmai se petrecuse, încă mai aşteptau să participe la şedinţa cu Hitler programată pentru o oră mai târzie a dimineţii.

La München, Hitler a citit o listă de deţinuţi şi a marcat cu un „X” şase dintre ele. A ordonat ce cei şase să fie împuşcaţi imediat. Un detaşament SS a executat ordinul, spunându-le bărbaţilor în cauză chiar înainte să fie împuşcaţi: „Aţi fost condamnaţi la moarte de Führer! Heil Hitler!”[711]

Veşnic servilul Rudolf Hess s-a oferit să îl împuşte el pe Röhm, însă Hitler nu i-a ordonat încă moartea. Pentru moment, până şi el considera ideea uciderii unui vechi prieten josnică.

*

Curând după sosirea la biroul lui din Berlin în dimineaţa aceea, Hans Gisevius, memorialistul Gestapoului, şi-a fixat radioul pe frecvenţa poliţiei şi a auzit rapoarte care indicau acţiuni de mare amploare. Superiori din SA erau arestaţi, la fel şi persoane care nu aveau vreo legătură cu Batalioanele de Asalt. Gisevius şi şeful lui, Kurt Daluege, au pornit în căutarea unor informaţii mai detaliate şi s-au dus direct la palatul lui Göring din Leipziger Platz, de unde Göring îşi lansa ordinele. Gisevius nu s-a dezlipit de Daluege crezând că era mai în siguranţă în compania lui decât singur. S-a mai gândit şi că nimănui nu i-ar fi trecut prin cap să îl caute la reşedinţa lui Göring.

Deşi palatul era la mică distanţă de mers pe jos, cei doi au luat maşina. Au fost uluiţi de atmosfera extrem de calmă de pe stradă, de parcă nimic neobişnuit nu s-ar fi întâmplat. Au observat, totuşi, deplina absenţă a Batalioanelor de Asalt.

Sentimentul normalităţii a dispărut imediat când au cotit şi au ajuns la palatul lui Göring. Oriunde priveau, vedeau puşti mitraliere. Zona era înţesată de poliţişti.

Gisevius scria: „Mergând în urma lui Daluege printre nenumăraţii gardieni şi urcând cele câteva trepte până în imensul hol de primire, am simţit că mi se taie respiraţia. O atmosferă îndrăcită de agitaţie, nervozitate, tensiune şi, peste toate, de vărsare de sânge m-a lovit direct în faţă.”[712]

Gisevius şi-a croit drum către o încăpere de lângă camera de lucru a lui Göring. Aghiotanţii şi mesagerii alergau de colo-colo. Un soldat SA tremura de frică după ce Göring i-a spus că urma să fie împuşcat. Servitorii au adus

sandvişuri. Deşi aglomerată, în încăpere era linişte. „Toată lumea vorbea în şoaptă, de parcă ar fi fost într-o morgă”, îşi amintea Gisevius.

Printr-o uşă deschisă, l-a văzut pe Göring stând de vorbă cu Himmler şi cu noul comandant al Gestapo pus de Himmler, Reinhard Heydrich. Curieri ai Gestapo au venit şi au plecat, aducând foi albe de hârtie pe care, a presupus Gisevius, erau numele morţilor sau ale celor ce urmau a fi omorâţi. În ciuda naturii sumbre a ceea ce urma să se întâmple, atmosfera din biroul lui Göring era mai apropiată de ce te-ai fi aşteptat să vezi pe marginea unei piste de curse. Gisevius a auzit râsete grosolane şi stridente şi strigăte periodice de „leşi!”

„Aha!”

„Împuşcă-l.”

„Toată gaşca aceea părea să fie foarte binedispusă”, îşi amintea Gisevius.

Din când în când, îl întrezărea pe Göring plimbându-se prin cameră îmbrăcat într-o cămaşă albă cu jabou şi pantaloni bleu-gris băgaţi în cizme negre ce îi treceau de genunchi. „Motanul încălţat”, şi-a zis în gând Gisevius.

La un moment dat, un maior de poliţie congestionat la faţă a dat năvală din camera de lucru, urmat de un Göring la fel de congestionat. Se părea că le scăpase o ţintă importantă.

Göring a urlat nişte ordine.

„Împuşcaţi-i!... Luaţi o companie întreagă... Împuşcaţi-i... Împuşcaţi-i imediat!”

Gisevius a considerat totul extrem de revoltător. „Cuvântul scris nu poate reproduce setea nemascată de sânge, furia, caracterul vindicativ vicios şi, în acelaşi timp, teama, panica pură pe care scena le scotea la iveală.”

*

Dodd nu a auzit nimic despre cataclismul în plină desfăşurare în cealaltă parte a oraşului până în după-amiaza acelei zile de sâmbătă, când el şi soţia lui s-au aşezat în grădină pentru masa de prânz. Aproape în acelaşi moment, a apărut şi fiul lor, Bill, tocmai întors din plimbarea cu maşina. Părea tulburat.[713] Le-a spus că mai multe străzi fuseseră închise, inclusiv Unter den Linden din centrul cartierului guvernamental, iar aceste străzi erau patrulate de detaşamente serios înarmate al SS. Auzise, de asemenea, că se făcuseră arestări la sediul SA-ului, aflat la doar câteva străzi de casa lor.

Dodd şi soţia lui s-au gândit imediat cu teamă la Martha, plecată cu Boris Vinogradov. În ciuda statutului său diplomatic, Boris era o persoană pe care, chiar şi în vremuri normale, naziştii ar fi privit-o ca pe un inamic al statului.

Capitolul 48. Tunuri în parc

Boris şi Martha au stat la plajă toată ziua, retrăgându-se la umbră când soarele a devenit prea puternic, dar revenind apoi pentru încă o repriză. Abia după ora cinci seara au strâns şi s-au întors fără tragere de inimă înapoi în oraş, „năuci”, scria Martha, „şi cu trupurile încinse de atâta soare”.[714] S-au întors cât de agale au putut, nici unul dintre ei nedorind ca ziua să se termine, ambii savurând încă starea de reverie dată de soare şi apă. Ziua devenise mai toridă pe măsură ce pământul încins radia căldura acumulată înapoi în atmosferă.

Au traversat un peisaj bucolic moleşit sub aburii căldurii care se ridicau de pe câmpuri şi din pădurile din preajma lor. Bicicliştii îi depăşeau, unii cu copilaşi în coşuleţele montate pe apărătoarele din faţă sau în cărucioare prinse în urma bicicletelor. Femeile aveau în braţe flori, iar bărbaţi cu rucsacuri în spate mergeau pe jos cu pas întins şi sprinten, o veche pasiune a germanilor. „Era o zi simplă, toridă şi prietenoasă”, scria Martha.

Pentru a profita de ultimele raze de soare ale după-amiezii şi de adierea care se prelingea în maşina decapotată, Martha şi-a ridicat poalele rochiei până la coapse. „Eram fericită”, scria ea, „satisfăcută de acea zi şi de partenerul meu, plină se simpatie pentru poporul german zelos, simplu şi binevoitor, ieşit atât de categoric la o bine-meritată plimbare sau odihnă, bucurându-se atât de intens de viaţă şi de natură.”

La ora şase, cei doi au intrat în oraş. Martha s-a îndreptat în scaun şi şi-a lăsat în jos poalele rochiei, „aşa cum se cade fiicei unui diplomat”.

Oraşul se schimbase. Şi-au dat seama treptat de asta, pe măsură ce s-au apropiat de Tiergarten. Erau mai puţini oameni pe străzi decât s-ar fi considerat normal, iar cei care erau afară aveau tendinţa de a sta laolaltă „în grupuri statice ciudate”, după cum descria Martha atmosfera. Traficul se mişca încet. În punctul în care Boris urma să intre pe Tiergartenstrasse, şirul de maşini s-a oprit. Au văzut camioane de armată şi mitraliere şi şi-au dat seama brusc că singurii oameni din jurul lor erau bărbaţi în uniforme, cu precădere uniforme SS negre şi uniforme verzi, forţele de poliţie ale lui Göring. Vizibil absente erau uniformele brune SA. Ceea ce făcea totul deosebit de ciudat era faptul că sediul SA şi casa căpitanului Röhm erau foarte aproape de acel loc.

Au ajuns la un punct de control. Numărul de înregistrare al maşinii lui Boris indica statutul diplomatic. Poliţia le-a făcut semn să treacă.

Boris a condus încet prin peisajul acum sinistru. Peste drum de casa Marthei, lângă parc, erau aliniaţi mai mulţi soldaţi înarmaţi şi mai multe camioane militare. Mai jos pe Tiergartenstrasse, în punctul unde aceasta se intersecta cu Standartenstrasse – strada lui Röhm – au văzut mai mulţi soldaţi şi o barieră improvizată dintr-o frânghie care marca închiderea străzii.

Plutea o senzaţie de sufocare în aer. Camioane cenuşii blocau perspectiva către parc. Şi mai era şi căldura. Era seară, după ora şase, dar soarele era încă sus pe cer şi

dogorea. Cândva atât de atrăgător, soarele i se părea acum Marthei că „frigea”. S-a despărţit de Boris. A fugit către casă şi a intrat rapid. Întunericul brusc şi aerul rece ca gheaţa din foaierul de la intrare au fost atât de şocante încât a simţit că leşină, „privirea mi s-a întunecat pentru o clipă din cauza lipsei de lumină”.

A urcat scara către etajul principal şi acolo a dat de fratele ei. „Ne-am făcut griji din cauza ta”, a spus el. Bill i-a spus că generalul Schleicher fusese împuşcat. Tatăl lor plecase la ambasadă pentru a pregăti un mesaj pentru Departamentul de Stat. „Nu ştim ce se petrece”, a spus Bill. „A fost impusă legea marţială în Berlin.”

În prima clipă, numele „Schleicher” nu i-a spus nimic Marthei. Apoi şi-a amintit: Schleicher, generalul, un om cu ţinută şi integritate militare, fost cancelar şi ministru al apărării.

„M-am aşezat, ameţită încă şi teribil de tulburată”, îşi amintea Martha. Nu putea înţelege cum de fusese împuşcat generalul Schleicher. Şi-l amintea ca fiind „manierat, atrăgător, inteligent”.

Soţia lui Schleicher fusese şi ea împuşcată, i-a spus Bill. Ambii fuseseră împuşcaţi pe la spate, în grădina lor; ambii cu mai multe focuri de armă. Povestea avea să se schimbe în decursul următoarelor zile, însă, faptul irevocabil era că soţii Schleicher erau acum morţi.

Doamna Dodd a venit jos. Ea, Bill şi Martha s-au dus într-unul dintre saloanele de recepţie. S-au aşezat aproape unii de alţii şi au început să vorbească încet. Au observat că Fritz tot intra şi ieşea cu o frecvenţă neobişnuită. Au închis

toate uşile. Fritz a continuat să tot vină şi să îi informeze de telefoane venite de la prieteni şi corespondenţi. Părea înfricoşat, „livid şi speriat”, scria Martha.

Povestea pe care a spus-o Bill era una înfiorătoare. Deşi o nebuloasă de zvonuri învăluia fiecare nouă dezvăluire, anumite fapte erau clare. Moartea soţilor Schleicher reprezenta doar două din zeci, poate sute, de asasinări oficiale comise deocamdată în acea zi, iar uciderile continuau. Despre Röhm se spunea că ar fi fost arestat; soarta lui era incertă.

Fiecare nou apel telefonic aducea veşti, majoritatea părând prea grave ca să fie credibile. Se zvonea că mai multe plutoane de execuţie cutreierau ţara, urmărind ţinte. Karl Ernst, comandantul diviziei SA din Berlin, fusese adus cu forţa din luna de miere. Un proeminent lider al Bisericii Catolice fusese asasinat în biroul lui. Un al doilea general de armată fusese împuşcat, la fel cum fusese şi un critic muzical de la un ziar. Uciderile păreau la întâmplare şi nu avea consistenţă.

A exista un moment pervers de comic. Familia Dodd a primit un RSVP concis de la biroul lui Röhm, în care se spunea că „regretând profund”, el nu putea participa la dineul de la reşedinţa Dodd programat pentru vinerea următoare, 6 iulie, „deoarece va fi plecat în concediu pentru a se trata de boala de care suferă”.[715]

„Dată fiind situaţia actuală incertă”, scria Dodd în jurnalul său, „poate că a fost mai bine că nu a acceptat.”[716]

*

Sentimentul de dezordine şi de confuzie al zilei a fost amplificat de un accident care a avut loc chiar în faţa casei de la 27a când şoferul ambasadei – un bărbat pe nume Pickford, a lovit o motocicletă şi i-a rupt piciorul motociclistului. Piciorul de lemn.[717]

În toiul tuturor acelor evenimente, pentru Dodd persista o întrebare: ce se întâmplase cu Papen, eroul de la Marburg, pe care Hitler îl detesta atât de mult? Conform rapoartelor, Edgar Jung, autorul discursului lui Papen, fusese împuşcat, iar secretarul de presă al lui Papen fusese, de asemenea, ucis. În acel climat încărcat de asasinate, să fi fost oare posibil ca Papen să fi supravieţuit?

Capitolul 49. Mortul

Sâmbătă, la ora 3:00 după-amiază, corespondenţii străini din Berlin s-au adunat la cancelaria Reichului de pe Wilhelmstrasse pentru o conferinţă de presă ce urma a fi susţinută de Hermann Göring. Unul dintre martori a fost Hans Gisevius, care parea să fi fost prezent peste tot în ziua aceea.

Göring a venit târziu, în uniformă, uriaş şi arogant. Atmosfera din încăpere era încinsă şi încărcată de o „tensiune insuportabilă”, scria Gisevius.[718] Göring s-a

instalat la pupitru. A studiat mulţimea cu o privire extrem de dramatică, apoi, cu ceea ce părea să fie o serie de gesturi îndelung repetate, şi-a sprijinit bărbia în palmă şi a dat ochii peste cap, ca şi cum ceea ce urma să spună ar fi fost crucial chiar şi pentru el. A vorbit, îşi amintea Gisevius, „pe tonul lugubru şi cu vocea plată a unui orator specializat în înmormântări”.

Göring a oferit un scurt raport asupra „acţiunii”, despre care a spus că era încă în desfăşurare. „Am privit multe săptămâni la rând; ştiam că unii lideri din Sturmabteilung [SA] au luat poziţie foarte departe de obiectivele şi scopurile mişcării, acordând prioritate propriilor interese şi ambiţii, satisfăcându-şi poftele perverse şi nefericite.”[719] Röhm era arestat, a spus el. O „forţă străină” era, de asemenea, implicată. Toţi cei prezenţi au presupus că se referea la Franţa. „Conducătorul Suprem la München şi eu, ca adjunct al lui, aici, în Berlin, am lovit cu viteza fulgerului, fără a ţine cont de persoane.”

Göring a răspuns întrebărilor. Un reporter a întrebat despre moartea autorului discursurilor vicecancelarului Papen, Jung, şi despre cea a secretarului de presă Herbert von Bose şi a lui Erich Klausener, un cunoscut critic catolic al regimului – ce legătură posibilă ar fi putut avea cei doi cu un puci al SA-ului?

„Mi-am extins ţintele şi m-am ocupat şi de reacţionari”, a spus Göring cu o voce la fel de anostă ca şi cum ar fi citit din cartea de telefon.

„Ce ne puteţi spune despre generalul Schleicher?”

Göring a făcut o pauză, a rânjit.

„Ah, da, vouă, jurnaliştilor, vă place să aveţi mereu un articol special pentru prima pagină; păi, iată-l. Generalul von Schleicher a complotat împotriva regimului. Eu am ordonat arestarea lui. El, ca un prost, s-a opus. Este mort.”

Göring a coborât de la pupitru.

*

Nimeni nu ştia exact câţi oameni îşi pierduseră viaţa în acţiunea de epurare.[720] Cifrele oficiale naziste au estimat totalul la sub 100. Ministrul de externe, Neurath, de exemplu, i-a spus lui sir Eric Phipps că fuseseră „43 sau 46” de execuţii, afirmând că toate celelalte estimări erau „discutabile şi exagerate”. Dodd, într-o scrisoare către prietenul său, Daniel Roper, scria că rapoartele care veneau de la consulatele americane din alte oraşe din Germania sugerau un total de 284 de morţi. „Majoritatea victimelor”, scria Dodd, „nu au fost sub nici o formă vinovate de trădare, poate mai degrabă de simplă opoziţie religioasă.” Alte cifre date de oficiali americani estimau numărul ca fiind mult mai mare. Consulul din Brandenburg scria că un ofiţer SS i-a spus că 500 fuseseră ucişi şi 15 000 arestaţi la cererea lui Göring. Un memorandum al unuia dintre secretarii lui Dodd de la ambasada din Berlin a estimat, de asemenea, numărul execuţiilor la 500, notând că locuitorii din apropierea garnizoanei din Lichterfelde „au putut auzi plutoanele de execuţie la

muncă toată noaptea”. Diels a estimat ulterior 700 de morţi; alţi oameni din interior a plasat cifra totală la peste 1 000. Nu există un total clar.

Moartea generalului Schleicher a fost confirmată – fusese împuşcat de şapte ori, trupul său şi trupul soţiei sale fiind descoperite de fiica lor de 16 ani. Un alt general, Ferdinand von Bredow, membru al cabinetului Schleicher când acesta fusese cancelar, a fost şi el împuşcat. În ciuda acestor crime, armata a continuat să stea deoparte, aversiunea sa faţă de SA punând în umbră dezgustul faţă de asasinarea a doi dintre comandanţii săi. Gregor Strasser, fost lider nazist cu legături în trecut cu Schleicher, era la masa de prânz cu familia când două maşini ale Gestapo au oprit în faţa casei şi şase soldaţi au venit la uşa lui. A fost luat pe sus şi împuşcat într-o celulă a închisorii din subsolul sediului central al Gestapo. Hitler era naşul de botez al celor doi fii gemeni ai lui Strasser. Un prieten al lui Strasser, Paul Schulz, unul din ofiţerii de la conducerea SA, a fost dus în pădure şi împuşcat. Când călăii lui s-au întors la maşină ca să ia un cearşaf în care să îi înfăşoare trupul, el s-a ridicat şi a rupt-o la fugă, supravieţuind. Se pare că evadarea sa a declanşat răbufnirea lui Göring de furie însetată de sânge. Gustav Ritter von Kahr, un bărbat în vârstă de 73 de ani, care puţin probabil să fi fost o ameninţare pentru Hitler, a fost şi el ucis – „măcelărit”, conform istoricului Ian Kershaw, aparent drept răzbunare pentru rolul jucat în subminarea tentativei de puci a naziştilor cu un deceniu în urmă. Karl Ernst, căsătorit de numai două zile, nu a înţeles câtuşi de puţin ce i se întâmpla când a fost arestat în Bremen chiar înainte de croaziera din luna de miere. Hitler fusese oaspete la nunta lui. Când Ernst şi-a dat seama că urma să

fie împuşcat, a strigat: „Sunt nevinovat. Trăiască Germania! Heil Hitler!” Cel puţin cinci evrei au fost împuşcaţi pentru păcatul de a fi evrei. Şi au mai fost nenumăratele suflete fără nume ucise de plutoanele de execuţie la garnizoana din Lichterfelde. Mama unui soldat din Batalioanele de Asalt a primit înştiinţarea oficială a morţii fiului său abia după şase luni de la eveniment, într-o scrisoare concisă de numai un paragraf care menţiona că fusese împuşcat apărând statul, astfel nemaifiind necesare alte explicaţii. Scrisoarea se încheia la fel ca toate scrisorile din noua Germanie: „Heil Hitler!”

Au existat din nou momente de comedie neagră. Una dintre ţinte, Gottfried Reinhold Treviranus, ministru în cabinetul generalului Schleicher pe vremea când acesta era cancelar, era în toiul unei partide de tenis la Wannsee Tennis Club când a observat patru soldaţi SS afară.[721] Încrezându-se cu înţelepciune în instinctele sale, s-a scuzat şi a fugit. A escaladat un zid, a prins un taxi şi a fugit în cele din urmă în Anglia.

În centrul Berlinului, soldatul SA al cărui al doilea serviciu era de şofer al furgonetei pentru catering a hotelului Adlon, s-a trezit oprit de un soldat SS la un punct de control de lângă Poarta Brandenburg, nu departe de hotel. Nefericitul şofer luase decizia de a se îmbrăca în ziua aceea cu cămaşa brună a Batalioanelor de Asalt pe sub haina costumului.

Ofiţerul SS l-a întrebat unde mergea.

„La regele Siamului”, a spus şoferul, zâmbind.[722]

Soldatul SS a crezut că este luat peste picior. Înfuriat de imprudenţa şoferului, el şi colegii lui l-au târât pe soldatul SA din furgonetă şi l-au forţat să deschidă uşile din spate. Furgoneta era plină cu tăvi cu mâncare.

Continuând să fie bănuitor, ofiţerul SS l-a acuzat pe şofer că duce mâncarea la una din orgiile lui Röhm.

Şoferul, fără să mai zâmbească de data asta, a spus: „Nu, este pentru regele Siamului”.

Ofiţerul SS a crezut din nou că şoferul era, pur şi simplu, insolent. Doi soldaţi SS au urcat în furgonetă şi i-au ordonat şoferului să pornească spre palatul unde se presupunea că ar fi avut loc petrecerea. Spre marea lor ciudă, au aflat că banchetul pentru regele Siamului chiar avea loc şi că Göring era unul dintre invitaţii aşteptaţi acolo.

Şi a mai fost şi bietul Willi Schmid – Wilhelm Eduard Schmid, respectat critic muzical la un ziar din München – care cânta la violoncelul său acasă, unde mai erau soţia şi cei trei copiii, când un ofiţer SS a venit la uşă, l-a luat pe sus şi l-a împuşcat.[723]

Cei de la SS făcuseră o eroare. Ţinta după care erau ei era un alt Schmid. De fapt, un Schmitt.

Hitler l-a trimis pe Rudolf Hess să transmită scuze soţiei criticului ucis.

*

S-a zvonit că Putzi Hanfstaengl, a cărui relaţie cu Hitler devenise încordată, ar fi fost şi el pe lista de ţinte a lui Hitler. În mod providenţial, la acel moment se afla în America, participând la a douăzeci şi cincea reuniune a promoţiei sale de la Harvard.[724] Invitaţia de a participa provocase proteste aprinse în America, Hanfstaengl aşteptând până în ultima clipă să confirme sau să declinare invitaţia. În seara de 10 iunie 1934, el a organizat un dineu, al cărui moment, privind retrospectiv, a părut deosebit de oportun, dat fiind că ştia cu siguranţă că epurarea urma să aibă loc. În toiul petrecerii, a ieşit din sufragerie, s-a îmbrăcat cu o pelerină de ploaie şi şi-a pus ochelari de soare, ca să nu fie recunoscut, şi a plecat. A luat un tren de noapte către Köln, unde a urcat într-un avion de poştă care l-a dus direct la Cherbourg, Franţa, iar acolo s-a îmbarcat pe vaporul lui, Europa, şi a pornit spre New York. A luat cu el cinci valize şi trei lăzi cu mai multe busturi sculptate pe care intenţiona să le ofere în dar.

Poliţia din New York, de teama ameninţărilor la adresa lui Hanfstaengl din partea protestatarilor revoltaţi, a trimis şase tineri ofiţeri la bordul vaporului pentru a-l ajuta să debarce. Toţi purtau vestoanele şi cravatele uniformei de la Harvard.

Pe 30 iunie 1934, ziua epurării, Putzi a participat în Newport, Rhode Island, la nunta lui Ellen Tuck French şi a lui John Jacob Astor al III-lea, despre care se spunea că ar fi fost cel mai bogat burlac din America. Tatăl lui pierise pe Titanic. O mulţime de aproape 1 000 de oameni s-a adunat în curtea bisericii pentru a-i vedea pe mire şi pe mireasă şi

sosirea invitaţilor. Unul dintre primii „care au făcut mulţimea să tresară de încântare”, scria un exuberant reporter monden de la New York Times, a fost Hanfstaengl, „purtând joben, veston negru şi pantaloni gri cu dungi”.

Hanfstaengl nu a ştiut nimic despre evenimentele de acasă până când reporterii nu au început să îl întrebe. „Nu am de făcut nici un comentariu”, a spus el. „Eu sunt aici la nunta fiicei prietenului meu.” Ulterior, după ce a aflat mai multe detalii, el a declarat: „Liderul meu, Adolf Hitler, a trebuit să acţioneze şi a acţionat la fel ca întotdeauna. Hitler nu s-a dovedit niciodată mai măreţ, mai uman, decât în ultimele 48 de ore.”

În sinea sa, însă, Hanfstaengl îşi făcea griji pentru propria siguranţă şi pentru cea a soţiei şi fiului lui rămaşi la Berlin. A trimis o solicitare de informaţii discretă ministrului de externe, Neurath.

*

Hitler s-a întors la Berlin în seara aceea. Din nou, Gisevius a fost martor. Avionul lui Hitler a apărut „pe fundalul unui cer sângeriu, un cadru teatral pe care nimeni nu îl regizase”, scria Gisevius.[725] După ce avionul s-a oprit, o mică armată s-a deplasat în întâmpinarea lui Hitler, în ea numărându-se, printre alţii, Göring şi Himmler. Hitler a

ieşit primul din avion. Purta o cămaşă brună, haină maro închis din piele, papion negru, cizme negre până la genunchi. Era livid şi obosit şi nu se bărbierise, dar în rest părea netulburat. „Era clar că asasinarea prietenilor săi nu presupusese pentru el vreun efort”, scria Gisevius. „Nu simţise nimic; acţionase din pură furie.”

Într-o declaraţie radiodifuzată, şeful propagandei, Goebbels, a liniştit naţiunea.[726] „În Germania”, a spus el, „este acum pace deplină şi ordine desăvârşită. Siguranţa publică a fost restaurată. Niciodată Führer-ul nostru nu a fost mai desăvârşit stăpân pe situaţie. Fie ca un destin fast să ne binecuvânteze pe toţi, pentru a putea duce la îndeplinire măreaţa noastră îndatorire faţă de Adolf Hitler!”

Dodd a continuat însă să primească rapoarte care indicau că epurarea era departe de a se fi încheiat. Încă nu existau veşti clare despre ce se întâmplase cu Röhm şi Papen. Rafale de focuri de armă au continuat să se audă din curtea cazarmei din Lichterfelde.

Capitolul 50. Printre vii

Dimineaţa de duminică era răcoroasă, însorită şi cu un vânticel uşor. Dodd a fost surprins să constate absenţa oricărei urme vizibile ale celor întâmplate în ultimele 48 de ore. „A fost o zi ciudată”, scria el, „doar cu ştiri banale în ziare.”[727]

Despre Papen se spunea că ar fi fost în viaţă, dar în arest la domiciliu, în apartamentul lui, alături de familie. Dodd spera să se poată folosi de puţina influenţă pe care o avea pentru a-l ajuta să rămână în viaţă – dacă într-adevăr rapoartele despre Papen erau adevărate. Umbla zvonul că vicecancelarul urma să fie executat, lucru care s-ar fi putut întâmpla oricând.

Dodd şi Martha au luat Buickul familiei şi s-au dus până la blocul în care se afla apartamentul lui Papen. Au trecut foarte încet prin faţa intrării, cu intenţia ca maşina să fie văzută de gardienii SS şi să îi fie recunoscut numărul.[728]

Chipul palid al fiului lui Papen a apărut la o fereastră, acoperit parţial de perdea. Un ofiţer SS de gardă la intrarea în clădire s-a uitat la maşină trecând. A fost clar pentru Martha că ofiţerul recunoscuse numărul de înmatriculare ca aparţinând unui diplomat.

În acea după-amiază, Dodd s-a dus din nou cu maşina acasă la Papen, dar, de data asta, a oprit şi a lăsat unuia dintre gardieni o carte de vizită pe care scrisese: „Sper să vă putem vizita curând”.

Deşi Dodd dezaproba maşinaţiunile politice ale lui Papen şi vechiul lui comportament în Statele Unite, îl plăcea ca om şi îi făcuseră plăcere schimburile de replici cu el încă de la prima lor confruntare de la Micul Bal al Presei. Ceea ce îl motiva acum pe Dodd era repulsia la gândul că oameni erau executaţi după cum avea Hitler toane, fără garanţia unui proces.

Dodd s-a întors acasă. Ulterior, fiul lui Papen avea să îi spună lui Dodd cât de recunoscător îi fuseseră el şi familia

lui pentru apariţia în acel Buick simplu pe strada lor, în acea după-amiază funestă.

*

Rapoartele au continuat să sosească la reşedinţa lui Dodd despre noi arestări şi execuţii. Duminică seara, Dodd era rezonabil de sigur de moartea căpitanului Röhm.

Povestea, pusă cap la cap ulterior, se desfăşurase astfel:[729]

La început, Hitler nu a fost sigur dacă să îşi execute vechiul aliat, ferecat într-o celulă de la închisoarea Stadelheim, dar, în cele din urmă, a cedat în faţa presiunilor lui Göring şi Himmler. Chiar şi aşa, însă, Hitler a insistat ca lui Röhm să i se acorde mai întâi ocazia de a se sinucide.

Persoana care primise sarcina de a-i oferi lui Röhm alternativa sinuciderii a fost Theodor Eicke, comandantul lagărului de la Dachau, care venise cu maşina la închisoare duminică, împreună cu un adjunct, Michael Lippert, şi cu încă un ofiţer SS din lagăr. Cei trei au fost conduşi la celula lui Röhm.

Eicke i-a dat lui Röhm un Browning automat şi un număr proaspăt din Völkischer Beobachter, care conţinea un articol despre ceea ce ziarul numea „Puciul lui Röhm”, probabil pentru a-i arăta lui Röhm că totul era pierdut.

Eicke a ieşit din celulă. Au trecut zece minute fără vreun foc de armă. Eicke şi Lippert s-au întors în celulă, au luat Browningul din mâna lui Röhm, apoi au revenit cu propriile arme scoase. L-au găsit pe Röhm stând în faţa lor, cu bustul gol.

Aici, relatările referitoare la ce s-a întâmplat după aceea diferă.[730] Unele menţionează că Eicke şi Lippert nu au spus nimic şi au început să tragă. O relatare menţionează că Eicke ar fi strigat: „Röhm, pregăteşte-te", moment în care Lippert a tras două focuri. Dar mai există şi o a treia relatare, în care Röhm are un moment de curaj, în care declară: „Dacă tot trebuie să fiu omorât, măcar s-o facă Adolf însuşi".

Prima salvă nu l-a ucis pe Röhm. A căzut la podea, gemând: „Mein Führer, mein Führer". Un ultim glonţ l-a nimerit în tâmplă.

Drept recompensă, Eicke a fost promovat, primind responsabilitatea tuturor lagărelor de concentrare din Germania.[731] Regulile draconice pe care le gândise pentru Dachau au fost aplicate şi celorlalte lagăre de sub comanda sa.

În duminica aceea, armata recunoscătoare s-a achitat de încă o datorie convenită la bordul navei Deutschland. Ministrul apărării, Blomberg, a anunţat în ordinul său de zi de duminică, 1 iulie: „Führer-ul, printr-o decizie militară şi cu un curaj exemplar, i-a atacat el însuşi şi i-a zdrobit pe trădători şi criminali. Armata, ca purtătoare de arme în numele întregului popor, total detaşată de conflictele din politica internă, îşi va arăta gratitudinea prin devotament şi loialitate. Bunele relaţii cu noul SA cerute de Führer vor

fi încurajate cu bucurie de armată, conştientă că idealurile ambelor sunt comune. Starea de urgenţă a luat sfârşit pretutindeni.”[732]

*

La acel sfârşit de săptămână, familia Dodd a aflat că o nouă frază devenise populară în Berlin. Când cineva se întâlnea pe stradă cu un prieten sau o cunoştinţă întreba, de preferat ridicând sarcastic din sprâncene: „Lebst du noch?” („Mai trăieşti?”) – adică: „Mai eşti încă printre vii?”[733]

Capitolul 51. Sfârşitul simpatiei

Deşi zvonurile continuau să descrie o epurare sângeroasă de proporţii înspăimântătoare, ambasadorul Dodd şi soţia lui au ales să nu anuleze sărbătorirea zilei de 4 iulie, la care invitaseră aproximativ 300 de persoane. La drept vorbind, acum existau şi mai multe motive pentru organizarea petrecerii, ca un fel de demonstraţie simbolică a libertăţii americane şi pentru a oferi o pauză de la teroarea de afară. Aceasta avea să fie prima ocazie oficială de la sfârşitul de săptămână în care americanii şi germanii urmau să se întâlnească faţă în faţă. Familia

Dodd invitase şi câţiva dintre prietenii Marthei, inclusiv pe Mildred Fish Harnack şi pe soţul acesteia, Arvid. Boris se pare că nu a participat. Un oaspete, Bella Fromm, consemna despre „tensiunea electrică” ce a predominat tot timpul petrecerii. „Diplomaţii păreau agitaţi”, scria ea.[734] „Germanii erau iritaţi.”

Dodd şi soţia lui s-au postat la intrarea în sala de bal pentru a întâmpina fiecare nou venit.[735] Martha a observat că, în aparenţă, tatăl ei se comporta ca întotdeauna în astfel de situaţii, ascunzându-şi plictiseala cu remarci ironice şi vorbe de duh, cu expresia unui sceptic amuzat aparent gata să izbucnească în râs. Mama ei purta o rochie lungă albastru cu alb, întâmpinându-şi oaspeţii în maniera ei potolită obişnuită – toată numai graţie sudică, evidenţiată de părul argintiu şi accentul delicat – însă Martha a constatat o îmbujorare neobişnuită în obrajii ei, observând că irişii aproape negri ai ochilor, mereu frapanţi, erau azi cu precădere strălucitori.

Toate mesele din sala de bal şi din grădină erau decorate cu buchete de flori roşii, albe şi albastre şi cu mici fanioane americane. O orchestră interpreta în surdină cântece americane. Afară era cald, dar înnorat. Oaspeţii s-au plimbat prin casă şi grădină. Per ansamblu, era o scenă paşnică, ireală, în contrast izbitor cu vărsarea de sânge din ultimele 72 de ore. Pentru Martha şi fratele ei, juxtapunerea era, pur şi simplu, prea stridentă pentru a trece neobservată, aşa că şi-au pus în gând să îi întâmpine pe oaspeţii germani mai tineri cu întrebarea „Mai trăieşti?”

„Am crezut că suntem sarcastici, arătându-le germanilor puţin din furia pe care o simţeam”, scria ea. „Fără îndoială,

mulţi dintre ei au considerat remarca de prost gust. Unii nazişti s-au arătat extrem de iritaţi.”

Oaspeţii au adus cu ei veşti proaspete. Din când în când, un corespondent sau un angajat al ambasadei îl trăgea pe Dodd deoparte pentru câteva clipe de conversaţie. Un subiect era, cu siguranţă, o lege adoptată cu o zi înainte de cabinetul lui Hitler care făcea toate crimele legale; legea le justifica drept acţiuni luate în „apărarea de urgenţă a statului”. Oaspeţii veneau palizi şi zguduiţi, temându-se de ce era mai rău pentru prietenii lor din tot oraşul.

Fritz, majordomul, i-a adus Marthei vestea că un vizitator o aştepta jos. „Der junge Herr von Papen”, a spus Fritz.[736] Tânărul domn Papen – fiul vicecancelarului, Franz Jr. Martha îl aştepta şi o anunţase pe mama ei că, dacă băiatul avea să apară, ea s-ar fi putut să trebuiască să plece. A atins discret braţul mamei ei şi a părăsit sala de recepţie.

Franz era înalt, blond, subţirel, cu un chip cu trăsături precis sculptate şi, după cum îşi amintea Martha, „un fel de frumuseţe delicată – ca a unei vulpi blonde”.[737] Era totodată şi graţios. Dansând cu el, scria ea, „era ca şi cum trăiai în muzica însăşi”.

Franz a luat-o de braţ şi a ieşit degrabă cu ea din casă. Au traversat strada în Tiergarten, unde s-au plimbat o vreme, atenţi să nu fie cumva urmăriţi. Cum nu îi urmărea nimeni, s-au dus la o cafenea în aer liber, s-au aşezat la o masă şi au comandat ceva de băut.

Teroarea ultimelor câteva zile se vedea pe chipul lui Franz şi în atitudinea lui. Anxietatea îi înăbuşea dispoziţia de obicei relaxată.

Deşi recunoscător ambasadorului Dodd că apăruse în maşină în faţa casei familiei lui, Franz înţelegea că ceea ce îl salvase cu adevărat pe tatăl lui era relaţia acestuia cu preşedintele Hindenburg. Dar nici chiar acea apropiere nu îi împiedicase pe ofiţerii SS să îi terorizeze pe Papen şi pe membrii familiei lui, după cum îi mărturisea acum Franz Marthei. Sâmbătă, ofiţeri SS înarmaţi ocupaseră apartamentul familiei şi se postaseră în faţa intrării în clădire. I-au spus vicecancelarului că doi membri ai echipei lui fuseseră ucişi şi i-au dat de înţeles că acelaşi destin îl aştepta şi pe el. Ordinul, au spus ei, urma să vină în orice clipă. Familia a petrecut sfârşitul de săptămână izolată şi îngrozită.

Franz şi Martha au mai discutat o vreme, apoi el a condus-o înapoi acasă prin parc. Martha s-a întors la petrecere singură.

*

Târziu, într-o după-amiază din acea săptămână, doamna Cerruti, soţia ambasadorului italian, privea pe una din ferestrele reşedinţei ei, care se afla peste drum de casa lui Röhm. Exact în acel moment, un automobil mare a oprit în

faţă. Doi bărbaţi au coborât şi au intrat în casă, apoi au ieşit din nou cu braţele pline cu costumele lui Röhm şi cu alte haine. Au făcut câteva drumuri.

Scena i-a reamintit în detalii vii evenimentele de la ultimul sfârşit de săptămână. „Imaginea acelor haine, acum rămase fără proprietar, mi s-a părut scabroasă”, îşi amintea doamna Cerruti în memoriile ei.[738] „Erau atât de evident «veşmintele osânditului», încât a trebuit să privesc în altă parte.”

A avut o „cădere nervoasă”. A fugit sus şi a promis să ia numaidecât o pauză de Berlin. A doua zi, a plecat la Veneţia.

*

Familia Dodd a aflat că Wilhelm Regendanz, bogatul bancher care găzduise funestul dineu pentru căpitanul Röhm şi ambasadorul francez François-Poncet la reşedinţa sa de la Dahlem, reuşise să fugă din Berlin în ziua epurării şi să ajungă cu bine la Londra. Se temea acum, însă, că s-ar fi putut să nu mai fie posibil să se întoarcă vreodată. Mai rău, soţia lui era încă la Berlin iar fiul lor cel mare, Alex, care fusese, de asemenea, prezent la dineu, fusese arestat de Gestapo. Pe 3 iulie, Regendanz i-a scris doamnei Dodd ca să o roage să meargă la Dahlem şi să vadă ce fac soţia şi copiii lui mai mici şi să le transmită

„cele mai calde salutări”.[739] El scria: „Se pare că sunt suspect acum, deoarece atât de mulţi diplomaţi au fost în casa mea şi deoarece am fost prieten cu generalul von Schleicher”.

Doamna Dodd şi Martha s-au dus cu maşina la Dahlem ca să o vadă pe doamna Regendanz. Le-a deschis o servitoare care avea ochii înroşiţi. Curând, a apărut şi doamna Regendanz, tristă şi slăbită, cu ochii încercănaţi şi cu o atitudine şovăitoare şi agitată. Le cunoştea pe Martha şi pe Mattie şi a fost foarte surprinsă să le vadă în casa ei. Le-a invitat înăuntru. După câteva momente de conversaţie, doamnele Dodd i-au spus doamnei Regendanz despre mesajul soţului ei. Ea şi-a acoperit faţa cu palmele şi a început să plângă încetişor.

Doamna Regendaz a povestit cum îi fusese percheziţionată casa şi confiscat paşaportul. „Când a vorbit despre fiul ei”, scria Martha, „autocontrolul ei s-a dus de râpă şi a devenit isterică de frică.”[740] Habar nu avea unde se afla Alex, dacă era viu sau mort.

Le-a implorat pe Martha şi pe mama ei să îl localizeze pe Alex şi să îl viziteze, să îi ducă ţigări, orice pentru a demonstra celor care-l arestaseră că atrăsese atenţia Ambasadei SUA. Cele două doamne Dodd i-au promis că vor încerca. Doamna Dodd şi doamna Regendanz au convenit ca, din acel moment încolo, doamna Regendanz să folosească un nume de cod, Carrie, în orice fel de contact cu familia Dodd sau cu ambasada.

În următoarele câteva zile, familia Dodd a luat legătura cu prieteni influenţi, diplomaţi şi oficiali guvernamentali în legătură cu această situaţie. Dacă intervenţia lor a ajutat

sau nu, nu se poate şti, însă Alex a fost eliberat după o lună de închisoare. A părăsit Germania imediat, cu un tren de noapte, şi i s-a alăturat tatălui său la Londra.

Cu ajutorul relaţiilor, doamna Regendanz a reuşit să obţină un nou paşaport şi să plece în siguranţă din Germania cu avionul. Odată ajunsă la Londra cu copiii, ea i-a trimis o carte poştală ilustrată doamnei Dodd: „Am ajuns cu bine. Profundă recunoştinţă. Cu dragoste. Carrie.”[741]

*

La Washington, directorul Biroului pentru Relaţii cu Europa de Vest, Jay Pierrepont Moffat, a observat apariţia unui val de întrebări din partea turiştilor americani care doreau să ştie dacă mai era sigur să viziteze Germania. „Le-am răspuns”, scria el, „că, până în prezent, cu toate evenimentele petrecute, nici un străin nu a fost molestat şi nu vedem vreun motiv de îngrijorare dacă ei îşi văd de treburile lor şi stau departe de probleme.”[742]

Mama lui, de exemplu, supravieţuise evenimentelor nevătămată, declarând chiar că totul i se păruse „destul de interesant”, scria Moffat într-o consemnare ulterioară.[743] Casa surorii lui se afla în cartierul Tiergarten, care fusese „blocat de soldaţi şi au trebuit să facă un ocol serios pentru a intra sau ieşi”. Cu toate acestea, mama,

fiica şi nepoata s-au urcat în maşina cu şofer pentru turul prin Germania pe care îl aveau programat.

Ceea ce ocupa cel mai mult atenţia Departamentului de Stat era datoria încă neachitată pe care Germania o avea faţă de creditorii americani. Era o juxtapunere ciudată. În Germania se vărsa sânge, se măcelăreau şi împuşcau oameni; la Departamentul de Stat din Washington, erau cămăşi albe, creioanele roşii ale lui Hull şi o tot mai mare frustrare pentru că Dodd nu pleda insistent cauza Americii. Într-o telegramă de la Berlin, datată vineri, 6 iulie 1934, Dodd raporta că se întâlnise cu ministrul de externe Neurath pe tema datoriei şi că Neurath spusese că va face tot ce va putea pentru ca dobânda să fie achitată, dar că „acest lucru va fi extrem de dificil”.[744] Când Dodd l-a întrebat pe Neurath dacă Statele Unite se puteau măcar aştepta la acelaşi tratament ca alţi creditori internaţionali, Neurath „şi-a exprimat simpla speranţă că va fi posibil”.

Telegrama l-a înfuriat pe secretarul de stat Hull şi pe mai vârstnicii membri ai Clubului Pretty Good. „După propriile spuse”, scria Moffat în jurnalul lui, Dodd „se luptă foarte puţin şi îl lasă mai degrabă pe von Neurath să câştige uşor în această situaţie. Secretarul ştie că [Dodd] are o simpatie infimă pentru interesele noastre financiare, dar chiar şi aşa s-a arătat destul de dezgustat de telegrama lui Dodd.”[745]

Hull i-a ordonat furios lui Moffat să compună un răspuns aspru pentru Dodd prin care să îl oblige „nu doar să se folosească de orice ocazie, dar să şi provoace ocazii prin care să facă bine înţelesească justeţea doleanţelor noastre”.[746]

Rezultatul a fost o telegramă transmisă la ora 4:00 p.m., sâmbătă, 7 iulie, sub semnătura secretarului de stat Hull care punea la îndoială faptul că Dodd tratase neplata datoriei de către Germania „cu maximă vigoare deopotrivă din punct de vedere al logicii, echităţii şi efectului asupra celor aproximativ 60 000 de titulari de titluri în general nevinovaţi din această ţară...”[747]

Moffat scria: „A fost o telegramă destul de rigidă, o frază fiind chiar modificată de secretar, cu deosebit de amabila sa fire, pentru a menaja sentimentele lui Dodd”.[748] Moffat nota că „cei dispreţuitori” din Departament începuseră să îl numească pe Dodd „Ambassador Dud” – „Ambasadorul Nulitate”.[749]

Cu prilejul unei alte întâlniri pe tema datoriei desfăşurată spre sfârşitul săptămânii, Hull a continuat să îşi exprime nemulţumirea faţă de Dodd. Moffat scria: „Secretarul a tot repetat că, deşi Dodd era o persoană foarte rafinată din multe alte privinţe, cu certitudine că avea o hibă în constituţia lui”.[750]

În ziua aceea, Moffat a participat la o petrecere în grădină la reşedinţa unui prieten bogat – prietenul cu piscină – care mai invitase „tot Departamentul de Stat”.[751] Au avut loc partide de tenis demonstrative şi întreceri de înot. Moffat a trebuit să se retragă devreme însă, pentru că pleca într-o croazieră pe râul Potomac cu un iaht uriaş, „atât de luxos că ar satisface până şi gusturile unui sibarit”.

*

La Berlin, Dodd era de neclintit. El considera fără rost să se insiste asupra plăţii integrale, deoarece Germania, pur şi simplu, nu avea banii, şi existau chestiuni mult mai importante în joc. Într-o scrisoare către Hull trimisă câteva săptămâni mai târziu, el scria: „Poporul nostru va trebui să îşi piardă creanţele”.[752]

*

În zorii dimineţii de vineri, 6 iulie, Martha a intrat în dormitorul tatălui ei pentru a-şi lua rămas-bun. Ştia că nu era de acord cu călătoria ei în Rusia, dar când s-au îmbrăţişat şi s-au sărutat, el părea împăcat. A sfătuit-o să fie precaută, dar spera să aibă „o călătorie interesantă”.[753]

Mama şi fratele ei au condus-o la Aeroportul Tempelhof; Dodd a rămas în oraş, conştient, fără îndoială, de faptul că presa nazistă ar fi putut încerca să scrie despre prezenţa lui la aeroport, făcându-i cu mâna fiicei care zbura către atât de detestata Uniune Sovietică.

Martha a urcat pe o scară înaltă de metal în aparatul de zbor cu trei motoare Junker, ce urma să o ducă în prima etapă a călătoriei ei. Un fotograf a surprins-o elegantă în

capul scărilor, cu pălăria ştrengăreşte aşezată pe-o parte.[754] Purta un pulovăr simplu peste o bluză cu buline şi o eşarfă asortată. În mod neaşteptat, dată fiind canicula, ţinea un mantou lung pe braţ şi o pereche de mănuşi albe.

Ea a afirmat ulterior că nu bănuise că presa ar fi fost interesată de călătoria ei sau că va declanşa un scandal diplomatic. Totuşi, aşa ceva este greu de crezut. După un an în care ajunsese să cunoască intim intriganţi precum Rudolf Diels şi Putzi Hanfstaengl, ea nu avea cum să nu fi înţeles că, în Germania lui Hitler, până şi cele mai mici acţiuni căpătau forţă simbolică exagerată.

La nivel personal, plecarea ei marca faptul că ultimele urme de simpatie pe care le nutrise pentru ciudatele şi nobilele fiinţe ale revoluţiei naziste dispăruseră şi, fie că o recunoştea sau nu, plecarea ei, aşa cum a fost ea surprinsă de fotografii de ştiri şi corect consemnată de oficiali ai ambasadei şi observatori ai Gestapo deopotrivă, reprezenta o declaraţie publică a deziluziei sale finale.

Ea scria: „Am avut parte de atâta sânge şi teroare cât să îmi ajungă pentru tot restul vieţii”.[755]

*

Tatăl ei ajunsese la un moment similar de transformare. În tot acel prim an în Germania, Dodd fusese şocat iar şi iar

de indiferenţa bizară faţă de atrocităţile abătute asupra naţiunii, de voinţa poporului şi a elementelor moderate din guvern de a accepta fiecare nou decret opresiv, fiecare nou act de violenţă, fără a protesta. Era ca şi cum ar fi intrat într-un codru întunecat dintr-un basm unde toate principiile binelui şi răului au fost inversate. El îi scria prietenului Roper: „Nu mi-aş fi putut imagina pornirea violentă împotriva evreilor când toată lumea suferea, într-un fel sau altul, din cauza declinului comerţului. Nici nu şi-ar fi putut imagina cineva că o astfel de demonstraţie de teroare precum cea din 30 iunie ar fi putut fi permisă în timpurile moderne.”[756]

Dodd a continuat să spere că publicul german va fi atât de revoltat de criminali încât regimul va cădea, dar zilele treceau şi nu vedea nicăieri semne ale unei astfel de furii debordante. Până şi armata a închis ochii, în ciuda asasinării a doi dintre generalii ei. Preşedintele Hindenburg i-a trimis lui Hitler o telegramă de laudă. „Din rapoartele ce mi-au parvenit, aflu că dumneata, printr-o acţiune determinată şi o galantă intervenţie personală, ai retezat trădarea din rădăcini. Ai salvat naţia germană de la un imens pericol. Pentru asta, îmi exprim cele mai profunde mulţumiri şi sincere aprecieri.”[757] Într-o altă telegramă, Hindenburg i-a mulţumit lui Göring pentru a sa „acţiune energică şi izbutită de zdrobire a înaltei trădări”.[758]

Dodd a aflat că Göring personal ordonase peste 75 de execuţii. S-a bucurat când Göring, asemenea lui Röhm înaintea lui, şi-a transmis regretul de a nu putea participa la dineul organizat de familia Dodd în seara de vineri, 6 iulie. Dodd scria: „A fost o uşurare că nu a apărut. Nu ştiu ce aş fi făcut dacă ar fi venit.”[759]

*

Pentru Dodd, diplomat din întâmplare, nu prin conduită, toată situaţia era extrem de îngrozitoare. Era cărturar şi democrat jeffersonian, un fermier care iubea istoria şi vechea Germanie în care studiase în tinereţe. Acum, acolo se desfăşurau crime oficiale la o scară terifiantă. Prieteni şi cunoscuţi de-ai lui Dodd, oameni care fuseseră în casa lui la mese şi ceaiuri, fuseseră împuşcaţi. Nimic din trecutul lui Dodd nu îl pregătise pentru aşa ceva. Fuseseră scoase la iveală mai limpede ca oricând îndoielile sale cu privire la rezultatele pe care le-ar fi putut avea ca ambasador. Dacă nu reuşea, care mai era atunci motivul pentru care ar mai fi rămas la Berlin, când marea lui dragoste, lucrarea Vechiul Sud, zăcea uitată pe masa de lucru?

Ceva îl părăsise, o ultimă urmă vitală de speranţă. În consemnarea din jurnal din data de 8 iulie, la o săptămână de la începutul epurării şi chiar înainte de aniversarea de un an de la sosirea sa la Berlin, el scria: „Misiunea mea aici este să muncesc pentru pace şi pentru relaţii mai bune. Nu văd cum se poate face ceva atâta timp cât Hitler, Göring şi Goebbels sunt conducătorii acestei ţări. Nu am citit sau auzit niciodată despre trei oameni mai puţin potriviţi pentru funcţii de conducere. Ar trebui oare să demisionez?”[760]

Şi-a jurat să nu îi mai primească niciodată pe Hitler, Göring sau Goebbels în ambasadă sau la el acasă şi a mai decis ferm că „nu voi mai participa niciodată la un discurs al cancelarului şi nici nu voi cere o întrevedere pentru mine, decât din motive oficiale. Am un sentiment de oroare când mă uit la bărbatul acesta.”[761]

Capitolul 52. Doar caii

Dar asemenea tuturor celorlalţi din Berlin, din câte se părea, Dodd dorea să audă ce avea Hitler de spus despre epurare. Guvernul a anunţat că Hitler urma să vorbească în seara de vineri, 13 iulie, într-un discurs în faţa deputaţilor din Reichstag în sediul lor temporar, Opera Kroll din apropiere. Dodd a decis să nu ia parte personal la eveniment ci să asculte discursul la radio. Perspectiva prezenţei personale pentru a asculta discursul lui Hitler de justificare asasinatului în masă, în timp ce sute de sicofanţi ridicau braţele drept în sus în semn de salut, era prea respingătoare.

Vineri după-amiază, el şi François-Poncet au aranjat să se întâlnească în Tiergarten, aşa cum făcuseră în trecut pentru a evita să fie ascultaţi. Dodd voia să afle dacă François-Poncet avea de gând să participe la discurs, dar se temea că, dacă s-ar fi dus la ambasada franceză, spionii Gestapo ar fi observat vizita şi ar fi tras concluzia că încerca o conspiraţie pentru ca marile puteri să boicoteze discursul, ceea ce, de altfel, făcea. Dodd îl vizitase la începutul săptămânii pe sir Eric Phipps la ambasada

britanică şi aflase că Phipps avea, de asemenea, de gând să nu participe la discurs. Două astfel de vizite la ambasade importante într-un interval de timp atât de scurt ar fi atras cu siguranţă atenţia.

Ziua era răcoroasă şi însorită, drept consecinţă, parcul era plin de oameni, majoritatea pe jos, dar destul de mulţi şi călare, deplasându-se lent pe aleile umbroase. Din când în când, atmosfera era animată de râsete, lătrături de câini şi punctată de fum fin de trabuc risipindu-se alene în acea acalmie. Cei doi ambasadori s-au plimbat o oră.

La despărţire, François-Poncet a spus: „Eu nu voi participa la discurs”.[762] A făcut apoi o observaţie pe care Dodd nu se aşteptase să o audă vreodată de la un diplomat al acelor vremuri într-una din marile capitale ale Europei. „Nu m-ar surprinde dacă aş fi împuşcat în orice clipă pe străzile Berlinului”, a spus el. „Din acest motiv, soţia mea a rămas la Paris. Germanii ne urăsc, iar conducerea lor este nebună de legat.”

La ora 8:00 în acea seară, în biblioteca de pe Tiergartenstrasse 27a, Dodd a pornit radioul şi l-a ascultat pe Hitler adresându-se de la tribună Reichstagului. Zeci de deputaţi lipseau, căci fuseseră asasinaţi în timpul acţiunii de epurare.

Clădirea operei era la doar 20 de minute de mers pe jos prin Tiergarten din locul de unde Dodd asculta acum discursul. Pe latura parcului unde locuia el, era linişte şi pace, aerul serii fiind încărcat de miresmele anotimpului. La radio, Dodd putea auzi frecventele saluturi cu Heil din public.

„Deputaţi”, a spus Hitler.[763] „Bărbaţi ai Reichstagului german!”

Hitler a detaliat ceea ce el numea un complot al căpitanului Röhm pentru uzurparea guvernului, ajutat de un diplomat străin pe care nu l-a numit. Ordonând acţiunea de epurare, a spus el, acţionase numai în deplinul interes al Germaniei, întru salvarea naţiunii de la revoltă.

„Numai o reprimare sângeroasă şi feroce a putut înăbuşi revolta din faşă”, a spus el audienţei. El însuşi condusese atacul din München, a spus, în vreme ce Göring, cu al său „pumn de oţel”, făcuse asta în Berlin. „Dacă mă întreabă cineva de ce nu am folosit justiţia obişnuită, eu îi răspund aşa: la acel moment, eu am fost responsabil pentru naţia germană, în consecinţă, eu şi numai eu am fost, în cele 24 de ore, Curtea Supremă de Justiţie a Poporului German.”

Dodd a auzit publicul ridicându-se în picioare, ovaţionând, salutând şi aplaudând.

Hitler a reluat: „Am ordonat împuşcarea liderilor celor vinovaţi. Am ordonat, de asemenea, cauterizarea până în carne vie a abcesului otrăvitor din interiorul şi din exteriorul nostru. Am ordonat şi ca orice rebel care ar fi încercat să se împotrivească arestului să fie împuşcat pe loc. Naţiunea trebuie să ştie că existenţa sa nu poate fi ameninţată de nimeni cu impunitate şi că oricine ridică mâna asupra Statului, trebuie să moară de acea mână.”

El a menţionat întâlnirea „diplomatului străin” cu Röhm şi cu alţi presupuşi conspiratori şi declaraţia ulterioară a diplomatului că întâlnirea fusese „total inofensivă”. Era o

aluzie clară la dineul la care participase François-Poncet în luna mai la reşedinţa lui Wilhelm Regendanz.

„Dar”, a continuat Hitler, „când trei bărbaţi capabili de înaltă trădare organizează o întâlnire în Germania cu un om de stat străin, o întâlnire pe care ei înşişi o caracterizează drept întâlnire «de lucru», când le dau liber servitorilor şi dau ordine stricte ca eu să nu fiu informat de întâlnirea lor, eu ordon împuşcarea acelor bărbaţi, chiar dacă în cursul acelor conversaţii secrete singurele subiecte discutate au fost starea vremii, monede de colecţie şi alte lucruri similare.”

Hitler a declarat că preţul epurării lui „a fost mare”, apoi şi-a minţit publicul, fixând cifra morţilor la 77. A încercat apoi să îndulcească chiar şi această cifră, afirmând că două dintre victime se sinuciseseră şi – absolut ilar – că totalul includea trei membri SS împuşcaţi pentru „rele tratamente aplicate prizonierilor”.

Hitler şi-a încheiat discursul astfel: „Sunt pregătit să îmi asum responsabilitatea în faţa istoriei pentru cele 24 de ore în care am luat cele mai crunte decizii din viaţa mea, ore în care destinul m-a învăţat o dată în plus să nu mă gândesc decât la cel mai de preţ lucru pe care îl avem – poporul german şi Reichul german”.

Sala a răsunat de aplauze furtunoase şi voci cântând la unison imnul „Horst Wessel Lied”. Dacă Dodd ar fi participat, ar fi văzut cum două fete i-au oferit lui Hitler buchete de flori, fete îmbrăcate în uniforma Ligii Fetelor Germane, ramura feminină a Tineretului Hitlerist, şi l-ar fi văzut pe Göring venind degrabă pe podium pentru a da mâna cu Hitler, după care s-au înghesuit mai mulţi să îl

felicite personal la rândul lor.[764] Göring şi Hitler au stat unul lângă altul, pozând pentru zecile de fotografi care se înghesuiau să îi fotografieze. Fred Birchall de la Times a fost martor: „Au stat faţă în faţă pe podium timp de aproape un minut, strângându-şi ferm mâinile, privindu-se în ochi, în timp ce bliţurile nu mai pridideau”.[765]

Dodd a închis radioul. Pe latura parcului unde locuia el, noaptea era răcoroasă şi senină. A doua zi, sâmbătă, 14 iulie, i-a trimis o telegramă codificată secretarului de stat Hull: „NIMIC MAI RESPINGĂTOR DECÂT SĂ VEZI ŢARA LUI GOETHE ŞI A LUI BEETHOVEN ÎNTORCÂNDU-SE LA BARBARIA DIN ANGLIA STUARZILOR ŞI DIN FRANŢA BOURBONILOR...”[766]

Mai târziu în acea după-amiază, el a dedicat două ore tihnite lucrării Vechiul Sud, cufundându-se într-un alt timp, mult mai galant...

*

Putzi Hanfstaengl, cu asigurări primite de la ministrul afacerilor externe Neurath, s-a îmbarcat spre casă. Când a ajuns la biroul său, a fost şocat de înfăţişarea sumbră, uluită, a celor din preajma sa. Se comportau „ca şi cum ar fi fost sedaţi cu cloroform”, scria el.[767]

*

Epurarea lui Hitler va deveni cunoscută drept „Noaptea cuţitelor lungi” şi va fi considerată unul dintre cele mai importante episoade ale ascensiunii lui la putere, primul act din marea tragedie a concilierii. Iniţial, însă, semnificaţia lui a fost trecută cu vederea. Nici un guvern nu şi-a rechemat ambasadorul şi nici nu a protestat; populaţia nu s-a revoltat.

Cea mai categorică reacţie a unui oficial din America a venit din partea generalului Hugh Johnson, administrator al National Recovery Administration, care devenise deja cunoscut pentru discursurile sale tranşante pe diverse teme. (Când în San Francisco avusese loc în luna iulie o grevă generală, condusă de un docher care emigrase din Australia, Johnson ceruse deportarea tuturor imigranţilor.) „Cu câteva zile în urmă, în Germania, au avut loc nişte evenimente care au şocat lumea”, a spus Johnson într-o declaraţie publică.[768] „Nu ştiu cum v-au afectat acestea pe voi, dar mie mi-au provocat greaţă – nu la figurat, ci o greaţă fizică şi foarte pregnantă. Ideea că oameni adulţi, responsabili, pot fi luaţi din casele lor, aliniaţi de-a lungul unui zid, cu spatele la ţevile puştilor şi împuşcaţi mortal nu poate fi exprimată în cuvinte.”

Ministerul german de Externe a protestat. Secretarul de stat Hull a explicat că Johnson „a vorbit în nume personal

şi nu pentru Departamentul de Stat şi nici pentru Administraţie”.

Această lipsă de reacţie s-a datorat parţial faptului că au fost mulţi în Germania şi în alte părţi ale lumii care au ales să creadă afirmaţia lui Hitler că suprimase o rebeliune iminentă care ar fi provocat mult mai multă vărsare de sânge. Curând, au apărut dovezi, însă, care au arătat că declaraţiile lui Hitler erau, de fapt, false. La început, Dodd a fost înclinat să creadă că existase cu adevărat un complot, dar a devenit curând sceptic.[769] Un element anume părea să infirme cel mai clar varianta oficială: când comandantul diviziei din Berlin a SA, Karl Ernst, a fost arestat, acesta tocmai pleca în luna de miere cu un vas de croazieră, nu tocmai comportamentul unei persoane care, chipurile, pusese la cale o lovitură de stat pentru acelaşi sfârşit de săptămână. Nu este clar dacă Hitler şi-a crezut la început povestea. Cert este că Göring, Goebbels şi Himmler făcuseră tot ce le stătuse în putinţă pentru a-l determina să o creadă. Ambasadorul britanic, sir Eric Phipps, a acceptat iniţial declaraţia oficială; i-au trebuit şase luni pentru a-şi da seama că nu existase nici un complot.[770] Când Phipps s-a întâlnit cu Hitler faţă în faţă câteva luni mai târziu, şi-a reamintit de epurare. „Farmecul şi atractivitatea lui nu au avut de câştigat”, scria Phipps în jurnalul său.[771] „În timp ce am vorbit, m-a privit rapace, ca un tigru flămând. Am avut impresia clară că, dacă naţionalitatea şi statutul meu ar fi fost altele, aş fi fost unul din felurile de mâncare de la cina sa din acea seară.”

Prin această apreciere, ambasadorul britanic ajungea cel mai aproape de înţelegerea adevăratului mesaj al eliminării lui Röhm, care continua să scape restului lumii.

Asasinatele au demonstrat în termeni care nu ar fi trebuit deloc ignoraţi cât de departe era dispus Hitler să meargă pentru a-şi păstra puterea, şi totuşi, cei din afară au ales să interpreteze eronat violenţa ca pe o simplă reglare internă de conturi – „un gen de baie de sânge în stilul clanurilor mafiote, amintind mult de Masacrul de Ziua Sfântului Valentin din 1929, unul dintre punctele culminante ale razboiului dintre grupările conduse de Al Capone şi de Bugs Moran”, după cum scria istoricul Ian Kershaw.[772] „Ei continuau să creadă că în domeniul diplomaţiei puteau trata cu Hitler aşa cum ar fi făcut-o cu un om de stat responsabil. Anii ce au urmat aveau să ofere o lecţie amară că acel Hitler care conducea afacerile externe era acelaşi care se comportase cu o asemenea sălbăticie şi brutalitate cinică în ţara lui, pe 30 iunie 1934.” Rudolph Diels, în memoriile sale, a recunoscut că, la început, nici el nu îşi dăduse seama de ce se pregătea. „Eu... habar nu am avut că această oră a fulgerelor anunţa o furtună, a cărei violenţă avea să năruiască digurile ruginite ale sistemului european şi să incendieze lumea întreagă – pentru că aceasta a fost adevărata semnificaţie a zilei de 30 iunie 1934.”[773]

Deloc surprinzător, presa controlată a lăudat atitudinea decisivă a lui Hitler, iar, în rândul publicului, popularitatea lui a crescut vertiginos. Germanii se săturaseră până peste cap de amestecul Batalioanelor de Asalt în viaţa lor, astfel încât epurarea a venit ca o binecuvântare. Un raport secret al social-democraţilor aflaţi în exil arăta că mulţi germani „îl preaslăvesc pe Hitler pentru hotărârea sa nemiloasă” şi că mulţi membri ai clasei muncitoare „au devenit, de asemenea, sclavii divinizării gratuite a lui Hitler”.[774]

Dodd a continuat să spere într-un factor catalizator care să aducă sfârşitul regimului, crezând că iminenta moarte a lui Hindenburg – pe care Dodd îl numea „singurul suflet măreţ al Germaniei moderne” – l-ar fi putut oferi, dar avea să fie din nou dezamăgit. Pe 2 august, la trei săptămâni după discursul lui Hitler, Hindenburg a murit la moşia sa de la ţară. Hitler s-a mişcat rapid. Înainte de sfârşitul zilei, şi-a însuşit şi îndatoririle de preşedinte pe lângă cele de cancelar, dobândind astfel, în sfârşit, putere absolută asupra Germaniei. Susţinând, cu falsă modestie, că titulatura de „preşedinte” putea fi asociată doar cu Hindenburg, care o purtase atâta timp, Hitler a declarat că din acel moment propriul titlu oficial urma să fie „Führer şi Cancelar al Reichului”.

Într-o scrisoare confidenţială adresată secretarului Hull, Dodd preconiza apariţia „unui regim şi mai terorist decât am îndurat începând cu 30 iunie”.[775]

Germania a acceptat schimbarea fără a protesta, spre consternarea lui Victor Klemperer, filologul evreu. Şi el sperase că sângeroasa epurare va determina măcar armata să ia atitudine şi să îl îndepărteze pe Hitler. Dar nimic nu s-a întâmplat. Iar acum, această nouă ofensă. „Poporul nici nu observă această nouă lovitură de stat”, scria el în jurnalul personal.[776] „Totul se desfăşoară în linişte, acoperit de imnuri înălţate defunctului Hindenburg. Pot să jur că milioane şi milioane de oameni habar n-au ce lucru monstruos s-a întâmplat.”

Un ziar din München, Münchner Neueste Nachrichten, scria cu efuziune: „Astăzi, Hitler este Întreaga Germanie”, alegând, din câte se părea, să ignore faptul că, doar cu o

lună înainte, apreciatul lor critic muzical fusese omorât prin împuşcare din greşeală.[777]

*

Ploile au început în acel sfârşit de săptămână, turnând cu găleata trei zile la rând peste oraş. Cu Batalioanele de Asalt acum liniştite şi uniformele brune retrase prudent, chiar dacă temporar, şi cu naţiunea care plângea moartea lui Hindenburg, o atmosferă rară de pace s-a răspândit în toată Germania, ceea ce i-a permis lui Dodd câteva momente în care să cugete asupra unui subiect plin de ironie, dar atât de drag acelei părţi din el care rămăsese un fermier din Virginia.

În consemnarea din jurnal datată duminică, 5 august 1934, Dodd comenta o trăsătură a poporului german pe care o observase în timpul petrecut la Leipzig şi care persistase chiar şi în vremea lui Hitler: dragostea de animale, mai ales pentru cai şi câini.

„Într-o epocă în care aproape fiecărui german îi este teamă să sufle un cuvânt oricui, cu excepţia celor mai apropiaţi prieteni, caii şi câinii sunt atât de fericiţi încât ai aproape sentimentul că şi-ar dori să vorbească”, scria el.[778] „O femeie care şi-ar putea reclama vecinul pentru lipsă de loialitate, punându-i în pericol viaţa, poate chiar provocându-i moartea, îşi duce câinele cu înfăţişare blândă

la plimbare în Tiergarten. Vorbeşte cu el şi îl alintă în timp ce ea şade pe o bancă, iar el îşi face nevoile.”

În Germania, aşa cum observase Dodd, nimeni nu abuza vreodată un câine, drept consecinţă, câinii nu erau niciodată temători în preajma oamenilor, fiind mereu dolofani şi evident bine îngrijiţi. „Doar caii mai par să fie în egală măsură de fericiţi, niciodată copiii sau adolescenţii”, scria el. „Mă opresc adesea din plimbarea pe care o fac până la birou şi stau de vorbă cu o pereche de superbi cai care aşteaptă în vreme ce căruţa pe care o trag este descărcată. Sunt atât de curaţi, de graşi şi de fericiţi încât ai impresia că îţi vor vorbi în orice clipă.” El o numea „fericire cabalină”, observând acelaşi fenomen în Nürnberg şi Dresda. Parţial, ştia că această fericire era susţinută de legea germană, care interzicea cruzimea faţă de animale, pedepsindu-i pe cei care o încălcau cu închisoarea, aici găsind Dodd cea mai profundă ironie. „Într-un timp în care sute de oameni au fost ucişi fără a fi judecaţi şi fără a exista vreo dovadă a vinovăţiei lor şi în care populaţia tremură literalmente de frică, animalele au drepturi garantate la care bărbaţii şi femeile nici nu se gândesc să viseze.”

El adăuga: „Aproape că ţi-ai dori să fii cal!”

Capitolul 53. Juliet #2

Boris avusese dreptate. Martha alesese un program prea încărcat şi, drept consecinţă, călătoria ei a fost oricum numai reconfortantă nu. Excursiile au enervat-o şi au

făcut-o cârcotaşă, la adresa lui Boris şi a Rusiei, care a şocat-o ca un tărâm trist şi plictisitor. Boris a fost dezamăgit. „Sunt foarte trist să aud că nu îţi place totul în Rusia”, îi scria el pe 11 iulie 1934.[779] „Ar trebui să o revezi cu complet alţi ochi decât America. Nu ar trebui să te mulţumeşti cu o privire superficială (cum ar fi să vezi doar hainele urâte şi mâncarea proastă). Te rog, dragă domnişoară, priveşte «în interior» un pic mai profund.”

Ceea ce o enerva cel mai mult pe Martha, nedrept de altfel, a fost faptul că Boris nu venise cu ea în călătorie, deşi, curând după plecare ei, ajunsese şi el în Rusia, mai întâi la Moscova, apoi într-o staţiune din Caucaz, în vacanţă. Într-o scrisoare din 5 august trimisă din staţiune, Boris îi reamintea: „Tu eşti cea care a spus că nu trebuie să ne întâlnim în Rusia”.[780] Mărturisea însă că mai existau şi alte obstacole care apăruseră, deşi nu preciza exact despre ce anume era vorba. „Nu mi-aş putea petrece vacanţa alături de tine. Nu a fost posibil din varii motive. Cel mai important dintre ele: a trebuit să rămân la Moscova. Şederea mea la Moscova nu a fost foarte fericită, destinul meu este indecis.”

A declarat că se simţea jignit de scrisorile ei: „Nu ar trebui să îmi scrii scrisori atât de înveninate. Nu merit aşa ceva. A fost deja destul de trist la Moscova după câteva dintre scrisorile tale, căci am avut sentimentul că eşti atât de departe şi de inaccesibilă. Dar după scrisoarea ta înveninată sunt mai mult decât trist. De ce ai făcut asta, Martha? Ce s-a întâmplat? Nu poţi trăi două luni fără mine?”

Aşa cum se folosise de alţi iubiţi ca să-şi facă fostul soţ, Bassett, să sufere, la fel i-a dat de înţeles şi lui Boris că s-

ar putea să îşi reînnoade relaţia cu Armand Berard de la ambasada franceză. „Mă ameninţi numaidecât cu Armand?” scria Boris. „Nu îţi pot dicta sau sugera ceva. Dar nu face vreo prostie. Rămâi calmă şi nu distruge toate lucrurile bune pe care le avem împreună.”

La un moment dat, pe parcursul călătoriei, Martha a fost abordată de emisari ai NKVD-ului sovietic care căutau să o recruteze ca sursă de informaţii secrete.[781] Probabil că lui Boris i s-a ordonat să stea departe de ea pentru a nu interveni în proces, deşi a jucat şi el un rol în recrutarea ei, conform dosarelor serviciilor secrete sovietice desecretizate şi oferite cercetătorilor de un expert de seamă în istoria KGB-ului (şi fost agent KGB), Alexandr Vassiliev. Superiorii lui Boris aveau sentimentul că acesta nu era destul de energic în oficializarea rolului Marthei. L-au transferat înapoi la Moscova, apoi i-au dat un post în ambasada de la Bucureşti, lucru pe care l-a urât.

Între timp, Martha s-a întors la Berlin. Îl iubea pe Boris, dar cei doi au rămas despărţiţi; a avut relaţii cu alţi bărbaţi, inclusiv cu Armand Berard. În toamna lui 1936, Boris a fost transferat din nou, de data aceasta la Varşovia. Ministerul de Interne sovietic a desemnat un alt agent, un anume tovarăş Buharţev, pentru a continua eforturile de recrutare a Marthei. Un raport al evoluţiei misiunii din dosarele NKVD menţionează: „Toată familia Dodd îi urăşte pe naţional-socialişti. Martha are relaţii interesante pe care le foloseşte pentru obţinerea de informaţii pentru tatăl ei. Are relaţii intime cu unele dintre cunoştinţele ei.”[782]

În ciuda despărţirii şi a tribulaţiilor sentimentale, cât şi a permanentelor ameninţări ale Marthei cu Armand şi cu alţi amorezi, relaţia ei de iubire cu Boris a avansat până în

punctul în care, pe 14 martie 1937, în timpul unei a doua vizite la Moscova, a depus o cerere oficială către Stalin însuşi pentru aprobarea căsătoriei.[783] Dacă Stalin a văzut vreodată această cerere sau dacă i-a răspuns nu se ştie, însă NKVD-ul era ambivalent în privinţa iubirii lor. Deşi şefii lui Boris au declarat că nu ar fi avut obiecţii faţă de căsătorie, păreau, de asemenea, uneori a intenţiona să îl elimine pe Boris definitiv din peisaj pentru a se concentra mai bine asupra Marthei. La un moment dat, agenţia a dat ordin ca cei doi să rămână despărţiţi timp de şase luni, „în interesul misiunii”.[784]

Întâmplător, Boris a fost mai reticent decât a ştiut Martha vreodată. Într-un memorandum iritat adresat superiorilor de la Moscova, datat 21 martie 1937, Boris se lamenta: „Nu înţeleg prea bine de ce vă cramponaţi atât de nunta noastră. V-am cerut să îi faceţi clar că este imposibil la modul general şi că, în orice caz, nu se va întâmpla în următorii câţiva ani. Aţi vorbit mai optimist pe această temă şi aţi ordonat o întârziere de numai şase luni sau un an.”[785] Dar pe urmă, ce se va întâmpla? întreba el. „Şase luni vor trece repede, şi cine ştie? Ea s-ar putea să vă trimită o notă de plată pe care nici eu, nici voi nu vom plăti. Nu ar fi mai bine să mai atenuaţi un pic tonul promisiunilor voastre, dacă într-adevăr i le-aţi făcut?”

În acelaşi memorandum, el se referă la Martha cu numele de cod „Juliet #2”[786], un nume pe care expertul KGB Vassiliev şi Allen Weinstein, în cartea lor, The Haunted Wood, îl interpretează ca indicând faptul că ar mai fi putut exista încă o femeie în viaţa lui Boris, o „Juliet #1”.

Martha şi Boris s-au întâlnit la Varşovia în noiembrie 1937, după care Boris a trimis un raport la Moscova. Întâlnirea „a

decurs bine", scria el.[787] „Ea a fost binedispusă." Continua să îşi dorească să se mărite şi „aşteaptă îndeplinirea promisiunii noastre în ciuda avertismentelor părinţilor ei că nu va câştiga nimic din asta."

Dar, încă o dată, Boris a arătat o lipsă clară de interes faţă de căsătoria cu ea. El a avertizat: „Eu cred că nu ar trebui să i se ascundă adevărata situaţie, căci, dacă o amăgim, s-ar putea să se învenineze şi să îşi piardă încrederea în noi".

Capitolul 54. Un vis de iubire

În lunile ce au urmat etapei finale a ascensiunii lui Hitler, sentimentul de deşertăciune al lui Dodd s-a accentuat, la fel şi dorinţa de a se întoarce la ferma lui de pe culmile domoale ale Apalaşilor, printre merii lui cu poame mari şi roşii şi vacile molcome. El scria: „Este atât de umilitor pentru mine să dau mâna cu criminali cunoscuţi şi declaraţi".[788] Dodd a devenit una dintre puţinele voci din guvernul SUA care avertiza asupra adevăratelor ambiţii ale lui Hitler şi a pericolelor politicii izolaţioniste a Americii. El i-a spus secretarului de stat Hull într-o scrisoare datată 30 august 1934: „Cu Germania unită cum nu a mai fost niciodată până acum, se desfăşoară o febrilă înarmare şi antrenamente militare ale unui efectiv de 1 500 000 de soldaţi, toţi fiind învăţaţi zilnic să creadă că Europa continentală trebuie să li se supună".[789] Adăuga: „Cred că trebuie să renunţăm la aşa-zisa izolare". I-a scris şefului de stat major, Douglas MacArthur: „În opinia mea, autorităţile

germane se pregătesc pentru o mare luptă continentală. Există numeroase dovezi. Este doar o chestiune de timp.”[790]

Roosevelt îi împărtăşea în mare punctul de vedere, dar majoritatea Americii părea mai hotărâtă ca oricând să nu se amestece în ciondăneala europenilor. Pe Dodd asta l-a siderat. I-a scris lui Roosevelt în aprilie 1935: „Dacă Woodrow Wilson nu se răsuceşte în mormântul din Catedrală, atunci nu se răsuceşte nimeni. E posibil ca dumneavoastră să puteţi face ceva, însă, din rapoartele despre atitudinea Congresului, am mari îndoieli. Atât de mulţi oameni... consideră izolarea absolută raiul pe pământ.”[791]

Dodd s-a resemnat cu ceea ce numea „delicata muncă de observare şi grijulia lipsă de atitudine”.[792]

Sentimentul său de repulsie morală l-a determinat să se retragă din activităţile publice din al Treilea Reich al lui Hitler. Regimul, la rândul lui, a constatat că devenise un oponent inatacabil, căutând să îl izoleze de discursul diplomatic.

Atitudinea lui Dodd l-a revoltat pe Phillips, care scria în jurnalul său: „Care mai e rostul unui ambasador care refuză să comunice cu guvernul pe lângă care este acreditat?”[793]

*

Germania şi-a continuat marşul spre război şi a intensificat persecutarea evreilor, promulgând o mulţime de legi conform cărora evreii încetau să mai fie cetăţeni, indiferent de cât de mult timp locuiseră familiile lor în Germania sau de cât de eroic luptaseră pentru Germania în Marele Război. Acum, în plimbările sale prin Tiergarten, Dodd vedea că unele bănci fuseseră vopsite cu galben ca semn că erau pentru evrei. Restul, cele mai bine amplasate, erau rezervate arienilor.

Dodd a urmărit, extrem de îngrijorat, cum trupele germane au ocupat Renania pe 7 martie 1936, fără a întâmpina rezistenţă. A văzut Berlinul transformat pentru Jocurile Olimpice, când naziştii au lustruit oraşul şi au îndepărtat afişele antisemite, doar pentru a intensifica persecuţiile după ce oaspeţii de peste hotare au plecat. A văzut imaginea lui Hitler atingând în Germania dimensiunile unei zeităţi. Femeile plângeau când el trecea prin faţa lor, vânătorii de suveniruri luau bucăţi din pământul pe care călca el. La adunarea de partid de la Nürnberg, din septembrie 1936, la care Dodd nu a participat, Hitler şi-a dus publicul până în pragul isteriei. „Că voi m-aţi găsit pe mine... dintre atâtea multe milioane, este un miracol al vremurilor noastre!” a urlat el. „Şi că eu v-am găsit pe voi, acesta este norocul Germaniei!”[794]

Pe 19 septembrie 1936, într-o scrisoare marcată „Personal şi confidenţial”, Dodd îi scria secretarului Hull despre frustrarea sa când priveşte evenimentele care se desfăşoară fără ca nimeni să îndrăznească să intervină. „Cu armate ce cresc în dimensiune şi eficienţă pe zi ce

trece, cu mii de avioane pregătite să arunce bombe în orice clipă şi să împrăştie gaz otrăvitor peste marile oraşe, şi cu toate celelalte ţări, mici şi mari, înarmându-se ca niciodată până acum, nimeni nu se mai poate simţi în siguranţă undeva", scria el.[795] „Ce greşeli şi bâjbâieli din 1917 încoace, şi mai ales în timpul ultimelor 12 luni – şi nici un popor democratic care să facă ceva, sancţiuni economice ori morale, pentru a opri acest proces!"

Ideea demisiei îi tenta tot mai mult pe Dodd. I-a scris Marthei: „Nu trebuie să spui nimănui, dar nu văd cum aş mai putea continua în această atmosferă mai mult de primăvara viitoare. Nu pot face ţării mele nici un serviciu, iar stresul de a nu face absolut nimic este prea mare."[796]

Între timp, adversarii lui din Departamentul de Stat îşi intensificaseră campania de a-l îndepărta din funcţie. Vechiul său opozant, Sumner Welles, a preluat funcţia de subsecretar de stat, înlocuindu-l pe William Phillips, care, în august 1936, a devenit ambasador în Italia. Ceva mai aproape, a apărut un nou oponent, William C. Bullitt, încă un om ales personal de Roosevelt (dar absolvent de Yale), care a plecat de pe postul de ambasador în Rusia pentru a conduce ambasada americană de la Paris. Într-o scrisoare adresată lui Roosevelt şi datată pe 7 decembrie 1936, Bullitt scria: „Dodd are multe calităţi admirabile şi plăcute, dar este cât se poate de prost dotat pentru actuala sa funcţie. Îi urăşte pe nazişti prea mult pentru a fi capabil să facă ceva cu ei sau să obţină ceva de la ei. Avem nevoie la Berlin de cineva care să poată măcar să fie politicos cu naziştii şi să vorbească perfect germana."[797]

Refuzul constant al lui Dodd de a participa la evenimentele partidului nazist a continuat să îi inflameze pe inamicii săi.

„Personal, nu pot vedea de ce omul ăsta este atât de sensibil”, scria Moffat în jurnalul său.[798] Făcând aluzie la discursul lui Dodd din Ziua lui Columb, din octombrie 1933, Moffat întreba: „De ce este mai rău pentru el să asculte criticile germanilor la adresa formei noastre de guvernământ când a ales, la Camera de Comerţ, să critice vehement în faţa unui public german o formă de guvernământ autocrată?”

Scurgerile de informaţii continuau, sporind presiunea publică pentru îndepărtarea lui Dodd. În decembrie 1936, ziaristul Drew Pearson, autor principal, alături de Robert S. Allen, al unui editorial din United Features Syndicate, numit „Caruselul Washington”, a publicat un atac violent la adresa lui Dodd, „declarând cu violenţă că am eşuat total aici şi pretinzând că preşedintele ar fi de aceeaşi părere”, după cum scria Dodd pe 13 decembrie. „Asta e ceva nou pentru mine.”[799]

Atacul lui Pearson l-a rănit profund pe Dodd. El îşi petrecuse cea mai mare parte a perioadei de patru ani căutând să îndeplinească mandatul dat de Roosevelt de a servi drept model al valorilor americane, crezând că se descurcase la fel de bine cum s-ar fi descurcat oricine altcineva, dat fiind caracterul ciudat, iraţional şi brutal al guvernului lui Hitler. Se temea că, dacă ar fi demisionat acum, când un nor atât de negru plutea deasupra Europei, ar fi lăsat impresia că fusese forţat să facă asta. „Poziţia mea este dificilă, dar cu toate aceste critici nu pot demisiona, aşa cum aveam de gând, primăvara viitoare”, scria el în jurnal.[800] „Să renunţ la activitatea mea aici, în aceste circumstanţe, ar însemna să mă plasez într-o poziţie defensivă şi fals pozitivă acasă.” Demisia lui,

admitea el, „ar fi recunoscută imediat drept o mărturisire a eşecului”.

A decis să îşi amâne plecarea, deşi ştia că sosise momentul să se retragă. Între timp, a mai cerut un concediu în care să vină în America, pentru a se odihni la fermă şi a se întâlni cu Roosevelt. Pe 24 iulie 1937, Dodd şi soţia sa au parcurs lungul drum până la Hamburg, unde Dodd s-a urcat la bordul vasului City of Baltimore, iar la ora 7:00 p.m. a pornit pe lentul drum de-a lungul Elbei către mare.

*

Soţia lui Dodd a fost tare mâhnită de plecarea lui. A doua zi, duminică, i-a scris pe seară o scrisoare, pe care să o primească la sosire. „M-am gândit la tine, dragul meu, pe tot drumul spre Berlin şi m-am simţit tare tristă şi singură, mai ales că te-am văzut plecând simţindu-te atât rău şi de nefericit.”[801]

L-a îndemnat să se relaxeze şi să încerce să pună capăt „persistentelor migrene pe sistem nervos” care îl chinuiseră nespus în ultimele luni. „Te rog, te rog, de dragul nostru, dacă nu al tău, ai mai multă grijă de tine şi încearcă să fii mai puţin stresat şi exigent.” Dacă era cumpătat, îi scria ea, mai putea avea încă timp să realizeze lucrurile pe care dorea să le realizeze – şi se

presupune că se referea aici la desăvârşirea lucrării sale Vechiul Sud.

Ea era îngrijorată că tot stresul şi necazul din toţi acei patru ani de Berlin fuseseră în mare parte vina ei. „Poate că am fost prea ambiţioasă pentru tine, dar asta nu înseamnă că te iubesc mai puţin”, scria ea. „Nu mă pot abţine – din ambiţiile mele pentru tine. Este o nebunie.”

Dar ce-a fost, a fost, îi spunea ea acum. „Decide ce este mai bine şi ce vrei cel mai mult şi eu voi fi mulţumită.”

Scrisoarea ei devenea apoi sumbră. Descria drumul de întoarcere la Berlin din seara aceea. „Am scos un timp bun, deşi am întâlnit în cale multe camioane militare – cu acele cumplite instrumente ale morţii şi distrugerii în ele. Încă mă mai înfior când le văd pe acestea şi alte multe semne ale iminentei catastrofe. Chiar nu este nici o cale posibilă de a împiedica oameni şi naţii să se distrugă reciproc? Oribil!”

*

Dodd avea nevoie de o pauză. Sănătatea lui chiar începuse să îi facă probleme. Încă de la sosirea la Berlin avusese dureri de stomac şi migrene, dar în ultima vreme acestea deveniseră mai intense. Migrenele sale persistau câteodată şi săptămâni în şir. Durerea, scria el, „se

propagă prin terminaţiile nervoase între stomac, umeri şi creier până când somnul este aproape imposibil”.[802] Simptomele lui se înrăutăţiseră până în punctul în care, cu ocazia unui concediu anterior, consultase un specialist, dr. Thomas R. Brown, şeful Departamentului de boli digestive de la Spitalul Johns Hopkins din Baltimore (care, la un simpozion de gastroenterologie din 1934, afirmase cu o sobrietate maximă că „trebuie să nu uităm că este esenţial să studiem scaunul din toate unghiurile”). Aflând că Dodd lucra la o istorie epică a Sudului şi că ţelul suprem al vieţii lui era să o termine, dr. Brown i-a recomandat cu delicateţe să îşi părăsească postul de la Berlin. El i-a spus lui Dodd: „La 65 de ani, trebuie să facem inventarul şi să decidem care sunt lucrurile esenţiale, după care să ne facem planul pentru desăvârşirea operei majore, dacă se poate”.[803]

În vara lui 1937, Dodd avea migrene aproape continue şi crize digestive care, într-unul dintre cazuri, l-au făcut să stea nemâncat timp de 30 de ore.

Ceva şi mai serios decât stresul muncii se pare să fi stat la baza acestor probleme de sănătate, deşi în mod cert stresul şi-a adus şi el aportul. George Messersmith, care se mutase până la urmă de la Viena la Washington pentru a deveni adjunct al secretarului de stat, scria în memoriile nepublicate că, după părerea lui, Dodd suferise un declin intelectual organic. Scrisorile lui Dodd divagau şi scrisul său de mână se degradase până în punctul în care ceilalţi din departament au ajuns să i le dea lui Messersmith pentru „descifrare”. Scrisorile lui Dodd erau tot mai mult scrise de mână, pentru că avea din ce în ce mai puţină încredere în stenografe. „Era foarte clar că ceva se

întâmplase cu Dodd”, scria Messersmith.[804] „Suferea de o formă de deteriorare mentală.”

Cauza tuturor acestor lucruri, presupunea Messersmith, era incapacitatea lui Dodd de a se adapta la comportamentul regimului lui Hitler. Violenţa, marşul obsesiv către război, tratamentul nemilos aplicat evreilor – toate acestea îl făcuseră pe Dodd „teribil de deprimat”, scria Messersmith. Dodd nu putea pricepe cum aceste lucruri se puteau întâmpla în Germania pe care el o cunoscuse şi o iubise ca tânăr student în Leipzig.

Messersmith scria: „Eu cred că a fost atât de nespus de revoltat de tot ce se petrecea în Germania şi de pericolele pe care le reprezenta aceasta pentru lume încât nu a mai fost capabil de o gândire şi de o judecată raţionale”.[805]

*

După o săptămână la fermă, Dodd s-a simţit mult mai bine. S-a dus la Washington şi, într-o zi de miercuri, 11 august, s-a întâlnit cu Roosevelt. În timpul conversaţiei lor de o oră, Roosevelt a spus că ar fi dorit ca el să mai rămână la Berlin pentru încă vreo câteva luni. L-a îndemnat pe Dodd să ţină cât mai multe prelegeri cu putinţă pe timpul şederii în America şi să spună „lucrurilor pe nume”, un ordin care confirma pentru Dodd faptul că beneficia încă de încrederea preşedintelui.[806]

Dar, în timp ce Dodd era în America, Clubul Pretty Good a pus la cale un afront neobişnuit la adresa acestuia. Unul dintre cei mai noi angajaţi ai ambasadei, Prentiss Gilbert, care ţinea locul ambasadorului – însărcinatul cu afaceri – a fost sfătuit de Departamentul de Stat să participe la viitoarea întrunire a partidului nazist de la Nürnberg. Gilbert a făcut întocmai. A călătorit cu un tren special pentru diplomaţi, a cărui sosire la Nürnberg a fost salutată de 17 avioane militare zburând în formaţie sub formă de svastică.

Dodd a bănuit că fusese vorba de mâna subsecretarului Sumner Welles. „Cred de multă vreme că Welles îmi e adversar şi că se opune tuturor ordinelor mele”, scria Dodd în jurnalul său.[807] Unul dintre puţinii aliaţi ai lui Dodd din Departamentul de Stat, R. Walton Moore, secretar de stat adjunct, împărtăşea dezgustul lui Dodd faţă de Welles şi i-a confirmat temerile: „Nu am nici cea mai mică îndoială că ai dreptate în identificarea influenţei care a determinat în foarte în mare măsură acţiunea Departamentului încă din mai”.[808]

Dodd s-a înfuriat. Neparticiparea la acele congrese era una din puţinele căi prin care el credea că se puteau transmite adevăratele sentimente pe care el, dar şi America, le nutreau faţă de regimul lui Hitler. A trimis un protest tăios şi – a crezut el – confidenţial secretarului de stat Hull. Spre marea mâhnire a lui Dodd, chiar şi această scrisoare a ajuns la presă. În dimineaţa zilei de 4 septembrie 1937, a văzut un articol pe această temă în The New York Herald Tribune, care conţinea un întreg paragraf extras din scrisoare, alături de o telegramă ulterioară.

Scrisoarea lui Dodd a înfuriat cumplit guvernul lui Hitler. Noul ambasador german în America, Hans-Heinrich Dieckhoff, i-a spus secretarului Hull că, deşi nu făcea o cerere oficială de îndepărtare a lui Dodd, „dorea să facă limpede faptul că guvernul german nu îl considera persona grata”.[809]

*

Pe 19 octombrie 1937, Dodd a avut o a doua întâlnire cu Roosevelt, de data aceasta la reşedinţa preşedintelui din Hyde Park – „un loc superb”, scria Dodd.[810] Fiul lui, Bill, l-a însoţit. „Preşedintele şi-a mărturisit temerile în legătură cu afacerile externe”, scria Dodd în jurnalul său. Au discutat despre conflictul sino-japonez, la momentul acela în plină desfăşurare, şi despre perspectivele unei conferinţe de pace de proporţii ce urma să aibă loc în curând la Bruxelles în scopul opririi acestui conflict. „Un lucru îl neliniştea”, scria Dodd: „puteau Statele Unite, Anglia, Franţa şi Rusia să colaboreze cu adevărat?”

Conversaţia s-a dus apoi către Berlin. Dodd l-a rugat pe Roosevelt să îl menţină pe post măcar până pe 1 martie 1938, „parţial deoarece nu am dorit ca extremiştii germani că creadă că nemulţumirile lor... funcţionaseră prea eficient”. El a avut impresia că Roosevelt a fost de acord.

Dodd l-a îndemnat pe preşedinte să aleagă un coleg profesor de istorie, James T. Shotwell de la Universitatea Columbia, în locul lui. Roosevelt a părut dispus să ia în considerarea sugestia. Când conversaţia a ajuns la final, Roosevelt i-a invitat pe Dodd şi pe Bill să rămână la masa de prânz. Mama lui Roosevelt şi alţi membri ai clanului Delano li s-au alăturat. Dodd a numit momentul „o încântătoare ocazie.”

La plecare, Roosevelt i-a spus: „Scrie-mi personal despre ce se petrece în Europa. Eu îţi pot citi foarte bine caligrafia.”

În jurnalul său, Dodd adăuga: „I-am promis să-i scriu astfel de scrisori confidenţiale, dar cum să fac să ajungă la el necitite de spioni?”

Dodd s-a îmbarcat către Berlin. Consemnarea din jurnal din ziua de vineri, 29 octombrie, ziua sosirii, este scurtă, dar grăitoare: „Din nou în Berlin. Ce pot să fac?”[811]

De fapt, nu ştia că Roosevelt cedase în faţa presiunilor din partea Departamentului de Stat şi ale Ministerului german de Externe şi acceptase ca Dodd să părăsească Berlinul înainte de sfârşitul anului. Dodd a fost uluit când, în dimineaţa zilei de 23 noiembrie 1937, a primit o telegramă concisă din partea lui Hull, marcată „Strict confidenţial”, în care se spunea: „Oricât de mult ar regreta preşedintele orice neplăcere personală ce vi s-ar putea provoca, este dorinţa domniei sale să vă cer să faceţi demersurile pentru părăsirea Berlinului pe 15 decembrie, dacă se poate, şi în orice caz nu mai târziu de Crăciun, din cauza complicaţiilor pe care le cunoaşteţi şi care ameninţă să escaladeze.”[812]

Dodd a protestat, dar Hull şi Roosevelt au rămas neclintiţi. Dodd a rezervat locuri pentu el şi soţia sa pe SS Washington, cu plecare pe 29 decembrie 1937.

*

Martha plecase cu două săptămâni mai devreme, dar, mai întâi, ea şi Boris se întâlniseră la Berlin pentu a-şi lua rămas-bun. Pentru a face asta, scria ea, el îşi părăsise postul din Varşovia fără permisiune. A fost un interludiu romantic şi dureros, cel puţin pentru ea. Şi-a exprimat din nou dorinţa de a se mărita cu el.

Aceasta a fost ultima lor întâlnire. Boris i-a scris pe 29 aprilie 1938, din Rusia: „Până acum am trăit cu amintirea ultimei noastre întâlniri de la Berlin. Ce păcat că a durat doar două nopţi. Vreau să extind acest timp pentru tot restul vieţii noastre. Ai fost atât de amabilă şi de bună cu mine, iubito. N-am să uit niciodată asta... Cum a fost călătoria peste ocean? Cândva, vom traversa acest ocean împreună şi împreună vom privi valurile eterne, simţind dragostea noastră eternă. Te iubesc. Te simt şi visez la tine şi la noi. Nu mă da uitării. Al tău, Boris.”[813]

Întoarsă în America, fidelă firii ei dacă nu lui Boris, Martha a cunoscut şi s-a îndrăgostit numaidecât de un alt bărbat, Alfred Stern, un newyorkez cu înclinaţii de stânga. Era cu zece ani mai în vârstă, un metru 78 înălţime, chipeş şi

bogat, proprietar al unei moşii generoase după recentul divorţ de o moştenitoare a imperiului Sears Roebuck. Cei doi s-au logodit şi, într-un interval extrem de scurt, s-au căsătorit, pe 16 iunie 1938, deşi relatările din presă arată că a existat o a doua ceremonie, ulterioară, la ferma din Round Hill, Virginia.[814] Ea a purtat o rochie neagră de catifea cu trandafiri roşii. Avea să scrie mulţi ani mai târziu că Stern fusese a treia şi ultima mare iubire a vieţii ei.

Martha i-a spus lui Boris despre căsătoria ei într-o scrisoare datată 9 iulie 1938: „Ştii, iubitule, că pentru mine tu însemni mai mult în viaţa mea decât oricine altcineva. Şi mai ştii că, dacă este nevoie de mine, voi veni negreşit când voi fi chemată.”[815] A adăugat: „Privesc în viitor şi te văd din nou în Rusia”.

Când scrisoarea a ajuns în Rusia, Boris era deja mort, executat, unul dintre mulţii spioni NKVD căzuţi victime paranoiei lui Stalin. Martha a aflat mai târziu că Boris fusese acuzat de colaborare cu naziştii. A respins acuzaţia ca „dementă”. Mult timp după aceea, s-a întrebat dacă relaţia ei cu el, mai ales acea ultimă întâlnire neautorizată de la Berlin, nu cumva îi pecetluise soarta.

Martha nu a aflat niciodată că ultima scrisoare a lui Boris, în care el îi mărturisea că o visa, fusese un fals, scrisă fiind de Boris la îndemnul NKVD cu puţin timp înainte de execuţie, pentru a nu lăsa ca moartea lui să îi distrugă Marthei simpatia pentru cauza sovietică.[816]

Capitolul 55. La lăsarea întunericului

Cu o săptămână înainte de plecarea acasă, Dodd a oferit un discurs de rămas-bun la un prânz oficial de la Camera de Comerţ a Statelor Unite din Berlin, unde, cu doar patru ani în urmă, aţâţase pentru prima oară furia naziştilor cu aluziile sale la vechile dictaturi. Lumea, a spus el, „trebuie să se confrunte cu trista realitate că, într-o eră în care cooperarea internaţională ar trebui să fie cuvântul-cheie, naţiunile sunt mai ostile ca oricând”.[817] El a spus publicului că lecţia Marelui Război nu fusese învăţată. A lăudat poporul german ca fiind „în esenţă democrat, cu oameni buni unii cu alţii”. Şi a spus: „Mă îndoiesc că vreun ambasador din Europa îşi îndeplineşte corect sarcinile sau îşi merită salariul”.

Odată ajuns în America, a adoptat un alt ton. Pe 13 ianuarie 1938, la un dineu oferit în onoarea sa la Waldorf-Astoria în New York, Dodd a declarat: „Omenirea este în mare pericol, însă guvernele democratice par că nu ştiu ce să facă. Dacă nu fac nimic, civilizaţia Occidentului, libertăţile religioase, personale şi economice, sunt în grav pericol.”[818] Afirmaţiile sale au provocat un protest imediat din partea Germaniei, la care secretarul de stat Hull a răspuns că Dodd era acum un cetăţean oarecare, putând spune ce dorea. Mai întâi, însă, a existat o discuţie între oficialii Departamentului de Stat pentru a decide dacă instituţia ar fi trebuit, de asemenea, să îşi ceară scuze printr-o declaraţie alături de fraza „Regretăm de fiecare dată tot ce poate isca resentimente peste hotare”. Această idee a fost respinsă, acesteia opunându-i-se nimeni altul decât Jay Pierrepont Moffat, care scria în jurnalul său: „Personal am avut puternicul sentiment că, oricât de antipatic mi-ar fi domnul Dodd şi oricât de mult i-

aş dezaproba părerile, nu ar fi trebuit să se ceară scuze pentru el.”[819]

Cu acel discurs, Dodd a pornit o campanie de atragere a atenţiei asupra lui Hitler şi a planurilor sale şi de combatere a tendinţei tot mai accentuate a Americii înspre izolaţionism; ulterior el va fi poreclit Casandra diplomaţilor americani. Dodd a fondat Consiliul American de Propagandă Antinazistă şi a devenit membru al Prietenilor Americani ai Democraţiei Spaniole. Într-un discurs susţinut la Rochester, New York, în 21 februarie 1938, cu ocazia unei întruniri a evreilor, Dodd a avertizat că, odată ce Hitler va controla Austria – eveniment ce părea iminent – Germania va continua să îşi extindă autoritatea şi în alte părţi ale lumii, iar România, Polonia şi Cehoslovacia erau în pericol. El a prezis în plus că Hitler îşi va urma ambiţiile fără rezistenţă armată din partea celorlalte democraţii europene, care vor alege concesiile în schimbul războiului. „Marea Britanie”, a spus el, „este teribil de exasperată dar şi teribil de dornică de pace.”[820]

*

Familia s-a risipit, Bill plecând să predea, iar Martha mergând mai întâi la Chicago, apoi la New York. Dodd şi Mattie s-au retras la ferma lor din Round Hill, Virginia, făcând incursiuni ocazionale la Washington. Pe 26 februarie 1938, imediat după ce l-a condus pe Dodd la

gara din Washington, de unde pleca într-o călătorie plină de conferinţe, Mattie i-a scris Marthei în Chicago: „Tare mi-aş dori să fi fost cu toţii mai aproape pentru a putea discuta diverse şi a petrece puţin timp împreună. Viaţa noastră trece atât de repede. Tata vorbeşte adesea despre cum a fost să fim împreună şi ce bucurie ar fi să te aibă pe tine şi pe Billy aproape. Tare mi-aş dori să fi fost mai tânăr şi mai viguros. Este foarte delicat, iar energia sa nervoasă s-a epuizat.”[821]

Mattie era profund îngrijorată de evenimentele din Europa. Într-o altă scrisoare adresată Marthei, ea scria: „Lumea pare complet dată peste cap acum, nici nu ştiu ce se va întâmpla. Păcat că maniacul ăla a fost lăsat să îşi facă de cap nestingherit. Mai devreme sau mai târziu, am putea fi şi noi implicaţi, Doamne păzeşte.”

Doamna Dodd nu împărtăşea dragostea profundă a soţului ei pentru ferma din Round Hill. Era un loc potrivit pentru petrecerea verilor şi a vacanţelor, dar nu şi ca reşedinţă permanentă. Spera să îşi poată lua un apartament în Washington, unde ea să poată trăi o bună parte din fiecare an, cu sau fără el. Între timp, şi-a propus să facă ferma ceva mai locuibilă. A cumpărat perdele de mătase aurie, un nou frigider General Electric, o nouă maşină de gătit. Pe măsură ce primăvara avansa, a devenit tot mai nefericită din cauză că lucrurile stagnau, atât în privinţa găsirii unui apartament în Washington, cât şi în amenajarea fermei. Îi scria Marthei: „Nu reuşesc încă să termin nimic în casa asta, însă vreo 8 sau 10 oameni muncesc la gardurile de piatră, înfrumuseţând grădinile, strângând bolovanii, arând etc. Îmi vine să mă dau bătută şi să dau dr... totul.”[822]

Pe 23 mai 1938, într-o altă scrisoare către fiica ei, ea scria: „Chiar mi-aş fi dorit să fi avut o casă – Washington în loc de Chicago. Ar fi fost minunat.”[823]

Patru zile mai târziu, doamna Dodd murea. În dimineaţa zilei de 28 mai 1938, nu i s-a alăturat lui Dodd la micul dejun, aşa cum obişnuia. Cei doi aveau dormitoare separate. El s-a dus să vadă ce face. „Am avut cel mai mare şoc din viaţa mea”, scria el.[824] A murit în patul ei, în urma uui stop cardiac, fără să fi avut vreun simptom anterior. „Avea doar 62 de ani, iar eu 68”, scria Dodd în jurnalul său. „Dar ea stătea întinsă acolo, fără viaţă, şi nu se mai putea face nimic; iar eu am fost atât de surprins şi de trist încât nici măcar nu am ştiut ce să fac.”

Martha a pus moartea mamei sale pe seama „încordării şi a terorii existenţei” din Berlin.[825] În ziua înmormântării, Martha a prins trandafiri de rochia cu care urma să fie îngropată mama ei, iar ea a purtat trandafiri similari în păr. Acum, doar pentru a doua oară în viaţă, Martha a văzut lacrimi în ochii tatălui ei.

Brusc, ferma Round Hill nu a mai fost un loc de odihnă şi de pace cât unul al melancoliei. Mâhnirea lui Dodd şi singurătatea şi-au pus amprenta pe sănătatea lui şi aşa precară, dar a continuat să susţină conferinţe în toată ţara, în Texas, Kansas, Wisconsin, Illinois, Maryland şi Ohio, reluând mereu aceleaşi teme – şi anume că Hitler şi nazismul reprezentau un mare risc pentru lume, că războiul european era inevitabil şi că, odată războiul început, era imposibil ca Statele Unite să stea deoparte. O conferinţă a atras un public de 7 000 de oameni. În discursul din 10 iunie 1938, de la Harvard Club din Boston – acel bârlog al privilegiaţilor – Dodd a vorbit despre ura lui

Hitler faţă de evrei şi a avertizat că adevărata lui intenţie era „să îi ucidă pe toţi”.[826]

Cinci luni mai târziu, pe 9 şi 10 noiembrie, a avut loc Kristallnacht, „Noaptea de cristal”, pogromul naziştilor împotriva evreilor care a zdruncinat Germania şi l-a făcut pe Roosevelt, în sfârşit, să condamne public evenimentul. El le-a spus reporterilor: „Nu-mi vine să cred că aşa ceva se poate întâmpla în secolul XX”.[827]

Pe 30 noiembrie, Sigrid Schultz îi scria lui Dodd din Berlin: „Bănuiesc că aveţi numeroase ocazii când spuneţi sau gândiţi: «Nu v-am spus eu?» Nu că ar fi mare consolare faptul că aţi avut dreptate când lumea părea scindată între vandali nemiloşi şi oameni decenţi, incapabili să le facă faţă. Am fost martori când au avut loc cele mai multe masacre şi jafuri, şi totuşi există momente când te întrebi dacă ceea ce ai văzut cu ochii tăi chiar a fost adevărat – totul pare învăluit într-o atmosferă de coşmar pe aici, depăşind-o chiar şi pe cea a epurării din 30 iunie.”[828]

*

Un episod ciudat l-a deturnat pe Dodd de la treburile lui. Pe 5 decembrie 1938, când era în maşină, îndreptându-se către McKinney, Virginia, unde urma să susţină o conferinţă, maşina lui a lovit o feţită de culoare în vârstă de patru ani pe nume Gloria Grimes. Impactul a rănit-o

grav pe fetiţă, provocându-i şi o comoţie evidentă. Dodd nu a oprit. „Nu a fost vina mea”, a explicat el mai târziu unui reporter.[829] „Copila a ieşit fugind cam la nouă metri în faţa automobilului. Am frânat, am virat şi mi-am continuat drumul, pentru că am crezut că fetiţa a scăpat.” Dodd a înrăutăţit şi mai mult lucrurile părând lipsit de sensibilitate când, într-o scrisoare adresată mamei fetiţei, a adăugat: „În plus, nu am vrut ca presa din toată ţara să publice un articol despre accident. Ştiţi şi dumneavoastră cum adoră ziarele să exagereze lucrurile de genul ăsta.”

A fost pus sub acuzare, însă, în ziua în care era programată începerea procesului, 2 martie 1939, a pledat vinovat. Prietenul lui, judecătorul Moore, i-a fost alături. La fel şi Martha. Tribunalul l-a amendat cu suma de 250 de dolari, dar nu l-a condamnat la închisoare pe motiv de sănătate precară şi pentru că acoperise cu suma de 1 100 de dolari cheltuielile medicale ale copilului, care era deja aproape complet refăcut. Dodd şi-a pierdut carnetul de şofer şi dreptul de vot, o lovitură deosebit de dureroasă pentru un partizan atât de înflăcărat al democraţiei.

Zdruncinat de accident, deziluzionat de existenţa sa ca ambasador şi epuizat de sănătatea tot mai precară, Dodd s-a retras la ferma sa. Sănătatea i s-a înrăutăţit tot mai mult. A fost diagnosticat cu sindrom neurologic bulbar, o paralizie progresivă a muşchilor esofagului. În iulie 1939, a fost internat la Spitalul Mount Sinai din New York pentru o intervenţie chirurgicală abdominală minoră însă, înainte de operaţie, a făcut pneumonie bronşică, o complicaţie frecventă a sindromului bulbar. S-a îmbolnăvit grav. Zăcând bolnav la un pas de moarte, a fost batjocorit de la distanţă de nazişti.

Un articol de primă pagină din ziarul lui Goebbels, Der Angriff, scria că Dodd fusese într-o „clinică evreiască”.[830] Titlul era: „Sfârşitul binecunoscutului agitator antigerman Dodd”.

Autorul articolului revărsa un val de răutate puerilă, tipică publicaţiei Der Angriff. „Bărbatul de 70 de ani care a fost unul dintre cei mai bizari diplomaţi care a existat vreodată s-a întors acum printre cei pe care i-a servit timp de 20 de ani – activiştii evrei aţâţători la război”. Articolul îl numea pe Dodd „un omuleţ mărunt, tern, emotiv, pedant... a cărui prezenţă la evenimentele diplomatice şi mondene a plictisit întotdeauna de moarte”.

Articolul amintea şi despre campania lui Dodd de avertizare asupra ambiţiilor lui Hitler. „După ce s-a întors în Statele Unite, Dodd a vorbit în cel mai iresponsabil şi neruşinat mod cu putinţă despre Reichul german, ai cărui oficiali au trecut cu vederea, timp de patru ani, cu maximă generozitate supraomenească, aventurile scandaloase ale sale şi ale familiei sale, gafele şi indiscreţiile politice”.

Dodd a fost externat şi s-a retras la ferma sa, unde a continuat să nutrească speranţa că va avea timp pentru a termina volumele rămase din Vechiul Sud. Guvernatorul Virginiei i-a redat dreptul la vot, explicând că, la momentul accidentului, Dodd era „bolnav şi nu în totalitate responsabil”.[831]

În septembrie 1939, armatele lui Hitler au invadat Polonia şi au aprins scânteia războiului în Europa. Pe 18 septembrie, Dodd i-a scris lui Roosevelt că acesta ar fi putut fi evitat, dacă „democraţiile din Europa” ar fi acţionat, pur şi simplu, sinergic pentru a-l opri pe Hitler,

aşa cum el îndemnase tot timpul. „Dacă ar fi cooperat”, scria Dodd, „ar fi reuşit. Acum este prea târziu.”[832]

În toamnă, Dodd a căzut la pat, capabil să comunice doar cu ajutorul creionului pe hârtie.[833] A zăcut aşa încă vreo câteva luni, până la începutul lui februarie 1940, când a făcut din nou pneumonie. A murit în patul său de la fermă, pe 9 februarie 1940, la 3:10 p.m., cu Martha şi Bill Jr. la căpătâi, şi cu opera vieţii sale – Vechiul Sud – departe de a fi terminată. A fost înmormântat două zile mai târziu pe domeniul unde se afla ferma, Carl Sandburg fiind purtătorul onorific de sicriu.[834]

Cinci ani mai târziu, în timpul asaltului final asupra Berlinului, o bombă rusească a lovit în plin grajdurile unei herghelii de pe latura vestică a parcului Tiergarten.[835] Bulevardul adiacent Kurfürstendamm, cândva principala arteră a Berlinului pentru cumpărături şi divertisment, a devenit astfel o scenă a macabrului extrem – caii, acele nespus de fericite creaturi ale Germaniei naziste, alergau înnebuniţi pe stradă, cu coamele şi cozile în flăcări.

*

Cum a fost judecată cariera lui Dodd de ambasador de către concetăţenii săi a părut să depindă în mare parte de ce parte a Atlanticului s-au aflat aceştia.

Pentru izolaţionişti, el a fost inutil de provocator; pentru oponenţii săi din Departamentul de Stat, a fost un nonconformist care s-a lamentat prea mult şi nu a reuşit să se ridice la standardele Clubului Pretty Good. Roosevelt, într-o scrisoare către Bill Jr., a fost enervant de neutru. „Cunoscându-i pasiunea pentru adevărul istoric şi rara abilitate de a ilumina sensurile istoriei”, scria Roosevelt, „trecerea sa în nefiinţă este o reală pierdere pentru naţiune.”[836]

Pentru cei care l-au cunoscut pe Dodd la Berlin şi care au fost martori direcţi ai opresiunii şi ai terorii guvernului lui Hitler, el avea să rămână pe vecie un erou. Sigrid Schultz l-a numit pe Dodd „cel mai bun ambasador pe care l-am avut în Germania”, admirându-i zelul cu care luptase pentru idealurile americane chiar şi în ciuda opoziţiei propriului guvern.[837] Ea scria: „Washingtonul nu a reuşit să îi acorde susţinerea datorată unui ambasador în Germania nazistă, parţial deoarece prea mulţi dintre oamenii din Departamentul de Stat au fost admiratori orbi ai germanilor şi deoarece prea mulţi dintre oamenii de afaceri foarte influenţi din ţara noastră au crezut că «se pot face afaceri cu Hitler»„. Rabinul Wise scria în memoriile sale, Challenging Years: „Dodd a fost cu mulţi ani înaintea Departamentului de Stat în felul de a înţelege implicaţiile politice şi morale ale hitlerismului şi a plătit pentru asta fiind practic îndepărtat din funcţie pentru că a avut decenţa şi curajul, singurul dintre toţi ambasadorii, să refuze să participe la festivitatea anuală de la Nürnberg, menită să îl preaslăvească pe Hitler”.[838]

Spre sfârşitul vieţii, până şi Messersmith a aplaudat viziunea clară a lui Dodd. „Mă gândesc adesea că au existat foarte puţini oameni care şi-au dat seama ce se

petrecea în Germania mai bine decât el, şi cu certitudine au existat foarte puţini oameni care şi-au dat seama de implicaţiile pentru restul Europei, pentru noi şi pentru întreaga lume a ceea ce se petrecea în ţară mai mult decât el."[839]

Cel care l-a slăvit cel mai mult a fost Thomas Wolfe, care, în timpul unei vizite în Germania, în primăvara lui 1935, avusese o scurtă relaţie cu Martha. El i-a scris editorului său, Maxwell Perkins, că ambasadorul Dodd făcuse să se trezească în el „o înnoită mândrie şi credinţă în America şi convingerea că măreţul nostru viitor este cumva de nezdruncinat".[840] Casa familiei Dodd de pe Tiergartenstrasse 27a, i-a spus el lui Perkins, „a fost un adăpost liber şi neînfricat pentru toate opiniile, iar oamenii care trăiesc şi umblă în teroare au putut să îşi tragă acolo sufletul fără teamă şi să se exprime liber. Ştiu că acesta este adevărul, ba mai mult, indiferenţa seacă, sinceră, simplă cu care ambasadorul urmăreşte toată pompa, sclipiciul şi decoraţiunile, cât şi grupurile de soldaţi mărşăluind, ar face bine oricărui suflet dacă ar vedea-o."

Succesorul lui Dodd a fost Hugh Wilson, un diplomat de şcoală veche împotriva căruia Dodd fusese mereu. De fapt, Wilson a fost cel care descrisese pentru prima oară relaţiile externe ca fiind „a pretty good club", un club destul de bun. Maxima lui Wilson, născocită de Talleyrand înaintea lui, nu a fost întocmai motivantă. „Mai presus de orice, fără prea mult zel."[841] Ca ambasador, Wilson a căutat să accentueze aspectele pozitive ale Germaniei naziste, desfăşurând o campanie individuală de conciliere. El a promis noului ministru de externe german, Joachim von Ribbentrop, că, dacă va începe războiul în Europa, va face tot ce poate pentru ca America să nu se implice.

Wilson a acuzat presa americană că era „controlată de evrei” şi că intona „un imn al urii în timp ce aici se fac eforturi pentru clădirea unui viitor mai bun”.[842] L-a lăudat pe Hitler ca fiind „bărbatul care şi-a scos poporul din deznădejdea morală şi economică, construind un stat al mândriei şi al prosperităţii evidente, de care se bucură acum cu toţii”.[843] El a admirat în mod deosebit programul „Kraft durch Freude” – Putere prin bucurie – al naziştilor, care le înlesnea tuturor muncitorilor germani vacanţe gratuite şi acces la alte distracţii similare. Wilson a considerat acest lucru un puternic instrument de ajutorare a germanilor să reziste năvalei comuniste şi de suprimare a cererilor lucrătorilor pentru salarii mai mari – bani pe care muncitorii i-ar fi risipit „ca de obicei, pe lucruri idioate”.[844] A considerat această abordare ca fiind una „benefică întregii lumi”.

Într-o scrisoare trimisă din Paris, datată 7 decembrie 1937, William Bullitt îl lăuda pe Roosevelt pentru alegerea lui Wilson, afirmând: „Cred că şansele de pace în Europa sunt fără îndoială sporite graţie numirii lui Hugh la Berlin, lucru pentru care vă mulţumesc din suflet”.[845]

În final, desigur, nici abordarea lui Dodd, nici cea a lui Wilson nu au contat foarte mult. Cum Hitler îşi consolida puterea şi îşi intimida publicul, numai un gest extrem de dezaprobare din partea Americii ar fi putut avea vreun efect, poate „intervenţia în forţă” sugerată de George Messersmith în septembrie 1933. Un astfel de act, însă, ar fi fost de neconceput din punct de vedere politic din partea unei Americi tot mai convinse de amăgirea că ar fi putut evita o implicare în conflictul din Europa. „Dar istoria”, scria prietenul lui Dodd, Claude Bowers, ambasador în Spania şi mai târziu în Chile, „va consemna

că într-o perioadă în care forţele tiraniei se mobilizau pentru exterminarea libertăţii şi a democraţiei de pretutindeni, când o politică greşită de «conciliere» alimenta arsenalele despotismului şi când în numeroase cercuri sociale înalte, ba chiar şi politice, fascismul era un moft şi democraţia o anatemă, el a apărat neclintit felul nostru de a fi, purtând lupta dreaptă şi nepierzându-şi credinţa, iar când aripa morţii l-a atins, stindardul lui a continuat să fluture demn."[846]

Totuşi, nu poţi să nu te întrebi: Dacă ziarul Der Angriff al lui Goebbels îl atacase pe Dodd în timp ce acesta zăcea fără vlagă pe un pat de spital, să fi fost el oare chiar atât de ineficient pe cât crezuseră inamicii lui? În final, Dodd s-a dovedit a fi fost exact ce dorise Roosevelt, un far singuratic al libertăţii şi al speranţei americane pe un tărâm al beznei tot mai adânci.

Epilog

Strania pasăre în exil

Tiergarten după ofensiva armatei sovietice, cu clădirea Reichstagului în fundal

(Bildarchiv Preussischer Kulturbesitz/Art Resource, NY)

.

Martha şi Alfred Stern au locuit într-un apartament din Central Park West, New York, fiind şi proprietarii unei moşii din Ridgefield, Connecticut. În 1939, ea şi-a publicat memoriile sub titlul Through Embassy Eyes. Germania a interzis imediat cartea, lucru deloc surprinzător date fiind anumite afirmaţii ale Marthei referitoare la liderii de vârf ai regimului – de exemplu: „Dacă ar fi fost vreo logică sau obiectivitate în legile sterilizării aprobate de nazişti, dr. Goebbels ar fi fost sterilizat deja de ceva vreme”.[847] În 1941, ea şi Bill Jr. au publicat jurnalul tatălui lor. Cei doi au sperat să poată publica, de asemenea, într-o carte, colecţia de scrisori către şi de la Dodd, rugându-l pe George Messersmith să le permită să folosească din cele trimise de el lui Dodd de la Viena. Messersmith a refuzat. Când Martha i-a spus că oricum le va publica, Messersmith, care nu o simpatizase niciodată, a devenit dur. „I-am spus că dacă îmi publică scrisorile, indiferent dacă o face printr-o editură responsabilă ori iresponsabilă, voi scrie un mic articol despre ce ştiam eu despre ea şi despre anumite episoade din viaţa ei şi că articolul meu va

fi mult mai interesant decât orice ar fi publicat în cartea ei."[848] A adăugat: „Cu asta, am pus capăt chestiunii".

Erau ani grei. Războiul pe care Dodd îl anticipase fusese purtat şi câştigat. În 1945, Martha şi-a îndeplinit, într-un sfârşit, un vis la care visase de mult: a publicat un roman. Intitulat Sowing the Wind şi bazat clar pe viaţa unuia dintre foştii ei iubiţi, Ernst Udet, romanul descria felul în care naziştii au sedus şi au înjosit un as al zborului inimos din Primul Război Mondial. În acelaşi an, ea şi soţul ei au adoptat un copil pe care l-au numit Robert.

Martha şi-a creat, în sfârşit, propriul salon literar de succes, care atrăgea din când în când persoane publice precum actorul, cântăreţul şi activistul politic Paul Robeson, autoarea de piese de teatru şi scenarista Lillian Hellman, fotografa şi documentarista Margaret Bourke-White sau arhitectul peisagist Isamu Noguchi.[849] Discuţiile erau aprinse, constructive, amintindu-i Marthei de acele minunate după-amieze din casa prietenei ei Mildred Fish Harnack – deşi acum amintirea lui Mildred era înnegurată. Martha primise veşti despre vechea ei prietenă care făcuseră brusc ca ultima lor întâlnire de la Berlin să pară încărcată de prevestiri rele. Ea şi-a amintit cum aleseseră o masă mai ferită dintr-un restaurant nu foarte frecventat şi cu câtă mândrie îi descrisese Mildred „eficienţa crescândă" a reţelei subterane pe care ea şi soţul ei, Arvid, o înfiinţaseră.[850] Mildred nu era o femeie care să îşi manifeste sentimentele prin gesturi, însă la sfârşitul acelei întâlniri, o sărutase pe Martha.

Acum, însă, Martha ştia că, la câţiva ani după acea întâlnire, Mildred fusese arestată de Gestapo, alături de Arvid şi de zeci de alţi membri ai reţelei lor.[851] Arvid a fost

judecat şi condamnat la moarte prin spânzurătoare; a fost executat la închisoarea Plötzensee din Berlin, pe 22 decembrie 1942. Călăul a folosit o funie scurtă pentru a provoca o strangulare lentă. Mildred a fost obligată să privească. La propriul proces, a fost condamnată la şase ani de închisoare. Hitler însuşi a ordonat repetarea procesului. De data aceasta, sentinţa a fost moartea. Pe 6 februarie 1943, la ora 6.00 p.m., ea a fost executată prin ghilotinare. Ultimele ei cuvinte: „Şi cât de mult am iubit Germania”.[852]

*

O vreme după ce a părăsit Berlinul, Martha a continuat să cocheteze pe ascuns cu serviciile secrete ruse. Numele ei de cod era „Liza”, deşi asta sugerează mai multă dramă decât susţin consemnările care ne-au rămas. Cariera ei de spioană pare să fi constat în principal din discuţii şi speculaţii, deşi perspectiva unei implicări mai consistente cu siguranţă că i-a tentat pe oficialii serviciilor secrete sovietice. O telegramă secretă de la Moscova către New York din ianuarie 1942 o numea pe Martha „o femeie talentată, inteligentă şi educată”, dar menţiona că „este necesar un permanent control al comportamentului ei”.[853] Un agent sovietic ceva mai pudic nu fusese impresionat. „Ea se consideră comunistă şi pretinde că acceptă programul partidului. În ralitate, «Liza» este un reprezentant tipic al boemilor americani, o femeie

depravată sexual, gata să se bage în pat cu orice bărbat arătos.”[854]

Prin eforturile Marthei, soţul ei a colaborat şi el cu KGB-ul – numele lui de cod era „Louis”. Martha şi Stern vorbeau foarte deschis despre interesul lor comun pentru comunism şi cauzele de stânga, iar în 1953 au atras atenţia Comisiei Camerei Reprezentanţilor pentru Cercetarea Activităţilor Antiamericane, al cărui preşedinte era la vremea aceea Martin Dies, care a emis pe numele lor citaţii de aducere pentru declaraţii.[855] Cei doi au fugit în Mexic, dar cum presiunile din partea autorităţilor federale au crescut, şi-au schimbat din nou domiciliul, stabilindu-se până la urmă în Praga, unde au dus o viaţă foarte noncomunistă, într-o vilă pe trei etaje şi cu 12 încăperi, cu mulţi servitori. Şi-au cumpărat un Mercedes negru nou.[856]

La început, ideea de a fi fugari internaţionali i s-a părut atrăgătoare Marthei, care insista să se considere o iubitoare de aventură, dar, pe măsură ce anii au trecut, a început obosească. În primii ani de exil ai cuplului, fiul lor a început să dea semne de tulburări psihice severe, fiind diagnosticat cu schizofrenie. Martha a devenit „obsedată” – termen folosit de soţul ei – de ideea că motivele bolii lui Robert erau agitaţia provocata de fuga lor şi călătoriile ulterioare.[857]

Martha şi Stern au considerat Praga un loc străin, unde se vorbea o limbă imposibilă. „Nu putem spune că ne place aici, ca să fiu foarte sinceră”, îi scria ea unei prietene.[858] „Bineînţeles că am prefera să mergem acasă, dar acolo nu suntem încă bineveniţi... Este o viaţă de limitări considerabile, intelectuale şi creative (în plus, nu vorbim limba, un mare handicap) şi ne simţim izolaţi şi adesea

foarte singuri.” Ea îşi petrecea timpul cu treburi gospodăreşti şi grădinărind: „pomi fructiferi, liliac, legume, flori, păsări, insecte... un singur şarpe în patru ani!”

Martha a aflat în această perioadă că unul dintre foştii ei iubiţi, Rudolf Diels, murise într-un mod complet neaşteptat pentru un bărbat atât de bine adaptat la supravieţuire. După doi ani în Köln, el devenise comisar regional în Hanovra, dar fusese imediat concediat pentru că dăduse dovadă de prea multe scrupule morale.[859] Şi-a găsit un serviciu ca director de transport naval intern pentru o companie civilă, dar a fost ulterior arestat în timpul marii razii ce a urmat tentativei din 20 iulie 1944 de asasinat asupra lui Hitler. Diels a supravieţuit războiului, iar în timpul Proceselor de la Nürnberg a depus mărturie în numele acuzării. Ulterior, a devenit înalt oficial în guvernul Germaniei de Vest. Norocul l-a părăsit pe 18 noiembrie 1957, în timpul unei vânători. În timp ce scotea o puşcă din maşină, arma s-a descărcat accidental şi l-a ucis.

*

Martha a devenit deziluzionată de comunism ca practică de zi cu zi. Deziluzia a devenit de-a dreptul dezgust în timpul „Primăverii de la Praga” din 1968, când s-a trezit într-o zi cu tancuri huruind pe străzile din faţa casei în timpul invaziei sovietice din Cehoslovacia. „A fost”, scria

ea, „una dintre cele mai urâte şi mai respingătoare imagini pe care le văzusem vreodată.”[860]

A reînnodat vechi prietenii prin corespondenţă. Cu Max Delbrück a purtat o corespondenţă animată. Ea i se adresa cu „Max, iubitule”; el o numea „mult iubita mea Martha”.[861] Făceau haz de problemele lor fizice. „Sunt bine, bine, foarte bine”, îi scria el, „cu excepţia unei mărunte boli cardiace şi a unui mărunt mielom multiplu.” Jura că, în urma chimioterapiei, îi crescuse din nou părul.

Alţi bărbaţi au picat la evaluarea retroactivă a Marthei. Prinţul Louis Ferdinand devenise „acel nătâng”[862], iar Putzi Hanfstaengl, „un adevărat bufon”.[863]

Dar o mare iubire părea acum să ardă la fel de aprins ca întotdeauna. Martha a început să îi scrie lui Bassett, fostul ei soţ – ajungând curând să corespondeze ca la 20 de ani, analizându-şi amorul apus pentru a încerca să găsească ce anume nu funcţionase. Bassett a mărturisit că el distrusese toate scrisorile de dragoste primite vreodată de la ea, după ce îşi dăduse seama că „nici măcar cu trecerea timpului nu am avut tăria să le citesc, cu atât mai puţin să îi las pe alţii să le citească după dispariţia mea”.[864]

Martha, însă, le păstrase pe ale lui. „Ce scrisori de dragoste!” scria ea.[865]

„Un lucru este sigur”, i-a spus ea într-o scrisoare din noiembrie 1971, când avea 63 de ani.[866] „Dacă am fi rămas împreună, am fi avut o viaţă dinamică, plină de lucruri noi şi pătimaşă... Mă întreb dacă ai fi fost fericit cu o femeie atât de neconvenţională ca mine odinioară, deşi nu am fi avut complicaţiile care au venit peste mine

ulterior. Şi totuşi, am avut şi bucurie şi mâhnire şi forţă alături de frumuseţe şi şoc! Te-am iubit pe tine, l-am iubit pe Alfred şi pe încă cineva, şi încă vă mai iubesc. Aşadar, aceasta este strania pasăre, încă plină de viaţă, pe care ai iubit-o cândva şi luat-o de soţie."

În 1979, un tribunal federal i-a achitat pe ea şi pe Stern de toate acuzaţiile, deşi în silă, invocând lipsa dovezilor şi decesul martorilor.[867] Amândoi doreau nespus să revină în America, gândindu-se chiar să facă asta, dar şi-au dat seama că mai era un obstacol în calea lor. În toţi anii de exil, nu plătiseră taxele din America. Datoria acumulată era acum prohibitiv de mare.

S-au gândit să se mute în altă parte – poate în Anglia ori Elveţia – dar a mai apărut o problemă, cea mai înverşunată dintre toate: bătrâneţea.

Anii şi bolala îşi lăsaseră vizibil amprenta asupra lumii din amintirile Marthei. Bill Jr. murise în octombrie 1952 de cancer, lăsând singuri o soţie şi doi fii.[868] El îşi petrecuse anii post-Berlin schimbând locurile de muncă, sfârşind ca vânzător la raionul de carte al magazinului Macy's din San Francisco. Pe parcurs, propriile simpatii de stânga l-au determinat să intre în conflict cu Comisia Camerei Reprezentanţilor pentru Activităţi Antiamericane, care îl declarase „nepotrivit" pentru angajare în orice agenţie federală, şi asta în perioada în care el era angajat la Comisia Federală de Comunicaţii. După moartea lui, Martha rămăsese singura supravieţuitoare din familie. „Bill a fost un bărbat extraordinar, o persoană caldă, minunată, care a avut partea lui de frustrări şi de suferinţă – poate chiar mai mult decât atât", scria Martha într-o scrisoare

către soţia lui Bill, Audrey.[869] „Mi-e cumplit de dor de el şi mă simt goală şi singură fără el.”

Quentin Reynolds a murit pe 17 martie 1965, la vârsta deloc înaintată de 62 de ani. Putzi Hanfstaengl, ale cărui dimensiuni considerabile păruseră să îl facă invulnerabil, a murit pe 6 noiembrie 1975, la München. Avea 88 de ani. Sigrid Schultz, Dragonul din Chicago, a murit pe 14 mai 1980, la 87 de ani. Iar Max Delbrück s-a stins, probabil cu o claie bogată de păr, în martie 1981, exuberanţa pălindu-i, în cele din urmă. Avea 74 de ani.

Toate aceste dispariţii au fost foarte triste şi au născut întrebări profunde. În martie 1984, când Martha avea 75 de ani iar Stern 86, Martha a întrebat un prieten: „Unde crezi că ar trebui să murim dacă am putea alege? Aici sau în străinătate? Ar fi mai uşor dacă supravieţuitorul ar rămâne aici cu amintiri dureroase? Sau să plece dracului şi să fie singur undeva; sau este mai bine să plecăm împreună şi să fim apoi nefericiţi şi trişti din cauza visurilor neîmplinite, cu puţini sau fără prieteni în noul mediu, dar având încă nişte ani în faţă, în care să ne facem un fel de cămin printre străini?”[870]

Martha a fost supravieţuitorul. Stern a murit în 1986. Martha a rămas la Praga deşi, aşa cum îi scria unui prieten: „Nicăieri nu m-aş putea simţi mai singură ca aici”.[871]

Martha a murit în 1990, la 82 de ani, nu neapărat o eroină, dar cu certitudine o femeie de principii care nu a şovăit niciodată în convingerea ei că i-a ajutat pe sovietici împotriva naziştilor într-o epocă în care majoritatea omenirii ezita să facă ceva. A murit cochetând cu pericolul

– o stranie pasăre în exil, plină de speranţă, flirtând, amintindu-şi – incapabilă, după Berlin, să se stabilizeze în rolul de hausfrau – gospodină – şi având nevoie în schimb să se mai vadă încă o dată drept ceva măreţ şi sclipitor.

Bassett, bătrânul şi loialul Bassett, a mai trăit încă şase ani după ea. Părăsise superbul Larchmont cu fagii lui ruginii pentru un apartament în Upper East Side, Manhattan, unde a murit împăcat, la vârsta de 102 ani.[872]

Coda. „Conversaţie la cină”

Mulţi ani după război, a fost descoperit un depozit secret de documente care s-au dovedit a fi transcrierile conversaţiilor dintre Hitler şi oamenii săi, consemnate de adjunctul lui, Martin Bormann.[873] Una dintre aceste transcrieri se referea la o conversaţie din timpul unei cine din octombrie 1941, de la Wolfsschanze, sau Bârlogul Lupului, principalul cartier general operativ din Prusia Orientală. S-a discutat atunci despre Martha şi Dodd.

Hitler, care îi sărutase cândva mâna Marthei, a spus: „Când te gândeşti că nu a fost nimeni în tot ministerul ăsta care să fi putut pune ghearele pe fiica fostului ambasador american, Dodd – deşi ea nu a fost deloc greu de abordat. Asta era îndatorirea lor şi ar fi trebuit îndeplinită. Pe scurt, fata ar fi trebuit cucerită... Pe vremuri, când voiam să luăm cu asalt un capitalist, îl atacam prin copiii lui. Pe bătrânul Dodd, care a fost un imbecil, l-am fi cucerit prin fiică-sa.”

Unul dintre tovarăşii lui Hitler de la acea cină a întrebat: „Măcar era frumoasă?”

Un altul a spus fornăind: „Hidoasă”.

„Dar asemenea detalii trebuie trecute cu vederea, camarazii mei”, a spus Hitler. „Este una dintre aptitudini. Altfel, vă întreb, de ce să fie plătiţi diplomaţii noştri? În acest caz, diplomaţia nu ar mai fi un serviciu, ci o plăcere. Şi s-ar putea încheia cu o căsătorie!”

Surse şi mulţumiri

Clubul de agrement unde a fost cândva ferma lui Dodd

(Erik Larson)

Ceea ce nu mi-am dat seama când m-am aventurat în acele sumbre zile ale regimului lui Hitler a fost cât de mult întuneric îmi va pătrunde în propriul suflet. Mă mândresc, de obicei, cu faptul că sunt detaşat, ca orice jurnalist, că

am abilitatea să deplâng o tragedie, apreciind în acelaşi timp puterea sa narativă, dar a trăi printre nazişti zi de zi, din zori şi până-n seară, s-a dovedit a fi pentru mine o experienţă incomparabil de stresantă. Un timp, am avut pe masa de lucru un exemplar din Hitler, 1889–1936: Hubris, a lui Ian Kershaw, o lucrare de amploare care mi-a servit drept ghid în politica epocii. Pe copertă este o fotografie a lui Hitler care a devenit pentru mine atât de respingătoare – scuze, sir Ian – încât a trebuit să pun cartea cu faţa în jos pe masa mea de lucru, pentru că a începe fiecare zi privind la ochii aceia plini de ură, la obrajii supţi şi la mânjitura aceea de sub nas care se voia mustaţă era mult prea deprimant.

Există o literatură bogată despre Hitler şi al Doilea Război Mondial care trebuie citită indiferent cât de mărunt este episodul pe care intenţionează cineva să îl studieze. Toată această lectură mi-a adâncit starea de rău spiritual, nu din cauza volumului mare presupus, ci din cauza ororilor descoperite. Este dificil de înţeles vastitatea şi profunzimea peisajului de război creat de Hitler – deportările evreilor în lagăre de exterminare chiar şi după ce inevitabilitatea înfrângerii Germaniei devenise evidentă tuturor; atacurile cu tancuri contra forţelor ruse care au curmat zeci de mii de vieţi în doar câteva zile; asasinatele din răzbunare pentru care naziştii au devenit faimoşi, ca de exemplu într-o după-amiază însorită, într-un sat oarecare din Franţa, când zeci de bărbaţi şi de femei au fost târâţi afară din casele şi prăvăliile lor, aşezaţi la zid şi împuşcaţi. Fără preambul, fără rămas-bun, doar în ciripit de păsări şi sânge.

Anumite cărţi, dintre care, mai ales, Hubris a lui Kershaw, s-au dovedit extraordinar de folositoare în detalierea

desfăşurării ample de forţe şi de oameni în anii ce au precedat al Doilea Război Mondial. Includ aici câteva surse vechi, dar încă valoroase, devenite clasice, Hitler: A Study in Tyranny, de Alan Bullock, şi The Rise and Fall of the Third Reich, de William Shirer, cât şi mai recentele lucrări ale alter egoului lui Kershaw în ale cercetării, Richard J. Evans, ale cărui The Third Reich in Power: 1933–1939 şi The Third Reich at War: 1939–1945 sunt volume masive încărcate de detalii convingătoare, deşi îngrozitoare.

Multe cărţi care se referă mai concret la subiectul ales de mine s-au dovedit foarte utile, printre ele Resisting Hitler: Mildred Harnack and the Red Orchestra, de Shareen Blair Brysac; The Haunted Wood, de istoricii KGB-ului Allen Weinstein şi Aleksandr Vassiliev, şi Spies: The Rise and Fall of the KGB in America, de Vassiliev, John Earl Haynes şi Harvey Klehr.

De o valoare aparte şi evidentă s-au dovedit Ambassador Dodd’s Diary, editat de Martha şi Bill Jr., şi memoriile Marthei, Through Embassy Eyes. Nici una dintre aceste lucrări nu este pe deplin demnă de încredere; ambele trebuie tratate cu precauţie şi folosite numai în combinaţie cu alte surse. Memoriile Marthei sunt inevitabil propria interpretare a oamenilor întâlniţi şi a evenimentelor trăite, fiind astfel indispensabile ca fereastră către gândurile şi sentimentele ei, dar ele conţin omisiuni interesante. Nicăieri, de exemplu, ea nu se referă nominal la Mildred Fish Harnack sau la Boris Vinogradov, probabil pentru că, dacă ar fi făcut astfel într-o lucrare publicată în 1939, ambii ar fi fost în pericol de moarte. Cu toate acestea, documente dintre actele Marthei de la Biblioteca Congresului dezvăluie prin triangulaţie punctele din memoriile ei unde apar atât Harnack, cât şi Vinogradov.

Documentele includ consemnările detaliate, dar nepublicate vreodată ale relaţiilor avute cu Boris şi Mildred şi corespondenţa purtată cu amândoi. Boris îşi scria scrisorile în germană, presărată cu fraze în engleză şi cu ocazionalul „Darling!” – „iubito!”. Pentru traducerea acestora, am apelat la o colegă din Seattle, Britta Hirsch, care a tradus, de asemenea, cu plăcere, lungi pasaje din documente mult mai anoste, printre care un vechi contract de vânzare pentru casa din Tiergartenstrasse şi pasaje din memoriile lui Rudolf Diels, Lucifer Ante Portas.

Cât despre jurnalul ambasadorului Dodd, nu este încă lămurit dacă este cu adevărat un jurnal în sensul convenţional al termenului sau mai degrabă un compendiu al consemnărilor sale puse laolaltă în formă de jurnal de Martha şi Bill. Martha a insistat mereu că jurnalul era real. Robert Dallek, biograf al preşedinţilor, a fost frământat de această nedumerire în biografia lui Dodd din 1968, intitulată Democrat and Diplomat, beneficiind de o scrisoare primită de la Martha însăşi în care aceasta îi descria geneza. „Este absolut autentic”, i-a spus ea lui Dallek. „Dodd avea zeci de blocnotesuri de dimensiuni medii cu coperte negre lucioase în care scria în ficare seară în care putea face asta, în biroul lui din casa din Berlin, înainte de a merge la culcare, dar şi în alte momente.” Acestea, a explicat ea, reprezentau nucleul jurnalului, deşi ea şi fratele ei au inclus elemente din discursuri, scrisori şi rapoarte pe care le-au găsit ataşate paginilor jurnalului. Varianta iniţială, a scris Martha, a fost un jurnal de 1 200 de pagini, triat de un editor de profesie angajat de editură. Dallek a considerat jurnalul „în general exact”.

Tot ce pot adăuga eu discuţiei sunt câteva mici descoperiri personale. În cercetările mele de la Biblioteca Congresului, am descoperit un jurnal legat în piele plin de consemnări din anul 1932. Acesta certifică, cel puţin, înclinaţia lui Dodd către asemenea de consemnări. Jurnalul în cauză se află în Caseta 58. În alte documente ale lui Dodd, am descoperit referiri tangenţiale la un jurnal mai amplu şi mai confidenţial. Cea mai grăitoare referire de acest gen apare într-o scrisoare datată 10 martie 1938, de la doamna Dodd către Martha, scrisă cu puţin timp înainte ca pe atunci pensionatul ambasador să plece într-o călătorie la New York. Doamna Dodd îi spune Marthei: „Va aduce o parte din jurnalul lui ca să te uiţi peste el. Să îi trimiţi înapoi paginile, căci va avea nevoie de ele. Ai grijă ce citate foloseşti.”

În final, după ce am citit memoriile Marthei, romanul ei şi documentele, şi după ce am citit mii de pagini de corespondenţă, telegrame şi rapoarte ale ambasadorului Dodd, pot oferi una dintre acele obiective observaţii care vin numai după o expunere îndelungată la un volum de material dat, iar aceasta este că jurnalul publicat al lui Dodd sună a Dodd, pare autentic şi exprimă sentimente în perfect acord cu scrisorile sale către Roosevelt, Hull şi alţii.

Filiala Arhivelor Naţionale de la College Park, Maryland – cunoscută şi ca Arhivele Naţionale II – s-a dovedit a avea o colecţie uimitoare de materiale, mai precis 27 de casete, referitoare la ambasada şi la consulatul din Berlin, inclusiv un inventar al veselei din ambele, până la numărul de castronele de clătit degetele. Biblioteca Congresului, sediul documentelor lui William şi ale Marthei Dodd, Cordel Hull şi Wilbur J. Carr, s-a dovedit, ca de obicei, să fie mană cerească pentru un cercetător. La Universitatea Delaware

din Newark, am examinat documentele lui George Messersmith, una dintre cele mai frumos arhivate colecţii pe care le-am văzut vreodată, şi am avut plăcerea, fiind acolo, să locuiesc în casa unor minunaţi prieteni, Karen Kral şi John Sherman, şi să beau mult prea mult. La Harvard – care mi-a respins cererea de înscriere la facultate cu ceva ani în urmă, cu siguranţă o eroare, una pe care, în mare, am iertat-o – am petrecut câteva încântătoare zile scormonind prin documentele lui William Phillips şi ale lui Jay Pierrepont Moffat, ambii absolvenţi ai locului. Cei de la Biblioteca Beinecke pentru cărţi rare şi manuscrise a Universităţii Yale au fost deosebit de amabili şi mi-au permis o incursiune în colecţia lor de documente aparţinând lui Thornton Wilder, oferindu-mi copii ale scrisorilor trimise acestuia de către Martha Dodd. Alte arhive s-au dovedit, de asemenea, folositoare, mai ales colecţiile de istorie orală ale Universităţii Columbia şi ale Bibliotecii Publice din New York.

Am tendinţa să nu acord încredere surselor online, însă am identificat câteva care s-au dovedit extrem de utile, inclusiv o colecţie digitală de scrisori între Roosevelt şi Dodd, prin amabilitatea Bibliotecii Prezidenţiale Franklin Delano Roosevelt din Hyde Park, New York, şi a caietelor de însemnări ale lui Aleksandr Vassiliev, fostul agent KGB devenit cercetător, care a avut amabilitatea de a le pune la dispoziţia publicului prin intermediul paginilor web ale Cold War International History Project de la Woodrow Wilson Center for Scholars din Washington, D.C. Oricine doreşte, poate răsfoi virtual aşa-numitele Venona Intercepts, comunicaţiile dintre cartierul general de la Moscova şi agenţii KGB din America interceptate şi decodificate de oficialii serviciilor de informaţii americane,

inclusiv misive referitoare la Martha Dodd şi Alfred Stern. Cândva unul dintre cel mai bine păzite secrete ale Americii, aceste materiale se află acum pe pagina web publică a Agenţiei Naţionale de Securitate, dezvăluind nu doar faptul că America era plină de spioni, dar şi că spionajul avea tendinţa de a fi un hobby înfiorător de prezent în rândul populaţiei.

O provocare căreia a trebuit să îi fac faţă în timpul cercetărilor pentru această carte a fost să îmi imaginez cum fusese cartierul Tiergarten în Berlinul de dinainte de război, adică acel loc unde Dodd şi Martha petrecuseră atât de mult din timpul lor şi care a fost în mare parte şters de pe faţa pământului de bombardamentele Aliaţilor şi de asaltul final al sovieticilor asupra oraşului. Am obţinut o ediţie antebelică a ghidului Baedeker, care s-a dovedit nepreţuit în ajutorul pe care mi l-a oferit pentru localizarea reperelor importante, cum ar fi Romanisches Café de pe Kurfürstendamm 238 şi Hotel Adlon de pe Unter den Linden 1. Am citit cât de multe memorii am putut din acea epocă, urmărind cu atenţie să descopăr informaţii despre viaţa cotidiană din Berlin, neuitând însă că memoriile din epoca nazistă tind să conţină multe lucruri inventate pentru a-l face pe autor să pară mai puţin implicat în ascensiunea şi dominaţia partidului nazist decât a fost poate în realitate. Cel mai elocvent exemplu în acest sens trebuie cu siguranţă să fie Memoriile lui Franz von Papen, publicate în 1953, în care el susţine că îşi pregătise singur discursul de la Marburg „cu mare atenţie”, o afirmaţie pe care nu o ia nimeni în serios. Discursul a fost o mare surpriză pentru el, aşa cum a fost şi pentru publicul său.

Romanele scrise sub forma memoriilor şi semnate de Christopher Isherwood, şi anume The Last of Mr. Norris şi

Goodbye to Berlin, s-au dovedit deosebit de utile pentru observaţiile despre aspectul şi atmosfera din oraş în anii imediat premergători ascensiunii lui Hitler, când Isherwood a fost el însuşi locuitor al Berlinului. M-a încântat deosebit de mult să intru din când în când pe YouTube.com pentru a căuta filme vechi în care apare Berlinul, descoperind nenumărate, inclusiv filmul mut din 1927 Berlin: Symphony of a Great City, care a căutat să surprindă o zi din viaţa în Berlin. Am fost cu deosebire încântat să descopăr un film de propagandă din 1935, Miracle of Flight, menit să atragă tineretul să se înroleze în Luftwaffe, film în care fostul iubit al Marthei, Ernst Udet se joacă pe sine însuşi şi care prezintă chiar apartamentul din Berlin al acestuia, care arată foarte mult aşa cum l-a descris Martha în memoriile sale.

State Historical Society of Wisconsin s-a dovedit a fi un adevărat tezaur de materiale care mi-au oferit o idee despre urzeala vieţii din Berlinul lui Hitler. Acolo, am găsit într-un loc documentele lui Sigrid Schultz, Hans V. Kaltenborn şi Louis Lochner. La scurtă distanţă de mers plăcut pe jos, la Biblioteca Universităţii din Wisconsin, am găsit mai multe materiale despre singura absolventă UW ghilotinată la ordinul lui Hitler, Mildred Fish Harnack.

Dar cea mai importantă a fost experienţa însăşi la Berlin. O mare parte din oraş încă mai oferă o imagine generală a lucrurilor. În mod destul de bizar, clădirile Ministerului Aviaţiei condus de Göring au supravieţuit războiului în mare parte intacte, la fel cum s-a întâmplat şi cu cele ale sediilor armatei din Bendler Block. Ceea ce mi s-a părut cel mai frapant a fost cât de aproape era totul de reşedinţa lui Dodd, cu fiecare sediu guvernamental important la scurtă distanţă de mers pe jos, inclusiv sediul central al Gestapo

şi cancelaria lui Hitler, nici una dintre acestea nemaiexistând în prezent. Acolo unde s-a aflat cândva reşedinţa de pe Tiergartenstrasse 27a a lui Dodd, este acum un teren viran năpădit de buruieni şi înconjurat de un gard prins cu lanţuri. Pe fundal se vede Bendler Block.

Datorez mulţumiri speciale Giannei Sommi Panofsky şi soţului ei, Hans, fiul lui Alfred Panofsky, proprietarul vilei din Berlin în care a locuit Dodd. Cuplul s-a stabilit în Evanston, Illinois; Hans a predat la Universitatea Northwestern. Doamna Panofsky a avut amabilitatea de a-mi oferi schiţele originale ale casei de pe Tiergartenstrasse (pe care o absolventă al facultăţii de jurnalism din cadrul Universităţii Northwestern, Ashley Keyser, le-a pus la loc sigur spre păstrare şi mi-a oferit o copie a lor). Doamna Panofsky a fost un interlocutor adorabil. Din păcate, ea a decedat la începutul lui 2010 de cancer de colon.

Mai presus de toate, le mulţumesc primilor mei cititori, Carrie Dolan şi soţul ei, Ryan Russell; fiicelor mele, Kristen, Lauren şi Erin; şi, ca de obicei, soţiei mele şi armei secrete, Christine Gleason, ale cărei adnotări – completate cu desene cu feţe plângăcioase şi şiruri lungi de zzzzzzzzzz-uri – s-au dovedit din nou indispensabile. Mulţumiri fiicelor mele şi pentru criticile lor din ce în ce mai abile la adresa felului meu de a mă îmbrăca. Îi sunt profund îndatorat lui Betty Prashker, editorul meu de aproape două decenii, şi lui John Glusman, a cărui mână iscusită a pus această carte pe traseul către publicare. Mulţumiri, de asemenea, Domenicăi Alioto pentru că şi-a asumat sarcini pe care nu ar fi trebuit să şi le asume şi lui Jacob Bronstein, care struneşte atât de abil graniţele dintre web şi lumea reală. Ovaţii speciale pentru Penny Simon pentru prietenia ei şi talentul de a mă determina să

fac lucruri pe care nu vreau să le fac; şi pentru Tina Constable pentru încrederea ei; şi pentru David Black, vechiul meu agent, consilier enolog şi extraordinar prieten. În final, o îmbrăţişare strânsă şi caldă pentru Molly, adorabila şi scumpa noastră căţeluşă, care a decedat din cauza cancerului de ficat la vârsta de zece ani, când lucrul la cartea mea se apropia de final. În ultimele ei săptămâni de viaţă, însă, a reuşit să prindă un iepure, ceva ce căutase fără succes ani de zile. Ne este dor de ea în fiecare zi.

*

Când am fost în Berlin, s-a întâmplat un lucru ciudat, unul dintre acele mici momente bizare de concordanţă spaţiu-timp care par de fiecare dată să se întâmple exact când sunt cel mai adânc cufundat în cercetarea pentru o carte. Am locuit la Ritz-Carlton, lângă Tiergarten, nu pentru că era un Ritz, ci pentru că era un Ritz nou-nouţ ce oferea cazare la preţuri convingător de mici şi de atrăgătoare. A ajutat şi faptul că era luna februarie. În prima mea dimineaţă, prea dat peste cap de diferenţa de fus orar pentru a întreprinde ceva teribil de ambiţios, mi-am propus să fac o plimbare, îndreptându-mă spre Tiergarten, cu vaga idee că voi merge până voi găsi adresa lui Dodd, asta dacă nu îngheţam de moarte mai întâi. Era o dimineaţă geroasă, cu vânt puternic, marcată de apariţia ocazională a fulgilor de nea căzând oblic pe pământ. Tot

plimbându-mă, am dat peste un monument arhitectonic deosebit – o mare parte a faţadei unei vechi clădiri ciuruite de gloanţe îndărătul unui perete uriaş de sticlă. O punte de legătură traversa partea superioară a faţadei şi susţinea câteva etaje de apartamente moderne de lux. Din pură curiozitate, m-am apropiat de o plăcuţă cu informaţii despre acea faţadă. Aparţinea hotelului Esplanade, unde stătuse familia Dodd la sosirea în Berlin. Tot aici, aşadar îndărătul acelui perete de sticlă, mai era un perete interior al salonului pentru mic dejun al hotelului Esplanade, restaurat la forma iniţială. A fost ciudat să văd aceste artefacte arhitectonice protejate de un perete de sticlă, precum un peşte uriaş, imobil. Preţ de o clipă, i-am putut vedea pe Dodd şi pe Martha începându-şi programul de zi cu zi, Dodd îndreptându-se spre nord cu pas grăbit, spre Tiergarten, pentru plimbarea către birourile ambasadei de pe Bendlerstrasse, Martha grăbindu-se spre sud ca să se vadă cu Rudolf Diels la vechea şcoală de artă de pe Prinz-Albrecht-Strasse înaintea unui prânz liniştit într-un local discret.

Următoarele note sunt, fără îndoială, exhaustive. Am avut întotdeauna grijă să dau sursa materialelor citate din alte lucrări şi să adnotez acele date şi observaţii care, dintr-un motiv sau altul, cer să fie atribuite, ca, de exemplu, revelaţia lui Ian Kershaw – Hubris, pagina 485 – că unul din filmele preferate ale lui Hitler a fost King Kong. Ca de obicei, pentru acei cititori cărora le place să citească notele de final – şi sunteţi mulţi aceia – am inclus mici povestioare şi date care nu au fost introduse în naraţiunea principală, dar care mi s-au părut mult prea interesante sau convingătoare pentru a fi omise. Îmi cer iertare pentru acest abuz.

Note

Bărbatul din spatele paravanului

1. Pentru detalii despre cazul Schachno, a se vedea „Conversation with Goering”, memorii nepublicate, pp. 5-6; şi Messersmith către Hull, 11 iulie 1933 şi 18 iulie 1933, toate în Documentele Messersmith. De asemenea, raportul cumulativ despre atacurile asupra americanilor în corespondenţa lui Phillips către Roosevelt, 23 august 1933, dosarul nr. 362.1113/4 1/2, State/Decimal.

2. „From the neck down”: Messersmit, „Conversation with Goering”, memorii nepublicate, p. 6, Documentele Messersmith.

3. „From the shoulder blades”: Messersmith către Hull, 11 iulie 1933, Documentele Messersmith.

4. Messersmith către Phillips, 26 iunie 1933, Documentele Messersmith.

5. Ziua învestirii din 1933: Al 20-lea Amendament, aprobat în 1933, muta ziua învestirii preşedintelui de pe 4 martie pe 20 ianuarie, dată valabilă şi azi, pentru a reduce perioada de timp în care viitorul preşedinte nu este fără funcţie.

6. Mai multe detalii despre transportarea automobilului lui Dodd veţi găsi în corespondenţa lui Howard Fyfe către Harry A. Havens din 8 iulie 1933, Herbert C. Hengstler către Dodd din 10 iulie 1933 şi Paul T. Culbertson către Dodd din 19 iunie 1933, toate în Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

PARTEA I: ÎN PĂDURE

Capitolul 1: Căi de evadare

7. Dodd, Jurnal, p. 3.

8. „Farming Implements” şi observaţii, Caseta 59, Documentele W.E. Dodd.

9. William E. Dodd către Martha Dodd, 15 octombrie 1926, Caseta 2, Documentele Martha Dodd.

10. Dodd către Westmoreland Davis, 22 iunie 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

11. Dodd către Lester S. Ries, 31 octombrie 1932, Caseta 39, Documentele W.E. Dodd.

12. Dodd către Charles E. Merriam, 27 august 1932, Caseta 39, Documentele W. E. Dodd.

13. Bailey, p. 6.

14. Dallek, p. 6.

15. Ibid., p. 9.

16. „Brief Note”, p. 6, Caseta 58, Documentele W.E. Dodd.

17. Ibid., p. 7.

18. Bailey, pp. 35–36; Dallek, pp. 31–32.

19. Dallek, p. 70; Dodd către doamna Dodd, 26 martie 1930, Caseta 2, Documentele Martha Dodd.

În această scrisoare către soţia sa, scrisă într-o plăcută seară în timp ce se afla la fermă, Dodd scria: „Stau la masa din sufragerie în hainele mele obişnuite, vechiul

pulovăr roşu şi pâslarii – cu un lemn gros de stejar pe foc peste un strat gros de vreo zece centimetri de jar incandescent, totul înconjurat de cenuşă albă. Vechiul suport de fier pentru buşteni (sau «câinele de foc», cum îi spuneam când eram mic) stă cu capetele sale negre plecate, contemplând satisfăcut serviciul eficient pe care mi-l face – vechiul şemineu de cărămidă roşie la fel de impunător precum George Washington şi secolul al XVIII-lea, când bărbaţii aveau timp să fie impunători."

20. Bailey, pp. 97–99; Dallek, pp. 88–89.

21. Dodd către William Dodd, Jr., 9 decembrie 1932, Caseta 39, Documentele W.E. Dodd.

22. Ibid.

23. Dodd către doamna Dodd, 25 martie 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

24. Messersmith, „Cordell Hull and my personal relationships with him", p. 7, memoriile nepublicate, Documentele Messersmith.

Messersmith scrie: „Când am auzit acest limbaj dur folosit de bărbatul cu înfăţişare neprihănită şi care era în atât de multe feluri un sfânt, aproape am leşinat de uimire". Vezi şi Graebner, p. 193; Weil, pp. 76–77, 87; şi, desigur, Memoriile lui Hull însuşi.

Unul dintre aforismele memorabile ale lui Hull, referitor la Hitler şi la aliaţii lui în timp ce se pregătea de război, a fost acesta: „Când participi la un concurs de urinat contra unui sconcs, asigură-te că ai urină din plin". Weil, p. 77.

25. Dodd, jurnal de buzunar, 2 martie 1933, Caseta 58, Documentele W.E. Dodd.

Capitolul 2: Postul vacant de la Berlin

26. Noakes şi Pridham, p. 180; Rürup, pp. 84–86; Wheaton, p. 428; Ladd, p. 123; Evans, Power, p. 11; Stackelberg şi Winkle, p. 132; Wise, Servant, p. 177.

27. Roosevelt, Personal Letters, pp. 337–338.

28. Ibid., p. 338.

29. Dallek, pp. 187–189; Flynn, p. 148.

30. Warburg, p. 124.

31. New York Times, 8 iunie 1933.

32. Dallek, p. 187.

33. Ibid., p. 189.

34. Herzstein, p. 77.

35. Roper, p. 335.

36. Dodd, Jurnal, p. 3.

37. Ibid., p. 3.

38. Doamna Dodd către William Dodd Jr., 19 aprilie 1933, Caseta 1, Documentele Martha Dodd.

39. Dodd către doamna Dodd, 25 martie 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

40. Messersmith, „Cordell Hull and My Personal Relationships”, p. 17, memoriile nepublicate, Documentele Messersmith.

Messersmith scria: „Ca secretar de stat, ar fi trebuit să aibă deja cuvântul decisiv în decizia referitoare la cine ocupa principalul post, cât şi pe cel secundar, ca şef al misiunii”. În schimb, scria Messersmith, Hull a abdicat şi i-a dat lui Roosevelt mână liberă. „Unii dintre noi au avut mereu sentimentul că unele dintre cele mai nefericite numiri care s-au făcut în timpul în care domnul Hull a fost secretar de stat ar fi putut fi evitate dacă domnul Hull ar fi intervenit direct în problemă.”

41. Hull, Memorii, p. 182.

42. Flynn, p. 148. Vezi şi Martha Dodd către Flynn, 17 octombrie 1947, New York Times, 2 noiembrie 1947 şi New York Herald Tribune, 9 noiembrie 1947, toate în Caseta 13, Documentele Martha Dodd.

43. Dodd către Martha, 16 decembrie 1928, Caseta 2, Documentele Martha Dodd.

Capitolul 3: Alegerea

44. Dodd către doamna Dodd, 20 aprilie 1933, Box 2, Caseta 2, Documentele Martha Dodd.

45. Dodd către doamna Dodd şi Martha Dodd, 13 aprilie 1933, Caseta 2, Documentele Martha Dodd.

46. „Baby Book”, 1908–c. 1916, Caseta 1, Documentele Martha Dodd.

47. Chicago Daily Tribune, 25 aprilie 1930.

48. W.L. River către Martha Dodd, c. 1927, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

49. James Burnham către Martha Dodd, n.d., Caseta 4, Documentele Martha Dodd.

50. Cincinnati Times-Star, n.d., dar probabil 13 ianuarie 1932, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

51. Martha către Bassett, 19 februarie 1976, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

52. Bassett către Martha, 19 septembrie 1931, Cutia 8, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

Ador aceste scrisori, mai ales, deoarece sunt atât de pline de proză în stilul lui Jimmy Stewart. În această scrisoare, Bassett foloseşte o formulă specială de salut – „Iubita mia”. Primul rând al scrisorii este: „Am primit cea mai adorabilă scrisoare de dragoste de la tine în dimineaţa aceasta”. Iar eu, personal, am petrecut cele mai adorabile clipe citind toate aceste scrisori. Pentru a-l cita din nou pe Bassett: „Da, fără tăgadă, aşa este”.

53. Martha către Bassett, 1 noiembrie („mai mult sau mai puţin”, scrie ea) 1971, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

54. Basset către Martha, 21 februarie 1932, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

În acest punct, lucrurile încep să se tensioneze. Bassett îşi începe scrisoarea cu un mai sobru „Dragă Martha”. Duse sunt zilele cu „Iubita mia”.

Trei zile mai târziu (Bassett către Martha, 24 februarie 1932), el a încercat din nou: „Sigur nu te poţi simţi obligată să mergi mai departe şi să te măriţi cu cineva pe care nu-l iubeşti, doar din motiv de promisiune eronată, când ştim amândoi cât de profund şi de irevocabil suntem legaţi unul de celălalt noi doi”.

El şi-a început această scrisoare cu formula „Mult iubită dintre femei”. La adresa expeditorului, a scris: „The Bank”.

Sincer, noi bărbaţii putem fi atât de afoni.

55. Martha către Bassett, 19 februarie 1976, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

56. Ibid.

57. Ibid.

58. Martha către Bassett, 1 noiembrie 1976, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

59. Ibid.

60. Ibid.

61. Carl Sandburg către Martha, n.d., Caseta 63, Documentele W. E. Dodd.

62. Martha către Bassett, 1 noiembrie 1971, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

Formula de salut din această scrisoare este „Dragul meu Ex”.

63. Martha către Bassett, 19 februarie 1976, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

64. Ibid.

Capitolul 4: Teroarea

65. Dodd, Jurnal, pp. 4–5.

66. Ibid., p. 5.

67. Breitman şi Kraut, pp. 18, 92; Wise, Servant, p. 180; Chernow, p. 388; Urofsky, p. 271.

68. Urofsky, p. 256; Wise, Challenging Years, pp. 238–239; Wise, Servant, p. 226.

69. Wise, Corespondenţă personală, p. 221.

70. Chernow, pp. 372–373; Leo Wormser către Dodd, 30 octombrie 1933, Caseta 43, Documentele W.E. Dodd.

71. Chernow, p. 373.

72. Citat în Breitman şi Kraut, p. 227.

73. Ibid., p. 230.

74. Ibid., pp. 12–15.

75. Phillips, Jurnal, 20 aprilie 1935.

76. Phillips, Jurnal, 10 august 1936; Breitman şi Kraut, pp. 36–37.

Breitman şi Kraut sunt mai degrabă direcţi în descrierea pe care i-o fac lui Phillips. Ei scriu la pagina 36: „Phillips ura evreii”.

77. Gellman, p. 37.

78. Breitman şi Kraut, p. 32.

79. Gellman, p. 37.

80. Carr, Jurnal, 22 februarie 1934, Documentele Carr.

81. Ibid., 23 februarie 1934.

82. Breitman şi Kraut, p. 36.

83. Wilbur Carr oferă o descriere detaliată, anemică, despre „clauza LPC” şi alte reguli ale imigrării în memorandumul „The Problem of Aliens Seeking Relief from Persecution in Germany” („Problema străinilor care se refugiază din calea persecuţiilor din Germania”), datat 20 aprilie 1933, Documentele Carr.

84. Wolff, p. 89.

85. Breitman şi Kraut, p. 15.

86. Proskauer către Phillips, 18 iulie 1933, vol. 17, p. 35, Arhivele Holocaustului.

87. Phillips către Proskauer, 5 august 1933, vol. 17, p. 40, Arhivele Holocaustului.

Corespondenţa dintre Phillips şi Proskauer, pp. 32–46, este o lectură obligatorie, atât pentru ceea ce se spune, cât şi pentru ceea ce nu se spune. Pe de o parte, cu statistici ample şi o proză obiectivă, este Phillips, care, aşa cum am văzut, îi antipatiza pe evrei. De partea cealaltă era Proskauer, judecător, a cărui proză precaută pare să mascheze clar un strigăt de durere.

88. Dippel, p. 114; Proskauer către Phillips, 18 iulie 1933, vol. 17, p. 36, Arhivele Holocaustului.

Proskauer îi spune lui Phillips: „Binecunoscuta realitate că doar un număr neglijabil de vize din cota pentru Statele Unite au fost emise în ultimii ani, în afara celor acordate rudelor cetăţenilor americani, a împiedicat depunerea de cereri de către evrei germani, pe care le-am considerat de dinainte inutile...”

89. Breitman şi Kraut, p. 14.

90. Dodd, Jurnal, p. 5.

91. Ibid.

92. Ibid.

93. Dallek, p. 191; Stiller, pp. 33, 36–37; Kershaw, Hubris, pp. 473–474.

94. Stiller, p. 5.

Jay Pierrepont Moffat, Directorul Biroului de Relaţii cu Europa de Vest, a făcut următoarea consemnare în jurnalul său în data de 6 octombrie 1934: „Sâmbătă după-amiază, fiind frig şi plouând, eram acasă şi citeam ultimele patru scrisori personale ale lui Messersmith (asta nu pare a fi preocuparea potrivită pentru o după-amiază, dar mi-a luat aproape două ore)....”

95. Messersmith către Hull, 12 mai 1933, Documentele Messersmith.

96. Ibid., p. 15. Vezi şi Messersmith către Hull, 19 iunie 1933, Documentele Messersmith.

În această scrisoare din 19 iunie, Messersmith scria: „principalii lideri, sub influenţa cruntă a responsabilităţii, au devenit mai moderaţi în aproape toate punctele lor de vedere şi s-au străduit în multe feluri să transforme această moderaţie în acţiune”.

97. Messersmith către Phillips, 26 iunie 1933, Documentele Messersmith.

98. Jurnal, 15 iunie 1933, Documentele Carr.

99. Weil, p. 41.

100. Moffat, Jurnal, 15 iunie 1933.

101. Phillips, „Reminiscences”, pp. 3, 50, 65–66, 99; Phillips, Ventures, pp. 4, 5, 183.

În „Reminiscences”, transcrierea unui interviu oral, Phillips (pp. 2–3) declara: „Bostonul în care am crescut se limita la prietenii care locuiau pe Hill şi în cartierul Back Bay. Comunitatea era una egocentrică – trăiam înconjuraţi de verişori, unchi şi mătuşi şi nimic nu ne îndemna să discutăm problemele naţionale ori mondiale... Trebuie să spun că era un loc tare plăcut în care să creşti, dar era o viaţă foarte simplă şi îngăduitoare. Nu vedeam deloc semne ale sărăciei... Trăiam, de fapt, pe un fel de insulă a bunăstării...”

102. Weil, p. 47.

103. Dodd către John D. Dodd, 12 iunie 1933, Caseta 2, Documentele Martha Dodd.

104. D. Dodd către Dodd, 15 iunie 1933, Caseta 2, Documentele Martha Dodd.

105. Dodd, Jurnal, p. 8.

106. Dallek, p. 194; Floyd Blair către Jay Pierrepont Moffat, 28 iunie 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

107. George Gordon Battle către Dodd, 1 iulie 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd. Vezi şi telegrama, Battle către Dodd, 1 iulie 1933, Caseta 40.

108. Dodd, Jurnal, p. 9.

109. Ibid.

110. Chernow, pp. 374–375, 388.

111. Dodd, Jurnal, p. 9.

112. Ibid., p. 10.

113. Ibid., p. 10.

114. Crane către Dodd, 14 iunie 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

115. Dodd către Crane, 16 sept. 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

116. Dodd, Jurnal, p. 11.

117. Ibid., p. 11.

118. Ibid., p. 7.

119. Dodd, Embassy Eyes, p. 17.

Capitolul 5: Prima noapte

120. Dodd, Embassy Eyes, pp. 17–18.

121. Ibid., p. 10.

122. Ibid., p. 5.

123. Ibid., p. 5.

124. Breitman şi Kraut, p. 88.

125. Anti-Defamation League, 2009, ADL.org.

126. Vanden Heuvel, p. 225.

127. Sandburg, Caseta 63, Documentele W.E. Dodd.

128. Ibid.

129. Dodd, Embassy Eyes, p. 16–17.

130. Wilder către Martha, n.d., Caseta 63, Documentele W.E. Dodd.

Într-o scrisoare datată 15 septembrie 1933, Wilder scria: „Văd plimbările cu avionul” – aici, o evidentă aluzie la încercările lui Ernst Udet, as al aviaţiei din Primul Război Mondial şi aventurier al aerului, de-a o cuceri pe Martha prin plimbări cu avionul – „şi ceaiurile dansante şi vedetele de cinema şi plimbările scurte în cel mai autumnal dintre toate marile parcuri. Dar nu pot vedea cum eşti tu când eşti singură – sau singură doar cu familia – sau singură cu maşina de scris. Scrisorile tale sunt atât de vii că îmi înnegurează ochii minţii, care nu le mai văd pe toate acestea.”

El îşi deschide scrisorile către ea, alternativ, cu „Dragă Marthy”, „Frumoasa mea dragă”, „Dragă Marthy-la-Belle”.

„Suntem blestemaţi”, scria el în aprilie 1935, „amândoi, absurd, exasperant blestemaţi şi am fost hărăziţi să fim prieteni.”

131. Brysac, p. 142.

132. Wise, Servant, pp. 191–192.

133. Ibid.

134. Ibid.

135. Dodd, Jurnal, p. 241.

136. Dodd, Embassy Eyes, p. 12.

137. Bailey, 150.

138. Dodd, Embassy Eyes, p. 20.

139. Ibid.,20; Dodd, Jurnal, p. 12.

140. Dodd, Embassy Eyes, pp. 20–21.

141. Messersmith, „Some Observations on the appointment of Dr. William Dodd, as Ambassador to Berlin”, memorii nepublicate, p. 8, Documentele Messersmith.

142. Dodd, Embassy Eyes, p. 20.

143. Ibid., p. 21.

144. Ibid., p. 21.

145. Breitman şi Kraut, p. 40.

146. Messersmith, „Some Observations on the appointment of Dr. William Dodd, as Ambassador to Berlin”, memorii nepublicate, p. 3, Documentele Messersmith.

147. Fromm, p. 121.

148. Ibid., p. 120.

149. Brysac, p. 141.

150. Ibid.

151. Memorii nepublicate, p. 3, Caseta 13, Documentele Martha Dodd.

152. Deşi ar trebui să pun note de subsol pentru fiecare mărunţiş din acest paragraf destul de lung, sincer efortul ar fi mult prea istovitor şi cu valoare limitată. Aşa că daţi-mi voie să ofer cititorilor câteva surse care mi-au oferit o imagine vie a Berlinului de odinioară:

Ladd, The Ghosts of Berlin;

Friedrich, Before the Deluge;

Richie, Faust's Metropolis;

Gill, A Dance Between Flames.

Pentru imaginea excentrică a vieţii de noapte din Berlin, a se vedea Gordon, Voluptuous Panic.

De asemenea, îndemn pe oricine doreşte şi mai multe informaţii despre Berlin să viziteze YouTube.com şi să caute „Symphony of a Great City". Veţi fi încântaţi.

153. Kaes et al., pp. 560–562.

154. Dodd, Embassy Eyes, p. 22.

155. Ibid., p. 22.

156. Kreuder, p. 26.

„Istoria culturală” a lui Kreuder despre Hotel Esplanade include un număr de fotografii ale hotelului înainte şi imediat după al Doilea Război Mondial, cât şi în actuala prezentare ca artefact protejat de un perete de sticlă. Pentru mai multe pe acest subiect, vă rog să citiţi textul despre sursele mele (pp. 367–375).

157. Dodd, Embassy Eyes, p. 22; pentru numerele exacte ale camerelor, a se vedea scrisoarea, Hotel Esplanade către George Gordon, 6 iulie 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

158. Dodd, Embassy Eyes, p. 22.

159. Messersmith, „Some Observations on the appointment of Dr. William Dodd, as Ambassador to Berlin”, memorii nepublicate, p. 2, Documentele Messersmith.

160. Dodd, Embassy Eyes, pp. 22–23.

161. Ibid., pp. 23–24.

162. Kaes et al., p. 425.

163. Dodd, Embassy Eyes, p. 23.

164. Ibid., p. 24.

PARTEA A II-A: CĂUTAREA UNEI LOCUINŢE ÎN CEL DE-AL TREILEA REICH

Capitolul 6: Seducţia

165. Dodd, Embassy Eyes, p. 24.

166. Schultz, „Dragon”, p. 113.

167. Stackelberg şi Winkle, p. 145.

În ceea ce priveşte lagărele „sălbatice”, KZ-urile, şi altele de felul acesta, a se vedea Krausnick et al., pp. 400, 410, 419; Richie, p. 412; Fritzsche, p. 43; Fest, pp. 115–116; Kershaw, Hubris, pp. 462, 464; Deschner, p. 79. Începând cu 31 iulie 1933, aproximativ 26 789 de oameni au fost ţinuţi sub tutela protectoare a poliţiei, conform Krausnick et al., p. 410.

168. Dodd, Embassy Eyes, p. 24.

169. de Jonge, p. 140.

170. Dodd, Embassy Eyes, p. 24.

171. Ibid., p. 24.

172. Ibid., p. 25.

173. Jelavich, p. 31.

174. Grunberger, p. 371; de Jonge, p. 161; pentru mai multe despre Finck, a se vedea Jelavich, pp. 236–241, 248.

175. Isherwood, Berlin Stories, p. 207.

Nu se poate sublinia îndeajuns de mult că aparenta normalitate a Germaniei din această perioadă a fost deosebit de atrăgătoare pentru străini. Angela Schwartz, în articolul ei „British Visitors to National Socialist Germany” – „Turişti britanici în Germania Naţional-Socialistă” – scrie că „un număr considerabil de turişti britanici au conchis după un tur prin cel de-al Treilea Reich, poate chiar unul organizat de autorităţi, că în Germania totul este pe cât de poate de calm şi de paşnic”. Schwarz, p. 497.

176. Orlow, p. 29; Bullock, p. 149; Kershaw, Hubris, p. 479; Hughes şi Mann, p. 81; Gill, p. 238.

Engelmann, p. 36, oferă a traducere uşor diferită: „aliniere”. Orlow, în a sa History of the Nazi Party, notează că traducerea ad literam este „fazare”, un termen din fizică, „al cărui sens original presupune coordonarea diferitelor tipuri de curenţi electrici”. Orlow, p. 29.

177. Kershaw, Hubris, p. 481; Gisevius, p. 96; Gellately, Gestapo, pp. 11, 137.

178. Gellately, Gestapo, p. 97.

179. Crankshaw, p. 15.

180. Citat în Gellately, Gestapo, p. 146.

181. Gellately, Gestapo, pp. 137–138.

182. Ibid., p. 139.

Acest Gestapo nu avea nimic amuzant, dar asta nu îi împiedica pe berlinezi să spună pe ascuns – foarte pe ascuns – bancuri despre agenţie. Iată unul dintre ele: „La vama cu Belgia, apare într-o zi un număr uriaş de iepuri care declară că sunt refugiaţi politici. «Gestapo vrea să aresteze toate girafele pentru că ar fi inamici ai statului.» –

«Dar voi nu sunteţi girafe!» – «Ştim, dar încercaţi să explicaţi asta ălora din Gestapo!» Evans, Power, p. 106

183. Dippel, p. xviii; Gill, p. 238.

Kershaw, în Popular Opinion and Political Dissent, prezintă statistici care arată că 70,9% dintre evreii din Germania trăiau în oraşe cu peste 100 000 de locuitori. În Bavaria, procentajul era de 49,5%. „O implicaţie a acestui fapt este evidentă”, scrie el: „populaţia de pe mari suprafeţe din Bavaria nu avea deloc contact cu evreii, sau un contact minim. Pentru foarte mulţi, aşadar, Problema evreiască avea o semnificaţie cel mult abstractă.” Kershaw, Popular Opinion, pp. 226–227.

184. Dippel, p. 114.

185. Zuckmayer, p. 320.

186. Dippel, p. 153.

187. Messersmith către Hull, 8 august 1933, Documentele Messersmith.

188. Ibid., p. 4

189. Martha către Thornton Wilder, 25 septembrie 1933, Documentele Wilder.

190. George Bassett Roberts către Martha, 22 octombrie 1971, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

191. Ibid.

192. George Bassett Roberts către Martha, n.d., Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

193. George Bassett Roberts către Martha, 22 octombrie 1971, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

194. Conradi, p. 22.

Capitolul 7: Conflict ascuns

195. Dodd către R. Walton Moore, 22 martie 1936, 124.621/338, State/Decimal.

196. Phillips către Dodd, 31 iulie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

197. Martha către Thornton Wilder, 25 septembrie 1933, Documentele Wilder.

198. Dodd, Jurnal, p. 16.

199. Ibid., p. 13.

200. Friedlander, p. 496.

201. Dodd către Hull, 17 iulie 1933, 124.626/95, State/Decimal.

202. Messersmith către Hull, 15 iulie 1933, 125.1956/221, State/Decimal.

203. Dodd, Memorandum, 1933, Caseta 40 (1933-C), Documentele W.E. Dodd.

204. New York Times, 1 iulie 1933.

205. Pentru un rezumat al conflictului între Hitler şi Röhm, a se vedea Evans, Power, pp. 20–26; Kershaw, Hubris, pp. 505–507; şi Wheeler-Bennett, Nemesis, pp. 307–311.

206. Röhm a fost demascat când scrisorile sale către un cercetător în medicină au fost făcute publice. Într-una din scrisori, el scria: „Nu fac un secret din înclinaţiile mele”, recunoscând că partidul nazist trebuise „să se deprindă cu această particularitate a mea”. El mai scria: „În ziua de azi, toate femeile sunt abominabile pentru mine, mai ales acelea care nu-mi dau pace cu dragostea lor”. Hancock, pp. 625–629.

207. Dodd către Newton Baker, 12 august 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

208. Ibid.

209. Dodd, Embassy Eyes, p. 247.

210. Heineman, p. 66.

211. Ibid., p. 82.

212. Dodd, Jurnal, p. 13.

213. Dodd către Newton Baker, 12 august 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

214. Messersmith către Hull, 9 august 1933, Documentele Messersmith.

215. Ibid., p. 4.

216. Messersmith către Hull, 26 iulie 1933, Documentele Messersmith.

217. Messersmith, „Attack on Kaltenborn”, memorii nepublicate, p. 2, Documentele Messersmith.

218. Ibid.

219. Messersmith către Hull, 26 septembrie 1933, p. 1, Documentele Messersmith.

220. Ibid., p. 3.

221. Ibid., p. 3.

222. Ibid., pp. 7–8.

223. Ibid., p. 15.

Capitolul 8: Întâlnirea cu Putzi

224. Dodd, Embassy Eyes, p. 100.

225. Isherwood, Berlin Stories, p. 204.

226. Shirer, Berlin Diary, p. 34.

227. Am fost uluit în timpul cercetărilor mele de măsura în care protagoniştii mei cheie au păstrat cărţile de vizită primite în timpul şederii la Berlin. Cărţile Marthei – zeci – pot fi găsite în Caseta 1, dosarul 2, din documentele sale păstrate la Biblioteca Congresului. Armand Berard, viitorul

ei iubit atât de mult exploatat, a scris pe una dintre cărţile sale de vizită: „Te-am sunat în van/şi am venit în van”. O bună prietenă de-a Marthei, Elmina Rangabe a scris criptat:

Fii cumpănit,

sufletul meu, fii cumpănit;

armele ce le porţi fragile

sunt,

din volumul de poezii A Shropshire Lad, de A.E. Housman. Şi a tăiat cu o linie numele de familie Rangabe pentru a indica intimitate.

228. Ibid.

229. Dodd, Embassy Eyes, p. 25.

230. Ibid., p. 25.

231. Dalley, p. 156.

232. Messersmith, „Dr. Hanfstaengl”, memorii nepublicate, p. 1, Documentele Messersmith.

233. Messersmith către Jay Pierrepont Moffat, 13 iunie 1934, Documentele Messersmith.

234. Reynolds, p. 107.

235. Ibid., p. 207.

236. Conradi, p. 20.

237. Conradi, p. 21.

238. Ibid., p. 46.

Egon Hanfstaengl a declarat pentru publicaţia Sunday Telegraph din Londra (27 februarie 2005) că Hitler a fost un tovarăş de joacă excelent. „L-am iubit. A fost tovarăşul de joacă pe care orice copil şi l-ar fi dorit, cu o imaginaţie debordantă. Jocul meu preferat cu el era de-a trenurile. Se aşeza în patru labe şi se prefăcea că e un tunel sau un viaduct. Eu eram locomotiva cu aburi a cărei şină trecea pe sub el. El scotea toate sunetele unei locomotive cu aburi.”

239. Dodd, Embassy Eyes, p. 26.

240. Fromm, p. 90.

241. Dodd, Embassy Eyes, pp. 25–26.

242. Ibid., p. 26

243. Hanfstaengl, p. 214.

244. Conradi, p. 121.

245. Hanfstaengl, p. 214.

Capitolul 9: Moartea este moarte

246. Mowrer, Triumph, p. 218.

247. Ibid., p. 219.

248. Dodd, Embassy Eyes, p. 39.

249. Mowrer, Triumph, p. 224.

250. Dodd, Jurnal, p. 24.

251. Messersmith, „Some observations on my relations with the press”, memorii nepublicate, p. 20, Documentele Messersmith.

252. Mowrer, Triumph, pp. 225–226.

253. Messersmith, „Some observations on my relations with the press”, memorii nepublicate, p. 21, Documentele Messersmith.

254. Mowrer, Journalist’s Wife, p. 308.

255. Dodd, Embassy Eyes, p. 39.

256. Dodd, Jurnal, p. 17.

257. Vezi „Fritz Haber”, JewishVirtualLibrary.org.

258. Stern, p. 121. Vezi şi „Fritz Haber”, NobelPrize.org.

259. Ibid., p. 53.

260. Memorandum, 14 septembrie 1933, Caseta 59, Documentele W.E. Dodd.

261. Dodd, Jurnal, p. 17.

262. Ibid., p. 17.

263. Dodd către Isador Lubin, 5 august 1933, Caseta 41, Documentele W.E. Dodd.

264. D.W. MacCormack către Isador Lubin, 23 august 1934, Caseta 41, Documentele W.E. Dodd.

265. Goran, pp. 169, 171.

266. Stern, p. 135.

267. Stephen S. Wise către Dodd, 28 iulie 1933, Caseta 43, Documentele W.E. Dodd.

268. Wise, Personal Letters, p. 223.

269. Dodd către Stephen S. Wise, 1 august 1933, Caseta 43, Documentele W.E. Dodd.

270. Wise, Personal Letters, p. 224.

271. Wise, Challenging Years, p. 254.

272. Messersmith către Hull, 24 august 1933, Documentele Messersmith.

273. Dodd către Roosevelt, 12 august 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

Capitolul 10: Tiergartenstrasse 27a

274. Dodd către William Phillips, 13 noiembrie 1933, Caseta 42.

275. Dodd către Sam D. McReynolds, 2 ianuarie 1934, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

276. Dodd, Embassy Eyes, p. 32.

277. Dodd către Roosevelt, 12 august 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

278. În cursul cercetărilor mele, am avut plăcerea de a sta de vorbă cu Gianna Sommi Panofsky, nora proprietarului lui Dodd, care mi-a oferit planurile detaliate ale casei şi fotocopii ale câtorva fotografii ale exteriorului casei. Din păcate, ea a decedat înainte de finalizarea acestei cărţi.

279. Dodd, Embassy Eyes, pp. 33–34.

280. Ibid., p. 34.

281. Dodd către doamna Alfred Panofsky, scrisoare nedatată, pusă la dispoziţie de Gianna Sommi Panofsky.

282. Fromm, p. 215.

283. Ferdinand, p. 253.

284. Ibid., p. 253.

285. Ibid., p. 253.

286. Martha către Thornton Wilder, 25 septembrie 1933, Documentele Wilder.

287. Dodd, Embassy Eyes, p. 147.

288. Carl Sandburg către Martha, n.d., Caseta 63, Documentele W.E. Dodd.

289. Dodd, Jurnal, pp. 22–23; Dodd, Embassy Eyes, p. 27; Reynolds, p. 118.

PARTEA A III-A: LUCIFER ÎN GRĂDINĂ

Capitolul 11: Fiinţe ciudate

290. Messersmith către Hull, 19 august 1933, Documentele Messersmith.

291. Messersmith către Hull, 25 august 1933, Documentele Messersmith.

292. Dodd, Jurnal, pp. 26–27.

293. Dodd, Embassy Eyes, p. 28.

Detalii ale episodului descris aici şi în paginile următoare pot fi găsite în principal în memoriile Marthei, paginile 27–32, şi în memoriile lui Quentin Reynolds, paginile 118–121.

Consemnările Marthei diferă puţin de cele ale lui Reynolds. Ea a afirmat că Reynolds a fost de acord să scrie povestea la revenirea în Berlin în loc să o trimită telegrafic direct din Nürnberg şi că urma să nu îi menţioneze pe ea şi pe Bill Jr. în relatare. Reynolds, în memoriile ulterioare, a relatat că a omis referirile la familia Dodd, dar că a scris povestea fiind încă la Nürnberg şi că a trimis-o cu poşta, şi nu telegrafic. Dodd, Embassy Eyes, p. 29; Reynolds, p. 120.

294. Kershaw, Hubris, p. 179.

295. Una din problemele adulaţiei naziştilor faţă de perfecţiunea ariană era că nici unul dintre cei mai înalţi lideri ai regimului nu respecta tiparul înalt, blond, ochi-albaştri. Hitler, când nu declama, avea o înfăţişare mai degrabă prozaică, un directoraş mărunt de vârstă mijlocie cu o mustăcioară bizară care amintea de actorul de comedie Charlie Chaplin. Göring era supraponderal şi avea foarte des capricii stranii şi apucături narcisiste, cum ar fi vopsirea unghiilor şi schimbarea uniformei de câteva ori pe zi. Himmler arăta ca un ţăran la câmp, el fiind de altfel angajat la o fermă de găini înainte de a fi binecuvântat de Hitler.

Însă, înfăţişarea lui Goebbels reprezenta cea mai mare provocare. Era mărunţel, şchiopăta de un picior şi semăna izbitor cu caricaturile grotesc desfigurate care apăreau frecvent în literatura ostilă nazistă. În Berlin circula pe ascuns o poezie burlescă: „Doamne Dumnezeul meu, aş vrea orb să fiu pe dată/Să-l văd pe Goebbels arian o dată”. Gallo, p. 29.

296. Martha către Thornton Wilder, 14 decembrie 1933, Documentele Wilder.

Mulţi oameni aveau păreri similare, cel puţin la început. Am fost surprins mai ales de observaţiile lui Marsden Hartley, pictor american ce locuia la Berlin, care, pe 28 decembrie 1933, scria: „Ţi se taie de-a dreptul respiraţia

când îi vezi pe tinerii de aici mărşăluind şi mărşăluind, desigur, ca de obicei. Ai impresia că Germania mărşăluieşte mereu – dar, vai, câtă vigoare, sănătate şi forţă fizică au aceşti tineri.” Hartley, p. 11.

297. Dodd, Jurnal, p. 26.

298. Ibid., p. 25.

Capitolul 12: Brutus

299. Dodd, Jurnal, pp. 30–31.

300. Acest citat şi alte detalii ale episodului Kaltenborn provin din Messersmith, „Attack on Kaltenborn”, memorii nepublicate, Documentele Messersmith; corespondenţa lui Kaltenborn din arhiva sa de la Wisconsin Historical Society şi memoriile lui Kaltenborn, Fifty Fabulous Years.

301. Documentele Kaltenborn.

302. Dodd, Jurnal, p. 36.

303. Dodd, Embassy Eyes, p. 36.

304. Ibid., p. 36–37.

305. Ibid., p. 37.

306. Mowrer, Triumph, p. 226.

307. Messersmith, „Some observations on my relations with the press”, memorii nepublicate, p. 22, Documentele Messersmith.

308. Dodd către Walter Lichtenstein, 26 octombrie 1933, Caseta 41, Documentele W.E. Dodd.

309. Ibid.

310. Reynolds, Journalist’s Wife, p. 309.

311. Dodd către Hull, 19 octombrie 1933, Caseta 41, Documentele W.E. Dodd.

312. Dodd, Jurnal, p. 33.

313. Dodd, Embassy Eyes, p. 236.

314. Dodd către Hull, 17 februarie 1934 (netrimisă), Caseta 44, Documentele W.E. Dodd.

315. Ibid.

316. Dodd, Embassy Eyes, p. 233.

317. Ibid., p. 233.

318. O copie a acestei fotografii se găseşte în cartea lui Dodd, Embassy Eyes, după pagina 118.

319. Schultz, „Sigrid Schultz Transcript-Part I”, p. 10, Caseta 2, Documentele Schultz.

320. Schultz, Catalogue of Memoirs, fragment transcris, Caseta 2, Documentele Schultz.

321. Memoriile lui John Campbell White, Oral History Collection, Columbia University, pp. 87–88.

322. Dodd, Embassy Eyes, p. 221.

323. Dodd către Hull, 19 octombrie 1933, Cutia 41, Documentele W.E. Dodd.

324. Ibid.

325. Raport asupra corespondenţei ambasadei de la Berlin (Revizuire), p. 10, 124.62/162, State/Decimal.

326. Dodd către Hull, 19 octombrie 1933, Cutia 41, Documentele W.E. Dodd.

327. Dodd către Carl Sandburg, 21 noiembrie 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd.

328. Dr. Wilbur E. către Dodd, 30 august 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

329. Metcalfe, p. 141.

330. Burden, p. 68.

Capitolul 13: Secretul meu întunecat

331. Dodd, Embassy Eyes, p. 41.

332. Conradi, p. 122.

333. Vanden Heuvel, p. 248.

334. Armand Berard către Martha, n.d., Caseta 4, Documentele Martha Dodd.

335. Max Delbrück către Martha, 15 noiembrie 1978, Caseta 4, Documentele Martha Dodd.

336. Messersmith către Jay Pierrepont Moffat, 13 iunie 1934, Documentele Messersmith.

337. Messersmith, „Goering”, memorii nepublicate, p. 5, Documentele Messersmith.

338. Brysac, p. 157.

339. Dodd, Embassy Eyes, p. 52.

340. Ibid., p. 52.

341. Ibid., p. 53.

342. Gisevius, p. 39.

343. Ludecke, pp. 654–655.

344. Dodd, Embassy Eyes, p. 52.

345. Gellately, Gestapo, pp. 44–45.

346. Ibid., p. 59.

347. Citat în Gellately, Gestapo, p. 129.

Chiar şi în cadrul Gestapoului exista teamă, conform lui Hans Gisevius, autor al monografiei Gestapo, To the Bitter End: „Căci trăiam într-un bârlog al criminalilor în care nici măcar nu îndrăzneam să traversăm cei trei sau şase metri de coridor ca să ne spălăm pe mâini fără să telefonăm mai întâi unui coleg ca să-l informăm de intenţia noastră de a porni într-o expediţie atât de periculoasă”. Şeful lui l-a sfătuit să stea cât mai aproape de zid şi departe de balustradă când urca scările, pornind de la teoria că aşa era mai dificil pentru un asasin de sus să te ia cu uşurinţă în cătarea puştii. „Viaţa fiecăruia era clipă de clipă în pericol.” Gisevius, pp. 50–51.

348. Gallo, pp. 25–26.

349. Rürup, p. 92.

350. Metcalfe, p. 133.

351. Martha către Thornton Wilder, 10 noiembrie 1934, Documentele Wilder.

352. Citat în Wilbur Carr, Memorandum, 5 iunie 1933, Caseta 12, Documentele Carr.

353. Dodd, Embassy Eyes, p. 56.

354. Ibid., p. 53.

Capitolul 14: Moartea lui Boris

355. Agnes Knickerbocker, în notiţe diverse, Caseta 13, Dosarul 22, Documentele Martha Dodd.

356. Martha a lăsat o descriere dactilografiată amănunţită a relaţiei sale cu Boris care include fragmente de dialog şi un miliard de detalii de fin observator, cum ar fi cine a râs la ce remarcă, cine s-a încruntat, şi aşa mai departe. „Bright Journey into Darkness”, Caseta 14, Documentele Martha Dodd.

357. Kater, p. 15.

358. Citat în „Bright Journey into Darkness”, Caseta 14, Documentele Martha Dodd.

359. Agnes Knickerbocker, în notiţe diverse, Caseta 13, Dosarul 22, Documentele Martha Dodd.

Capitolul 15: „Problema evreiască”

360. Relatarea mea despre întâlnirea lui Dodd cu Neurath derivă din Jurnalul lui Dodd, pp. 35-37, şi din Memorandumul său de şapte pagini, 14 septembrie 1933, Caseta 59, Documentele W.E. Dodd.

361. Leon Dominian către Hull şi către Ambasada de la Berlin, 15 septembrie 1933, 862.113/49 GC, State/Decimal.

362. Messersmith către Hull, 29 iulie 1933, Documentele Messersmith.

Capitolul 16: O solicitare secretă

363. Dodd către Samuel F. Bemis, 7 august 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

364. Alfred Panofsky către Dodd, 18 septembrie 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

365. Pentru primele şi ultimele ciorne, a se vedea Dodd către Alfred Panofsky, 20 septembrie 1933, Caseta 41, Documentele W.E. Dodd.

366. Memorandum, n.d. (c. 1935), Caseta 47, Documentele W.E. Dodd.

367. Klemperer, Language, pp. 32, 43, 48, 60.

368. Dodd, Jurnal, p. 44; Messersmith către William Phillips, 19 octombrie 1933, Documentele Messersmith.

369. Miller, p. 53.

370. Messersmith către William Phillips, 29 septembrie 1933, Documentele Messersmith.

371. Ibid.

372. Dodd către Edward M. House, 31 octombrie 1933, Caseta 41, Documentele W.E. Dodd.

373. Dodd către Jane Addams, 16 octombrie 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

374. Dodd către Hull, 4 octombrie 1933, Caseta 41, Documentele W.E. Dodd; Hull către Dodd, 16 octombrie 1933, Caseta 41, Documentele W.E. Dodd.

Capitolul 17: Fuga lui Lucifer

375. Diels, pp. 328–331; de asemenea, Crankshaw, pp. 51–61.

376. Citat în Crankshaw, p. 56.

377. Brysac, p. 200.

378. Memoriile nepublicate, p. 9 (marcată ca p. 8), Caseta 13, Documentele Martha Dodd.

379. Dallin, p. 236.

380. Brysac, p. x.

381. Ibid., p. 111.

382. Martha către Thornton Wilder, 25 septembrie 1933, Documentele Wilder.

383. Mildred Fish Harnack către Martha, 4 mai (probabil 1934), Caseta 5, Documentele Martha Dodd.

384. Memoriile nepublicate, p. 4 (marcată ca p. 3), Caseta 13, Documentele Martha Dodd.

385. Martha către Thornton Wilder, 14 decembrie 1933, Documentele Wilder.

386. Citat în Brysac, p. 419.

387. Ibid., p. 146.

388. Ibid., p. 154.

Capitolul 18: Avertisment de la un prieten

389. Dodd, Embassy Eyes, p. 86.

390. În memoriile ei, Martha face referire la petreceri în paginile pp. 43–45 şi pp. 65–66. Acestea par a fi aceleaşi. Răposatul Philip Metcalfe, în cartea sa 1933, leagă, de asemenea, aceste trimiteri şi afirmă cu certitudine că se referă la petrecerea ei de aniversare. El a avut avantajul de a fi corespondat cu Martha Dodd cu mult înainte de moartea ei din 1990. Metcalfe, pp. 195–196.

391. Dodd, Embassy Eyes, p. 44.

392. Ibid., p. 67. „Imnul lui Horst Wessel” a fost într-adevăr un punct nevralgic pentru naziştii înrăiţi. Un conducător de ochestră care a îndrăznit să redea o variantă jazz a imnului a fost obligat să fugă din Germania. Kater, p. 23.

393. Dodd către Leo Wormser, 26 septembrie 1933, Caseta 43, Documentele W.E. Dodd.

394. Dodd către Jane Addams, 16 octombrie 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

395. Dodd către William Phillips, 14 octombrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

396. Pentru textul discursului lui Dodd, a se vedea anexa la scrisoarea lui Dodd către Roosevelt, 13 octombrie 1933, Corespondenţa lui Roosevelt.

397. Ibid.

398. Dodd către Hull, 19 octombrie 1933, Caseta 41, Documentele W.E. Dodd.

399. Ibid.

400. Fromm, p. 132.

401. Metcalfe, pp. 164–165.

402. Dodd către Roosevelt, 14 octombrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd. (Notă: O versiune scrisă de mână a acestei scrisori din corespondenţa lui Roosevelt poartă data de 13 octombrie 1933. Pare clar că varianta dactilografiată, datată 14 octombrie 1933, este exemplarul final şi corect datat.)

403. Dodd către Hull, 13 octombrie 1933, 362.1113/13, State/Decimal.

404. Dodd, Jurnal, p. 47.

405. Dodd către Roosevelt, 14 octombrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

406. Dodd către Phillips, 14 octombrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

407. Moffat, Jurnal, 12 octombrie 1933.

408. William Phillips către Dodd, 27 noiembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

409. Edward M. House către Dodd, 21 octombrie 1933, Caseta 41, Documentele W.E. Dodd.

410. Dodd, Jurnal, p. 48.

411. Shirer, Rise, p. 211.

Capitolul 19: Peţitorul

412. Pentru detalii despre viaţa amoroasă a lui Hitler, a se vedea Hubris, pp. 284–285, 351–355.

413. Ibid., p. 354.

414. Ibid., p. 187.

415. Conradi, p. 121.

PARTEA A IV-A: SUFERINŢELE UNUI SCHELET

Capitolul 20: Sărutul Führerului

416. Dodd, Jurnal, p. 49.

417. Kershaw, Hubris, p. 485.

418. Ibid., p. 485.

419. Hanfstaengl, p. 22.

420. Dodd, Jurnal, p. 49.

421. Dodd către Roosevelt, 28 octombrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

422. Dodd către Hull, 17 octombrie 1933, 362.1113/19 GC, State/Decimal.

423. Messersmith către William Phillips, 19 octombrie 1933 (pp. 12–13), Documentele Messersmith.

424. Dodd, Embassy Eyes, pp. 63–65.

425. Ibid., p. 65.

426. Ibid., p. 65.

427. Diels către Himmler, 10 octombrie 1933, vol. 11, p. 142, Arhivele Holocaustului.

Capitolul 21: Problema cu George

428. Henry P. Leverich, „The Prussian Ministry of Justice Presents a Draft for a New German Penal Code”, 21 decembrie 1933, GRC 862.0441/5, State/Decimal.

429. Dodd, Memorandum, 26 octombrie 1933, 862.0441/3, State/Decimal.

430. Anexă la Dodd către Hull, 13 noiembrie 1933, GRC 362.1113 Kaltenborn, H.V./5, State Decimal.

431. Dodd către Hull, 19 octombrie 1933, Caseta 41, Documentele W.E. Dodd.

432. D.A. Salmon către William Phillips, 1 noiembrie 1933, anexă la Phillips către Dodd, 4 noiembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

433. William Phillips către Dodd, 4 noiembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

434. Dodd către William Phillips, 17 noiembrie, 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

435. Dodd către Hull, 6 septembrie 1933, Caseta 41, Documentele W.E. Dodd.

436. Ibid.

437. Stiller, p. 40.

438. Messersmith către William Phillips, 28 octombrie 1933 (pp. 6, 9–10), Documentele Messersmith.

439. Breitman şi Kraut, p. 225.

440. Dodd către William Phillips, 15 noiembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

441. Ibid.

442. Dodd către William Phillips, 17 noiembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

443. Dodd către William Phillips, 15 noiembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

444. William Phillips către Dodd, 27 noiembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

445. Dodd, Jurnal, p. 53.

Capitolul 22: Martorul purta cizme de militar

446. Dodd, Embassy Eyes, pp. 59–60.

447. Tobias, p. 211.

Hans Gisevius, pagina 29, comentează se asemenea şi asupra ritmului lent: „Valul de martori şi experţi trecea agale, ca un lichid dens, vâscos... Procesul s-a dovedit nebănuit de plicticos...”

448. Dodd, Embassy Eyes, p. 58.

449. Bullitt, p. 233.

450. Tobias, p. 223.

451. Gisevius, 32.

452. Dodd, Embassy Eyes, p. 62.

453. Holborn, p. 143.

454. Tobias, p. 226.

455. Dodd, Embassy Eyes, p. 60.

456. Tobias, p. 228.

Capitolul 23: Boris moare din nou

457. Martha Dodd, „Bright Journey into Darkness”, Caseta 14, Documentele Martha Dodd. Martha povesteşte despre Boris şi troiţa de pe marginea drumului în paginile 15–16.

Capitolul 24: Obţinerea votului

458. Shirer, Rise, p. 211.

459. Ibid., pp. 211–212.

460. Messersmith către Hull, „Some Observations on the election of Nov. 12, 1933”, p. 3, anexă la Messersmith către Dodd, 18 noiembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

În Hubris, Ian Kershaw citează o parte a întrebării de pe buletinul de vot: „Tu, bărbatule german, şi tu, femeie germană, sunteţi de acord cu această politică a guvernului Reichului vostru şi sunteţi gata să declaraţi că ea este expresia propriei perspective şi a propriei voinţe şi să îi acordaţi solemn încrederea voastră?” Kershaw, Hubris, p. 495.

461. Messersmith către Hull, „Some Observations on the election of Nov. 12, 1933”, p. 5, anexă la Messersmith către Dodd, 18 noiembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

462. Klemperer, Witness, p. 41.

463. Messersmith către Hull, „Some Observations on the election of Nov. 12, 1933”, p. 7, anexă la Messersmith către Dodd, 18 noiembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

464. Messersmith către Hull, „Some Observations on the election of Nov. 12, 1933”, p. 2, anexă la Messersmith către Dodd, 18 noiembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

465. Ibid., p. 2.

466. Dodd către Roosevelt, 28 octombrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

467. Shirer, Rise, p. 212.

468. Roosevelt către Dodd, 13 noiembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

469. Dodd, Jurnal, p. 58.

Capitolul 25: Boris cel secret

470. Martha Dodd, „Bright Journey into Darkness”, p. 23, Caseta 14, Documentele Martha Dodd.

471. Ibid., p. 29.

472. Ibid., p. 29.

473. Ibid., p. 21.

474. Boris către Martha, primăvara lui 1934, Caseta 10, Documentele Martha Dodd.

475. Detaliile despre această întâlnire dintre Martha şi Boris provin din memoriile ei nepublicate, „Bright Journey into Darkness”, pp. 21–26, Caseta 14, Documentele Martha Dodd.

Capitolul 26: Micul Bal al Presei

476. Schultz, „Winter of 1933–1934”, p. 4, Consemnări personale, Caseta 29, Documentele Schultz.

477. Schultz, „1934”, p. 2, Consemnări personale, Caseta 34, Documentele Schultz.

478. Fromm, p. 137.

479. Ibid., p. 321.

480. Gellately, Gestapo, p. 1.

481. Wheeler-Bennett, Nemesis, p. 293.

482. Schultz, „1934”, p. 3, Consemnări personale, Caseta 34, Documentele Schultz.

La evenimentele diplomatice, Papen se apropia adesea cu paşi şovăielnici de soţia lui George Messersmith, încercând să smulgă mici frânturi de informaţii despre chestiuni politice, cum ar fi atitudinea americanilor faţă de Germania. Ea a învăţat să evite aceste abordări, vorbind despre cum îşi petrecea timpul liber colecţionând porţelanuri. Papen „nu a progresat niciodată”, scria Messersmith, „deoarece ea revenea de fiecare dată la porţelanuri”. Messersmith, „Conversations with Von Papen in Vienna”, memorii nepublicate, p. 7, Documentele Messersmith.

483. Fromm, p. 136.

484. Ibid., pp. 136–137.

485. Messersmith, „When I arrived in Berlin...” memorii nepublicate, p. 7, Documentele Messersmith.

486. Messersmith către William Phillips, 29 septembrie 1933, (p. 6; vezi şi, pp. 4–5), Documentele Messersmith.

487. Schultz, „Winter of 1933–1934”, p. 7, Consemnări personale, Caseta 29, Documentele Schultz; Schultz, „1934”, p. 4, Consemnări personale, Caseta 34, Documentele Schultz.

488. Fromm, pp. 137, 304.

489. Goeschel, p. 100.

490. Fromm, p. 138.

491. Louis Lochner către Betty Lochner, 26 decembrie 1933, Scrisorile lui Round Robin, Caseta 6, Documentele Lochner.

492. Dodd, Jurnal, p. 59.

493. Schultz, „Winter of 1933–1934”, p. 7, Consemnări personale, Caseta 29, Documentele Schultz.

494. Fromm, pp. 138–139.

Capitolul 27: O Tannenbaum

495. Isherwood, Berlin Stories, p. 186.

496. Gilbert L. MacMaster către Clarence E. Pickett, 12 februarie 1934, vol. 2, p. 49, Archives of the Holocaust.

497. Detalii despre incidentul Wollstein pot fi găsite în Raymond H. Geist către Hull, 15 decembrie 1933, GRC 362.1121 Wollstein, Erwin/1, State/Decimal.

498. Martha descrie acest episod cu împodobirea bradului în memoriile ei nepublicate, „Bright Journey into Darkness”, pp. 14–17, Caseta 14, Documentele Martha Dodd.

499. Martha către Thornton Wilder, 14 decembrie 1933, Documentele Wilder.

500. Wilbur Carr a făcut consemnări atente ale acestei conversaţii cu Raymond Geist şi le-a raportat într-un memorandum „Strict confidenţial” datat 5 iunie 1935, Caseta 12, Documentele Carr.

501. John Campbell White către Jay Pierrepont Moffat, 17 noiembrie 1933, Documentele White.

502. Jay Pierrepont Moffat către John Campbell White, 31 martie 1934, Documentele White.

503. Dodd către William Phillips, 4 decembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

504. William Phillips către Dodd, 22 decembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

505. Phillips, Jurnal, 20 decembrie 1933.

506. Moffat, Jurnal, 14 decembrie 1933.

507. Moffat, Jurnal, 13 februarie 1933.

508. George Gordon către Dodd, 22 ianuarie 1934, Caseta 44, Documentele W.E. Dodd.

509. Detaliile despre complotul lui Lochner de salvare a lui Dimitrov provin din Metcalfe, pp. 232–234; Dodd, Jurnal, pp. 65–66; Conradi, pp. 136–138.

510. Tobias, p. 268.

511. Lochner, 26 decembrie 1933, Scrisorile lui Round Robin, Caseta 6, Documentele Lochner.

512. Wheaton, p. 430.

Deşi considera lagărele dezgustătoare, Diels nu a fost complet altruist. El şi-a dat seama că o amnistie ar fi avut o valoare politică mare, care ar fi curăţat imaginea lui Hitler atât în interiorul, cât şi în exteriorul Germaniei. Dar, e clar că mai ştia şi că o amnistie ar fi fost un afront la adresa lui Himmler, al cărui SS conducea lagărele, şi că,

din acest punct de vedere, ideea i-ar fi plăcut lui Göring. Hitler şi Göring au aprobat ideea, dar au insistat ca Dachau să fie exceptat, iar numărul deţinuţilor să fie limitat. Ei i-au acordat lui Diels mână liberă să decidă cine va fi eliberat. Göring a anunţat decretul, spunând că urmau a fi eliberaţi un total de 5 000 de deţinuţi. În realitate, amnistia nu a fost atât de importantă precum a sugerat anunţul lui Göring. Unele lagăre din afara Prusiei au fost, de asemenea, excluse, iar numărul total de deţinuţi eliberaţi a fost mai mic decât promisese Göring. Mai mult decât atât, au existat planuri de extindere a capacităţii lagărelor, doar cele din Prusia cu peste 8 000 de deţinuţi în plus. Crankshaw, pp. 45–47; Wheaton, pp. 429–430.

513. Dodd, Jurnal, p. 67.

514. Ibid., p. 66.

PARTEA A V-A: FRĂMÂNTARE

Capitolul 28: Ianuarie 1934

515. Tobias, p. 284.

516. Phipps, p. 40.

517. Martha către Thornton Wilder, 14 decembrie 1933, Documentele Wilder.

518. Fritzsche, p. 57; Miller, pp. 66–67, 136.

519. Krausnick et al., p. 419.

Un semn în plus al normalităţii era felul în care guvernul a gestionat un atac împotriva unui american care a avut loc în 15 ianuarie 1934. În acea zi ploioasă de luni, un cetăţean american pe nume Max Schussler, care lucra la Berlin ca proprietar de pensiune, a ajuns pe Bellevuestrasse, unde se afla sediul consulatului, „sângerând grav”, conform unei relatări a lui Raymond Geist, care a deţinut funcţia de consul general interimar pe perioada şederii lui Messersmith în America. Schussler era

evreu. A doua zi dimineaţă, după consultări cu Dodd, Geist s-a dus la sediul Gestapo şi i-a înmânat o plângere direct lui Rudolf Diels. În 48 de ore, făptaşul a fost arestat, judecat şi condamnat la şapte luni de închisoare. În plus, vestea arestării şi a pedepsirii a fost larg difuzată la radio şi în presă. Geist a raportat la Washington: „Am o satisfacţie să văd cât de prompt au acţionat autorităţile germane... Cred că aceste atacuri vor înceta acum definitiv.” S-a înşelat, aşa cum se va vedea cu timpul, dar, în acel moment, cel puţin părea că guvernul făcea din nou eforturi pentru a intra în graţiile Americii.

A existat un element inadecvat în conversaţia finală a lui Geist cu Diels. Comandantul Gestapo s-a plâns că Schussler şi anumiţi alţi americani abuzaţi nu reprezentau neapărat „un segment în totalitate dezirabil”, după cum îşi amintea Geist că ar fi spus Diels. Aluzia era clară, iar Geist s-a înfuriat. „I-am spus”, a scris el, „că noi nu vom lua niciodată în considerare alt detaliu decât că acel bărbat era un cetăţean american, chestiunea rasei sau a originii fiind în totalitate pe lângă subiect, şi că orice cetăţean american are dreptul la protecţie deplină din partea Guvernului SUA.” Geist către Hull, 16 ianuarie 1934, FP 362.1113 Schussler, Max/1, State/Decimal; Geist către Hull, 18 ianuarie 1934, 362.1113 Schussler, Max/8 GC, State/Decimal.

520. Gilbert L. MacMaster către Clarence E. Pickett, 12 februarie 1934, vol. 2, pp. 58–59, Arhivele Holocaustului.

Deschner, în biografia lui Reinhard Heydrich pe care o semnează, scrie că în aceste zile de la început, „evreii nu erau încarceraţi la Dachau pentru că erau evrei, ci pentru că erau oponenţi activi politic ai naţional-socialismului, comunişti, jurnalişti ostili naţional-socialismului ori «reacţionari». Deschner, p. 79.

521. Noakes şi Pridham, pp. 284–286.

522. Krausnick et al., p. 433.

523. Memorandum, David Schweitzer către Bernhard Kahn, 5 martie 1934, vol. 10, pp. 20–30, Arhivele Holocaustului.

524. Dippel, p. 114; Breitman and Kraut, p. 25.

525. Mărturia lui Raymond Geist, Nazi Conspiracy and Aggression, vol. 4, Document Nr. 1759-PS, Avalon Project, Yale University Law School.

Efortul presupus secret al Germaniei de reînarmare prin încălcarea Tratatului de la Versailles nu a fost deloc un secret pentru berlinezi, după cum s-a văzut din bancul foarte popular care începuse să circule în acea vreme. Bancul era aşa:

Un bărbat se plânge prietenului său că nu are bani să cumpere un cărucior pentru bebeluşul lui nou-născut. Din fericire, prietenul lucrează într-o fabrică de cărucioare şi se oferă să sustragă părţi componente din care proaspătul tată să poată construi singur un cărucior. Când cei doi bărbaţi se revăd, proaspătul tată duce tot în braţe copilul.

Prietenul lui, muncitorul de la fabrică, e perplex şi îl întreabă pe proaspătul tată de ce nu foloseşte căruciorul abia construit. „Păi, vezi tu", răspunde tatăl, „ştiu că sunt cam greu de cap şi nu mă prea pricep la tehnică, dar am asamblat toate chestiile alea de trei ori şi de fiecare dată tot o mitralieră mi-a ieşit!" Wheeler- Bennett, Nemesis, p. 336.

526. John Campbell White către Jay Pierrepont Moffat, 27 noiembrie 1933, Documentele Carr.

527. Gallo, pp. 7–8; Gisevius, p. 171. Gallo şi Gisevius prezintă două traduceri uşor diferite ale cuvintelor folosite de Hitler. Eu am ales varianta lui Gallo, fără vreun motiv anume.

528. Diels, pp. 385–389; Diels, Declaraţie scrisă, în Stackelberg şi Winkle, pp. 133–134; Wheaton, p. 439; Metcalfe, pp. 235–236.

529. Kershaw, Myth, p. 63.

530. Diagrama locurilor la masă, 23 februarie 1934, „Invitaţii”, Caseta 1, Documentele Martha Dodd.

Capitolul 29: Comentarii răutăcioase

531. Moffat, Jurnal, 26 decembrie 1933.

532. Dodd către William Phillips, 14 decembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd. Dodd a scris această

scrisoare de mână şi a adăugat o notă deasupra: „Doar pentru tine”.

533. Dodd către William Phillips, 14 decembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd. Această scrisoare, cu aceeaşi dată ca a scrisorii din citatul precedent, este totuşi diferită vizibil în conţinut şi formă. Este dactilografiată şi marcată „Personal şi confidenţial”.

534. Moffat, Jurnal, 26 decembrie 1933.

535. William Phillips către Dodd, 3 ianuarie 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd.

536. Ibid.

537. Dodd către Roosevelt, 3 ianuarie 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd.

Capitolul 30: Premoniţia

538. Încă o dată, m-am bazat foarte mult pe memoriile nepublicate ale Marthei despre Boris, „Bright Journey into Darkness”. Şi, încă o dată, aceste amintiri oferă detalii nepreţuite. Când spun că Boris a zâmbit după ce a deschis uşa camerei sale din ambasadă, am făcut-o pentru că Martha spune că el a zâmbit în acel moment. Dacă amintirile ei sunt cu adevărat exacte, cine poate şti? Dar ea a fost acolo, iar eu sunt mai mult de cât fericit să mă bazez pe mărturia ei. Caseta 14, Documentele Martha Dodd.

539. MacDonogh, p. 31.

Capitolul 31: Frământări nocturne

540. Memorandum, David Schweitzer către Bernhard Kahn, 5 martie 1934, vol. 10, pp. 20–30, Arhivele Holocaustului. Vezi şi Grunberger, p. 27.

541. Peukert, p. 237.

542. Brysac, p. 186.

543. Johnson şi Reuband, pp. 288, 355, 360.

544. Ibid., p. 357.

545. Martha nu se referă la Mildred pe nume în acest pasaj – de fapt, nu o face niciodată în memoriile ei, de teamă să nu o pună pe Mildred în pericol şi nici grupul ei de rezistenţă în formare – dar multe dintre referirile Marthei din Through Embassy Eyes, comparate cu alte materiale din documentele ei din Biblioteca Congresului, conduc clar la Mildred. Dodd, Embassy Eyes, p. 277.

546. Ibid., p. 53.

547. Ibid., p. 55.

548. Ibid., p. 55.

549. Grunberger, p. 338.

550. Dodd, Embassy Eyes, pp. 56, 145, 147, 274, 278. Vezi şi „Bright Journey into Darkness”, Caseta 14, Documentele Martha Dodd.

551. Dodd, Embassy Eyes, p. 277.

552. Ibid., p. 368.

553. Ibid., p. 276.

554. Brysac, p. 130.

Un alt exemplu: În Beyond Tears, Irmgard Litten scrie despre fiul ei, Hans, aflat în ghearele Gestapo, spunându-ne cum a dezvoltat un cod în care „prima literă a celui de-al patrulea cuvânt din fiecare frază serveşte drept cheie a mesajului”. Litten, p. 60.

555. Peter Olden către Dodd, 30 ianuarie 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd.

556. Raymond Geist către Hull, 8 martie 1934, 125.1953/655, State/Decimal.

557. Dodd, Jurnal, p. 63.

558. Sir Eric Phipps către Dodd, 25 mai 1935, Caseta 47, Documentele W.E. Dodd.

559. Cu toate acestea, Messersmith a susţinut în memoriile sale nepublicate că „au existat două ocazii în care am fost aproape călcat de maşina Gestapoului sau a SS-ului sau a SA-ului”. Ambele incidente s-au petrecut când el încerca să traverseze strada către Hotel Esplanade; în ambele au fost implicate două maşini puternice ieşind în mare viteză de pe o alee îngustă. El a crezut că şoferii îl aşteptaseră. Messersmith, „Additional paragraph to memorandum on attempts on my life”, memorii nepublicate, Documentele Messersmith.

560. Dodd, Embassy Eyes, p. 54.

561. Ibid., p. 54.

562. Ibid., p. 54.

Capitolul 32: Avertizare de furtună

563. Kershaw, Hubris, pp. 504–505; Gallo, pp. 81–82.

564. Gallo, p. 83.

565. Kershaw, Hubris, p. 505. Kershaw îl citează pe Röhm, care ar mai fi spus: „Ceea ce a declarat ridicolul caporal nu se aplică în cazul nostru. Hitler nu are loialitate şi trebuie cel puţin să fie trimis în concediu. Dacă nu cu el, atunci ne vom descurca fără Hitler.” Vezi şi Gallo, p. 83, pentru o traducere uşor diferită.

Capitolul 33: „Memorandum în urma unei conversaţii cu Hitler”

566. Hull, Memorandum, 29 februarie 1934, State/Foreign. Pentru o relatare completă a pseudoprocesului, a se vedea Anthes.

Pe 17 mai 1934, a avut loc o contra-adunare în Madison Square Garden la care au participat 20 000 de „prieteni ai

nazismului”, după cum a scris a doua zi New York Times într-un articol de pe prima pagină. Adunarea a fost organizată de un grup numit Prietenii Noii Germanii, cu scopul declarat de a se opune „boicotului evreiesc neconstituţional” al Germaniei.

567. John Hickerson, Memorandum, 1 martie 1934, State/Foreign.

568. Ibid.

569. Ibid.

570. Hull, Memorandum, 2 martie 1934, State/Foreign.

571. Dodd, Jurnal, p. 86.

572. Memorandum, „The German Foreign Office to the American Embassy”, ataşat scrisorii lui Dodd către Hull, 8 martie 1934, State/Foreign.

573. Dodd, Jurnal, p. 87.

574. Dodd către Hull, 6 martie 1934, State/Foreign.

575. Ibid.

576. William Phillips, Memorandum, 7 martie 1934, State/Foreign.

577. Ibid.

578. Ibid.

579. New York Times, 8 martie 1934.

580. Ibid.

581. Hull către Dodd, 8 martie 1934, State/Foreign.

582. Detaliile relatării mele despre întâlnirea lui Dodd cu Hitler sunt extrase mai ales din Jurnalul lui Dodd, paginile 88–91, şi din al său „Memorandum of a Conversation with Chancellor Hitler”, întins pe şase pagini, Caseta 59, Documentele W.E. Dodd.

583. Dodd către Roosevelt, 15 august 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd; Dallek, p. 227.

584. Hanfstaengl, p. 214.

585. Moffat, Jurnal, 7 martie 1934.

586. Dodd, Jurnal, p. 92.

587. Hull, Memorandum, 13 martie 1934, State/Foreign.

588. Ibid.

589. Hull, Memorandum, 23 martie 1934, State/Foreign. Acesta este unul dintre mai multe memorandumuri oficiale din acele zile de început ale relaţiei Americii cu Germania Nazistă care te face să te ridici în picioare şi să ovaţionezi – adică să ovaţionezi într-o manieră la fel de ştearsă şi de piezişă precum proza lui Hull. Din păcate, a fost doar un foc de paie în numele libertăţii.

Subsecretarul William Phillips a fost prezent la această întâlnire şi a fost speriat de „limbajul violent” folosit de Luther. „Secretarul de stat”, scria Phillips în jurnalul său, „a fost foarte calm şi caustic în replicile sale şi nu sunt

sigur dacă dr. Luther a înţeles tonul ascuns de indiferenţă.” Phillips a adăugat că dacă ar fi fost după el, i-ar fi spus lui Luther să plece şi să revină „după ce se mai calmează”. Phillips, Jurnal, 23 martie 1934.

590. Hull către John Campbell White, 30 martie 1934, State/Foreign.

591. Citat din Spear, p. 216.

592. R. Walton Moore, Memorandum, 19 ianuarie 1934, State/Foreign.

593. Spear, p. 216.

Capitolul 34: Diels, speriat ca un iepure

594. Metcalfe, p. 201.

595. Dodd, Embassy Eyes, p. 134.

596. Diels, p. 283. Citat şi în Metcalfe, p. 236.

597. Metcalfe, p. 237; Dodd, Embassy Eyes, p. 134.

598. Dodd, Embassy Eyes, p. 134.

599. Ibid., p. 136.

600. Ibid., p. 135.

601. Ibid., pp. 135–136.

Capitolul 35: Confruntarea cu Clubul

602. New York Times, 24 martie 1934; Dodd către „familie”, 5 aprilie 1934, Caseta 61, Documentele W.E. Dodd.

603. Dodd, Jurnal, p. 93.

604. Hitler către Roosevelt, reprodus în Hull către John Campbell White, 28 martie 1934, State/Foreign.

605. Phillips, Jurnal, 27 martie 1934.

606. Moffat, Jurnal, 24–25 martie 1934.

607. Roosevelt către Hitler, reprodus în Hull către John Campbell White, 28 martie 1934, State/Foreign.

608. Phillips, Jurnal, 27 martie 1934.

609. Dodd către doamna Dodd, 28 martie 1934, Caseta 44, Documentele W.E. Dodd.

610. Ibid. Vezi şi Dodd, Jurnal, p. 95; Dallek, p. 228.

611. Dodd, Jurnal, p. 94; Dallek, p. 231.

612. Acest conac a devenit noua reşedinţă a Cosmos Club, după ce Welles l-a vândut clubului în 1953. Gellman, pp. 106–107, 395.

613. R. Walton Moore către Dodd, 23 mai 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd.

Moore îl felicită pe Dodd pentru prezentarea sa în faţa grupului, cunoscut drept Consiliul Personalului de Stat, dar adaugă, încercând să nu exagereze deloc: „Nu sunt deloc sigur că unii dintre membrii Consiliului au fost încântaţi să îl audă”.

614. De exemplu, a se vedea Moffat, Jurnal, 16 decembrie 1933; Phillips, Jurnal, 25 iunie 1934.

615. Moffat, Jurnal, 17 martie 1934.

616. Dodd către doamna Dodd, 28 martie 1934, Caseta 44, Documentele W.E. Dodd.

Capitolul 36: Salvarea lui Diels

617. Messersmith, „Goering”, memorii nepublicate, pp. 3–8, Documentele Messersmith.

618. Această fotografie este una din multele dintr-o expoziţie unică de la Berlin care prezintă ascensiunea Gestapo şi a terorii naziste într-un spaţiu expoziţional în aer liber şi parţial subteran, de-a lungul zidului dezgropat aparţinând fostei aşa-zise închisori locale din sediul central al Gestapo. Anumite locuri din lumea asta par nuclee ale răului: acelaşi zid a servit drept fundaţie pentru o porţiune din Zidul Berlinului.

619. Citat în Richie, p. 997; Metcalfe, p. 240.

620. Evans, Power, p. 29; Shirer, Rise, pp. 214–215; Wheeler- Bennett, Nemesis, pp. 311–313.

621. Gallo, p. 35.

622. Ibid., p. 37.

623. Ibid., pp. 88–89; Kershaw, Hubris, p. 509.

624. Deschner, pp. 61–62, 65–66; Evans, Power, pp. 53–54; Fest, pp. 98–101.

625. Gisevius, p. 137.

626. Kershaw, Hubris, p. 743; Wheeler-Bennett, p. 312. Wheeler- Bennett citează un „comunicat” al guvernului emis pe 27 aprilie 1934, dar Kershaw notează că el nu oferă o sursă care să îi demonstreze existenţa.

Capitolul 37: Observatorii

627. Haynes et al, p. 432; Weinstein şi Vassiliev, p. 51.

Ambele cărţi prezintă mesajul NKVD, deşi traducerea variază uşor. Eu folosesc versiunea lui Haynes, care este şi versiunea ce poate fi găsită online la Vassiliev, Notebooks, White Notebook #2, p. 13, 28 martie 1934.

Capitolul 38: Tras pe sfoară

628. Dodd către Hull, 17 aprilie 1934, Caseta 44, Documentele W.E. Dodd.

629. Ibid.

630. Dodd către R. Walton Moore, 8 iunie 1934, Caseta 44, Documentele W.E. Dodd.

631. „Their Excellencies”, pp. 115–116.

632. Dodd către William Phillips, 4 iunie 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd.

633. William Phillips către Dodd, 6 iulie 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd.

634. Dodd către Martha, 24 aprilie 1934, Caseta 62, Documentele W.E. Dodd. El începe scrisoarea cu „Dragă «micuţă» Martha”.

635. Dodd, Jurnal, p. 95.

636. Doamna Dodd către Dodd, via John Campbell White, 19 aprilie 1934, Caseta 44, Documentele W.E. Dodd.

637. Dodd către Martha, 25 aprilie 1934, Caseta 62, Documentele W.E. Dodd.

638. Dodd, Jurnal, p. 108.

639. Ibid., p. 98.

640. Dodd către Roosevelt, 15 august 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd.

641. Ibid.

Dodd exprimă o consternare similară pentru că se făcuse de râs într-o scrisoare către Edward M. House, datată 23 mai 1934, Caseta 44, Documentele W.E. Dodd. El scrie: „Îţi aminteşti ce am făcut pentru a ne calma emoţia în Chicago şi îţi aminteşti poate sfatul meu către liderii evreilor că ar fi fost mai bine să o lase mai moale cu boicotul dacă germanii dădeau dovadă de atitudine conciliantă”. El încheie astfel: „Îţi spun sincer că am fost extrem de stânjenit.”

642. Dodd, Jurnal, p. 100.

PARTEA A VI-A: BERLIN ÎN AMURG

Capitolul 39: Dineu periculos

643. Phillips, Jurnal, 16 martie 1934; Stiller, pp. 54–55.

644. Louis Lochner către Betty Lochner, 29 mai 1934, Scrisorile lui Round Robin, Caseta 6, Documentele Lochner; „Lista invitaţilor”, Caseta 59, Documentele W.E. Dodd.

645. Fromm, pp. 162–164.

646. Am reconstituit dineul Regendanz folosindu-mă de următoarele surse: Evans, Power, p. 26; François-Poncet, pp. 139–140; Phipps, pp. 66–67; Wilhelm Regendanz către procurorul general Brendel din cadrul Gestapo, 2 iulie 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd.

Herman Ullstein, din marea dinastie germană de moguli ai presei, spune o poveste sumbru de amuzantă despre un alt dineu, de data aceasta de la un luxos restaurant din Potsdam. Un bărbat cina alături de un grup din care făcea parte o atrăgătoare doamnă brunetă. Un nazist de la o masă alăturată, trăgând concluzia că doamna ar fi fost evreică, a cerut grupului să părăsească restaurantul. Bărbatul de la masa respectivă a zâmbit şi a întrebat: „Vă supăraţi dacă terminăm de mâncat mai întâi?” 15 minute mai târziu, grupul continua să mănânce şi să se simtă grozav, ceea ce l-a determinat pe nazist să revină şi să le ceară să plece imediat.

Bărbatul de la masa respectivă i-a întins calm nazistului cartea sa de vizită, pe care scria „François-Poncet, Ambasadorul Franţei”. Ullstein, pp. 287–288.

647. Dodd, Jurnal, pp. 101–102.

Capitolul 40: Adăpostul

648. Relatarea mea referitoare la ziua petrecută de Martha la Carwitz se bazează pe următoarele surse: Dodd, Embassy Eyes, pp. 83–85; Martha Dodd, memorii nepublicate, pp. 2–3, Caseta 13, Documentele Martha

Dodd; Hans Fallada către Martha Dodd, 8 iunie 1934 şi 18 iunie 1934, Caseta 5, Documentele Martha Dodd; Williams, pp. xvii, 126, 142, 150, 152–155, 176–178, 185–188, 194, 209; Schueler, pp. 14, 66; Brysac, pp. 148–150; Metcalfe, pp. 193–195. Vezi şi Turner, „Fallada”, integral.

După acest episod, Martha şi Fallada au purtat corespondenţă pentru scurt timp. Ea i-a trimis o nuvelă. El i-a trimis o fotografie, una din multele pe care le făcuse în acea zi la Carwitz – „din păcate, singura fotografie din cele făcute care s-a dovedit reuşită”. Despre nuvela ei, el i-a scris: „Sper să găseşti curând tihna necesară şi pacea interioară pentru a lucra intens – meritã, pot spune după ce am citit această mică mostră”. Martha, la rândul ei, i-a trimis o colecţie din fotografiile lui Boris, spunându-i lui Fallada că spera ca într-o zi să îl poată vizita din nou, lucru care pare să fi venit ca o uşurare pentru Fallada – „deci”, i-a răspuns el, „v-aţi simţit bine aici”.

Martha nu s-a mai întors niciodată la Carwitz. Anii au trecut, iar ea a aflat din ce în ce mai puţine despre Fallada şi opera sa, crezând că „probabil a renunţat definitiv atât la arta cât şi la demnitatea sa”. Fallada către Martha, 8 iunie şi 18 iunie 1934, Caseta 5, Documentele Martha Dodd; Martha Dodd, memorii nepublicate, 2, Caseta 13, Documentele Martha Dodd.

649. Ditzen a creat pseudonimul Hans Fallada de la numele a două personaje din poveştile Fraţilor Grimm, Hans, din „Hans cel norocos”, şi Fallada, din povestea „Păzitoarea de gâşte”, în care un cal pe nume Falada (scris

cu un l în poveste) are harul de a vedea adevărul chiar şi după ce este decapitat. Williams, p. xi.

650. Ritchie, p. 112.

651. Ibid., p. 115.

652. Dodd, Embassy Eyes, pp. 131–133.

653. Dodd către Hull, 18 iunie 1934 (nr. 935), State/Foreign.

654. Ibid.

655. Dodd către Hull, 18 iunie 1934 (nr. 932), State/Foreign.

656. Dodd, Jurnal, p. 105.

657. Moffat, Jurnal, 20 mai 1934.

Capitolul 41: Probleme la vecini

658. Dodd, Embassy Eyes, p. 134.

659. Gallo, p. 122.

Capitolul 42: Jucăriile lui Hermann

660. Relatarea mea despre acest episod teribil de amuzant este inspirată din următoarele surse: Cerruti, pp. 178–810;

Dodd, Jurnal, pp. 108–109; Phipps, pp. 56–58. Am analizat, de asemenea, albumul personal de fotografii al lui Göring cu Carinhall, Lot 3810, din arhiva fotografică a Bibliotecii Congresului.

661. Dodd, Embassy Eyes, p. 220.

Capitolul 43: Un pigmeu vorbeşte

662. Wheeler-Bennett, Nemesis, pp. 315–317.

663. Dodd către Hull, 16 iunie 1934, Caseta 44, Documentele W.E. Dodd.

664. Evans, Power, pp. 29–30; Jones, pp. 167–173; Gallo, pp. 137–140; Kershaw, Hubris, pp. 509–510, 744 n. 57; Shirer, Rise, pp. 218–219.

665. Pentru text, a se vedea Noakes şi Pridham, pp. 209–210; şi Papen, p. 307. A se vedea şi Jones, p. 172; Gallo, pp. 139–140; Kershaw, Hubris, p. 509. În memoriile sale, publicate în 1953, Papen afirmă: „Mi-am repetat discursul cu mare atenţie...” Această afirmaţie a fost larg respinsă. Papen, p. 307.

666. Gallo, 141.

667. Wheeler-Bennett, Titan, p. 459.

668. Gallo, pp. 143–144; Shirer, Rise, p. 219. Vezi şi Kershaw, Hubris, p. 510.

669. Kershaw, Hubris, p. 510.

670. Dodd către Hull, 26 iunie 1934, State/Foreign. Pentru alte detalii despre reacţia guvernului, a se vedea Evans, Power, pp. 29–30; Jones, pp. 172–174; Kershaw, Hubris,

pp. 510–511; Shirer, Rise, p. 218; Wheeler-Bennett, Titan, p. 460, şi Nemesis, p. 319.

671. Gisevius, p. 128.

672. Ibid., p. 129.

673. Ibid., p. 129.

674. Klemperer, Witness, p. 71. Klemperer s-a uitat la starea vremii pentru a-şi alimenta speranţele că Hitler va fi destituit. El a scris în jurnal: „Vreme frumoasă = canicula + lipsa ploii, lipsă anormală a ploii, ceea ce face ravagii de trei luni încoace. O armă împotriva lui Hitler!” Witness, p. 72.

675. Dodd, Jurnal, p. 114; Dodd, Memorandum, 18 iunie 1934, Caseta 59, Documentele W.E. Dodd.

676. Gallo, p. 152.

677. Evans, Power, p. 30; Kershaw, Hubris, p. 510.

678. Gisevius, p. 131.

679. Evans, Power, p. 30; Kershaw, Hubris, pp. 510–511; Wheeler- Bennett, Nemesis, p. 320.

680. Dodd, Jurnal, p. 114.

681. Ibid., p. 115.

Capitolul 44: Mesajul din baie

682. Wheeler-Bennett, Titan, p. 462.

683. Wheaton, p. 443.

684. Jones, p. 173.

685. Diels, p. 419.

Capitolul 45: Neliniştea doamnei Cerruti

686. Dodd, Jurnal, pp. 115–116.

687. Ibid., p. 116.

688. Martha Dodd, „Bright Journey into Darkness”, pp. 18, 21, Caseta 14, Documentele Martha Dodd.

689. Riasanovski, pp. 551, 556. O notă personală aici: Pe când eram student la Universitatea din Pennsylvania, am urmat două minunate cursuri ale fratelui lui Riasanovski, Aleksandr, care, într-o seară demnă de consemnat, ne-a învăţat pe mine şi pe colegii mei de cameră cum se bea votcă în stil rusesc. Însă, cea mai mare influenţă asupra mea a avut-o extraordinarul lui talent de conferenţiar, care m-a determinat să îmi petrec mare parte din timp în facultate studiind istoria, literatura şi limba rusă.

690. „Detailed Schedule of Tour No. 9 for Miss Martha Dodd”, Caseta 62, Documentele W.E. Dodd.

691. Boris către Martha, 7 iunie 1934, Caseta 10, Documentele Martha Dodd.

692. Martha către Agnes Knickerbocker, 16 iulie 1969, Caseta 13, Documentele Martha Dodd.

693. Cerruti, p. 153.

694. Dodd, Embassy Eyes, p. 140.

695. Dodd, Jurnal, p. 116.

696. Dodd, Embassy Eyes, p. 141.

697. Ibid., p. 141.

698. Cerruti, pp. 153, 157.

699. Moffat, Jurnal, 29 iunie 1934.

700. Ibid.

701. Phillips, Jurnal, 15 iunie 1934.

702. Moffat, Jurnal, 17 iulie 1934.

Capitolul 46: Vineri seara

703. Pentru acest capitol m-am bazat pe următoarele surse: Birchall, p. 203; Evans, Power, pp. 31–32; Gallo, pp. 33, 38, 106; Kershaw, Hubris, pp. 511–515. Pentru fragmente ample din relatarea lui Kempka, a se vedea Noakes şi Pridham, pp. 212–214.

PARTEA A VII-A: CÂND TOTUL S-A SCHIMBAT

Capitolul 47: „ Împuşcaţi-i... Împuşcaţi-i imediat!”

704. Adlon, p. 207.

Hedda Adlon, soţia proprietarului Adlon, adora să se plimbe prin oraş în Mercedesul ei alb. Se spunea chiar că ar fi avut 28 de pechinezi. De Jonge, p. 132.

705. Dodd, Embassy Eyes, p. 141.

706. În literatură există diverse şi felurite relatări ale acestui episod. Eu m-am folosit de Kershaw, Hubris, p. 514; Noakes şi Pridham, pp. 213–214; şi Strasser, p. 250.

707. Birchall, p. 193.

708. Schultz, Consemnări zilnice, 5 iulie 1934, Caseta 32, Documentele Schultz.

709. Birchall, p. 198.

710. Noakes şi Pridham, p. 213.

711. Kershaw, Hubris, p. 514.

712. Gisevius, p. 150.

713. Dodd, Jurnal, p. 117.

Capitolul 48: Tunuri în parc

714. Dodd, Embassy Eyes, p. 142.

715. Biroul Der Stabschef der S.A. către Dodd, 29 iunie 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd.

716. Dodd, Jurnal, p. 117.

717. Ministerul german de Externe către Dodd, 28 mai 1935, Caseta 47, Documentele W.E. Dodd.

Capitolul 49: Mortul

718. Citat în Gallo, p. 257.

719. Birchall, pp. 205–207; Gallo, p. 257.

720. Am scris acest paragraf şi pe următorul folosindu-mă de foarte multe surse: Hugh Corby Fox, Memorandum, 2 iulie 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd; H.C. Flack, Memorandum confidenţial, 7 iulie 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd; Wheeler-Bennett, Nemesis, p. 323; Gallo, pp. 256, 258; Rürup, pp. 53, 223; Kershaw, Hubris, p. 515; Evans, Power, pp. 34–36; Strasser, pp. 252, 263; Gisevius, p. 153; Birchall, p. 20; Metcalfe, p. 269.

721. Gallo, p. 255; Martha oferă o relatare uşor diferită în memoriile ei; Embassy Eyes, p. 155.

722. Adlon, pp. 207–209.

723. Shirer, Rise, p. 224n. Vezi şi Birchall, p. 207; Evans, Power, p. 36; Kershaw, Hubris, p. 515.

724. Casey, p. 340; Conradi, pp. 143–144, 148, 151, 157, 159, 163, 167–168; New York Times, 1 iulie 1934.

725. Gisevius, p. 160.

726. Birchall, p. 205.

Capitolul 50: Printre vii

727. Dodd, Jurnal, p. 117.

În duminica aceea, ziarul evreiesc Bayerische Israelitische Gemeindezeitung, care încă se tipărea – şi avea să se tipărească până în 1937 – a publicat sfaturi precaute pentru cititorii săi, îndemnându-i, conform relatărilor unui istoric, „să fie mai rezervaţi, să se comporte cu mai mult tact şi demnitate şi impecabil în locurile publice, pentru a nu ofensa”.

În acea duminică după-amiază, Hitler a organizat un ceai în biroul cancelariei pentru membrii cabinetului său, diverşi miniştri şi familiile acestora. Au fost invitaţi şi copiii.

La un moment dat, Hitler s-a dus la o fereastră cu vedere spre stradă. O mulţime adunată jos scanda.

Omniprezentul Hans Gisevius era şi el acolo. Hitler l-a observat şi a ridicat mâna în semn de salut. Gisevius scria: „Am avut impresia că dacă mi-ar fi putut citi cele mai ascunse gânduri, ar fi ordonat să fiu împuşcat”. Dippel, p. 150; Gallo, p. 269; Kershaw, Hubris, p. 516; Gisevius citat în Gallo, p. 270.

728. Dodd, Embassy Eyes, pp. 142–143.

729. Evans, Power, p. 33; Kershaw, Hubris, pp. 176, 516.

730. Evans, Power, p. 33; Kershaw, Hubris, p. 516; Gallo, p. 270; Shirer, Rise, p. 221; Noakes şi Pridham, p. 215.

După asasinarea lui Röhm, Hitler a afirmat că practicile homosexuale ale comandantului SA fuseseră o surpriză totală pentru el. Imediat, în Berlin a apărut un nou banc: „Ce o să facă Hitler când o să afle, în sfârşit, despre piciorul mai scurt al lui Goebbels?”

Un alt banc a început să circule cam tot pe atunci. „Abia acum ne putem da seama de adevăratul sens al recentelor discursuri ale lui Röhm în faţa tinerilor nazişti: «Din fiecare

tânăr hitlerist iese un soldat din Batalioanele de Asalt».” Grunberger, pp. 332, 335.

731. Wheaton, p. 452.

732. Noakes şi Pridham, p. 216; vezi şi o versiune uşor diferită în Wheeler-Bennett, Nemesis, p. 325.

733. Dodd, Embassy Eyes, p. 151.

Capitolul 51: Sfârşitul simpatiei

734. Fromm, pp. 171–172. Fromm a afirmat că după epurare, a purtat un revolver asupra ei pentru scurt timp, dar că pe urmă l-a aruncat într-un canal. Dippel, p. 150.

735. Dodd, Embassy Eyes, p. 157.

736. Ibid., p. 158.

737. Ibid., p. 157.

738. Cerruti, p. 157.

739. Wilhelm Regendanz către doamna Dodd, 3 iulie 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd.

740. Dodd, Embassy Eyes, pp. 163–165.

741. Ibid., p. 165.

742. Moffat, Jurnal, 5 iulie 1934.

743. Moffat, Jurnal, 17 iulie 1934.

744. Dodd către Hull, 6 iulie 1934, State/Foreign.

745. Moffat, Jurnal, 7–8 iulie 1934.

746. Ibid.

747. Hull către Dodd, 7 iulie 1934, State/Foreign.

748. Moffat, Jurnal, 7–8 iulie 1934.

749. Moffat, Jurnal, 5 iulie 1934.

750. Moffat, Jurnal, 11 iulie 1934.

751. Ibid.

752. Dodd către Hull, 2 august 1934, vol. 37, Rola 11, Documentele Hull.

753. Dodd, Embassy Eyes, p. 170.

754. Ibid., p. 198.

755. Ibid., p. 169.

756. Dodd către Daniel C. Roper, 14 august 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd.

757. Wheeler-Bennett, Nemesis, pp. 325–326.

758. Ibid., p. 326n1.

759. Dodd, Jurnal, p. 121.

760. Ibid., p. 123.

761. Ibid., p. 126.

Capitolul 52: Doar caii

762. Dodd, Jurnal, p. 127.

Sir Eric Phipps, în propriul jurnal, scria: „Atâta vreme cât Reichstag-ul german serveşte doar ca platformă convenabilă pentru glorificarea criminalităţii şi pentru atacuri împotriva şefilor misiunilor diplomatice de la Berlin, propun să lase liber locul pe care, în circumstanţe normale, reprezentantul Regelui l-ar ocupa bucuros ocazional”. Phipps, p. 68.

763. O traducere a discursului lui Hitler apare în Gallo, pp. 298-307. Majoritatea relatărilor sunt de acord că Hitler a afirmat că fuseseră ucise doar 77 de persoane, deşi cel puţin una (Evans, Power, p. 39) afirmă că cifra dată de Hitler ar fi fost de 74. A se vedea şi Birchall, p. 209.

764. Birchall, p. 209.

765. Ibid.

766. Dodd către Hull, 14 iulie 1934, Caseta 44, Documentele W.E. Dodd.

În Washington, Jay Pierrepont Moffat a ascultat discursul lui Hitler la radio. „Mi s-a părut plin de banalităţi şi de departe cel mai slab discurs al lui de până atunci”, scria Moffat în jurnalul său pe 13 iulie 1934. „Transmisiunea a fost extraordinar de clară. El a avut o voce ciudat de stridentă care, în clipele de exaltare, a devenit aproape un chirăit. Nu a oferit nici o dovadă a conspiraţiei, iar remarcile sale referitoare la străinătate au fost cât se poate de slabe.” Moffat, Jurnal, 13 iulie 1934.

767. Citat în Conradi, p. 168.

768. Citat în Hull către Roosevelt, 13 iulie 1934, State/Foreign.

769. Pentru evoluţia gândirii lui Dodd, a se vedea Dodd către Hull, 2 iulie 1934, totul în State/Foreign.

770. Phipps, pp. 14, 61.

771. Ibid., p. 76.

772. Kershaw, Hubris, p. 522.

773. Diels, p. 382.

774. Kershaw, Myth, p. 87.

775. Dodd către Hull, 2 august 1934, Caseta 44, Documentele W.E. Dodd.

776. Klemperer, Witness, p. 80.

777. Kershaw, Myth, p. 68.

778. Dodd, Jurnal, pp. 140–141.

Capitolul 53: Juliet #2

779. Boris către Martha, 11 iulie 1934, Caseta 10, Documentele Martha Dodd. Vezi şi Boris către Martha, „sfârşitul lui iulie–1934”, şi Boris către Martha, „începutul lui august 1934”, ambele, de asemenea, în Caseta 10.

780. Boris către Martha, 5 august 1934, Caseta 10, Documentele Martha Dodd.

781. Weinstein şi Vassiliev, p. 52.

782. Ibid., p. 52; Vassiliev, Caietele de consemnări, Caietul alb de consemnări #2, p. 25.

783. Weinstein şi Vassiliev, p. 55; Vassiliev, Caietele de consemnări, Caietul alb de consemnări #2, p. 37, 14 martie 1937.

784. Weinstein şi Vassiliev, p. 58. O traducere uşor diferită apare în Vassiliev, Caietele de consemnări, Caietul alb de consemnări #2, p. 33.

785. Weinstein şi Vassiliev, p. 58; Vassiliev, Caietele de consemnări, Caietul alb de consemnări #2, p. 45, 21 martie 1937.

786. Weinstein şi Vassiliev, pp. 58–59; Vassiliev, Caietele de consemnări, Caietul alb de consemnări #2, p. 45, 21 martie 1937.

787. Weinstein şi Vassiliev, p. 59; Vassiliev, Caietele de consemnări, Caietul alb de consemnări #2, p. 51, 12 noiembrie 1937. Aici, traducerea este: „Întâlnirea cu «Liza» a fost un succes. Ea a fost într-o dispoziţie bună...”

Capitolul 54: Un vis de iubire

788. Dodd, Jurnal, p. 276.

789. Dodd către Hull, 30 august 1934, Caseta 44, Documentele W.E. Dodd.

790. Dodd către gen. Douglas MacArthur, 27 august 1934, Caseta 44, Documentele W.E. Dodd.

791. Dallek, p. 279.

792. Dodd, Jurnal, p. 216.

793. Phillips, Jurnal, n.d., p. 1219.

794. Kershaw, Myth, p. 82.

795. Dodd către Hull, 19 septembrie 1936, Caseta 49, Documentele W.E. Dodd.

796. Dodd către Martha, 28 octombrie 1936, Caseta 62, Documentele W.E. Dodd.

797. William C. Bullitt către Roosevelt, 7 decembrie 1936, în Bullitt, pp. 194–195.

798. Moffat, Jurnal, 27 august 1934.

799. Dodd, Jurnal, p. 371.

800. Ibid., p. 372.

801. Doamna Dodd către Dodd, 25 iulie 1937, Caseta 62, Documentele W.E. Dodd.

802. Dodd, Jurnal, p. 334.

803. Dr. Thomas R. Brown către Dodd, 7 martie 1935, Caseta 46, Documentele W.E. Dodd.

804. Messersmith, „Visits to Berlin”, memorii nepublicate, p. 10, Documentele Messersmith.

805. Ibid., p. 10.

806. Dodd, Jurnal, p. 426.

807. Ibid., p. 427.

808. R. Walton Moore către Dodd, 14 decembrie 1937, Caseta 52, Documentele W.E. Dodd.

809. Dallek, p. 313.

810. Dodd, Jurnal, pp. 428-429.

811. Dodd, Jurnal, p. 430.

812. Hull către Dodd, 23 noiembrie 1937, Caseta 51, Documentele W.E. Dodd.

813. Boris către Martha, 29 aprilie 1938, Caseta 10, Documentele W.E. Dodd.

814. Chicago Daily Tribune, 5 septembrie 1938; New York Times, 5 septembrie 1938; Weinstein şi Vassiliev, p. 61; Vassiliev, Caietele de consemnări, Caietul alb de consemnări #2, p. 56, 9 iulie 1938.

815. Weinstein şi Vassiliev, p. 61; Vassiliev, Caietele de consemnări, Caietul alb de consemnări #2, p. 56, 9 iulie 1938. În Weinstein şi Vassiliev, traducerea este „iubito”, în caietele de consemnări, „draga mea”.

816. Weinstein şi Vassiliev, pp. 61–62.

Capitolul 55: La lăsarea întunericului

817. New York Times, 23 decembrie 1937.

818. New York Times, 23 ianuarie 1938.

819. Moffat, Jurnal, 14 ianuarie 1938.

820. New York Times, 23 februarie 1938.

821. Doamna Dodd către Martha, 26 februarie 1938, Caseta 63, Documentele Martha Dodd.

822. Doamna Dodd către Martha, 26 aprilie 1938, Caseta 1, Documentele Martha Dodd.

823. Doamna Dodd către Martha, 23 mai 1938, Caseta 1, Documentele Martha Dodd.

824. Dodd, Jurnal, p. 446.

825. Dodd, Embassy Eyes, p. 370.

826. Bailey, pp. 192, 194.

827. Breitman şi Kraut, p. 230.

828. Sigrid Schultz către Dodd, 30 noiembrie 1938, Caseta 56, Documentele W.E. Dodd.

829. Pentru detalii despre episod, a se vedea New York Times, 9 şi 10 decembrie 1938, 3 martie şi 7 mai 1939, Bailey, pp. 195–196, Dallek, p. 332.

830. United Press, „Dodd Is Attacked ...”, n.d., Caseta 2, Documentele Martha Dodd.

831. Bailey, p. 199.

832. Dallek, p. 332.

833. Bailey, pp. 199–200; New York Times, 10 februarie 1940.

834. Martha a organizat ulterior mutarea trupului lui Dodd în Cimitirul Rock Creek din Washington, D.C., 6 decembrie 1946, Secţiunea L., Lot 37, Locul 4.

Într-o frumoasă după-amiază de primăvară, însoţit de una dintre fiicele mele, am vizitat Stoneleigh Golf and Country Club, care face parte dintr-un complex ce include case mari în stil colonial pe terenuri foarte întinse, la aproximativ o oră cu maşina de Washington, D.C. Deşi circuitul de golf (18 găuri, par 72) este foarte bine întreţinut, am reuşit totuşi să îmi imaginez cât de fermecător trebuie să fi fost acest loc pentru Dodd, mai ales în timpul primei lui vizite acasă de la Berlin, când dealurile molcome ale fermei trebuie să fi fost o mare alinare. Vechiul grajd este încă acolo şi o parte din vechiul gard de piatră, dar acum, în loc de porci, în grajd sunt

adăpostite multe maşinuţe de golf. Dodd privea cu scepticism golful şi pe jucătorii de golf, mai ales pe acei membri din personalul său de la Berlin care lipseau continuu de la serviciu pentru câteva reprize de joc la Clubul Wannsee. Este un lucru bun că Martha i-a mutat trupul, pentru că năluca sa cu siguranţă s-ar fi dovedit descurajantă pentru jucători, împiedicând loviturile şi azvârlind mingile cât mai departe, în mlaştinile şi boscheţii din vecinătate.

835. Ryan, p. 418.

La sfârşitul războiului, ruinele Tiergarten au continuat să fie asaltate, de data aceasta de poporul înfometat, care a tăiat copacii sfârtecaţi şi buturugile ca să aibă lemne de foc şi a transformat porţiuni din parc în grădini de legume. În 1947, primarul Berlinului descria devastarea parcului drept „cea mai dureroasă rană produsă oraşului nostru de război”. Daum şi Mauch, p. 205.

836. New York Times, 11 februarie 1940.

837. Schultz, „Sigrid Schultz despre Ambassadorul Dodd”, 1956 ianuarie, Caseta 2, Documentele Schultz.

838. Wise, Challenging, p. 234.

839. Messersmith, „Some Observations on the appointment of Dr. William Dodd, as Ambassador to Berlin”, p. 11, memorii nepublicate, Documentele Messersmith.

840. Thomas Wolfe către Maxwell E. Perkins, 23 mai 1935, Wolfe, Selecţie de scrisori, p. 228.

841. Brysac, p. 224.

842. Stiller, p. 129; Weil, p. 60.

843. Stiller, p. 129.

844. Weil, pp. 60– 61.

În ultimă instanţă, până şi Roosevelt a fost surprins de atitudinea lui Wilson, după cum a aflat George Messersmith în timpul unei conversaţii cu preşedintele. La acel moment, Messersmith primise deja un post la Washington ca secretar de stat adjunct. În memorandumul personal datat 1 februarie 1938, Messersmith a făcut sumarul remarcilor preşedintelui: „El” – Roosevelt – „a spus că a fost foarte surprins că Wilson afirmase că era de părere că trebuia să punem mai puţin accent pe democraţii şi pe principiile democratice”. La care Messersmith a spus: „Erau anumite lucruri referitoare la psihologia umană, mai ales germană, care îi erau străine lui Wilson”. Preşedintele, a notat el, a fost „oarecum deranjat de ideile lui Wilson”. Messersmith, Memorandum, 1 februarie 1938, Documentele Messersmith.

845. William C. Bullitt către Roosevelt, 7 decembrie 1937, Bullitt, p. 242.

846. New York Times, 2 martie 1941.

Epilog: Strania pasăre în exil

847. Dodd, Embassy Eyes, p. 228.

848. Messersmith, „Goering”, memorii nepublicate, pp. 7–8, Documentele Messersmith.

849. Vanden Heuvel, p. 248.

850. Martha Dodd, memorii nepublicate, p. 4, Caseta 13, Documentele Martha Dodd.

La apogeul său, reţeaua includea un operator în camera de telecomunicaţii a lui Hitler şi un ofiţer superior de la Luftwaffe; Arvid Harnack a devenit consilier al ministrului economiei al lui Hitler.

851. Falk Harnack, „Notes on the Execution of Dr. Arvid Harnack”, Caseta 13, Documentele Martha Dodd; Axel von Harnack, „Arvid and Mildred Harnack”, traducerea

articolului din Die Gegenwart, ianuarie 1947, pp. 15–18, în Caseta 13, Documentele Martha Dodd; Falk Harnack, „2nd visit to the Reichssicherheitshauptamt”, Caseta 13, Documentele Martha Dodd. Vezi şi Rürup, p. 163.

Reţeaua a auzit zvonul invadării surpriză a Uniunii Sovietice de către Germania şi a încercat să îl înştiinţeze pe Stalin. La primirea informaţiei, Stalin i-a spus mesagerului: „Să îi spui «sursei» tale din forţele aeriene germane să se ducă-n în p... mă-sii! Ăsta nu e «sursă», e dezinformator.” Brysac, p. 277.

852. Falk Harnack către Martha, 29 decembrie 1947, Caseta 13, Documentele Martha Dodd. Arvid, într-o scrisoare cu formula de adresare „mult iubiţii mei” scria: „Mi-ar fi plăcut să vă văd din nou pe toţi, dar asta este, din păcate, imposibil.” n.d., Caseta 13, Documentele Martha Dodd.

853. Weinstein şi Vassiliev, pp. 51, 62.

854. Ibid., p. 62; Vassiliev, Caietele de consemnări, Caietul alb de consemnări #2, p. 61.

855. Haynes et al., p. 440; Weinstein şi Vassiliev, pp. 70–71; Alfred Stern către Max Delbrück, 23 noiembrie 1970, Caseta 4, Documentele Martha Dodd; Vanden Heuvel, pp. 223, 252.

Când toaletele s-au defectat, familia Stern l-a sunat pe ministrul ceh de externe să se ocupe de reparaţii; ea avea tablouri de Cézanne, Monet, şi Renoir. Vanden Heuvel, p. 252.

856. Martha către „David”, 28 februarie 1958, Caseta 1, Documentele Martha Dodd.

857. Alfred Stern către Max Delbrück, 23 noiembrie 1970, Caseta 4, Documentele Martha Dodd.

858. Martha către Audrey Fuss, 25 iulie 1975, Caseta 5, Martha Dodd.

859. Metcalfe, p. 288.

860. Martha Dodd, „Chapter 30, August 1968”, memorii nepublicate, p. 5, Caseta 12, Documentele Martha Dodd.

861. Martha către Delbrück, 27 aprilie 1979, Caseta 4, Documentele Martha Dodd; Delbrück către Martha, 15 noiembrie 1978, Caseta 4, Documentele Martha Dodd.

862. Martha către Sigrid Schultz, 25 aprilie 1970, Caseta 13, Documentele Martha Dodd.

863. Martha către Philip Metcalfe, 16 aprilie 1982, Caseta 7, Documentele Martha Dodd.

864. George Bassett Roberts către Martha, 23 noiembrie 1971, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

865. Martha către George Bassett Roberts, 19 februarie 1976, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

866. Martha către George Bassett Roberts, 1 noiembrie „aproximativ” 1971, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

867. New York Times, 23 martie şi 26 martie 1979.

868. New York Times, 19 octombrie 1952 şi 22 aprilie 1943.

869. Martha către Audrey Fuss, 31 octombrie 1952, Caseta 1, Documentele Martha Dodd.

870. Martha către Letitia Ratner, 9 martie 1984, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

871. Martha către Van şi Jennie Kaufman, 6 martie 1989, Documentele Martha Dodd.

872. New York Times, 4 septembrie 1996.

Coda: „Conversaţie la cină”

873. Hitler, p. 102. Remarcile neprotocolare ale lui Hitler, deşi transmise cu inevitabilele modificări, ne permit să aruncăm o privire înfiorătoare şi convingătoare în mintea lui.

Epigraf

874. Isherwood, Visit, p. 308.

Bibliografie

SURSE DE ARHIVĂ

Carr, Wilbur J. Papers. Library of Congress Manuscript Division. Washington, D.C.

Dodd, Martha. Papers. Library of Congress Manuscript Division. Washington, D.C.

Dodd, William E. Papers. Library of Congress Manuscript Division. Washington, D.C.

Harnack, Mildred Fish. Papers. University of Wisconsin Library. Madison, Wisc.

Hull, Cordell. Papers. Library of Congress Manuscript Division. Washington, D.C.

Kaltenborn, H.V. Papers. Wisconsin Historical Society. Madison, Wisc.

Lochner, Louis P. Papers. Wisconsin Historical Society. Madison, Wisc.

Messersmith, George S. Papers. Special Collections, University of Delaware. Newark, Del.

Moffat, Jay Pierrepont. Diaries. Houghton Library. Harvard University. Cambridge, Mass.

Phillips, William. Diaries. Houghton Library. Harvard University. Cambridge, Mass.

Roosevelt, Franklin D. William E. Dodd Correspondence. Franklin Delano

Roosevelt Library. Hyde Park, N.Y. Correspondence online. (Roosevelt Correspondence)

Schultz, Sigrid. Papers. Wisconsin Historical Society. Madison, Wisc.

U.S. Department of State Decimal Files. National Archives and Records Administration. College Park, Md. (State/Decimal)

U.S. Department of State. Foreign Relations of the United States, 1933 and 1934. Digital Collection. University of Wisconsin. (State/Foreign)

Vassiliev, Alexander. The Vassiliev Notebooks. Cold War International History Project. Woodrow Wilson International Center for Scholars. Washington, D.C.

Venona Intercepts. National Security Agency.

White, John C. Papers. Library of Congress Manuscript Division. Washington, D.C.

Wilder, Thornton. Papers. Beinecke Rare Book and Manuscript Library. Yale University. New Haven, Conn.

CĂRŢI ŞI PERIODICE

Adlon, Hedda. Hotel Adlon: The Life and Death of a Great Hotel. Londra: Barrie Books, 1958.

American Jewish Congress. Hitlerism and the American Jewish Congress. New York: American Jewish Congress, 1934.

Andersen, Hartvig. The Dark City. Londra: Cresset Press, 1954.

Andreas-Friedrich, Ruth. Berlin Underground: 1938–1945. Traducerea de Barrows Mussey. New York: Paragon House, 1989.

„Angora: Pictorial Records of an SS Experiment.” Wisconsin Magazine of History 50, nr. 4 (Vara 1967): pp. 392–413.

Anhalt, Diana. A Gathering of Fugitives: American Political Expatriates in Mexico 1948–1965. Santa Maria, Calif.: Archer Books, 2001.

Anthes, Louis. „Publicly Deliberative Drama: The 1934 Mock Trial of Adolf Hitler for «Crimes Against Civilization.»„ American Journal of Legal History 42, nr. 4 (Octombrie 1998): pp. 391–410.

Archives of the Holocaust. Vol. 1: American Friends Service Committee, Philadelphia, part 1, 1932–1939. Editat de Jack Sutters. New York: Garland Publishing, 1990.

–––––. Vol. 2: Berlin Document Center, part 1. Editat de Henry Friedlander şi Sybil Milton. New York: Garland Publishing, 1992.

–––––. Vol. 2: Berlin Document Center, part 2. Editat de Henry Friedlander şi Sybil Milton. New York: Garland Publishing, 1992.

–––––. Vol. 3: Central Zionist Archives, Ierusalim, 1933–1939. Editat de Francis R. Nicosia. New York: Garland Publishing, 1990.

–––––. Vol. 7: Columbia University Library, New York: The James G. McDonald Papers. Editat de Karen J. Greenberg. New York: Garland Publishing, 1990.

–––––. Vol. 10: American Jewish Joint Distribution Committee, New York, part 1. Editat de Sybil Milton şi Frederick D. Bogin. New York: Garland Publishing, 1995.

–––––. Vol. 17: American Jewish Committee, New York. Editat de Frederick D. Bogin. New York: Garland Publishing, 1993.

Augustine, Dolores L. „The Business Elites of Hamburg and Berlin.” Central European History 24, nr. 2 (1991): pp. 132–146.

Baedeker, Karl. Berlin and Its Environs. Leipzig: Karl Baedeker, 1910.

–––––. Northern Germany. Leipzig: Karl Baedeker, 1925.

Bailey, Fred Arthur. William Edward Dodd: The South’s Yeoman Scholar. Charlottesville: University Press of Virginia, 1997.

Baird, Jay W. „Horst Wessel, and the Myth of Resurrection and Return.” Journal of Contemporary History 17, nr. 4 (Octombrie 1982): pp. 633–650.

Bankier, David. The Germans and the Final Solution. Oxford, Marea Britanie: Blackwell, 1992.

Bendiner, Robert. The Riddle of the State Department. New York: Farrar & Rinehart, 1942.

Benson, Robert L. „The Venona Story.” Center for Cryptologic History. Washington, D.C.: National Security Agency, n.d.

Berard, Armand. Un Ambassadeur se Souvient: Au Temps du Danger Allemand. Paris: Plon, 1976.

Bielenberg, Christabel. The Past Is Myself. Londra: Chatto & Windus, 1968.

Birchall, Frederick T. The Storm Breaks: A Panorama of Europe and the Forces That Have Wrecked Its Peace. New York: Viking, 1940.

Bredohl, Thomas M. „Some Thoughts on the Political Opinions of Hans Fallada: A Response to Ellis Shookman.” German Studies Review 15, nr. 3 (Octombrie 1992): pp. 525–545.

Breitman, Richard, şi Alan M. Kraut. American Refugee Policy and European Jewry, 1933–1945. Bloomington: Indiana University Press, 1987.

Brenner, David. „Out of the Ghetto and into the Tiergarten: Redefining the Jewish Parvenu and His Origins in Ost und West.” German Quarterly 66, nr. 2 (Primăvară, 1993): pp. 176–194.

Brownell, Will, şi Richard N. Billings. So Close to Greatness: A Biography of William C. Bullitt. New York: Macmillan, 1987.

Brysac, Shareen Blair. Resisting Hitler: Mildred Harnack and the Red Orchestra. New York: Oxford University Press, 2000.

Bullitt, William C. For the President: Personal and Secret. Editat de Orville H. Bullitt. New York: Houghton Mifflin, 1972.

Bullock, Alan. Hitler: A Study in Tyranny. 1962. New York: HarperCollins, 1991 (retipărire).

Burden, Hamilton T. The Nuremberg Party Rallies: 1923–39. New York: Frederick A. Praeger, 1967.

Burke, Bernard V. Ambassador Frederic Sackett and the Collapse of the Weimar Republic, 1930–1933. New York: Cambridge University Press, 1994.

Casey, Steven. „Franklin D. Roosevelt, Ernst «Putzi» Hanfstaengl and the «S-Project», June 1942–June 1944.” Journal of Contemporary History 35, nr. 3 (2000): pp. 339–359.

Cerruti, Elisabetta. Ambassador’s Wife. New York: Macmillan, 1953.

Chapman, Cynthia C. „Psychobiographical Study of the Life of Sigrid Schultz.” disertaţie de doctorat, Florida Institute of Technology, 1991. (În Schultz Papers, Wisconsin Historical Society.)

Chernow, Ron. The Warburgs. New York: Random House, 1993.

Clyman, Rhea. „The Story That Stopped Hitler.” În How I Got That Story. Editat de David Brown şi W. Richard Bruner. Overseas Press Club of America. New York: Dutton, 1967.

Cockburn, Claud. In Time of Trouble. Londra: Rupert Hart-Davis, 1956.

Conradi, Peter. Hitler’s Piano Player: The Rise and Fall of Ernst Hanfstaengl, Confidant of Hitler, Ally of FDR. New York: Carroll and Graf, 2004.

Craig, Gordon A., şi Felix Gilbert, ed. The Diplomats, 1919–1939. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1953.

Crankshaw, Edward. Gestapo: Instrument of Tyranny. New York: Viking, 1956.

Dallek, Robert. Democrat and Diplomat: The Life of William E. Dodd. New York: Oxford University Press, 1968.

Dalley, Jan. Diana Mosley. New York: Knopf, 2000.

Dallin, David J. Soviet Espionage. New Haven, Conn.: Yale University Press, 1955.

Daum, Andreas W., şi Christof Mauch, ed. Berlin-Washington, 1800–2000: Capital Cities, Cultural Representation, and National Identities. Cambridge, M.B.: Cambridge University Press, 2005.

„Death of Auntie Voss.” Time, 9 aprilie 1934. de Jonge, Alex. The Weimar Chronicle: Prelude to Hitler. New York: Paddington, 1978.

Deschner, Gunther. Heydrich: The Pursuit of Total Power. 1977. Londra: Orbis, 1981 (retipărire).

Diels, Rudolf. Lucifer Ante Portas. München: Deutsche Verlags- Anstalt, 1950.

Dimitroff, Georgi. Dimitroff’s Letters from Prison. Londra: Victor Gollancz, 1935.

Dippel, John V.H. Bound Upon a Wheel of Fire: Why So Many German Jews Made the Tragic Decision to Remain in Nazi Germany. New York: Basic Books, 1996.

Divine, Robert. „Franklin D. Roosevelt and Collective Security, 1933.” The Mississippi Valley Historical Review 48, nr. 1 (Iunie 1961): pp. 42–59.

Dodd, Christopher J., şi Lary Bloom. Letters from Nuremberg: My Father’s Narrative of a Quest for Justice. New York: Crown Publishing, 2007.

Dodd, Martha. Through Embassy Eyes. New York: Harcourt, Brace, 1939.

–––––. Sowing the Wind. New York: Harcourt, Brace, 1945.

Dodd, William E. Ambassador Dodd’s Diary. Editat de William E. Dodd Jr. şi Martha Dodd. New York: Harcourt, Brace, 1941.

Engelmann, Bernt. In Hitler’s Germany: Daily Life in the Third Reich. Traducere de Krishna Winston. New York: Pantheon, 1986.

Evans, Richard J. The Third Reich in Power 1933–1939. New York: Penguin, 2005.

–––––. The Third Reich at War 1939–1945. Londra: Allen Lane/ Penguin, 2008.

Feingold, Henry L. The Politics of Rescue: The Roosevelt Administration and the Holocaust, 1938–1945. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press, 1970.

Ferdinand, Prince Louis. The Rebel Prince: Memoirs of Prince Louis Ferdinand of Prussia. Chicago: Henry Regnery, 1952.

Fest, Joachim C. The Face of the Third Reich. New York: Pantheon, 1970.

Flynn, Edward J. You’re the Boss. New York: Viking Press, 1947.

François-Poncet, Andre. The Fateful Years: Memoirs of a French Ambassador in Berlin, 1931–38. Traducere de Jacques Le Clercq. Londra: Victor Gollancz, 1949.

Friedlander, Henry. „Step by Step: The Expansion of Murder, 1939–1941.” German Studies Review 17, nr. 3 (Octombrie 1994): pp. 495–507.

Friedrich, Otto. Before the Deluge: A Portrait of Berlin in the 1920’s. New York: Harper & Row, 1972.

Fritzsche, Peter. Life and Death in the Third Reich. Cambridge, Mass.: Harvard University Press/Belknap Press, 2008.

Fromm, Bella. Blood and Banquets: A Berlin Social Diary. New York: Harper, 1942.

Fuller, Helga. Don’t Lose Your Head: Coming of Age in Berlin, Germany 1933– 1945. Seattle: Peanut Butter Publishing, 2002.

Gallo, Max. The Night of Long Knives. Traducere de Lily Emmet. New York: Harper and Row, 1972.

Gay, Peter. My German Question: Growing Up in Nazi Berlin. New Haven, Conn.: Yale University Press, 1998.

Gellately, Robert. „The Gestapo and German Society: Political Denunciation in the Gestapo Case Files.” Journal of Modern History 60, nr. 4 (Decembrie 1988): pp. 654–694.

–––––. The Gestapo and German Society: Enforcing Racial Policy, 1933–1945. Oxford, Marea Britanie: Clarendon Press, 1990.

Gellman, Irwin F. Secret Affairs: Franklin Roosevelt, Cordell Hull, and Sumner Welles. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1995.

„Germany: Head into Basket.” Time, 22 ianuarie 1934.

Gilbert, G. M. Nuremberg Diary. New York: Farrar, Straus, 1947.

Gill, Anton. A Dance Between Flames: Berlin Between the Wars. Londra: John Murray, 1993.

Gisevius, Hans Bernd. To the Bitter End. New York: Houghton Mifflin, 1947.

Glass, Derek, Dietmar Rosler, şi John J. White. Berlin: Literary Images of a City. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 1989.

Goebel, Rolf J. „Berlin's Architectural Citations: Reconstruction, Simulation, and the Problem of Historical Authenticity." PMLA 118, nr. 5 (Octombrie 2003): pp. 1268–1289.

Goeschel, Christian. Suicide in Nazi Germany. Oxford, Marea Britanie: Oxford University Press, 2009.

Goldensohn, Leon. The Nuremberg Interviews. Editat de Robert Gellately. New York: Alfred A. Knopf, 2004.

Goran, Morris. The Story of Fritz Haber. Norman: University of Oklahoma Press, 1967.

Gordon, Mel. Voluptuous Panic: The Erotic World of Weimar Berlin. Los Angeles: Feral House, 2006.

Graebner, Norman A. An Uncertain Tradition: American Secretaries of State in the Twentieth Century. New York: McGraw-Hill, 1961.

Graf, Christoph. „The Genesis of the Gestapo.” Journal of Contemporary History 22, nr. 3 (Iulie 1987): pp. 419–435.

Graves, Robert şi Alan Hodge. The Long Week End: A Social History of Great Britain 1918–1939. New York: Macmillan, 1941.

Grey-Turner, Elston. „Pages from a Diary.” British Medical Journal 281, nr. 6256 (20–27 Decembrie 1980): pp. 1692–1695.

Grimm, Jacob, şi Wilhelm Grimm. Grimm’s Fairy Tales. 1912. New York: Barnes and Noble, 2003 (retipărire).

Grunberger, Richard. A Social History of the Third Reich. Londra: Weidenfeld and Nicolson, 1971.

Guerin, Daniel. The Brown Plague. Traducere de Robert Schwartzwald. Durham, N.C.: Duke University Press, 1994.

Hamilton, Gerald. Mr. Norris and I: An Autobiographical Sketch. Londra: Allan Wingate, 1956.

Hammond, Mason. „The War and Art Treasures in Germany.” College Art Journal 5, nr. 3 (Martie 1946): pp. 205–218.

Hancock, Eleanor. „Only the Real, the True, the Masculine Held Its Value: Ernst Röhm, Masculinity, and Male Homosexuality.” Journal of the History of Sexuality 8, nr. 4 (Aprilie 1998): pp. 616–641.

Hanfstaengl, Ernst. Unheard Witness. Philadelphia: Lippincott, 1957.

Hartley, Marsden, et al. „Letters from Germany, 1933–1938.” Archives of American Art Journal 25, nr. 1–2 (1985): pp. 3–28.

Haynes, John Earl, Harvey Klehr, şi Alexander Vassiliev. Spies: The Rise and Fall of the KGB in America. New Haven, Conn.: Yale University Press, 2009.

–––––. Venona: Decoding Soviet Espionage in America. New Haven, Conn.: Yale University Press, 1999.

Heineman, John L. Hitler’s First Foreign Minister: Constantin Freiherr von Neurath, Diplomat and Statesman. Berkeley: University of California Press, 1979.

Herzstein, Robert Edwin. Roosevelt and Hitler. New York: Paragon House, 1989.

Hitler, Adolf. Hitler’s Table Talk, 1941–1944. Traducere de Norman Cameron şi R.H. Stevens. Londra: Weidenfeld & Nicholson, 1953.

Holborn, Hajo, ed. Republic to Reich: The Making of the Nazi Revolution. Traducere de Ralph Manheim. New York: Pantheon, 1972.

Hughes, Matthew, şi Chris Mann. Inside Hitler’s Germany: Life Under the Third Reich. Dulles, Va.: Brassey’s Inc., 2000.

Hull, Cordell. The Memoirs of Cordell Hull. Vol. 1. New York: Macmillan, 1948.

Ickes, Harold L. The Secret Diary of Harold L. Ickes: The First Thousand Days, 1933–1936. New York: Simon and Schuster, 1953.

Isherwood, Christopher. The Berlin Stories. 1935. New York: New Directions Publishing, 1954 (retipărire).

–––––. Down There on a Visit. New York: Simon and Schuster, 1962.

Jaskot, Paul B. „Anti-Semitic Policy in Albert Speer’s Plans for the Rebuilding of Berlin.” Art Bulletin 78, nr. 4 (Decembrie 1996): pp. 622–632.

Jelavich, Peter. Berlin Cabaret. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1993.

Johnson, Eric A., şi Karl-Heinz Reuband. What We Knew: Terror, Mass Murder, and Everyday Life in Nazi Germany. New York: Basic Books, 2005.

Jonas, Manfred. „Pro-Axis Sentiment and American Isolationism.” Historian 29, nr. 2 (Februarie 1967): pp. 221–237.

Jones, Larry Eugene. „Edgar Julius Jung: The Conservative Revolution in Theory and Practice.” Central European History 21, nr. 2 (Iunie 1988): pp. 142–174.

Kaes, Anton, Martin Jay, şi Edward Dimendberg, ed. The Weimar Republic Sourcebook. Berkeley: University of California Press, 1994.

Kaltenborn, H.V. Fifty Fabulous Years. New York: G.P. Putnam’s Sons, 1950.

Kater, Michael H. „Forbidden Fruit? Jazz in the Third Reich.” American Historical Review 94, nr. 1 (Februarie 1989): pp. 11–43.

Kent, Madeleine. I Married a German. New York: Harper and Brothers, 1939.

Kershaw, Ian. Hitler: 1889–1936: Hubris. New York: W.W. Norton, 1998.

–––––. The „Hitler Myth”: Image and Reality in the Third Reich. Oxford, Marea Britanie: Clarendon Press, 1987.

–––––. Popular Opinion and Political Dissent in the Third Reich: Bavaria 1933–1945. Oxford, Marea Britanie: Clarendon Press, 1983.

Kessler, Harry. Berlin in Lights: The Diaries of Count Harry Kessler (1918–1937). Traducere şi editare de Charles Kessler. 1961. New York: Grove Press, 1999 (retipărire).

Kessler, Lauren. Clever Girl: Elizabeth Bentley, the Spy Who Ushered in the McCarthy Era. New York: HarperCollins, 2003.

Klemperer, Victor. I Will Bear Witness: A Diary of the Nazi Years, 1933–1941. Traducere de Martin Chalmers. New York: Random House, 1998.

–––––. The Language of the Third Reich: LTI–Lingua Tertii Imperii. Traducere de Martin Brady. 1957. Londra: Athlone Press, 2000 (retipărire).

Koehl, Robert Lewis. The Black Corps: The Structure and Power Struggles of the Nazi SS. Madison: University of Wisconsin Press, 1983.

Koeves, Tibor. Satan in Top Hat: The Biography of Franz von Papen. New York: Alliance, 1941.

Krausnick, Helmut, Hans Buchheim, Martin Broszat, and Hans-Adolf Jacobsen. Anatomy of the SS State. Traducere de Richard Barry, Marian Jackson, şi Dorothy Long. New York: Walker and Co., 1968.

Kraut, Alan M., Richard Breitman, şi Thomas W. Imhoof. „The State Department, the Labor Department, and German Jewish Immigration, 1930–1940.” Journal of American Ethnic History 3, nr. 2 (Primăvară 1984): pp. 5–38.

Kreuder, Friedemann. „Hotel Esplanade: The Cultural History of a Berlin Location.” PAJ: A Journal of Performance and Art 22, nr. 2 (Mai 2000): pp. 22–38.

Lachmund, Jens. „Exploring the City of Rubble: Botanical Fieldwork in Bombed Cities in Germany after World War II.” Osiris 2nd Series, vol. 18 (2003): pp. 234–254.

Ladd, Brian. The Ghosts of Berlin. Chicago: University of Chicago Press, 1997.

Langer, William L. şi S. Everett Gleason. The Challenge to Isolation, 1937–1940. New York: Harper and Brothers, 1952.

Le Tissier, Tony. Race for the Reichstag: The 1945 Battle for Berlin. London: Frank Cass, 1999.

Lipstadt, Deborah E. Beyond Belief: The American Press and the Coming of the Holocaust 1933–1945. New York: Free Press, 1986.

Litten, Irmgard. Beyond Tears. New York: Alliance, 1940.

Lochner, Louis P. „Round Robins from Berlin.” Wisconsin Magazine of History 50, nr. 4 (Vară 1967): pp. 291–336.

Ludecke, Kurt. I Knew Hitler. New York: C. Scribner’s Sons, 1938.

MacDonogh, Giles. „Otto Horcher, Caterer to the Third Reich.” Gastronomica 7, nr. 1 (Iarnă 2007): pp. 31–38.

Magi, Aldo P. „Thomas Wolfe and Mildred Harnack-Fish: The 1935 Berlin Interview.” Thomas Wolfe Review 27, nr. 1 şi 2 (2003): pp. 100–114.

Mali, Joseph. „The Reconciliation of Myth: Benjamin’s Homage to Bachofen.” Journal of the History of Ideas 60, nr. 1 (Ianuarie 1999): pp. 165–187.

Mann, Klaus. The Turning Point: The Autobiography of Klaus Mann. 1942. Londra: Otto Wolff, 1984 (retipărire).

Mann, Thomas. Diaries 1918–1939. Traducere de Richard şi Clara Winston. New York: Harry N. Abrams, 1982.

Manvell, Roger, şi Heinrich Fraenkel. Dr. Goebbels: His Life and Death. New York: Simon and Schuster, 1960.

McDonough, Frank. „The Times, Norman Ebbut and the Nazis, 1927–37.” Journal of Contemporary History 27, nr. 3 (Iulie 1992): pp. 407–424.

Merkl, Peter H. The Making of a Stormtrooper. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1980.

Messersmith, George. „Present Status of the Anti-Semitic Movement in German.” 21 septembrie 1933. German Historical Institute. http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/.

Metcalfe, Philip. 1933. Sag Harbor, N.Y.: Permanent Press, 1988.

Miller, Douglas. Via Diplomatic Pouch. New York: Didier, 1944.

Milton, Sybil. „The Context of the Holocaust.” German Studies Review 13, nr. 2 (Mai 1990): pp. 269–283.

Mowrer, Edgar Ansel. Germany Puts the Clock Back. New York: William Morrow, 1939.

–––––. Triumph and Turmoil: A Personal History of Our Time. New York: Weybright and Talley, 1968.

Mowrer, Lilian T. Journalist’s Wife. New York: William Morrow, 1937.

Myers, Denys P., şi Charles F. Ransom. „Reorganization of the State Department.” American Journal of International Law 31, nr. 4 (Octombrie 1937): pp. 713–720.

Nabokov, Vladimir. Speak Memory. 1947. New York: Vintage, 1989 (retipărire).

Noakes, Jeremy, şi Geoffrey Pridham. Documents on Nazism, 1919–1945. New York: Viking, 1975.

Norden, Peter. Madam Kitty: A True Story. Traducere de J. Maxwell Brownjohn. Londra: Abelard-Schuman, 1973.

Nowell, Elizabeth. Thomas Wolfe: A Biography. Garden City, N.Y.: Doubleday, 1960.

Offner, Arnold A. American Appeasement: United States Foreign Policy and Germany, 1933–1938. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1969.

Orlow, Dietrich. The History of the Nazi Party: 1933–1945. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1973.

Owings, Alison. Frauen: German Women Recall the Third Reich. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press, 1993.

Papen, Franz von. Memoirs. Traducere de Brian Connell. New York: E.P. Dutton, 1953.

Peukert, Detlev J.K. Inside Nazi Germany. Traducere de Richard Deveson. New Haven, Conn.: Yale University Press, 1987.

Phillips, William. „The Reminiscences of William Phillips.” Oral History Collection. New York: Columbia University, 1952.

–––––. Ventures in Diplomacy. Portland, Maine: tipărire privată, 1952.

Phipps, Sir Eric. Our Man in Berlin: The Diary of Sir Eric Phipps, 1933–1937. Editat de Gaynor Johnson. Hampshire, Marea Britanie: Palgrave Macmillan, 2008.

Pundeff, Marin. „Dimitrov at Leipzig: Was There a Deal?” Slavic Review 45, nr. 3 (Toamnă 1986): pp. 545–549.

Reynolds, Quentin. By Quentin Reynolds. New York: McGraw-Hill, 1963.

Riasanovsky, Nicholas V. A History of Russia. A 2-a ediţie. New York: Oxford University Press, 1969.

Richie, Alexandra. Faust’s Metropolis: A History of Berlin. New York: Carroll and Graf, 1998.

Ritchie, J.M. German Literature Under National Socialism. Totowa, N.J.: Barnes and Noble, 1983.

Roosevelt, Franklin Delano. F.D.R.: His Personal Letters. Vol. 1, 1928–1945. New York: Duell, Sloan and Pearce, 1950.

Roper, Daniel C. Fifty Years of Public Life. New York: Greenwood Press, 1968.

Roth, Joseph. What I Saw: Reports from Berlin 1920–1933. Traducere de Michael Hofmann. 1996. New York: W.W. Norton, 2003 (retipărire).

Rürup, Reinhard, ed. Topography of Terror: Gestapo, SS and Reichssicherheitshauptamt on the „Prinz-Albrecht-Terrain”, A Documentation. Traducere de Werner T. Angress. Berlin: Verlag Willmuth Arenhovel, 1996.

Ryan, Cornelius. The Last Battle. New York: Simon and Schuster, 1966.

Schacht, Hjalmar. My First Seventy-Six Years. Traducere de Diana Pyke. Londra: Allan Wingate, 1955.

Schleunes, Karl A. The Twisted Road to Auschwitz: Nazi Policy Toward German Jews, 1933–1939. Urbana: University of Illinois Press, 1970.

Schueler, H.J. Hans Fallada: Humanist and Social Critic. Paris: Mouton, 1970.

Schultz, Sigrid. „Hermann Goering’s «Dragon from Chicago».” În How I Got That Story. Editat de David Brown şi W. Richard Bruner. Overseas Press Club of America. New York: Dutton, 1967.

–––––. Oral History Interview. William E. Wiener Oral History Library. American Jewish Committee. New York Public Library, 1974.

Schwarz, Angela. „British Visitors to National Socialist Germany: In a Familiar or in a Foreign Country?” Journal of Contemporary History 28, nr. 3 (Iulie 1993): pp. 487–509.

Shafir, Shlomo. „George S. Messersmith: An Anti-Nazi Diplomat’s View of the German-Jewish Crisis.” Jewish Social Studies 35, nr. 1 (Ianuarie 1973): pp. 32–41.

Sherwood, Robert E. Roosevelt and Hopkins. New York: Harper and Brothers, 1950.

Shirer, William L. Berlin Diary. 1941. New York: Black Dog & Leventhal, 2004 (retipărire).

–––––. The Rise and Fall of the Third Reich. 1959. New York: Simon and Schuster, 1990 (retipărire).

–––––. Twentieth Century Journey: A Memoir of a Life and the Times. Vol. 2, „The Nightmare Years, 1930–1940.” New York: Little, Brown, 1984.

Spear, Sheldon. „The United States and the Persecution of the Jews in Germany, 1933–1939.” Jewish Social Studies 30, nr. 4 (Octombrie 1968): p. 216.

Spender, Stephen. World Within World. New York: Harcourt, Brace, 1951.

Stackelberg, Roderick, şi Sally A. Winkle. The Nazi Germany Sourcebook. Londra: Routledge, 2002.

Stern, Fritz. Einstein’s German World. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1999.

Stiller, Jesse H. George S. Messersmith: Diplomat of Democracy. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1987.

Strasser, Otto, şi Michael Stern. Flight from Terror. New York: Robert M. McBride, 1943.

Stowell, Ellery C. „A Square Deal for the Foreign Service.” American Journal of International Law 28, nr. 2 (Aprilie 1934): pp. 340–342.

Swett, Pamela E. Neighbors and Enemies: The Culture of Radicalism in Berlin, 1929–1933. Cambridge, Marea Britanie: Cambridge University Press, 2004.

„Their Excellencies, Our Ambassadors.” Fortune Magazine, Aprilie 1934, pp. 108–122.

Tobias, Fritz. The Reichstag Fire: Legend and Truth. Traducere de Arnold J. Pomerans. Londra: Secker and Warburg, 1963.

Turnbull, Andrew. Thomas Wolfe. New York: Charles Scribner’s Sons, 1967.

Turner, Henry Ashby, Jr. „Fallada for Historians.” German Studies Review 26, nr. 3 (Octombrie 2003): pp. 477–492.

–––––. „Two Dubious Third Reich Diaries.” Central European History 33, nr. 3 (2000): pp. 415–422.

Ullstein, Herman. The Rise and Fall of the House of Ullstein. New York: Simon and Schuster, 1943.

Urofsky, Melvin I. A Voice That Spoke for Justice. Albany: State University of New York Press, 1982.

U.S. Department of Justice, Federal Bureau of Investigation. Venona File. Washington, D.C.

U.S. Department of State. Peace and War: United States Foreign Policy, 1931–1941. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1943.

Vanden Heuvel, Katrina. „Grand Illusions.” Vanity Fair 54, nr. 9 (Septembrie 1991): pp. 220–256.

Waln, Nora. Reaching for the Stars. New York: Little, Brown, 1939.

Warburg, James P. The Long Road Home. Garden City, N.Y.: Doubleday, 1964.

Weil, Martin. A Pretty Good Club: The Founding Fathers of the U.S. Foreign Service. New York: W.W. Norton, 1978.

Weinberg, Gerhard L. The Foreign Policy of Hitler's Germany: Diplomatic Revolution in Europe 1933–36. Chicago: University of Chicago Press, 1970.

Weinstein, Allen, şi Alexander Vassiliev. The Haunted Wood: Soviet Espionage in America – the Stalin Era. New York: Random House, 1999.

Weiss, Stuart L. „American Foreign Policy and Presidential Power: The Neutrality Act of 1935." Journal of Politics 30, nr. 3 (August 1968): pp. 672–695.

Weitz, Eric D. Weimar Germany. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2007.

Wheaton, Eliot Barculo. Prelude to Calamity: The Nazi Revolution 1933–35. Garden City, N.Y.: Doubleday, 1968.

Wheeler-Bennett, John W. The Nemesis of Power: The German Army in Politics 1918–1945. Londra: Macmillan, 1953.

–––––. Wooden Titan: Hindenburg in Twenty Years of Germany History 1914–1934. New York: William Morrow, 1936.

White, John Campbell. „The Reminiscences of John Campbell White.” Oral History Collection. Columbia University, n.d.

Williams, Jenny. More Lives than One: A Biography of Hans Fallada. Londra: Libris, 1998.

Wise, Stephen. Challenging Years. New York: G. P. Putnam’s, 1949.

–––––. The Personal Letters of Stephen Wise. Editat de Justine Wise Polier şi James Waterman Wise. Boston: Beacon Press, 1956.

–––––. Stephen S. Wise: Servant of the People. Editat de Carl Hermann Voss. Jewish Publication Society of America, 1970.

Wolfe, Thomas. The Letters of Thomas Wolfe to His Mother. Editat de C. Hugh Holman şi Sue Fields Ross. 1943. New York: Charles Scribner’s Sons, 1968 (retipărire).

–––––. The Notebooks of Thomas Wolfe. Editat de Richard S. Kennedy şi Paschal Reeves. Vol. 2. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1970.

–––––. Selected Letters of Thomas Wolfe. Editat de Elizabeth Nowel şi Daniel George. Londra: Heinemann, 1958.

Wolff, Marion Freyer. The Shrinking Circle: Memories of Nazi Berlin, 1933–1939. New York: UAHC Press, 1989.

Wrench, Evelyn. I Loved Germany. Londra: Michael Joseph, 1940.

Zuckmayer, Carl. A Part of Myself. Traducere de Richard şi Clara Winston. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1970.

Zweig, Stefan. The World of Yesterday. 1943. Londra: Cassell, 1953 (retipărire).

Table of Contents

În grădina fiarelor

Das Vorspiel

1933. Bărbatul din spatele paravanului

Partea I. În pădure

Capitolul 1. Căi de evadare

Capitolul 2. Postul vacant de la Berlin

Capitolul 3. Alegerea

Capitolul 4. Teroarea

Capitolul 5. Prima noapte

Partea a II-a. Căutarea unei locuinţe în cel de-al Treilea Reich

Capitolul 6. Seducţia

Capitolul 7. Conflict ascuns

Capitolul 8. Întâlnirea cu Putzi

Capitolul 9. Moartea este moarte

Capitolul 10. Tiergartenstrasse 27a

Partea a III-a. Lucifer în grădină

Capitolul 11. Fiinţe ciudate

Capitolul 12. Brutus

Capitolul 13. Secretul meu întunecat

Capitolul 14. Moartea lui Boris

Capitolul 15. „Problema evreiască”

Capitolul 16. O solicitare secretă

Capitolul 17. Fuga lui Lucifer

Capitolul 18. Avertisment de la un prieten

Capitolul 19. peţitorul

Partea a IV-a. Suferinţele unui schelet

Capitolul 20. Sărutul Führerului

Capitolul 21. Problema cu George

Capitolul 22. Martorul purta cizme de militar

Capitolul 23. Boris moare din nou

Capitolul 24. Obţinerea votului

Capitolul 25. Boris cel secret

Capitolul 26. Micul Bal al Presei

Capitolul 27. O Tannenbaum

1934. Partea a V-a. Frământare

Capitolul 28. Ianuarie 1934

Capitolul 29. Comentarii răutăcioase

Capitolul 30. Premoniţia

Capitolul 31. Frământări nocturne

Capitolul 32. Avertizare de furtună

Capitolul 33. „Memorandum în urma unei conversaţii cu Hitler”

Capitolul 34. Diels, speriat ca un iepure

Capitolul 35. Confruntarea cu Clubul

Capitolul 36. Salvarea lui Diels

Capitolul 37. Observatorii

Capitolul 38. Tras pe sfoară

Partea a VI-a. Berlinul în amurg

Capitolul 39. Dineu periculos

Capitolul 40. Adăpostul

Capitolul 41. Probleme la vecini

Capitolul 42. Jucăriile lui Hermann

Capitolul 43. Un pigmeu vorbeşte

Capitolul 44. Mesajul din baie

Capitolul 45. Neliniştea doamnei Cerruti

Capitolul 46. Vineri seara

Partea a VII-a. Când totul s-a schimbat

Capitolul 47. „Împuşcaţi-i... Împuşcaţi-i imediat!”

Capitolul 48. Tunuri în parc

Capitolul 49. Mortul

Capitolul 50. Printre vii

Capitolul 51. Sfârşitul simpatiei

Capitolul 52. Doar caii

Capitolul 53. Juliet #2

Capitolul 54. Un vis de iubire

Capitolul 55. La lăsarea întunericului

Epilog

Coda. „Conversaţie la cină”

Surse şi mulţumiri

Note

Bibliografie